102
0
102 P 23
123

BIBLIOTHECA APOSTOLICA VATICANA

A SIXTO V. PONT. MAX.
IN SPLENDIDIOREM,
COMMODIOREMQ. LOCVM
TRANSLATA,

ET A FRATRE ANGELO ROCCHA A CAMERINO.
Ordinis Eremitarum S. Augustini, Sacræ Theologiæ Doctore,

COMMENTARIO

VARIARVM ARTIVM,
ac Scientiarum Materijs curiosis, ac difficillimis, scituq. dignis refertissimo, illustrata.

AD S. D. N. GREGORIVM XIV.

ROMÆ, M. D. XCI.
Ex Typographia Apostolica VATICANA.

S.[mo] D. N.

GREGORIO XIV.

PONT. OPT. MAX.

FRATER ANGELVS ROCCHA Augustinianus, a Camerino, humillimus seruus, perpetuam felicitatem.

BIBLIOTHECAM Apostolicam Vaticanam, PATER BEATISSIME, ceterarum omnium nobilissimam, & celeberrimam, & a Sixto V. in insigniorem locum translatam, atque in elegantiorem formam, ditioremq. structuram redactam, varijs item ac mirificis ornamentis, breuissimo temporis spatio, atque incredibili omnium admiratione illustratam, cum omnes cuiuscumque ordinis & conditionis viri quotidie, certatimq. vndique confluentes visẽrent, Emblematum, atque Historiarum explanationem optarent, inscriptionesq. auide perlegerent, ac diligenter excerperent, animum induxi meum, vt omnia scitu digniora explicarem, atque, omnium tam Romæ degentium, quàm

eorum, qui ab Vrbe absunt, commoditati consulens, typis mandarem. Quod cum præstiterim, Bibliothecam ipsam Apostolicam Vaticanam, hoc est omnium artium ac scientiarum, reiq. litterariæ antiquitatum Theatrum amplissimum S. T. dicare mihi visum est, & iure quidem, cum res Tibi oppignerata tamquam opus summorum Pontificum a B. Petro originem trahens, eorumq. præstitum commoditati, citra stellionatus crimen alteri offerri non possit. Meus hic certe liber si ex virium mearum imbecillitate spectetur, munus perexiguum esse fateor: si ex animo, magnum: quodq. de paupercula illa Muliere Euangelica scribitur, quæ duobus tantum obolis largam diuitum omnium opulentiam, atque munificentiam longe superasse commemoratur, meis hisce scriptis e pauperculo ingenioli mei Scrinio depromptis, id euenturum spero; atque etiam confido. Magis enim prompta & propensa offerentis voluntas, quàm rei oblatæ pretium perpendi debet; ac, teste Gregorio Magno, vacua illa manus dici haudquaquam potest, si Arca cordis optima sit voluntate repleta. Tu igitur, BEATISSIME PATER, qui duos Gregorios, Beatissimi scilicet Gregorij Magni pietatem & sanctitatem, Gregorijq. XIII. benignitatem, magnanimitatem, ac liberalitatem in te vno Gregorio concludis, humilia ne

despicias,

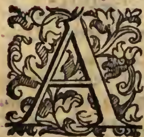
deſpicias, ſed tuos Gregorios, immo diuinam bonitatem, hoc eſt SALVATORIS noſtri exemplum imitatus, ea, (cuiuſmodi eſt hoc munuſculum leuidenſe meum) benigno, quo ſoles, vultu atque animo ſuſcipias, ſicut etiam Pontificiæ dignitatis immenſa hiſce in terris poteſtas pollicetur, tuiq. Gregorij, (benigna tamen tua facie id præſeferente, tuaq. natura non reluctante) iure quidem poſtulant, & expectant: Tui enim Nominis celſitudine, feliciq. aura elucubratio mea, qualiſcumque ſit, erigetur, erectaq. omnibus in Tuo Nomine apparebit. Ego interim ad Beatitudinis Tuæ pedes prouolutus ſuppliciter Deum deprecor, ac deprecabor ſemper, vt te multis annis auctum incolumem conſeruet, ad vniuerſæ Chriſtianæ Reip. dignitatem tuendam, ſeu potius reſtituendam, augendam, exornandam, catholicamq. fidem ac diſciplinam toto denique terrarum orbe propagandam.

Romæ M. D. X C I.
Kal. Mart. Ex Typographia Apoſtolica Vaticana.

AVCTORVM

Qui in hoc opere passim citantur, nomina, cognomina, origines, monimenta insigniora, & elogia breuiter conscripta, atque ex probatissimis Scriptoribus desumpta.

A.

Bben Ezra, & Abraam Leuita, & Gedalia Iachia Rabini, quorum primus scripsit in 11. cap. Danielis, secundus de gestis Romanorum, tertius vero Traditionum cathenam, quamuis sint ex ijs, qui foris sunt, donationem tamen Constantini fatentur, velint nolint: quorum primi vixerunt circa ann. Dom. 400. tertius vero ætate nostra vixit.

Accursius Aquilanus, dictus Mariangelus, de Typographicæ artis inuentore, ac de libro primum omnium impresso. Floruit circa Ann. Dom. M. D.

Ado Viennensis Archiepiscopus, Breuiarium Chronicorum ab origine mundi ad sua vsque tempora, ad ann. scilicet salutis nostræ 1353. conscripsit, quo scilicet anno claruit.

Adolphus Mekerchus Brugensis, vir sane admodum eruditus, qui de recta & veteri pronunciatione linguæ Græcæ scripsit Commentarios: eamq. cum Hebraica confert. Edidit etiam Appendicem de accentibus Græcorum. Claruit Anno Dom. M. D. L XIV.

Adrianus Papa huius nominis primus, Natione Romanus, vir quidem doctus, & sanctus, scripsit librum de veneratione sacrarum imaginum, libr. item ad Karolum Imp. & Epistolas ad diuersos. Claruit Anno Domini D. C C. XCV.

Aegidius Columna Romanus Archiepiscopus Bituricensis, Theologus insignis Ord. Erem. sancti Augustini, & sancti Thomæ Aquinatis auditor, multa in artes varias ac disciplinas more scholastico, necnon in Scripturam sacram; atque in libros Sententiarum Petri Lombardi conscripsit, & alia edidit permulta, sed doctissime sane omnia, atque ita, vt nomen Fundamentarij merito ei tributum sit. Claruit Anno Dom. M. CC. LXXX.

Aegidius Tschudus Glaronensis de prisca ac vera Alpina Rhætia cum reliquo

reliquo Alpinarum Gentium tractu librum Germanice scriptum edidit peragratis locis ijs, Auctorumq. monumentis perlectis. Hinc de illarum Gentium lingua, locorumq. nominibus scripsit. Anno Domini M. D. LXXV.

Aelianus Sophista Romanus, Pausaniæ auditor, & a Philostrato maxime laudatus, quòd Romanus homo tam probe atticissarit, tamq. eleganter peregrinam a Patria vocem retinuerit. Scripsit de animalibus, de varia historia, ac de re militari: quæ omnia in magna habentur existimatione. Claruit sub Adriano Romanorum Imp.

Aelius Spartianus scriptor insignis, qui quasdam Cæsarum vitas conscripsit, hoc est Adriani Imperatoris, & Aelij Veri Cæsaris ad Diocletianum Augustum. Claruit sub Diocletiano Augusto.

Aeneas Siluius Senensis, qui fuit deinde Pius II. vir bonarum artium peritissimus, scripsit profectionem in Turcas, quam cum indixisset, non potuit perficere Anconæ mortuus, qui Romam translatus sepultus est in Aedibus sancti Petri prope Altare sancti Andreæ. Hic edidit descriptionem Europæ, Abbreuiationes Blondi, Historiarum opus imperfectum, Epistolas ad diuersos, multaq. alia, quæ in lucem sunt edita, præsertim vero lib. de rebus a se gestis. Claruit circa Ann. Domini M. CCCC. LXIIII.

Aldus Manutius iunior, Pauli filius, Aldi Nepos de bonis litteris, ac litteratis optime meritus, varia scripsit, multos Auctorum bonorum libros illustrauit, & nonnullos ex Græco in Latinum, & ex Latino in Italicum transtulit sermonem. Claret Anno Domini M. D. XCI.

Aloysius Lippomanus Venetus, & Episcopus Veronensis, qui sanctorum vitas, Cathenam in Genesim & Exodum omnibus doctis pergratam, & in Psalmos conscripsit, & alia, præsertim vero Cathenam in Leuiticum, quæ in tenebris adhuc latet. Claruit Anno Domini. M. D. XLV.

Alphonsus Ciacon Hispanus Biacensis, vir profecto eruditissimus, antiquitatum helluo, librum de sancti Hieronymi Cardinalitia dignitate docte quidem & exacte conscripsit, necnon historiam de anima Traiani a cruciatibus tartareis erepta, & alia, quæ nondum edita sunt in lucem, circiter viginti volumina. Claret Anno Domini M. D. XCI.

Ambrosius sanctus, Episcopus Mediolanensis, patria Romanus, & Doctor Ecclesiæ eloquentissimus, qui sacro Baptismatis fonte Augu-

stinum

stinum Christo Saluatori nostro peperit, Commentarios edidit in Scripturam sacram, multaq. alia pie atque catholice scripsit: ritumq. Antiphonarum, Responsoriorum, atque Hymnorum e Græca Ecclesia in Latinam, teste Sigeberto in Chron. Naucl. transtulit. Claruit Anno Domini. C C C. L X X X.

Ambrosius Bergomensis, Ord. Eremitarum S. August. Calepinus e Calepio dictus Oppido in Cenomanis ad 14. lapidem a Bergomo Brixiam versus ad Colles in sinistra parte sito, & a bonitate vini denominato: καλος bonus, καὶ πίνω, bibo, Calepinus dictus est: erat enim ex Familia Comitum Calepij. Hic diuinarum, humanarumq. litterarum studiosus ac peritus, magno sane labore, Dictionarium ex innumeris fere Auctoribus collectum non solum voces omnes Latinas, & Græcas ad Poetas & Oratores, ad Medicos & Philosophos, & Mathematicos, necnon ad Doctores Ecclesiasticos pertinentes, sed etiam Auctorum, ac locorum omnium, siue propositionum attestationem ipsam comprehendens ordine congessit Alphabetico, & in lucem edidit: opus quidem & doctis & indoctis valde vtile, ac pergratum, & cuiusuis litteraturæ hominibus pernecessarium, ex eo enim tamquam e cella penaria voces omnes Latinæ, Latiniq. scribendi modi, explosa barbarie, nobis prompte subministrantur: quæ item ignorabantur, aut a doctis in dubium reuocabantur, nunc discussa dubietatis, & ignorationis tenebra, latissime patent. Nec audiendi sunt ij, qui aiunt hoc opus paruum olim fuisse codicem: erat enim pergrande, vt ego ipse ex Exemplari primo omnium edito noui, atque hoc idem Trithemius testatur, ipsum pergrande opus appellans. idem ait Iacobus Philippus Bergomensis in supplemento chronicorum, eiq. coætaneus: immo ipsemet Ambrosius opus pergrande appellauit in Epistola nuncupatoria, qua Dictionarium Senatui, Populoq. Bergomensi circa ann. Dom. M. D. dedicauit: nam secunda vice M. D. IX. idem Dictionarium Aegidio Viterbiensi summo totius Ordinis Augustiniani Magistro, tertia vero vice Conuentus Bergomensis eidem Aegidio Cardinali M. D. XIX. dicauit. Dolendum autem est, ex hoc Dictionario voces innumeras non solum ad Doctores Ecclesiasticos, verum etiam ad varias artes pertinentes, quæ scitu sunt digna, fuisse sublatas. Laudandi tamen sunt qui ex eodem Dictionario, tamquam e tritico lolium, hoc est voces ob Typographorum siue aliorum incuriam corruptas substulerunt, vocibus quibusdam Latinis ac Græcis adiectis. Claruit Anno

b Dom.

Dom. M. D. I X. & decrepita ætate, atque oculis orbatus. M. D. X. obijt.

Ammianus Marcellinus historiam Romanam ab anno Christi. 98. vsque ad 382. conscripsit & præsertim de rebus a Constantio, Iuliano Apostata, & Valentiniano gestis: qui, quamuis Ethnicus, nonnihil tamen de Constantini donatione fatetur. Vixit sub ijsdem Imperatoribus circa Ann. Dom. C C C. L X X X I I I.

Anastasius Romanus, Apostolicæ Bibliothecæ custos diligentissimus, atque instaurator, vir sane non solum in humanis scientijs, verum etiam in diuinis scripturis insigniter eruditus, necnon Græcæ linguæ, ac Latinæ peritus, iubente Nicolao I. cuius Bibliothecarius erat, transtulit e Græco In Latinum sancti Ioannis Eleemosynarij vitam, vnam Dionysii Hierarchiam, vitasq. multorum patrum. Scripsit historiam Ecclesiasticam, atque summorum Pontificum. Claruit Anno Domini. D C C C. L X.

Anastasius Germonius, Archidiaconus Taurinensis, vir profecto doctus, libros de Immunitatibus Ecclesiasticis, ac de Indultis Cardinal. conscripsit, & alia eruditis viris pergrata: edidit enim Sessiones pomeridianas pro lingua Latina, Paratitla, siue Summulas ad quinque libros Decretalium, Animaduersionumq. libros duos ad ius Cæsareum & Pontificium. Claret ætate nostra M. D. X C I.

Angelus Politianus, Grammaticus celebris, Philosophus, Orator, & Poeta insignis: Græcæ item linguæ, & Latinæ præsertim peritissimus, Epistolarum libros 12. conscripsit, & Miscellanea, librumq. in errores Latinæ linguæ: edidit Elogia, Epigrammata Græca & Latina, Herodianumq. historicum de Græco vertit, & alia. Claruit sub Alexandro V I. circa ann. Dom. M. C C C C. X C I I I I.

Antoninus Ordinis Fratrum Prædicatorum, Archiepiscopus Florentinus, Summam casuum conscientiæ satis grandem, & Chronicos libros, atque alia edidit. Moritur sub Federico Imp. I I I. Anno Dom. M. C C C C. L I X. Sexto Nonas Maij.

Appianus Alexandrinus Sophista, qui historiæ Romanæ libros, teste Volaterrano, 22. conscripsit, quorum nouem tantum ad nos peruenerunt. Edidit & alia complura de varijs populorum bellis. Floruit sub Adriani Principis temporibus.

Aristeas Græcus, Ptolemæi Philadelphi cubicularius, seu potius ὑπερασπιστής, idest protector qui clypeum ante Regem portabat, historiam de 72. Interpretibus conscripsit. Composuit etiam librum Mirabilium Orbis, & libr. Fabularum. Claruit sub eodem Philadelpho, Olympiade 124.

de 124. Anno ante Christi Aduentum. C C C. L.

Aristoteles Stagyrites Philosophus insignis, toteq. terrarum orbe celeberrimus, omniumq. Philosophorum Peripateticæ scholæ princeps: cuius scripta, quæ manibus omnium eruditorum ac studiosorum teruntur, longum esset recensere. Huius doctrina tanta est apud Philosophos, ac Theologos ea in facultate, necnon apud omnes bonarum artium professores, quanta vix vnquam verbis explicari posset. De Aristotele Quintilianus loquitur in hanc verborum formam: Quid Aristotelem? quem dubito, scientia rerum an scriptorum copia, an eloquendi suauitate, an inuentionum acumine; an varietate operum clariorem putem. Hæc Quintil. Libros supra trecentos, Plutarcho teste in Sylla, reliquit: vel quadringenta volumina, vt Suidæ placet. Hic fuit statura paruus, gibbosus, & balbutiens, sed ob summam eruditionem socius, præceptor, & a secretis Alexandri Magni euasit. Platonem audiuit decem annis, vel viginti, vt scribit Laertius. Excessit ætatis suæ Anno LXVIII. eodem quo Demosthenes anno mortuus est: hic in Apulia, ille in Eubœa: ambo profugi, Antipatro persequente.

Arnobius Afer presbyter, philosophus, & rhetor insignis in Africa florentissime Rhetoricam docuit, & aduersus Gentes libr. conscripsit, & Commentarios edidit in Psalmos, scripsitq. alia permulta. Claruit circa Ann. Dom. C C C.

Asconius Pedianus Patauinus historicus, qui etiam luculentos in Ciceronis orationes Commentarios edidit. Hic anno ætatis suæ 73. captus fuit luminibus: postea tamen summo cum honore, & hominum gratia vixit annos 12. Eusebio teste. Floruit circa Neronis tempora circa Ann. Dom. LV.

Athenæus Naucratita Grammaticus, Dipnosophistarum, idest argute sciteq. in conuiuio differentium libros 15. conscripsit, opus varium & eruditum. Floruit sub Marci Antonini Principis tempore, circa Ann. Dom. C. XXXIX.

Athanasius S. Episcopus Alexandrinus, Theologus insignis, qui multa pie, atque catholice scripsit, quæ longum esset recensere. Claruit tempore Valentiniani & Valentis Imperatorum, sed sub Valente obijt Anno Dom. CCC. LXXIX. Sacerdotij sui XLVI. Sexto Nonas Maij.

Augustinus S. Afer, Tagastensis, Eremitarum Ordinis fundator, baptismate a B. Ambrosio suscepto, anno ætatis suæ 30. cum dimidio die 5. Maij. Hic deinde anno ætatis suæ 36. salutis vero 394. creatus fuit Epi-

ſcopus Hipponenſis, & Doctor Eccleſiæ celeberrimus, Doctorumq. iubar fulgentiſſimum, & lux, malleusq. hæreticorum iure nuncupatus, cuius ſcripta tot tantaq. ſunt, vt nihil fere a quopiam docto ſcribatur, aut dicatur, quod eorum doctrina reſperſum non ſit. Quamuis autem omnia eius opera ſint inſignia, & præſertim de Sanctiſſima Trinitate, opus tamen de Ciuitate Dei ob mirificam rerum, & doctrinarum varietatem celeberrimum eſt, quod inter cænandum Karolus Magnus ſibi legi curabat. Moritur anno Domini CCCC. XXXIII. ætatis ſuæ LXXVI. Epiſcopatus XL. Quinto Kal. Septembris.

Auguſtinus Triumphus Anconitanus Ord. Erem. S. Auguſtini Theologus inſignis, permulta ad 42. ſcilicet librorum volumina edidit: ſcripſit enim, & doctiſſime quidem in varias artes ac ſcientias, necnon in ſacram Scripturam. Edidit autem opus de Poteſtate Eccleſiaſtica more ſcholaſtico omnibus doctis gratiſſimum, & numquam ſatis laudatum. Milleloquium Auguſtini incæpit, ſed morte præuentus imperfectum reliquit, quod Bartholomæus Vrbinas eiuſdem ordinis perfecit. Claruit ſub Ioanne XXII. Anno Dom. M. CCC. XXVIII. Aetatis ſuæ. LXXXV.

Auguſtinus Steuchus Eugubinus ex congregatione Canonicorum regularium ſancti Saluatoris, Epiſcopus Kiſſami inſulæ Cretæ, & Bibliothecæ Apoſtolicæ præfectus ſub Paulo III. ex nobiliſſima Farneſiorum familia, de perenni philoſophia decem libros edidit, atque de Conſtantini donatione contra Laurentium Vallam ſcripſit, & alia complura, & in ſacram Scripturam, præſertim vero in Pentateuchum. Claruit circa ann. Dom. M. D. XL.

Aulus Gellius, qui noctium Atticarum libros erudite conſcripſit, fuit diligentiſſimus rerũ priſcarũ perſcrutator. Claruit circa ann. C. XLIIII.

Auſonius Gallus Burdegalenſis Auguſtorum præceptor, & Poeta inſignis, cuius extant Epigrammata arguta quidem, & leporis plena de Auguſtis, & alijs rebus. Epigrammatum librum ex Græcis Poetis acceptum in Latinos numeros conuertit. Varijs item carminibus ſcripſit Epiſtolas, & ſoluta etiam oratione, & præſertim ad Gratianum Imperatorem diſcipulum circa ann. Dom. CCCC.

B.

BArtholomæus Marlianus, Patritius Mediolanenſis, Topographiam antiquæ Romæ, eiuſdemq. admirandas res conſcripſit. Claruit anno Dom. M. D. LXVI.

Bartho-

Bartholomaeus Platina Cremonensis vir suo tempore doctissimus; scriptor seu abbreuiator Apostolicus & Sixti IV. familiaris, Bibliothecaeq. Vaticanae praefectus, scripsit librum de gestis & vitis Romanorum Pontificum, de naturis rerum, Epistolas, & quaedam alia. Moritur Romae ex peste sub eodem Sixto M. CCCC. LXXXI.

Bartholomaeus Sibylla Dominicanus, Theologus non ignobilis, qui peregrinas quaestiones conscripsit, in quibus multa curiose tractantur. Claruit Anno Dom. M. D. XXXIV.

Beda Venerabilis Anglicus, vel Britannus, Monachus Benedictinus, Theologus celeber, qui ob vitae modestiam Venerabilis dictus, vel vt alij volunt, quia visu orbatus dum in itinere quodam concionem haberet ad id faciendum cohortatus ab ijs, qui eum ducebant, dicentes multas illic Gentes sacrum expectare sermonem, quamuis nemo adesset, audita fuerunt in aere, concione habita, haec verba: Benedixisti Venerabilis Beda. Multa in Scripturam sacram conscripsit, necnon Chronica ab Orbe condito ad ann. vsque 700. Edidit quoque Martyrologium, & alia permulta. Hic fuit Strabi Glossae ordinariae frater, cuius discipuli fuerunt Rabanus, Alchuinus, & Ioannes Scotus, alius a Franciscano scholastico Doctore, & alij Viri insignes. Moritur sub Leone Imp. Anno Dom. DCC. XXXII. Aetatis suae LXXII. Prid. Kal. Iunij. Beda. cur dictus Venerabilis.

Bernardus S. Burgundus Abbas Clareuallensis, oraculum sui temporis, plurima pie atque erudite conscripsit, & praesertim Commentarios in Cantica, & Super Missus est, Considerationem diuinae contemplationis ad Eugenium Pontificem: vnde muneris Pontificij ratio narratur. Varias insuper Epistolas edidit, Sermones item in sollemnibus diebus habitos, & alia permulta. Huius doctrina, diuina potius tradita, quàm labore comparata indicatur. Claruit sub Conrado Imp. III. Anno Dom. M. C. XL.

Bernardus Breitembachius Itinerarium Terrae Sanctae conscripsit, varias linguas enarrans. Claruit aetate nostra.

Berosus Chaldaeus, Sacerdos, Astrologus, & Historicus, cui ob praedictiones, quas Athenienses diuinas existimarunt, simulacrum in Gymnasio inaurata lingua statuerunt, seriem rerum Assyriae, & aliorum a diluuio fere vsque ad Iosue, Gentium item origines Graecis explicauit, & Chaldaicam historiam suam tribus comprehendit libris. Scripsit & de posteris Noe, sed perpauca eius extant scripta, quae Annius Viterbiensis produxit: haec tamen adulterina a do-

ctis

ctis Viris indicantur. Claruit sub Seleuco Nicanore, & Antiocho eius filio ac successore, cui Chaldaicam historiam dedicauit.

Bessarion Nicanus, vir sane doctissimus, Patriarcha Constantinopolitanus & S. R. E. Cardinalis multa eruditissime scripsit, Platonicam doctrinam secutus, suamq. Bibliothecam insignem Resp. Venetæ dono dedit: cuius tanta erga doctissimos viros fuit liberalitas, vt eius domus artium liberalium, litteratorumq. Asylum diceretur. Moritur ætate confectus sub Sixto IV. Anno Dom. M. CCCC. LXXXIII.

Blondus Foroliuiensis libros de Italia conscripsit, & alios historicos libros, hoc est de gestis Romanorum, de Roma triumphante, & instaurata, necnon alia quædam. Claruit ætate nostra circa ann. Dom. M. C C C C. LXXX.

Bonauentura S. Balneoregiensis Ordinis Minorum, Alexandri de Ales auditor & discipulus, & S. R. E. Episcopus Cardinalis Albanensis, atque Ecclesiæ Doctor, qui in Scripturam sacram, & in quattuor Petri Lombardi Magistri Sententiarum libros edidit Commentarios, nec non opuscula permulta docte ac pie scripta, quæ omnium manibus teruntur. De hoc Doctore sancto hunc in modum scribit Trithemius: S. Bonauentura in scribendo profundus est, non verbosus: subtilis, non curiosus: disertus, non vanus: flammantia, non inflantia verba proferens. Vnde & securius legitur, facilius ab amante intelligitur, vtilius frequentatur: pauci scribendo libros docuerunt vtramque. Bonauentura autem & multos superauit, & paucos: dum eius doctrina deuotionem, deuotio instruit doctrinam. Si ergo & doctus vis esse & deuotus, illius opusculis esto intentus. Hæc Trithemius. Doctor iste sanctus, a B. Thoma sanctus, dum viueret, fuit appellatus. Alexander vero de Ales de eo frequenter dicere solebat: Jn Fratre Bonauentura Adam peccasse non videtur. Moritur sub Leone Papa X. in Concilio Lugdunensi Anno Dom. M. CC. LXXXIII. in Ecclesia cathedrali sepultus.

Boetius vir consularis, Orator, Philosophus, & Poeta, multa, & præsertim de consolatione philosophica libros versu, & prosa conscripsit. Edidit etiam libros & Commentarios in varias artes ac disciplinas. Multos Aristotelis libros de Attica lingua in Latinam transtulit: ingenio subtilis, sensu promptus atque catholicus, & sermone Latino Ciceroni non inferior: gener Symmachi Patritij fuit, & sancti Benedicti amicus. Moritur eodem anno, quo Symmachus Patritius, & Ioannes Papa sub Anastasio, iussu Theodorici

Regis

Regis apud Rauennam post diuturnum exilium in carcere iugulatus Anno Dom. D. XXIII.

C.

Cato Maior, Orator, qui & censorius dictus est, originem ex Tusculano municipio trahens, Græcisq. litteris ab Ennia edoctus in Sardinia, quam subegit, septem libros originum conscripsit. Huius tempore Græcia Romanis nondum suas dederat litteras, quas tamen teste Plinio, inspiciendas non perdiscendas esse affirmabat: quin Græcos ex Italia expellendos sentiebat. Claruit ab Vrbe cond. Anno D. LIX. ante Christum. C. XCIII.

Cælius qui dicitur Ludouicus Cælius Rhodiginus antiquarum lectionum libros 30. curiose, & eruditissime quidem conscripsit. Edidit etiam quasdam in Ouidij Metamorphoseon annotationes. Claruit circa ann. Dom. M. D.

Cæsar Imp. dictus Iulius Cæsar, vir sane celeberrimus, bonarumq. litterarum cultor maximus, Commentarios edidit, & in Aegyptum profectus Fastos, siue Kalendarium Numæ Pompilij, qui lunaribus mensibus annos distinxerat, correxit, & ad solis cursum reuocauit, vt Plinius lib. 18. cap. 15. testatur. Floruit ante Christi Aduentum. Anno LXXXVII.

Cæsar Baronius Soranus, vir profecto in sacris historijs optime versatus, Martyrologium eruditis Commentarijs insignitum edidit, Annalesq. Ecclesiasticos in lucem emittit, omnibus quidem pergratos. Claret ætate nostra. M. D. XCI.

Cicero Arpinas vir doctissimus, gracili corpore, & infirmo, collo procero ac tenui, vt narrat Genebrardus; Oratorum omnium Romanorum celeberrimus, & Latinæ linguæ parens, exulans post oppressam Remp. vacuus negotijs forensibus & ciuilibus multos quidem aureos libros philosophicos, omnium qui Latine scripserunt, tum doctrina, tum sermonis elegantia primos, quos enumerat initio lib. 2. de Diuinatione: sed in tribus de Natura Deorum seipsum superauit, Deo prouidente, vt Idololatria per suos cultores oppugnaretur, quæ mox per Christum Saluatorem nostrum esset expugnanda, ac triumphanda. Primum enim refellit Deum Epicureorum, deinde Deos Stoicorum, Planetas & alios, denique Deos populares, quos fabulosos, hominesq. fuisse contendit. Extant eiusdem Ciceronis libri Rhetorices plurimi, Orationum, & Epistolarum, quarum aliæ Familiares dicuntur,

dicuntur, aliæ ad Atticum, Brutum, & Q. fratrem sunt scriptæ, quæ manibus omnium teruntur. Claruit sub Iulio Cæsare, & Octauiano Aug. ante Christi Aduentum. Anno LXXXVII.

Claudius Claudianus Alexandrinus Poeta insignis, quem nonnulli Florentinum fuisse volunt, sed falsò: hic aptus & facilis fuit ad carmen componendum varijs figuris ac sententijs plenum. Scripsit libros quattuor de raptu Proserpinæ, libros duos in Ruffinum, duos item in Eutropium, vnum de Bello Gildonico, ac Getico, & alia permulta. Floruit sub Theodosii, & Honorij temporibus.

Clemens Alexandrinæ Ecclesiæ presbyter, Pantherij discipulus, & Origenis Magister, qui tam de diuinis scripturis, quàm de sæcularibus litteris multa conscripsit. Floruit sub Seuero, & Antonino Principibus. Anno Dom. CC.

Columella, qui L. Moderatus Columella Gaditanus genere dicitur, libros de re rustica absolutissimos edidit. Claruit sub Claudio Principe.

Cornelius Publ. Tacitus historicus, Eques Romanus, historiæ Romanæ siue Annalium lib. 16. ab excessu Augusti, necnon libellum annorum 56. atque de Germanorum Populis, moribus, ac situ, & alia, conscripsit. Floruit tempore Claudij Tiberij Neronis anno ab Vrbe condita. DCC. LXVII. Vsque ad Flauij Vespasiani tempus, Anno ab Vrbe. DCCC. XXII.

Cyprianus Cæcilius Afer, Ecclesiæ Carthaginensis Episcopus & Martyr, Cæcilio presbytero suadente ad fidem conuersus, a quo sortitus est cognomen, multa scripsit opuscula pie quidem, atque erudite. Martyrio coronatur sub Valeriano, Anno Dom. CC. XLIX. VIII. Kalendas Octobris.

Cyrillus natione Græcus, & Episcopus Alexandrinus, qui Concilio Ephesino contra Nestorium & Pelagium præsedit, multa scripsit opuscula, doctrina ac sententijs plena, & præsertim aduersus Nestorium, occulta eius venena refellens. Edidit quoque Epistolas, Homilias, & Sermones complures. Claruit Anno Domini CCCC. XXXII.

D.

DAmasus S. Papa, natione Lusitanus, & sancti Hieronymi amantissimus, scripsit Summorum Pontificum gesta, necnon Epistolas varias, de fide contra hæreticos, carminaq. diuersa: nam in

pangendis

pangendis verſibus fuit peritus. Claruit Anno Dom. CCC. LXX.

Diodorus Siculus, qui hiſtoriam res Romanas continentem, Bibliothecam inſcripſit, hiſtoriamq. ipſam mille centum ac triginta annorum libris 40. diſtinxit. Claruit ſub Auguſto, teſte Suida.

Diogenes Laertius hiſtoricus inſignis, vitam & mores, decreta, & reſponſa Philoſophorum conſcripſit, idq. omne libris decem comprehendit.

Dion Caſſius cognomento Cocceius, patria Nicæus, vir conſularis, qui Romanam hiſtoriam a Pompeio Magno vſque ad Alexandrum Mamææ 80. libris comprehendit, & vitam Ariani Philoſophi, resq. geſtas Traiani Imp. conſcripſit, Romanam item hiſtoriam edidit, libris 25. comprehendens. Claruit ſub Alexandro Seuero.

Diomedes Grammaticus multi ingenij vir, ſcripſit nonnulla ad grammaticam pertinentia admodum quidem vtilia.

Dioſcorides Pedacius Anaxarbeus Medicus, Marci Antonij & Cleopatræ familiaris libros VIII. de materia Medica conſcripſit, & vnum de lethalibus venenis, eorumq. præcautione, & curatione. Scripſit etiã de ſtirpium, necnon plantarum differentijs. Claruit ſub Iul. Cæſare.

E.

EPiphanius Cypri Salaminæ Epiſcopus, & ſancti Hieronymi amicus, ad eumq. miſit Epiſtolas, tantaq. vitæ ſanctitate clarus extitit, vt ſpiritu prophetiæ meruerit illuſtrari, ſacrarumq. litterarum ſcientia excellens ſcripſit aduerſus omnes hæreſes, & alia permulta, quæ ab eruditis propter res, a ſimplicioribus propter verba lectitantur. Scripſit & alia, de quibus S. Hieronymus mentionem facit. Hiſtoriam item tripartitam in Latinum tranſtulit. Claruit Anno Dom. CCC. XC.

Ephorus hiſtoricus Cumanus, Iſocratis auditor, ac Theopompi condiſcipulus, quorum alter fræno, alter calcaribus indigebat, teſte Suida, Epitomen hiſtoriarum Herodoti, & quæ Bello Peloponneſiaco geſta ſunt, ſcripſit. Claruit ſub Cæſare, cuius erat familiaris.

Euagrius Monachus, & Macharij Aegyptij diſcipulus, vir ſane doctiſſimus, & Antiochiæ Epiſcopus, quem Hieronymus multos diuerſarum ὑποθέσεων Tractatus eum ſibi legiſſe ait. Scripſit præſertim vitas Patrum, & vitam B. Antonij, & Commentarios in

Prouerbia Salomonis. Claruit Anno Dom. CCC. LXXX.

Eusebius ob arctam cum Pamphilo necessitudinem Eusebius Pamphili dictus est, qui fuit Episcopus Cæsariensis, Chronicos edidit libros, Historiam Ecclesiasticam ex Philone, Iosepho, Clemente Alexandrino, Egesippo & alijs. Scripsit item de præparatione Euangelica, & alia. Claruit Anno Dom. CCC. XX.

Eustathius Epiphanæus, qui scripsit temporum Epitomen ab Aenea Troiano vsque ad Anastasium Principem, sub quo fuit, & alia quædam. Claruit sub eodem principe, circa annum Domini CCCC. XCVI.

F.

Festus Pompeius, qui & Sextus Pompeius Festus dictus est, scripsit de verborum significatione, siue priscorum verborum cum exemplis, libros viginti. Claruit sub Augusto.

Flauius Vopiscus, qui Principum Romanorum Aureliani, Taciti, Floriani, Probi, Firmi, Saturnini, Proculi, Bonosi, Cari, Carini, Numeriani vitas conscripsit. Claruit sub Numeriano.

Franciscus Sanctus Ordinis Minorum institutor, Asisii in Vmbria natus, vir sane vitæ sanctitate celeberrimus, scripsit Regulam, ac Testamentum breue. Claruit Anno Dom. M. CC. XX.

Franciscus Toletus Cordubensis e Societate Iesu, Vir sane vitæ probitate clarus, ac doctissimus, summorumq. Pontificum multis ab hinc annis concionator, eruditissime in Logicam & Philosophiam Aristotelis, necnon in Scripturam sacram Commentarios valde vtiles, & omnibus pergratos conscripsit, & ad hanc vsque diem, Euangelio B. Ioannis explanato, & in lucem edito, in Lucæ Euangelium scribit, & alia, quæ nunc sub incudine iacent, lectoribus admodum profutura. Hic enim non minus facilis quàm doctus in scribendo ac docendo est. hinc ab eruditis de eo passim dici solet: TOLETVS DOCET. Claret ætate nostra, Anno Domini M. D. XCI.

Franciscus Alumnus Ferrariensis scripsit permulta ad Italicam linguam emendatiorem pertinentia, Fabricam scilicet mundi ac Diuitias inscripta, opera quidem magni laboris, necnon magnæ studiosorum vtilitatis atque commoditatis. Claruit Anno Dom. M. D. LVIII.

GEnebrardus vir quidem eruditissimus, Theologus Parisiensis, Diuinarum, Hebraicarumq. litterarum professor regius, & nostra ætatè percelebris, vniuersæ historiæ Speculum, siue Chronographiæ quattuor libros ab Orbe condito ad nostra vsque tempora conscripsit, & in lucem edidit, opus profecto admodum vtile, & omni laude dignum. Floret Anno Dom. M. D. XCI.

Gratianus Monachus Benedictinus Bononiensis, vel Classensis, si credimus Trithemio, qui ex aliena opinione ait eum esse Hetruscum, summorum Pontificum Decreta congessit: opus admodum vtile, quod Gratiani Decretum vocitatur: cui adiecta sunt Decretales Epistolæ Gregorij IX. Sextus item Decretalium Bonifacij VIII. Clementinæ constitutiones Clementis V. Extrauagantes Ioan. XXII. & Extrauagantes communes aliorum Pontificum. Sunt qui velint Gratianum natum esse Clusii, quod est Oppidum Mediterraneum in Tuscia, vt videre est in Pomario Eccl. Rauenn. sed in codice vetustissimo, quod in Bibliotheca Vaticana asseruatur, legitur, eum esse Bononiensem; & in Cœnobio S. Felicis Bonon. Collegisse Decretum: & ab Eugenio III. circa ann. Dom. M. C. LXXXV. approbatum. Claruit Anno Dom. M. C. LI. vel M. C. XX. vt Trithemio placet in libro de Scriptoribus Ecclesiasticis, vel M. C. XXVII. vt idem Trithemius ait libro 2. de Viris Illustribus Ordinis sancti Benedicti.

Gregorius Nysenus Episcopus & Basilij Cæsariensis frater scripsit librum de Hominis imagine, & libros duos contra Eunomium, quos Hieronymus in Catalogo sibi & Gregorio Nazianzeno ab Auctore ipso lectos fuisse narrat. Claruit Anno Dom. C C C. LXXX.

Gregorius Pontifex Maximus huius nominis primus Patria Romanus ex ordine Benedictino sanctitate ac doctrina celeberrimus & Ecclesiæ Doctor præcipuus, qui multa in Ecclesia & in Missa instituit, permulta in Pontificatu etiam scripsit, pie, atque catholice omnia, Moralia ceteris excellentiora, & vtiliora, quamuis omnia sint existimatione digna. Hic propter res præclare gestas, atque Anglos ad fidem conuersos, Magnus & Anglorum Apostolus dictus est, cuius precibus animam Traiani Imp. a tartareis cruciatibus ablatam fuisse, Alphonsus Ciacon exacte declarat. Moritur anno secundo Phocæ Imp. Anno Dom. DC. V. miraculis clarus. Quarto idus Martij.

Gabriel Prateolus Marchosius de Vitis, Sectis, & Dogmatibus omnium hæreticorum ab Orbe condito ad sua ipsius vsque tempora libros 21. conscripsit. Claruit Anno Dom. M. D. LVIII.

Gabriel Barrius Franciscanus Calaber de locis ac rebus Calabriæ scripsit, Romanæ linguæ puritate ornatus. Claruit circa Annum Domini M. D. LX.

H.

HEnricus Glareanus, doctus quidem Heluetius ex pago Glarona, scripsit librum de varijs populis, eorumq. linguis, & præsertim de recta Latini Græciq. Sermonis pronunciatione, necnon & alia complura ad Grammaticam, & alias artes pertinentia: conscripsit etiam Commentarios, & Scholia in Liuium, & in alios Auctores. Claruit sub Maximiliano Augusto circa annum Domini M. D. LXIIII.

Herodotus, pater historiæ.

Herodotus Halicarnasseus, quem Cicero lib. 1. de Legibus, historiæ Patrem appellat, quia fuit e primis Græcorum Historicis, historiam scribere cœpit a Cyro Persarum Rege libris nouem, quorum quilibet Musæ nomine inscriptus est. Strabo tamen libro vltimo hunc non Historiam sed Mythihistoriam, hoc est fabulosam, edidisse ait. Claruit anno ab Vrbe condita C C C.

Hieronymus sanctus presbyter S. R. E. Cardinalis, vt Alphonsus Ciacon recte probat, quem nos item in hac nostra Bibliotheca secuti sumus, rationes alias & auctoritates in medium afferentes, Patria Stridonensis, & vir sane doctissimus ac Doctor Ecclesiæ præcipuus, Latinam, Græcam, Hebraicam, & Chaldaicam linguas callens, ac de diuinis Scripturis optime meritus, multa scripsit, quæ in maxima habentur existimatione, & manibus omnium eruditorum teruntur: eaq. longũ esset recensere. Moritur plenus dierũ Anno Do. C C C C. X X I I.

Horatius ex Venusia, Oppido Apuliæ, Poeta Lyricus insignis, sententijs plenus, sed moribus obscœnis, vitaq. incontinentissimus, sectam Epicuream secutus, vt ipsemet ait, varia carminum genera edidit, quæ Odæ vocantur. Qua in re tulit palmam. Quod Quintilianus etiam testatur, dicens: Inter Lyricos solus fere dignus est legi Horatius: quoniam & insurgit aliquando, & plenus est iucunditatis & gratiæ, varijsq. verbis & figuris felicissime audax. Hæc Quintil. Laudatur item a Persio, & Ouidio, Apollinari & ab

alijs:

alijs. Eius natalis, Crinito teste, fuit duobus circiter annis ante coniurationem Catilinæ, quo tempore celebres erant in Ciuitate, ex Poetis Catullus, ex Oratoribus Cicero, ex Philosophis Varro, Terentius. Orbilium, quem alicubi plagosum vocat, a puero audiuit. Amicos ex Poetis habuit Tibullum, Virgilium, & alios clarissimos viros. Artem etiam Poeticam, Epodon lib. Satyras, Epistolas & Sermones carmine hexametro conscripsit: quæ omnia manibus omnium teruntur, & in Scholis leguntur. Hic breui statura fuisse traditur, corpore obeso, oculis lippis, vt ex carmine illius varijs locis colligitur. Floruit sub Augusto & Mecœnate, quos miris laudibus celebrauit. Mortuus est autem anno ætatis suæ septimo, & quinquagesimo, si Eusebio credimus.

I.

IAcobus Pamelius, canonicus Brugensis, & Doctor Louaniensis, qui in sancti Cypriani opera luculenter conscripsit, de libris sacris bene meritus. Scripsit Micrologum de Ecclesiasticis obseruationibus, & Catalogum Commentatorum selectiorum in Biblia, & alia. Floruit Anno Dom. M. D. LXXXIX.

Ignatius Martyr, Antiochenæ Ecclesiæ tertius post B. Petrum Episcopus, qui Christum post resurrectionem in carne se non semel vidisse omnino affirmat, & præsertim cum Christus ad Petrum & ad alios adiuit, vt narrat Hieronymus in Catalogo, scripsit Epistolas aliquot, hoc est, ad Ephesios, Magnesianos, Trallenses, Romanos, Philadelphos, Smyrnæos, & ad Polycarpum, in qua Epistola mentionem facit de Euangelio translato a Hieronymo id ipsum affirmante: & in hac eadem Epistola Christum post resurrectionem se vidisse ait. Scripsit etiam Epistolas duas ad sanctum Ioannem, & vnam ad Deiparam Mariam semper Virginem, Trithemio teste. Martyrio coronatur Anno Do. C. XI.

Innocentius III. Anagninus Pontifex Max. vir sane doctissimus, & non minus probus, quàm doctus, qui Concilium Lateranense II. omnium, quæ vmquam fuerunt in Europa, celeberrimum coegit, sermones doctrina & elegantia plenos, Commentarium in septem Psalmos ad Pœnitentiam pertinentes, libellum de mundi contemptu, & Epistolas Decretales feliciter edidit, & alia quædam. Mortuus est autem Perusiæ anno sui Pontificatus 18. mense 7. die 16. Anno Dom. M. C C.

Ioannes V I I I. Pontifex Max. vir doctus, scripsit nonnulla, & præ-

sertim

ſertim Epiſtolas aliquot, vt videre eſt in Regiſtro, quod in Bibliotheca Vaticana aſſeruatur. Vixit annos 2. menſem 1. dies 4. in Pontif. Anno Dom. D C C C. L I.

Joannes Chryſoſtomus, quaſi os aureum ob eloquentiam dictus, Patriarcha Conſtantinopolitanus, Doctor Græcus & quidem celeberrimus, permulta, & varia doctiſsime, atque elegantiſsime ſcripſit. Moritur Anno Dom. C C C C. X L. Sexto Kalen. Februarij.

Joannes Potken præpoſitus Eccleſiæ ſancti Georgij Colonienſis, qui Pſalterium Chaldaicum Aethiopicis characteribus imprimendum curauit, adiecto Alphabeto, necnon legendi modo. Floruit circa annum Dom. M. D. L X X V.

Joannes Picus, Mirandulæ comes, ſummus Philoſophus, omniſq. bonæ litteraturæ ſtudioſiſsimus, qui tanta ingenij perſpicacitate doctrinaq. extitit, vt naturæ monſtrum fuerit vocitatus, ſcripſit in Geneſim, & in Pſalmos: nongentaſq. concluſiones philoſophicas, multaq. alia edidit opuſcula. Claruit anno Dom. M. C C C C. X C I I I I.

v: Picus Mirádula naturę mōstrū. /

Joannes Nauclerus præpoſitus Tubingenſis, Chronographiam ſcripſit ab exordio mundi breuiter comprehendentem res memorabiles ſæculorum omnium, ac Gentium vſque ad annum Chriſti M. D. His Chronicis adnexum eſt additamentum Nicolai Baſilij ab anno Dom. M. D. L. in annum vſque M. D. X I I I I. huic vero tempori adiecta eſt Appendix vſque ad ann. Dom. M. D. X L I I I I. cuius hiſtoria a Surio Carthuſiano continuata eſt. Claruit anno Dom. M. D.

Joannes Trithemius ex ordine Benedictino Abbas Spanneimenſis, deinde Peapolitanus, librum de Eccleſiaſticis Scriptoribus ſtudioſis admodum vtilem, atque commodum, qui incipit a primitiua Eccleſia ad annum vſque M. C C C C. X C I I I I. Scripſit & Polygraphiam ſex libris diſtinctam, hoc eſt varios ſiue multos ſcribendi modos, qui a Gellio ſcripta furtiua, ab Italis Cifræ vocitantur. Scripſit denique opuſcula pene innumera, quæ in lucem non prodierũt, & præſertim Steganographiam, occultam ſcilicet ſcribendi rationem, vt in Polygraphia legitur, opus quidem admirandum, a voce Græca, ϛεγανὸς, ideſt occultus, & γραφὴς ſcriptio, dictam. Claruit ſub Alexandro V I. Anno Dom. M. C C C C. X C I I I I.

Joannes Baptiſta Egnatius Venetus, inſignis bonarum litterarum in Patria profeſſor, tres de Romanis Principibus, vel Cæſaribus libros, & nouem de Exemplis inſtar Valerij Maximi edidit in lu-

cem,

cem, obseruationes in Ouidium, & Commentarios in Epistolas Familiares Ciceronis conscripsit, & alia. Claruit anno Dom. M. D. L.

Josaphath Barbarus Venetus, qui scripsit duo Itineraria, quorum vnum est Tanense, alterum Persianum. Vixit circa ann. Dom. M. C C C C. L X X.

Josephus Hebraus Patria Hierosolymitanus, & sacerdos scripsit Bellum Iudaicum, & libr. de Mundi Antiquitatibus, contra Apionem, ac de potentia dicendi, & alia. Hic quamuis Iudaeus, genus tamen Christianorum persaepe laudauit, atque de Saluatore nostro Jesu Christo in lib. 18. Antiquitatum insigne testimonium scriptum reliquit. Huius volumina tantae auctoritatis apud Romanos adhuc illo viuente fuerunt, vt in Bibliotheca publica fuerint asseruata, eiq. post mortem statua aerea a Senatu, & Populo fuerit constructa. Claruit Romae sub Vespasiano, & Tito Principibus, & ad Traiani vsque tempus vixit. Anno Dom. C.

Jrenaus Lugdunensis post Photinum martyrem Episcopus Lugduni, & Polycarpi martyris olim discipulus, scripsit libr. 1. aduersus Gentes, libr. 5. contra haereses, de Monarchia Dei libr. 1. & alia quaedam. Claruit sub Antonino Vero. Anno Dom. C. L X X V.

Jsidorus Iunior Episcopus Hispalensis, vir sane doctissimus, scripsit Etymologiarum libros viginti, & in totam Scripturam sacram commentarios, necnon alia permulta edidit, quae longum esset recensere. Claruit Anno Dom. D C. X X X.

Julius Capitolinus vitas Caesarum aliquot ad Diocletianum Augustum scripsit, hoc est Antonini Pij, M. Antonini philosophi, Veri Imp. & Pertinacis, qui postremus post Aelij Lampridij historias habetur. Floruit sub Diocletiano Augusto, ad quem scripsit Caesarum vitas.

Judas Apostolus scripsit paruam Epistolam, quae catholica est, & in ea fit mentio de libro Enoch.

Justinus philosophus & Martyr, Neapoli Vrbe Palestinae natus, vir quidem doctissimus, scripsit multos libros aduersus Gentes, Dialogum contra Iudaeos, & praesertim contra Triphonem Iudaeorum Principem, contra omnes haereses libr. 1. contra Marcionem libr. 1. & alia. Claruit sub Antonino Pio. Anno Dom. C. L.

Justinus historiographus, qui Epitomen in Trogum tanta styli felicitate conscripsit, vt aliorum prope inuentum sibi vendicauerit. Floruit sub Pio Imperatore.

Justus lypsius scripsit in Cornelium Tacitum, & in alios Auctores,

necnon

necnon Epistolicarum quæstionum 5. libr. & lectionum antiquarum commentarios edidit, & alia. Claret ætate nostra. M. D. XCI.

Iuuenalis Aquinas, dictus Decius Iunius, Poeta Satyricus, qui in hoc scribendi genere omnes alios antecellit, sexdecim Satyras conscripsit. Frontonem Grammaticum primo audiuit, deinde præceptis atque institutis Quintiliani fuit eruditus. In satyris conscribendis secutus est exemplum Lucilij, & Horatij: qua in re maximam laudem adeptus est, teste Martiali, qui ei plurimum detulit. Floruit sub Domitiano principe, & ad Neruæ, ac Traiani ætatem peruenit.

L.

LActantius Firmianus, qui & L. Cœlius dicitur, Arnobij Rhetoris discipulus, vir sane pauperrimus, vt ait Eusebius, sed doctissimus, qui libros de diuinis institutionibus, hoc est, de falsa religione, & de vera & falsa sapientia pie atque catholice scripsit, necnon alia ad Christianam pietatem pertinentia. Senex in Gallia docet, vbi Crispo Constantini filio Magister præficitur, vt Hieronymus in Catalogo testatur. Claruit sub Constantino Principe, cui fuit amicissimus, suaq. scripta dedicauit. Anno Dom. C C C. XX.

Leo I. Hetruscus, vel, vt nonnulli volunt, Romanus, rerum gestarum, doctrinæ, vitæq. sanctitatis præstantia Magnus, qui omnium Romanorum Pontificum primus in Basilica Vaticana sepultus est, Sermones eloquentiæ, ac doctrinæ maiestate refertos edidit, & alia item conscripsit. Hic fuit Ecclesiasticæ dictionis Tullius: sacræ Theologiæ Mercurius: Rationum fidei Aristoteles: Auctoritatis Apostolicæ Petrus, & in Christiano pulpito Paulus. Moritur sub Leone I. Imp. Anno Dom. C C C C. LXI. Quarto Kal. Iulij.

Liuius Patauinus, historicus insignis, qui res Romanas miro artificio, luculentoq. sermone conscripsit, ad quem, Hieronymo teste to.3. ep.103. in princ. ad Paulinum, lacteo eloquentiæ fonte manantem de vltimis Hispaniarum, Galliarumq. finibus quidam nobiles adierunt: & quos ad contemplationem sui, vt Hieronymus ait, Roma non traxerat, vnius hominis fama perduxit. Hic Historiam annor. 750. ab Vrbe condita ad ann. 41. Augusti, vel ad Christi vsque natalem scripsit libris 140. vel vt alij volunt, 142. teste Genebrardo: de quibus non nisi 45. supersunt. Claruit circa annum Dom. XXX. Mortuus est Patauij quarto Tiberij anno, vt Eusebius in Chronicis testatur.

Lucanus

Lucanus Cordubensis dictus M. Anneus, Poeta celeberrimus, Senecæ viri grauissimi, ac Tragediarum Scriptoris nepos. Hic Bellum ciuile inter Cæsarem, & Pompeium hexametris, & alia conscripsit, in quibus maximam ingenij ac doctrinæ laudem adeptus est. Hunc Martialis valde laudat, dum multis carminibus eius natalem describit. Quintilianus autem ipsum Lucanum magis Oratoribus, quàm Poetis annumerandum esse ait. Est, inquit, ardens, concitatus, sententijsq. clarissimis excellens. In concionibus admirandus atque excultus, adeo vt videatur satis exprimere elegantiam, & maiestatem Virgilij. Vere autem Poeta dici non potest, si vis poematis, a quo nomen Poetæ sumitur, perpendatur, vt Aristoteles optime docet: non enim versus, sed poema facit Poetam. Hic Romam ab infantia delatus, & adolescens factus, in Grammatica habuit præceptorem Rhemnium Palæmonem Vicentinum eruditissimum, sed tanta arrogantia virum, vt Marcum Varronem porcum appellaret: & secum natas & morituras litteras iactaret. In Rhetoricis præceptorem habuit Flauium Virginium. Græce deinde ac Latine non sine summa audientium admiratione declamauit: & inter ceteros condiscipulos, Bassum, & Persium Satyricos singulari dilexit beneuolentia, mutuisq. officijs prosecutus est. Vxorem habuit nomine Polam Argentariam, mulierem quidem eruditissimam, quæ cum Lucano ipso tres primos Pharsaliæ libros emendauit: ceteri imperfecti, & inemendati fuerunt relicti propter intempestiuum interitum. nam patefacta contra Neronem coniuratione, C. Pisone huius præclari facinoris Principe, Lucanus incisione venarum interfectus fuit iussu Neronis, qui eum prius amabat ob laudes sibi tributas, sed postea mutauit sententiam, ægre ferens laudes alienas, hinc carminum Lucani famam deprimebat: & hac detractione Lucanum fortasse ad conspirationem concitarat. Obijt igitur sub Nerone anno ætatis suæ XXX. Lucani mors.

Lucretius, qui dicitur Titus Carus Poeta, & philosophus antiquissimus, Epicureorum doctrinam, & Empedoclem poetam secutus, teste Crinito, sumpto amatorio poculo, sicut ait Eusebius, tanto furore percitus est anno suæ ætatis 44. vt manu sua se interfecerit. Sex de rerum natura per insaniæ interualla conscripsit libros, quos Cicero, cuius ætatem is non multo antecessit, emendauit. Quod autem de Lucano dictum est, de Lucretio item dici debet. Hic enim vere Poeta ob eandem rationem dici non potest. Lucretij carmen

elegantia præstare Quintilianus testatur, qui tamen ipsius carmen multum difficultatis retinere ait, non modo propter ipsam materiam difficultatis plenam, verum etiam propter egestatem linguæ & rerum nouitatem, vt ille ait. Ab hoc poeta Virgilius, vt ait Crinitus, non solum verba aliquot, sed locos pene integros transtulit. De Lucretio hunc in modum ait Ouidius:

Carmina sublimis tum sunt peritura Lucreti,
Exitio terras cum dabit vna dies.

Et Statius:

Et docti furor arduus Lucreti.

Hic ex Lucretiorum familia, quæ Romæ insignis erat, natus censetur: & fuit Ter. Varrone, & M. Tullio paulo antiquior.

M.

M*Acrobius, Latine longæuus, vir quidem eruditissimus, scripsit Saturnaliorum libros, & Commentarios edidit in Somnium Scipionis. Claruit circa ann. Dom. D C C C C. L.*

Marianus Victorius Reatinus, vir eruditissimus, & Episcopus Reatinus, postea Amerinus, qui Scholijs, multisq. rebus alijs opera sancti Hieronymi luculenter illustrauit. Floruit sub Pio IV. cui opera omnia sancti Hieronymi dedicauit circa annum Domini M. D. LXXVIII.

Marsilius Ficinus Florentinus, Philosophus ac Theologus, vir profecto doctissimus, & Platonica doctrina perspicuus & celeberrimus, ac primus omnia Platonis opera e Græco in Latinum feliciter transtulit, & in ea edidit argumenta, multosq. alios Græcos libros in Latinam vertit linguam, & Epistolarum libros aliquot, compluraq. alia scripsit. Floruit Anno Dom. M. C C C C. XC. Obijt autem septuagenarius eodem anno, quo Laurentius Mediceus, Hermolaus Barb. Politianus, Mirandulanus, Landinus, & Sauonarola mortui sunt, quorum interitum Ficinus deplorauit.

Martialis, dictus M. Valerius Martialis, Poeta lepidissimus, ex Bilbili Hispaniæ & Celtiberiæ oppido, qui 14. libros Epigrammatum conscripsit, ingenij acumine, facilitate, festiuitate, ac salibus respersos, lasciuos tamen interdum, & parum castos. Marsum Poetam, Pedonem, ac Getulicum secutus est: Catullum, & Licinium Caluum plurimi fecit in hoc scribendi genere claros: & inter amicos præ-

cipuos

cipuos habuit Stellam Patauinum, Silium Italicum, & alios complures, ad quos scribit. Claruit sub Domitiano, Nerua, Traiano, & Adriano Imp. Postremo in Patriam rediјt, vbi interiјt.

Martianus Capela Carthaginiensis, multa ingeniose, ac docte conscripsit, & præsertim de Artibus liberalibus libros septem, & alia. De huius tempore nihil certi inueniri potuit.

Mattheolus Petrus Andreas Senensis vir sane eruditus in 6. libros Dioscoridis Medici scripsit Commentarios longe doctissimos, ac libr. de Gallici morbi curatione & alia. Claruit circa ann. Domini M. D. L.

Messalla Coruinus, qui fuit tertius vir Terentiæ Ciceronis vxoris, post Salustium, Orator nitidus & candidus, Quintiliano teste libro 10. cap. 1. et., vt Crinitus narrat libro 1. cap. 12. de honesta disciplina, ex morbo amisit rerum omnium, suiq. item nominis memoriam. Scripta edidit luculenta, præsertim vero de Augusti Cæsaris progenie, & mira diligentia, & assiduis officiјs fouit Tibullum, qui Romæ, vt creditur, natus est Hirtio & Pansa Coss. qui annus etiam Ouidiј Poetæ natalibus fuit insignis. Hunc Messallam euntem in Prouinciam Phæacum Tibullus comitatus, in itinere obiјt adhuc iuuenis non sine maximo mœrore Nasonis Poetæ, necnon Horatiј & Macri, quos familiariter dilexit. Claruit Messalla sub Augusto.

Michael Mercatus Miniatensis Protonot. Apost. & vir admodum eruditus, de Obeliscis perdoctum edidit librum. Scripsit etiam Metallothecam, opus sane non minus doctum, quàm curiosum, ac principibus dignum, quod propediem in lucem proditurum audiui. Claret ætate nostra M. D. XCI. sub Gregorio XIV.

N.

NIcephorus Callistus Xanthopulus, historicus Ecclesiasticus insignis ac diligentissimus, suam Historiam Ecclesiasticam a Christi natiuitate ad annum vsque 625. decurrentem conscripsit. Edidit etiam Opuscula & Epigrammata, omnia senariјs (qui non quantitatem, sed numerum Syllabarum obseruant vt in singulis versibus sint Syllabæ 12.) metris conscripta præter Orationem confessoriam, quæ postremo loco soluta oratione habetur. Claruit Anno

Domini M. C C C. X X X I I. Vel secundum alios; M. C C C. L X X X I I I I. Sub Paleologo Imp.

Nicolaus Papa Sanctissimus, huius nominis primus, Patria Romanus, pijs humilis fuit & mansuetus ac blandus, impijs terribilis, Regibus ac Tyrannis imperans auctoritate plenus. Scripsit Decretales Epistolas a Gratiano collectas. Extat etiam eius Epistola insignis ad Michaelem Imp. de Ignatij Patriarchæ Constantinopol. iniusta depositione: in qua Epistola mentionem facit de Iustiniano Imp. qui a Ioanne VII. Canonum sextæ Synodi confirmationem postulauit. Claruit circa ann. Dom. D C C C. L X I I.

Nicolaus Lyranus ex Ordine Minorum, natione Anglus, & Hebraicæ linguæ non ignarus, vtiles in vetus ac nouum Testamentum Commentarios edidit, & alia complura conscripsit. Claruit sub Ioanne XXII. Anno Dom. M. C C C. X X.

Nicolaus Myrepsus Alexandrinus libros edidit 24. medicinales, opus vtile iuxta 24. litteras Alphabeti. De huius tempore nihil certi inueniri potuit.

Nonius Marcellus Tiburticensis, siue (vt putat Aldus Manutius) Turburbigensis, ex Hispaniæ ciuitate, Grammaticus insignis aliquot de nominum origine libros erudite conscripsit, necnon de proprietate sermonum, & alia ad grammaticam artem pertinentia. De tempore nihil certi habetur.

O.

ONuphrius Panuinius Veronensis Ordinis Erem. S. Augustini antiquitatum helluo, vt Paulus etiam Manutius in Epistolis ait, in rerum antiquitatibus inquirendis fuit curiosissimus ac diligentissimus, multosq. Scriptorum errores detexit, necnon a rebus multis tenebras abstulit, dum plurima atque vtilia, omnibusq. eruditis viris pergrata conscripsit, & in lucem edidit, quæ manibus omnium studiosorum teruntur: fuit enim vir ad omnes Romanas & Ecclesiasticas antiquitates e tenebris eruendas natus. Scripsit & multa alia, quæ in tenebris delitescunt ob illorum caussam, qui ea penes se asseruant, nulla publicæ vtilitatis & commoditatis habita ratione. Quæ autem in lucem prodierunt, sunt Fasti ac Triumphi Romanorum, Commentarij Reip. Romanæ, & in Fastos consulares, Chronicon Ecclesiasticum, & Epitome Romanorum

manorum Pontificum , & Cardinalium , ac de septem præcipuis Romæ Ecclesiis . Huius effigies ad viuum ex ære expressa in Ecclesia sancti Augustini Romæ visitur : infra vero Epitaphium honoris caussa ab amicis in marmore nigro incisum legitur . Obijt autem Panhormi Anno Dom. M. D. LXVIII. Decimo octauo Kal. Aprilis anno ætatis suæ XXXIX . Alexandrum Farnesium Cardinalem & Vicecancellarium in Siciliam prosecutus , præclaris multis & perfectis & inchoatis industriæ suæ monumentis relictis .

Orus Apollo Niliacus , qui Hieroglyphicas notas , hoc est sacras Aegyptiorum litteras declarare studuit , easq. paruo comprehendit libello . Huius scripta a Plinio lib. 30. cap. 37. citantur . De tempore autem nihil certi inueniri potuit .

Optatus Afer & Mileuitanus Episcopus sex contra Donatistas libros conscripsit , multas item Epistolas , & alia edidit . Claruit sub Valentiniano , & Valente Principibus. Anno Dom. CCC. LXX.

P.

Paulus Apostolus Iudæus , qui ante Saulus , ex Lupo in agnum mutatus , ex persecutore Ecclesiæ , defensor factus , & prædicator veritatis , ac Doctor Gentium , multas conscripsit Epistolas tum publicas tum priuatas Christiana pietate ac doctrina refertissimas , in quibus nomen IESV quingenties exprimit . Extant eiusdem Pauli Epistolæ ad Senecam scriptæ : Paulus enim & Seneca amici se mutuis litteris frequenter salutarunt , quarum meminit S. Hieronymus in Catalogo, & S. P. Augustinus Epistola 54 . Martyrio coronatur vna cum Petro sub Nerone Anno Dom. LXIX.

Paulus Orosius presbyter Hispanus , auditor beati P. Augustini , cuius hortatu contra Paganos Imperij lacerationem Christianis temporibus tribuentes , historiam mundi vsque ad Valliam Gothorum III. in Hispania regem , vel ad annum vsque 421. septem libris conscripsit : cuius etiam extant Epistolæ ad Augustinum , & ad alios , & Commentarij in Cantica Canticorum . Claruit vita & doctrina illustris cum sancto Augustino circa Ann. Dom. CCCC. XX.

Paulus Manutius Aldi filius , & iunioris pater , de bonis litteris , litteratisq. optime meritus , atque in Romanæ linguæ puritate alter Cicero nuncupatus , multos edidit Commentarios , & Scholia , Præfationes , & Epistolas plurimas , omnia quidem omnibus pergrata , quæ

ta, quæ manibus item omnium teruntur, & maxima existimatione, & auctoritate habentur. Claruit ætate nostra. Obijt anno Dom. M. D. LXXIIII. Annos natus plus minus LXIII. quo anno Aldus eius pater obijt, Anno Dom. M. D. XLV. & Cicero, Romanæ eloquentiæ pater.

Pausanias Cæsariensis Grammaticus, æqualis Aristidi scripsit librum vnũ de constructione, & Problematum alterum, & Geographiam vniuersæ Græciæ. Claruit ab Vrbe cõdita circa ann. CCC. æqualis fere Herodoto.

Persius Poeta Satyricus, Volaterris natus Hetruriæ oppido, pauca scripsit, docte tamen sed subobscure. Hinc aiunt Augustinum ante conuersionem satyras eius lectitantem, & non satis intelligentem, librum in ignem proiecisse dicentem: Non vis intelligi, nec intelligaris. Præter sex satyras, nihil scripsisse aliud Quintilianus testatur lib. 10. in hanc loquens sententiam: Multum & veræ gloriæ, quamuis vno libello, Persius meruit. Idem testatur Martialis. Præceptorem in Grammatica Rhemnium Palæmonem Vicentinum, qui graues inimicitias exercuit cum Varrone, in Rhetoricis Flauium Virginium, in Philosophia Anneum Cornutum: in scribendis Satyris Lucilium secutus est: Lucanum, Cæsium Bassum, & Macrinum plurimum dilexit. Claruit & probis moribus, & egregia vitæ integritate sub Domitio Nerone, sub quo obijt anno ætatis suæ XXX.

Petrus Lombardus Nouariensis, Magister sententiarum dictus, Parisiensis Episcopus, & in Abbatia Sauocina Calabriæ sepultus, summus Theologus, scripsit quattuor libros Sententiarum, quibus comprehendit Trinitatem diuinarum personarum atque vnitatem essentiæ; Mundi creationem, Christi incarnationem, nostramq. redemptionem, & septem Sacramenta Ecclesiæ, ac denique quidquid ad vniuersam pertinet Theologiam. Hinc factum est, vt docti viri fere innumeri scholastice, et, vt sic dixerim, disputatiue in quattuor illos scripserint libros. Sunt qui velint Petrum Lombardum, Gratianum, qui Decretum conscripsit, & Petrum Comestorem, vel Manducatorem ob sua ipsius scripta refertissima crebris scripturæ sacræ auctoritatibus, quas quasi manducauerit, & ventri memoriæ mandarit, ita dictum, & Scholasticæ historiæ Auctorem, si nonnullis credimus, fratres nothos fuisse. Scripsit item Petrus Lombardus in omnes Psalmos, in Epistolas beati Pauli, & sermones, atque alia edidit. Claruit sub Conrado Imp. III. & Ludouico Crasso Francorum Rege. Anno Dom. M. C. XL.

Petrus Crinitus Florentinus vir doctus scripsit vitas virorum illustrium, qui in bonis litteris, floruerunt, & Poetarum præsertim Latinorum. Hic etiam edidit Poematum, siue Odarum varij argumenti libros duos, de honesta disciplina libros 25. & alia complura. Claruit anno Dom. M. D. V.

Petrus Borrana Lucarnensis, vel de Lacu maiori, de Brossago libellum, Corona pretiosa, inscriptum edidit, in quo e regione conferuntur vocabula linguarum quattuor, Italicæ scilicet vulgaris, Latinæ, Græcæ vulgaris, & veteris Græcæ. Idem Borrana testatur Græca vulgari lingua, qua nunc vtuntur Græci, Iliadem Homeri translatã fuisse atque impressam. Claruit Anno Dom. M.D.XLIIII

Philostratus Lemnius Sophista Veri Lemnij Sophistæ nepos, & Iuliæ vxoris Seueri Principis, cuius tempore vixit, Epistolarum Magister, de vitis Sophistarum libros quattuor scripsit ad Seuerum, ac de vita Apollonij libros octo. Edidit etiam Declamationes, Epistolas amatorias, Epigrammata, & alia quædam. Claruit sub eodem Seuero.

Pierius Valerianus Bellunensis, ex sorore nepos Fratris Vrbani Grammatici Ord. Minorum vir sane doctissimus, scripsit opus satis grande ad Hieroglyphicorum declarationem, & intelligentiam pertinens, & in Virgilium castigationes. Claruit circa Ann. Dom. M. D. L. Sepulti sunt ambo Venetijs ad ædem Fratrum Minorum.

Plato Atheniensis, Aristotelis Magister, Apis Attica, & scholæ Academicæ Princeps, quem S. P. Augustinus lib. 8. cap. 11. de Ciuit. Dei Moysis, & Hieremiæ libros legisse in Aegypto sentit. Hinc ab Eusebio in libro 10. de præparatione Euangelica cap. 3. & ab alijs Moyses Atheniensis nuncupatur. Scripsit enim permulta Theologiam præsertim Christianæ fidei ac doctrinæ satis adsimilem. Nam in Timæo scripsit de mundi Creatione: in Phædone de pœnis Purgatorij temporalibus, de pœnis Inferni æternis, ac de iustorum Paradiso: in Epinomi de sanctissima Trinitate verbis partim mysticis, partim vero apertis mentionem faciens, & præsertim de Patre & Filio: In Alcibidiade innuit Christi aduentum, quem Deum & hominem appellare satis aperte videtur. Id omne Cyrillus Alexandrinus nitur ostendere, ac probare lib. 8. contra Iulianum. Augustinus item lib. 7. confessionum cap. 9. ait se legisse quosdam Platonicorum libros e Græca lingua in Latinam translatos, in quibus legebatur sancti Ioannis Euangelij principium, hoc est: In principio erat verbum, & cet. vsque eo: Sine ipso factum est nihil. Idq. verum esse multis rationibus inibi, eodem Augustino teste,

proba-

probatur. Augustinus etiam libro contra hæreses quinque, longe post principium ait, Mercurium Trismegistum conscripsisse librum, in quo legitur: Hic est Filius Dei benedicti. Hæc item Richardus 1. Sent. distinct. 3. artic. 2. quæst. 2. enarrat. Quare idem Augustinus libro de vera Religione cap. 4. inquit: Platonici, paucis mutatis, Christiani fierent. Hæc de Platone, cuius scripta permulta sunt, vt dixi, quæ longum esset recensere. Natus est post initia belli Peloponnesiaci. Vixit annos XX. cum Socrate. Floruit circa ann. ab Vrbe condita CCCC. quo tempore Philippus Macedoniæ regnum adeptus est, simul & Alexandrum genuit, vt ait Gellius lib. 17. cap. vltimo: paucisq. inde annis post, Plato ad Dionysium Siciliæ tyrannum posteriorem profectus est. Obijt anno ætatis suæ LXXXI. dum ad mensam in quibusdam nuptijs accumberet, teste Alumno Ferrariensi.

Plautus Poeta Comicus percelebris e Sarsina in Aemilia, teste Ioanne Baptista Mantuano Carmelita ad Iulium II. vel vt aliqui volunt, Farsina, Aemiliæ item, vel Romandiolæ Ciuitate vetusta, ceteris Comicis præfertur multorum sententia, & Varronis præsertim dicentis: Si Musæ Latinæ loquerentur, Plautino sermone loquerentur. Hic fuit vir sane eruditus, & in Romana lingua clarus, sed ita pauper, vt siquando vacabat a mola asinaria, cui ob magnam paupertatem contractam ex pecunia omni in scenicis ornamentis, Crinito teste, erogata, erat addictus, fabulas componebat, quas deinde venditaret. Gellius itaque libro 7. cap. 18. appellat Plautum parentem ac Principem in omni elegantia Latina. Plautus in conscribendis fabulis, aut Comœdijs secutus est Demophilum, Philemonem, & Epicharmum Siculum Poetas Græcos, Horatio teste: ac de se Epigramma, quod infra videre est, composuit in hanc verborum formam:

Postquam est morte captus Plautus,
Comœdia luget, scena est deserta:
Deinde risus, ludusq. iocusq. & numeri,
Innumeri simul omnes collacrymarunt.

Obijsse traditur paucis annis post Q. Ennium Olympiade C.XLV. illudq. Epigramma in eius sepulchro incisum fuit, vt narrat Gellius. Id quod de Næuio etiam, & Pacuuio Poetis affirmatur, eodem Gellio teste libro 1. cap. 24.

Plinius Secundus Veronensis, qui Vespasiani negotia administrabat, no-

ctibus,

ctibus, & subcisiuis horis (vt ipse inquit) opus de rerum natura 37. libris distinctum conscripsit, vnius omnium parcissimus temporis. Claruit sub eodem Vespasiano circa ann. Dom. LXXI. Sed obijt Traiani tempore, vt Nauclerus ait in fine Gen. 4. ab incendio Vesuuij montis, qui a Neapoli vrbe quattuor passuum millibus distat, absorptus.

Plutarchus Chæronensis ex Bæotia philosophus multæ quidem eruditionis vir, conscripsit Vitas Virorum Illustrium 48. & libros Apophtegmatum, quos Traiano dedicauit. Edidit etiam opuscula quàmplurima, necnon Moralia, quæ sunt omnis elegantis doctrinæ plena. Scripsit denique de proprietate linguæ Græcæ, siue de dialectis apud Homerum, opus valde vtile, cum Appendice Lexici Græco latini, & alia. Claruit sub eodem Traiano, cuius fuit Magister, circa ann. Dom. C.

Polydorus Virgilius Vrbinas vir doctus, diligens, & curiosus, de rerum Inuentoribus opus sane admodum vtile conscripsit, necnon Prouerbia, tresq. de prodigijs libros, & alia quædam. Floruit anno Dom. M. CCCC. XCIX.

Pomponius Mela Hispanus ex Mellaria Beticæ oppido scripsit libros tres de situ Orbis. Claruit sub Claudio Imperatore.

Pomponius Lætus Picentinus, vt Iouius narrat, ex populis maris Tyrrheni accolis, qui sunt Lucanis proximi, hoc est ex ijs, qui loca inter Surrentinum promontorium & Silarum omnem incolunt, ex illustri autem, vt idem ait Iouius, Familia Sanseuerinate. Hic Vallam habuit Præceptorem Romæ, vbi postea bonis litteris imbutus ludum litterarium aperuit, & inter viros insignes, Alexandrum Farnesium, qui deinde fuit Paulus III. Latinis litteris, & perpolitis quidem edocuit. Scripsit de Romanorum Magistratibus, Sacerdotijs, Iurisperitis, & legibus libellum vnum, de antiquitatibus Vrbis Romæ alterum: Compendium item Romanæ historiæ ab interitu Gordiani Iunioris vsque ad Iustinum III. necnon de arte Grammatica libellum. Domum habuit in Quirinali, prope Aediculam sacram sancti Saluatoris de Cornelijs, in qua hæc leguntur verba:

POMPONII. LAETI. DOMVS.
ET. SOCIETATIS. ECSQVILINAI.

Hac in Inscriptione ponitur SOCIETAS pro Academia, ad quam viri docti frequenter adibant. Vox illa ECSQVILINAI sapit antiquitatem Latinorum, qui CS, pro X, & diphtongum Græcam AI, pro AE vsurpabant. Claruit sub Paulo II. qui

c   cum

eum molestia affecit; necnon sub Sixto IV. & Innocentio VIII. quibus gratus fuit. Obijt septuagenarius circa annum Domini M. C C C C. XCII. sub Alexandro VI. a cuius Familia, eodem Iouio teste, purpureis vestibus induta eius exequiæ fuerunt decoratæ: Sepulchrum autem varijs fuit Epigrammatis honestatum: inter quæ Pontani Epigramma primum obtinuit locum.

Priscianus Cæsariensis Grammaticus de arte Grãmatica scripsit ad Iulianum Consulem, ac Patricium, hoc est, de octo partibus orationis libros 16. de constructione earumdem libros duos, de duodecim primis Aeneidos librorum carminibus, de accentibus, de versibus comicis. Scripsit etiam de quæstionibus naturalibus librum vnum ad Cosroen Persarum Regem, & Carmina Dionysii de situ orbis in sermonem transtulit Latinum. Hunc ab initio Christianum, deinde fidei desertorem fuisse Volaterranus testatur. Claruit Athenis tempore Iustiniani principis, atque, vt alijs placet, sub Heraclio Imp. & sub Cosroe Persarum Rege circa ann. Dom. D C. vt Nauclerus ait, vel D C. XX. vt nonnulli volunt: vel, vt alijs placet, D C. XL. vel tempore Gregorij Magni, vel non multo post Gregorium, quem anno Dom. D C. V. vixisse sub Phoca Jmperatore Trithemius testatur.

Procopius e Cæsariæ Palæstinæ Orator & Sophista scripsit de ædificijs Iustiniani Imperatoris libros 6. Edidit item historiam Romanam, bella videlicet, quæ circa Romam, & per Libyam gesta sunt per Belisarium Patricium, cuius subscriba & comes in cunctis expeditionibus fuit. Historiam quoque annorum C. X L I I. pertexuit vsque ad annum Christi D. LIIII. a quo Agathias eodem tempore suam deduxit historiam ad ann. vsque D. LVI. vt Genebrardus etiam testatur. Scripsit præterea librum de non edendis, vel non editis, vbi Comœdia quadam, Justiniani, eiusq. vxoris Theodoræ vituperationem describit, vt Suidas testatur. Edidit quoque lib. I. de Cosmographia, atque item libros tres de bello Gothico; ac duos de bello Persico, duosq. de bello Vandalico. Claruit sub eodem Iustiniano, circa ann. Dom. D. LIIII.

Propertius, qui dicitur Sextus Aurelius Propert. ex Menania Vmbriæ Oppido, Poeta nobilis 4. Elegiarum libros conscripsit. Hunc Poetam Quintilianus, censor in litteris acerrimus, plurimum commendans, Ouidio, & Gallo in Elegijs præponit, eo quòd ille lasciuior, hic vero durior. Laudatur item Propertius ab Ouidio ipso, qui eum blandum, tenerum, ac dulcem appellat. Idem sen-

tit Martialis , qui eius ingenio , & amoribus plurimum tribuit. Floruit Romæ Mæcenatis & Cornellij Galli temporibus , quibus maxime acceptus fuit . Ouidium ; Tibullum , & Bassum maxime coluit . Obijt anno ætatis suæ XLI.

Prudentius , qui & Aurelius Clemens Prudentius dicitur, Poeta Christianus , & vir quidem in diuinis , & humanis litteris peritus , necnon metro & prosa excellens , anno ætatis suæ 75. mundi vanitate relicta , ad sacras sese contulit scripturas , multaq. vtriusque Testamenti & carmine , solutaq . oratione declarauit . Scripsit contra multos hæreticos , Epistolas varias , sacros Hymnos , historiarumq. librum 1. & alia complura . Sidonius Apollinaris haud omnino contemnendus auctor in legendis , atque obseruandis antiquis Scriptoribus , cum loquitur de Prudentio Poeta , minime veritus est , illum Horatio adiungere . Præcipuam vero laudem consecutus est , doctiorum iudicio , eo ex carmine, aut opere , quo probitatem atque constantiam illorum , qui se pro Christiana deuouerunt Religione , prosequitur , dum Laurentium , Vincentium , Romanum , Hippolytum , Cassianum , & alios sanctos complures laudat . Carmina item eiusdem Prudentij de Natali Domini , necnon gestis & miraculis Christi , atque de animis expiandis , deq . vitiorum , ac virtutum conflictu non parum commendantur . Floruit sub Gratiano Imperatore Anno Dom . C C C. LXXX.

Ptolemæus , dictus Claud . Ptolemæus Pelusiensis . Astronomus , ac Geographus natione Aegyptius , Alexandriæ professus est , artium liberalium , & Græcarum litterarum studij clarus fuit temporibus Antonini , & primus apud Græcos cæli rationem diligentius explicauit , nulliq . priorum in Astrologiæ scientia cessit . Hic Geographiæ libros 8. absolutissime scripsit , necnon Almagestum vulgo sic dictum magnæ constructionis Mathematicæ , idest perfectæ cælestium motuum pertractationis libros 13. Scripsit etiam Centiloquium, hoc est centum sententias, & alia quædam. Claruit circa ann. Dom. C. XL.

Publius Victor de Vrbis Romæ locis , ac Regionibus libellum edidit . De tempore nihil certi potuit affirmari.

Pythagoras , quem nonnulli Samium , e Samo Calabriæ ciuitate nunc deleta , esse contendunt , teste S.Thoma lib.1. Metaph. lect.8. necnon Gabriele Barrio Francicano de situ Calabriæ lib. 2. Alij Samium ex Samo Græciæ insula , alij Locrensem Calabrum , alij Hetruscum, vt Plutarchus ait lib.8.Sympos.q.7. & Clemens Alexādrinus Strom.1.Fuit

Italicæ philosophiæ auctor ,primusq. cœpit philosophus appellari, teste Augustino lib. 8. de Ciu. cap. 2. & lib. 18. cap. 25. Hieronym. in Catal. & Plutarch. de Curiositate. Nauigauit in Aegyptum, vt Aegyptiacas disciplinas disceret, & pro suis apud Græcos venditaret. Peregrinatus est in Babylonem ac Persidem, atque Magos conuenit, teste Cic. lib. 5. Tuscul. quæst. & in Danielem incidere potuit, vt ait Genebrardus. Deinde in Calabria apud Crotoniatas, ac denique Metapontum in Apulia non procul a Calabriæ confinio, & in sinu Tarentino commigrauit, vbi obijt, eiq. Metapontini Templum magnifice struxerunt, sicut ad hanc vsque diem vestigia Templi docent. Discipulos ad sexcentos habuisse fertur, inter quos fuit Archita Tarentinus. Hic ab omnium animalium carnibus, & a fabis religiosissime abstinebat, Iuuenale satyra 15. & alijs id ita esse affirmantibus, hoc est Callimacho, & Cicerone lib. 1. de Diuin. Gellius tamen libro 4. cap. 11. ex Auctoritate Aristoxeni, qui musicus fuit ac vir litterarum veterum diligentissimus, & Aristotelis discipulus, ait, nullo sæpius legumine Pythagoram vsum, quàm fabis. Claruit & in Italiam venit, eodem Gellio teste, Tarquinij Filio regnum obtinente, cui cognomentum Superbus fuit, post Vrbem conditam circa ann. C C. XLIIII.

Q.

Q. *Curtius nobilis historicus, & nihilo inferior Cæsare in scribendo, scripsit historiam de rebus gestis Alexandri Magni. Hunc Aldus Manutius eum esse putat, qui a Cicerone ad Q. Fratrem Epist. 2. libri 3. nominatur bonus & pereruditus adolescens. Scripsisse autem eum sub Augusto, conijcitur ex eius historia libr. 10. circa finem.*

Quintilianus Rhetor insignis ex Calagurio Hispaniæ Ciuitate in Vasconibus collocata, primus Romæ ludum aperuit litterarium, & e fisco stipendium tulit. Institutiones Rhetoricas, atque Declamationes conscripsit. Floruit sub Domitiano, cuius nepotes instituit, circa ann. Dom. LXXXVI.

R.

R*Abanus Maurus Ordinis S. Benedicti, Natione Germanus, ac Sextus Archiepiscopus Moguntinus, scriptor Ecclesiasticus,*

pius

pius atque catholicus, scripsit in Testamentum vetus, & in nouum, atque alia quædam. Claruit Anno Dom. D C C C. L V.

Raphael Volaterranus ex familia Maffeia, quæ etiam nunc Volaterris est, historicus celebris, multa conscripsit, & præsertim libros octo ac triginta Commentariorum Vrbanorum, & Procopium de bello Persarum & Vandalorum e Græco in Latinum transtulit. Edidit etiam Geographiam, Anthropologiam, & Philologiam. Claruit autem circa ann. Dom. M. D. III.

S.

SAlustius, qui Crispus dicitur, historicus Romanus, a Quintiliano Thucididi ex Græcis opponitur elegantia scribendi, Attica breuitate, sententiarum crebritate. Quare Martialis lib. vlt. ait:

Hic erit, vt perhibent doctorum corda virorum,
Primus Romana Crispus in historia.

Hic scripsit coniurationem Catilinariam, & bellum Iugurtinum. Claruit sub Iulio Cæsare, & Octauiano ante Christi aduentum circa ann. X L. ab Vrbe condita D C C. X.

Scaurus, qui dicitur Q. Terentius Scaurus, Grammaticus antiquus edidit librum de Orthographia, ac decem libros Commentariorum in Poeticam Horatij conscripsit, & librum de Cesellij Vindicis Grammatici erroribus. Hunc Gellius libro 11. cap. 15. nobilissimum appellat, & Adriani temporibus floruisse, & contra Cesellium scripsisse ait.

Seneca dictus L. Anneus, Natione Hispanus, Patria Cordubensis, Philosophus Academicus, Socionis Stoici discipulus, teste Hieronymo in Catalogo, nisi textus sit corruptus, vt præsefert asteriscus ibi appositus: vel Photini item Stoici discipulus, Lucani Poetæ patruus, & Neronis Magister, beati item Pauli amicus, ac vitæ continentissimæ, vt idem Hieronymus & Augustinus testantur. Extant Senecæ non solum Epistolæ ad Paulum, & Pauli ad Senecam scriptæ, sed complura etiam doctrina ac sententijs refertissima superioribus annis diligenter emendata, & in volumen vnum redacta a M. Antonio Mureto, viro sane eruditissimo. Nec silentio prætereundum censeo, Senecam ante biennium quam Petrus & Paulus martyrio coronarentur, Neronis & crudelitatis & ingratitudinis vitio valde laborantis iussu incisis venis mortem obijsse, cum

in Pisonianæ coniurationis suspicionem venisset. Claruit sub eodem Nerone circa annum Dom. L.

Sigismundus Gelenius Bohemus vir diuersis linguis & variarum rerum cognitione doctissimus, scripsit Lexicon Symphonum, quo 4. linguarum Europæ familiarium, Græcæ scilicet, Latinæ, Germanicæ, Sclauonicæ concordia consonantiaq. indicatur, vbi in omnibus prædictis linguis eiusdem significationis vocabula e regione ponuntur. Scripsit præterea Annotationes in T. Liuium & in Plinij historiam naturalem, & multa e Græco in sermonem transtulit Latinum. Obijt circa ann. Dom. M. D. LIIII.

Sigismundus Liber Baro scripsit rerum Moscouitarum Commentarios. Floruit circa ann. Dom. M. D. XL.

Solinus dictus C. Iulius Solinus Polyhistor, idest multæ historiæ vir, de mundi miraculis conscripsit libros. Claruit circa ann. Dom. C. XXII.

Sozomenus & Socrates Græci historici, necnon Theodoretus item Græcus Ciriæ Episcopus historias Ecclesiasticas eodem tempore, hoc est sub Theodosio iuniore Imperatore, Anno Domini C C C C. XXX. conscripserunt, quas Epiphanius in Latinum transtulit sermonem: & ex ipsis Cassiodorus Senator & Monachus continuam fecit historiam vnam, quam Tripartitam appellauit.

Stephanus Græcus Chorographus celeberrimus librum de Vrbibus, ac de earumdem, aliorumq. locorum æquiuocis. De tempore non liquet: fuit tamen ante Eustathium Homeri explanatorem, cum ab eo citetur liber de Vrbibus sub Tit. τῶν ἐθνικῶν.

Strabo Amaseus philosophus Cretensis, Historicus, & Geographus insignis, quæ post Polybium a Romanis gesta sunt, libris 43. comprehendit. De Geographia vero libros 17. feliciter conscripsit. Claruit temporibus Augusti.

Suidas historicus ordine Alphabetico suum opus digessit atque edidit, quem Christianum fuisse nonnullis reclamantibus, affirmat Genebrardus, dicens: Mirum est, nonnullos asserere Suidam non fuisse Christianum, cum vbique liber ipsius reclamet, seorsum in voce εἱμαρμένη, qui est Epitome libri cuiusdam Hesychij. Anno Dom. M. XVIII. adhuc Suidas viuebat, vt ipsemet ait in voce, Adam.

Suetonius Tranquillus, qui Caius Suetonius dicitur, scriptor nobilis, Vitas duodecim Cæsarum conscripsit, necnon de illustribus Rhetoribus atque

atque Grammaticis libellos duos. Floruit sub Adriano, circa ann. Dom. C. XVIII.

T.

TErentius Carthaginensis, qui dicitur Publ. Terentius Afer, fuit Poeta Comicus elegantissimus ac percelebris, cuius Comediae sex, ob sermonis elegantiam, vt ait Cicero, a Laelio scribi putabantur. Huic sententiae adstipulatur etiam Varro: immo Afranius omnibus eum Comicis praefert. Volcatius autem nonnisi sextum locum ei tribuit inter Comicos, postponitq. ipsum Caecilio, Plauto, Naeuio, Licinio, & Attilio Comicis. Phormionem & Hecyram vertit ab Apollodoro Poeta Comico Atheniensi: Andriam, Eunuchum, Adelphos, & Heautontimorumenon a Menandro Poeta item comico Atheniensi, a quibus Terentius integros mutuatus est sibi versus, & a Menandro praesertim, vt in Bibliotheca Fuluij Vrsini dictum est: in qua Terentius litteris maiusculis manuscriptus temporibus Alexandri Seueri Imperatoris asseruatur: cuius margines Scholijs charactere Longobardico, & nonnullis Menandri versibus Graecis ab ipso Terentio in Latinam linguam translatis, & suo Poemati insertis refertissimae sunt. Hic fuit Terentij Lucani libertus, sed ob egregiam indolem Laelij & Scipionis opera ad nobiliorem statum peruenit. Claruit ab Vrbe condita circa ann. D C. XX.

Tertullianus, qui dicitur Q. Septimius Florens Tertullianus, Latinorum Scriptorum princeps, teste B. Cypriano, et, vt ait S. Hieronymus in Catalogo, post Victorem Pontificem & Apollonium, Latinorum primus omni scientiarum genere praeditus, acris & vehementis fuit ingenij, cui B. Hieronymus scribens ad Paulinum haec duo potissimum illi adscribit, nimirum quòd sit in sententijs creber, & in loquendo difficilis. Cui sententiae consonum est quod Lactantius Firmianus in quinto Diuinarum institutionum libro scribit. Septimius (inquit) Tertullianus fuit omni genere litterarum peritus, sed in loquendo parum facilis, & minus comptus, & multum obscurus. Huius doctrinam Cyprianus magnifaciebat, atque ita, vt ipsum appellaret Magistrum, & absque Tertulliana lectione nullam diem praeterire pateretur. Hic opuscula multa conscripsit, quae in lucem edita sunt, sed multo plura sunt, quae non extant, eloquentissime scripta, vt B. Hieronymo placet. Hic denique, quam-

nis

nis animam corpoream atque item Deum corporeum, non autem effigiatum esse senserit, non tamen ob id hæreticus censetur, sed quia transiit ad Cataphrygas damnans secundas nuptias, teste Augustino libro de hæresibus ad Quoduultdeum hæresi 86. Verum postea Ecclesiastica præscriptionis vi considerata, eum resipuisse opinandum est: Montanum enim, eiusq. æmulos inter hæreticos numerauit in libro de Præscriptionibus. Claruit Anno Dom. C C.

Theseus Ambrosius I. V. Doct. Papiensis & Canonicus Lateranen. Introductionem plurium linguarum scripsit, hoc est Chaldaicam linguam, Syriacam, Armenicam, & decem alias linguas, necnon characterum differentium Alphabeta circiter 40. Claruit sub Paulo III. Anno Dom. M. D. XXXIX.

Thomas Aquinas Ordinis fratrum Prædicatorum, Alberti Magni auditor ac discipulus. Vir sanctitate, ac doctrina celeberrimus, ingenio acutus, & sermone clarus, Doctor Ecclesiæ insignis, & inter Scholasticos Latinos primatum tenens. Plurima in artes, ac scientias, necnon in Scripturam sacram feliciter conscripsit, & ob facilitatem, qua in scribendo vsus fuit in rebus difficillimis explicandis, Doctoris Angelici nomen iure adeptus est, cui etiam a Christo Crucifixo, ad quem orabat, dictum fuit: Bene scripsisti de me Thoma. Claruit Anno Dom. M. C C. LXXIIII.

Thomas Linacer Natione Anglus, Medicinæ professor, Vir vtraque lingua doctissimus, multa non solum de arte medica, verum etiam de Latina lingua, cuius extant Grammaticæ rudimenta, ac de Latini sermonis emendata structura libri 6. Claruit Anno Dom. M. D. XX.

Thomas Fazellus Siculus Ordinis Fratrum Prædicatorum, de locis ac rebus Siculis conscripsit Decades duas, quas Frater Remigius Florentinus in Italicam transtulit linguam. Claruit sub Karolo V. cui Decades dedicauit: quas duobus post annis emendatas & auctas Philippo eius Filio, qui successit ei in Regno, dicauit. Anno Dom. M. D. LX.

V.

VAlerius Maximus historicus Romanus, qui sub Sexto Pompeio militauit, vt ipse de se testatur eo loci, vbi de institutis antiquis loquitur, factorum, dictorumq. memorabilium exempla ab illustribus

lustribus selecta Auctoribus, & in locos communes digesta, librisq. nouem comprehensa ad Tiberium Cæsarem scripsit, sed subobscure tum ob voces, tum etiam ob concisum dicendi modum. Opus tamen studiosis vtile admodum est. Claruit sub eodem Tiberio.

Varro Romanus, Lælij discipulus, qui dicitur Marcus Terentius Varro, vir eruditissimus, ac Polyhistor fuit, hoc est, multiscius, & ab Augustino sancto litteratorum doctissimus appellatus, necnon librorum helluo. Hic quadringentos ac nonaginta libros doctissime scripsit, teste Gellio libro 3. cap. 10. qui ex ipsius Varronis primo Hebdomadum libro refert, Varronem anno octuagesimoquarto ætatis suæ quadringentos & nonaginta libros edidisse: vel, vt narrat S.P. Augustinus lib. 6. cap. 3. de Ciuitate Dei, vnum & quadraginta. Et Quintilianus lib. 12. cap vlt. de eo inquit: Varro quàm multa, immo pene omnia tradidit. Quare de Varrone huius generis parœmia orta est: Varro tot tantaq. scripsit, vt nihil videatur potuisse legere: tantum e conuerso legit, vt nihil potuisse scribere videatur. *Huius librorum Catalogum S. Hieronymus olim conscripsit, Varroni Originem conferens: sed hunc iniuria temporis, hominum incuriæ annexa amisimus. Vetranius tamen Maurus vir sane doctissimus ac diligentissimus, Vitam Varronis describens, eiusdem librorum Inscriptiones ex Cicerone, Gellio, Pompeio, Nonio, Fulgentio, Lactantio, Seruio, Macrobio, Augustino, Acronio, Porphirione, Prisciano & Plinio collegit, quæ hoc loco recensendæ non sunt, cum in Lucem editæ non sint. Extant de re rustica libri tres, quorum Primus est de Agricultura, Secundus de re pecuaria, Tertius de Villaticis pastionibus. Hoc solum opus ex tot Varronis libris integrum ad nostram peruenit ætatem. De Latina lingua libros 24. scripsit, quorum pars vna extat: hic enim fuit peritissimus Latinæ linguæ, omnisq. antiquitatis, & rerum Græcarum, nostrarumque, plus tamen scientiæ collaturus, quàm eloquentiæ. Claruit sub Caio Cæsare, tempore Ciceronis, ad quem scribit, & nonagenarius moritur anno Imp. Augusti XV.*

Parœmia de Varrone

Vincentius Gallus Natione Burgundus Patria Bellouacensis Ordinis fratrum Prædicatorum, quattuor conscripsit Specula, quorum vnum Historiale dictum libris 32. Alterum Naturale lib. 33. Tertium Morale lib. 3. Quartum Doctrinale lib. 13. complexus est: opus sane studiosis valde vtile: his enim libris historiam vniuersalem ab Orbe condito ad annum vsque Christi 1250. comprehendit. Edidit etiam alia quædam. Claruit autem anno Dom. M. CC. XL.

Virgilius

Virgilius Mantuanus, qui dicitur Publius Virg. Maro a Marone patre sic nuncupatus, Poeta celeberrimus, primum inter Poetas Latinos obtinens locum. Huius Poetæ Bucolicorum Eclogæ extant decem, & Georgicorum libri quattuor ab eodem Auctore emendati: Aeneidos vero libri duodecim, quibus tertiumdecimum Maphæus Vegius feliciter subtexuit, ab ipso non fuerunt correcti: hinc, aduentante morte, cremari iussit: ipse enim, vt narrat Gellius libro 17. cap. 10. more atque ritu Vrsino versus edebat, hoc est informes, & imperfectos, quos deinde quasi lambendo perpolitos, atque elegantissimos reddebat. His accedunt varia poemata, partim anonyma, partim vero Virgilij, quamuis ea fere omnia sub ipsius nomine circumferantur. Hic in Bucolicis Theocritum, qui Bucolicos versus lingua Dorica conscripsit, in Georgicis Hesiodum, quem sine vlla quidem controuersia longe superauit: In Aeneide secutus est ex Græcis Auctoribus, Parthenium, Pisandrum, Apollonium Rhodium, & in primis Homerum Poetas Græcos felicissime imitatus est: Ex Latinis Q. Ennium, Liuium Andronicum, Næuium, Lucretium, & alios complures. Virgilij vitam apud Donatum & Crinitũ videre est, qui eam copiose describunt. Claruit sub Caio Cæsare, & Octauio Augusto II. Rom. Imp. Nec silentio prætereundum videtur quod multi dicunt, & præsertim Vincentius, S. Antoninus part. 1. Chron. cap. 6. Tit. 4. §. 7. & Vinc. lib. 7. Spec. hist. cap. 62. & Aug. lib. 10. de Ciuit. Dei cap. 27. de 4. Virgilij Ecloga, quam de Christo integram scriptam esse affirmant, sicut a Sibylla Cumæa fuerat descriptus: quibus verbis consideratis Secundianus Decij præfectus, Verianus pictor, & Marcellinus Orator Christiani effecti sunt. Coluit inter præcipuos amicos, Asinium Pollionem, Corn. Gallum, Quintilium Varum, Horatium Flaccum, & Mæcenatem, cum quibus summa vixit familiaritate. Octauio fuit acceptissimus, & in Exquilijs secundum hortos Mæcenatis habitasse traditur. Tarenti perijt, vt Seruius refert: vel, vt alij volunt, Brundisii, contracta ægritudine ex itinere ad visendum Metapontum, propter calores, ac nimios æstus. Eius cadauer delatum est ad radicem Montis Pausilypi non procul a Neapoli, vbi sepulchrum visitur ad hanc vsque diem prope Sannazari monumentum, de quo Bembus distichon edidit sepulchro eius marmoreo incisum in hanc verborum formam:

Da sacro cineri flores: hic ille Maronis
Vicinus musæ, proximus vt tumulo.

In

In sepulchro autem Virgilij, cuius adhuc extant vestigia, legitur hoc Distichon:

Mantua me genuit, Calabri rapuere, tenet nunc
Parthenope: cecini pascua, rura, duces.

Hoc loco Calabri pro Apuli ponuntur: olim enim Apulia & Calabria dicebatur. Deplorauerunt eiusdem obitum complures docti, & inter ceteros Cornelius Gallus ad Cæsarem scribens Augustum. Claruit sub eodem Augusto. Moritur anno ætatis suæ LIII: S. Antonino teste par. 1. Chron. cap. 6. Tit. 4. §. 7.

Vitruuius, qui M. Vitruuius Pollio dicitur, Architectus insignis, quo etiam omnes huius artis professores tamquam Magistro vtuntur, libros de Architectura decem conscripsit. Floruit sub Cæsare Augusto, ad quem scripsit.

Vopiscus Flauius historicus, qui varias Romanorum Principum vitas, hoc est, Aureliani, Taciti, Floriani, Probi, Saturnini, Proculi, Bonosi, Cari, Carini, & Numeriani conscripsit. Auum suum ait Vopiscus vixisse sub Diocletiano.

X.

XEnophon philosophus Atheniensis, historicus laudatus, Socratis discipulus, & Platonis æmulus, speciosus, moratus, & gratus omnibus, philosophorum primus scripsit historiam, Herodotum, & Thucididem secutus. Claruit circa ann. ab Vrbe condita CCCC.

Z.

ZEnodotus Ephesius Grammaticus & Poeta, qui Bibliothecæ Ptolemæi Philadelphi præfuit, & filiorum Ptolemæi præceptor nonnulla ad artem Grammaticam pertinentia conscripsit, præsertim vero Prouerbia, primusq. Homeri libros correxit, & in ordinem redegit. Claruit sub eodem Ptolemæo.

Zonaras, dictus Ioannes Zonaras Monachus, & Historicus, historiam Græce ab exordio mundi vniuersalem ad sua vsque tempora, hoc est vsque ad Michaelis VII. Imperatoris Constantinopolitani tẽpus conscripsit. Edidit Chronicam historiam a Iulio Cæsare vsque ad Alexium Comnenum I. Imp. Constantinopolitanum: Epitomen item ab initio mundi: Alexandri Magni vitam: Periphrasim etiam in totam Aristotelis Logicam.

cam. Conscripsit præterea Compendium historiarum in tres Tomos distinctum, quorum Primus agit de rebus Judaicis ab exordio mundi vsque ad Hierosolymitanum excidium: Secundus historiam Romanam ab Vrbe condita vsque ad Constantinum Magnum breuiter complectitur: Tertius Imperatorum res gestas a Constantino Magno vsque ad obitum Alexij Comneni. Canones Conciliorum collegit & exposuit. Edidit Commentarios in Damascenum, & in Acta Apostolorum, ac denique Vocabularium composuit. Claruit sub eodem Alexio Comneno, & Ioanne Comneno circa ann. Dom. M. C. XX. quo tempore Georgius Cedrenus, & Glycas floruerunt.

Zosimus Comes, homo Græcus, superstitioni addictus, & exitiosus, qui historiam Romanam 414. annorum ab Augusto ad Honorium vsque Imp. & Athalaricum Gothum, qui Romam diripuit, sex libris scelerata fide conscripsit: fictis enim laudibus impios, Diocletianum scilicet, & Iulianum Apostatam exornauit, falsisq. criminibus pios Principes, Constantinum Magnum, Gratianum, Theodosium, & alios onerat; & ob id a probis viris vt canis proscriptus, sed quamuis impijssimus, tamen velit nolit Constantini donationem fatetur, dolore ob hanc rem, quam damnat, affectus. Vixit sub Honorio Imp. circa ann. Dom. C C C C. III.

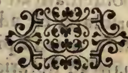

BIBLIO-

BIBLIOTHECA VATICANA

A SIXTO V. PONT. MAX.

MAGNIFICENTISSIME CONSTRVCTA ET MIRABILITER ILLVSTRATA.

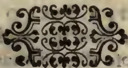

MVLTA profecto sunt ornamenta, quibus Bibliotheca Vaticana magnificentissime constructa, egregie quidem & maiorem in modũ illustratur, atque oculi, mentesq. hominum eam intuentiũ mirifice pascuntur, summaq. animi voluptate ac solatio perfunduntur: e quorũ numero Emblemata illa sunt, quibus SIXTI V. immortalitate dignissimi præclare ac feliciter gesta, quæ ad hanc vsque diem prodierunt, repræsentantur, & hinc inde ob oculos ponuntur: necnon in eadem Emblemata Guilielmi Blanci Inscriptiones: Concilia item præcipua, Scholæ, & Bibliothecæ insigniores, atque litterarum Inuentores. Sed antequam rerum huiusmodi expositionem aggrediar, id sciri velim, molem hanc à fundamentis excitatam, tot porticibus subleuatam, tot cubiculis & cameris amplificatam, tam vasto fornice circumductã, tot picturis & imaginibus intus, & extra insignitã, tot aditibus, & gradibus peruiam, tot fenestris vndequaque patefactam, vnius anni curriculo, quo vix alius de opere faciundo cogitasset, à SIXTO V. ad res sane pias, heroicas, atque arduas, Principe quidem potentissimo, quin Pontifice summo ac se ipso dignissimas, efficiendas & producendas nato, feliciter cœptam, feliciusq. consummatam:

in cuius rei testimonium hæc ad eam partem, quæ Theatrum, siue Meridiem spectat, legitur Inscriptio marmore incisa:

SIXTVS V. PONT. MAX.
BIBLIOTECAM ÆDIFICAVIT
PORTICVS CONIVNXIT
AN. M.D.LXXXVIII. PONT. III.

Hæc item Bibliotheca Vaticana quattuor habet facies: vnam, quæ vergit ad Orientem, ad Occidentem alteram, tertiam ad Meridiem, postremam ad Septentrionem. Porta autem Bibliothecæ primaria est ad Orientem, in cuius vestibulo variæ sunt picturæ tam ad pictoris arbitrium & ad operis ornamentum, quàm ad librariam & typographicam artem pertinentes. Bibliothecam verò ingredienti, & suspicienti statim fornix sese offert, varijs picturis & imaginibus distinctus & insignitus, in quo pueri aligeri choros, siue coronas, repræsentantes, sibiq. inuicem libros porrigentes cernuntur, & in cuiuscunque chori medio imago librum manu gestans & scientiam aut artem aliquam præseferẽs adstare conspicitur, multis item id genus alis picturis, & ornamentis ad stemmata gentilitia SIXTI V. non minus ingeniose excogitatis, quàm venuste, atque artificioso vndequaque collocatis, atque ita, vt hæc omnia Cælum ipsum, quatenus humana imaginatio hoc sibi tale struere potest, ante oculos proponere videantur. In parietibus vero inter fornicem & eorundem parietum coronas, varia Emblemata elegantissimis Inscriptionibus explicata, seu potius ijsdem tanquam poetico penicillo adumbrata circumspiciuntur, quæ quidem soluta & pleniore oratione enucleanda mihi primum visa sunt, vt deinde alia omnia singulatim, & suo loco explicentur. Id quod pro ingenij mei imbecillitate præstare conabor.

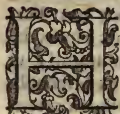

DE

DE EMBLEMATIS EORVMQ. INSCRIPTIONIBVS GVILIELMI BLANCI INTIMI CVBICVLARII S. D. N. SIXTI V.

A Tergo introitus Bibliothecæ ad dextram partem apparet Emblema. I.

DE SIXTI V. CORONATIONE.

HOC Emblemate, quod ingentem vtriusque sexus hominum, & cuiuscunque status, gradus, & dignitatis virorum multitudinem in medium affert, SIXTI V. Coronatio celebrata kalendis Maij 1585. ante fores Basilicæ sancti Petri Apostolorum Principis, ad introitus læuam, tota Vrbe exultante, Illustrissimorumq. Cardinalium Senatu amplissimo adstante, feliciter repræsentatur.

Nec silentio prætereundũ est, cur Coronatio Pontificis ante Ædes sancti Petri in Vaticano, non autem in Basilica Lateranensi, quæ summi Pontificis Ecclesia episcopalis est, fiat. Nam, vt paucis agam, hæc Coronatio in Vaticano celebratur, vel quia, vt conijci potest, summi Pontifices pręsens in tempus hoc in loco solent residere: vel quia hæc Basilica, prima sub nomine sancti Petri, cuius summus quisque Pontifex est Successor, & Christi Vicarius, à Siluestro Papa huius nominis primo mirificis Constantini Imperatoris impensis, qui ab eodem Siluestro baptismum suscepit, constructa est quinque porticibus per intercolumnia distinctis, quas Naues vocant, magnis pulcherrimisq. columnis circiter centũ sustentata, Anno Domini CCC. XIX. vt patet ex vetusto marmore inciso lapidem porphyreticum continente, & prope Portam sanctam sito:

Coronatio Pontificis cur fiat ante Ædes S. Petri, in Vaticano.

super quem lapidem ossa Sanctorum Apostolorum Petri, & Pauli ab eodem Siluestro diuisa, & librata fuerunt. Immo, vt ait Onuphrius in libro de septem præcipuis Vrbis Romæ Basilicis, hanc Basilicam parua Ecclesiæ forma primus ædificauit sub ipsa Beati Petri Apostoli morte Anacletus presbyter S. R. E. ab eodem Petro ordinatus, & tertius ab eo postea Pontifex Romanus creatus. Hinc Ecclesia hæc in Decreto appellatur prima, & ceterarum caput, idest, Apostolica, vt exponitur ab Hugone: quia prima, vt dictũ est, sub nomine sancti Petri Apostolorũ Principis fuit ædificata: ob quã rationem, necnon ob alias iam assignatas, Coronatio Pontificis fieri solet ante sancti Petri Ecclesiã: quæ, vt, occasione sese offerẽte, parumper digrediamur, moxq. eo vnde digressi sumus reuertamur, ad Sacellũ vsque sancti Petri primariũ, in quo SS. Apostolorum Petri & Pauli ossa requiescunt, protẽdebatur. Sed Iulius II. veteris Ecclesiæ parte posteriori disiecta, Bramantis eximiæ industriæ Architecti opera, nouæ Basilicæ toto Terrarum Orbe celeberrimæ futuræ fundamenta iecit. Huius deinde fabricam à Leone X. & Clemente VII. nonnihil, vt narrat Onuphrius, intermissam, Paulus III. ex Michaelis Angeli Bonarotæ Architectura, auxit. Hæc autem a ceteris Pontificibus ita continuata est, vt, testudinibus aliquot factis, & Sacello Gregoriano mira structura confecto, amplissimæ & mirificæ Basilicæ formam ob oculos ponat, præsertim vero SIXTO V. sedente, qui Absidam, seu Tholum, quem vulgo Cupulam vocant, centum millibus aureorũ, singulo quoque anno insumendis per operarios homines ad octingentos, breuissimo temporis spatio perficiendum curat. Quæ res etsi ardua est, ac pene olim ab omnibus desperata, animi tamen SIXTI V. magnitudo tanta est, tamq. rerum omnium admirabilis apparatus, vt summa diligẽtia Fabij Blondi, Patriarchæ Hierosolimitani, cui cura omnis est demandata, necnon Iacobi à Porta Architecti opera, non solũ ad finem deducatur, sed etiam totius Ecclesiæ fabrica suis omnibus numeris, Deo adiuuante, absoluenda iudicetur. Quod vt eueniat, boni omnes diuinam benignitatem suppliciter deprecantur. De hoc Tholo Franciscus Bencius, & alij ex Collegio Societatis Iesu, necnon Iosephus Castalio iurisconsultus Latino scri-

pserunt

De Basil. S. Petri.

3.q.6.c.9.

Idem supsius pag. 417.

pſerunt verſu, reiq. magnitudinem mira facilitate, atque felicitate explicarunt.

Hæc pauca de opere tam excellenti dicere mihi viſum eſt: nunc autem ad propoſitam Coronationem redeamus. Inſcriptionis igitur Auctor huius generis Coronationem tam inſignem, tamq. ſublimem, qua nulla maior in Terris inueniri poteſt, ſecum animo reputans, hunc in modum ait.

INSCRIPTIO EMBLEMATIS.

Hic tria Sixte tuo capiti Diademata dantur.
Sed quartum in Cælis te Diadema manet.

CVM ſummus Pontifex, vt breuitati conſulam, coronatur, capiti eius Tiara, quam, Regnum Mundi appellant, imponitur, tribus conſtās Coronis, tres poteſtates, hoc eſt, Imperatoriam, Regiam, & Sacerdotalem, plenariam ſcilicet & vniuerſalem totius Orbis Auctoritatem repræſentantibus.

Per Tiaram ipſam, quam Regnum Mundi paſſim appellant, Imperatoria ac temporalis Poteſtas: per Mitram verò, Pontificia & ſpiritualis Auctoritas ſignificantur: & quoniam Auctoritas Pontificia prior ac dignior, necnon amplior atque diffuſior eſt Imperiali poteſtate, quia Sacerdotium in populo Dei regnum præceſſit, ſicut Aaron primus Pontifex Saulem primum Regem, & Noe ipſum Nemroth præceſſiſſe leguntur, hinc ſummus Pontifex in ſignum Pontificiæ Auctoritatis ſemper & vbique Mitra vti ſolet: Regno autem, Imperatoria ſcilicet Corona, non ſemper & vbique, ſed certis diebus & locis, intraq. Eccleſiam inter eundum ac redeundum, non autem in diuinis officijs celebrandis, nec in ſacris faciendis. Sed quoniam qui hoc in mundo legitime certauerit, coronam ſibi in Cælo parat, Auctor inſcriptionis ait, quartam Coronam SIXTO V. repoſitam eſſe in Cælis: & hanc ſtabilem & perpetuam eſſe neceſſe eſt. Id quod etiam figura quadrata ex ſui natura præſefert. Quadrũ enim, quacunque vertatur, ſtare cernitur: cuius inſtar iuſtus cum ceciderit non collidetur, quia Dominus ſupponit manum ſuam Manet igitur SIXTVM, ideſt quartum Diadema expectat

Inn. III. ſerm. 3. *Exod. 28.* *Gen. 8.* *Inn. III. ſerm. 1. de B. Silueſt.* *2. Tim. 2.* *Aug. in Pſal. 88. 10. 8.*

SIXTVM in Cælo, tamquam iustum: & vere manet, quia ſtabile eſt: & amitti non poteſt, quia ſibi æternitatem ſortitur.

A tergo introitus Bibliotheca ad lanam apparet Emblema. II.

DE EPISCOPATVS LATERANENSIS poſſeſſione adipiſcenda ſiue capienda.

OC Emblemate, ſuſceptio Epiſcopatus Lateranẽſis repręſentatur, hoc eſt, cũ SIXTVS V. Pontificia ſollẽnitate, ac pompa, Regibus Iaponẽſibus eũ comitantibus, Baſilicã Lateranenſem, vt moris eſt, tamquã ſuam peculiarem, & primariã Eccleſiam agnouit, ac ſuſcepit. Quo loco cernitur Põtifex aſturconi, quem chineã vulgo appellant, inſidens, præeuntibus longo ordine tã intimis, quàm extimis Cubicularijs, alijsq. nobiliſſimis viris, necnon Vrbis primatibus equitãtibus (vt interim Celeres Equites, ac pedeſtres, & haſtatos Heluetios ſilentio inuoluam) ſubſequentibus vero S. R. E. Cardinalibus Illuſtriſs. Patriarchis, Archiepiſcopis Epiſcopis, ceterisq. Præſulibus. Idq. miro conſpicitur apparatu. Eccleſia hæc primaria dicitur, propterea quòd Conſtantinus Imperator eam quarta ſui baptiſmi die intra Palatium Lateranenſe à Laterano ciue Romano dictum, vt in ſexto Emblemate ad læuam Bibliothecæ ſito fuſius explicabimus, Saluatori noſtro conſtruxit, ſummoq. Pontifici Siluestro primo, a quo baptiſmum ſuſcepit, dono dedit. Hæc item Baſilica fuit prima Eccleſia publice conſtructa: & in hac ſola Eccleſia ligneum eſt Altare arcæ adſimile, vt memoria præteritorum temporum conſeruaretur, quibus, cum tyrannorum perſecutionibus vexaretur Eccleſia, a ſancto Petro vſque ad ſanctum Siluestrum, Pontificibus locus certus ac definitus non fuit, ſed in cryptis, ſiue in cœmeterijs, aut in piorum ædibus ſuper illo Altari ligneo conſecrare ſolebant. Hinc idem ſanctus Silueſter honoris gratia ſanciuit, vt in eo, quod eſt Altare maius, præter Romanum Pontificem Miſſas nemo deinceps celebrare poſſet. Id quod ad hanc vſque diem executioni mandatur. Nam in dicto Altari non niſi ſummo

Diſt. 96. c. 14. Conſtantinus.

mo Pontifici, & Cardinalibus Episcopis per Pontificiã dispensationem, & in horum defectũ, Cardinalibus presbyteris rem sacrã facere licet, sicut de Altari maiori sancti Petri, sanctę Mariæ maioris, sancti Laurẽtij extra muros, & sancti Pauli decretũ huiusmodi obseruatur. Sancitũ etiam fuit, sicut in Decreto legitur, vt hæc Basilica Lateranensis Saluatori nostro dicata, & Saluatoris nomine nuncupata, postremo autem sancti Ioannis dicta, principatum haberet non solum supra Patriarchales Ecclesias, Alexandrinam scilicet, Antiochenam, Hiesolymitanam, & Constantinopolitanam, verum etiam supra omnes in vniuerso terrarum orbe Ecclesias Dei. Quare Patriarchatus, Archiepiscopatus, Metropolis, & Episcopatus appellatur: summus autem Pontifex, summus Patriarcha, summus Archiepiscopus, summus Metropolitanus, summusq. Episcopus dici potest ac debet: sicut enim Ecclesia hæc, ita & Papa tum nomina, tum effectum horum omnium optimo quidem iure sibi sortitur. Basilica autem sancti Petri, cuius fabricam, vt legitur in Decreto, Constantinus, donatione facta, instituit, quamuis prima Beati Petri sedes dicatur, vt in Emblemate de Coronatione diximus, non tamen Archiepiscopatus, nec Metropolis, nec Episcopatus appellari potest, sed prima dicitur, idest, Apostolica, vt dictum est. Et quamuis Vrbs Romana instar vniuersi Orbis quattuor Patriarchales Ecclesias habeat, hoc est, sancti Ioannis Laterani, sanctæ Mariæ maioris ad Præsepe, sancti Laurentij extra muros, & sancti Pauli; Ecclesia tamen sancti Petri nec Patriarchalis nec Episcopalis Ecclesia est, vt dicitur à nonnullis, qui eã Episcopo Portuensi subiectam esse, & ad eius Dioecesim pertinere dicunt. Præsens tamen in tempus hæc Basilica sancti Petri Patriarchalis habetur & vocitatur. Hinc quinque Patriarchales Ecclesiæ in Vrbe nominantur, & sunt. Hæc dicenda erant, vt sciretur, cur summus Pontifex iurisdictionem Episcopalem, non in Ecclesia sancti Petri suscipiat, sed in Basilica Lateranensi, quæ Lateranẽsis a loco: Sancti Saluatoris à dedicatione: Constãtiniana a conditore, Constãtino magno: Faustæ, ab vxore Constantini, vt Optatus Mileuitanus ait: Aurea ab ornamẽtis, & diuitijs: Sanctorum, Ioannis Baptistæ, & Ioannis Euangelistæ, ab eorũ inuocatione nuncupata est, & Romanorum

Dist. 96. c. 14. Cõstantinus.

Ibid. vt supra.

Aluar. li. 2. de Planctu Eccl. cap. 11.

12. q. 1. cap. 15.

Aluar. de Planctu Ecclesiæ lib. 2. c. 11.

norum Pontificum vſui ædificata V. Idus Nouembris circiter annum Christi CCC. XVIII. & à ſancto Silueſtro conſecrata. Auctor autem Inſcriptionis de hac ſuſcepta poſſeſſione ſic ait:

INSCRIPTIO EMBLEMATIS.

Ad Templũ Antipodes Sixtum comitantur euntem,
Iamq. nouus Paſtor paſcit ouile nouum.

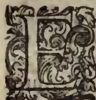
HIC, vt reor, per Antipodas, Iapones tunc temporis Romæ commorantes vt ſummo Paſtori obedientiã præſtarent, ſic dicti quaſi contra noſtros pedes non recta linea. ſed trãſuerſali degentes, intelliguntur: Antipodes enim, ſunt Populi aduerſa nobis veſtigia vrgentes. Per ouile autem nouum vel eſt alluſio ad illã mundi partem tamdiu nobis ignotam, & non multis ab hinc annis à Colũbo inuentã: vel Inſcriptionis Auctor Gentẽ illam Iaponum intellexit, partem pro toto ſumens, ac ſi dixiſſet, nouam Gentem ad fidẽ Christi conuerſam in Catholica Eccleſia tanquã ouile nouum paſci, & gubernari a Paſtore nouo, ideſt, nuper creato. Id quod nõ ſine diuino conſilio factum eſſe credendum eſt: ſicut etiam de illa femina nobiliſſima, quæ tanquã Regina Saba ad ſapientiam Salomonis audiendam, iam inde ab Aphrico ſinu ad SIXTVM V. vna cum alijs eiuſdem Regionis hominibns, ſuperioribus menſibus venit, dicendũ eſt. Hoc enim nouum aliquod Regnum acquirendum, & ad fidem venturum, vel tale aliud præſagire mihi videtur. Quod ſua Deus benignitate faxit.

Cic. de ſõnio Scip. et de Acad. quæſt. lib. 4 Macrob. lib. 2. de ſomn. Scip. & Plin. lib. 2. cap. 65.

EMBLEMATA AD LÆVAM SITA.

Emblema. III.

De Italia prædonibus & exulibus liberata.

MBLEMA, quod Bibliothecam ingredientium oculis primo ad introitus læuam ſeſe offert, liberationem Italiæ complectitur: quę cum antea nefariorum, perditorumq. hominum, prædonum ſcilicet atque exulum incurſionibus eſſet expoſita, multiſq. calamitatibus premeretur, SIXTO V. ſedente ab

te, ab omni infestatione liberatur, ac magna quiete perfruitur, exulibus ac prædonibus vndequaque expulsis.

Liberationis Symbolum.

OVES triplicem montem circumstantes inspiciuntur, in cuius fastigio positus cernitur leo, qui ignita fulmina deorsum torquens, Lupos omnes pascenti pecori aduersantes terrore, ac metu concussos in fugam hinc inde conijcit. Ouibus populi, Lupis prædones, Montibus qui supra reliquam terram se extollunt Ecclesia, Leone SIXTVS Pontifex, Fulmine Auctoritas eius & potestas repræsentātur: & ad eiusdem Pontificis insignia allusio esse potest, in quibus Montes Patriam significantes pinguntur, necnon & Leo, qui dominatum, & magnanimitatem, itemq. fortitudinem, vigilantiam, & custodiam significat. Hinc in ædificiorum, præcipue vero in Fanorum valuis, sacrarumq. Ædium vestibulis Leones marmorei siue ænei tamquam diuinorum custodes, vt est passim cernere, statui solent.

Leo enim dū vigilat, oculos clausos, cum vero dormit reseratos habere fertur: immo nonnulli putarunt, sed falso quidē, Leonem semper somni esse expertem, quippe qui magnos cū habeat oculos palpebrasq. perexiguas; oculos penitus obtegere non potest, hinc splendor ab eius pupilla emicans insomnem ipsum repræsentat. Huic autem Emblemati, liberationisq. symbolo, SIXTI V. cum Alcide collatio aptissime quadrat, si amborum insignia Leonem habentia, fortitudo, resq. gestæ perpendantur. Idcirco Inscriptionis Auctor hæc secum, vt opinor, cogitans, SIXTVM cum Alcide confert, & hunc in modum ait:

Leo dum vigilat, oculos clausos, dum dormit apertos habet. —

INSCRIPTIO EMBLEMATIS.

Alcides partem Italiæ prædone redemit,
Sed totam Sixtus: dic mihi, maior vter?

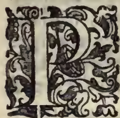
HÆC Inscriptio præsefert, maiora SIXTVM præstitisse, quàm Herculem, ab Alcæo, auo paterno, Alcidem,

auctore Herodoto, dictum: vel ab Ἀλκή, quod est robur. Hercules enim montem Auentinum, Caco Vulcani filio, prædone infami, teste Virgilio, extremamq. Calabriæ & Italiæ oram latrone Lacinio, a quo Promontorium Lacinium vocitatum est, dumtaxat liberauit, vt apud eundem Virgilium videre licet. Sed SIXTVS V. vniuersam Italiam a prædonum, & exulum incursionibus liberauit, ac tranquillam reddidit. Hanc liberationem Simon Cecchinus vtriusque signat. Refer. distichis ingeniose factis feliciter prosequutus est.

Æneid. 8.
Æneid. 3.

Emblema. II.

De Obelisco Vaticano sanctissimæ Cruci dedicato.

RIORI Emblemati proximum est illud Obelisci Vaticani altitudinis palmorum 114. citra basim, olim a Sesostridis Filio Nuncoreo, seu Phærone in Ægypto excisi, deinde ab Imperatore Caio Caligula in Vrbem transuecti, & in Vaticano locati, Augustoq. ac Tiberio Cæsaribus dicati, nunc vero a SIXTO V. summa omnium admiratione in mediam Sancti Petri Aream, ante sacras Ædes translati, ac diuino cultui addicti: cuius fastigio idem SIXTVS Crucem imponi iussit. Hinc Auctor Inscriptionis rem tantam perpendens, operosum scilicet laborem, & Christianam eiusdem Pontificis pietatem a superstitionis memoria ad verum & diuinum cultum, hominum animos auocantem, Distichon ex suo libro Epigrammatum in eundem Obeliscum superioribus annis edito deprômens inquit multum valere hanc Obelisci Translationem ad SIXTI V. memoriam sempiternam, atque hunc in modum ait:

Plin. lib. 36. ca. 11. Herod. li. 11.

INSCRIPTIO EMBLEMATIS.

Dum stabit motus nullis Obeliscus ab Euris,
Sixte tuum stabit nomen, honosq. tuus.

OBELISCVS, vt nonnihil de eo dicam, est lapis asperrimus in figuram metæ cuiusdam sensim ad proceritatem consur-

Amm. Marcell. lib. 17.

consurgens excelsam, vtq. radium imitetur paulatim gracilescens, specie quadrata in verticem productus angustum, manu læuigatus artificis. Huiusmodi molis inuentor, teste Plinio, Mytres fuit, qui Heliopoli, hoc est in Solis Vrbe cum regnaret, somnio iussus Soli ipsi, quem Ægypti colebant, Obeliscum consecrauit. De hoc autem Vaticano, eiusq. Translatione, ac dedicatione Petrus Galesinius Proton. Apostolicus eleganti scripsit oratione. Petrus item Angelius Bargæus de Obelisco eruditum edidit Commentarium. Scripsit etiam de Obeliscis et fusissime quidem Michael Mercatus vir in varijs disciplinis bene versatus. Multi denique alij de Obelisci Vaticani Translatione, et versu et soluta oratione scripserunt, quos breuitati consulens prætermitto. Nunc reliquum est, vt Inscriptiones, quæ dicto in Obelisco Vaticano incisæ leguntur, in medium proferantur. Harum duæ sunt vetustæ, hoc est: Plin. lib. 38. ca. 8.

I.

DIVO CAESARI DIVI IVLII F. AVGVSTI F. CAESARI DIVI AVGVSTI F. AVGVSTO TIBERIO SACRVM.

II.

DIVO CAESARI DIVI AVGVSTI F. AVGVSTO TIBERIO SACRVM.

Inscriptiones nouæ sunt quinque, quarum vna in Obelisci fastigio hanc in verborum formulam sculpta est:

I.

SANCTISSIMAE CRVCI SIXTVS V. PONT. MAX. SACRAVIT E PRIORE SEDE AVVLSVM, ET CAESS. AVG. AC TIB. I. L. ABLATVM. M. D. LXXXVI.

Ceteræ Inscriptiones in Obelisci Basi exculptæ cernuntur, vt infra:

II.

ECCE CRVX DOMINI FVGITE PARTES ADVERSAE VICIT LEO DE TRIBV IVDA.

III.

CHRISTVS VINCIT, CHRISTVS REGNAT, CHRISTVS IMPERAT, CHRISTVS AB OMNI MALO PLEBEM SVAM DEFENDAT.

IV.

SIXTVS V. PONT. MAX. CRVCI INVICTAE OBELISCVM VATICANVM AB IMPVRA SVPERSTITIONE EXPIATVM IVSTIVS ET FELICIVS CONSECRAVIT ANNO DOMINI M.D.LXXXVI. PONT. II.

V.

SIXTVS V. PONT. MAX. OBELISCVM VATICANVM DIS GENTIVM IMPIO CVLTV DICATVM AD APOSTOLORVM LIMINA OPEROSO LABORE TRANSTVLIT ANNO DOMINI M. D. LXXXVI. PONT. II.

Emblema. III.

De annona Vrbi, & Italiæ ſubminiſtrata.

BERTATIS hoc Emblema eſt. Romam enim SIXTVS V. initio ſui Pontificatus, annonæ caritate laborantem reperit: hinc idem SIXTVS ei prudentiſſime ſuccurrit, & coempto frumento, & in Vrbem aſportato, effecit, vt in ſumma inopia, ſumma eſſet copia. Nec eo contentus, vt non ſolum Vrbi, verum etiam Italiæ vniuerſæ magna ex parte ſuccurreret, ac tempus in poſterum prouideret, Paludes Pontinas Volſcorum iuxta forum Appij haud longe a Tarracina, & ab Vrbe XXIX. paſſuum millibus diſtantes, olim a Cornelio Cethego Conſule, atque ſequentibus ſæculis a Theodorico Gothorum Rege iterum exſiccatas, nunc idem Pontifex ad res egregias omnes, & pias, resq. omnium opinionē maximas ac pene deſperatas producendas natus, tertio exſiccandas mandauit: ex quibus longitudine ad viginti, latitudine vero ad ſeptem milliaria factus eſt Ager, ducentis millibus aureis in eam rem impenſis: atque hunc in modum ex Agro Pontino de perpetua annona non ſolum Vrbi, ſed toti etiam Prouinciæ, quin & Italiæ ſapienter prouiſum eſt. Quam rem Blancus in Euchariſtico ad SIXTVM V. deſcribens ait:

Plin. li. 4. cap. 7. et Liu. li. 14.

Per te exſiccantur vaſtiſſima ſtagna lacusq.
Iamq. ferax ager eſt, quæ fuit ante palus.

VBERTATIS ſymbolum eſt arbor, Pyrus, fructu onuſtiſſima, ad cuius radicem circumſtant oues, Leone truncum vngulis complectente, & arborem concutiente. Hinc pyris cadentibus, oues paſcuntur. Hoc Emblema venuſtatem habet, alludens ad gentilitia SIXTI V. ſtemmata, quę Leone pyrum tenente conſtant. Quare Auctor Inſcriptionis, vt frumenti

menti affluentiam, SIXTI V. Pontificis Maximi prouidentia, et pietate, omni ex parte laudanda, Italiæ, et Romæ præsertim subministratam decantet, hunc in modum inquit:

INSCRIPTIO EMBLEMATIS.

Temporibus Sixti redeunt Saturnia Regna:
Et pleno cornu Copia fundit opes,

NEMINEM latet, regnante Saturno, magnam frumenti in Latio fuisse vbertatem, agrosq. mirum in modum excultos, cum ipse Agriculturam inuenisse dicatur. Quare Inscriptionis Auctor tamquã probatissimorum Poetarũ omnium familiarissimus, mutuato sibi in priori versu Virgilij hemistichio, aurei sæculi felicitatem ab eodem Poeta inibi decantatam, nunc etiam vigere aperte demonstrat, & versu altero alludere sibi visum est, ni fallor, ad illud Horatij: *Ecloga 4.* *Lib. 1. Ep. ad Icciũ.*

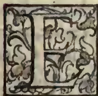
———————Aurea fruges
Italiæ pleno diffudit Copia cornu:

QVIBVS ex verbis Poeta Cornucopiæ Herculi datum innuere videtur. Copia autem apud Poetas pro Dea habita fuit, sicut etiam ab eodem Horatio expressius dictum est in Carmine sæculari, vbi eam appellat beatam inquiens: *Carm. sæcul.*

Apparetq. beata pleno Copia cornu. Nos autem cum affatim omnia inesse significare volumus, Cornucopiæ dicimus, & per cornu fructibus, & floribus, frumentiq. spicis plenum abundantiam repræsentamus.

Emblema. IIII.

De sancti Petri Statua in Columnæ Traianæ fastigio erecta.

MBLEMA hoc, est de Columna Traiana Cochlide, quæ nunc altitudine extat palmorum centum & septuaginta septem, habetq. intus centum & octuaginta quinque gradus, quibus ad summum fastigium ascenditur: fenestellas vero 45. quibus lumen excipit, egregijs Traiani præliorum, & ab eo

subactæ

ſubactæ Daciæ ſculpturis varie inſignita, eiuſdemq. ſtatuam olim in ſummo vertice ſuſtinebat: vel vt alij aiunt, pilam auratam, in qua cineres Traiani aſſeruabantur: nunc vero æneum ſancti Petri Apoſtolorum Principis Simulachrum a SIXTO V. inibi collocatum ſuſtinet, dextra manu librum, quo doctrina Eccleſiaſtica: altera claues, quibus duplex Pontificia poteſtas declaratur, geſtantis. Huius columnæ dedicationem Petrus Galeſinius Prot. Apoſt. ſoluta ſcripſit oratione, et luculenter quidem. Auctor autem Inſcriptionis Dedicationem deſcribens hunc in modum ait:

INSCRIPTIO EMBLEMATIS.

Vt vinclis tenuit Petrum, ſic alta columna
Suſtinet: hinc decus eſt, dedecus vnde fuit.

ACVTVS eſt hoc loco Inſcriptionis Auctor, ſed eius ſententiã facile aſſequetur qui ſanctum Petrũ Neronis iuſſu ad columnam quandã marmoream, quæ etiamnum hodie in Æde Beatæ Mariæ Trans pontem religioſe viſitur, ferreis vinculis alligatum, & inibi verberibus cæſum nouerit. Id quod planum nobis fit ex Altari dicta in Eccleſia ſito, quod Cęleſtinus III. Petro & Paulo, quorum columnæ, ad quas dum verberarentur alligati olim fuerunt, inibi viſuntur, cõſecrauit, intra aram ab eodem Pontifice quattuor dentibus ſancti Petri aſſeruatis, vt videre licet ex lapide ſatis vetuſto dictas columnas indicante, & ex lamina quadam ferrea conſecrationem Altaris exponente & nuper reperta, cum ipſa ara in Ædes nouas tranſlata eſt. Cæſar item Baronius ſacrarum hiſtoriarum indagator diligẽtiſſimus, in Annalibus Eccleſiaſticis dictas Columnas commemorat, atque ijs ſanctos Apoſtolos, Petrum et Paulum alligatos virgis cæſos fuiſſe ait. Id vero non abſque diuino conſilio factum eſſe credendum eſt, ſcilicet tãquam pręcipuas Dei Columnas, et Chriſtianę Fidei Principes ad columnas ligatos vno loco, vna die, vniusq. tyranni ſententia cæſos, martyrioq. fuiſſe decoratos. Ille autem, vt Magiſtrum ſuum Chriſtum tamquam ipſius Vicarius imitaretur, fuit Cruci affixus: hic vero, vt nomen ſuum poſt conuerſionem ſibi inditum factis reſponderet, capite fuit truncatus, ſeu diminutus. Quare, ſicut

S. Maximus Epiſ. homil. 5.

Romæ

Romæ Beato Petro Columna illa fuit opprobrio, ita hæc Traiana nunc in eius laudem et honorem, piorumq. solatium cedit. Et sicut olim, tamquam Christi Athleta fortissimus, in columna strenue decertauit, ita nunc in columnæ fastigio triumphum agit gloriosum. Nam ratione postulante, per quæ quis meretur, per eadem honorem assequi eum debere, dicendum est. Ob id Inscriptionis Auctor dixit:

Hinc decus est, dedecus vnde fuit.

Hoc non nisi historiam enarratam præseferre videtur: cetera adeo plana sunt, vt declaratione non egeant. Nunc autem reliquum est, vt Inscriptiones tum veterem, tum nouam in basi Columnæ cochlidis incisas hoc in loco apponamus. Vetus inscriptio Traiano Imperatori Cochlidem dedicatam ad illius montis olim inibi extantis altitudinem erectam fuisse docet, vt infra videre est.

SENATVS POPVLVSQ. ROMANVS
IMP. CÆSARI DIVI NERVÆ F. NERVÆ TRAIANO AVG. GERM. DACICO PONT. MAXIMO TRIB. POT. XVII. IMP. III. COS. V. P P. AD DECLARANDVM QVANTÆ ALTITVDINIS MONS ET LOCVS TAN ....IBVS SIT EGESTVS.

Hac in Inscriptione Cochlidis Traiano dedicatæ, duo semideleta reperiuntur verba: hinc eorum sensus desideratur. Sunt qui eas voces imperfectas in integrum restituendas opinantur hoc modo: Tantis operibus. Alij: Tantis viribus. Alij: Tantis ruderibus. Alij autem: Tantis molibus. Inscriptio autem noua in Columnæ fastigio ad sancti Petri pedes incisa et in quattuor partes distincta in hanc formulam legitur:

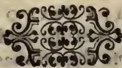
SIXTVS V. B. PETRO APOST.
PONT. A. III.

Hac Inscriptione, atque dedicatione videre licet, quanta sit summi Pastoris pietas numquam satis laudata, gentilitatis impietate ac superstitione ablata, christiana obseruantia conseruata et aucta, Vrbeq. vndique illustrata. Dum enim sacra effigies Beati Petri ænea in Traiani Columna tam celebri pijs precibus rite ex Ecclesiæ præscripto expiata collocatur, honor sanctis & Apostolorum præsertim Principi exhibetur, mentes hominum ad Christianam pietatem excitantur, & Vrbs ipsa pijs ornamentis decoratur. De hac Colum-

in cuius rei testimonium hæc ad eam partem, quæ Theatrum, siue Meridiem spectat, legitur Inscriptio marmore incisa:

SIXTVS V. PONT. MAX.
BIBLIOTECAM ÆDIFICAVIT
PORTICVS CONIVNXIT
AN. M.D.LXXXVIII. PONT. III.

Hæc item Bibliotheca Vaticana quattuor habet facies: vnam, quæ vergit ad Orientem, ad Occidentem alteram, portertiam ad Meridiem, postremam ad Septentrionem. Porta autem Bibliothecæ primaria est ad Orientem, in cuius vestibulo variæ sunt picturæ tam ad pictoris arbitrium & ad operis ornamentum, quàm ad librariam & typographicam artem pertinentes. Bibliothecam verò ingredienti, & suspicienti statim fornix sese offert, varijs picturis & imaginibus distinctus & insignitus, in quo pueri aligeri choros, siue coronas, repræsentantes, sibiq. inuicem libros porrigentes cernuntur, & in cuiuscunque chori medio imago librum manu gestans & scientiam aut artem aliquam præseferẽs adstare conspicitur, multis item id genus alis picturis, & ornamentis ad stemmata gentilitia SIXTI V. non minus ingeniose excogitatis, quàm venuste, atque artificioso vndequaque collocatis, atque ita, vt hæc omnia Cælum ipsum, quatenus humana imaginatio hoc sibi tale struere potest, ante oculos proponere videantur. In parietibus vero inter fornicem & eorundem parietum coronas, varia Emblemata elegantissimis Inscriptionibus explicata, seu potius ijsdem tanquam poetico penicillo adumbrata circumspiciuntur, quæ quidem soluta & pleniore oratione enucleanda mihi primum visa sunt, vt deinde alia omnia singulatim, & suo loco explicentur. Id quod pro ingenij mei imbecillitate præstare conabor.

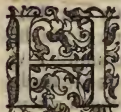
DE

DE EMBLEMATIS EORVMQ. INSCRIPTIONIBVS

GVILIELMI BLANCI INTIMI CVBICVLARII S. D. N. SIXTI V.

A Tergo introitus Bibliothecæ ad dextram partem apparet Emblema. I.

DE SIXTI V. CORONATIONE.

OC Emblemate, quod ingentem vtriusque sexus hominum, & cuiuscunque status, gradus, & dignitatis virorum multitudinem in medium affert, SIXTI V. Coronatio celebrata kalendis Maij 1585. ante fores Basilicæ sancti Petri Apostolorum Principis, ad introitus læuam, tota Vrbe exultante, Illustrissimorumq. Cardinalium Senatu amplissimo adstante, feliciter repræsentatur.

Nec silentio prætereundū est, cur Coronatio Pontificis ante Ædes sancti Petri in Vaticano, non autem in Basilica Lateranensi, quæ summi Pontificis Ecclesia episcopalis est, fiat. Nam, vt paucis agam, hæc Coronatio in Vaticano celebratur, vel quia, vt conijci potest, summi Pontifices pręsens in tempus hoc in loco solent residere: vel quia hæc Basilica, prima sub nomine sancti Petri, cuius summus quisque Pontifex est Successor, & Christi Vicarius, à Siluestro Papa huius nominis primo mirificis Constantini Imperatoris impensis, qui ab eodem Siluestro baptismum suscepit, constructa est quinque porticibus per intercolumnia distinctis, quas Naues vocant, magnis pulcherrimisq. columnis circiter centū sustentata, Anno Domini CCC. XIX. vt patet ex vetusto marmore inciso lapidem porphyreticum continente, & prope Portam sanctam sito:

Coronatio Pontificis cur fiat ante Ædes S. Petri, in Vaticano.

super quem lapidem ossa Sanctorum Apostolorum Petri, & Pauli ab eodem Siluestro diuisa, & librata fuerunt. Immo, vt ait Onuphrius in libro de septem præcipuis Vrbis Romæ Basilicis, hanc Basilicam parua Ecclesiæ forma primus ædificauit sub ipsa Beati Petri Apostoli morte Anacletus presbyter S.R.E. ab eodem Petro ordinatus, & tertius ab eo postea Pontifex Romanus creatus. Hinc Ecclesia hæc in Decreto appellatur prima, & cæterarum caput, idest, Apostolica, vt exponitur ab Hugone: quia prima, vt dictũ est, sub nomine sancti Petri Apostolorũ Principis fuit ædificata: ob quã rationem, necnon ob alias iam assignatas, Coronatio Pontificis fieri solet ante sancti Petri Ecclesiã: quæ, vt, occasione sese offerẽte, parumper digrediamur, moxq. eò vnde digressi sumus reuertamur, ad Sacellũ vsque sancti Petri primariũ, in quo SS. Apostolorum Petri & Pauli ossa requiescunt, protẽdebatur. Sed Iulius II. veteris Ecclesiæ parte posteriori disiecta, Bramantis eximiæ industriæ Architecti opera, nouæ Basilicæ toto Terrarum Orbe celeberrimæ futuræ fundamenta iecit. Huius deinde fabricam à Leone X. & Clemente VII. nonnihil, vt narrat Onuphrius, intermissam, Paulus III. ex Michaelis Angeli Bonarotæ Architectura, auxit. Hæc autem a ceteris Pontificibus ita continuata est, vt, testudinibus aliquot factis, & Sacello Gregoriano mira structura confecto, amplissimæ & mirificæ Basilicæ formam ob oculos ponat, præsertim vero SIXTO V. sedente, qui Absidam, seu Tholum, quem vulgo Cupulam vocant, centum millibus aureorũ, singulo quoque anno insumendis per operarios homines ad octingentos, breuissimo temporis spatio perficiendum curat. Quæ res etsi ardua est, ac pene olim ab omnibus desperata, animi tamen SIXTI V. magnitudo tanta est, tamq. rerum omnium admirabilis apparatus, vt summa diligẽtia Fabij Blondi, Patriarchæ Hierosolimitani, cui cura omnis est demandata, necnon Iacobi à Porta Architecti opera, non solũ ad finem deducatur, sed etiam totius Ecclesiæ fabrica suis omnibus numeris, Deo adiuuante, absoluenda iudicetur. Quod vt eueniat, boni omnes diuinam benignitatem suppliciter deprecantur. De hoc Tholo Franciscus Bencius, & alij ex Collegio Societatis Iesu, necnon Iosephus Castalio iurisconsultus Latino scripserunt

De Basil. S. Petri.

3.q.6.c.9.

Idem fusius pag. 417.

pſerunt verſu, reiq. magnitudinem mira facilitate, atque felicitate explicarunt.

Hæc pauca de opere tam excellenti dicere mihi viſum eſt: nunc autem ad propoſitam Coronationem redeamus. Inſcriptionis igitur Auctor huius generis Coronationem tam inſignem, tamq. ſublimem, qua nulla maior in Terris inueniri poteſt, ſecum animo reputans, hunc in modum ait.

INSCRIPTIO EMBLEMATIS.

Hic tria Sixte tuo capiti Diademata dantur.
Sed quartum in Cælis te Diadema manet.

CVM ſummus Pontifex, vt breuitati conſulam, coronatur, capiti eius Tiara, quam, Regnum Mundi appellant, imponitur, tribus conſtãs Coronis, tres poteſtates, hoc eſt, Imperatoriam, Regiam, & Sacerdotalem, plenariam ſcilicet & vniuerſalem totius Orbis Auctoritatem repræſentantibus.

Per Tiaram ipſam, quam Regnum Mundi paſſim appellant, Imperatoria ac temporalis Poteſtas: per Mitram verò, Pontificia & ſpiritualis Auctoritas ſignificantur: & quoniam Auctoritas Pontificia prior ac dignior, necnon amplior atque diffuſior eſt Imperiali poteſtate, quia Sacerdotium in populo Dei regnum præceſſit, ſicut Aaron primus Pontifex Saulem primum Regem, & Noe ipſum Nemroth præceſſiſſe leguntur, hinc ſummus Pontifex in ſignum Pontificiæ Auctoritatis ſemper & vbique Mitra vti ſolet: Regno autem, Imperatoria ſcilicet Corona, non ſemper & vbique, ſed certis diebus & locis, intraq. Eccleſiam inter eundum ac redeundum, non autem in diuinis officijs celebrandis, nec in ſacris faciendis. Sed quoniam qui hoc in mundo legitime certauerit, coronam ſibi in Cælo parat, Auctor inſcriptionis ait, quartam Coronam SIXTO V. repoſitam eſſe in Cælis: & hanc ſtabilem & perpetuam eſſe neceſſe eſt. Id quod etiam figura quadrata ex ſui natura præſefert. Quadrũ enim, quacunque vertatur, ſtare cernitur: cuius inſtar iuſtus cum ceciderit non collidetur, quia Dominus ſupponit manum ſuam Manet igitur SIXTVM, ideſt quartum Diadema expectat

Inn. III. ſerm. 3.

Exod. 28.

Gen. 8.

Inn. III. ſerm. 1. de B. Siluest.

2. Tim. 2.

Aug. in Pſal. 88. to. 8.

SIX-

SIXTVM in Cælo, tamquam iustum: & vere manet, quia ſtabile eſt: & amitti non poteſt, quia ſibi æternitatem ſortitur.

A tergo introitus Bibliothecæ ad læuam apparet Emblema. II.

DE EPISCOPATVS LATERANENSIS poſſeſſione adipiſcenda ſiue capienda.

HOC Emblemate, ſuſceptio Epiſcopatus Lateranẽſis repręſentatur, hoc eſt, cũ SIXTVS V. Pontificia ſollẽnitate, ac pompa, Regibus Iaponẽſibus eũ comitantibus, Baſilicã Lateranenſem, vt moris eſt, tamquã ſuam peculiarem, & primariã Eccleſiam agnouit, ac ſuſcepit. Quo loco cernitur Põtifex aſturconi, quem chineã vulgo appellant, inſidens, præeuntibus longo ordine tã intimis, quàm extimis Cubicularijs, alijsq. nobiliſſimis viris, necnon Vrbis primatibus equitãtibus (vt interim Celeres Equites, ac pedeſtres, & haſtatos Heluetios ſilentio inuoluam) ſubſequentibus vero S. R. E. Cardinalibus Illuſtriſs. Patriarchis, Archiepiſcopis Epiſcopis, ceterisq. Præſulibus. Idq. miro conſpicitur apparatu. Eccleſia hæc primaria dicitur, propterea quòd Conſtantinus Imperator eam quarta ſui baptiſmi die intra Palatium Lateranenſe à Laterano ciue Romano dictum, vt in ſexto Emblemate ad læuam Bibliothecæ ſito fuſius explicabimus, Saluatori noſtro conſtruxit, ſummoq. Pontifici Silueſtro primo, a quo baptiſmum ſuſcepit, dono dedit. Hæc item Baſilica fuit prima Eccleſia publice conſtructa: & in hac ſola Eccleſia ligneum eſt Altare arcæ adſimile, vt memoria præteritorum temporum conſeruaretur, quibus, cum tyrannorum perſecutionibus vexaretur Eccleſia, a ſancto Petro vſque ad ſanctum Silueſtrum, Pontificibus locus certus ac definitus non fuit, ſed in cryptis, ſiue in cœmeterijs, aut in piorum ædibus ſuper illo Altari ligneo conſecrare ſolebant. Hinc idem ſanctus Silueſter honoris gratia ſanciuit, vt in eo, quod eſt Altare maius, præter Romanum Pontificem Miſſas nemo deinceps celebrare poſſet. Id quod ad hanc vſque diem executioni mandatur. Nam in dicto Altari non niſi ſummo

Diſt. 96. c. 14. Conſtantinus.

mo

mo Pontifici, & Cardinalibus Episcopis per Pontificiã dispensationem, & in horum defectũ, Cardinalibus presbyteris rem sacrã facere licet, sicut de Altari maiori sancti Petri, sanctę Mariæ maioris, sancti Laurẽtij extra muros, & sancti Pauli decretũ huiusmodi obseruatur. Sancitũ etiam fuit, sicut in Decreto legitur, vt hæc Basilica Lateranensis Saluatori nostro dicata, & Saluatoris nomine nuncupata, postremo autem sancti Ioannis dicta, principatum haberet non solum supra Patriarchales Ecclesias, Alexandrinam scilicet, Antiochenam, Hiesolymitanam, & Constantinopolitanam, verum etiam supra omnes in vniuerso terrarum orbe Ecclesias Dei. Quare Patriarchatus, Archiepiscopatus, Metropolis, & Episcopatus appellatur: summus autem Pontifex, summus Patriarcha, summus Archiepiscopus, summus Metropolitanus, summusq. Episcopus dici potest ac debet: sicut enim Ecclesia hæc, ita & Papa tum nomina, tum effectum horum omnium optimo quidem iure sibi sortitur. Basilica autem sancti Petri, cuius fabricam, vt legitur in Decreto, Constantinus, donatione facta, instituit, quamuis prima Beati Petri sedes dicatur, vt in Emblemate de Coronatione diximus, non tamen Archiepiscopatus, nec Metropolis, nec Episcopatus appellari potest, sed prima dicitur, idest, Apostolica, vt dictum est. Et quamuis Vrbs Romana instar vniuersi Orbis quattuor Patriarchales Ecclesias habeat, hoc est, sancti Ioannis Laterani, sanctæ Mariæ maioris ad Præsepe, sancti Laurentij extra muros, & sancti Pauli; Ecclesia tamen sancti Petri nec Patriarchalis nec Episcopalis Ecclesia est, vt dicitur à nonnullis, qui eã Episcopo Portuensi subiectam esse, & ad eius Diœcesim pertinere dicunt. Præsens tamen in tempus hæc Basilica sancti Petri Patriarchalis habetur & vocitatur. Hinc quinque Patriarchales Ecclesiæ in Vrbe nominantur, & sunt. Hæc dicenda erant, vt sciretur, cur summus Pontifex iurisdictionem Episcopalem, non in Ecclesia sancti Petri suscipiat, sed in Basilica Lateranensi, quæ Lateranẽsis a loco: Sancti Saluatoris à dedicatione: Constãtiniana a conditore, Constãtino magno: Faustæ, ab vxore Constantini, vt Optatus Mileuitanus ait: Aurea ab ornamẽtis, & diuitijs: Sanctorum, Ioannis Baptistæ, & Ioannis Euangelistæ, ab eorũ inuocatione nuncupata est, & Romanorum

Dist. 96. c. 14. Cõstantinus. *Ibid. vt supra.*

Aluar. li. 2. de Planctu Eccl. cap. 11.

12. q. 1. cap. 15.

Aluar. de Planctu Ecclesiæ lib. 2. c. 11.

norum Pontificum vſui ædificata V. Idus Nouembris circiter annum Chriſti CCC. XVIII. & à ſancto Siluestro conſecrata. Auctor autem Inſcriptionis de hac ſuſcepta poſſeſſione ſic ait:

INSCRIPTIO EMBLEMATIS.

Ad Templũ Antipodes Sixtum comitantur euntem,
Iamq. nouus Paſtor paſcit ouile nouum.

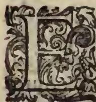
HIC, vt reor, per Antipodas, Iapones tunc temporis Romæ commorantes vt ſummo Paſtori obedientiã præſtarent, ſic dicti quaſi contra noſtros pedes non recta linea. ſed traſuerſali degentes, intelliguntur: Antipodes enim, ſunt Populi aduerſa nobis veſtigia vrgentes. Per ouile autem nouum vel eſt alluſio ad illã mundi partem tamdiu nobis ignotam, & non multis ab hinc annis à Colũbo inuentã: vel Inſcriptionis Auctor Gentẽ illam Iaponum intellexit, partem pro toto ſumens, ac ſi dixiſſet, nouam Gentem ad fidẽ Chriſti conuerſam in Catholica Eccleſia tanquã ouile nouum paſci, & gubernari a Paſtore nouo, ideſt, nuper creato. Id quod nõ ſine diuino conſilio factum eſſe credendum eſt: ſicut etiam de illa femina nobiliſſima, quæ tanquã Regina Saba ad ſapientiam Salomonis audiendam, iam inde ab Aphrico ſinu ad SIXTVM V. vna cum alijs eiuſdem Regionis hominibns, ſuperioribus menſibus venit, dicendũ eſt. Hoc enim nouum aliquod Regnum acquirendum, & ad fidem venturum, vel tale aliud præſagire mihi videtur. Quod ſua Deus benignitate faxit.

Cic. de ſõnio Scip. et de Acad. quæſt. lib. 4 Macròb. lib. 2. de ſomn. Scip. & Plin. lib. 2. cap. 65.

EMBLEMATA AD LÆVAM SITA.

Emblema. III.

De Italia prædonibus & exulibus liberata.

EMBLEMA, quod Bibliothecam ingredientium oculis primo ad introitus læuam ſeſe offert; liberationem Italiæ complectitur: quę cum antea nefariorum, perditorumq. hominum, prædonum ſcilicet atque exulum incurſionibus eſſet expoſita, multisq. calamitatibus premeretur, SIXTO V. ſedente ab

te, ab omni infeſtatione liberatur, ac magna quiete perfruitur, exulibus ac prædonibus vndequaque expulſis.

Liberationis Symbolum.

OVES triplicem montem circumſtantes inſpiciuntur, in cuius faſtigio poſitus cernitur leo, qui ignita fulmina deorſum torquens, Lupos omnes paſcenti pecori aduerſantes terrore, ac metu concuſſos in fugam hinc inde conijcit. Ouibus populi, Lupis prædones, Montibus qui ſupra reliquam terram ſe extollunt Eccleſia, Leone SIXTVS Pontifex, Fulmine Auctoritas eius & poteſtas repræſentātur: & ad eiuſdem Pontificis inſignia alluſio eſſe poteſt, in quibus Montes Patriam ſignificantes pinguntur, necnon & Leo, qui dominatum, & magnanimitatem, itemq. fortitudinem, vigilantiam, & cuſtodiam ſignificat. Hinc in ædificiorum, præcipue vero in Fanorum valuis, ſacrarumq. Ædium veſtibulis Leones marmorei ſiue ænei tamquam diuinorum cuſtodes, vt eſt paſſim cernere, ſtatui ſolent.

Leo enim dū vigilat, oculos clauſos, cum vero dormit reſeratos habere fertur: immo nonnulli putarunt, ſed falſo quidē, Leonem ſemper ſomni eſſe expertem, quippe qui magnos cū habeat oculos palpebraſq. perexiguas, oculos penitus obtegere non poteſt, hinc ſplendor ab eius pupilla emicans inſomnem ipſum repræſentat: Huic autem Emblemati, liberationiſq. ſymbolo, SIXTI V. cum Alcide collatio aptiſſime quadrat, ſi amborum inſignia Leonem habentia, fortitudo, reſq. geſtæ perpendantur. Idcirco Inſcriptionis Auctor hæc ſecum, vt opinor, cogitans, SIXTVM cum Alcide confert, & hunc in modum ait:

Leo dum vigilat, oculos clausos, dum dormit apertos habet. —

INSCRIPTIO EMBLEMATIS.

Alcides partem Italiæ prædone redemit,
Sed totam Sixtus: dic mihi, maior vter?

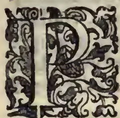
HÆC Inſcriptio præſefert, maiora SIXTVM præſtitiſſe, quàm Herculem, ab Alcæo, auo paterno, Alcidem,

auctore Herodoto, dictum: vel ab Α'λκὴ, quod est robur. Hercules enim montem Auentinum, Caco Vulcani filio, prædone infami, teste Virgilio, extremamq. Calabriæ & Italiæ oram latrone Lacinio, a quo Promontorium Lacinium vocitatum est, dumtaxat liberauit, vt apud eundem Virgilium videre licet. Sed SIXTVS V. vniuersam Italiam a prædonum, & exulum incursionibus liberauit, ac tranquillam reddidit. Hanc liberationem Simon Cecchinus vtriusque signat. Refer. distichis ingeniose factis feliciter prosequutus est.

Æneid. 8.
Æneid. 3.

Emblema. II.

De Obelisco Vaticano sanctissimæ Cruci dedicato.

RIORI Emblemati proximum est illud Obelisci Vaticani altitudinis palmorum 114. citra basim, olim a Sesostridis Filio Nuncoreo, seu Phærone in Ægypto excisi, deinde ab Imperatore Caio Caligula in Vrbem transuecti, & in Vaticano locati, Augustoq. ac Tiberio Cæsaribus dicati, nunc vero a SIXTO V. summa omnium admiratione in mediam Sancti Petri Aream, ante sacras Ædes translati, ac diuino cultui addicti: cuius fastigio idem SIXTVS Crucem imponi iussit. Hinc Auctor Inscriptionis rem tantam perpendens, operosum scilicet laborem, & Christianam eiusdem Pontificis pietatem a superstitionis memoria ad verum & diuinum cultum, hominum animos auocantem, Distichon ex suo libro Epigrammatum in eundem Obeliscum superioribus annis edito deprómens inquit multum valere hanc Obelisci Translationem ad SIXTI V. memoriam sempiternam, atque hunc in modum ait:

Plin. lib. 36. ca. 11. Herod. li. 11.

INSCRIPTIO EMBLEMATIS.

Dum stabit motus nullis Obeliscus ab Euris,
Sixte tuum stabit nomen, honosq. tuus.

OBELISCVS, vt nonnihil de eo dicam, est lapis asperrimus in figuram metæ cuiusdam sensim ad proceritatem consur-

Amm. Marcell. lib. 17.

consurgens excelsam, vtq. radium imitetur paulatim gracilescens; specie quadrata in verticem productus angustum, manu læuigatus artificis. Huiusmodi molis inuentor, teste Plinio, Mytres fuit, qui Heliopoli, hoc est in Solis Vrbe cum regnaret, somnio iussus Soli ipsi, quem Ægypti colebant, Obeliscum consecrauit. De hoc autem Vaticano, eiusq. Translatione, ac dedicatione Petrus Galesinius Proton. Apostolicus eleganti scripsit oratione. Petrus item Angelius Bargæus de Obelisco eruditum edidit Commentarium. Scripsit etiam de Obeliscis et fusissime quidem Michael Mercatus vir in varijs disciplinis bene versatus. Multi denique alij de Obelisci Vaticani Translatione; et versu et soluta oratione scripserunt, quos breuitati consulens prætermitto. Nunc reliquum est, vt Inscriptiones, quæ dicto in Obelisco Vaticano incisæ leguntur, in medium proferantur: Harum duæ sunt vetustæ, hoc est: Plin. lib. 38. ca. 8.

I.

DIVO CAESARI DIVI IVLII F. AVGVSTI F. CAESARI DIVI AVGVSTI F. AVGVSTO TIBERIO SACRVM.

I I.

DIVO CAESARI DIVI AVGVSTI F. AVGVSTO TIBERIO SACRVM.

Inscriptiones nouæ sunt quinque, quarum vna in Obelisci fastigio hanc in verborum formulam sculpta est:

I.

SANCTISSIMAE CRVCI SIXTVS V. PONT. MAX. SACRAVIT E PRIORE SEDE AVVLSVM, ET CAESS. AVG. AC TIB. I. L. ABLATVM. M. D. LXXXVI.

Ceteræ Inscriptiones in Obelisci Basi exculptæ cernuntur, vt infra:

I I.

ECCE CRVX DOMINI FVGITE PARTES ADVERSAE VICIT LEO DE TRIBV IVDA.

I I I.

CHRISTVS VINCIT, CHRISTVS REGNAT, CHRISTVS IMPERAT, CHRISTVS AB OMNI MALO PLEBEM SVAM DEFENDAT.

I V.

SIXTVS V. PONT. MAX. CRVCI INVICTAE OBELISCVM VATICANVM AB IMPVRA SVPERSTITIONE EXPIATVM IVSTIVS ET FELICIVS CONSECRAVIT ANNO DOMINI M.D.LXXXVI. PONT. II.

V.

SIXTVS V. PONT. MAX. OBELISCVM VATICANVM DIS GENTIVM IMPIO CVLTV DICATVM AD APOSTOLORVM LIMINA OPEROSO LABORE TRANSTVLIT ANNO DOMINI M. D. LXXXVI. PONT. II.

Emblema. III.

De annona Vrbi, & Italiæ ſubminiſtrata.

BERTATIS hoc Emblema eſt. Romam enim SIXTVS V. initio ſui Pontificatus, annonæ caritate laborantem reperit: hinc idem SIXTVS ei prudentiſſime ſuccurrit, & coëmpto frumento, & in Vrbem aſportato, effecit, vt in ſumma inopia, ſumma eſſet copia. Nec eo contentus, vt non ſolum Vrbi, verum etiam Italiæ vniuerſæ magna ex parte ſuccurreret, ac tempus in poſterum prouideret, Paludes Pontinas Volſcorum iuxta forum Appij haud longe a Tarracina, & ab Vrbe XXIX. paſſuum millibus diſtantes, olim a Cornelio Cethego Conſule, atque ſequentibus ſæculis a Theodorico Gothorum Rege iterum exſiccatas, nunc idem Pontifex ad res egregias omnes, & pias, resq. omnium opinionẽ maximas ac pene deſperatas producendas natus, tertio exſiccandas mandauit: ex quibus longitudine ad viginti, latitudine vero ad ſeptem milliaria factus eſt Ager, ducentis millibus aureis in eam rem impenſis: atque hunc in modum ex Agro Pontino de perpetua annona non ſolum Vrbi, ſed toti etiam Prouinciæ, quin & Italiæ ſapienter prouiſum eſt. Quam rem Blancus in Euchariſtico ad SIXTVM V. deſcribens ait:

Plin. li. 4. cap. 7. et Liu. li. 14.

Per te exſiccantur vaſtiſſima ſtagna lacusq.
Iamq. ferax ager eſt, quæ fuit ante palus.

VBERTATIS ſymbolum eſt arbor, Pyrus, fructu onuſtiſſima, ad cuius radicem circumſtant oues, Leone truncum vngulis complectente, & arborem concutiente. Hinc pyris cadentibus, oues paſcuntur. Hoc Emblema venuſtatem habet, alludens ad gentilitia SIXTI V. ſtemmata, quę Leone pyrum tenente conſtant. Quare Auctor Inſcriptionis, vt frumenti

menti affluentiam, SIXTI V. Pontificis Maximi prouidentia, et pietate, omni ex parte laudanda, Italiæ, et Romæ præsertim subministratam decantet, hunc in modum inquit:

INSCRIPTIO EMBLEMATIS.

Temporibus Sixti redeunt Saturnia Regna:
Et pleno cornu Copia fundit opes,

NEMINEM latet, regnante Saturno, magnam frumenti in Latio fuisse vbertatem, agrosq. mirum in modum excultos, cum ipse Agriculturam inuenisse dicatur. Quare Inscriptionis Auctor tamquā probatissimorum Poetarū omnium familiarissimus, mutuato sibi in priori versu Virgilij hemistichio, aurei sæculi felicitatem ab eodem Poeta inibi decantatam, nunc etiam vigere aperte demonstrat, & versu altero alludere sibi visum est, ni fallor, ad illud Horatij:

Ecloga 4.

Lib. 1. Ep. ad Icciū.

———————Aurea fruges
Italiæ pleno diffudit Copia cornu:

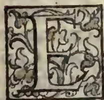
QVIBVS ex verbis Poeta Cornucopiæ Herculi datum innuere videtur. Copia autem apud Poetas pro Dea habita fuit, sicut etiam ab eodem Horatio expressius dictum est in Carmine sæculari, vbi eam appellat beatam inquiens:

Carm. sæcul.

Apparetq. beata pleno Copia cornu. Nos autem cum affatim omnia inesse significare volumus, Cornucopiæ dicimus, & per cornu fructibus, & floribus, frumentiq. spicis plenum abundantiam repræsentamus.

Emblema. IIII.

De sancti Petri Statua in Columnæ Traianæ fastigio erecta.

MBLEMA hoc, est de Columna Traiana Cochlide, quæ nunc altitudine extat palmorum centum & septuaginta septem, habetq. intus centum & octuaginta quinque gradus, quibus ad summum fastigium ascenditur: fenestellas vero 45. quibus lumen excipit, egregijs Traiani præliorum, & ab eo subactæ

ſubactæ Daciæ ſculpturis varie inſignita, eiuſdemq. ſtatuam olim in ſummo vertice ſuſtinebat: vel vt alij aiunt, pilam auratam, in qua cineres Traiani aſſeruabantur: nunc vero æneum ſancti Petri Apoſtolorum Principis Simulachrum a SIXTO V. inibi collocatum ſuſtinet, dextra manu librum, quo doctrina Eccleſiaſtica: altera claues, quibus duplex Pontificia poteſtas declaratur, geſtantis. Huius columnæ dedicationem Petrus Galeſinius Prot. Apoſt. ſoluta ſcripſit oratione, et luculenter quidem. Auctor autem Inſcriptionis Dedicationem deſcribens hunc in modum ait:

INSCRIPTIO EMBLEMATIS.

Vt vinclis tenuit Petrum, ſic alta columna
Suſtinet: hinc decus eſt, dedecus vnde fuit.

ACVTVS eſt hoc loco Inſcriptionis Auctor, ſed eius ſententiã facile aſſequetur qui ſanctum Petrũ Neronis iuſſu ad columnam quandã marmoream, quæ etiamnum hodie in Æde Beatæ Mariæ Trans pontem religioſe viſitur, ferreis vinculis alligatum, & inibi verberibus cæſum nouerit. Id quod planum nobis fit ex Altari dicta in Eccleſia ſito, quod Cęleſtinus III. Petro & Paulo, quorum columnæ, ad quas dum verberarentur alligati olim fuerunt, inibi viſuntur, cõſecrauit, intra aram ab eodem Pontifice quattuor dentibus ſancti Petri aſſeruatis, vt videre licet ex lapide ſatis vetuſto dictas columnas indicante, & ex lamina quadam ferrea conſecrationem Altaris exponente & nuper reperta, cum ipſa ara in Ædes nouas tranſlata eſt. Cæſar item Baronius ſacrarum hiſtoriarum indagator diligẽtiſſimus, in Annalibus Eccleſiaſticis dictas Columnas commemorat, atque ijs ſanctos Apoſtolos, Petrum et Paulum alligatos virgis cæſos fuiſſe ait. Id vero non abſque diuino conſilio factum eſſe credendum eſt, ſcilicet tãquam pręcipuas Dei Columnas, et Chriſtianę Fidei Principes ad columnas ligatos vno loco, vna die, vniuſq. tyranni ſententia cæſos, martyrioq. fuiſſe decoratos. Ille autem, vt Magiſtrum ſuum Chriſtum tamquam ipſius Vicarius imitaretur, fuit Cruci affixus: hic vero, vt nomen ſuum poſt conuerſionem ſibi inditum factis reſponderet, capite fuit truncatus, ſeu diminutus. Quare, ſicut

S. Maximus Epiſ. homil. 5.

Romæ

Romæ Beato Petro Columna illa fuit opprobrio, ita hæc Traiana nunc in eius laudem et honorem, piorumq. solatium cedit. Et sicut olim, tamquam Christi Athleta fortissimus, in columna strenue decertauit, ita nunc in columnæ fastigio triumphum agit gloriosum. Nam ratione postulante, per quæ quis meretur, per eadem honorem assequi eum debere, dicendum est. Ob id Inscriptionis Auctor dixit:

Hinc decus est, dedecus vnde fuit.

Hoc non nisi historiam enarratam præseferre videtur: cetera adeo plana sunt, vt declaratione non egeant. Nunc autem reliquum est, vt Inscriptiones tum veterem, tum nouam in basi Columnæ cochlidis incisas hoc in loco apponamus. Vetus inscriptio Traiano Imperatori Cochlidem dedicatam ad illius montis olim inibi extantis altitudinem erectam fuisse docet, vt infra videre est.

SENATVS POPVLVSQ. ROMANVS

IMP. CÆSARI DIVI NERVÆ. F. NERVÆ TRAIANO AVG. GERM. DACICO PONT. MAXIMO TRIB. POT. XVII. IMP. III. COS. V. P P. AD DECLARANDVM QVANTÆ ALTITVDINIS MONS ET LOCVS TAN . . . . IBVS SIT EGESTVS.

Hac in Inscriptione Cochlidis Traiano dedicatæ, duo semideleta reperiuntur verba: hinc eorum sensus desideratur. Sunt qui eas voces imperfectas in integrum restituendas opinantur hoc modo: Tantis operibus. Alij: Tantis viribus. Alij: Tantis ruderibus. Alij autem: Tantis molibus. Inscriptio autem noua in Columnæ fastigio ad sancti Petri pedes incisa et in quattuor partes distincta in hanc formulam legitur:

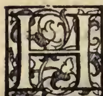
SIXTVS V. B. PETRO APOST.
PONT. A. III.

Hac Inscriptione, atque dedicatione videre licet, quanta sit summi Pastoris pietas numquam satis laudata, gentilitatis impietate ac superstitione ablata, christiana obseruantia conseruata et aucta, Vrbeq. vndique illustrata. Dum enim sacra effigies Beati Petri ænea in Traiani Columna tam celebri pijs precibus rite ex Ecclesiæ præscripto expiata collocatur, honor sanctis & Apostolorum præsertim Principi exhibetur, mentes hominum ad Christianam pietatem excitantur, & Vrbs ipsa pijs ornamentis decoratur. De hac Colum-

Columna, atque ipsius dedicatione, Petrus Galesinius Proton. Apost. Commentarium edidit luculentum.

Emblema. V.

De Iubileo in initio Pontificatus Sixti V. celebrato.

HOC Emblemate, illius amplissimi Iubilei, quod Anno M. D. LXXXV. pro Dei ope impetranda ad Christianæ Reipublicæ gubernacula capessenda SIXTVS V. diuino consilio assumptus per vniuersum Christianum orbem promulgauit, descriptio continetur. Ibi autem videre licet innumeram hominum cuiuscunque sexus, conditionis, & ætatis multitudinem, supplicem ac demissam, turmatim, longoq. ordine ad Basilicam sanctæ Mariæ maioris ad Præsepe confluentem.

INSCRIPTIO EMBLEMATIS.

Sixtus Regnum iniens indicit publica vota.
Ponderis ò quanti vota fuisse vides!

ALLVDIT, vt opinor, Inscriptionis Auctor ad antiquã illã consuetudinem, qua non solum inaugurati Pontifices, aut Reges a diuinis precibus, & supplicationibus Regnũ, & Pontificatum suum auspicabantur: verum etiam Poetæ ipsi, vt ille omnium optime nouit, operum suorum initia ab inuocatione ducebant. Quod autem subiungit exclamans:

Ponderis ò quanti vota fuisse vides! Ingeniose innuit, qualis & quantus sit SIXTI V. Pontificatus, vniuersæq. Ecclesiæ preces illas non fuisse irritas, quarum fructum hodie summa omnium vtilitate, & maxima Pontificatus gloria manifeste cognoscimus, & sole clariorem videmus. Hinc late patet, publicarum precum tantam esse vim, quantam ego verbis explicare numquam possem. SIXTO enim sedente, Christiana disciplina instauratur, et propagatur: pax conseruatur, et securitas præstatur: facinorosi et perditi homines puniuntur: boni remunerantur, et fouentur: virtutes extolluntur, et vitia funditus extirpantur: inopia expellitur, et annona

annona affluenter ſubminiſtratur: Vrbs denique Auctoritatis Apoſtolicæ ſedes, religionis catholicæ arx, dignitatum omnium parens, legum ſanctarum ſeminarium, Chriſtianarum virtutum templum ſanctiſſimum, gratiarum cæleſtium theſaurus refertiſſimus, vniuerſiq. Chriſtiani Orbis theatrum ampliſſimum, egregijs actionibus in dies magis atque magis illuſtratur, commodis item et beneficijs afficitur, ornamentisq. paſſim decoratur.

Emblema. V I.

De Palatij Lateranenſis reſtitutione, & Obeliſci dedicatione.

HOC Emblemate Palatij Lateranenſis reſtitutio, & Obeliſci tranſlatio, ac dedicatio repręſentantur. Eſt hic Obeliſcus citra baſim ad altitudinem palmorum centum et nonaginta octo, omniumq. Obeliſcorum, qui in Vrbe extant, maximus atque pulcherrimus, Hieroglyphicis, quorumdã ſcilicet animalium, aliarumq. rerum inſignitus notis, Heliopoli, hoc eſt, in Solis Vrbe Ægyptia erectus, et inde a Conſtantino Magno Alexandriam, vt eum hinc poſtea Romam aſportaret, tranſlatus: quem deinde Conſtantius eiuſdem Conſtantini Filius in Vrbem tranſuexit, et in Circo Maximo locauit: ex quo denique loco SIXTVS V. operoſo labore ante ſacras Ædes Lateranenſes tranſtulit, erexit, et inuictiſſimæ Cruci dedicauit. In huius Obeliſci, cum Conſtantius in Circo Maximo ipſum locauit & erexit, quattuor Inſcriptiones, vt ex fragmentis colligi potuit, fuerunt inſculptæ, ſicut infra videre eſt. *Obeliſci altitudo.*

I.

PATRIS OPVS MVNVSQ. SVVM TIBI ROMA DICAVIT
AVGVSTVS TOTO CONSTANTIVS ORBE RECEPTO
ET QVOD NVLLA TVLIT TELLVS NEC VIDERAT ÆTAS
CONDIDIT VT CLARIS EXÆQVET DONA TRIVMPIS
HOC DECVS ORNATVM GENITOR COGNOMINIS VRBIS
ESSE VOLENS CÆSA THEBIS DE RVPE REVELLIT

II.

SED GRAVIOR DIVVM TANGEBAT CVRA VEHENDI
QVOD NVLLO INGENIO NISVQ. MANVQ. MOVERI
CAVCASEAM MOLEM DISCVRRENS FAMA MONERET
AT DOMINVS MVNDI CONSTANTIVS OMNIA FRETVS
CEDERE VIRTVTI TERRIS INCEDERE IVSSIT
HAVD PARTEM EXIGVAM MONTIS PONTOQ. TVMENTI

III.

CREDIDIT ET PLACIDO VECTA EST VELOCIVS EVRO
LITTVS AD HESPERIVM POPVLO MIRANTE CARINAM
INTEREA ROMAM TAPORO VASTANTE TYRANNO
AVGVSTI IACVIT DONVM STVDIVMQ. LOCANDI
NON FASTV SPRETI SED QVOD NON CREDERET VLLVS
TANTÆ MOLIS OPVS SVPERAS CONSVRGERE IN AVRAS

IIII.

NVNC VELVTI RVRSVS RVFIS AVVLSA METALLIS
EMICVIT PVLSATQ. POLOS HÆC GLORIA DVDVM
AVCTORI SERVATA SVO CVM CÆDE TYRANNI
REDDITVR ATQVE ADITV ROMÆ VIRTVTE REPERTO
VICTOR OVANS VRBIQ. LOCAT SVBLIME TROPÆVM
PRINCIPIS ET MVNVS CONDIGNIS VSQVE TRIVMPIS

Tropæum, ac Triumpus.

Hisce in Inſcriptionibus duæ voces, Tropæum, ſcilicet ac Triumpus, ſeſe mihi offerunt declarandæ, ne eis qui antiquam ſcribendi formam ignorant, menda eſſe videantur. Quod enim Latini Trophæum, Græci, aſpiratione prætermiſſa, Τροπαίον dicunt: quodq. Græci Θρίαμβον, Latini Triumphum appellant: hi namque ſcilicet Latini aſpirationem ex prima ſyllaba huius vocis Θρίαμβον in nouiſſimam transferentes, b, in p, mutata, Triumphum nunc dicunt. Etenim antiquiores Latini non in conſonantibus, ſed in vocalibus aſpiratione vtebantur, græcasq. diphtongos frequenter adhibebant, vt ex vetuſto lapide ad Pontem Ceſtium clarum fit, ad parie-

parietem ſcilicet cuiuſdam domus, in qua hæc legitur Inſcriptio.

Heic eſt ſepulcrum, hau pulcrum pulcrai femina
Nomen parentes nominarunt Claoudiam, &c.

Vbi ponuntur heic pro hic, pulcrai pro pulcræ, et Claoudiam pro Claudiam, more Græcorum: et ſepulcrum ac pulcrum abſque aſpiratione. Ita etiam Niceporus, et Stepanus, pro Nicephoro, ac Stephano, et id genus aliæ dictiones permultæ ſine aſpiratione a veteribus ſcribebantur, ſicut Aldus Manutius Iunior, Vir quidem eruditus, et in Latinorum vetuſtiſſimis codicibus manuſcriptis, atque Inſcriptionibus optime verſatus, in ſua maiori Orthographia diffuſe docet. Angelus item Politianus ſuis in Miſcellaneis nummum argenteum apud Laurentium Medicem ſe vidiſſe teſtatur hiſce litteris, Triumpus. Sed ne Librariorum, vel eorum qui litteras incidebant, inſcitia id factum eſſe nonnulli credant, ea quæ de huiuſmodi ſcribendi genere Cicero ait, ſubſcribam. Ipſe enim in libro de Oratore, ſe hanc ſcribendi formam, hoc eſt, ſine aſpiratione in conſonantibus, ſequutum fuiſſe aperte fatetur, dicens: Quin ego ipſe, cum ſcirem ita Maiores locutos eſſe, vt nuſquã niſi in vocali aſpiratione vterentur, loquebar ſic, vt pulcrum, & Cetegos, Triumpos, Cartaginem dicerem: aliquando, idq. ſero, conuitio aurium, cum mihi extorta veritas eſſet, vſum loquendi populo conceſſi, ſcientiam mihi reſeruaui. Hæc Cicero. Nemo igitur admiretur, ſi Tropæum, ac Triumpus abſque aſpiratione pro Trophæo, ac Triumpho ab antiquis Latinis ſcribebantur, vt ex Inſcriptionibus ſuperius poſitis patet.

Græcorũ ſcribendi modus.

Cicero de Orat. lõge poſt med.

Notæ illæ inſtrumentorum, aliarumq. rerum, necnon animalium ſpecies, quæ in Obeliſco ipſo videntur inſculptæ, ſunt litteræ, quibus olim Ægyptij vtebantur, vt Strabo, Tacitus, Plinius, & Diodorus affirmant. Nam per ſpeciem Apis mella conficientis Regem indicabant: cui cum iucunditate moderante aculei debent ineſſe: per accipitrem, rem cito factam: per Ceruum, longæuum hominem: per Leonem fortitudinem, et vigilantiam: per manum, hominem ædificationis ſtudioſum, vel hominem laborioſum, ſiue opus: per oculum, prouidentiam: per ſerram maledicentiam: per falcem, tempus: per gladium, crudelitatem ſignificabant, et hunc in

Cor. Tac. libro 13. Strabo li. 17. Plin. lib. 36. c. 8. & 9. Diod. lib. 4 in prin.

modum ſcribebant, variosq. animi ſenſus explicabant. Hæc pauca de huiuſmodi Hieroglyphicis, hoc eſt ſacris notis, vel ſculpturis, vt Budæo placet, perfunctorie mihi dicere viſum eſt, ne hoc ſcribendi genus, de quo quidem Orus Apollo, necnon Pierius Valerianus diffuſe ſcripſerunt, intactum penitus a me relinqueretur. Quæ autem hoc in Obeliſco Hieroglyphica cernuntur inciſa quamuis a nemine ad hanc vſque diem, quòd ſciam, fuerint declarata, quid ſcilicet ſingula quæque animalium, aliarumq. rerum nota ſibi velit; eorum tamen omnium ſenſum, vt apud Ammianum Marcellinum videre eſt, Græca interpretatione, Hermapion aliqua ex parte complexus eſt: Ammianus autem duorum tantum Obeliſci Laterum Inſcriptiones in Solis, vel magis in Rhameſtis Regis Ægypti laudẽ inciſas, ceteris duabus omiſſis, declarat: quas etiamſi Petrus Angelius Bargæus, quẽ ſemper honoris cauſa nomino, in Latinam tranſtulerit linguam, Hieronymi tamen Brunelli ex ſocietate Ieſu, Viri quidem eruditiſſimi, et optime Græcum Idioma callentis, verſionem nondum diuulgatam apponere hoc in loco libuit. Inſcriptiones autem ſunt quæ ſequuntur:

Amm. li. 17.

A PARTE AVSTRALI.

Hæc ſunt, quæ Regi Rhameſti donauimus: quem Sol amat et Apollo, qui omnem terrarum Orbem cum gaudio regit. Potens veritatis amicus, Filius Heronis Deo ſatus, conditor orbis terræ: quem Sol diligit, ac ceteris prætulit, ſtrenuus Martis Rex Rhameſtes, cui omnis terra cum vigore, et audacia ſubiecta eſt. Rex Rhameſtes, Solis Filius in æternum viuens.

Verſus, vel Ordo ſecundus.

Apollo potens, qui eſt reuera dominus diadematis, et Aegyptum glorificans poſſidet: qui Solis Vrbem ſplendidam reddidit, quiq. condidit reliquum Orbem terræ, et valde honorat Deos in Solis Ciuitate conſtitutos, quos amat Sol.

Verſus, ſiue Ordo tertius.

Apollo potens Solis Filius præfulgidus, quem Sol ceteris præfert, & Mars ſtrenuus muneribus ornat: cuius bona in omni tempore perma-

permanent: quem Ammon diligit, qui Phœnicis delubrum bonis expleuit: cui Dij vitæ tempus donauerunt. Apollo potens Filius Heronis, rex orbis terræ Rhamestes, qui conseruauit Aegyptum, alia gente deuicta: quem Sol amat: cui multum tempus vitæ donarunt Dij, dominus orbis terrarum Rhamestes in æternum viuens.

Alius Versus, vel Ordo secundus.

Sol Deus magnus Dominus cæli, dono tibi vitam sine satietate: Apollo potens dominus diadematis incomparabilis, cui statuas dicauit in hoc regno dominus Aegypti, et ornauit Solis Vrbem, similiter et ipsum Solem, dominum cæli, qui fecit opus bonum, Solis Filius rex in sempiternum viuens.

Versus, siue Ordo tertius.

Sol Deus dominus cæli Rhamesti regi dono imperium, et in omnes potestatem: quem Apollo veritatis amicus, dominus temporum, & Vulcanus Deorum pater delegit, ac prætulit propter Martem Rex omni ex parte lætus Solis Filius, et qui a Sole amatur.

A parte Orientali primus Versus, vel Ordo.

A Solis Vrbe magnus Deus incola cæli Apollo potens, Heronis filius, quem Sol diligit, quem Dij honorant: qui omnem terram regit, quem Sol præ ceteris delegit, strenuus propter Martem Rex, quem Ammon amat, et præfulgidus eligens sempiternum regem.

Ceterorum laterum Obelisci Inscriptiones ab Ammiano fuerunt prætermissæ, quas in Hermapione reperiri credendum est, cum idem Ammianus ad earundem Inscriptionum finem dicat: *Et reliqua:* Immo ex Inscriptionum ordine multa alia omissa fuisse dijudicandum est. De Hieroglyphicis notis hactenus. Nunc reliquum est, vt alteram Emblematis partem Palatij scilicet Lateranensis restitutionem exponamus.

Palatium, de quo hic agitur, vetustissimum erat Laterani cuiusdam Ciuis Romani Consulis designati, qui iussu Neronis interfectus est, & vt Hieronymi vtar verbis, Cæsariano truncatus est gladio. Post Lateranum, Ædes hasce, quas Iuuenalis appellat egregias, incoluit Constantinus Imperator, & ad fidem

Hier. to. epi. 30. *Sat. 10.*

fidem conuerſus, Silueſtro Papæ, a quo hic fuerat baptizatus, donauit. Hinc ſancti Ioannis Baſilica, quæ varia ſortitur nomina, vt ſummatim in Emblemate ſecundo dictum eſt, Lateranenſis ad hunc vſque diem vocitatur, quòd eo in loco extructa ſit, vbi olim erat, teſte Hieronymo ad Marcellam, Palatium Lateranenſium clariſſimæ apud Romanos Familiæ. Dicta eſt etiam Conſtantiniana a Conſtantino magno, qui eam ædificauit, necnon Fauſtæ domus, ab eius vxore, Optato Mileuitano teſte: Aurea itē ab ornamētis, & diuitijs: & poſtremo Eccleſia ſancti Ioannis in Laterano, vel ob baptiſterium, in quo fuit baptizatus Conſtantinus a Silueſtro Papa, in ſancti Ioannis Baptiſtæ memoriam & honorem fuit appellata: vel ob Monachorum, ſeu fratrum Monaſterium titulo ſanctorum Ioannis Baptiſtæ, & Euangeliſtæ, & Pancratij ſub Ioanne III. Papa conſtructum iuxta eandem Lateranenſem Baſilicam, in qua dicti Fratres, vt Onuphrius in libro de ſeptem Vrbis Eccleſijs narrat, ſacras horas & Pſalmos canebant: Canonici vero ſacra tantum in ea faciebant, & ſacramenta omnia adminiſtrabant. Ea autem Eccleſia appellata eſt Baſilica, quaſi regalis a verbo Græco, vel quia fuit olim domus Imperatoria, vel quia Regi omniū Regum Deo ſacrificia inibi offeruntur. Auctor igitur Inſcriptionis Palatij reſtitutionem, & Obeliſci dedicationem tractans hunc in modum ait:

Optatus Mileuit. lib. 1. contra Parmen.

Onuph. de ſept. Eccl.

INSCRIPTIO EMBLEMATIS.

Quintus reſtituit Laterana Palatia Sixtus,
Atque Obelum medias tranſtulit ante fores.

HAEC Inſcriptio adeo facilis, & clara eſt, vt expoſitione non indigeat. Addā tamen Inſcriptionis Auctorē hoc in loco minus dixiſſe, & plura ſignificare voluiſſe, Palatij Lateranenſis reſtitutionem exponens, vt ex Palatio SIXTI V. iuſſu a fundamentis reſtituto, & in ditiorem, nobilioremq. formam, & vere Pontificiam redacto, aliaq. inibi inſtaurata, & in auguſtiorem ſpeciem reddita, geminaſq. porticus, & magnificentiſſimas quidem eiuſdem Baſilicæ aditui additas, inferiorem ſcilicet, & ſuperiorem, in qua ſummus Pontifex benedictionem die ſancto Paſchatis elargiri ſolet,

necnon

necnon celeberrimam illam Scalam ſanctam pretioſo Christi ſanguine conſperſam in inſigniorem, commodioremq. locum translatã, ſacrarumq. hiſtoriarum picturis, alijsq. ornamentis ad deuotionẽ, meditationemq. excitantibus mirifice inſignitam facile quis intelligat. Nec ab re, vt reor, Blancus illud ingens ſaxum aſperrimum, læuigatum, & quadratum, & excelſum, Obeliſcum ſcilicet SIXTI V. iuſſu a Circo Maximo ante Lateranenſis Baſilicæ fores tranſlatum, & erectum, Obelum nominauit. Obeliſcus enim, vt nonnullis placet, diminutiuum nomen eſt ab Obelo maiore dictum. Hinc huiuſmodi lapidem, vt ſuſpicor, Obelum non Obeliſcum Blancus appellauit Plinium imitatus: eſt enim omnium Obeliſcorum, qui Romæ inuenti ſunt, maximus. Inſcriptiones autem nouæ ſunt quæ infra leguntur: *Plin. lib. 36. ca. 11.*

I.

CONSTANTINVS PER CRVCEM VICTOR A S. SILVESTRO HIC BAPTIZATVS CRVCIS GLORIAM PROPAGAVIT.

II.

FL. CONSTANTINVS MAXIMVS AVG. CHRISTIANÆ FIDEI VINDEX ET ASSERTOR OBELISCVM AB ÆGYPTIO REGE IMPVRO VOTO SOLI DEDICATVM SEDIB. AVVLSVM SVIS PER NILVM TRANSFERRI ALEXANDRIAM IVSSIT VT NOVAM ROMAM AB SE TVNC CONDITAM EO DECORARET MONVMENTO.

III.

FL. CONSTANTIVS AVG. CONSTANT. AVG. F. OBELISCVM A PATRE LOCO SVO MOTVM DIVQ. ALEXANDRIÆ IACENTEM TRECENTORVM REMIGVM IMPOSITVM NAVI MIRANDÆ VASTITATIS PER MARE TIBERIMQ. MAGNIS MOLIBVS, ROMAM CONVECTVM IN CIRCO MAX. PONENDVM S. P. Q. R. DD.

IIII.

SIXTVS V. PONT. MAX. OBELISCVM HVNC SPECIE EXIMIA TEMPORVM CALAMITATE FRACTVM CIRCI MAX. RVINIS HVMO LIMOQ. ALTE DEMERSVM MVLTA IMPENSA EXTRAXIT HVNC IN LOCVM MAGNO LABORE TRANSTVLIT FORMÆQ. PRISTINÆ ACCVRATE RESTITVTVM CRVCI INVICTISSMÆ DICAVIT.
A. M. D. LXXXVIII. PONT. IIII.

Emblema. VII.

De Fonte & Aqua Felici.

HOC Emblemate, Fons a SIXTO V. in Quirinali colle, quem hodie Romanorum vulgus a duobus equis marmoreis, Phidiæ & Praxitelis operibus hoc in colle ſitis, Montem caballum appellant, magnificentiſſime conſtructus repræſentatur.

INSCRIPTIO EMBLEMATIS.

Fons Felix celebri notus ſuper æthera verſu,
Romulea paßim iugis in Vrbe fluit.

Aqua felix. FONTEM hunc Inſcriptionis Auctor Felicem appellat, cuius etiam aquam Felicem ſtatuit nominandam SIXTVS V. qui ſicut olim Felix nomine proprio dicebatur, ita nunc ex re ipſa vocitari poteſt.

Felix igitur tum nomine tum re SIXTVS V. Felix item fons, Felix aqua, ea ſaltem nuncupatione quam Græci Metonimiam, Latini vero transnominationem, ſiue nominationem dicunt, hoc eſt, ea ratione qua domus læta nuncupatur, eo quia lætos homines reddit. Hunc ergo in modum hanc aquam Felicē appellare licet; propterea quòd ſua irrigatione felices colles, felices hortos, felices campos, felices denique eorundem locorum incolas reddit, cum dicta omnia ob nimiam aquarum penuriam infelicia quodam modo fuerint ad hāc vſque diem. Nunc enim Felix ipſa aqua ingenti copia & ſalubritate ſua Quirinalem & Exquilinum Colles reddit amænos, hinc excultos, & ſalubres. Hic interea fons a Blanco locutione Virgiliana ſuper æthera notus, appellatur, ideſt, varijs ab ipſo verſuū generibus inſigniter decātatus eo præſertim in libro ſuo, qui, Aquæ felices, inſcriptus eſt, vbi inter alia eleganter & ingenioſe explicata, in Ecloga Mopſi, & Tityri interlocutorum, quattuor verſibus tria comprehendit, mirificam ſcilicet Fontis ſtructuram, expenſas non modicas pro Aquis

Felicibus in Vrbem deducendis, & pro hac re agenda incredibilem difficultatem & laborem, dicens:

Aſpice, quàm longo ducantur fornice riui!
Aſpice, vt in Cælum moles ſubſtructa feratur!
Naturam ars ſuperat: fontes natura negauit
Montibus his: fontes ars montibus ipſa miniſtrat.

HIS verſibus Blancus in tantarum rerum admirationem, ac ſtuporem tractus, expenſas ingentes innuit, cum dictas Aquas in Vrbem longo fornice, hoc eſt, vigeſimo ab Vrbe lapide collectas, & per longos Aquæductus tam arcuatos, quàm ſubterraneos ad Quirinalem vſque Montem adductas ait. Id quod non niſi maximis impenſis fieri potuit. Difficultatem inſuper oſtendit, cum ipſam Naturam, quæ aquas Quirinali & Exquilino montibus negauit, ab arte ſuperatam fuiſſe inquit, aquæ natura reluctante, cuius eſt deorſum labi, non autem ſurſum ferri. Mirificam Fontis ſtructuram per admirationem innuit, cum molem in cælum vſque, hyperbolicè loquens, ſublatam eſſe dicat. Hic enim fons lapidibus marmoreis extructus, columnis, & ſaxis in Obeliſci formam exciſis, necnon hiſtorijs ad aquam pertinentibus, mira arte exculptis ornatur. Habet autem Fons tria aquæ magna, vt vulgo dicitur, Capita, ſiue Oſtia. Super horum mediũ adſtat Moyſis ſtatua marmorea: Ad læuam ſuper alterum aquæ Caput, hiſtoria Gedeonis exculpta cernitur, quando ex decem millibus hominum trecenti tantum ſelecti fuerunt ad prœliandum: & hi ſunt qui ad aquas ducti, inſtar canum aquas lambere viſi ſunt, ceteris, qui cernui biberant, a prœlio excluſis. Ex altera parte ſuper tertium aquæ caput hiſtoria Moyſis, cum ex ſaxo ad Hebræorum murmurationem, aquam excuſſit. Qua de re extat ingenioſiſſimum Blanci Epigramma, quod eſt:

Fontis, et Aquæductus deſcriptio.

Iudic. 7.

Num. 20.

Aegypti deſerto abiens, e viſcere montis
Antiquus Moſes eliciebat aquas:
Nunc alter Moſes in ſicci culmina montis
Sixtus aquas Romæ ducit ab Vrbe procul.
Magna ambo: ſed vter fecit maiora, requires?
Mons illi, hic monti ſuppeditauit aquas.

CERNVNTVR infra, ad Columnarum bases, Leones quattuor marmorei aquam faucibus euomentes, quorum duo sunt ex marmaridum lapide subnigro sub suis basibus cum Hieroglyphicis litteris. Hi autem in area Pantheonis inter duo porphyretica labra olim videbantur.

Supra fontis verticem inter duos Obeliscos inspiciuntur insignia SIXTI V. a duobus Aligeris subleuata, super quibus Montes Cruce sanctissima insigniti locati sunt. In marmore autem hæc Inscriptio cubitalibus litteris insculpta legitur:

SIXTVS V. PONT. MAX. PICENVS
AQVAM EX AGRO COLVMNAE VIA
PRAENEST. SINISTRORSVM MVLTARVM
COLLECTIONE VENARVM DVCTV SINVOSO
A RECEPTACVLO MILL. XX. A CAPITE XXII.
ADDVXIT, FELICEMQ. DE NOMINE
ANTE PONT. DIXIT.

Paulo Inferius:

COEPIT PONT. A. I. ABSOLVIT III.
M. D. LXXXVII.

In huiusce item rei testimonium intra Vrbis mœnia prope portam sancti Laurentij, in arcu ipsius aquæductus ad eandem rem erecto hæc insculpta extat Inscriptio:

SIXTVS V. PONT. MAX.
DVCTVM AQVAE FELICIS
RIVO SVBTERRANEO MILL. PASS. XIII.
SVBSTRVCTIONE ARCVATA VII.
SVO SVMPTV EXTRVXIT.
ANNO DOM. M. D. LXXXV. PONT. I.

VT autem hoc tandem Emblema concludam, dicam tantum, Felicē Aquam huius Fontis in multas Vrbis partes late,

late, & copiose diffundi: ex eaq. Vrbem ipsam sese quodã modo recreasse. Hinc Blancus in altero Inscriptionis versu ait: *Romulea passim iugis in Vrbe fluit:* hoc est, Roma a Romulo dicta, occultiori denominatione posthabita, iugiter, multisq. in locis, Felicibus aquis irrigatur, opera & industria Ioannis Fontanæ, qui eas in Vrbem feliciter deduxit.

In fronte Bibliothecæ ad læuam apparet

Emblema VIII. De Vijs.

Hoc Emblemate, Viæ nouæ & amplissimæ quidem repræsentantur, quas SIXTVS V. ab Exquilino monte in quandam sideris formam ad loca diuersa aperuit ac strauit, collibus, & montibus explanatis. Quod quantam commoditatem populis sacras Ædes extra Vrbem nouam visentibus afferat, haud facile dici potest. Qua ex re peruigilem summi Pastoris curam circa gregem suum nemo non ignorans velit nolit fateri cogitur, viam ampliorem, atque faciliorem sibi reddi, qua quisque ad sacratissimas Basilicas ire, ac demum inde sideream sibi Domum comparare queat. Id quod meo quidem iudicio siderea illa Viarum forma nos docet. Hinc Blancus ait:

Viæ formã sideris repræsentantes.

INSCRIPTIO EMBLEMATIS.

Dum rectas ad templa vias sanctissima pandit,
Ipse sibi Sixtus pandit ad astra viam.

MIRVM est, quanta carminis facilitate, & felicitate præstet Blancus, qui non solum ob ingenij acumen cum Martiali, vt dixi, sed etiam ob dicendi puritatem & facilitatem cum Ouidio est conferendus. Quod qui cetera, eaq. varia illius scripta non perspexerit, vel ex hoc Disticho facile iudicabit: & velut ex vngue Leonem dignoscet. SIXTVS igitur V. vt dicam quod ex Blanci Disticho desumpsi, dum nobis nouas aperit Vias, & facile ad Basilicas monstrat iter, amplissimam sibi ipse Viam aperit ad Cælum.

ex ungue leonem agnoscere: proverb. –

De his Vijs in Arcu aquæductus Felicis aquæ intra Vrbis mœnia prope portam sancti Laurentij hæc legitur Inscriptio lapide incisa.

SIXTVS V. PONT. MAX.
VIAS VTRASQVE
ET AD SANCTAM MARIAM MAIOREM
ET AD SANCTAM MARIAM ANGELORVM
AD POPVLI COMMODITATEM
ET DEVOTIONEM
LONGAS, LATASQ. SVA IMPENSA STRAVIT
ANNO DO. M. D. LXXXV. PONT. I.

In fronte Bibliothecæ ad dextram partem apparet

Emblema. IX.

De Triplici continentia, siue castitate.

EMBLEMATE hoc repræsentatur illud, quod prouidentia SIXTI V. opera, diuinoq. consilio de seruanda continentia virginali, maritali, & viduali sancitum fuit. Est autem hoc loco allusio ad ipsum Pontificem per tres illos albos Montes in eiusdem insignibus positos, necnon per tres illas coronas Pontificias ad id quod Regnum mundi appellatur spectantes. Ponitur enim in summitate alborum Montium, qui puritatem & castitatem significant, Virginum Chorus intra Coronam locatus, & circumseptus. Secundo loco Viduarum Chorus altera Corona cernitur circumdatus. Postremo autē loco coniugatorum tertia Corona circumuallatus, & custoditus cōspicitur. Nam sicut Virginitas Viduitati, ita nuptijs casta viduitas laude ac merito præferenda est. Hic ordo adsimilis est verbis Matthæi loquentis de fructu centesimo, saxage-

Cōci. Flo. Decr. 10.

ſexageſimo, ac trigeſimo. Virginibus enim centeſimus, Viduis ſexageſimus, Coniugatis vero trigeſimus debetur fructus in fertili Eccleſiæ agro, quem integritatis flore vernantem, quem viduitatis grauitate pollentem, quem coniugij fructibus redundantem SIXTVS V. tamquam verus cultor omni labore colit, omniq. induſtria exornat, & omni denique vigilantia cuſtodit, vt Virginitas Angelorum vita hiſce in terris floreſcat, fructuq. centeſimo non defraudetur: viduitas fidei Magiſtra vigeat, & ſexageſimo non careat fructu: coniugaliſq. ſocietas fœcundet, fructuq. trigeſimo non priuetur, ſed quaſi in vnum iugum iuncta maneat, & perſeueret. Hinc Blancus de huiuſmodi beneficio a SIXTO V. erga Romam collato, ait:

Matt. 13.

Amb. lib. de Vid. to. 4.

INSCRIPTIO EMBLEMATIS.

Virgo intacta manet, nec viuit adultera coniux,
Caſtaq. nunc Roma eſt, quæ fuit ante ſalax.

SI QVIS profecto Blancum diligenter examinet, eum Martialem alterum iudicet, niſi quòd ille Hiſpanus, hic Gallus: ille laſciuior, & Latini ſermonis non adeo candidus obſeruator, hic pudicitiæ, & puritatis Latinæ linguæ amator, & cultor: ille Domitiani Imperatoris res Romæ geſtas acutis Epigrammatis concludit, hic Mœcenatis ſui SIXTI V. præclara facinora ingenioſis verſibus Romę celebrat. Hoc vero admirabilius eſt, quòd quæ Domitiani cecinit ille, hic eadem fere a SIXTO V. facta, ſed ſplendidiora, & Chriſtianam pietatem, Pontificiamq. poteſtatem omnino redolentia nunc decantat. Et vt pleraque alia miſſa faciam, vnum tantum proponam exemplum, quod ad rem noſtram mirifice facit. Ante enim Domitiani tempora adeo Romæ viguerat impudicitia, vt Martialis quodam in Epigrammate Domitiani laudes in reformanda Vrbe extollens, ac temporis acti licentiam, effrænatosq. libidinis impetus exprobrans in huiuſmodi exclamationem proruperit:

At prius, ò mores! & ſpado mœchus erat.

Et alio in loco dum quàmplurima eius merita erga Vrbem recen-

recenset, eiq. Romam ob tot tantaq. beneficia plurimum debere fatetur, hunc in modum Imperatoris laudes concludit:

Plus debet tibi Roma quòd pudica est.

BLANCVS igitur ad id quod contra Stupratores, & adulteros à SIXTO V. sancitum fuit, alludens, Romam nunc castam appellat, quæ fuit ante salax.

Emblema. X.

De Sacello Sixtiano.

HOC Emblemate repræsentatur Sacellum illud Sixtianum numquam satis laudatum, tum ob egregiam architecturam, structuramq. magnificentissimam, diuersorum generum lapidibus pretiosis, columnis, & statuis marmoreis, pulcherrimisq. picturis, auroq. ornatam: tum maximè ob Christi infantis Domini, & Saluatoris nostri Præsepe, quod hunc locum magis verendum, omniq. admiratione, atque deuotione spectandum, contemplandumq. reddit. Nam SIXTVS V. in suum hoc Sacellum transtulit dictum Præsepe, & in medio locauit: ad quod per gradus descenditur. Ex vno Sacelli latere, & Monumentum & Simulacrum Pij V. Ex altero autem Sepulchrum SIXTI V. ex marmore candenti onychino, aphrico, omnisq. alterius generis nobilissimo confecta cernuntur. Infra autem Simulacri Pij V. pedes hæc luculenta Epitaphia leguntur:

PIO V. PONT. MAX.
EX ORD. PRÆDICATORVM
SIXTVS V. PONT. MAX.
EX ORD. MINORVM
GRATI ANIMI MONVMENTVM
POSVIT.

Alterum

Alterum vero, quod illi mox subiungitur, in hanc verborum formulam extat:

PIVS V. GENTE GISLERIA. BOSCHI IN LIGVRIA NATVS, THEOLOGVS EXIMIVS: A PAVLO III. IN INSVBRIA HÆRETICÆ PRAVITATIS INQVISITOR, A IVLIO III. SANCTÆ INQVISITIONIS OFFICII COMMISSARIVS GENERALIS, A PAVLO IIII. EPISCOPVS SVTRINVS, DEINDE S. R. E. TT. S. MARIÆ SVPER MINERVAM PRESBYTER CARD. ET A PIO IIII. ECCLESIÆ MONTIS REGALIS, IN SVBALPINIS ADMINISTRATOR FACTVS: EO VITA FVNCTO, SVMMO CARDINALIVM CONSENSV PONT. MAX. CREATVR, QVI VETERES SANCTOS PONTIFICES ÆMVLATVS, CATHOLICAM FIDEM PROPAGAVIT, ECCLESIASTICAM DISCIPLINAM RESTITVIT, TANDEM GESTARVM RERVM GLORIA CLARVS, DVM MAIORA MOLITVR, TOTIVS CHRISTIANÆ REIPVB. DAMNO NOBIS ERIPITVR.

KAL. MAII M. D. LXXII. PONT. ANNO VII.

ÆTATIS SVÆ LXVIII.

Alijs etiam imaginibus vndique collustratur, quæ non historiæ instar narrant, sed ob oculos ponunt præcipua quædam acta. Est ea in primis, qua apparatus pompaq. exprimitur, cum Pontifex creatus sollemni ritu coronatur. A dextera eius cernitur actio figuris expressa, cum Marcum Antonium Columnam, classis Pontificiæ præfectum pronunciat, & constituit. A sinistra extat etiam ad posteritatem prodita, altera actio, qua Sfortiam, sanctæ Floræ Comitem, Pontificij auxiliarij exercitus ducem, contra perduelles Karoli Noni, Galliæ Regis, Ecclesiæq. hostes decernit. Pugnæ naualis designatio, & classis Christianæ cōtra Turcas strenue ad Echinadas pugnantis descriptio, expressa item figuris, alio loco apparet, breuiq. at illustri narratur elogio hoc:

SELINVM, TVRCARVM TYRANNVM, MVLTIS INSOLENTEM VICTORIIS, INGENTI PARATA CLASSE, CYPROQ. EXPVGNATA, CHRISTIANIS EXTREMA MINITANTEM, PIVS V. FOEDERE CVM PHILIPPO II. HISPANIARVM REGE, AC REP. VEN. INITO, M. ANTONIVM COLVMNAM, PONTIFICIÆ CLASSI PRÆFICIENS, AD ECHINADAS, HOSTIBVS XXX. MILL. CÆSIS, X. MILL. IN POTESTATEM REDACTIS, TRIREMIBVS, CLXXX. CAPTIS, XC. DEMERSIS XV. MILL. CHRISTIANIS A SERVITVTE LIBERATIS, PRECIBVS, ET ARMIS DEVICIT.

Ex altera parte imago cernitur prœlij, & victoriæ, quę, eo ipſo duce Sfortia, in Gallia de hæreticis reportata eſt: habetq. item inciſam inſcriptionem hanc:

GALLIAM CAROLO IX. REGE, PERDVELLIVM, HÆRETICORVMQ. NEFARIIS ARMIS VEXATAM, VT DE REGNO, DEQ. RELIGIONE ACTVM VIDERETVR, PIVS QVINTVS, SFORTIÆ, COMITIS SANCTÆ FLORÆ DVCTV, MISSIS EQVITVM, PEDITVMQ. AVXILIARIBVS COPIIS, PERICVLO EXEMIT, HOSTIBVSQ. DELETIS, VICTORIAM REPORTAVIT, REGI REGNVM CVM RELIGIONE RESTITVIT. SIGNA DE HOSTIBVS CAPTA, AD LATERANENSEM BASILICAM SVSPENDIT.

Habet prӕterea Sacellum hoc Sixtianum hemicyclia ſex ſuo loco diſpoſita: in quorum primo, Apoſtolorum Principis Petri, in altero Beati Pauli Apoſtoli, in tertio Sancti Dominici confeſſoris, in quarto Sancti Petri martyris, in quinto ſeraphici Franciſci, in ſexto Sancti Antonij Patauini ſimulacra marmore pulcherrimo exculpta cernuntur.

De his omnibus Petrus Galeſinius Proton. Apoſtolicus in tranſlatione corporis Pij V. eleganti & ſoluta ſcripſit oratione. Hæc igitur, & multo plura, quæ verbis explicare nemo poteſt, contemplatus Inſcriptionis Auctor, mira ſcilicet rerum pulchritudine, ſumma artis excellentia, & loci veneratione captus hunc in modum ait:

INSCRIPTIO EMBLEMATIS.

Virginis abſiſtit mirari templa Dianæ,
Qui fanum hoc intrat, Virgo Maria, tuum.

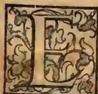
HISCE in Verſibus alluſio eſt Dianæ Virginis ad Beatam Mariam ſemper Virginem, Virginem ſcilicet ante partum, in partu, & poſt partum: Virginem ſine exemplo, Virginemq. vt multa paucis complectar, quæ nec ſibi ſimilē viſa eſt, nec habere ſequentem, vt Eccleſia ſacroſancta teſtatur. (*Antiph. ad Laud. Nat. Do.*) Blancus igitur, hac alluſione, & comparatione poetica Sacellum hoc ſanctæ Mariæ ad Præſepe dicatum oſtendit admirabilius eſſe Dianæ Templo, quod adnumeratum fuit inter ſeptem Mundi miracula, quæ ſunt Mauſoleum ab Arte- (*Li.34.c.7*)

miſia

misia Cariæ Regina in memoriam viri extructum, Colossus solis apud Rhodios, Iouis olympiaci simulacrum ex ebore a Phidia factum, Muri Babylonis quos Semiramis Regina constituit, Pyramides in Ægypto, Domus Cyri Medorum Regis, quam Memnon arte prodiga, illigatis auro lapidibus, fabricauit, & Dianæ Ephesiæ Templum quod summæ magnificentiæ fuit, & admirationis apud priscos, ducētis viginti annis factum a tota Asia: cuius longitudo erat 425. pedum: latitudo vero 220. Columnæ centum viginti septem a singulis Regibus factæ, sexaginta pedū altitudine: & ex his triginta sex cælatæ, vt apud Plinium fusissime videre licet. Hoc autem Templum Herostratus Ephesius, homo ignauus & scelestus suis manibus incendit, vt ea re nominis immortalitatem compararet. *Septem mūdi miracula.* *Lib. 7. ca. 28. & lib. 36. cap. 5. & Strabo lib. 14.*

Vt igitur Blancus Dianæ Templum a Sacello Sixtiano superatum esse indicet, Beatam Mariam semper Virginem alloquens ait: Qui tuum, Virgo, ingreditur Sacellum, Dianæ Templum admirari absistit, idest, desistit. Absistere enim pro desistere ponitur. Sic Virgilius: Absiste moueri: Absiste rogādo. Sic Claudianus: Absiste rogari. Sic & alij hoc verbo vsi sunt. De hoc Sacello Sixtiano opus elegantissimum carmine Heroico in tres libros distinctum edidit Franciscus Badesius. *Virg. 6. & 8. Æneid.*

Emblema. XI.
De Obelisco ad Aedes sanctæ Mariæ de Populo erecto.

EMBLEMATE hoc ob oculos ponitur Obeliscus ille Hieroglyphicis insignitus notis, & in Circo maximo olim locatus: nunc vero ante Ædes sanctæ Mariæ de Populo a SIXTO V. translatus, & erectus, ad sanctissimā Christi Crucem super Montes, ac Stellam in fastigio Obelisci positam sustinendam, vt significetur, hisce in terris, atque in cælo Crucem ipsam regnare.

INSCRIPTIO EMBLEMATIS.

Maximus est Obelus, Circus quem maximus olim
Condidit, & Sixtus maximus inde trahit.

CIRCVS, in quo erat Obeliscus hic, altitudinis centum & sex palmorum citra basim, appellabatur Maximus, vel *Obelisci altitudo.* Circus maximus

quia maximus erat Circorum omniũ, qui quattuor erãt in Vrbe primarij, vel quia, teste Annio Viterbiensi, Vertumno Iano Deorum maximo ab ipsis gẽtilibus sacratus erat. Hic locus, in quo ludi fiebãt longitudine stadiorũ triũ, hoc est passuum 437. latitudine vero 125. a Tarquinio primũ constructus, a Cæsare autẽ dictatore in ampliorem, & nobiliorem, ditioremq. formam 40000. Sextertijs redactus, ducẽta & sexaginta hominũ millia sedentiũ capiebat. Hinc forsan Inscriptionis Auctor ad magnitudinẽ Circi maximi alludere voluit dicens, maximum esse Obeliscum, cũ tamẽ Lateranensi, & Vaticano sit longe minor. Qui autẽ eũ e Circo maximo ad hunc locum transtulit, & erexit, tum nomine, tum re non solum Pontificia potestate, sed rebus etiam gestis vere maximus est, & iure dici debet. In huius Obelisci basi hæc Inscriptio olim insculpta legebatur:

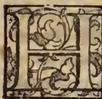
Circi maximi longitudo, & latitudo.

IMP. CAESAR DIVI F. AVGVSTVS
PONTIFEX MAXIMVS
IMP. XII. COS. XI. TRIB. POT. XIV.
ÆGYPTO IN POTESTATEM
POPVLI ROMANI REDACTA
SOLI DONVM DEDIT.

Inscriptiones nouæ in Obelisci basi nondum exculptæ sunt, hinc ipsæ hoc in loco apponi non potuerunt.

Emblema. XII.

De Domo Mendicantium.

HOC Emblemate repræsentatur summa SIXTI V. pietas, Domusq. Mendicantium vsui, magna liberalitate ab eodem summo Pontifice constructa. Hic enim tamquam verus Pastor suis ouibus non solum panem spiritualem, sed etiam corporalem præbere studet, dum tot pauperes mendicitate laborantes vnum in locum cogit, atque inibi post largam annonam Vrbi comparatam, diuino primum verbo, deinde temporali cibo alendos, & cetera humanæ indigentiæ necessaria ijsdem subministranda diligenter curat: nec amplius tot pauperes, tam senes, quàm iuuenes, & filios parentibus orbatos, & mu-

& mulieres, necnon Virgines, & Viduas gementes, auxiliumq. postulātes per Vrbem, & per Ecclesias turmatim ire patitur. Quod qui hodie fieri nō videt, sed potius mēdicis Vrbē carere cernit, admirari non desistit. Hinc Inscriptionis Auctor huius nouitatis causā, interrogatione pręmissa, hūc in modū exponit.

INSCRIPTIO EMBLEMATIS.

Quæris, cur tota non sit mendicus in Vrbe:
Tecta parat Sixtus, suppeditatq. cibos.

PVLCHRE dubium diluit, & admirationem tollit Inscriptionis Auctor: potuisset enim vere admirari qui olim tot pauperes, & mendicos in Vrbe vidisset: vel qui modo tantū ad Vrbem accessisset, & in tanta hominū frequētia nullum mendicum cerneret. Itaque Inscriptionis Auctor ait: *Tecta parat* SIXTVS: Id pertinet ad Ptochodochium, idest ad locū mendicis recipiēdis destinatum. *Suppeditatq. cibos*: Id spectat ad Ptochotrophium, idest ad locum mendicis alēdis paratum. Hinc domus hæc Mendicantium dicta, a SIXTO V. constructa, & Ptochodochium, & Ptochotrophium simul est: in quā domum recipiuntur, & inibi aluntur mendici. In cuius rei testimonium ad portam Domus hæc Inscriptio marmore incisa legitur:

SIXTVS V. PONT. MAX. PICENVS
PAVPERIBVS PIE ALENDIS
NE PANE VERBOQ. CAREANT
MVLTO SVO COEMPTAS AERE
HAS ÆDES EXTRVXIT
APTAVIT AMPLIAVIT
PERPETVO CENSV DOTAVIT
ANNO D. M. D. LXXXVII. PONT. II.

Emblema. XIII.

De statua sancti Pauli in Columnæ fastigio locata.

HOC Emblemate repræsentatur Dedicatio Statuæ æneæ S. Pauli super Columnam Cochlidem Antonianam a SIXTO V. collocatæ. Hæc Columna altitudinis palmorū 279. citra basim gradus marmoreos intrinsecus ducentos sex, & fenestellas sexaginta sex habēs, Antonino Imperatori, cognomento

Pio, ob pietatem, & clementiã sibi ab hominibus adscriptam, a M. Antonio philosopho, eius filio adoptiuo erecta, & varijs eiusdẽ gestis & victorijs miro artificio exsculpta, dedicata est. Hic, anno Domini CXXXX. regnare cœpit, & Eusebio teste, primus permisit, vt Resurrectio Dominico die celebraretur. Simulacrum eius in fastigio huius Columnę, vt in numismatis videre licet, olim cernebatur: nunc vero SIXTI V. iussu sanctissimo, Statua S. Pauli iure conspicitur. Quare Inscriptionis Auctor ait:

† *De hac historia vide infra* *pag. 283.*

Euseb. in Chron. Volaterr. & alij.

INSCRIPTIO EMBLEMATIS.

Iure Antoninum Paulo vis, Sixte, subesse:
Nam vere hic pius est, impius ille Pius.

ELEGANTEM nominis, et rei allusionem tangit Blancus, dum rationem reddit, cur SIXTVS V. Antonino Pio columnam ademerit, vt eam Paulo daret: nimirum, quia Paulus vere pius, fuit Christianæ pietatis disseminator, Doctor egregius, & fortissimus Christi athleta: ille vero, licet pietatis politicæ nomen sortitus fuerit, re tamen ipsa ethnica impietate pollutus extitit, & vera fortitudine & eloquentia, quibus Imperator falso laudabatur, ab eodẽ Paulo longe superatus fuit. Itaque nõ solũ ob dictas rationes in Columna Antoniana triumphũ iure agit, verumetiã ob eam causam, quæ de Petro in Columna Traiana triumphũ gerente in Emblemate quarto fuit assignata. Inscriptiones nouæ in Columnam incidendæ ad hanc vsque diem incisæ non sunt; hinc ipsæ hoc in Emblemate apponi non potuerunt.

Emblema. XIIII.

De Translatione Pij V.

IVS V. Pont. Max. vitæ sanctimonia clarissimus in Basilica sancti Petri Tumulo non satis nobili iacebat: SIXTVS autem V. grato erga illum animo in Sacello suo Monumentum magnificentissimum eidem extruxit: illiusq. corpus sollemni pompa, magnaq. cuiusuis ordinis

nis hominum frequentia eò transferri iussit.

INSCRIPTIO EMBLEMATIS.

Transfers Sixte Pium: transferre an dignior alter,
Transferri an vero dignior alter erat?

SVBTILIS est Inscriptionis Auctor, & paucis verbis multa complectitur, dũ ait: Transferri Pium V. a SIXTO V. hoc est, Pontificem dignissimum a Pontifice dignissimo, neque digniorem a digniore potuisse transferri. De hac translatione Petrus Galesinius Proton. Apost. eleganter, et erudite scripsit.

Emblema. XV.

De Obelisco ad Aedes S. Mariæ ad Præsepe sito.

HOC Emblema est Obelisci, quem Octauius Augustus erexit in Mausoleo quod in Valle Martia non procul ab Ædibus sancti Rocchi sibi & posteris Augustis magnificentissime construxit. In hoc celeberrimo sepulchro erant statuæ æneæ, atque marmoreæ cum inscriptione Pacis, & Victoriæ & P. P. ad honorem ipsius Augusti. Erant præterea ingentes, & pulcherrimæ columnæ cum parietibus marmoreis, porphyreticisq. lapidibus incrustatis. Mausoleum autem erat in excelsis fundatum molibus lapide niueo, & perpetuæ viriditatis arboribus coopertum in summum vsque verticem ad fluminis ripam exaggeratum: & in eius summitate locatum fuerat Cæsaris Augusti simulacrum ex ære fabricatum, duoq. Obelisci Mausoleum ornabant, quorũ vnus altitud. palmorũ 70. est: quem ante sancti Rocchi Ædes humi iacentem ad Basilicam sanctæ Mariæ Maioris, vbi est Christi Præsepe, SIXTVS V. transtulit, & erexit. Hinc Inscriptionis Auctor ait: *Obelisci altitudo.*

INSCRIPTIO EMBLEMATIS.

Qui Regum tumulis Obeliscus seruijt olim,
Ad cunas Christi, tu pie Sixte, locas.

PAVCA in fronte, sed a tergo multa hoc videtur continere distichon per huiusmodi antitheton Tumuli, &

Cuna-

Cunarum, mortis ſcilicet, & vitæ, Tyrannorum & veri Regis Chriſti, Saluatoris noſtri. Inſcriptionis enim Auctor his duobus verſibus dicta omnia, multoq. plura cōprehendere viſus eſt, dū ait hunc Obeliſcum inſeruijſſe olim Tumulis, & ſempiternæ morti Regum, nunc vero ſeruire naſcenti Chriſto, Regi regū, ac veræ, æternæq. vitæ Auctori. Hinc quanto præſtantior eſt vita æterna, quàm mors numquam finem habitura, ita Obeliſcus præſtantius ſibi munus, & obſequiū comparauit. Quare non immerito Ioannes Chryſoſtomus vitā noſtram e Chriſti ortu naſcentem animo reuoluens, Saluatoris noſtri natiuitatem omnium feſtorum metropolim eſſe aſſeuerauit. Inſcriptiones ſunt quæ ſequuntur:

Io. Chryſ. to. 3. in fine de beato Philogonio.

[Chri Natiuitas, festorum omnium metropolis.]

I.

CHRISTVS PER INVICTAM CRVCEM POPVLO PACEM PRÆBEAT, QVI AVGVSTI PACE IN PRÆSEPE NASCI VOLVIT.

II.

CHRISTVM DOMINVM, QVEM AVGVSTVS DE VIRGINE NASCITVRVM VIVENS ADORAVIT, SEQ. DEINCEPS DOMINVM DICI VETVIT, ADORO.

III.

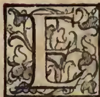
SIXTVS V. PONT. MAX. OBELISCVM ÆGYPTO ADVECTVM AVGVSTO IN EIVS MAVSOLEO DICATVM EVERSVM DEINDE ET IN PLVRES CONFRACTVM PARTES IN VIA AD SANCTVM ROCCHVM IACENTEM IN PRISTINAM FACIEM RESTITVTVM SALVTIFERÆ CRVCI FELICIVS HIC ERIGI IVSSIT, ANNO D. M. D. LXXXVII. PONT. III.

IIII.

CHRISTI DEI IN ÆTERNVM VIVENTIS CVNABVLA LÆTISSIME COLO QVI MORTVI SEPVLCHRO AVGVSTI TRISTIS SERVIEBAM.

Emblema. XVI.

De Triremibus, ſiue de Claſſe Pontificia.

EMBLEMA, quod ad dexterā introitus Bibliothecæ Vaticanæ primo cernitur, Claſſem Pontificiā cōplectitur: quam SIXTVS V. ad abigendos piratas, qui noſtra Italiæ maria frequenter infeſtabant, & in ipſum Italicum ſolum non raro incurrebant, & omni ferocitate graſſabantur. De SIXTI V.

Triremi-

Triremibus elegantiſſime & erudite ſcripſit Antonius Quarengus, vir perpolitis quidem litteris ornatus.

Hoc autem animaduerſione dignum eſt, reſpondere ſibi inuicem, & ex aduerſo loco ſita eſſe hæc duo Emblemata, liberationis ſcilicet Italiæ, quod a læua primum apparet: & hoc Claſſis Pontificiæ, quod vt diximus, primum a dextra conſpicitur. Id quod factum eſt, vt ex vna parte, Terra ipſa prædonibus liberata, & ex altera ſit Mare piratis perpurgandum. Hinc Inſcriptionis Auctor ait:

INSCRIPTIO EMBLEMATIS.

Inſtruit hic Sixtus claſſes, quibus æquora purget,
Et Solymos victos ſub ſua iura trahat.

MIRVM non eſt, hoc loco Inſcriptionis Auctorẽ non ſolum de piratis expellendis, verumetiam de ſacro bello, & Turcarum extirpatione agere, cum alibi, præſertim vero in ſuo Euchariſtico carmine omnes ingenij ſui vires & neruos videatur intendiſſe ad bellum in Turcas concitandum, & promulgãdum. Hoc itẽ ſuperioribus diebus declarauit elegantiſſimo illo Epigrammate, quod hunc in modum exorditus eſt:

Poſtquam Italis victos exegit finibus hoſtes
Et mihi adhuc reſtant æquora, Sixtus ait.

Sed quamuis Blancus id aperte dixerit, ego tamen ex eo Nauis Emblemate recondita quædam intelligenda eſſe ſuſpicor, dum arcana contemplor antiquorum, qui hoc commento, ſiue potius Hieroglyphico non ſolum manifeſtam oppugnationem contra hoſtes, tutelam pro ſe, refugium, atque ſecuritatem, verum etiam ſalutem & felicitatem præſeferre ſtudebant. Id quod ex numiſmate Iani, qui in Italiam venit, nobis planum fit, in cuius numiſmatis altera parte Nauis: & ex altera ipſe Ianus geminus in æs incidebantur. Qua de re Ouidius hunc morem ſcrutatus dixit:

At bona poſteritas puppim ſignauit in ære
Hoſpitis aduentum teſtificata Dei.

Ex hoc numiſmate manauit ad Poſteros luſus quidam, ſed myſticus, & in quibuſdam Europæ partibus ad hanc vſque Lusus

diem

diem seruatus,& a paucis intellectus, quo pueri denarios in sublime iactantes,exclamabant, aut caput, aut nauim: quorum altero, post firmatum humi nummum, inspecto, eius erat victoria, qui diuinasset: cuius lusus genus hodie in Italia sub nomine sanctissimæ Crucis, per quem salus nostra aduenit, & sub Sancti nomine fieri solet. Manauit inde in posteriores Romanos vsus incidendæ Nauis in numismata, sicut videre est in Adriani nummo: in cuius altera facie Nauis, cum his litteris: S. C. Cos. III. P. P. cernitur: in altera vero hæc legitur inscriptio: Felicitati Aug. Idem in Augusti nummo cum eadem inscriptione conspicitur. Nauis item felicitatis, & salutis indicium erat apud Athenienses, vt Plato in Phædone testatur. Christiana tandem pietas felicissimi successus, & salutis suæ signum habet, Nauem ipsam cũ Piscatore Petro tam in familiari summmi Pontificis annulo, quàm in aureis Apostolici fisci nummis expressam felicitatem, & salutem tot annis antea præmonstratam, sed ab ijs, qui verum Deum ignorauerunt, non intellectam. Quod enim Ouidius de Naue Iani dixit:

Plato in Phadone.

Hospitis aduentum testificata Dei,

Sumptum fuit ex altiori disciplina ab eo ignota, qua homines admoniti forent, hospitem aduenturum, Petrum scilicet Christi Vicarium, qui Naue, hoc est in Ecclesia, verum Dei cultum, & salutem humano generi subministraret, vt factum est. Quod etiam, ni fallor, numismata quædam, quæ nuper ad manus meas peruenerunt, præseferre videtur:in quorum altera parte SIXTI V. effigies: in altera vero Nauis conspicitur cum hac Inscriptione: *Terra, Mari securitas*: quæ profecto securitas, & salus ex Pontificatu SIXTI V. mirum in modum in Christiano Orbe vigent.

De omnibus pene rebus hucusque a me explanatis, & a SIXTO V. Pontifice Maximo præclare gestis Ioannes Franciscus Bordinus, varia carmina elegiaca superiori anno edidit, & figuras ipsas suo in libello repræsentauit. Hæc de Emblematis. Nunc reliquum est, vt ad Bibliothecas accedamus.

DE

DE BIBLIOTHECIS AD LAEVAM BIBLIOTHECAE VATICANÆ

PER FEDERICVM RANALDVM Valuen. Bibliothecæ custodem excogitatis, & per Petrum Galesinium Proton. Apost. & Siluium Antonianum sacri Collegij illustrissimorum S. R. E. Card. secretarium dispositis, atque Inscriptionibus illustratis, & per Pictores penicillo repræsentatis.

Siluius Antonianus Collegij Cardinalium secretarius.

IBLIOTHECARVM vsus apud omnes Populos, Hebræos scilicet, Græcos, Latinos, atque Barbaros frequentissimus fuit semper. Id quod non sine ratione factum esse asseuerandum est, cum viuos Præceptores habere semper nobis nō liceat, aut saltem non semper doctos & præclaros Viros. Hinc a Regibus olim, & Imperatoribus, & locupletibus hominibus, bonarumq. artium cultoribus, vel certe earundē amatoribus iā inde a priscis illis temporibus ad hanc vsque diem Bibliothecæ in pretio fuerunt, vt in ijs optimorum auctorum libri reconderentur: & ex ijsdem suo item tempore tamquam e penu depromerentur. Institutum, est vere insigne, & omni ex parte laudandum: & antequam Typographica ars fuisset inuenta, summopere necessarium, vt veterum scripta ab interitu, & disciplinæ ab obliuione vindicarentur. Harum rerum, Typographiæ scilicet ac Bibliothecæ institutum SIXTVS V. ad omnia præclara, & Pontificia sane opera, omniq. laude, admirationeq. digna conficienda natus, veterum omnium ingenia, generososq. animos, eorumq. operam tum ingenti rerum gestarum copia, tum etiam magnitudine, atque præstantia longe superās, maiorem in modum præstitit. Illam enim in Vaticano ad sanctorum Patrum codices restituendos, Catholicamq. disciplinam

toto terrarum orbe propagandam instituit. Hanc autē ad veterum Scriptorum monumenta excolenda, atque conseruanda publicæ studiosorum commoditati, vniuersæq. Reip. Christianæ vtilitati, feliciter, vt solet omnia, omniūq. admiratione, restituit. Ad huius vero Bibliothecæ ornatū, omniumq. litteratorum solatium, insigniores ac vetustiores Bibliothecæ nō solum sacræ, sed etiā profanæ per Pictores in pariete expressæ, repræsentātur: quarū prima Hebræa est, vt infra videre licet.

BIBLIOTHECA HEBRAEA in sinistro angulo depicta Bibliothecam Vaticanam ingredienti primum sese offert.

IBLIOTHECA Hebræa in Templo erat, vbi Prophetarum libri, & Iudicum ac Regum acta asseruabantur: & iam inde a Moyse ex diuino
Exod.17. iussu ortum habuit: Deus enim, Amalech deuicto, dixit Moysi: Scribe hoc ob monimentum in Libro, & trade auribus Iosue. Hinc de huiusmodi Bibliotheca
2.Mac.2. in 2. Machabæorum libro aperte legitur hunc in modum: Inferebantur autem in descriptionibus & commentarijs Nehemiæ hæc eadem, & qualiter construens Bibliothecam, congregauit de regionibus libros & Prophetarum, & Dauid, & epistolas Regum, & de donarijs. Moyses denique, vt in Deute-
Deut.31. ronomio legitur, postquam verba legis conscripsit, Leuitis, qui fœderis Arcam portabant, præcepit dicens: Tollite librū istum, & ponite eum in latere Arcę fœderis Domini Dei vestri, vt sit ibi contra te in testimonium. Id quod in prima sinistri anguli parte repræsentatur, vbi Moyses Leuitis iuxta fœderis Arcam adstantibus librum porrigere cernitur. Quam rem Inscriptio hunc in modum expresse declarat:

Moyses librum legis Leuitis
in Tabernaculo reponendum tradit.

EX altera anguli parte nonnullæ imagines depictæ Bibliothecam diligenter tractare videntur, vbi repræsentatur Biblio-

Bibliotheca illa, quam Esdras sacerdos & scriba post incēsam legem a Chaldæis, cum Iudæi regressi sunt in Hierusalem, diuino afflatus spiritu reparauit, cunctaq. legis ac Prophetarum volumina, quæ fuerunt a Gentibus corrupta, accurate, vt Rabanus Maurus ait, correxit: totumq. vetus Testamentum in duos & viginti libros distinxit, vt tot libri essent in lege, quot litteræ apud Hebræos habentur. Hic item non solum libros emendauit, sed etiam præter illos duos canonicos, qui sub eius nomine in Biblijs sacris leguntur, quattuor ac ducentos libros edidit, vt nos testatum legimus: ex quibus septuaginta libros non nisi sapientibus tradendos esse ait. Hinc nonnulli suspicati sunt Cabbalam apud Hebræos ab ipso collectam fuisse, huiusq. generis libros Picus Mirandulanus mirum naturæ Monstrum sese habuisse scribit. Hic igitur Esdras, vt missa isthæc faciamus, non solum libros corruptos correxit, aliosq. confecit, sed Bibliothecam hebræam restituit, restitutam auxit, & auctam diligenter conseruandam curauit, vt videtur præseferre Inscriptio, quæ in hanc legitur formam:

Isid. Hispal. li. 7. etymol. cap. 3.

De Instit. Cler. cap. 54.

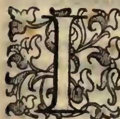
Geneb. li. 2. Chron.

Ex 4. lib. Esdra nō canonico cap. 14.

Picus Mirandlanus, naturæ monstrum.

Esdras Sacerdos, & Scriba
Bibliothecam sacram restituit.

SCHOLA BABYLONICA
in primo interfenestrio depicta.

IN primo Interfenestrio Schola Babylonica iussu Nabuchodonosor regis instituta repræsentatur: in ea enim pueri, in quibus nō erat macula, forma elegātes, & decori, & de regio semine orti, litteras & linguam Chaldæorum docebātur, vt inibi per tres annos victu regio enutriti coram rege deinde stare, eiusdēq. Regis negotia tractare possent. Hac in Schola, Daniel Propheta de stirpe Dauid regia adhuc fere infans captiuus e Iudæa in Babyloniam perductus vna cum Anania, Azaria, & Misaele socijs puerulis cernitur. Hi Chaldæorum linguam, eorumq. artes, omnes per trium annorum spatium

Anno mūdi 3508.

Dan 1.

didicerunt, non vt doctrinam Babylonicam sequerentur, sed vt eam reprobarent, sicut de Moyse legitur, qui eodem consilio omnem sapientiam Ægyptiorum adeptus fuit. Hi propter abstinentiam, ac diuinæ legis obedientiam cibis regijs vesci noluerunt, sed leguminibus tantum, & aqua contenti ceteris sapientiores, & pulchriores alijs, qui cibo regio vescebantur, reperti sunt: per quos deinde apud Chaldæos, & Persas Dei religio late propagata fuit. Daniel vero omnium visionum, & somniorum intelligentiam a Deo accepit: & vir sanctus, vt ait Epiphanius, fuit adspectu aridissimus, & squalore obsitus: in fauore autem, & gratia perquàm speciosus. Triennio expleto, Daniel cũ socijs a Rege accersitur per Eunuchorum Præpositum, qui cum Eunucho, cui horũ puerorum cura demandata fuerat, hac de accersione nonnullis præstolantibus loqui præsefert. Hac in schola Danielem, tresq. eius socios, necnon & alios litterarum studio operam nauantes videre est: quorum alij legere, alij scribere, alij vero meditari videntur. Huius Scholæ Inscriptio est:

Dist. 37. Qui de mensa.

Dan. 1.

Dan. 2.

Epiph. de vita prophet.

Daniel, & socij linguam,
scientiamq. Chaldæorum ediscunt.

EX altera huiusce Interfenestrij parte complures imagines conspiciuntur, quæ consultationem, siue potius decretum perquirendum de Templi instauratione repræsentant, vt Inscriptio, quæ eo loci legitur, aperte declarat his verbis:

Esdræ 1. cap. 5. 6.

Cyri Decretum de Templi instauratione
Darij iussu perquiritur.

Vt autem ambiguitates de instauratione Templi e medio tollantur, nonnihil dicere operæpretium duxi. Templum Domini a Salomone anno ab Orbe condito 3146. construitur annis centum & quadraginta tribus, prius quam Tyrij Carthaginem Coloniam conderent, Iosepho teste. Hoc Templum augustissimum fuit, & omni admiratione dignum, ita vero, vt illa septem Mundi miracula longe superarit: constructumq. fuit centum quinquaginta tribus millibus Proselytarum inter Israelitas inuentis, qui ad lapicidinas,

Genebr. li. 1. Chrõ. anno mũdi 3146.

Libro 8. antiq.

2. Paralip. 2. & 3. Reg. 7.

cidinas, & ad lapides, & saxa in opportunũ locum asportanda operas suas præstarent. Anno vero ab orbe condito 3569. tam Hierusalem, quàm Templum in tertia captiuitate a Babylonijs solo æquatur. Anno autem mundi 3638. Templi instauratio a Cyro conceditur, & a Zorobabele, fundamenta iaciũtur, sed iussu Artaxerxis structura intermissa, anno 2. Darij longimani perficitur. Anno autem Mundi 4157. & anno Christi 69. inuito & renitente Tito, Templum hoc á militibus incẽsum fuit, ita vt humana industria ignis extingui nõ potuerit. Ter Templum deinde Iudæi instaurare conati sunt; sub Hadriano, sub Constantino Magno, & Iuliano Apostata, qui non solum a vita monasticha, vt fertur, sed etiam a Catholica fide desciuit. Hic, vt ait Ioannes Chrysostomus, omnium Imperatorum impijssimus bonos sanctosq. mores, Christianamq. vitam euertere studuit; dum monasticham vitam professos fœdissima sæuitia necandos, scholas item claudendas, sacros codices omnes comburendos, & ecclesias deuastandas curabat, Ecclesiæq. hostes, & apostatas fouebat. Hic denique, tamquam Christi hostis scelestissimus, vt eius nomen omnino deleret, si potuisset, anno a Christi Saluatoris nostri ortu 356. pro Templo Iudæis iterum, hoc est tertia vice, ædificãdo, etsi ipse Idolis seruiebat, pecunias tamen contulit, & artifices vndique euocauit furens, vt Domini sententiam euerteret, qui Templum Salomonicum deinceps instaurari non patitur. Hinc, vt ait Ioannes Chrysostomus, cum artifices hoc tam impium scelus tentassent, fundamentaq. aperire cœpissent, multamq. terram exhausissent, restaretq. vt iam structuram aggrederentur; protinus ignis exiliens e fundamentis multos exussit, & intempestiuam atque impiam pertinaciam interrupit. Quare hoc exemplo Iudæi, suum ipsorum statum funditus deletum esse, nec eum amplius instauratum iri monentur, Deo ita iubente, qui cum infirmitati nostræ prouidens Ecclesiam suam sanctam, & catholicam amplificari vellet, omnia illa subuerti & penitus tolli ita voluit, vt sine vlla cunctatione illis cessantibus, hæc vera esse, pro quibus in illis typus præcesserat, crederemus. Erat enim prius Hierusalẽ vrbs magna et regalis, at vbi Templum Dei CHRISTVS venit, qui cælestis Hierusalẽ cœpit aperire mysteria, deleta illa terrena,

Genebr. li. 1 Chrõ. anno mũdi 3146. & 3638.

Esdr. 1. cap. 3. 4.

Esdra lib. 3. non canonico c. 5. & 6.

Geneb. li. 2. Chron. an. Christi 69.

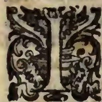
Homil. 3. aduers. Iudæos to. 5.

Homil. vt sup. ad finem.

Geneb. li. 2. Chron. anno mũdi 4157.

eo in templo lapis super lapidem non remansit. Erat prius Pontifex sanguine taurorum, & hircorum purificans populum: sed ex quo verus apparuit Pontifex, qui credentes suo purificaret sanguine, nusquam est ille Pontifex prior, nec vllus ei locus relictus. Altare fuit prius, & sacrificia celebrabantur: sed vbi venit verus AGNVS qui seipsum hostiam obtulit DEO, cuncta illa velut in tempus posita cessauerunt. Hæc
Hom. 10. in Leuit. ex Origene. Non est igitur quòd Iudæi tertium Templum materiale amplius expectent: tertium enim Templum spirituale aduenit CHRISTVS, qui de seipso, hoc est de Tem-
Mar. 14. plo corporis sui dixit: Dissoluam Templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud. Instauratio autem, quæ hoc in loco memoratur, est de secundo Templo, quod Zorobabel inchoa-
Esdr. lib. 3. cap. 5. uit, vt in tertio libro, qui Esdræ dicitur, videre est. Hic enim & quartus quãuis canonici non sint, sunt tamen alicuius auctoritatis. Hæc de Schola Babylonica, necnon de Templi instauratione. Nunc reliqua persequamur.

BIBLIOTHECA GRAECA.

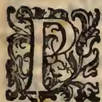
Gell. li. 6. Noct. ch. 17. IN secundo Interfenestrio Bibliotheca Græcorum repræsentatur: in cuius priori parte Pisistratus Atheniensium Tyrannus, in secunda vero Seleucus Macedoniæ Rex, Nicanor dictus, vna cum alijs imaginibus depicti cernuntur. Pisistratus enim primus in Græcia creditur Bibliothecam instituisse: quam deinceps ab Atheniensibus auctam Xerxes Persarum Rex Athenarum potitus abstulit, & ad Persas asportauit. Seleucus vero longo post tempore Athenas referendam curauit. Id quod Inscriptiones, quæ infra leguntur, aperte docent: quarum prior in hanc legitur formam:

Pisistratus primus apud Græcos Bibliothecam instituit.

Altera vero:

Seleucus Bibliothecam a Xerxe asportatam referendam curat.

BIBLIOTHECA ALEXANDRINA.

POST Græcam Bibliothecam in eodem Interfenestrio sequitur Bibliotheca Alexandrina, ab Alexandria Ciuitate nomen suscipiẽs, & a Ptolemæo Philadelpho; Ægypti Rege, & Stratonis discipulo, constructa. Hic enim, quod ad Bibliothecæ studium pertinet, cum Pisistratum æmularetur, maximis impensis vndique conquisitos libros describi curauit, septuagintaq. vel vt ait Gell. septingentis voluminum millibus Bibliothecam instruit, quam vt sacris etiam codicibus insigniret, vetus Testamentum ex Hebræo in Græcam linguã per septuaginta duos Interpretes ab Eleazaro Iudæorum Pontifice ad hanc rem pręstandam selectos trecentis plus minus ante Christum natum annis transferri curauit. Quod vt ab eodem Eleazaro facilius impetraret, Iudæos, ad centum viginti millia libertati restituit, & auri quinquaginta talenta ad crateras, & libatoria faciẽda, necnon & gemmas fere innumeras Hierosolymam misit. Hi autem septuaginta duo viri apud Pharum Nili insulã in singulis cellulis singuli, vt ait Augustinus, seorsum locati Biblia interpretati sunt, tanta Spiritus sancti virtute, vt in omnibus plane conuenirent, & ne in minimo quidem verbo discreparent, oracula de CHRISTO obscuriora, necnon de Sanctissima Trinitate Spiritus sancti instinctu contegentes, ne Ptolemæo eorum mysteriorum non capaci scandalum afferrent, & ne canibus sanctum darent. Bello tandem Alexandrino, quod Iulius Cæsar contra Ptolemæum gessit, vt Cleopatram ab ipso pulsam restitueret, cum Vrbs a Cæsare fuisset incensa, hæc etiam Bibliotheca deflagrauit, Translatione septuaginta Interpretum, ob diuinam prouidentiam, seruata. Huius Bibliothecæ Præfectus erat Demetrius Phalereus vir doctissimus, ac Theophrasti discipulus. Quare in prima huius Interfenestrij parte Ptolemæus rex, Demetrius Bibliothecarius, & Aristeas ὑπερασπιστὴς Regis, cernuntur, dum ille Bibliothecam ingenti librorum copia struendam curat, & Veteris Testamenti translationem procurandam studet. In altera vero parte septuaginta Interpretes sacros Codices Ptolemæo

Ioseph. li. 11. cap. 2. Euseb. li. 5. hist. Eccl.

Gell. li. 6. Noct. cap. 17.

Aristeas Philadelphi ὑπερασπιστὴς

Iustinus Mart. Apol. 1. ad Gent.

Aug. lib. 18. de Ciuit. Dei c. 42.

Geneb. li. 2. chron.

Aristeas protector Regis. Ex Hiero. ep. 104. to. 3.

lemæo Regi offerre conſpiciuntur. Inſcriptiones autem ad haſce res explicandas ſunt duæ, quarum prima eſt:

Ptolemæus ingenti Bibliotheca inſtructa
Hebræorum libros concupiſcit.

Altera vero eſt:

LXXII. Interpretes ab Eleazaro miſsi
ſacros libros Ptolemæo reddunt.

BIBLIOTHECA ROMANORVM
in tertio Interfeneſtrio depicta.

Pub.Vict. Gell. lib. 11. Noct. cap. 17. IBLIOTHECAE publicæ, vnde triginta fuiſſe Romæ perhibentur, ex ijs autem duas ſaltem præcipuas, Palatinam ſcilicet, & Vlpiam extitiſſe narrant hiſtorici: hæc ab Vlpio Traiano, vt ait Gellius, in Templo fuit inſtituta: illa vero ab Auguſto in Palatino monte & in Apollinis templo tam Græcorum quàm Latinorum codicum copia mirifice fuit conſtructa, vt Suetonius, & Plinius teſtantur. (Plin. lib. 34. cap. 7. Suet. Tranquillus.) Fuerunt item priuatæ Bibliothecæ permultæ, Domitiana, & Gordiana, necnon Iuliana, ſiue Cæſariana Græcis Latiniſq. ſcriptis refertiſſima a Iulio Cæſare Marco Varroni commiſſa. Primus autem qui in Vrbem librorum copiam aduexit, fuit Paulus Æmilius, Porſena Macedonum rege deuicto. Sed Aſinius Pollio Romæ primus tam Græcas quàm Latinas Bibliothecas promulgauit, additis Auctorum imaginibus in atrio de manubijs magnificentiſſime conſtructo. (Plin. lib. 35. ca. 2. & lib. 7. cap. 30.)

In hoc autem Interfeneſtrio de libris Sibyllinis hiſtoria, Palatinaq. Bibliotheca repræſentantur: vbi mulier quædam, Sibylla ſcilicet Cumæa, vt ſuſpicor, tres libros venales manu geſtans, coram Tarquinio ſuperbo rege, ſex alijs exuſtis, quos omnes oracula continere affirmabat, adſtare cernitur. Tarquinius enim pretium percontatus eſt: quod cum ſibi nimium & immenſum videretur, riſit, tantiq. eos nouem codices emere noluit: hinc mulier illa foculum coram eo igni (Gell. li. 1. Noct. cap. 10. Virg. Ecl. 4.) Sybylla cumea

appo-

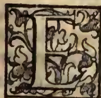
appoſuit, tresq. libros ex nouem combuſſit. Id quod ſecunda etiam vice de tribus alijs factum fuit, Tarquinio de pretio percontante, idemq. pretium de ſex reliquis libris Muliere poſtulante. Hinc tertia vice Tarquinius reliquos tres libros mercatur nihilo minore pretio quàm quod pro omnibus nouem fuerat poſtulatum. Quo facto, Mulier illa, vt ait Gellius, a Tarquinio digreſſa, nuſquam poſtea loci viſa fuit. Tres autē libri in Sacrarium repoſiti, Sibyllini fuerunt appellati: & ad eos quaſi ad Oraculum quindecim viri adibant, cum Romani aliqua de re publica falſos conſulere Deos cupiebant. Inſcriptio ad hanc rem pertinens, hiſce legitur verbis: Gell. lib. 1. ca. 19.

Tarquinius ſuperbus libros Sibyllinos tres, alijs a Muliere incenſis, tandem emit.

IN altera huius Interfeneſtrij parte Auguſtus Cæſar inter litteratos, Virgilium ſcilicet & Horatium Poetas laurea decoratos, ceterosq. bonarū artium cultores, adſtare cernitur: eiusq. Palatina, & pulcherrima quidem Bibliotheca, Latina videlicet & Græca repræſentatur, in qua Numeriani Imperatoris, & Marci Varronis viuentis Statuæ, teſte Pollione, fuerant locatæ. Inſcriptio huius Bibliothecæ hæc eſt:

Auguſtus Cæſar, Palatina Bibliotheca magnifice ornata, viros litteratos fouet.

BIBLIOTHECA HIEROSOLYMITANA in quarto Interfeneſtrio depicta.

ECCLESIASTICI Viri, poſt Apoſtolorum tempora, hęreticis paſſim ingruentibus, ſumma cura, & pietate adlaborarūt, vt Catholicorum ſcripta, ſacrarumq. litterarū interpretationes in Bibliothecas, quas in Templis habebant, reponerentur. Quod factum ſane fuit, vt, cum ab illis viua ſemper voce erudiri homines non poſſint, litterarum ſaltem monimentis erudiantur. Quam profecto rem Alexander Epiſcopus Hiero- Euſeb. li. 6. ca. 14. Et Hierō. de viris illuſt. to. 1. Et Niceph. Call. li. 7.

Hierosolymitanus celeberrimus, qui Martyr sub Decio in carcere obijt, egregie quidem præstitit. Hic enim Hierosolymis insignem Bibliothecam instituit, in quam virorum Ecclesiasticorum scripta reposuit, Berilli, Hippolyti, Caij & aliorum quibus se adiutum in scribenda historia Ecclesiastica Eusebius testatur. Floruit Alexander circa annum Domini 254. temporibus Clementis Alexandrini, Origenis, & Narcissi: & extrema iam senectute, venerandaq. canicie eximius, vt idem ait Eusebius, & per pictores repræsentatur, Cæsareæ perillustre Christianæ fidei testimonium præsidis tribunali dedit, bonum certans certamen, stolamq. sanguine imbuens Episcopabilem. Hoc igitur in loco Hierosolymitana repræsentatur Bibliotheca, in qua tres præsertim viros insignes, Diaconibus, & Clericis scribentibus, & id genus alia facientibus, videre licet, Alexandrum scilicet, & Narcissum, qui, eodem Eusebio teste, centũ & sexdecim annos vixit, adsidentes, & Origenẽ adstantem, cum hic annos circiter triginta tunc temporis natus esset. Huius Bibliothecæ Inscriptio legitur hunc in modum:

Euseb. li. 6. histor. Eccl. ca. 32. & in Chro. Nicephi.li.5. cap.27.

S. Alexander Episc. & Mart. Decio Imp. in magna temporum acerbitate sacrorum Scriptorum libros Hierosolymis congregat.

BIBLIOTHECA CAESARIENSIS *in quinto Interfenestrio depicta.*

ÆSAREA, Vrbs Palestinæ, non procul a Monte Carmelo in littore Maris magni, quæ Turris Stratonis vocitabatur, ab Herode in honorem Cæsaris ædificata, Cæsarea denique nuncupata fuit. Hac in ciuitate Pamphilus Laodicenus Cæsareæ Palestinæ presbyter, qui glorioso tandem martyrio fuit decoratus, Bibliothecam insignem magno studio construxit, opera Eusebij Episcopi, cui maxima familiaritate coniunctus erat, adiutus, Pisistratum in sacrorum codicum ingenti coaceruatione adæquare contendens. Hic enim sua in Bibliotheca ad triginta voluminum millia habuisse, suaq. manu maximam

Euseb. in Chron.

Hiero. de Viris il lust. to.1.

mam partem librorum Origenis deſcripſiſſe narratur. Quæ omnia Hieronymus & Gennadius, Eccleſiaſticos ſcriptores toto terrarum Orbe inquirentes, miro ordine proſequuti ſunt: eorumq. ſtudia vno voluminis Indiculo comprehenderunt. Quare hac in Bibliotheca S. Pamphilus, Euſebius Epiſcopus, & Hieronymus conſpiciuntur: Pamphilus videlicet ex vna parte, ex altera vero Hieronymus actum ſcribendi repræſentantes. Ad Hieronymi pedes leo iacere cernitur, ſicut paſſim pingi ſolet, vt ex eo, ſi hac in re coniectari fas eſt, declaretur, maximum ſibi in eremo degenti cum belluis fuiſſe vſum & conſuetudinem, vt ipſemet hiſce fatetur verbis: O quoties (inquit) ego ipſe in eremo conſtitutus, & in illa vaſta ſolitudine, quæ exuſta ſolis ardoribus horridum monachis præſtat habitaculum, putabam me Romanis intereſſe delicijs. Sedebam ſolus, quia amaritudine repletus eram: horrebant ſacco membra deformia: & ſqualida cutis ſitum æthiopicæ carnis obduxerat: quotidie lacrymæ, quotidie gemitus: & ſi quando repugnantem ſomnus imminens oppreſſiſſet, nuda humo vix oſſa hærentia collidebam: de cibis vero, & potu taceo, cum etiam languentes monachi aqua frigida vtantur, & coctum aliquid accepiſſe, luxuria ſit. Ille igitur ego, qui ob gehennæ metum tali me carcere ipſe damnaueram, ſcorpionum tantum ſocius & ferarum, ſæpe choris intereram puellarum. Hæc S. Hieronymus ad Euſtochium ſcribens. Ex quibus verbis eum inter feras in Eremo fuiſſe late patet: hinc, ſi conijcere licet, leonem ſecum habere pingitur. In hac vero Bibliotheca, legendi ſcribendiq. actu ipſe repræſentatur: propterea quòd eam, aliasq. permultas vidiſſe, contrectaſſe, necnon diligẽter lectitaſſe perhibetur. Euſebius autem in medio adſtans libros inquirendi, ſeu poſtulandi actum præſeferre videtur. Ceteri vero vel libros compaginare, vel diſponere hinc inde cernuntur. Huius Bibliothecæ Inſcriptio legitur in hanc verborum formam:

Hierony. to. 1. ep. 22.

Hiero. de viris illuſt. to. 1.

S. Pamphilus Preſb. & Mart. admirandæ ſanctitatis, & doctrinæ Cæſareæ ſacram Bibliothecam conficit, multos libros ſua manu deſcribit.

BIBLIOTHECA ROMANORVM PONTIFICVM in angulo ad læuam frontiſpicij Bibliothecæ depicta.

IBLIOTHECAM Pontificiam iam inde a Petro, primo Chriſti Vicario ortũ habuiſſe, & a Bibliorum codicibus, præſertimq. Euangelijs, Epiſtolis Petri, Pauli, Iacobi, Ioannis, & Iudæ, necnon Apoſtolorum Actis, & Ioannis Apocalypſi, deinde Epiſtolis Decretalibus, vel Conſultationibus ſiue Conſtitutionibus Synodalibus, vel rebus id genus alijs per ſummos Pontifices eiuſdem Chriſti Vicarios, & Petri ſucceſſores incrementum paulatim accepiſſe credendum eſt. Huius rei indicium luculentiſſimum ex eo haberi poteſt, quòd teſte Hieronymo, ex cunctis Chriſtiani orbis partibus ad Archiuũ Romanũ, in quo œcumenica Concilia aſſeruabantur, pro dubiorũ ſolutione frequẽter confugiebatur, vel, cũ in Canone aliquo quid, corruptum vel deprauatũ eſſe iudicabatur. Id quod etiã ex quodam S. Gregorij Magni loco planum fit, qui, cum dubitatio ſeu difficultas quędã de Epheſino concilio orta fuiſſet, ait: Romani Codices multo veriores ſunt quàm Græci. Ex concilio item Romano Gelaſij tempore celebrato, in quo de Archiuo & Scrinio Romanis, deq. Bibliothecarijs, Scribis, & Notarijs, & Scriniarijs frequens cõmemoratio fit, Eccleſiã Romanam ingenti librorum copia abundaſſe dicendũ eſt. Ex libro denique Pontificali, conſtat Hilarum ſanctum duas in Palatio Lateranenſi conſtruxiſſe Bibliothecas, quæ, vt dictum eſt, a S. Petro originem traxerũt. Hinc in priori anguli parte S. Petrus repræſentatur, qui vni, genuflexo, alijs adſtantibus, mandare videtur, vt ſacros Codices ſuper altare poſitos aſſeruandos curaret. Hæc autem ſacros Codices aſſeruandi cura fuiſſe demandata iudicatur, cum Petrus ab vrbe decedere, & in Galliam, atque in Hiſpaniam, necnon in alias Prouincias proficiſci ſtatuit, vt Chriſtianam fidem propagaret, ac promulgaret, ſicut re ipſa fecit: tunc enim, Linum & Cletum Diaconos, ſuos item diſcipulos, corepiſcopos, ſeu coadiutores inſtituit, eisq. Eccleſiaſticas functiones Romæ commiſit: Cleto autem Clementem, Petri & Pauli auditorem, ſucceſſiſſe

Athanaſ. ad Marcũ Papã.

Hierõ. ad Pãmach. ep. 52. to. 2. Et Euſeb. li. 18. c 11.

Regiſt. li. 5. ep. 14.

Hilarus Pontifex, nõ Hilarius, vt a nonnullis falſo ſcribitur.

S. Igna-

S. Ignatius eiusdem Petri discipulus & Christi Martyr affirmat. Id quod sacro Missæ Canoni satis consonum esse videtur, vbi prius quidem Linus, deinde Cletus, tertio autem loco Clemens leguntur. Nec silentio prætereundum est, nonnullos ratos fuisse eundem cũ Cleto Anacletum. Hinc Cæsar Baronius in Annalibus Ecclesiasticis ait ex Ignatij testimonio, Clementem Cleto successisse, atque ita pro Anacleto legendũ esse: nam in eiusdem Ignatij epistola, Anacleto Clemens non Cleto successisse legitur. Sed quia de huiusmodi historia, dictorũq. Petri successorũ ordine maxima est inter Scriptores controuersia, satis est eam tetigisse, pro ea scilicet re exponenda, quæ ad nostrũ negocium pertinet. Qui vero de hac controuersia varias Scriptorum opiniones, necnon sententias videre cupit, ad Annales Ecclesiasticos Cæsaris Baronij cõfugiat, qui huius generis difficultatem fusissime, & eruditissime quidem pertractat. Vt autem ad rem nostram reuertamur, sicut Bibliothecam Vaticanam iam inde a Petro ortum traxisse, ita etiam ab eodem de ea conseruãda curam Successori suo fuisse demandatam, coniectari licet, vt ex Inscriptione, quæ infra legitur, videre est:

S. Ignat. epi. 4. ad Mariam Cassoboliten.

Tomo 1. an. Christi 69.

S. Petrus sacrorum librorum Thesaurum in Rom. Ecclesia perpetuo asseruari iubet.

IN altera huius anguli parte Summi Pontifices repræsentantur, qui Bibliothecam Vaticanam instituerunt, vel auxerunt, siue conseruarunt. Hæc primum, vt dictum est, in Lateranensi Patriarchio fuit, vbi olim Romani Pontifices residebant: deinde Aucnionem, quò Romanam sedem Clemens V. aduexit, translata, Martini V. opera Romam iterum perducta, in Vaticano tandem sita est, vbi Pontifices residere solent. Quamuis autẽ multi eam in dies auxerint, duo tamen summi Pontifices Bibliothecam in Vaticano insigniter construxerunt, & auxerunt, hoc est, Nicolaus V. Pont. Max. natione Lunensis ex oppido Sarazano, qui missis doctis viris conquirendorum vndique Codicum gratia, vt Volaterranus testatur, Bibliothecam Vaticanam ampliorẽ reddidit, confusis eousque, sparsisq. libris, neque vllo certo, aut digno loco interclusis,

Volaterr. libro 22. Anthrop.

terclusis. Hanc item Sixtus IV. non solum amplificauit, sed etiam in nobiliorem locum reposuit, honestiori structura exornauit, armarijs, pluteisq. digessit; atque Ecclesiæ decori, studiosorumq. consuluit cõmoditati. Sed SIXTVS V. ita eam rebus quibuscumque illustrem reddidit, vt ceteros omnes, qui Bibliothecas instituerunt, facile superarit. Inscriptio, quæ infra legitur, hæc est:

Romani Pontifices Apostol. Bibliothecam magno studio amplificant, atque illustrant.

Huic Vaticanæ, & Apostolicæ Bibliothecæ aliquem semper & vitæ probitate, ac doctrina Virum insignem præfuisse credendum est. Qui autem ipsi Bibliothecæ præerat, in Romana curia & Bibliothecarius & Cancellarius aliquando fuit appellatus, cuius munus erat, codices omnes accuratissime custodire, Bullas, seu Diplomata, vel Epistolas decretales summorum Pontificum scribere, necnon dictare, actaq. Conciliorum, & synodalia, idq. genus alia exscribere, & conseruare. Quæ item nostra ætate Sedis Apostolicæ faciunt Cancellarij, ea omnia huius generis Præfectus præstare solebat: isq. Papæ amanuensis, siue scribarum princeps, vel a secretis poterat nuncupari: Bibliotheca enim Pontificia velut Cancellaria, vtq. hoc tempore loquimur, Secretaria quædam erat.

De Præfectis Bibliothecæ Vaticanæ.

Trittemius de Scrip. Eccle. et Platina in vita Leonis 4.

GRegorius II. in Patriarchio nutritus, & a Sergio Papa Subdiaconus, & Sacellarius, ac postmodum Diaconus creatus Bibliothecæ Lateranensis curam suscepit, vt Anastasius Apostolicæ olim Bibliothecæ instaurator, & custos affirmat.

Bartholomæus Platina Cremonensis vir suo tempore doctissimus, Scriptor Apostolicus, & Sixti IV. familiaris, vt alios Bibliothecarios, de quibus nihil scriptum reperire potui, silentio inuoluam, Bibliothecæ Vaticanæ ab eodem Sixto IV. Pontificatus Anno VI. M. CD. LXXV. Præfectus fuit institutus: atque huiusmodi munus perpetuũ fore decretum est.

Bartholomæo Platinæ Bartholomæus Manfredus Clericus Britonnensis Diœcesis, linguarum peritia insignis, eo demortuo

tuo, successit Anno XI. eiusdem Pontificatus M. CD. LXXXI.
Post hos creati sunt temporibus suis qui sequuntur.

Christophorus persona Romanus Prior sanctæ Balbinæ creatus Anno M. CD. XXCIV.

Ioannes de Dionysijs Venetus Anno M. CD. XXCVII.

Hieronymus Cathalanus Archidiaconus Barcinonẽsis, qui fuit Alexandri VI. cubicularius, Anno M. CD. XCIII. eiusdemq. Pontificatus anno II.

Ioannes Fonsalida Hispanus Episcopus Interannẽsis Anno M. CD. XCV.

Fr. Volaterranus Archiepiscopus Ragusinus Anno M. D. V.

Thomas Ingeramius, alias Phædrus Volaterranus. M. D. X.

Philippus Beroaldus Iunior Bononiensis, An. M. D. XVI.

Fr. Zenobius Accarolus Florentinus ordinis Prædicatorum Anno M. D. XVIII.

Hieronymus Aleander Carnus Archiepiscopus Brundusinus Cardinalis, Anno M. D. XXXVII.

Augustinus Steuchus Eugubinus Episcopus Chisamensis cõgregationis sancti Saluatoris Bononiẽsis, An. M. D. XXXVIII.

Marcellus Ceruinus Politianus Presbyter Cardinalis, qui fuit Pontifex, a Paulo III. creatus, Anno M. D. XLIIX.

Robertus de Nobilis Politianus Diaconus Cardinalis à Paulo IV. creatus, Anno M. D. LV.

Alphonsus Carafa Neapolitanus Diaconus Cardinalis, Anno M. D. LVIII.

Marcus Antonius Amulius Presbyter Cardinalis Venetus, Anno M. D. LXV.

Guilielmus Sirletus Presbyter Card. Calaber, An. M. D. LXXII.

Antonius Carafa Neapolitanus Presbyter Cardinalis a SIXTO V. Bibliothecarius, ANNO M. D. XXCV. creatus ad hanc vsque diem Bibliothecæ fungitur præfectura.

De Custodibus Bibliothecæ Vaticanæ.

VT autem tot millium librorum curæ, atque conseruationi melius incumbi posset, idem Sixtus IV. duos Custodes fidei spectatæ, ac diligentiæ Viros, qui Bibliothecarium iuuarent, instituit: atque huiusmodi custodiam perpetuo duraturam decreuit, sicut de Bibliothecario dictum est. Inter Custo-

Custodes vero, vt ceteros, qui iam inde ab eo tempore fuerunt, prætercam, hoc munere functi sunt, Faustus Sabeus, & Nicolaus Maioranus Hydruntinus: huic vero per promotionem ad Episcopatum Monopolitanum successit Guilielmus Sirletus Squillacensis: Huic autē per promotionē ad Protonotariatū (qui tādem presbyter fuit Cardinalis, & Bibliothecarius creatus M. D. LX.) successit Hieronymus Sirletus Guilielmi frater.

Fausto Sabeo successit Federicus Ranaldus Valuen. & Hieronymo Sirleto successit Marinus Ranaldus Valuen. Federici frater: atque ambo tēpus in præsens Bibliothecam ipsam Vaticanam summa fidelitate, summaq. industria, incredibiliq. labore pertractant, custodiunt, omniq. ex parte conseruant.

De Librarijs, vel Scriptoribus Bibliothecæ Vaticanæ, Librorumq. numero.

SIXTVS IV. vt Bibliothecæ Vaticanæ vtilitati, omni conatu consuleret, tres Librarios, hoc est, codices & scripta describentes, Latinum scilicet, Græcum, & Hebræum instituit: quibus Paulus IV. tres alios, duos videlicet Græcos, vnumq. Latinum adiunxit.

Marcellus autem Ceruinus, qui olim Bibliothecarius fuit, librorum correctores, &, vt sic dixerim, reuisores duos instituit.

SIXTVS vero V. qui in rebus præclaris conficiundis a nemine superatur, sed ipse potius ceteros omnes longe superare videtur, vt nihil ad Bibliothecæ Vaticanæ decus & ornamentum, nihilq. ad publicam vtilitatem, atque commoditatem præstandam desiderari posset, multa alia, multoq. maiora omnia studiose molitur, Bibliothecamq. ipsam Vaticanam, Viris doctissimis ita exornat, vtilitatibus & commoditatibus, ornamentisq. ita auget, vt nihil hac nobilius, nil celebrius, nil denique, quod ad Bibliothecas pertinet, post hominum memoriam gloriosius vmquam fuerit. Hac in Bibliotheca Vaticana omni scientiarum linguarumq. genere refertissima, Codices præsertim manuscripti, & innumeri quidem, miro ordine asseruantur, & custodiuntur. Hæc hactenus. Nunc reliquum est, vt cetera persequamur.

DE

DE CONCILIIS AD DEXTERAM BIBLIOTHECÆ VATICANÆ depictis.

IAM inde a priscis illis temporibus tum apud Hebræos tum etiam apud alias Nationes Concilia & Conuētus pro dissidijs seu litibus dirimendis, erroribusq. corrigendis, siue rebus decernendis, ac legibus sanciēdis publice haberi cœperunt. Sic Aegyptios ac Persas, vt narrat Herodotus, sic Moysen & Iosue habito Populorū Conuentu factitasse Iosephus testatur. Sed vt Populi Hebræi, aliarumq. Gētium exempla ad hanc rem pertinētia silentio prętermittā, Apostolorum Concilia post Christi aduentum celebrata breuiter recensebo: deinde ad Synodos Generales in Bibliotheca Vaticana Pictorum penicillo repræsentatas statim aggrediar describendas. *Herod.l.1. Iosephus de Antiqu.*

Concilium Hierosolymitanum primum fuit de electione Mathiæ, vt habetur in actibus Apostolorum. Secundum de septem Diaconorum electione. Tertium de Circumcisione gentibus non imponenda. Quartum de legalium ad tempus permissione donec Synagoga cum honore sepeliretur, vt Beda, Carthusianus, & alij testantur. *Act. 1. Act. 6. Act. 15. Act. 21.*

Primum fuit statim post Christi Ascensionem. Secundum anno primo post Christi mortem ante conuersionem Pauli, qui & eodem anno conuersus est. Tertium anno quartodecimo post Christi Ascensionem, & Pauli conuersionem sub Petro & reliquis Apostolis, Claudij tempore Imperatoris. Quartum autem non multo post etiam sub Petro. Sed tunc temporis tam Apostolorum quàm Presbyterorum Synodus, vt habetur in Actibus Apostolicis, cogebatur. Hinc summi Pontifices Concilia habere cœperunt. *Act. 15.*

Cornelius autem primus omnium in Vrbe Roma sexaginta Episcoporum, totidemq. Presbyterorum, ac Diaconorum

contra hæresim Nouatianam Synodum habuisse creditur: primusq. omnium Marcellus sanciuit, nullum Conuentum indici licere, nullumq. a quibusuis actum haberi ratum sine Romani Pontificis auctoritate. Id quod Iulius etiam, Damasus, & Gregorius summi Pontifices statuerunt, seu potius statutum confirmarunt.

Quamuis autem multa Concilia generalia, necnon & alia ab Imperatoribus, ac Regibus fuerint congregata, vt Anastasius Germonius, Archidiaconus Taurinēsis vir in vtriusque iuris scientia apprime eruditus, ac bonarum artium peritissimus diffuse, & exacte quidē in suo Libro de Sacr. Immunitat. narrat, summorū tamē Pontificum permissu, seu potius hortatu, vt idem Germonius plene docet, fuerunt indicta. Hæc hactenus: nunc reliquum est, vt ad institutum nostrum accedamus.

Lib. 2. cap. 12. de Auct. Pot. et Immun. Eccl.

DE CONCILIO NICAENO PRIMO

A tergo introitus Bibliothecæ Vaticanæ ad dextram repræsentato.

VM Romani Principes, quorum Imperio Vniuersus fere terrarum Orbis olim subijciebatur, passim in Christianum nomen sæuirent, Concilia Ecclesiastica non tam publica quàm priuata fuisse credendum est.

At vbi Constantinus magnus Christianam religionem, volente Deo, complexus est per baptismum, quem a sancto Siluestro Papa suscepit, tunc Ecclesiæ catholicæ Romanæ de Christianæ rei summa agere publice licuit per eundem Constantinum, quo imperante Nicænus frequens Conuentus, itemq. primus ac celeberrimus omnium, Lateranensi generali secundo excepto habitus est in Nicæa Bithyniæ Vrbe, Anno Domini 316. vel 324. Episcopi tercenti decem & octo ex vniuerso Christiano Orbe congregati interfuerunt,

fuerunt, atque inibi Arianæ perfidiæ impiam blaſphemiam condemnarunt. Arius enim Alexandriæ Presbyter nomine magis quàm re ipſa, gloriæ atque laudis nouitatisq. improbæ cupidus in ſanctiſſima Trinitate inæqualitatem eſſe affirmabat. Quæ profecto hæreſis ceteris omnibus fuit pernicioſior. Hinc de Myſterio Trinitatis loquens Auguſtinus ſanctus, nil eo difficilius quæri, nullibi periculoſius errari, nihil denique fructuoſius inueniri poſſe ait. Fuit etiam alijs amplior, quia poſt Conſtantini mortē, vt alios prætermittā, Conſtantium & Valentem Imperatores, & Theodericum Gothorum Regem patronos inuenit per totum Terrarum orbem diffuſa, & quamuis in Alexandria, teſte Hieronymo, fuerit ſcintilla erroris, totum tamen orbem depopulata eſt flamma eius. Quare in hoc Concilio Homouſion, hoc eſt eiuſdem cum Patre ſubſtantiæ Filium ſcribi, fateriq. debere firmiſſima omnium ſententia acclamatum, ac per ſymbolum definitum eſt: in quo addita ſunt nonnulla in Symboli Apoſtolorum declarationem contra hæreſes inſurgentes in aliquot fidei articulos. Nam contra errorem Manichæorū, Deum creatorem inuiſibilium, diabolum vero viſibilium creatorem impie aſſeuerantiū, in illo articulo: *Creatorem cæli & terræ*, additum eſt: *Viſibilium, & inuiſibilium*. Contra autem peſtiferam ac deteſtandam blaſphemiam Arij additum eſt: *Ex patre natum*, ſcilicet Filium Deum de Deo, conſubſtantialem Patri. Hæc, et alia pro rei maiori explicatione fuerūt expreſſa.

Lib. 1. de Trin. c. 3. tom. 3.

Lib. 3. in Ep. ad Galat. 6. to. 6.

S. Thom. 1. p. q. 46. ar. 2. et 22. q. 1 ar. 9. & 10.

De his fuſius infra pag. 65.

Huic Synodo, quæ in Aula Regia per pictores repræſentatur, Pontifex non interfuit, ſed Vitus & Vincentius Romani Presbyteri, quos nunc Cardinales appellamus, & Hoſius Cordubenſis Epiſcopus Conſtātino Imperatori gratiſſimus loco Silueſtri præſederūt. Duo illi Presbyteri, ſeu Cardinales purpureis veſtibus induti cernuntur, vt Cardinales fuiſſe facilius pateat: nam ad illud vſque tempus Cardinales Galero rubro atque purpura donati non erant, cū id in Concilio Lugdunēſi primo ſub Innocētio iiij. Federico ij. Imperāte, factū ſit, vt ſuo loco dicemus. Hoſius vero Cordubēſis vir quidē celeberrimus Epiſcopalibus indumentis ornatus inter dictos Cardinales & Epiſcopos chorū efficientes, & adſidētes, repræſentatur. Huic Concilio Epiſcopi, Archiepiſcopi, & Patriarchæ interfuerunt:

Hiſt. Eccl. lib. 2. c. 1.

Breu. Ro. 6. Decẽbr. Hist. Eccl. lib. 2. c. 1.

inter quos fuit Nicolaus Myræ Episcopus, & ceteri vitæ sanctitate illustres, quorum alijs ob catholicam fidem oculus effossus, alijs vero suræ abscissæ erant, adeo, vt reliquiæ Martyrum eò conuenisse viderentur. Claruerunt autem hoc in Concilio inter sanctos viros Paphnutius Ægyptius, & Spyridion Cyprius Episcopi, duo ex ijs confessoribus, qui olim sub Maximino Imperatore dextro orbati oculo, sinistroq. poplite mutilati ad metalla fuerunt damnati. Hic autem Sanctus scilicet Spyridion prophetiæ quoque dono, & signorum gloria inclytus fuit, & in eadem Synodo Philosophum Ethnicum christianæ fidei insultantem deuicit, & ad fidem perduxit, vt ad læuam Concilij, extra tamen Conuentum, videre est, vbi Spyridion venerando aspectu senex, & bacillo innixus oculo dextro orbatus, ac sinistro poplite truncatus, philosophum cogitabundum & conuictum alloquens repræsentatur.

Niceph. lib. 8. c. 14. & 19. & Martyrol. 11. Sept.

Niceph. lib. 8. c. 15. & 42. & Martirol. Rom. 14. Decembr.

Hist. Eccl. lib. 2. c. 1.

Ad dextram vero partem extra item Patrum Conuentum sanctus Athanasius tunc Diaconus, deinde presbyter ordinatus ab Alexandro Episcopo Alexandrino, in cuius locum successit, adstare cernitur, qui cum Alexãdro Episcopo, qui alteri philosopho silentiũ imposuit, contra hæreticos disputauit.

Hist. Tripart. & Breu. die 2. Maij.

E regione autem eorum, qui loco Pontificis præsederunt, Constantinus Imperator humiliori loco sedere conspicitur: quod tamen Episcoporum iniussu facere ausus non fuit. Hic orationem ad Patres habuit, vniuersoq. Concilio largissimam ex publico subministrauit annonam, commeatumq. omnibus pro itinere faciundo suppeditauit, & eos præsertim, qui pro Christi fide tormenta passi fuerunt, exosculatus est non semel pro ea scilicet veneratione, qua Christi fideles prosequebatur maxima. Hinc libellos contra aliquem sacerdotem accusationem continentes ab aduersarijs aut æmulis sibi oblatos igne comburendos mandauit, dicens: Hæ accusationes in magni Iudicij die Iudicem suum habebunt: mihi enim homini sacerdotum causas iudicare non licet.

Hist. trip. lib. 2. c. 1.

Ad Concilij læuam in eminentiori loco, siue in suggesto, vnde sermo ad populum haberi solet, Diaconus legendi actu cernitur pro Nicænæ fidei acclamatione, Arianæq. blasphemiæ damnatione promulganda. Arius autem ad inferiorem suggesti partem coram Patribus adstare conspicitur: quodq. in cor-

in corde eius latebat virus, in ipsius facie clare indicatur: squalido enim ore, atque inculto, pannis, curis, mœroreq. obsitus per Pictorem repræsentatus est: atque ita, vt animam euomere velle videatur, sicut ei miserrime euenisse narratur. Hic enim Constantinopoli secessum petẽs exonerandi ventris causa, effluentibus foras intestinis miseram euomuit animam, mox experturam iudicium eius: de quo ipsum perperam sensisse, iudicatum fuit. *Arij obitus ex Volaterr.*

Nec silentio prætereundum censeo quod de Patrum subscriptione diuinitus factum est: Musonius enim & Chrysanthus, vt Nicephorus narrat, cum suum diem obijssent antequam sacræ Synodo finis fuisset impositus, Patrum consilio Codex Decreta omnia complectens & obsignatus demortuorum Episcoporum sepulchro pro eorundem subscriptione recipienda, diuina ope implorata appositus fuit: hinc postridie, facto mane, Codex ipse obsignatus, demortuorumq. Episcoporum chirographis proprijs suo loco subscriptus, ac munitus, a Concilij Patribus fuit inuentus. Quæ res tantæ admirationi ac stupori omnibus extitit, tantæq. auctoritatis, venerationisq. apud omnes fuit, quantã verbis nemo explicare potest. Hinc non solum ob ingentem Patrum & Sanctorum numerum, aliasq. ob causas plurimas, verum etiam ob huius generis factum tam illustre, tamq. admirandum, magnum Concilium non immerito dici potest. *Nicephorus lib. 8. cap. 23. de Concilio Nicæno.*

Hoc fuit primũ inter quattuor illa Concilia celeberrima, quibus scilicet Nicæno 1. Constantinopol. 1. Ephæs. 1. & Chalcedonensi tamquã 4. Euangelijs honorem præstandum esse sanctus Gregorius ille magnus affirmauit. Huius Concilij inscriptio in hanc legitur verborum formam: *Reg. lib. 1. c. 24. sub fine, & lib. 2. cap. 49.*

S. Siluestro PP. Fl. Constantino Magno Imp.
Christus Dei F. Patri consubstantialis declaratur,
Arij impietas condemnatur.

Ad dextram Bibliothecæ partem inter primam fenestram & angulum Concilio Nicæno annexum librorum Ariano-

rum combuſtio repręſentatur, vt ex inſcriptione, quæ legitur eo loco, videre licet.

Ex Decreto Concilij Conſtantinus Imp. Libros Arianorum comburi iubet.

Socrates lib. 1. c. 8. & 22. & Sozomen. lib. 1. cap. 11. Hic autem non ſolum Arianorum libros cremari mandauit, ſed eum etiam, qui ipſos celare deprehenſus fuiſſet, capitali ſupplicio afficiendum decreuit.

DE CONCILIO CONSTANTINOPOLITANO I.

In primo Interfeneſtrio ad Bibliotheca Vaticana dextram depicto.

Iuſtin. lib. 4. Et Plin. lib. 4. c. 11. Cal. Rhodig. lib. 19. antiqu. lect. c. 6. ONCILIVM Conſtantinopolitanum primum Conſtantinopoli Thraciæ Ciuitate pulcherrima ac perilluſtri, nec non vtriuſque linguæ, Cælio Rhodigino teſte, monumentis celeberrima, olim Bizantio a Bizante conditore ſeu Bize Megarenſium claſſis præfecto dicta, deinde vero a nomine Conſtantini, qui eam inſtaurauit, & auxit, muroq. cinxit, Conſtantinopoli, & noua Roma olim nuncupata coactum fuit Anno Domini tercenteſimo octuageſimo tertio ex Epiſcopis Orthodoxis centum & quinquaginta, Macedonianis vero triginta ſex tempore Damaſi Papæ, & Theodoſij ſenioris Imperatoris contra Macedonium Epiſcopum Conſtantinopolitanum, qui Spiritum ſanctum Deum eſſe negabat, & creaturam eſſe affirmabat. Quare vt ad Spiritus ſancti alluderetur perſonam, de qua præſertim hoc in Concilio habetur ſermo, ſplendor ingens vel flamma ignea, per quam Spiritus ſanctus ſignificatur, e cælo deſcendens ſuper altare inibi depicto ſtare cernitur.

Huic Concilio interfuerunt quattuor præſertim Patriarchæ

chæ, Gregorius videlicet Nazianzenus Patriarcha Constantinopolitanus. Timotheus Alexandrinus, Melitius Antiochenus, & Cyrillus Hierosolymitanus, Theodosio seniore Imperatore præsidente, vt ad dextram huius fenestrę partem videre est. Ad hanc eandem partem Episcopus in suggesto adstare, & ad Patres sermonem habere cernitur. Ad læuam Interfenestrij conspicitur historia de abdicatione & depositione, electioneq. Episcopi Constantinopolitani. Gregorius enim Nazianzenus dum Nazianzi esset Episcopus ob singularem diuinarum litterarum scientiam, propter quam Theologi cognomen consecutus est, nec non ob magnam vitæ sanctitatem Constantinopolim ad eam gubernādam Ecclesiam accersitus fuit: hinc Ciuitatem hæresibus laborantem expurgauit & ad catholicam fidem reduxit: quod autem summum ei omnium amorem conciliare debebat, multorum sibi parauit inuidiam. Itaque cum inter Episcopos magna ob id orta fuisset seditio, sponte ipse cedens Episcopatui, illius Prophetæ dictum vsurpauit dicēs: Si propter me commota est hæc tempestas, deijcite me in mare vt vos iactari desinatis. Gregorius igitur cum Nazianzum redijsset, Timotheus Alexandrinus Maximum quendam Cynicum Apollinaris væsania infectum Episcopum Constantinopolitanum creauit, quem Patres hoc in Conuentu Constantinopolitano antequam ceterarum rerum agendarum sumeretur initium, dignitate Episcopali nudatum ab Ecclesia eiecerunt, Nectariumq. laicum Tarsensem tunc Prætoris Magistratu Constantinopoli conspicuum, virum quidem prudentem, & litteratum, vitęq. probitate, catholicaq. fide insignem Constantinopolitanæ Ecclesiæ Episcopum instituerunt, quam scilicet Ecclesiam post Romanam, primatum obtinere debere decreuerunt, nouamq. Romam esse dixerunt. Quamuis autem laicum ad Episcopalem sedem statim promouere non liceat, id tamen ob nimiam Clericorum penuriam iure factum fuit: propterea quod nemo Constantinopoli inueniri potuit, qui vel Ariana, vel Macedoniana hæresi respersus non esset. Hoc denique in Concilio Macedoniana hæresis vel blasphemia damnata est, Symbolumq. fidei editum fuit nulla penitus in re ab eo diuersum, quod nunc in Ecclesia publice canitur, pręterquam

quòd

Cōcilij Patres præcipui.

Greg. Nazianz. cur Theologus dicatur.

Greg. Nazianz. abdicatio.

Hist. Eccl. lib. 9. c. 18.

quod solum ibi legitur: *Spiritum sanctum a Patre procedentem,* suppressa Filij persona, quæ deinde ad maiorem explicationẽ post Nicænum & Constantinopolitanum I. fuit expressa: vbi enim nunc dicimus: *Et in Spiritum sanctum Dominum, & viuificantem, qui ex Patre, Filioq. procedit: qui cum Patre, & Filio simul adoratur, & conglorificatur,* in Symbolo Constantinopolitano hunc in modum dicitur: *Et in Spiritum sanctum Dominum viuificantem ex Patre procedentem, cum Patre & Filio simul adorandum, & conglorificandum;* Quæ omnia etsi eadem sunt cum ijs, quæ nunc in Symbolo inter Missarum solemnia leguntur, pro maiori tamẽ declaratione addita sunt nonnulla in Concilijs, ad peruersorũ, impiorumq. hominũ os obstruendũ, piorumq. sententiã confirmandã: consubstantialemq. cum Patre & Filio Spiritum sanctũ esse, in hac Synodo fuit declaratum. Huius Concilij inscriptio in hanc legitur verborũ formam:

Symb. Ro. *Symb. Cõstantinop.* *De symbolo Apost. Nicæni, Cõstantinop. & Athan. multa notatu digna scribũtur a S. Bonau. lib. 3. Sent. ar. 1. q. 1.*

S. Damaso Papa & Theodosio sen. Imp. Spiritus sancti diuinitas propugnatur, nefaria Macedonij extinguitur.

DE CONCILIO PRIMO EPHESINO

In secundo Interfenestrio ad dextram Bibliothecæ depicto.

ONCILIVM Ephesinum primum habitum est non solum contra Pelagium, sed etiam contra Nestorium Constantinopolitanum Episcopum, qui purum hominem e Beata Maria semper Virgine natum, vt aliam personam carnis, aliam vero faceret diuinitatis, affirmabat: nec vnum Christum in diuinitate & carne sentiebat, sed seiunctim alterum Dei filium, alterumq. hominis prædicabat. Coactum est hoc Concilium sub Theodosio iuniore Imp. qui præsens adfuit, & Cælestino Pontifice circa annum Domini 436. ducentisq. Patribus in Ciuitate Ephesina, Vrbe maritima Ioniæ, emporioq.

Nest. post Chrysost. Episc. Constantinop.

Asiæ citerioris celeberrimo, Amazonum opere, Dianæq. templo in primis nobilitato, celebratum fuit.

Huic Concilio interfuerunt duo Patriarchę, Cyrillus scilicet Patriarcha Alexandrinus, & Arcadius Episcopus, necnon Philippus Presbyter, quē nunc Cardinalē vocitamus, Pōtificis loco præsederunt, & in eminentiori parte per pictores repræsentātur. Cyrillus vero, qui Concilio, præsedit, Mitra & Pallio cernitur insignitus. Hoc itē in Cōcilio, cui S. Augustinus morte præuentus interesse nō potuit, nō modo Nicænæ fidei Symbolum prolixe explicatum est, atque ita vt hæc Synodus vniuersæ doctrinæ christianæ summa quædam non immerito dici possit, verum etiam Beatam Mariam semper Virginem nō modo χριστοτόκον, id est Christi Matrem, sed θεοτόκον, hoc est vere filij Dei Genitricem siue Deiparam, & in Christo vnam esse tantum personam in duabus naturis, diuina scilicet & humana, declaratum fuit.

Cōcilij Patres præcipui.

B. Maria Virgo Deipara.

Hinc ad superiorem huius Interfenestrij partē Maria Virgo filium, Christum Saluatorem nostrum in sinu gestās conspicitur. Nec sine diuino consilio factū esse credendū est, vt in hac scilicet Ciuitate præsertim Ephesina, sacra hæc Synodus fuerit celebrata: nam sicut Diana Virgo falso ac superstitiose a Gentilibus inibi colebatur, ita contra factum est, vt Beata Maria semper Virgo, Virgo, inquam, ante partū, in partu, & post partū, quæ nec primam similē visa est, nec habere sequentem, vt sacrosancta testatur Ecclesia, Dei Mater declararetur ac nominaretur, debitoq. cultu a Christi fidelibus, falso cultu exploso, non solum tamquam Christotocos, verum etiā tamquam Theotocos iure quidem veneranda, colendaq. esset.

Antiph. ad Laudes Natiu. Domini.

Theotocos, Dei Mater.

Diaconi hinc inde libros legendi actu repræsentātur, libriq. hæresibus respersi e mensa quadam in terram deijciuntur. Vnus autem prope Cyrillum Patriarcham Alexandrinū litteras Apostolicas publice coram Patribus legere cernitur.

Ad dextram eiusdem Interfenestrij partem peregrinū, siue mendicum quemdam innixum arundini, intra quam inclusæ litteræ synodi Ephesinæ ad Patres Constantinopoli degentes deferebantur, videre licet. Fautores enim Nestorij Constantinopoli commorantes vbi primum resciuerunt, Antesignanum suum, Nestorium scilicet in synodo Ephesi-

na fuisse condemnatum, omnes mox vias terra mariq. ita intercluxerunt, & obseruarunt, vt nemo e Concilio Ephesino Constantinopolim, vel Constantinopoli ad Concilium ire potuisset. Hinc singulari Dei prouidentia factum fuit, vt Epistola, quam Cyrillus Alexandrinus nomine synodi Ephesinæ ad sanctos Episcopos, & Monachos scripsit, opera cuiusdam mendici, qui eam in scipione, seu arundine inclusam gerebat, perlata fuerit. Hic namque dum serio mendicare se fingit, vna cum arundine ipsam quoque Epistolam dictis Patribus reddidit, vt ex Actis Concilij Ephesini a Theodoro Peltano editis constat.

To.2.c.19. pag.406.

Nec silentio prætereundum est, vbi primum Concilio finis fuit impositus, lustrationem, siue vt nunc dicimus, processionem Episcoporum fuisse celebratam: qua in re facienda tapetis, ac peristromatibus, siue auleis stratas fuisse vias, ac luminibus vndequaque plenas fuisse, narratur. Quæ res quoad fieri potuit, hoc in loco ad dextram Interfenestrij fuit repræsentata. Inscriptio autem infra legitur hisce verbis:

S. Cælestino PP. & Theodosio Iun. Imp.
Nestorius Christum diuidens damnatur,
B. Maria Virgo Dei Genitrix prædicatur.

DE CONCILIO CHALCEDONENSI IN TERTIO

Interfenestrio ad dextram Bibliothecæ Vaticanæ depicto.

Generale 4.

ONCILIVM Chalcedonense, Chalcedone Asiæ Vrbe maritima, e regione Bizãtij, seu Constantinopolitanæ Ciuitatis, coactum fuit in Ecclesia sanctæ Euphemiæ Virginis & Martyris, sub Martiano Imperatore, & Leone primo magno, qui olim cum Clero & Cruce Attilæ occurrens ipsum placauit

De hoc Euph. templo Euagr. lib.2. c.3.

uit terrore affectum. Celebratum autem fuit circa annũ Domini 444. a Patribus sexcentis ac triginta contra Eutichen Constantinopolitanum Abbatem,& Dioscorum, magnũ diaboli laqueum, Patriarcham scilicet Alexandrinum eius defensorem, in Christo post humanitatem assumptā diuinam tantum naturā permanere asseuerantes: quos hæc sacra Synodus necnon Nestorium cum reliquis hæreticis, & Ephesinum conciliabulum ab Eutiche & Dioscoro congregatũ, vna Patrum sententia damnauit affirmans Christum Dominum de Virgine sic natum, vt in eo substantiam diuinæ & humanæ naturæ confiteamur. Hinc Christus Saluator noster supra hoc Concilium in aere crucem manu, altera vero mundum gestare cernitur.

Eutiches Archimādrita, i. est multorum monasteriorum Pater, vel Abbas.

Hoc in Concilio loco summi Pontificis præsederunt quattuor, duo scilicet Episcopi, & duo Presbyteri: Martianus autē Imperator concionem Latinā vnam, Græcam vero alteram habuisse narratur: qui adfuit præsens vna cum Iudicibus & Senatoribus, qui orationem item ad Patres habuerunt. Huic item Conuētui quattuor Patriarchæ interfuerunt, Constantinopolitanus scilicet, Anthiochenus, Hierosolymitanus, & Dioscorus Alexandrinus, qui præsertim ob libellum, quem ipse contra Leonem Papam edidit, condemnatus, ab Ecclesia fuit eiectus. Quare in medio Concilij adstans tamquam reus a duobus Diaconis mitra & pallio spoliatur, duoq. presbyteri, totidemq. Diaconi accusationes in Dioscorum scriptis mandatas ad Concilium detulerunt: sed hic tantum vnum videre licet. Diaconus item alter prope thronum, sancti Leonis Epistolam actu legendi repræsentatur: quę quidem Epistola, maxima omnium acclamatione, lecta fuit.

Cōcilij Legati quattuor.

Cōcilij patres præcipui.

Dioscorus primus cōtra Papā libellū cōfecit. dist. 21. c. Intantum.

Nec silentio pertranseundũ est, vnum pręsertim scitu & admiratione dignissimum, illud scilicet quod de duobus libris narratur: quorum alter Catholicam fidem, alter vero hæreticam perfidiam complectebatur. Hi enim cum in sepulchro sanctæ Euphemiæ noctu reconditi fuissent, mane actutum, ope diuina prius implorata, reseratoq. sepulchro, catholicus liber inuentus fuit in manu sanctæ Euphemiæ, quæ Patriarchæ Constantinopolitano, Martianoq. Imperatori omnium stupore, dictum codicem porrexisse narratur.

Nicephorus lib. 15. cap. 5. & Metaphr. de inuent. lib. 4. & cap. 16.

Inſcriptio autem ad hoc Concilium pertinens hiſce legitur verbis:

Leone Magno PP. & Martiano Imp. infelix Euthiches vnam tantum in Chriſto, poſt incarnationem, naturam aſſerens confutatur.

Concilium hoc fuit vnum ex quattuor illis celeberrimis, quibus ſcilicet Nicæno primo, Conſtantinopolitano primo, Epheſino primo, & Chalcedonenſi tamquam quattuor Euangelijs honorem præſtandum eſſe Magnus ille Gregorius affirmauit, vt ſuis in locis dictum eſt.

Reg. lib. 1. cap. 24. & lib. 2. cap. 49.

DE CONCILIO CONSTANTINOPOLITANO II.

In Quarto Interfeneſtrio ad dextram Bibliothecæ Vaticanæ depicto.

Gener. 5. Niceph. Et Euagr. l. 4. cap. 36.

ONSTANTINOPOLITANVM Concilium II. Conſtantinopoli in Secretario Eccleſiæ adnexo circa annum Domini. 553. ſub Vigilio Papa, & Iuſtiniano Magno Imperatore cõtra Anthymũ olim Epiſcopum Conſtantinopolitanum, & Sergium, ac Theodorum Mopſueſtenum Neſtorianos, necnon Petrum Archiepiſcopum Antiochenum, Theodoritum Epiſcopum, Ibam, & alios. Petrus enim impie aſſeuerauit, Trinitatem ſanctiſſimam fuiſſe crucifixam, & confundens perſonas, duasq. naturas in Chriſto negans, affirmauit Hymnũ Triſagium ſic pronunciãdum eſſe: Sanctus, Sanctus, Sanctus, qui crucifixus eſt pro nobis. Ad hunc Petrum ſanctus Felix Papa monitoriam ſcripſit Epiſtolam.

To. 2. Concil.

Huic Concilio centum & ſexaginta quinque Patres interfuere: inter quos fuerunt tres Patriarchæ, Conſtantinopolitanus, Menna videlicet, qui loco Pontificis præſedit, Antiochenus, & Alexandrinus: Patriarcha vero Hieroſolymitanus nomine

Patres Cõcilij præcipui.

nomine suo Rufum & Cononem Abbates insignes pro falsis Origenis dogmatibus oppugnãdis ad hanc Synodum legasse narratur: cui etiam Monachi Ordinis sancti Basilij libellos contra Origenistas offerentes interfuerunt, vt videre est ad huius Concilij dextram. Hic item ad læuã videre est Imperatorẽ in eminentiori loco sedentẽ, necnon Legatos, & Diaconũ in suggesto impia Petri, & Theodori, aliorũq. hęreticorũ scripta corã omnibus lectitantem, Episcopos etiã hinc inde libros manibus tenentes & ad Origenis dogmata spectantes cernere licet: Inscriptio huius Cõcilij in hanc verborũ legitur formã.

Vigilio Papa, & Iustiniano Imperatore contentiones de tribus capitibus sedantur, Origenis errores refelluntur.

Tria illa capita, quæ in Inscriptione leguntur, ad Theodorum Mopsuestenum, Theodoritum, & Ibam pertinent. In hoc enim Concilio damnatus est Theodorus cum suis dogmatibus, quæ erant mira monstra, miræq. insaniæ: Impia etiam scripta Theodoriti contra duodecim capitula sancti Cyrilli damnata fuerunt, necnon Epistola Ibæ, quam ipse ad Marim Persam scripsisse dicitur, & in ea Verbum de sancta Genitrice, semperq. Virgine Maria incarnatum, hominem factum inficiatur, stulte, & impie quidem. *To.2.Concil. c. 12. 13. & 14.*

DE CONCILIO
CONSTANTINOPOLITANO III.

Ad dextram Bibliothecæ depicto.

ONSTANTINOPOLITANVM III. & VI. Generale Constãtinopoli sub Dono Papa indictum, cœptum sub Agathone, & sub Leone II. absolutũ, tempore Constantini Imperatoris huius nominis quarti, cognomento Pogonati a ducentis & octoginta nouem Patribus celebratum fuit circa annum Domini, 676. vel 681. in Secretario sacri Palatij, quod Trullus appellatur, contra Sergium, Paulum, Pyrrhum, & Petrum *Gener. 6. S. Anton. p.2.tit.15. cap.1.§.5. ait a Leone II. Decreta huius Synodi ex Græco in Latinũ fuisse trãslata.*

Petrum, monothelitas, & monophysitas olim omnes Patriarchas Constãtinopolitanos, & Cyrum Antistitẽ Alexandrinum, Theodorumq. Pharan Episcopum, hæreticos omnes impie asserentes vnã tantum in Christo voluntatẽ,& naturã.

Concilij Legati. Hoc in Concilio tres Legati, duo scilicet Presbyteri, Theodorus, & Georgius, & Ioannes diaconus, ab Agathone missi, duobus Patriarchis, Constantinopolitano, & Antiocheno assistentibus, præsederunt: & inter alios Patres, Theodori Archiepiscopi Rauennatis legatus, Ioannes Episcopus Portuensis, Abundantius Episcopus Paternensis Siciliæ: Ioannes Archiepiscopus Rheginus, Theophilus Episcopus Thurinus, Theodosius Episcopus Tropiensis, Episcopus Scyllaticus, calabri omnes, Cænobiarchæ ab Vrbe missi, huic eidem Synodo interfuerunt.

Episc. Portuen. rem sacrã sollemni pompa facit. Ad læuam huius Interfenestrij nonnulla scripta a Diacono obsignantur, ne callide amplius deprauari possent. Episcopi item libros Catholicorum Patrum attente inibi legere ac conferre cernuntur, vt propositiones Patrum ab hæreticis & a Machario præsertim Patriarcha Antiocheno truncatim & per fraudem citatæ, inuenirentur: cuius rei veritate inspecta Macharius ipse in medio adstans mitra & Pallio spoliatur, eiusq. loco Theophanes siculus Abbas eligitur, & Stephanus item Monachus eius discipulus eodem in loco Diaconatus veste exuitur. Ad hanc eandem partem in eminentiori loco Imperatorem videre est.

Ad dextram vero cernitur Ioannes Episcopus Portuensis, qui die sancto Paschatis Missam more Latino, & sacra, sollemniq. pompa in Ecclesia sanctæ Sophiæ celebrauit, cui sollemnitati Cardinales duo, præsertim Legati, & Imperator interfuerunt. Ad eandem partem Diaconus in suggesto conspicitur, qui summi Pontificis Epistolas sententiarum grauitate, verborumq. ponderibus respersas, ac sententiam contra hęreticos legendi, promulgandiq. actu repręsentatur. Huius Concilij Inscriptio hisce legitur verbis:

S. Agathone Papa, Constantino Pogonato Imp.
Monothelitæ hæretici vnam tantum in Christo
voluntatem docentes exploduntur.

Hoc

Hoc denique in Cōcilio sollēni ter Missa decātata, processio Episcoporum celebrata fuit, vt inibi videre licet. Antistes item Rauennas, qui exarchorum fretus potentia, sedi Apostolicæ non obtemperabat, ad obedientiam redijt, decretumq. fuit, vt electio Cleri Rauennatis irrita foret nisi Romani Pontificis auctoritate comprobaretur.

Hæc de ijs, quæ ad huius Interfenestrij pertinent picturas: nunc reliquum est, vt alia ad eandem Synodum pertinentia, & scitu quidem dignissima explicemus.

Sexta hæc & vniuersalis synodus (vt Concilij Nicæni Patres tradunt) sub Constantino IIII. cœpta, nullum edidit Canonem, sed sub Iustiniano II. eius filio post obitum patris Imperium suscipiente, quattuor aut quinque post annis in Trullo coacta centum & duos edidit Canones, quos Gentianus Heruetus Aurelianen. ex Græcis exemplaribus in Latinam transtulit linguam, sicut frater Bartholomæus Carranza Miranden. instituti sancti Dominici in sua Conciliorum summa testatur. Horum CII. Canonum in Concilio Generali VII. & Nicæno II. mentionem factam esse, Canonemq. octuagesimum secundum de imagine Christi in figura Agni in fauorem imaginum citatum esse constat. Horum item Canonum Nicolaus I. in sua Epistola ad Michaelem Imperatorē scripta meminit, dicens, Iustinianū II. Imp. eorundē Canonum confirmationem a Ioanne VII. humiliter postulantē accepisse: quē Imperatorem tanquā pijssimum Nicolaus I. in Epistola eadē laudauit. Anastasius etiam Abbas, & Apostolicæ sedis Bibliothecarius in præfatione synodi VIII. Generalis ait, in Synodo VI. nullam, præter fidem, regulam fuisse editam: sed quas eius asseuērant regulas longe post sextam Synodum ab ipsis constat esse penes se priuatimq. depromptas. Patres item, qui ex Oriente, & Occidente ad Synodum Florentinam conuenerunt, citant hos CII. Canones sextæ Synodi in Trullo celebratæ. Gratianus denique in Decreto, aliquot Canones, quos nominauimus, citat, & sextæ Synodo ascribit, vt suis in locis videre est. Hinc nouem Canones in volumine Conciliorum Coloniæ excuso appositi tamquam nothi, & adulterini reiecti sunt, & iure quidem, sicut ex his, quæ hucusque narrata sunt, clare patet.

Nic. 2. & Gener. 7. Act. 6. to. 2. Act. 4. id etiam omne explicatur.

Act. 5. & explicatius Act. 6. to. 2.

To. 2. Concil.

Conc. Flor. sess. 5. Ferr. to. 3.

Nica. 2. & Gener. 7. Act. 4. to. 2

Scitu

Scitu præterea dignum eſt, præfationis loco allocutoriam Patrum 227. ex ijs, qui in Trullo conuenerunt, ad Imp. Iuſtinianum reperiri orationem, in qua oſtendunt, in duabus vniuerſalibus, Synodo quinta ſcilicet, quę fuit Iuſtiniano Magno regnante, & ſexta, quæ fuit Conſtantino Pagonoto imperante, Canones ad Eccleſiarum conſtitutionem, ſicut reliquæ quattuor ſanctæ vniuerſales Synodi fecerunt, editos non fuiſſe: ob idq. Patribus 227. ſub Iuſtiniano II. in Trullo iterum congregatis, hanc Synodum ad duarum ſupplementum fuiſſe celebratam: quæ propterea nec ſexta propriè nominatur, ſed πενθέκτη, ideſt quiniſexta: nam quod quintæ & ſextæ Synodo deerat, repleuit: & vniuerſalis re uera nuncupatur, & eſt. Hæc ex fratre Bartholomæo Carranza ſummæ Conciliorum Auctore.

Nic. 2. & Gener. 7. Act. 4. & 6. to. 2.

In Summa Cōcil. Generale 6. poſt finē Act. 18.

Adde etiam, quòd ſeptima Synodus ait de hac re non eſſe dubitandum: nam, vt ipſa teſtatur Synodus, qui temporibus Conſtantini ſubſcripſerunt, ijdem illi ſub Iuſtiniano dictos Canones ſubſignarunt, vt ex eorundem propriarū manuum immutabili ſimilitudine clare patet: neceſſeq. erat (inquit) vt poſt Synodū vniuerſalē Canones quoque Eccleſiaſtici ederētur. Hinc nō noua Synodus, ſed Synodi cōtinuatio dici debet.

Nic. 2. & Gener. 7. Act. 4. & 6. to. 2.

Præterea Hadrianus primus ad Taraſium Epiſcopū Conſtantinopolitanum ſcribens, ſextam Synodum cum omnibus ſuis Canonibus ſe recipere aperte ait, eiuſdemq. Taraſij erga ſextam Synodum, & ſacras imagines fidem laudat: immo in eadem Epiſtola, figuram Chriſti in forma Agni digito ſancti Ioannis Baptiſtæ demonſtratam inter dictos Canones diuine, & legaliter promulgandos receptam eſſe teſtatur, ac laudat. De hac vero Epiſtola ad Taraſium Nicolaus Papa primus mentionem facit.

To. 2. Concil.

To. 2. concil. Act. 2. Nic. 2. Gener. 7. & in ſumma Cōcil. can. 82.

His autem, quæ narrauimus, non refragatur ſecundus dictæ Synodi Canon, qui Canonem Cypriani in Concilio Carthaginenſi de hæreticis rebaptizandis confirmare videtur: non enim Canonem vniuerſum, ſed partem quandam confirmat, quæ ad aliquos certos hæreticos pertinet, præſertim vero Paulianiſtas ſiue Paulianos a Paulo Samoſateno ſic nuncupatos. Hi enim in nomine ſanctiſſimæ Trinitatis non baptizabantur. Quare in Concilio item Nicæno decretum fuit,

vt ſi

vt si qui ex illis ad Ecclesiam redirent, rebaptizarentur, quòd veram baptismi formam non tenerent, atque adeo nec verum baptisma susciperent. Concil. Generale. 7. c.19. Et 1. q.1. c. 53. Paulian.

Quomodo autem dictus Cypriani Canon recipiatur, Canon 95. eiusdem sextæ Synodi aperte declarat, vbi alij hæretici nominantur, qui ad Ecclesiam venientes tamquam Gentiles recipiebantur. Hunc in modum Gelasius Papa opuscula Cypriani, ijs videlicet exceptis, quæ Ecclesia reprobauit, se recepisse fatetur. Nam ante Gelasium, immo ante S. Augustinum opinio Cypriani de hæreticis rebaptizandis damnata fuit.* Qui enim in nomine sanctissimæ Trinitatis, hoc est Patris, & Filij, & Spiritus sancti, iuxta formam a CHRISTO institutam, vel tantum in CHRISTI nomine sicut in Actibus Apostolorum legimus, baptizati sunt (vnum quippe, idemq. est, vt S. exponit Ambrosius) constat eos non esse denuo baptizandos vt in Decreto legitur. Forma namque ab Apostolis tradita, est eadem implicite cum ea, quæ a CHRISTO instituta fuit: quam etsi Apostoli Spiritus sancti consilio ad tempus mutauerunt, vt CHRISTI nomen, quod apud Iudæos contemptui & odio erat, amabile, ac venerandum redderetur, forma tamen substantialis implicite permanebat: nam sub CHRISTI nomine intelligitur Pater, Filius, & Spiritus sanctus. Pater est vngens, Filius, qui Græce dicitur CHRISTVS, est vnctus, & Spiritus sanctus est ipsa vnctio. Vnde mutatio hæc non substantiæ, sed modi potius, siue ritus dici debet: et huiusmodi potestas mutandi semper in Ecclesia fuit, vt in Sacramentorum scilicet dispensatione, salua illorum substantia, sicut sacrosancta Synodus Tridentina aperte ait, ea statueret, vel mutaret, quæ suscipientium vtilitati, seu ipsorum sacramentorum venerationi, pro rerum, temporum, et locorum varietate expedire iudicaret.

Concil. Gener. 6. can. 95. S. Aug. contra Donatistas li. 2. c. 31. 32. to. 7. * Decr. p. 3. De consecr. dist. 4. cap. 24. Matt. vlt. Act. 2. 19. Amb. li. 1. de Spirit. san. c. 3. S. Bonau. 4. sent. dis. 23. art. 1. quæst. 1. in corp. Sess. 21. c. 2.

Quod autem in hac eadē sexta Synodo sedem Constantinopolitanam Romanæ sedi æqualem facere videtur, id non præcise, & omnino intelligitur, sed quantum ad æqualia priuilegia, siue similia vtriusque Ecclesiæ, hac tamen conditione adiecta, vt Cōstantinopolitana post Romanam sedem secundum locum teneret, sicut inibi videre licet. Can. 36. Et dist. 22. cap. 6. Renouantes.

K Quod

Can. 12. et 13. et dist. 31. c. 14. Aliter.

Quod item de matrimonio olim sacerdotũ in hac sexta Synodo decretum fuit, non vniuersæ Ecclesię, sed tantum Orientali legem præscribit, vt ab eodem Carranza optime in eundem Canonem scribente animaduersum est: nec illud decretum matrimonij dissolutionem, sed potius separationem religiosamq. vitam ob perpetuum sacrificium comprehendebat: vsus enim sacerdotalis dignitatis actualem munditiam iure postulat: siquis autem ex consensu vxoris ordinabatur, continebat: sin secus, non ordinabatur.

Can. 55. Can. 65.

Quod denique in hac eadem Synodo Ecclesiã Romanam die sabbati, vno excepto, sancto scilicet sabbato maioris hebdomadæ, non ieiunare obligat, ex instituto sanctorum Apostolorum, cuius contrarium ad hanc vsque diem seruauit Romana Ecclesia, huius Concilij Generalis dignitati non aduersatur. Quamuis enim vniuersalis Synodus legitime congregata Romanam Ecclesiam ad id obligare potuerit, cum tamen huius generis decretum de non pertinentibus ad fidem existat, consuetudoq. foret contraria, hæc locum obtinuit ex Beati, ac Patris nostri Augustini sententia ad Casulanum necnon ad Ianuarium scribentis. Quod enim (ipse ait) neque contra fidem, neque contra bonos mores iniungitur, indifferenter est habendum, & pro eorum, inter quos viuitur, societate seruandum est. Mater mea (inquit) Mediolanum me consecuta, inuenit Ecclesiã sabbato non ieiunantẽ, cœpit perturbari, & fluctuari quid ageret, cũ ego adhuc catechumenus, talia non curarem: sed propter ipsam consului hac de re beatissimæ memoriæ virum Ambrosium, Mediolanensem Episcopum, a quo sum Mediolani baptizatus: qui respondit: Cum Romam venio, ieiuno sabbato: cum hic sum, non ieiuno. Sic etiam tu ad quam forte Ecclesiam veneris, eius morem serua, si cuiquam non vis esse scandalo, nec quemquam tibi. Hoc cum Matri renunciassem, libenter amplexa est. Hæc ex Beato Patre Augustino in ijs Epistolis, quæ ad Casulanum, & Ianuarium scriptæ sunt. Canones igitur, in Trullo celebratos, vt rem tandem concludam, authenticos esse existimo. Si autem aliter de ijs ab Ecclesia decretum fuerit vnquam, eius iudicium omnino amplector, cui me semper omnibus in rebus subditum esse profiteor, ac declaro.

To. 2. epist. 86. circa finem. & epist. 118. c. 2. & distin. 12. c. 40. Illa. §. alia.

DE

DE CONCILIO NICÆNO II.

In VI. Interfeneſtrio, ad dextram Bibliothecæ Vaticanæ depicto.

NICAENVM Concilium II. & Generale VII. in Nicæa Aſię ciuitate, vbi prima Synodus Generalis tempore Siluestri Papæ, & Conſtantini Imperatoris cōgregata fuit, celebratum eſt, in Eccleſia maiori ſanctæ Sophiæ ſub Hadriano primo, & Conſtantino VII. Irenes filio Imperatore a Patribus 350. circa annum Domini 581. ſeu 775. vel 790. contra Iconomachos, qui imagines in Eccleſijs damnabant. Quare hac in Generali Synodo decretum fuit imaginum expreſſiones relatiue eſſe adorandas, ſanctorumq. reliquias eſſe honorandas: aliud eſt enim picturas abſolute adorare (quod nō licet) aliud vero per picturas cognoſcere quid ſit adorandum: etenim non repræſentantes figuras & imagines, ſed res repræſentatas adoramus, & imagines quatenus repræſentant. Adoratio enim non in imaginibus terminatur, ſed ad prototypum refertur. *Gener. 7.* *Imaginū ſanctorum ueneratio.*

Hoc item in Concilio multa de Angelis pertractata ſunt & præſertim an ſint corporei, & de vſu pingēdi eos: de ipſorū autē, vt ſic dixerim, corporeitate nihil fuit decretū, etiam ſi Taraſius Patriarcha Conſtantinopolitanus ex doctrina B. Ioannis Theſſalonicenſis cum gentili quodam de vſu imaginum diſputantis coram Patribus affirmarit, Angelos pingi oportere, eo quia circumſcribi poſſunt, & vt homines apparuerunt; ſacraq. Synodus viſa non fuerit improbare, ſed potius hanc ſententiā approbare: Synodus enim non affirmauit, Angelos eſſe corporeos, ſed modū conuincendi Gentilē, vſumq. pingēdi Angelos approbauit. Nam quandoque licet extremum probare, vt alterum auferatur. Hæc autem controuerſia nondum Eccleſiæ cenſura terminata eſt. *Angeli an ſint corporei.*

Huic Concilio Petrus Archipresbyter, Cardinalitijs veſtibus indutus, & Petrus Monachus Abbas ſancti Sabbæ loco Hadriani ſummi Pontificis præſediſſe repræſentantur, & inter alios *Cōcilij Legati.*

 Epiſcopos

Episcopos Stephanus Episcopus Vibonienſis, & Stephanus Episcopus Tropienſis Calabriæ interfuerunt. Tres Episcopi in medio adſtantes ſuæ pœnitentiæ libellos promulgare conſpiciuntur, vt inibi videre eſt, vbi vnus ex tribus, flexo genu, palinodiam, quam vulgo retractationem vocitamus, actu recantandi repræſentatur.

Ad dextram huius Concilij, ſeu Interfeneſtrij partem imaginum adorationes cernuntur, ſancto Luca Euangeliſta Beatæ Mariæ ſemper Virginis filium ſuum puerulum Chriſtum Saluatorē noſtrum in ſinu geſtātis ad viuum olim per pictoriā artem exprimente. Diaconus præterea in ſuggeſto adſtans Concilij decreta promulgare cernitur; vniuerſa Synodo acclamante. Huius Concilij Inſcriptio in hanc legitur verborum formam:

Hadriano Papa, Conſtantino Irenes
F. Imp. impij Iconomachi reijciuntur,
Sacrarum Imaginum veneratio confirmatur.

Hoc in Concilio Acta ſextæ Synodi citata fuerunt, & approbata, vt dicta in Synodo monſtratum eſt. Itaque nihil eſt, quòd hac de re plura nunc verba faciamus.

DE CONCILIO
CONSTANTINOPOLITANO IIII.

Ad dextrum Bibliothecæ Vaticanæ angulum depicto.

Gener. 8.

ONSTANTINOPOLITANVM IIII. Concilium, Generale vero VIII. Conſtantinopoli ſub Hadriano ſecundo, & Baſilio Imperatore circa annum Domini 870. a Patribus quadringentis fuit celebratum contra Photium hominē peſſimum, hæreticum, & Eccleſiæ rebellem, ac falſarium cognomento Veclas, hoc nomine a ſe callide confīcto, ſibiq. acquiſito. Hic primus manifeſtiſſime contra Dei Eccleſiam inſurrexit, Ignatiumq.

Photius di 8° Veclas, quid ſibi velit, vide Anton. p. 3. Tit. 22. c. 13. §. 10.

tiumq. a ſede Conſtantinopolitana deturbauit,eamq. tyrannice occupauit.

Huic Concilio,loco ſummi Pontificis, Diaconus Cardinalis, duoq. Epiſcopi interfuerunt. Præſens etiam adfuit Photius,quē ſenecta ætate grauem baculo innixum, & ad Patres gradiētem, ad læuam Concilij partem videre eſt. Ab eo autē baculum Marinus Vicarius Romanus auferri mandauit dicens: Baculus dignitatis paſtoralis eſt ſignum: quod hic habere haudquaquam poteſt,quia lupus eſt,non paſtor. *Concilij Legati.*

Ad læuā eiuſdē Cōcilij partē Epiſcopi,Presbyteri,Diaconi,ac Subdiaconi, qui cū Photio ceciderunt,libellos pœnitentiæ corā Synodo flexis genibus proferētes, manuum impoſitione recepti cernuntur. Ignatius autem Pallio iterum decoratus ſedi Conſtantinopolitanæ, vt ad læuam cernere licet, reſtituitur, Photio expulſo. Diaconus denique ad dextram Concilij partem in ſuggeſto adſtans reſtitutionem Ignatij, & Photij depoſitionem actu legendi repræſentatur. Inſcriptio huius Concilij hæc eſt:

Hadriano II. Papa, & Baſilio Imp. S. Ignatius Patriarcha Conſtantinopolitanus in ſuam ſedem (pulſo Photio) reſtituitur.

Ad alteram Concilij huius, ſeu anguli partem, Photij chirographa combûri conſpiciuntur,necnō acta omnia conciliabulorum, quæ ab eodem Photio contra Nicolaum I. Papam, & Ignatium Patriarcham Conſtantinopolitanum celebrata ſunt, vt ex Inſcriptione, quæ infra legitur in hanc verborum formam, videre eſt.

Ex Decreto Concilij Baſilius Imper. Chirographa Photij, eiusq. conciliab. acta combûri iubet.

Hac Synodo ſeptem præcedentes confirmantur: multiq. Canones, qui non extant in exemplari Græco, vt ait Genebrardus, eidem attribuuntur Concilio, cui Donatus Oſtienſis, Stephanus Nepeſinus Epiſcopi, & Marinus Diaconus, Legati Hadriani Papæ, vt diximus, præfuerunt. *Gener. lib. 4. Chron. an. Chriſti 870. Platina. Lib. Cōcil. & alij.*

DE

QVI VARIOS IDIOMATVM CHARACTERES VARIAQ. DISCIPLINARVM genera inuenerunt.

Dimensio Bibliothecæ Vaticanæ.

IBLIOTHECA Vaticana plurimis cameris, ac porticibus amplificata, a basi ad fastigium est palmorum 130. cuius pars superior, in qua libri asseruantur, longitudinē palmorum 318. latitudinem 69. altitudinem vero 40. septemq. columnas parastaticas lateritias, & quadratas ipsum fornicem superiorem distinguentes ac sustentantes complectitur: quarum Imagines saltem quattuor eorum, scilicet, qui varios idiomatum characteres, vel disciplinas, siue libros inuenerunt, depictas comprehendit.

De Hebraicis litteris ab Adamo inuentis.

NTEA vero quàm de Columnis parastaticis dicere aggrediamur, de primo homine diuinitus edocto, primoq. disciplinarum, litterarumq. Inuentore sermonem habere oportet. Hic enim è regione primæ Columnæ parastaticæ in semicolumna lateritia parieti annexa a tergo introitus Bibliothecæ per pictoriam artem repræsentatus, pelliceisq. vestibus amictus, altera manu pomum, altera ligonem gestare cernitur.

Per pomum peccati origo innuitur: itemq. illud omne, quod ex peccato originali in vniuersum genus humanum transfuso mox natum est. Adam enim ad Dei imaginem, & similitudinem creatus, dum astu satanæ per serpentem tanquam per fistulam loquentis peccat, ne Heuæ vxori suæ ad pomum comedendum contra diuinum præceptum cohortanti tristitiam afferret, mors, atque omnes calamitates generi humano subortæ sunt: atque hunc in modū similitudine amissa, gratia scilicet, atque iustitia originali deperdita, qua ex diuina liberalitate fuerat affectus, in imagine deformata

Gen. 3.

mata in naturalibus scilicet vulneratis derelictus est homo. Hinc de donis gratuitis amissis, naturalibus vulneratis, totq. miserijs, & calamitatibus per peccatū acquisitis apposite cecinit Poeta ille dicens: *Adam primus homo damnauit sæcula pomo.*

Quibus item de causis pellicea, & brutalis illa vestis eidem homini denudato recte congruit, cum Psalmographus inquiat: Homo cum in honore esset, non intellexit: comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis. *Psal. 48.* Idq. etiam ad perpetuam mortis memoriā factum est, vt scilicet ipse recordaretur illius diuinæ sentētiæ: Morte morieris. *Annal. Glycap. 1. Gen. 2.*

Per ligonem fit allusio ad id, quod ei Deus dixerat: In sudore vultus tui vesceris pane tuo: agriculturæq. ars perbelle, & aperte repræsentatur: Adam enim, vt in Scriptura sacra legitur, pœnitentiam egit: quam exorsus est, cum se a facie Domini abscondit, metuens iustam eius iram (nam facies Hebraice irā significat) annisq. fere mille in ea perseuerasse narratur, Agricolaq. Agricolarumq. exemplum fuisse in Zachariæ prophetia legitur. Adam igitur hunc in modum, quem descripsimus, per pictoriam artem satis belle effictus, atque ita vt ipse tanquam a Deo, Artifice optimo formatus, quoad fieri posset, repræsentaretur. Supra huius caput charactères, siue litteræ antiquiores, nunc Hebraicæ dictæ, leguntur vt infra. Ad eiusdem vero Adami pedes Inscriptio Latina in hanc legitur verborum formam: *Gen. 3. Sap. 10. Gen. 3. Cap. 13.*

Adam diuinitus edoctus, primus scientiarum, & litterarum inuentor.

Hebraicum Alphabetum antiquius.

ATIO ipsa persuadet, Adamum diuinitus edoctum disciplinas, certosq. præsertim scribendi characteres adeo necessarios alijs præmōstrasse, sicut Inscriptio docet: hanc autem scribendi formam hoc loco positam Hebraicas inter litteras antiquiorem, primumq. Alphabetum fuisse credendum est: quod instar ceterorum Hebraicorum a dextro in sinistrum latus legitur. Sed quamuis hunc scribendi modum naturæ magis proprium esse nonnullis rationibus Hebræi tueantur, necnon glorientur se cæli motum a dextro in sinistrum in scribendo imitari, ego tamen cum eruditis viris Latinis, quibuscum non sum conferendus, hanc rationem cum alijs id genus argumentis paruipendens (cælum namque nec proprie dextrum, nec sinistrum habet, quia nec est animal, nec eius motus incipit, nec habet diuersas figuras, sed tantum ex parte Orientis & Occidentis quodam modo habere potest) a sinistro in dextrum scribendum esse autumo, mihiq. persuadeo: ceteris vero posthabitis rationibus, hoc vnum inuictum in medium affero argumentum ex eorumdem Hebræorum modo scribendi desumptum. Eos enim, vt cetera omittam, inter scribendum, litterarum ipsarum virgulas, ac lineas directas, aut transuersas a sinistra inchoatas in dextram desinentes terminare constat. Quæ igitur partis est ratio, eadem & totius esse debet: & quemadmodum linearum tractus efficitur, ita litterarum quoque ordo seruandus est. Vsus tamen inualuit, vt Hebraicum Idioma a dextro in sinistrum scribatur, & legatur: quod Syriacis, & Chaldaicis litteris, necnon alijs multis commune est, quæ item cum eodem Idiomate aliqua ex parte quantum ad numerū, & figuras affinitatem habent.

Arist. lib. 2. cæli tex. 7. & 13.

Arist. lib. 1. cæli tex. 19. in fine.

Hæc de modo scribendi Hebraicum Idioma, quo tanquam mysteriorum pleno, vt Sanctus Hieronymus ait, ceterarumq. linguarum primo, Deum in supposita creatura ad primos Parētes allocutum fuisse, eosdemq. cum diabolo sermonem, congressumq. habuisse, rebusq. nomina ab Adam imposita, Moysiq. legem denique fuisse datam credendum est, vt multi, & eruditi quidem Viri affirmarunt. Nec desunt qui dicant hac Hebraica lingua omnes tandem aliquando locuturos. Sicut enim (inquiūt) ante ædificationem Turris, quam Nemroth

Hieron. in Psal. 82. to. 7.

Hebr. opinio.

roth post diluuium ædificandam ad vim aquarum tempus in posterum euadendam curauit, (vnde ex huiusmodi insania tanta homini sermonis varietas, linguarumq. confusio innata est, vt quot orbis Regiones sunt, tot hominum linguæ sint) vna lingua omnes populi loquebantur, ita conuersis omnibus ad cultum veri Dei, omnes Hebraice locuturos esse aiunt. Quamuis autem S. Hieron. Hebræos ita opinantes, vna scilicet hac Hebraica lingua in fine mundi omnes locuturos, irridere videatur, terrã tamen vniuersam vnius labij, vt scriptura Sancta testatur, post diluuium, fuisse non inficiatur. Id quod etiam ante diluuium extitisse affirmandum est, vt infra dicetur. Hæc in vniuersum de Hebraica lingua mihi dicere visum est; cetera vero infra dicentur, cum alibi de hoc Idiomate loquendum sit. Reliquum est igitur, vt ad primam Columnam parastaticam accedamus.

Gen. 11.

S. Hieron. in 6. c. Sophonia. to. 5.

Gen. 11.

DE PRIMA COLVMNA PARASTATICA,

quæ litteras Hebraicas, Chaldaicas, & Syriacas, earumdemq. Inuentores comprehendit.

De Filijs Seth, Astrologiæ Inuentoribus, litterarumq. Hebraicarum cultoribus.

IN PRIMA primæ Parastaticæ Columnæ facie Theatrum versus, duo Iuuenes pelliceis vestibus amicti conspiciuntur, filij scilicet Seth, & Adæ nepotes, litterarum Hebraicarum cultores, & Astronomiæ inuentores anno mundi 235. vt Iosephus testatur, etiam si ipsum Seth earundem inuentorem fuisse affirmet Suidas, & Philo primam litterarum inuentionem Abrahæ tribuat. Dictorum vterque Iuuenum effictæ Columnæ, vel Tabulæ fragmentum apud se habet, super ea manum suam tenens.

Geneb. lib. 1. Chron. anno 235.

Ioseph. libro 1. antiqu.

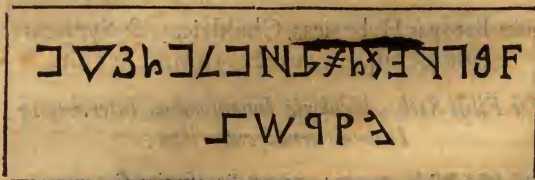
Hi enim duas columnas, siue tabulas fecerunt, quarum vna lateritia erat, altera ænea, siue marmorea: illa contra ignis conflagrationes, hæc contra aquæ alluuiones, vt monimenta ipsa diutius conseruarentur, ac permanerent, cum Adam, eodem Iosepho teste, rerum omnium futurum interitum prædixisset. Hisce in columnis liberales artes, eas præsertim, quæ ad obseruationem siderum pertinent, conscripserunt. Hinc ab Hebræis ad Ægyptios, & Chaldæos, & deinde ad reliquos Astrologiam manasse credendum est. In earum altera promissionem de semine, idest de Christo, Adæ factam, cælatam dicunt: Iosephus autem ad suam vsque ætatem columnam illam marmoream in Syria durasse, testatur. Supra harum imaginum caput, Hebraicum legitur Alphabetum: infra earundem pedes hæc legitur Inscriptio:

Genebr. li. 1. Chron. anno mūdi 235.

Lib. 1. de antiq. rerum.

Filij Seth columnis duabus rerum cælestium disciplinam inscribunt.

Alphabetum Hebraicum antiquius.

ALPHABETVM hoc loco positum est idem cum superiori. Filij enim Seth eo vsi sunt, quod sibi ab Adamo præmonstratū fuisse opinandum est. Nam, vt diximus, non solum post diluuium, verum etiam ante ipsum omnes vna tantum lingua locutos fuisse credendum est, cum post Turrim a Nepotibus Noe ædificatam linguarum confusio, atque diuisio sequuta fuerit, sicut Scriptura sacra testatur. Quòd autem vna, eademq. lingua Hebraica ante diluuium,

Appendix Thes. Ambros. de introduc. linguarum.

Gen. 11.

diluuium,ac temporibus prçſertim filiorum Seth extiterit,ex eo nonnulli credunt, quod in Geneſi de Enos narratur: vbi ipſe inuocare nomen Domini cœpiſſe dictus eſt. *Gen. 4. in fine.* Enos enim cœpiſſe inuocare Deum, non ita intelligitur,quòd Abel & Cain ſacrificando id nō factitaſſe credendum ſit, ſed tunc cœptum eſſe inuocare in nomine Iehouah , iuxta locutionem Hebraicam, opinandum eſt, ſicut Caietano placet, *Caiet. in hunc locū.* quamuis alij arbitrentur , *Aloyſ.lipp. in catena.* Enos cœpiſſe inuocare nomen Domini , quaſi primus inuenerit imagines quaſdam , per quas orationum deuotio excitaretur : vel quia eius tempore inſtauratus fuerit Dei cultus, ritusq. cœperit ceremonijs colendi Deum. Alij vero ex hoc eodem loco, atque ex hoc nomine Iehouah , *Iehouah Tetragrāmaton.* hanc linguā,quæ Hebraica nuncupatur, ante diluuium fuiſſe autumant:hoc enim quattuor litterarum nomē , quod tetragrammaton dicitur , cui etiā admirandas Hebrçi virtutes tribuūt,illius eſt linguæ,illiusq. characteribus ſcribi ſolet. Adde etiam quòd Ioſephus , vt in Exemplaribus manuſcriptis Hebraicis & impreſſis legitur , *Lib. 2. de Antiqu. c. 11.* recenſet Epiſtolam ab Alexandro Magno ad Ariſtotelem præceptorem ſuum ſcriptam de ſepulchro Cainan filij Enos,qui fuit ante diluuiū, *Gen. 5.* in Ciuitate Perſiaca inuento:cuius Epitaphium litteris Hebraicis ſcriptū fuiſſe de Diluuio futuro Alexander teſtatur: quas quidē litteras antiquiores fuiſſe credendum eſt : quibus etiam,vt S. Hieronymus in Ezechielem ait, *S. Hieron. in cap. 9. Ezech. to. 4.* eouſque Samaritani vtebantur.

Teſtimonium de eo , quod in ſepulchro Cainan repertum fuit.

וַיִּכְתּוֹב אֶת הֶעָתִיד לִהְיוֹת מַחְמַבּוּל עַל לוּחוֹת אֶבֶן וְהִנֵּם
שַׁם וְהַכְּתָב כְּתַב עִבְרִי

Admiror autem , cur extrema littera ſuperioris Alphabeti figuram T , Thau, quæ ſanctiſſimæ Crucis ſimilitudinem repræſentat , non habeat , ſicut in antiquioribus Hebræorum litteris reperiri Sanctus Hieronymus ait , *S. Hieron. vbi ſupra.* niſi hoc ſit ijs antiquius : Thau enim figura,quæ ipſi Thau , ת , recentioris Albeti Hebraici non eſt adſimilis, ſic ſcribi ſolet T , ✝ , vt ex multis Alphabetis , quæ ex libris , qui cuidam Salomoni aſcribuntur , deſumpta ſunt, Apollonio eius interprete , ſicut ex Theſei Ambroſij Canonici regularis Lateranenſis in *Appendix Theſ. Ambroſ. de introd. linguarum.*

varia linguarum genera Introductione videre licet: vbi inter multa diuersarum linguarum Alphabeta, vnum Iacobitarum extat Alphabetum, cuius littera extrema figuram Crucis omnino repræsentat, hoc modo †. Hæc autem littera, siue figura, Symbolum nostræ redemptionis, quæ per Crucem consummata est, ante aduentum Saluatoris nostri in carnem, absolutionis signum, Salutaremq. notam præseferre visa est, vt legitur in Ezechiele, vbi signa Thau super virorũ gementiũ frontes scripta esse, legitur: & qui huiusmodi figura inueniebãtur insigniti, salutẽ consequebantur. Quamuis autẽ littera T, Thau Hebraica antiquior cum T, Græca Taf, & Latina, T, quantũ ad figurã habeat affinitatẽ, ab ijsdẽ tamen quantũ ad sonũ non parũ differt: illa enim suauis est: hæ autẽ insuauissimæ a Cicerone appellantur: A θ, θῆτα vero Theta Græco, & figura, & sono, atque symbolo lõge distat: nã Thau salutare est: Theta autem lethiferum: propterea quòd θ, erat mortis nota, vel quia per mediũ telo est trãsfixa, vel quia est prima dictionis, θάνατος, littera, quæ mortem significat. Hinc Martialis illud Theta mortiferum, Persius autẽ nigrũ appellauit dicẽs: *Et potis est nigrum mortis præfigere Theta.* Alius: *O nimium ante alias infelix littera Theta.* Nec est mirum quòd Thau figuram Crucis habẽs diuersam a Theta significationem habeat, cũ Christus Saluator noster in ligno sanctissimę Crucis mortẽ nostrã moriendo destruxerit, vitamq. resurgendo repararit. Vtcumque autẽ sit quod de antiquioribus characteribus Hebraicis dictũ iam fuit, quas in Bibliotheca Vaticana inuenimus litteras, nos hic apponendas censuimus, quibus Astrologiam a filijs Seth conscriptam esse credendum est. De filijs autem Seth hactenus, vt de Abrahamo tandẽ loquamur.

Ezec. c. 9. — *Cicer. in Ora. ad M. Brutum.* — *Lib. 7. ad Castricũ.* — *Persius sat. 4.*

DE ABRAHAMO ET SYRICARVM, CHALDAICARVMQ. LITTERARVM INVENTORE.

LTERA in Columnæ facie Abrahã, primus Patriarcha, senex, vestibus oblongis indutus, & machæratus, circinum, & amussim, siue regulam & normam, quã nunc Quadram passim vocãt, dextra manu tenere cernitur.

tur. Machæra cinctus pingitur Abraham ob prælium, quod annum septuagesimum quintum agens, contra Chodorlahomor Regem Elamitarum, & Thadal Regem gentium, & Amraphel Regem Sennaar gessit, vt Loth nepotem suum, & mulieres atque viros, substantiamq. Sodomorum & Gomorrhæ ab inimicis ablatam recuperaret. Hinc potitus victoria reuertitur, & pane vinoq. sollemniter prius oblato a Melchisedech, Dei nomine inuocato, excipitur ac benedicitur. Circinũ & amussim dextera tenere cernitur ob mathematicam, quã sacerdotibus Aegyptijs tradidisse fertur, vt scribit Iosephus, & Plato in Epinomide id quodã modo videtur innuere. Quod videtur confirmare Cicero, qui primos Astrologiæ inuẽtores Chaldæos recenset. Aegyptij enim illas ita excoluerũt vt putetur Geometriæ inuẽtores sicut Phoenices Arithmeticæ esse dicuntur: cuius tamen lineas ab eodem Patriarcha cum in Palæstinam profectus est, acceperunt. Dicitur etiã Abraham artem statuariã aliquãdiu exercuisse, a Thare patre suo statuario idolorum fictore & venditore edoctus.

Gen. 14. Epinomis. 1. legũ appẽdix, vel Phil. to. 5. Cic. lib. 1. de Diuin. nõ semel. Ex Geneb. li. 1. Chronic. an. mũdi 1949.

Abraham præterea Chaldaicarum, seu Hebraicarũ litterarum inuentor fuit, Philone teste, qui arbitratur linguam Hebræorum ipsam, vt B. Hieronymus narrat, esse Chaldaicã: quia Abraham de Chaldęis fuit. Vel potius teste Suida, sacras litteras, & linguam sanctam olim inuẽtam conseruauit, cum Adam, vel filij Seth dictarum litterarum, vt Iosephus ait, Inuentores dicantur, qui multis annis Abraham præcesserunt. Supra Abraham caput extat Alphabetum vt infra: ad eiusdẽ vero pedes legitur Inscriptio in hanc verborum formam:

Hebra. in Beresith Rabba, & Suidas in Abrahã. Hieron. in c. 1. Danielis to. 4. Suidas in Abrahã, et Ioseph. lib. 1. Antiq.

Abraham Syras, & Chaldaicas litteras inuenit.

Alphabetum Syriacum, & Chaldaicum.

NEC

EC silentio prætereundum est, cur Inscriptio Latina hoc loco posita Syriacas, & Chaldaicas litteras vnico Alphabeto comprehendat. Id enim factum esse reor propter earundem linguarum vicinitatem, seu affinitatem, vt sanctus Hieronymus testatur dicens: In hac Epistola (ad Galatas) modo Cephas, modo Petrus scribitur: non quòd aliud significet Petrus, aliud Cephas, sed quòd quam nos Latine, & Græce Petram vocamus, hanc Hebræi, & Syri propter linguæ inter se viciniam, Cepham nũcupent. Hinc ex Philonis sententia, quam Hieronymus improbare visus non est, Hebræorum ipsam linguam Chaldaicam esse dicendum est, quia, vt diximus, Abraham de Chaldæis fuit. Nec desunt, qui autument Chaldaicam linguam esse, quam nunc Hebræam dicimus, atque ita fuisse vocitatam, vt Theodoretus præsertim ait, ex eo quòd Abraham, cum è regione Chaldæorum in Palæstinã veniret, fluuium Euphratem pertransijt. Hebra enim, vt aiunt, Syrorum lingua idem dicitur quod Euphrates: immo idem Theodoretus Syriacam linguam omnibus alijs antiquiorem esse arbitratur, vt nomina ipsa Geneseos indicare videntur. Adam enim (ait) Cain, Abel, & Noe, propria sunt linguæ Syriacæ: Syrorum namque mos est, terram rubram appellare Adam. Interpretatur autem Adam terrenus, aut puluerosus, & Cain possessio, sicut Adam ipse de Cain innuisse videtur, cum Deum laudauit dicens: Possedi hominem per Deum. Abel idem quod luctus: primus enim visus est mortuus, & primus parentibus luctum attulit. Noe vero idem quod requies. Vtcumque autem sit, Hebraicam linguam, omnium matricem & mundo coæuam fuisse fatendũ est, vt S. Hieronymus, & Origenes testantur: & ex hac multę, id est 72. vt Hebræis placet, factę sunt: quod colligunt è capitibus familiarũ, quæ in libro Geneseos recẽsentur: Hebraica enim Syriacæ, Arabicæ, Chaldaicę, Aegyptiacę, Samaritanicæ, aliarumq. id genus linguarũ genitrix nũcupatur: Græca Doricæ, Ionicæ, Aeolicæ, & Atticæ, ex quibus cõmunis efficitur: Latina Italicæ, Valachicæ, Gallicæ, & Hispanicæ: Sclauonica Polonicæ, Boemicæ, Moscouiticæ, ac ceterarum: Germanica Helueticæ, Anglicæ, Flandricæ, & aliarum: Tartarica Turcicæ, Sarmacanicæ. Abyssina Aethiopicæ,

S. Hieron. in c. 2. ad Gal. to. 6.

S. Hieron. in cap. 1. Dan. to 4.

S. Hieron. vbi supra.

Theodoretus q. 59. & 60. in Gen.

Gen. 4.

Hieron. in Soph. to. 5. Orig. hom. 11. Num.

Gen. 10.

Ex Geneb. lib. 1. Chronic. anno mundi 1850.

picæ, & Sabeæ. Hinc mirum non eſt, ſi Syriaca, & Chaldaica linguæ vnico Alphabeto comprehendantur, cum ex illa vna, antiquioreq. Hebraica lingua ceteræ originem traxiſſe perhibeantur: immo cum eadem ipſa Hebraica non ſolum quantum ad ſcribendi modum, verum etiam quantum ad characteres, atque verborum ſenſum, affinitatem non modicam ceteras linguas habere conſtat. Hæc hactenus, vt ad alia transeamus.

DE MOYSE ANTIQVARVM LITTERARVM APVD HEBRÆOS INSTAVRATORE.

TERTIA in Columnæ facie Moyſes Iudæorum Dux inclytus conſpicitur dextra manu librum, qui Pentatheucum repræſentat, tenere cernitur: qui ad ſiniſtram partem duas Tabulas lapideas apud ſe habet, in quibus fuerunt ſcripta decem Præcepta, quæ a Deo in Monte accepit. Inſtituit autem Moyſes leges ad Religionē & ad Rempublicam pertinentes 449. & amplius, totis illis quadraginta diebus, quibus fuit in Monte: quæ tandem, alijs deinceps additis, vſque ad 614. præcepta excreuerunt. Affirmantia quidem 248. quot hominum oſſa a Medicis numerantur: Negantia vero 366. quanta eſt ſumma dierum anni. Id quod ex illis duobus libris, ſuper quibus extant lapideæ Tabulæ, repræſentatur. Hic etiam Hebraicarum litterarum inuentor fuiſſe fertur, vt Euſebio placet, qui ait in libro de Temporibus, & in libro de Præparatione Euangelica Moyſem Iudæis primum litteras tradidiſſe, & a Iudæis Phœnices, poſtremo a Phœnicibus Græcos accepiſſe. Quamuis autem, vt nonnulli volunt, Moyſes Hebraicam linguam punctis inſignitam a Deo accepiſſe dicatur, dum legem in Monte ſuſcepit: dicitur tamen Inuentor Alphabeti antiquioris, quod Adamo primùm, deinde eius Nepotibus tributum eſt, cùm eiuſdem

Anno mūdi 2609.

Affirm. & Neg. præcepta. Oſſa hominum 248.

Lib. 8. & 10.

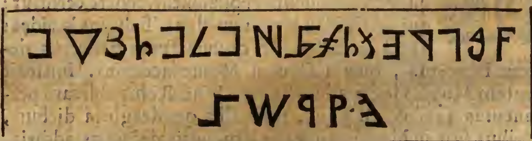
Alphabeti

Alphabeti instaurator fuerit, & cultor, quo antiquiores non habemus Auctores, qui libros conscripsisse perhibeantur. De Hebraicæ linguæ antiquitate sanctus Pater Augustinus idem videtur sentire dum ait: Non itaque credendum est, quod nonnulli arbitrantur, Hebræam tantum linguam, per illum, qui vocabatur Heber, vnde Hebræorum vocabulum est, fuisse seruatam, atque inde peruenisse ad Abraham; Hebræas autem litteras a lege cœpisse, quæ data est per Moysen, sed potius per illam successionem patrum, memoratam linguam cum suis litteris custoditam. Denique Moyses in populo Dei constituit, qui docendis litteris præessent, priusquam diuinæ legis vllas litteras nossent. Hæc Augustinus. Supra Moysis caput, Hebraicum Alphabetum antiquius legitur: ad pedes autem Inscriptio Latina, vt infra:

Lib. 18. de Ciu. c. 39.

Moyses antiquas Hebraicas litteras inuenit.

Alphabetum Hebraicum antiquius.

ALPHABETVM hoc est idem cum primo, & secundo, quæ superius posita sunt: & quamuis Hebraicas litteras non solum ante legem Moysi datam, verumetiam ante diluuium fuisse constet, sicut superius monstratum fuit: Moyses tamen eas inuenisse narratur, vt ex Inscriptione Latina clare patet, quatenus characteres ipsos instaurauit, & illustrauit, dum Tabulas lapideas digito Dei scriptas accepit, ceterosq. libros ijsdem litteris conscripsit. De Hebraicis litteris antiquioribus hactenus: & reliquum est vt ad nouas Hebraicas accedamus.

Exod. 31. in fine.

DE ESDRA NOVARVM LITTERARVM APVD HEBRÆOS INVENTORE.

VARTA in paraſtaticæ Columnę facie Hebraicarum litterarũ, ſed recentiorũ inuentor Eſdras, Propheta, Sacerdos, & Scriba more ſacerdotali indutus, altera manu calamũ, altera vero librũ tenere cernitur. Hic a S. Auguſtino magis rerum geſtarũ ſcriptor quàm Propheta habitus fuit: Eſdras autem, inquit Auguſtinus, propheta forte cēſendus eſt, quia Chriſtũ prophetaſſe viſus fuit cum orta quęſtione apud Regem quid fortius, aut potentius eſſet in rebus, Vnus dixit eſſe Regem, alter Vinum, tertius vero Mulieres, ſed ſuper omnia veritatem victricem eſſe demonſtrauit: quam Veritatem Chriſtum eſſe dicendum eſt.

Lib. 18. de Ciu. c. 36. to. 5. Ex 3. Eſd. 3. & 4.

Quæstio. quid fortius aut potentius in rebus. /

Io. 14.

Hic item litteras nouas Hebræas, quibus nunc vtimur, inuenit, vt S. ait Hieronymus, poſt captã Hieroſolymã, & poſt inſtaurationem Templi ſub Zorobabel, cum ad illud vſque tempus ijdem fuerint characteres Samaritanorũ & Hebræorũ. Hic Cabbalã apud Hebræos collegiſſe dicitur, & ſeptuagintaduobus mandaſſe libris, quibus ſeptuaginta duorum ſeniorum doctrinã comprehendiſſe perhibetur: èquorũ numero eſt quartus liber falsò Eſdrę aſcriptus. Eos libros Ioannes Picus Mirãdulæ comes, et naturæ monſtrũ ſe habuiſſe ſcribit. Huius itẽ opera libri ſacri fuerũt emendati: hinc merito ſcriba, ſiue cēſor fuit appellatus: qui etiã, teſte Athanaſio in Synopſi, ducẽtos et quattuor libros cõſcripſit. Quattuor interea libri ſub Eſdræ nomine in Biblijs olim reperiebantur, ſed duo tantum priores canonici habentur: Idq. ita eſſe declaratum eſt in Concilio Carthaginenſi, Florentino, et Tridentino: quorum prior de rebus geſtis filiorum Iſrael priuſquam e Babylone in Hieruſalem aſcenderet Nehemias: ſecundus vero, qui continet hiſtoriam de reædificatione muri per Nehemiam, qui miſſus fuit tamquam Dux a latere Perſarum Regis ad reædificationem Ciuitatis, Nehemias etiam dicitur,

Præf. in II. Reg. to. 3. Et in c. 9. Ezec. to. 4. Ex 4. lib. ſub falſo. Eſdra nomine inſcripto. c. 14.

Io: Picus Mirandulanus, naturę mõstrũ.

Cõcil. Triden. ſeſſ. 4.

M

dicitur, ſæpe tamen confundi ſolent: vterque vero dicitur Eſdræ, ſed primus magis proprie dicitur. Tertius & quartus nomine Eſdrę inſcripti (quos Hieronymus apochryphos, ſomnijsq. plenos vocat) & inter canonicos numquam recepti, nunc iuxta Canonem ſacri Concilij Tridentini a Biblijs veteris editionis vulgatæ Sixti V. Pontif. Max. præcepto expuncti ſunt, quamuis tertius ab Origene, Athanaſio, & Auguſtino, quartus ab Ambroſio pluribus in locis, & præſertim in Lucam, & in libro de Spiritu ſancto citentur. Scripſit etiam Genealogias libri Paralipomenon vſque ad eum locum, in quo ſuam genealogiam oſtendit: cetera Nehemias abſoluit. De ipſo Eſdra Rabanus maurus hunc in modum ſcribit: Omnes libros ſacros veteres cum Iudæi ingreſſi fuiſſent Hieruſalem, Eſdras diuino ſpiritu afflatus reparauit, cunctaq. Prophetarum volumina, quæ fuerunt a Gentibus corrupta, correxit: totumq. vetus Teſtamentum in duos & viginti libros diſtinxit, vt tot eſſent libri in lege quot habentur & litteræ. Quidam autem eum faciunt auctorem accentuum & punctorum, quæ hodie in Biblijs Hebraicis reperiuntur, ſed falſum putant, propterea quòd Hieronymus ad ſua vſque tempora nulla extitiſſe teſtatur: inuentaq. fuerunt paulo poſt tempora Honorij Imperatoris anno ab euerſo templo 436. & poſt Chriſti paſſionem 476. in Tyberiade Vrbe Galilææ. Quamuis autem huiuſmodi puncta ab Eſdra inuenta eſſe inficientur multi et eruditi quidem Viri: ij tamen affirmant ab ipſo Synagogæ, vel Synodi auctoritate Codices Iudæorũ per ſententias, membra, et verſus fuiſſe diuiſos, et interuallis quibuſdam diſtinctos: qui antea veluti vnicus erant verſus. Quare S. Hieronymus ait ſe ad vtilitatẽ legentium eaſdem commaton inciſiones, et interuallorum diſtantias, quas in Hebraicis Codicibus repererat, in ſua Tranſlatione ſeruaſſe. Sed de hac Columna paraſtatica hactenus, vt de Hebraico Alphabeto nouo nonnihil dicatur. Supra Eſdræ caput Hebraicum Alphabetum nouum cernitur: Ad pedes autem eiuſdem hæc Latina legitur Inſcriptio:

Eſdras nouas Hebræorum litteras inuenit.

To.3. Præfat. 107. in Eſdrã.

Homil. 9. in Ioſue.

Cõtr. Arr.

Auguſ. de Ciu. Dei. lib. 18. c. 36. to. 5.

Ambr. l. 2. c. 2. in Lu.

Lib. 2. c. 7.

Rabanus de inſtit. cler. c. 54.

Ex Geneb. li. 2. Chro. anno mundi 3638.

Ex Geneb. li. 2. Chro. anno mũdi 3638.

Ex Præf. in lib. Paralip. 107. ſed clarius ex Præf. ĩ Iſaiã ad Paulã, & Euſtoch. to. 3. Præf. 117.

ALPHABETVM HEBRAICVM NOVVM.

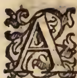
Nomina litterarum.		Pronunciatio.	Figuræ litt.
Aleph	אָלֶף	a	א
Beth	בֵּית	b	ב
Ghimèl	גִּימֶל	g	ג
Dàleth	דָּלֶת	d	ד
He	הֵא	h	ה
Vàu	וָו	u	ו
Zàiin	זַיִן	z	ז
Cheth	חֵית	ch	ח
Teth	טֵית	t	ט
Iod	יוֹד	i	י
Caph	כַּף	c ch	כ ך
Làmed	לָמֶד	l	ל
Mem	מֵם	m	מ ם
Nun	נוּן	n	נ ן
Sàmech	סָמֶךְ	ſ	ס
Nghàin	עַיִן	gh	ע
Pe	פֵּא	p ph	פ ף
Tſade	צָדִי	tſ	צ ץ
Coph	קוֹף	k	ק
Reſc	רֵישׁ	r	ר
Scin	שִׁין	ſc	שׁ
Sin	שִׂין	ſ	שׂ
Thau	תָּו	t th	ת

Litteræ ך Caph, ם Mem, ן Nun, ף Pe, ץ Tſade, in fine dictionis ponuntur: illæ autem alteræ, quæ ſunt eædem cum hiſce quinque, figuris tamen differentes, indifferenter locantur, fine dictionis excepto. Sunt qui Zade, non Tſade dici cõtendant.

Hebræi vocales non habentes, vtuntur virgulis, & punctis vice vocalium, vt infra videre eſt. De quibus etiam fuſius dicetur.

Paruæ.					Vocales.	Magnæ.				
ַ	ֶ	ִ	ָ	ֻ		ֵ	ָ	ִי	וֹ	וּ
a	e	i	o	u.		a	e	i	o	u

Hebrei non habent v̄ras vocales./

LPHABETVM hoc Hebraicum ab Eſdra inuentum quamuis ab Alphabeto, quod Adamo, filijs Seth, Abrahamo, & Moyſi ſuperius aſcriptum fuit, longe diuerſum ſit quantum ad figuras, cum eo tamen quantum ad modum ſcribendi, & characterum numerum, eorundemq. nomen eſt idem: Nam duæ & viginti ſunt litteræ a dextro in ſiniſtrum latus deſinentes, eodemq. ſono pronunciatæ: immo (quod conſideratione dignum exiſtimatur) non ſolum apud Hebræos, verum etiam apud Syriacos & Aſſyrios, Ægyptios & Aſianos, Samaritanos & Armenos, Arabes & Æethiopes, Indos & Saracenos, Phœnices & Illyricos, ſiue Dalmatas, Hetruſcos et Turcas, Græcos atque Latinos, necnon apud alias Nationes, initium primæ litteræ Alphabeti fere cuiuſcunque ſono ipſius A, pronunciari ſolet, cum ab Hebræis & ab alijs Aleph dicatur (a Chaldæis tamen Olaph) ab Indis Alefu, ab Aſſyrijs, ſiue Syriacis, ac Phœnicibus Aluz, a Saracenis Alchimon, ab Aegyptijs Athomus, vel Athoin, a Græcis, Hetruſcis, et Iacobitis, multisq. alijs Alpha, & a Latinis A. Id quod non abſque myſterio factum dicas oportet: A, enim vox eſt humana, magisq. ad virum, quàm ad feminam pertinens: & hac forſitan ratione primum hominem Adam, & primam feminam Euam ſic Deus nuncupari voluit, cum E, vox magis feminæ quàm viri eſſe videatur, vt a prima infantis luce experimento id ita eſſe paſſim didicimus.

Ex Appēdice Theſ. Ambr. de introduct. variarum linguarū.

Hæc de numero, ac ſcribendi modo, pronunciationeq. litterarum, ex quibus Alphabeta Hebraica, multaq. alia diuerſarum linguarum affinitatem quandam inter ſe habere dignoſcuntur: ex notis tamen, ſiue figuris, aut characteribus non parum diuerſa, ſicut ex Alphabeto Chaldaico, Hebraico antiquiori, ac nouo, quod nunc præ manibus habemus, videre eſt. Elementa enim, quibus iam olim, hodieq. Iudæi vtuntur, non veterum Hebræorum, ſed Aſſyriorum eſſe dicuntur, vt Genebrardo placet, Eſdra inuentore, qui Synagogæ, ſiue Synodi conſilio, & auctoritate litteras mutauit, vel quòd veterum Hebræorum quàm Aſſyriorum operoſior erat ſcriptura, vel quia eas Samaritani poſt exilium callerent. Ideoq. Iudæi ne cum ſchiſmaticis Iſraelitis vllo ſacrorum vſu communicarent,

Geneb.lib. 2. Chron. anno mundi 1638. Geneb.lib. 1. an. mundi 3203.

nicarent, hanc litterarum formam, quæ nunc vſitata eſt, id eſt quadratam, mutatis prioribus figuris, Eſdra auctore, condiderunt, atque illas veteres, quæ Samaritanæ litteræ deinde ſunt nominatæ, quibus etiam ad eam vſque diem ſancti Hieronymi, vt ipſe ait, Samaritani vtebātur, reliquerunt Hebræi. Verum quia Hebraica lingua vocales non habet, vt etiā idem Hieronymus ſanctus teſtatur, non ſine magno iudicio, vel ab Eſdra, vel deinceps a quopiam alio, etiam poſt Christi aduentum ad annos quadringentos, vt nonnulli volunt, puncta & ad legendum & ad intelligendum commoda fuerunt inuenta: ſin ſecus, legentibus ſemper difficillima fuiſſet lectio, & quandoque incerta. Quare hac tempeſtate punctis, & pronunciatione, non ſcriptis litteris, vt Græci, & Latini faciunt, vocales linguæ Hebraicæ exprimuntur: conſimiliq. modo a Chaldæis, necnon ab Aethiopibus, virgulis affixis litteris, vocales explicantur, vt ex Grammatica Aethiopica, quam Marianus Victorius Rheatinus, vir quidem doctus, Iulij tertij temporibus, Marcello Ceruino tunc Cardinali, qui poſtea Marcellus II. Pontifex dictus eſt, dicauit, & Romæ edidit, cognoſci poteſt. Hinc nos Alphabeto huic nouo Hebraico puncta, quæ a ſancto Hieronymo accentus vocantur, quibus ipſe forſitan caruit, apponenda cenſuimus, etiamſi in Alphabeto, quod in Bibliotheca Vaticana inuenimus, deſiderentur. Nec ſilentio prætereundum eſt, Hebraicos hoſce characteres multo minores olim, quàm nūc, fuiſſe, vt S. Hieronymus innuere viſus eſt ad Euſtochium ſcribens hunc in modū: Accedit (inquit) ad hanc dictandi difficultatē, quòd caligantibus oculis ſenectute, & aliquid ſuſtinentibus beati Iſaac, ad nocturnum lumen nequaquam valeamus Hebræorum volumina relegere: qui etiam ad ſolis, dieiq. fulgorem, litterarum nobis paruitate cæcantur.

S. Hieron. in cap. 9. Ezech. to. 4.

In c. 25. Hiere. to. 4.

Grámatica Æthiopi Mariani Victorij.

Proœm. in 7. cōment. Ezech. & 21. to. 4.

Gen. 27.

Hæc de nouo Alphabeto Hebraico punctis inſignito, quo Biblia Hebraica & vetuſtiora, ac recentiora conſcripta ſunt: hæc punctis & virgulis conſtant, illa vero non item: vtraque tamen multis in locis corrupta fuiſſe credēdum eſt: hæc præter alias quattuor & viginti cauſas, quas Franciſcus Toletus Doctor Theologus e ſocietate Ieſu in ſuis Regulis Hebraicis pro Lingua ſancta intelligēda, vt vidi, cōſcripſit, ſed nondum

Regu. 24. ex Franciſco Toleto in locos difficillimos vtriuſque Teſtamenti.

in lucem

in lucem emisit, deprauationi subiecta sunt præsertim ob puncta, quæ sicut lectionem faciliorē, clarioremq. reddūt, ita etiam corruptioni viciniorem efficere queunt, si solertiæ tantillum deficiat, vel tantumdem malignitatis apponatur: illa vero scilicet vetustiora sunt itē deprauatu facilia ob litterarum, dictionumq. æquiuocationē, quæ sine punctis, & virgulis facile admitti potest, tum ob aliquot huius idiomatis characteres eandem figurā retinentes, tum etiam ob easdem voces diuersam habentes significationem, cuius generis est דבר quod absque punctis est verbū, vel sermo, et pestis, siue mors, vel mortalitas: additis vero punctis, vel virgulis æquiuocatio aufertur: Nam דָּבָר Dauar verbum, vel sermo interpretatur: si autem hoc modo scribatur דֶּבֶר Deuer, vel דָּבָר Dauer, pestis vel mors, siue mortalitas dicitur: His de causis Hebraica exemplaria corrupta fuisse eruditi quidem Viri (vt reor) affirmarunt: e quorum numero fuit Eusebius de historia Ecclesiastica, lib. 4. cap. 17. et lib. 5. cap. vltimo,
Cap. 29. Tertullianus aduersus Marcionem, Irenæus in lib. 1. contra
Rom. 5. hæresim, Basilius lib. 2. contra Eunomium, Ambrosius in
Gal. 2. to. 3. Epistolam ad Romanos, et in Epistolam ad Galatas, et in Prooemio libri primi in Lucam: Iustinus Martyr aduersus
Psal. 95. Tryphonem ait, ex versiculo illo Psalmi, *Regnauit a ligno Deus*, ablatas esse duas hasce voculas, *A ligno*: quæ in Psal-
S. Aug. lib. 2. de doct. chr. c. 14. to. 3. morum editione, quam Italam dicunt, et Ecclesia sancti Petri Romæ habet, et legit quadringentis ab hinc saltem annis, huius editionis ceteris libris ammissis, reperiuntur: De hoc Psalterio Beatus Franciscus, vt conijcere possum, locutus
Reg. c. 3. est in sua Regula dum Clericis mandauit, vt diuinum officium recitandum disponerent iuxta Romanæ Ecclesiæ ritū,
S. Bonau. in Regulā c. 3. to. 7. par. 4. Psalterio excepto. Quam rem Sanctus Bonauentura perpendit, rationemq. exceptionis huiusce reddit dicens, Ecclesiam Romanam alia Psalterij translatione vti, quàm communiter habeatur, vel verius aliter emendato, vt ipse ait: nam per Romanæ Ecclesiæ ritum, diuini officij ordinem Romæ obseruatum intelligit, vt ex dictorū verborum serie clare patet.
Psal. 21. Præterea, vbi nos legimus: Foderunt manus meas, & pedes meos, pro eo, quod legi debet כָּרוּ Karù, id est, *foderunt*, vt habet vulgata editio, recentiores Hebræi legunt כָּאֲרִי Kaari,

ri, id est, tanquam Leo manibus meis, & pedibus meis: quæ quidem lectio sensum nonnisi durum, & distortum habet. Id quod factum videtur, vt veritas prophetica de Christi Saluatoris nostri passione & imperio occultaretur. Adsimile est illud de Messiæ diuinitate apud Hieremiam: Et hoc est nomen, quod vocabunt eum, Dominus iustus noster: nam pro eo, quod legitur in Latina editione vulgata, *Vocabunt*, recentiores Hebræi legunt: יִקְרָאוֹ Ichreo, id est, *Vocabit*: quasi velint id esse legendum: Dominus vocabit Messiæ nomen, Iustus noster. At verus lectionis sensus est: Israel vocabunt nomen Messiæ: Dominus iustus noster: pro quo in Hebræo sic legi debet, יִקְרְאוּ Ichreu, id est *Vocabunt*, vt Chaldaica paraphrasis habet, & Rabbi Dauid KimKi, qui hunc in modum legit: Israel vocabunt Messiam, Deus iustus noster, non autem, Deus vocabit Messiam, Iustus noster. Et hac in re consului Neophitos aliquot eruditos, & Hebraicæ linguæ professores, Christianæq. pietatis obseruantissimos, qui Hebraica exemplaria tum vetustiora tum etiam recentiora deprauata esse asseueranter fidem faciunt iuxta sententiam sancti Hieronymi, qui in Epistola ad Galatas, Hebraica exemplaria immutata esse aperte fatetur, vbi ait, sublatam ab Hebræis fuisse hanc vocem, *Omnis*, ex dicto illo Deuteronomij: Maledictus omnis, qui non permanserit in omnibus, quæ scripta sunt in libro legis: eamq. vocem in Hebræis Samaritanorum voluminibus se inuenisse ait, idq. cum septuaginta Interpretibus concordare affirmat. Nec huic sententiæ aduersatur quod in Isaia dicit idem Hieronymus, ex Origenis scilicet sententia irridens eos, qui dicunt nonnullos scripturæ locos ab Hebræis fuisse deprauatos: quoniam ibi Hieronymus de quibusdam tantum locis loquitur, non autem in vniuersum, vt inibi videre est. Huiusmodi est dictum Augustini, qui ait, Hebraica exemplaria quantum ad annorum dinumerationem, hominumq. ætates corrumpi potuisse librariorum potius negligentia, quàm Interpretum, vel Hebræorum peruersitate, aut malitia, cum id Iudæorum improbitati contra Messiæ aduentum fauere posse haudquaquam videatur: nonnulla enim de Christo, ac de sanctissima Trinitate septuaginta Interpretes, Spiritu sancto dictante,

Hier. 23.

S. Hieron. in c. 3. ad Galat. in prin. to. 6.

Deut. 27.

To. 4. in c. 6. Isaia.

Lib. 15. de Ciuit. Dei cap. 13.

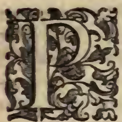
Aug. lib. 18. de Ciuit. c. 42. to. 5.

Praef. in trãsl. Isa. ad Paulã & Eustoc. to. 3. Praef. 117. te, omiserunt, ne Ptolemaeo mysteriorum non capaci scandalum afferrent, neue, vt sanctus Hieronymus ait, Ethnicis filij dei sacramenta perspicue tunc temporis proderent, neue etiã sanctum canibus, & margaritas porcis darent. Huius generis est illud: Ex Aegypto vocaui filium meum. *Matth. 2.* Et: Videbunt in quem transfixerunt. *Io. 19.* Et: Osculamini Filium, vt sancti Hieronymi Translatio habet: pro quo in editione vulgata legitur: *Psal. 2.* Apprehendite disciplinam, quae per Filium, qui est sapientia Patris, intelligi debet. Haec de antiquis ac nouis Hebraeorum litteris, earumq. Inuentoribus. Nunc reliquum est, vt ad secundam Columnam parastaticam accedamus.

DE SECVNDA COLVMNA PARASTATICA,

quae litteras Aegyptias, sacrasq. notas, necnon Phrygias, earumdemq. complectitur Inuentores.

De Iside Aegyptiarum litterarum inuentrice.

PRIMA huius Columnae parastaticae facies Isidem Inachi Regis filiam, & Aegyptiorum Reginam capite corona regia, ac lunula semiplena redimito, laeua sceptrum, frumentiq. spicas quinque gestantem repraesentat: ad cuius Reginae pedes crocodilus cernitur. Haec e Graecia in Aegyptum se se recipiens, vt infra dicetur, Aegyptios litteras docuit, & terras colere instituit, primaq. vt Tertullianus ait, *Tertul. li. de corona mil.* repertas spicas capite circumtulit, sicut id spicae illae praeseferunt. Hinc eam Aegyptij vita functam ob beneficiorum memoriam magnis honoribus tanquam Deam prosequuti sunt, *Lucanus lib. 6.* eidemq. sacerdotes instituerunt, terramq. eius nomine, hoc est Isidem, appellarunt: Isis enim lingua Aegyptiorum terra nuncupatur.

Per

Per lunulam illam semiplenam, siue cornutam, quæ supra Reginæ frontem ad coronæ regiæ cõspicitur summitatẽ, Isis intelligitur. Plutarchus enim, & Eusebius, alijq. permulti Isidem Lunam esse contendunt ex Ægyptiorum dictatis, qui eam hoc Hieroglyphico describebant, vt cornua taurina veluti nouæ Lunæ speciem gestaret. Sicut autem Isis per Lunam, ita per imaginem æluri, quem catum, & felem Latine vocitamus, intelligebatur Luna, in cuius cultum magna ælurum veneratione prosequebantur Aegyptij: apud quos quidquid cum Luna consensum aliquem, vel quandam sympathiam habebat, id maximo habebatur honori: cuiusmodi ælurus, siue felis, vel catus esse dicitur, cui ad easdem Lunæ vices oculos aut ampliores fieri, aut minores, crescente, ac decrescente Luna. Huius autem generis sympathiam ex eo item esse credebant, quòd sicut Luna Soli aduersatur, ita felis soricem, quem Solis totum esse dicebant, genuino quodam odio prosequi solet. Hinc felis hieroglyphico Lunam, ac Lunæ imagine Isidem Aegyptij significabant ob eam saltem vim, quam Luna influit non solum in ea, quæ in aquis procreãtur, verumetiam ab ipsa gignuntur terra, quæ Aegyptiorum Idiomate Isis, vt diximus, nuncupatur: ad cuius rei intellectum lunula illa in coronæ vertice depicta est.

Plutarch. & Eusebius.

Gellius li. 20. cap. 7. Noct. Att.

Per Crocodilum lacertæ adsimilem, incredibili tamen magnitudine, vnguibus armatum, solis Aegyptijs, atque ijs regionibus, quæ Nilo alluuntur, cognitum, fit allusio ad Aegyptum, quæ huiusmodi specie animalis maiorem in modum abundat, sicut noctuis Athenæ abundare solent.

Fit præterea, vt reor, per Crocodilum allusio ad venerationem, quã eidem animali necnon & Ibi aui præstabant Aegyptij, sicut Aristoteles ac Tertullianus testantur. Puto enim Crocodilum ab Aegyptijs veneratum esse ad malum euitandum, quod ipsum animal videtur præseferre, hoc est rapinam, crudelitatem, ac simulationem: Crocodili enim natura est, sicut naturalis historiæ professores narrant, vt cum fame stimulatur, & insidias machinatur, os hausta impleat aqua, quam effundit in semita, qua nouit aut alia quæpiam animalia, aut homines aquatum venturos, vt lapsos ob lubricum descensum neque valentes aufugere corripiat, corre-

Aristot. de re famil. lib. 2. Exẽplo 33. Tertul. li. 2. contra Marcionem.

Crocodili natura.

ptosq. deuoret: deinde reliquo deuorato corpore, caput lacrymis effusis macerat, ac tandem ipsum deuorat. Alij vero scribunt, Crocodilum conspecto procul homine lacrymas emittere, atque eundem mox deuorare. Hinc apud Græcos natum prouerbium: Κροκοδείλου δάκρυα, id est Crocodili lacrymæ, in eos transfertur, qui simulant sese grauiter angi incommodo cuiuspiam, cui perniciem attulerint, cui ve magnum malum moliti sint. Ob eandem fere caussam, sicut conijcere queo, Ibim coluerunt, vt scilicet pestem, & inuidiam pariter euitarẽt, quæ per huiusmodi auem nobis indicatur. Hæc enim rostri aduncitate per se partem perluit, qua reddi ciborum onera consueuerunt, & serpentibus pascitur: hinc Cicero ait: Velut Ibes maximam vim serpentium conficiunt, cum sint aues excelsæ, rigidis cruribus, corneo, proceroq. rostro: auertunt pestem ab Aegypto, cum volucres angues ex vastitate Libyæ vento Africo inuectas interficiunt, atque consumunt: ex quo fit vt illæ viuæ nec morsu, nec mortuæ odore noceant. Ab huius auis similitudine Ibis pro inuido ponitur, vt ex eo, quod in Ibim scripsit Ouidius, constat. Dictis igitur de causis ob malum videlicet deprecandum, aut præcauendum, Ibim & Crocodilum venerati sunt Aegyptij adeo superstitiosi, vt cæpe, alliumq. inter deos retulerint. Iidem vero ob collata in se beneficia, terræ scilicet culturam ijs præstitam, necnon propter inuentas litteras, quas eosdem edocuit, coluerunt, sicut ex eo Alphabeto, quod supra Reginæ caput conspicitur, videre est: ad cuius pedes breuis hæc legitur Inscriptio:

Prouerbium.

Cic. lib. 2. de Nat.

Plin. lib. 9. cap. 27.

Isis Regina Aegyptiarum litterarum inuentrix.

Alphabetum Aegyptiacum.

REGINAM hanc, qua nullum apud Aegyptios numen maius, neque venerabilius fuit, Aegyptiarum litterarum Inuentricem fuiſſe Latina docet Inſcriptio: ſed apud eoſdem Aegyptios loco litterarum varias animalium extitiſſe effigies, variarumq. rerũ inſtrumenta inciſa aliquando fuiſſe credendum eſt, vt per huiuſmodi figuras humanæ mentis ſenſus varios effingerent, ſicut antiquiſſima monimenta memoriæ humanæ ſaxis, & Obeliſcis præſertim impreſſa indicant: ſed hieroglyphicis priores dicti Alphabeti litteras fuiſſe fatendum eſt ex doctrina ſancti Patris Auguſtini, qui, dum Iſidem litterarum Aegyptiarum inuentricem affirmat, hunc in modum ait: Quid ſapientiæ eſſe potuit in Aegypto antequam Iſis, quam mortuam tanquam Deam magnam colendam putauerunt, litteras traderet? Iſis porro Inachi filia fuiſſe proditur, qui primus regnare cœpit Argiuis, quando Abrahæ iam nepotes reperiuntur exorti. Quibus verbis non ſolum antiquam litterarum, doctrinarumq. Agyptiarum inuentionem oſtendit, verum etiam propheticam doctrinam omni origine humanæ philoſophiæ antiquiorem fuiſſe teſtatur, ac demonſtrat. Hæc de primis Aegyptiorum litteris, vt ad ſacras notas accedamus.

S. Auguſt. lib. 18. de Ciuit. Dei cap. 37. in fine. to. 5.

DE MERCVRIO
SACRARVM LITTERARVM APVD ÆGYPTIOS INVENTORE.

SECVNDA paraſtaticæ Columnæ facies Mercurium Iouis & Maiæ filiũ, galeratũ, & cothurnatum, alisq. redimitũ, caduceũ, ideſt duobus virgam ſerpentibus circumdatam dextra tenẽtem, Deorum nuncium, facundiæ mercatorum, lucri, ac palæſtræ Deum, furum Magiſtrum, ac denique citharæ, litterarumq. Aegyptiarum inuentorem repræſentat. Hæc autem ad eiuſdem ſermonem & facundiam pertinent. Dictus eſt enim Mercurius, vt ait S. Pater Auguſtinus, quaſi

Diod. li. 1. cap. 3.

Nomina Mercurio tributa declarantur à S. Aug. lib. 7. de Ciu. cap. 14.

medius currens, cum sermo inter homines medius currẽ sexistat: Ideo a nonnullis Hermes appellatur: ἑρμῆς autem Græce interpretatio est, quæ etiam ad sermonem refertur. Hinc Deorum nuncius a Poetis fingitur: quoniam per sermonem cogitata omnia enunciantur. Hic præterea mercibus, a quibus item Mercurius est nominatus, præesse creditur, quia inter vendẽtes & ementes sermonem fieri medium necesse est. Furum denique Magister appellatur, propterea quòd audientium corda sermo aufert & animos fallit. Huius capiti, ac pedibus Poetæ alas tribuunt, hac re significare volentes, instar volucrum velocem per aera ferri sermonem. Caduceum quoque seu virgam gestare fingitur, qua serpentes, hoc est dissidia & discordias hominum tanquam venena, seu venenatas belluas diuidat: nam dissidentium animi sermone præsertim sedari solent: dictumq. caduceum existimatur quasi contentiones & bella per orationem cadere faciat. Quare pacis legati a priscis illis Scriptoribus Caduceatores dicebãtur: sicut enim per Feciales bella indicebantur, ita pax per Caduceatores fiebat. Ad Mercurij imaginis pedes cernitur caput Argi, qui ob plurimos oculos cẽticolus appellabatur. Hoc loco situm est caput vt intelligatur, Argum a Iunone custodem constitutum Isidis, olim Io, in iuuencæ formam a Ioue commutatæ, a Mercurio eiusdem Iouis iussu fuisse interfectum, oculis eius sono fistulæ consopitis, quos deinde aui suæ Iuno, hoc est Pauonis caudæ inseruit, vt Poetæ fabulose aiunt, & præsertim Ouidius, qui hunc in modum Argum ipsum describit:

Liu. lib. 6. de Bello Pun.

Lib. 1. Metamorph.

Centum luminibus cinctum caput Argus habebat,
Inq. suis vicibus capiebant bina quietem,
Cetera seruabant, atque in statione manebant.

Quo quidem commento Poetæ indicare voluerunt, sermoni, quem per fistulæ ac citharæ sonum significarunt, tantam esse quandoque vim, vt ex eo quisque aliquando decipiatur, oculo intellectus per dicendi suauitatem sopito. Argus item mystice sumptus, vt Mythologici interpretantur, est cælum stellatum innumeris fere oculis quibusdam, stellis scilicet fulgẽs ac distinctum, quibus quædam cælestium oculorum species inesse videtur. Mercurium vero, teste Macro-

bio, Solem esse volunt, qui tunc occidere Argum dicitur cum diurno suo lumine stellarum lucē obscurat. Hac de re fortasse perustus fingitur: vel quia Soli vicinior est quàm ceteræ stellæ, vt Ciceroni placet. Pyramis autem illa a dextro latere sita Aegyptū pyramidibus affluentem, charactēres vero inibi designati Mercurium sacrarum litterarum, quę & Hieroglyphicæ, hoc est sacræ notæ nuncupantur, inuentorem, eiusdemq. eloquentiam repræsentant. Hieroglyphica ceteris litteris antiquiora, quæ a sacerdotibus adhibebantur, a vulgo non item, hoc loco non apponuntur, sed Alphabetum, quod item a Mercurio inuentum dicitur, & in Bibliotheca Vaticana reperitur, ob oculos posuimus, etiamsi ad eiusdem Mercurij pedes Latina hæc legatur Inscriptio:

Lib. 1. Saturn. cap. 11.

Cic. 3. de Nat. Deorum.

Iustus Lipsius in li. 11. Annal. Corn. Taciti.

Mercurius Thoyt Aegyptijs sacras litteras conscripsit.

Alphabetum Aegyptiacum alterum.

MERCVRIVM sacrarum litterarum inuentorem fuisse fere omnes fatentur: cuiusmodi autem essent litterarum charactēres apud Aegyptios, dictum est paulo superius, necnon in sexto Emblemate Obeliscum Lateranensem repræsentante, in quo sensum quorundam Hieroglyphicorum tanquam tenui penicillo adumbratum declarauimus. Nec silentio prætereundum est, maiori ex parte, animalium effigies litterarum loco in vsu fuisse: atque ex eo conijci potest quòd Plutarchus ait, Mercuriū, qui primas litteras Aegyptijs communicauit, Ibim primam esse litterā voluisse: refert enim eam in ingressu triangularem

Plutarch. & Strabo lib. 7. Diodior. Sic. li. 1. & 4. in princip. Cic. lib. 3. de Nat. Euseb. de præp. euāgel. lib. 1. cap. 7. Et Tacit. li. 11. Annal.

Plutarch. li. 9. Sympos. q. 3. to. 2.

gularem effigiem, seu figuram, cruribus ita dispositis, repræsentasse: ob eamq. item causam, Ibim ab Aegyptijs veneratam fuisse puto. Hinc apud Latinos, & Græcos prima littera ad Isochelis trianguli faciem accommodata est, atque ita opinandum est reliquas quoque huius generis litteras, vel xvj. vel quoquot extiterint, alicuius animalis effigie, membroue figuratas fuisse. De huiusmodi characteribus Aegyptijs, vel hieroglyphicis, siue sacris notis, Cornelius Tacitus hunc in modum ait: Primi per figuras animalium Aegyptij sensus mentis effingebant, & antiquissima monimenta memoriæ humanæ impressa saxis cernuntur, & litterarum semet inuentores perhibent: inde Phœnices, quia mari præpollebant, intulisse Græciæ, gloriamq. adeptos tanquam reperierint quæ acceperant. Hæc Tacitus: ex cuius verbis planum fit, non solum hieroglyphica maiori ex parte animalium figuris cõstare, verum etiam Aegyptiarum litterarum inuentionem (Hebraico Idiomate excepto, atque Chaldaico) omnibus esse alijs antiquiorem.

Cornelius Tacit. lib. 11. Annal.

Nec subticendum esse censeo, cur Mercurius in Latina Inscriptione, quam superiori loco apposuimus, THOYT, nũcupetur, ni etiam Theuth scribi debeat, vt scriptum, & impressum passim inueni. Quæ quidem vox sicut quattuor tantum litteris constat, ita etiam consideratione existimatur digna: propterea quòd quaternarij potestas, ac dignitas admiranda semper fuit apud omnes fere Nationes, quæ nihil quaternitate non constare putarunt: nam quaternitatem animæ nostræ inesse arbitrabantur, mentem scilicet, scientiam, opinionem, & sensum: aliaq. denique omnia quaternario numero esse colligata, hoc est elementa ipsa, horas anni, numeros, ætatumq. compagines: atque ita vt nihil dici possit, quod a numero quaternario tanquam a radice ac principio non dependeat, sicut Plutarchus, & Cœlius Rhodiginus diffuse demonstrant. Quare Pythagorici numerum quaternarium totum numerum, ac sacrum, solidumq. vocabant ob rationes, quas Arithmetici recte norunt. Hinc non sine ratione, aut consilio factum esse reor, vt omnes fere Gentes præcipuum Dei nomen quattuor tantum litteris enunciarint. Hebræi enim sacrum Dei nomen יְהֹוָה Iehouah, quod inde Tetra-

[handwritten margin note:] quaternarij numeri potestas et dignitas.

Plutarch. li. 9. Sympos. q. 3. to. 2.

Ex Cœl. Rhodig. li. 23. antiq. lect. c. 9. to. 3.

Tetragrammaton dicunt, quattuor tantum litteris nominarunt: quod & alia voce exprimitur, quæ Adonai eſt, & apud eos, Adni etiam, ſcribitur: ſignificat autem, Dominum noſtrum. Ieſu deinde ſuaue, ac ſalutare Gentibus nomen ab Angelo accepimus. Græcis vero θεὸς, Latinis Deus appellatur. Quem autem nos Deum nuncupamus, Perſæ dicunt Syre: Magorum diſciplina, Orſi: Arabes, Alla: Aegyptij vero Thout, vel Theuth: quo nomine Mercurius ab ijſdem nuncupatus, tanquam Deus veneratus eſt, cui quaternarius numerus ab Aegyptijs adſcribitur, vt Rhodiginus ait, quando inter omnes quadratus cenſetur Deus. Plutarchus autem Mercurio quaternarium numerum ſacratum iam fuiſſe ex eo opinatur, quòd quarta menſis die natus feratur. Vel id factum eſſe putandum eſt ob ſex & decem litteras ab eodem inuentas, quæ quattuor quaternarijs conſtant. Vtcunque autem ſit quod duabus hiſce rationibus postremò loco narratis dictum eſt, Mercurium ab Aegyptijs veneratum, vt commentationes mathematicas, & id genus alias commentitias rationes poſthabeam, ex eo ſaltem appellatum eſſe Thout, vel Theuth credendum eſt, quòd hiſce quattuor litteris ab ijſdem populis Deus, vt diximus, appellabatur. Vt autem quæ de Mercurij nomine, ac litteris, artibusq. ab eodem inuentis teſtimonio comprobem luculentiſſimo, dicam quæ in Platonis Phædro inueni. Plato enim ſub Socratis nomine ſic ait: Audiui equidem circa Naucratim Aegypti, priſcorum quendam fuiſſe deorum, cui dicata ſit auis, quam Ibim vocant, dæmoni autē ipſi nomē Theuth, hunc primum omnium numerum, et numeri computationem, geometriam, et aſtronomiam, talorum, alearumq. luſus, et litteras inueniſſe. Hæc Plato de Mercurio, quem infra, litterarum patrem appellat: quæ quidem omnia non niſi de Mercurio intelligi debent, vt omnes exponunt, tum ex Ibi aue, quæ prima ſacrarum litterarum erat, tum etiam ex diſciplinis, quæ eidem aſcribuntur. Mercurius igitur Theuth ab Aegyptijs dicitur ſiue Theutates, vt ait Rhodiginus: itemq. dæmon, ideſt ſapiens, nuncupatur. Ab ijſdem, teſte Cicerone, dicitur Thoyth: eodemq. nomine primus anni menſis vocatur. Dicitur item Taatus, vt ait Euſebius, & Thoor,

Matth. 1. Luc. 1. & 2.

Cæl. vbi ſupra.

Plut. li. 9. Sympſiacon. q. 3. to. 2.

Plato in Dialogo, qui dicitur Phedrus, vel de pulchro longe poſt med. et nō procul a ſine. to. 2.

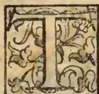
Cæl. Rhodig. li. 22. c. 15. to 3.

Cic. lib. 3. de Nat.

Euseb. l. 1. cap. 7. de prep.

& Thoor, ac Thoyth: vel θωὺθ καὶ θωθ, ideſt Thoyth, vel Thoth, vt in Suida legitur: In Platone autem θευθ, Theuth. Hæc de Mercurio, vt ad alia transeamus.

DE HERCVLE PHRYGIARVM LITTERARVM INVENTORE.

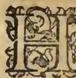
ERTIA Columnæ paraſtaticę facies Herculem, Iouis & Alcmenæ filium, clauæ ex altera parte innixum, ex altera vero leonis pellem manu tenentem repræſentat. Hic ob inſignem fortitudinem & gloriam a Gentibus illis Veritatis ignaris inter deos relatus eſt, maximis exantlatis laboribus, quos quattuor, ac triginta fuiſſe conſtat, ipſumq. Phrygiarum litterarum inuentorem extitiſſe, perhibetur. Hinc ſupra eius caput Alphabetum Phrygiacum conſpicitur: ad eiuſdem autem pedes hęc legitur Inſcriptio:

Cic. lib. 3. de Natu. Deor.

Herculis labores 34.

Hercules Aegyptius Phrygias litteras conſcripſit.

Alphabetum Phrygiacum.

ERCVLEM Phrygiarum litterarum inuentorem fuiſſe Cicero teſtatur dicens: Alter Hercules traditur Nilo natus Aegyptius, quem aiunt phrygias litteras conſcripſiſſe. Hac de cauſa apud Gallos Herculis ſimulacro, ſiue hieroglyphico, eloquentiæ vis exprimi ſolebat, ſicut ex Luciani libello de Hercule conſcripto patet:

Cic. lib. 3. de Natu. Deor.

patet: in quo Phrygia eloquentia maiorem in modum laudatur. Qua de re Phrygibus proprias antiquitus fuisse litteras ab Hercule inuentas dicendum est, sicut Tabella ad angulum huius faciei dextrum depicta, quam Puerulus prope Herculem iacens tenere cernitur, præseferre videtur. Nam per huiusmodi picturam fit allusio ad illud, quod Herodotus narrat de duobus infantibus, quos Psammiethicus rex Aegyptiorum, pastori cuidam inter pecora educandos dedit, atque in solitaria casa custodiendos, caprarumq. lacte alendos, nullamq. penitus vocem coram eis edendam iussit, donec infantes inarticulate vagire desisterent, & aliquid, Natura docente, articulate pronunciarent, vt hoc exemplo sciri posset, quænam lingua sit homini naturalis, quinamve primi hominum extiterint, cum ad illa vsque tempora, vt Pausanias ait, de huiusmodi antiquitate fuerit controuersia. Hinc expleto (ait) bimatus tempore, pueruli, porrectis manibus procidentes hanc vocem Beccus, idest panem Phrygia lingua (vel Bech potius, vt suspicor) ediderunt. Qua ex re Aegyptij antiquitatem Phrygibus concedendam confessi sunt. Hæc ex Herodoto: qui etiam ex Græcorum opinione inibi ait, mulieribus, quæ infantes illos custodiēdos, ac nutriendos Regis præcepto susceperunt, linguas fuisse abscissas. Id quod ab Herodoto irrisum, ego rationi, ac Psammiethici crudelitati, quam eidem Regi Herodotus tribuit, magis consentaneum esse puto. Non deest tamen qui dicat, ab ijsdem puerulis editam fuisse hāc vocem Bedy, quæ apud Phrygas aquam significat, & quamdam cum dictione Beccus quantum ad sonum habet affinitatem. Sunt item, qui eos puerulos hanc vocem Beccus, quæ apud Gallos, & Italos auium rostrum sonat, protulisse nolint, sed sonum siue balatum quemdam, be, be, ad imitationem caprarum, quas audierunt, edidisse contendāt, nullam prorsus linguam homini naturalem esse affirmantes, vt etiam sancto P. Augustino placet dicenti: Siquis inter mutos natus atque alitus esset, sero ac iam iuuenis in alios homines incidens, loqui disceret, cum aliam linguam nullam nosset. Hæc Augustinus: ex cuius plane sententia clare dignoscitur, nullam prorsus linguam homini esse naturalem: si qua enim ei naturalis foret, omnes vno

Ex Ioāne Pierio Valer. Bellunen. lib. 59. de Hercule & eloquētia.

Herod. li. 2. in Euterpe sub initio.

De duobus Infantibus in solitaria casa educatis.

Pausan. lib. 1.

Beccus, id est panis.

Lib. 3. in Thalia.

Clemens Alexand. Strom. 5.

Sueton. in Vitell. c. vlt.

S. August. li. de anima quantit. c. 18. to. 1.

ſopopeia veritatem ipſam excedente: nam lingua (Ariſtoteles ait) non niſi ad ſignificandum aliquid alteri contributa eſt. Id quod abſque rei intelligentia, quæ in brutis animalibus non extat, fieri haud quaquam poteſt. Si autem aliquādo accidit, vt bruta animalia loqui viſa fuerint, ſicut narrat Liuius, qui ait bouem locutum: id prodigioſum, atque in eo dæmonem loquutum fuiſſe dicas neceſſe eſt ob ſuperſtitioſam earum Gentium credulitatem, vt idem Liuius ait: vel diuina virtute res huiuſmodi euenire poteſt, ſicut in Scriptura ſacra eueniſſe legitur.

Ariſt. li. 3. de anima text. vlt. & vltimis verbis.

Liu. Dec. 1. lib. 3. & Dec. 3. lib. 4. & 7.

Num. 22.

Homini igitur ſoli datum eſt loqui: nec ei fari fas eſt a prima naſcentis luce, ſed quodam ſane tempore a natura ſibi præſcripto, vt omnes recte norunt: alijs tamen citius, alijs vero tardius. Si quis autem ante idoneam loquendi ætatem verba pronunciaſſe dicatur, eum rurſus obmutuiſſe Ariſtoteles narrat, quouſque ſolitum loquendi tempus, acceſſiſſet: vel eumdē actutū obijſſe aiunt, ſicut cuidā infanti, eueniſſe compertū eſt: qui ſupra omnes Naturæ leges, vix dum quattuor ac viginti vitæ horis completis, verba ad paterni regni amiſſionē, & gentis perniciem, ac deſolationem pertinētia edidit: quibus enunciatis, eum exanimem concidiſſe, proditur. Hæc de loquutione ſoli homini conceſſa: nunc reliquum eſt, vt eo, vnde digreſſi ſumus, reuertamur dicentes, nullam homini linguam eſſe naturalem, ita ſcilicet, vt ſiquis inter mutos natus, atque alitus eſſet, hac vel illa naturaliter loquatur lingua ab alijs olim inuenta. Is enim cum ad idoneam loquēdi ætatē perueniſſet, nullamq. prorſus didiciſſet linguam, nutu aliquo, ſiue geſtu corporis quodā modo, vt ſic dixerim, loqui, vocē aliquā emittens, niteretur, mutiq. vicē nullo penitus verbo pronunciato gereret: qui enim linguā vllam non audiuit, ſuapte natura loquutionem aliquam formare non poteſt niſi cæleſti dono adiuuetur. Præterea omnes, qui naſcuntur ſurdi, teſte Ariſtotele, mutos item fieri neceſſe eſt, quippe qui nullā diſcere potuerint loquendi formā. Qua de re, quæ ab Herodoto de duobus puerulis, phrygiaq. lingua narrantur, veritati conſentanea haud quaquā eſſe fatendum eſt: Siqua enim lingua homini eſſet naturalis, Hebraica profecto foret, omniū linguarum prima, quam primus homo diuinitus edoctus ceteris

Plinius in proœm. libro 7. hiſt. nat. ait puero dari loquutionē, cū uertex palpitare ceſſat: hoc eſt ad mēſem 14.

Hali Abaragel.

Ex Ariſt. 4. de hiſt. 9. to. 5.

Ariſt. lib. 4. de hiſt. animal. c. 9. to. 5.

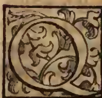
teris præmonstrauit: & hac denique lingua, qua primos Parentes cum Deo congressum, sermonemq. habuisse credendum est, eos puerulos, quos panem Phrygia lingua pronunciasse narrat Herodotus, loquuturos fuisse reor, sicut Origenem, ac Hieronymum sensisse Bartholomæus sibylla testatur, qui ex eorum sententia dictos pueros voces hasce edidisse Hebraicas, hoc est, לֶחֶם Lechem, quæ apud nos dicitur panis, & יַיִן Iaijn, quæ vinum Latinè interpretatur. Hæc ex Bartholomęo sibylla. Verum, vt vt res sese habeat, has tamen opiniones hoc loco recitare libuit, vt intelligatur, quid puerulus ille tabellã tenẽs in hac parastaticæ Columnæ facie depictus sibi velit. Hæc de Hercule, Phrygijsq. litteris ab eo cõscriptis, quas etiã Aegyptias fuisse opinor, cũ ab Hercule Aegyptio eò delatæ sint. Nunc ad Memnonẽ accedamus.

Herodotus vbi supra.

Barthol. i quæst. peregr. Dec. 3. c. 6. q. 6.

DE MEMNONE LITTERARVM ÆGYPTIARVM INVENTORE.

Virg. 1. Aeneid.

VARTA parastaticæ Columnæ facies Memnonem Tithoni filium fratris Laomedontis ex Aurora susceptum, equestri, seu militari habitu indutum, Aegyptiarumq. litterarum inuentorem, aut cultorem repræsentat: cuius post tergũ sepulchrũ cernitur, super quod aues duæ volandi actu depictæ cõspiciuntur. Supra Memnonis caput Alphabetũ extat Aegyptiacum: ad eiusdem vero pedes hæc legitur Inscriptio:

Memnõ Phoroneo æqualis litteras in Aegypto inuenit.

Alphabetum Aegyptiacum.

MEMNO-

MEMNONEM Aegyptiarum litterarum inuentorem fuisse docet Inscriptio, quamuis Alphabetum hoc loco positum paulo superius ex multorum virorum sententia fuerit affirmatum in Aegypto repertum fuisse a Mercurio, quem Cicero huius nominis quintum fuisse tradit. Id quod admirationi nobis esse non debet, cum de primo litterarum Aegyptiarum inuentore apud probatissimos Auctores magnum certamen fuisse constet. Quamuis igitur Mercurio, quem hieroglyphica inuenisse nemo inficiatur, Aegyptiacum Alphabetum plerique tribuant, Memnoni tamen vel tanquam eiusdem Alphabeti inuentori, vel saltem cultori illud idem ascribendum nonnulli affirmant.

Plato in Philebo, et in Phædro. to. 2. Plutarch. li. 4. Symp. q. 3. to. 2. Diod. li. 1. & 4. Cic. lib. 3. de Natur. Deo. Strabo lib. 7. & alij. Polydor. Virg. li. 1. cap. 6.

Vt autem quæ in hac parastaticæ Columnæ facie intelligantur, quod de Memnone scriptum reperi, breuiter subscribam. Sunt qui eum Aethiopem ex Aethiopia in Aegyptum, vbi occubuisse volunt, profectum arbitrentur; quo Demetrium Sunieum adijsse dicunt, vt statuam Memnonis, ac pyramides spectaret, quas vmbram nō iactare, quamuis altissimas, audiuit. Thebæi Memnonem negant, sed quemdam popularem suum esse aiunt, cuius ea sit statua. Nec deest qui eam Sesostri tribuat, & a Cambyse mutilatam dicat. Sunt etiam ex Græcis, qui Memnona Aethiopem non fuisse, sed apud Ilium Aethiopibus præfuisse affirment. Maior tamen probatissimorum Auctorum pars ex Aethiopia profectum apud Ilium occubuisse testatur. Memnon enim Aethiops Tithoni, & Auroræ filius cū maxima orientalium populorum copia in auxilium Priamo Troiæ Regi venit, & in pugna ab Achille occisus, vel, vt alij tradunt, Thessalis insidijs interfectus fuit: qui cum in rogo cremaretur, precibus Auroræ, vt Poetæ fabulantur, in auem mutatus est: ex eademq. pyra aliæ aues euolarunt, quæ Memnoniæ vocatæ, quotannis, vel, vt alij volunt, quinto quoque anno, in agrum Iliacum aduolasse, Memnonisq. sepulchrum ter lustrasse, deinde in duas partes diuisæ, rostris, vnguibusq. (vt aiunt) concursum, siue conflictum egisse, suiq. generis Auctori sanguine suo parentasse dicuntur, sicut Ouidius aperte docet, qui de Memnone historiam suo carmine fabulose & eleganter cecinit. Hinc Memnon tanquam multorum militum dux

Philostratus in Iconib. Strabo lib. 15. Et Lucianus in Toxari.

Ouid. lib. 13. Metamorph. Virg. li. 1. Aeneid.

Pausan. lib. 1. Diod. Sic. lib. 3. Strabo lib. 13. 15. & 17.

militari

militari habitu indutus cernitur ad rei militaris historiam innuendam: fabulam vero aues supra sepulchrum depictæ repræsentant.

Ex Philostrato in Iconibus. Ex Strabone lib. 15. & 17. & ex aliis.

Nec eiusdem Memnonis statua silentio prætereunda censetur: est enim sedens nigro è lapide, quæ magna religionis celebritate in Aethiopia visebatur: in quam dux ipse ab Achille confossus fertur transmutatus. Eo autem artificio fabricata erat, vt sol primo statim ortu radios suos in os eius eiacularetur, ac veluti plectrum aliquod ibi sonum excitaret, vocaliq. significatione iam adesse deum annunciaret: eratq. statua illa diei aduenientis indicium, vt Auroræ filius maternum officium imitaretur. Dicitur autem Memnon Phoroneo æqualis, sicut in Inscriptione legitur Latina, vt clare dignoscatur, ipsum tēpore Phoronei Argiuorum Regis II. qui initio dispersos populos in Vrbem coegit, quam appellauit Argon Phoronicon: vel Phoronei, vt alij volunt, Regis primi, qui fuit anno fere quingētesimo post aquarū inundationem: sunt enim qui Memnonem ante Phoroneum Argiuorū Regem II. fuisse velint. Hæc de Memnone. Nunc reliquum est, vt ad tertiam Columnam parastaticam transeamus.

Plin. li. 7. cap. 59.

DE TERTIA COLVMNA PARASTATICA,

Græcarum litterarum inuentores repræsentante.

De Cecrope litterarum Græcarum inuentore.

PRIMA huius parastaticæ Columnæ facies Cecrope Atheniensium Rege primo, Athenarumq. instauratore insignitur. Hic autem vestitu regio, venerandoq. aspectu, ac dextra sua iugum, duasq. manus complicatas, hoc est fidei symbolum, sinistraq. sceptrum regale, in cuius cacumine extat noctua, gestare cernitur; & ad ipsius Regis latus conspicitur Satyrus: Noctua Athenarum insignia indicat: Satyrus vero, cuius pars superior

viri

viri effigies est, altera vero in caprarum pedes desinit, geminam eius naturam, sicut poetæ fabulati sunt, significare videtur. Id autem ei tributum est, quia primus apud eos marem & feminam in matrimonio iunxit, vt Iustinus, & Eusebius testantur. Hinc Iugum, fideiq. symbolū ob coniugium introductū gestare conspicitur. Cecropē Eusebius biformem appellat: & hac de causa Diphyes appellatur, vt in Inscriptione legitur, hoc est geminæ naturæ homo, vel semiuir & semifemina dictam ob rationem: vel partim homo, partim vero bellua, cum ferinos hominum mores ad humanos reduxisse dicatur. Supra Cecropis caput Græcum extat Alphabetum: ad eius vero pedes Latina hæc legitur Inscriptio:

Iustinus lib. 2. Eusebius in præf. Chronic.

Cecrops Diphyes primus Atheniensium Rex Græcarum litterarum Auctor.

Litteræ Græcæ a Cecrope inuentæ.

Α	Β	Γ	Δ	Ε	Ι	Κ	Λ	Μ	Ν	Ξ
Ο	Π	Ρ	Σ	Τ	Φ					

QVAMVIS a Cecrope sexdecim tantum litteræ dicantur inuentæ, nos tamen totum Idiomatis Græci Alphabetum in tabulam redactum, litterarum figuris omnibus, pronunciatione, siue potestate, ac nominibus earundem distinctum, Latinisq. characteribus declaratum, sicut de nouo Hebraico Alphabeto factum est, infra apponendum censuimus, vt ex eo cuique perbreuem legendi modum scire cupienti, cognitionē aliquam largiamur. Quod vt facilius quisque assequatur, nōnulla etiam ad Græcā scribendi formam pertinentia ob oculos ponere nobis visum est. Qui autem nexus litterarum, partim breuitatis, partim elegantię causa repertos nosse desiderat, ad compēdiosas legendi normas confugiat licet, vt deinde aliqua ex parte instructus ad vberiores Grammaticæ institutiones sese conferre queat.

ALPHA-

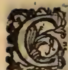
ALPHABETVM GRAECVM

Quattuor ac viginti litteris constans.

Α α	Αλφα	Alpha	A a
Β β ϐ	Βῆτα	Vita	B b ,u, cōſonās
Γ γ ϒ	Γάμμα	Gamma	G g
Δ δ	Δέλτα	Delta	D d
Ε ε	Εψιλὸν	Epſilon	E e
Ζ ζ	Ζῆτα	Zita	Z z
Η η	Ητα	Ita	I i
Θ ϑ θ	Θῆτα	Thita	T th
Ι ι	Ιῶτα	Iota	I i
Κ κ	Κάππα	Cappa	C c
Λ λ	Λάμδα	Lambda	L l
Μ μ	Μῦ	My	M m
Ν ν	Νῦ	Ny	N n
Ξ ξ	Ξῖ	Xi	X x
Ο ο	Ομικρὸν	Omicron	O o paruum
Π π ϖ	Πῖ	Pi	P p
Ρ ρ	Ρῶ	Rho	R r
Σ σ ς	Σῖγμα	Sigma	S ſ
Τ τ ϯ	Ταῦ	Tau	T t
Υ υ	Υψιλὸν	Ypſilon	Y y
Φ φ	Φῖ	Fi	P ph
Χ χ	Χῖ	Chi	C ch
Ψ ψ	Ψῖ	Pſi	P pſ
Ω ω	Ωμέγα	Omega	Oo magnum

Vocales.	Diphthongi.	Impropriæ.
Α Ε Η Ι Ο Υ Ω.	ΑΙ ΑΥ ΕΙ ΕΥ ΟΙ ΟΥ.	ΑΙ ΗΙ ΩΙ ΥΙ ΗΥ ΩΥ
α ε η ι ο υ ω.	αι αυ ει ευ οι ου	ᾳ ῃ ῳ υι ηυ ωυ
a e i i o y o.	æ au i eu i u	a i o i iu ou

Accentus tres. Acutus ´, Grauis ` Circunflexus ˜, Spiritus duo. ʽ Aſper, ʼ lenis. Semper vocales, ac diphthongi initio dictionis alterum habent è ſpiritibus. Conſonans ρ in principio quidem aſpiratur, ῥωμη rhomi, in medio vero ſi geminetur, priore loco leuigatur, poſteriore aſpiratur, πόῤῥω. Gamma ante γ, κ, ξ, χ, pronunciatur vt n, ἄγγελος, angelos, λύγξ, linx, πέφαγκα, pephanca, ἔγχος, enchos. Tau τ poſt ν, vt d, τὸν τάνταλον. ton dandalon. Pi π poſt μ, vt b latinum, πέμπω; pembo.

ECROPEM ſexdecim, vel vt alij volunt, decem & ſeptem Græcarum litterarũ Auctorem fuiſſe, proditur. Verum quia de primo harum litterarum inuentore non ſatis conſtat, hinc alij Græcarum litterarũ inuentores, ſeu cultores earumdẽ in hac paraſtaticæ Columnæ facie recenſentur. Cornelius Tacitus de Græcarum litterarum inuentoribus in hanc loquitur verborum formam: Quidam Cecropem Athenienſem, vel Linũ Thebanum, ſexdecim litterarum formas, & temporibus Troianis Palamedem Argiuum quattuor memorãt, mox alios, ac præcipuum Simonidẽ ceteras reperiſſe. Quibus verbis quamuis nihil certi affirmetur, ſed res in opinionem vertatur, Lipſius tamen, diligens rei litterariæ indagator, Cecropem Aegypto ortum litteras Græcas intuliſſe Athenas pro comperto ait. Huic opitulatur opinioni hieroglyphicum illud de bicipiti Cecropis effigie a priſcis Gentibus illis exculptum, eo quòd, alijs huiuſce facti cauſis prætermiſſis, linguas duas calleret, Græcam ſcilicet, & Aegyptiacam: Athenienſes enim Aegyptiorum coloni fuiſſe dicuntur e Sacenſi ciuitate, Cecrope duce, deducti, vt Nazianzenus teſtatur. Huic denique opinioni videtur fauere illud, quod omnes fatentur de Cecrope ipſo, quem tanquam mira ingenij vi præpollentem multarũ rerum inuentorem fuiſſe affirmant. Cecrops enim primus omnium Iouẽ appellauit, ſimulacra reperit, arã ſtatuit, victimas immolauit, cum ante illum nemo hęc inter Græcos nouiſſet omnino.

Li. 11. Annal.

Lipſius in Cornel. li. 11. ſic emendauit.

Nazianz. in Monodia Baſilij.

Iuſtinus li. 2. Et Euſeb. in præfa. Chron.

Cecropem igitur primum Græcarum litterarum, quas paulo ſuperius ob oculos poſuimus, inuentorem extitiſſe, ceteros vero characteres ab alijs eidem Alphabeto Græco fuiſſe adiectos, vt ſuo loco dicemus, cenſendum fatendumq. eſt: quarum litterarum formas aliqua ex parte a Hieroglyphicis Aegyptiorum originem traxiſſe opinandum eſt, ſicut ex prima Alphabeti littera conſtat, quam Græci ab Aegyptijs, & a Græcis Latini mutuati ſunt. Prima enim Hieroglyfici Alphabeti littera apud Aegyptios, vt ſuo loco dictum eſt, Ibis auis Ciconiæ adſimilis in vſu erat, quam Mercurius, qui primus litteras Aegyptijs tradidit, primam litteram voluit eſſe Ibim, quæ in ſuo ingreſſu, cruribus ita diſpoſitis formam refert triangularem. Hinc littera, quæ apud

Plutarch. lib. 9. Sympoſiacon q. 3. to. 2.

Græcos, ac Latinos prima eſt, ad Iſochelis trianguli faciem accommodatur. Atque ita alias fortaſſe litteras alicuius animalis effigiem recepiſſe opinandum eſt; ſed longa annorum ſerie huiuſmodi charactèrum formæ, vna hac excepta, omnes abſoleuère. Et ſicut Græci atque Latini, aliqua litterarum figura Aegyptios imitati ſunt, ita ab ijſdem Hieroglyphicum aliquod in ſcribendo deſumpſère, vt videre eſt ex littera, A, quam Cicero ſalutarem appellauit: nam in diiudicandis cauſis erat abſolutionis nota, ſicut, C, condemnationis apud Latinos, apud vero Græcos, θ, θῆτα Theta, quæ eſt prima littera dictionis θάνατος, quæ mortem ſignificat, vt ſuperius dictum eſt, & fuſius quidem. N, vero & L, comperendinationis erat indicium, per quod non liquere ſignificabant. Vniuerſi enim Iudices, vt Pedianus ait, Tabellas in ciſtam conijciebant ſingularibus litteris ſignatas. Nec cuiquam mirum videri debet, Græcos & Latinos ab Aegyptijs nonnihil in ſcribendo accepiſſe, cum ab ijſdem Aegyptijs varia diſciplinarum genera, philoſophiamq. præſertim ortum habuiſſe conſtet: immo Clemens Alexandrinus, Diodorus Siculus, atque alij complures eam Græciæ inquilinam, oriundam vero Aegyptijs affirmant: cuius item rei præclarum præbent nobis teſtimonium Pythagoras, Eudoxus, Plato, alijq. inſignes Græciæ viri, qui ob diſciplinas adipiſcēdas, Aegyptum peragrarunt: ad cuius (vt opinor) triquetram terræ figuram, Alphabeti Græci inuentor illam litteræ formam, quæ Δ. Delta nuncupatur, fortaſſe accepit, vt figuram illius regionis hoc etiam Hieroglyphico in ſcribendo imitaretur. Hinc factum eſt, vt Aegyptus ipſa, Græcæ litteræ vocabulo Δ. Delta a multis fuerit appellata. Et vt ceteros Græcos, qui in Aegyptum ad ſcientias capeſſendas ſe contulerunt, prætermittam, ad Platonem redeo, qui neminem latet quantum profecerit ea in regione, vbi etiam, ſicut S. * Pater Auguſtinus opinatur, Moyſis, & Hieremiæ libros ipſe ſibi interpretandos curauit, ſicut præſeferunt ea, quæ in Timæo de mundi creatione, & in Fædone de Purgatorio, de Paradiſo, deq. inferno cōſcripſit. Præterea in Epinomi de ſanctiſſima Trinitate mentionē facit: & in Alcibiade, ſiue de Voto aduētum Chriſti innuere videtur. Immo idem Auguſtinus in quibuſdam

Cic. pro Milone to. 3. orat.

Pag. 84.

Aſcon. Pedian.

Clem. Alexandrinus Strom. 1.
Diod. li. 1.

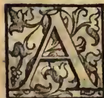
Plin lib. 5. c. 9. Strabo lib. 17. Ptolemæus li. 4. c. 6. Am. Marcel. li. 22.

* Aug. 8. de ciu. c. 11. To. 4. de Natura. To. 1. de anima. To. 2. Epin. & ep. 2. Cyril. cōt. Iul. to. 2.

busdam Platonicorum libris caput primum Euangelij sancti Ioannis se legisse fatetur: & in Mercurij Trismegisti libro se reperisse ait, Hic est filius Dei benedicti. Qua de re Plato ab Eusebio Moyses Atticissans, siue Atheniensis vocatur: nam, vt sanctus ait Augustinus, eius scripta Christianam Theologiam magna ex parte redolent. Vt autem eò, vnde digressi sumus, reuertamur, asseueranter dicendum est cum Clemente, Diodoro, & alijs probatissimis Auctoribus in Aegypto ab Abraham Astrologiam olim edocta, vt Iosephus ait, ante alias Nationes post diluuium sapientiæ humanæ studium viguisse: cui profecto veritati adstipulatur quod Aristoteles in sua Metaphysica affirmat dicens: Circa Aegyptũ Mathematicæ artes constitutæ sunt: illic enim gẽs sacerdotum vacare ijs permissa est. Hæc Aristoteles. Nam sacerdotes Aegyptij cælo sereno perpetuo vtentes Astronomiæ præsertim, ac Geometriæ nauabãt operã ad agrorum limites distinguẽdos, qui singulo quoque anno Nili alluuionibus confundebantur. His, alijsq. artibus, ob quas Aegyptij vocabantur sapientes, Moyses fuit instructus, qui in Actibus Apostolorum omni sapientia Aegyptiorum eruditus fuisse perhibetur. Quare mirandum non est, Græcos ab Aegyptijs mutuatos sibi fuisse aliqua litterarum elementa, cum ab ijsdem varia disciplinarum genera accepisse dicantur. Verum de Græcarum litterarum inuentoribus inter scriptores non parua est controuersia: alij enim sexdecim, alij vero decem & septẽ characterum inuentionẽ Cecropi, alij Cadmo Foenicis fratri, ceteros vero partim Lino, partim alijs ascribunt, vt suo loco dicemus. Hæc de Cecrope, vt ad Phoenicem transeamus.

Lib. 7. cõf. c. 9. to. 1.
Hæres. 5. c. 3. to. 6.
Euseb. præp. Euãg. c. 6.
Lib. 8. de Ciu. c. 11. to. 5.
Ioseph. lib. 1. Antiqu.
Aris. 1. Metaph. c. 1. sub finem.
Strabo lib. 16.
Gen. 41.
Act. 7.
Lipsius.
Herod. in Terps.

DE PHOENICE LITTERARVM APVD PHOENICES INVENTORE.

ALTERA in parastaticæ Columnæ facie Agenoris filius & Cadmi frater Phoenix (a cuius nomine, vel a mari rubro, quod in Syriam profluit Syriæ Prouincia prope Iudæam, vbi Tyrus & Sidon ciuitates olim claruerunt, Phoenicia dicta est) conspici-

tur. Hic veste militari & Imperatoria instar Paludamẽti Romani, sed purpureo colore, galeatus cernitur: in cuius cono, seu crista Phœnix cernitur auis vnica illa, quæ annis quingẽtis, & eo amplius, vt aiunt, in Arabia viuens, dum se viderit senuisse, collectis aromatũ virgultis rogum sibi struit, & conuersa ad radium Solis alarum plausu voluntarium sibi incendium nutrit, sicq. iterum de cineribus suis vel humore carnis, vermis exurgit, & in auem adolescit.

Plin. li 10. Nat. hist. cap. 2. Ouid. 15. Metamorphos. Lact. in carm. Phœnic.

Phœnicis historia

Quamuis hanc de Phœnice alite historiam Aristoteles tamquam fortasse fabulosam silentio præterierit, alij tamen, & eruditi quidem viri, ac fide dignissimi (vt Plinium hac in re præsertim, necnon Ouidium, & alios, qui inter carmina conscribenda eam celebrarunt, omittam) huius auis historiam aperte comprobasse visi sunt. Seneca inter Stoicos virum bonum ob raritatem phœnici comparat, quæ tantum vna in rerum natura esse creditur, cum sua morte reuiuiscat, moriendo scilicet quingentesimo quoque anno, vt sanctus Hieronymus ait. Quare ex eo naturæ miraculo Epiphanius immortalitatem animæ, & carnis resurrectionem concludit: ita etiam sanctus Ambrosius, qui ait: Auis in regione Arabiæ, cui nomen est Phœnix, rediuiuo suæ carnis humore, reparabilis, cum mortua fuerit, reuiuiscit: solos non credimus homines resuscitari. Huius item auis exemplo sanctus idem Ambrosius castam Deiparæ virginis comprehendit conceptionẽ virtute Spiritus sancti operatam: Phœnix enim auis virtute naturæ quadam non coitu concipitur, partuve generatur. Hoc idem probat sanctus Cyprianus dicens: Quid mirum si Virgo conceperit, cum orientis auem, quam Phœnicem vocant, in tantum sine coniuge nasci, vel renasci constet, vt semper vna sit, & semper sibi ipsi nascendo, vel renascendo succedat? Ad huius auis propositum extat ænigma satis elegans, siue lusus Symphosis cuiusdam hũc in modum:

Sen. lib. ep. 5. ep. 42. Hier. to. 9. epist. 20. ad Præsid. Epiph. l. de Phœnice. Ambr. de fide & resurr. to. 4. Et Hexã. c. 23. to. 1. Et in Psal. 118. to. 2. S. Cypr. in Symb. Apostolico.

Phœnicis elegans ænigma.

Vita mihi mors est, moriar si cœpero nasci,
Sed prius est fatum lethi, quàm lucis origo,
Sic solos manes ipsos mihi dico parentes.

Hæc de Phœnice volucri recitare libuit, ne huius historiam fabulosam esse quis credat, sicut nonnulli opinati sunt. Hoc autem loco auis ipsa depicta est, vt allusio fiat ad Phœnicem

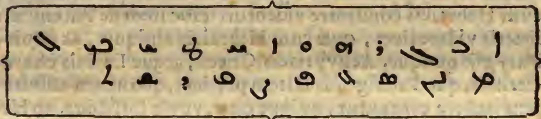
nicem Cadmi fratrem, quem Phœnicibus litteras tradidisse docet Inscriptio. Per vestem illam purpuream Phœniciæ nomen repræsentatur, in cuius ciuitate, Tyro scilicet, purpura ex conchilijs conficiebatur optima. Hinc Phœnix rubedo, seu purpura interpretatur: & ob hanc causam, vt ait Isidorus, in librorum, vel capitum fronte litteræ rubeæ scribi, & imprimi solent, vt hoc scilicet commento Phœnices litterarum inuentores ostendantur. Hinc Ouidius: *Isidorus li. 1. Aetym.* *Ouid. de tristibus libro 1.*

Nec titulus minio, nec cedro charta notetur.

Supra Phœnicis caput Phœnicæum extat Alphabetum: ad eius vero pedes hæc legitur Inscriptio:

Phœnix litteras Phœnicibus tradidit.

Alphabetum Phœnicæum.

PHOENICEM litterarum apud Phœnices inuentorem fuisse ex Latina inscriptione patet. Quid autem de huiusmodi litterarum inuentione, ac figuris mihi dicendum sit, haud plane scio, nisi in medium afferam quod scriptum Lucanus reliquit dicens:

Phœnices primi (famæ si credimus) ausi,
Mansuram rudibus vocem signare figuris. *Lucan. lib. 3.*

Ex quibus verbis haud facile cognosci potest num de characteribus Græcis, aut Phœnicæis Lucanus loquatur. Sed si Isidoro credimus, de Græcis litteris hoc dictum esse fatendum est, sicut etiā ex Cornelij Taciti verbis constat, vt suo loco fusius dicemus. Litterarum autem figuræ partim cum Hebraicis, & id genus alijs characteribus, partim vero cum Græcis affinitatem quandam habere cernuntur. De Hebraicis quidem mirandum non est, cum ex Hebraica Lingua, tanquam omnium linguarum prima, omnia alia Idiomata, sicut ratio *Q. Curtius.* *Isid. lib. 1. Etym. c. 3.*

ipsa

ipsa postulat, ac suadet, emanasse perhibeantur, veluti Chaldaica, Syriaca, Phrygiaca, atque Aegyptiaca, & alia item, quæ cum hisce vicinitatem non modicam tum nominibus, vel pronunciatione, tum characteribus ipsis habere videntur, sicut etiam lingua Punica, vt sanctus Hieronymus ait, immo Græcæ litteræ, atque Latinæ, Isidoro teste, ex Hebræorum fontibus oriri dicuntur, vt ex variarum linguarum Alphabetis, quæ in hac Bibliotheca Vaticana ob oculos posuimus, cernere est. Nam ab Hebræis prima littera Alphabeti dicta est Aleph, deinde a Græcis Alpha, postremo autem a Latinis A, qui minimũ profecto sonus in prima littera cuiuscunque fere Alphabeti apud omnes Nationes pronunciari solet, sicut in nouo Alphabeto Hebraico demonstratum est. Sed vt alia Idiomata silentio præteream, de Græcis dicam litteris, quæ non solum quantum ad pronunciationem aliqua ex parte, verum etiam quantum ad figuras & nomina quodam modo cum Hebraicis conuenire videntur. Hoc item de Phœnicæis litteris videre licet, quæ cum Hebraicis antiquis, ac nouis, Phrygijs quoque, Aegyptiacis, Græcis, atque Latinis characteribus, quod ad figuras saltem pertinet, quandam affinitatem habere cernuntur, quippe quæ, vt ait Eusebius, ab Hebraicis, & a fontibus ambarum Græcæ, a Græcis autem Latinæ ortum habuisse dicantur. Hæc de Phœnicæis litteris, vt ad Cadmum Phœnicis fratrem transeamus.

S. Hieron. to. 4. in c. 7. Isa.

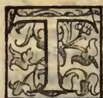
Isid. lib. 1. Etym. c. 3.

Pag. 92.

Ex Thess. Ambr. in introduct. ad liguas varias c. 6. & 7.

Euseb. lib. 10. de prap. Euãg. c. 2. & alij.

DE CADMO PHOENICIS FRATRE GRAECARVM LITTERARVM INVENTORE, SIVE INSTAVRATORE.

TERTIA in parastaticæ Columnæ facie Cadmus Phœnicis frater, & Agenoris filius, Phœnicum item Rex conspicitur, qui Tyro, & Sidoni ciuitatibus imperauit, ac sexdecim, vel decem & septem, vt Isidorus censet, Græcarum litterarum inuentor, siue instaurator dictus est. Ad eius pedes

dès Draco cernitur, supraq. caput Græcæ conspiciuntur litteræ: infra vero hæc Latina legitur Inscriptio:

Cadmus Phœnicis frater litteras sexdecim in Græciam intulit.

Græcæ litteræ xvj. vel xvij. a Cadmo inuentæ.

Α	Β	Γ	Δ	Ε	Ι	Κ	Λ	Μ	Ν	Ξ
Ο	Π	Ρ	Σ	Τ	Φ					

CADMVM Græcarum litterarum fuisse inuentorem, siue instauratorem Latina docet Inscriptio, sicut etiam plerique sentiunt. Quamuis autem Phœnices Græcis litteras intulisse multi affirment, id tamen de Cadmo Phœnicæo, Phœnicisq. fratre intelligendū esse constat, vt superius a nobis dictum est, cum explanauimus duos illos Lucani versus in hanc verborum formam conscriptos: *Clement Alexand. strom. 1. Plin.lib.7. Et Suidas.* *Lucanus. Lib.3.*

Phœnices primi (famæ si credimus) ausi,
Mansuram rudibus vocem signare figuris.

In hanc sententiam Heródotus Halicarnasseus, historiarum pater, vt Ciceroni in libro de legibus placet, deuenisse visus est dicens: Phœnices isti, qui cum Cadmo aduenerunt, quorum Zephirei fuere, dum hanc regionem incolunt, cum alias multas doctrinas in Græciam introduxere, tum vero litteras, quæ apud Græcos, vt mihi videtur, antea non fuerant: & primæ illæ quidem extiterunt, e quibus omnes Phœnices vtuntur. Diodorus itidem ait: Qui dicunt Phœnices a Musis perceptas litteras tradidisse postmodum Græcis, hi sunt qui cum Cadmo in Europam nauigarunt. Ex quo a Græcis litteræ Phœnisseæ appellatæ sunt. Cornelius item Tacitus idem affirmat, dum de Aegyptijs litterarum Inuentoribus loquens ait: Inde Phœnicas, quia mari præpollebant, intulisse Græciæ, gloriamq. adeptos, tanquam *Herod.lib. 5. in Terpsicore circa med.* Herodotus, historiarum pater *Diod.li.6.* *Corn.Tac. lib.11. Annal. ante med.*

tanquam repererint quæ acceperant. Quippe fama est, Cadmum classe Phœnicum vectum rudibus adhuc Græcorum populis artis eius Auctorem fuisse. Quamuis interea Iosephus in primo Antiquitatum libro contra Appionem scribens, Græcos omnino ante Homeri ætatem litteris caruisse affirmet, quem post bella Traiana fuisse manifestum est, Cicero tamen in Bruto secus tradit inquiens: Nec dubitari debet quin fuerint ante Homerum Poetæ: quod ex eis carminibus intelligi potest, quæ apud illum, & in Phœacum, & in Procorum epulis canuntur: cuius verbis adstipulatur Eusebius dum ait, ante Homerum apud Græcos scripsisse Linum, Philamonem, Thamyram, Amphionem, Orpheum, Musæum, Demodotum, Epimenidem, Aristæum, & plerosq. alios. Ante igitur Homerum, quem tamen Grammaticæ Græcæ Auctorem fuisse Plato testatur, Scriptores extitisse apud Græcos, & a Phœnicibus in Græciam a Cadmo præsertim Græcas litteras fuisse illatas dicendum est, sicut etiam Plinio placet, qui de huiusmodi certamine multas recenset opiniones. Idem quoque sentit Suidas, qui Cadmo sexdecim tantum litteras, quas paulo superius ob oculos posuimus, adscribit: ijsdemq. litteris quattuor in Troiano bello a Palamede fuisse adiectas nonnulli volunt hac figura Θ, Ξ, Υ, Φ, totidem post eum a Simonide Melico fuisse inuentas hisce notis, Ζ, Η, Ψ, Ω. quarum uis in nostris recognoscitur. Aristoteles autem decem & nouem priscas fuisse litteras commemorat, quæ sunt:

Α Β Γ Δ Ε Ζ Η Ι Κ Λ Μ Ν Ο Π Ρ Σ Τ Υ Ω,

Duas vero ab Epicharmo, non a Palamede fuisse additas, ait, hoc est, Θ & Ρ, vel Ξ, Χ, Ψ, vt Hermolaus prodit. Hac autem controuersia posthabita, ad Cadmum reuertamur sexdecim litterarum Græcarum inuentorem, seu potius instauratorem: ipsum enim non omnino primum in Græciam litteras detulisse fatendum est, cum longe ante eum inibi easdem litteras a Cecrope inuentas fuisse demonstratum sit. Id quod recte Diodorus explicat dicens: Cum Actinus Solis filius in Aegyptum transiens Astrologiam Aegyptios docuisset, demum Græcia diluuio oppressa, plurimos homines perijsse, litterarũq. monimenta fuisse deleta constat: eamq. ob causam

Ioseph. li. 1. Antiq.
Cicero in Bruto.
Euseb. lib. 10. de præp. Euang.
Plato in Cratylo. to. 1.
Plin. li. 7. circa fine.
Suidas.
Diodorus lib. 6.

causam post multa sæcula, existimatum est, Cadmum Agenoris filium litteras primum in Græciam adduxisse, atque ideo Græcos quadam communi ignorantia ductos, litterarum inuentionem illi acceptam retulisse. Cadmus igitur Græcarum litterarum instaurator potius, quàm inuentor appellandus est. Nec a re alienum fore arbitror, si eas litteras inueniendi, instaurandiq. tempus, seu modum, ac locum, quem nonnulli referunt, in medium afferamus. Cadmum enim Pegaso equo insidentem, quæritantemq. Vrbis condendæ locum litteras inuenisse aiunt non procul ab Helicone monte in Bœotia, apud Hippocrenem fontem, quem Cadmus primus inuenisse creditur. Hinc Poetæ dictum fontem, quem Latine Caballinum vocitamus, vngula Pegasi equi alati, a quo fons Pegaseus deinde dictus, inuentum esse fabulati sunt. Et quoniam Cadmus litterarum inibi inuentor fuisse narratur, factum est, vt huiusmodi fons Musis sacer habeatur. Vnde Persius:

Ouid. lib. 1. Metamorph.

Strabo li. 8.

Persius in Prol. Satyrarum.

Nec fonte labra prolui Caballino.

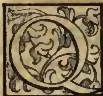
Persius ad verbum reddens vocem Græcam, Hippocrene, fontem Caballinum appellauit. Nam ἵππος nobis equum sonat, κρήνη, fontem. Musis autem sacer dicitur, vel, vt diximus, ob Græcas litteras inibi inuentas, vel ex eo, quòd Hesiodum, ipsius fontis aqua epota, Poetam statim euasisse fabulose commentati sunt. Hæc de modo, ac tempore, siue loco, in quo litteras Græcas dicitur inuenisse Cadmus: ad cuius pedes Draco cernitur. Qua ex re (vt reor) fit allusio ad id, quod de eo fabulati sunt Poetæ. Hic enim, vt aiunt, a Patre missus ad sororem suam Europam perquirendam, quam Iuppiter in taurum mutatus, rapuerat, & in Cretam transtulerat, cum illam non inuenisset, nec ad patrem redire auderet, non procul a Parnasso, & Helicone Phocidis montibus, parum inter se distantibus, & altitudine, & circuitu æmulis consedit, ibiq. Thebas condidit, regionemq. illam, dictam prius Aoniam a Boue Bœotiam nominauit. Cumq. quosdam ex socijs a dracone, vel serpente necatos vidisset, eum occidit, eiq. dentes euulsit, ac seuit, ex quibus, vt fabulose aiunt, homines armati nati sunt: qui se statim omnes mutuis vulneribus confecerunt, præter quinque, qui se socios Cadmo adiunxerunt.

Ouid. lib. 3. Metamorph. in principio.

Per ſerpentem innuitur illud etiam quod de eodem Cadmo fabuloſe narratur: etenim hic poſtremo ab Amphione, & Zetho regno pulſus in Illyrium profugit: ibiq. deorum commiſeratione ipſe, & vxor Hermione, vt Ouidius ait, Martis & Veneris filia, in ſerpentes mutati ſunt. Hæc de Cadmo, vt ad Linum Græcarum item litterarum inuentorem accedamus.

Ouid. lib. 4. Metamorph. lõge poſt medium.

DE LINO THEBANO GRÆCARVM LITTERARVM INVENTORE.

QVARTA in paraſtaticæ Columnæ facie Linus Thebanus Poeta, & muſicæ peritiſſimus, Apollinis & Terpſicores, ſiue, vt quidam volunt, Mercurij & Vraniæ Muſæ filius, Thamyræ, Herculis, & Orphei Magiſter, laurea ornatus, ac citharam manu geſtans repræſentatur.

Hermodorus lib. 1. diſcipl. Cornel. li. 11. Annal.

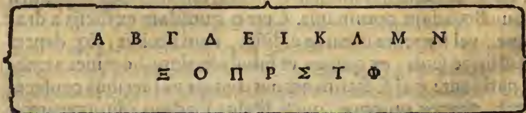
Hic de mundi generatione, deq. ſiderum curſu ſcripſiſſe dicitur, vt Sol & Luna ſupra eius caput innuunt: et a Cornelio Tacito, in Græcarum litterarum Inuentores adſcribitur, ſicut etiam Latina hæc docet Inſcriptio:

Linus Thebanus litterarum Græcarum Inuentor.

Quintil. lib. 1. inſtit. Orat. Herod. lib. 1. in prin.

Quinque ſunt loquendi genera, quibus Græci Auctores vſi fuerũt, Ionica ſcilicet Lingua, Dorica, Attica, Aeolica, & Cõmunis. Hinc fortaſſe factũ eſt, vt eædem litteræ, quas Cecrops inuenit, Cadmo etiam, ac Lino fuerint adſcriptæ, non tanquã earundẽ inuentoribus, ſed potius inſtauratoribus, aut cultoribus: quippe qui eas hoc vel illo dicendi genere excoluerunt.

Litteræ a Lino inuentæ, vel excultæ.

LINVM

LINVM Græcarum litterarum Inuentorem fuisse, Cornelius Tacitus hunc in modum ait: Quidam Cecropem Athenienſem, vel Linum Thebanum ſexdecim litterarum formas reperiſſe memorant. Hæc Tacitus. Quænam vero litteræ ab eo fuerint inuentæ, non ſatis conſtat: hinc eædem, quæ Cecropi, & Cadmo tributæ fuerũt, hoc loco ſcriptæ ſunt: quas longo poſt tẽpore minus fortaſſe cultas, ab eodẽ Lino innouatas, et excultas fuiſſe credendum eſt, quamuis alij eum a Phœnicia primũ Græcis litteras intuliſſe, velint. Hunc ab Hercule adoleſcẽte plectro ac cithara occiſum ferunt, cum eum inconcinnius, ruſticiusq. canentem, vtentemq. fidibus corripuiſſet. De Lini eruditione, ac nobilitate Virgilius teſtimoniũ præbet luculentum inquiens:

Cornel.Tacit. li. 11. Annal.

Cæl.Rho. lib. 19. c. 24. to.2.

Ecloga 4.

Non me carminibus vincet nec Thracius Orpheus,
Nec Linus, huic mater quamuis, atque huic pater adſit,
Orphei Calliopeia, Lino formoſus Apollo.

Hæc de Lino, deq. tertia Columna paraſtatica, vt ad Quartam ceterorum Græci Alphabeti characterum Inuentores comprehendentem accedamus.

DE QVARTA COLVMNA PARASTATICA,

Græcarum aliquot litterarum Inuentores repræſentante.

De Palamede quattuor Græcarum litterarum Inuentore.

RIMA huius paraſtaticæ Columnæ facies Palamedem Nauplij Eubœæ Regis filium militari habitu indutum, peltatum, et quattuor Græcarum litterarum Inuentorem comprehendit. Hic hiſtoriam, ſolutamq. orationem instituiſſe, calculorumq. luſum, menſurarumq. ac pon-

derum rationem excogitasse, Astrologiam optime calluisse, annumq. ad Solis cursum, mẽsesq. ad cursum Lunæ accommodasse, Solis item eclypsim in castris visam, ac reformidatam, naturalem esse, minimeq. timendam primus dixisse fertur. Ad quam rem innuendam hoc loco Lunam depictam, Solemq. eclypsatum videre est. Hic præterea ordinem Aciei, & Vigilias a Gruibus didicisse proditur. Grues enim non nisi acie instructa volant, electo duce, quem sequantur, dispositisq. in extremo agmine custodibus, qui gregem voce contineant. Quare ex huiusmodi collegio, vel aciei ordine apud Latinos consensus, vnioq. partium in eandem sententiam aut rem, cõueniendi vocabulum a Gruibus videtur accepisse, vt inde CONGRVERE pro cõuenire dicamus. A Gruibus itẽ excubias Palamedẽ didicisse ferunt, propterea quòd aues illæ dum noctu ceteris dormientibus euigilant, lapillum ideo prensant, ac pede sustinent, vt ille lassatis somno decidens indiligentiam coarguat. Quæ vero dormiunt, capite subter alam condito, alternis insistunt pedibus. Harum alitum vigilantiam Alexander ille magnus imitatus est: quando enim sibi peruigilandum erat, ne somni violentia opprimeretur, vas aheneum prope thorum apponi iubebat, supra quod brachium exporrigebat, pilam, vt Ammianus Marcellinus ait, argenteam manu complexus: quæ si quando ipse somno vinceretur, elapsa, sonoro strepitu somnum abrumperet. Palamedes autem ab ijsdem auibus & aciei ordinẽ, & excubiarum rationem, litterarũq. formas edoctus est, sicut Grus lapillum gestans, quæ in eiusdem Palamedis pelta cernitur, multarumq. Gruum acies in sublime actu volitandi depictæ ordine quodam militari conspiciuntur, innuere videntur. Gruum ordo a sancto Hieronymo litteratus appellatur: quoniam inter volandum mutatis subinde ordinibus, litteras quasdam videntur effingere, vt Alpha, A, & vt alijs magis arridet, Ypsilon, Y, cuius litteræ inuentionem ex auium volatu Palamedi attributam, Philostratus testatur. Hinc a Poetis Palamedis aues, Grues dicuntur, vt ex Martialis Epigrammate constat: cuius verba sunt hæc:

Turbabis versus, nec littera tota volabit,
Vnam perdideris si Palamedis auem:

Plin. lib. 10. c. 23. vbi mira de Gruibus leguntur.

Alex. Magnus Gruem imitatus.

S. Hieron. epist. 4. ad Rust. to. 1.

Philostr.

Ex Cœl. Rhod. lib. 7. to. 2.

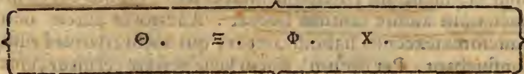
Lib. 13.

Per

Per Gruem igitur vno pede gestantem lapillum, altero autem insistentem, excubiarum excogitatio, per earundemq. auium agmina aciei ordo, inuentioq. repræsentantur litterarũ, quas inueniſſe dicitur Palamedes: cui quamuis quantũ ad inuentionẽ littera, Y, a Philostrato tribuatur, tamen quantum ad mysticũ saltem sensum, nemo, quòd sciam, alius eam Pythagoræ non adscribit. Palamedi autem litteras, quæ infra cernuntur, tribuendas contendunt: ad quarum plane formas ordo Gruum varius inter volitandum videri solet. Vtcunque vero sit, quæ hoc loco reperiuntur, recensenda sunt.

Palamedes bello Troiano Græcis litteras IIII. adiecit.

Græcæ litteræ a Palamede inuentæ.

PALAMEDEM Troiano bello quattuor Alphabeto Græco adiecisse litteras, quas ob oculos posuimus, Latina docet Inscriptio. Quamuis autem tres tantũ ab eodem Palamede litterarum formas Isidorus affirmet, hoc est, Η, Χ, Ω, Plinius tamen Θ, Ξ, Φ, Χ. & Suidas Ζ, Π, Φ, Χ, litteras ei adscribendas volunt: cui quidem numero Tacitus astipulatur, dum ait: Quidam Cecropem Atheniensem, vel Linum Thebanum sexdecim litterarum formas, & Troianis temporibus Palamedem Argiuum quattuor, mox alios, ac præcipue Simonidem ceteras reperiſſe memorant. Ita emendauit Lipsius, qui ob librariorum incuriam hunc locum menda non caruiſſe opinatus est, & iure quidem: corrupte enim huc in modum legunt: Quidam Cecropem Atheniensem, vel Linum Thebanum, & temporibus Troianis Palamedem Argiuum memorant, sexdecim litterarum formas, mox alios, ac præcipuũ Simonidem ceteras reperiſſe. Quæ sane lectio sine mẽda esse nõ potest quibusdã omiſſis, confusisq. notis: nemo enim scriptorũ Palamedi sexdecim tribuit litteras, sed omnes ad summum iiij. characterũ formas adscripserũt. De Palamede autem hactenus, vt ad Pythagorã transeamus.

Isid. lib. 1. cap. 3. Plin. li. 7. cap. 56. Et Suidas. Corn. lib. 11. Annal. Lipsius in Cornel.

DE

DE PYTHAGORA VNIVS LITTERÆ APVD GRÆCOS INVENTORE.

Pythag. Ital. Philosophia Auctor, primus cœpit Philosophus appellari. Ex S. Aug. lib. 8. de Ciu. c. 2 & l. 18. c. 25. to. 5.

** Hier. in c. 3. Eccls. to. 5. Plut. tom. 2. de Curios.*

** Croton, ciuitas vetustissima, ac nobilissima saluberrimo loco secus mare Ionium, vel Adriaticũ sita ad eã Calabriæ partẽ, quæ Magna Græcia dicebatur.*

Metapontum, ciuitas Apuliæ non minus nobilis, quã vetusta ad mare Adriaticum in sinu Tarẽtino nõ procul a Calabriæ cõfinio sita.

SECVNDA huius Columnæ parastaticæ facies Pythagoram Samium, Demarathi negotiatoris locupletis, vel, vt alij volunt, Mnesarchi gemmarum sculptoris filium, Italicæ philosophiæ Principem, & Architæ Tarentini præceptorem, togatum, venerandoq. aspectu senem, vniusq. litteræ Græcæ inuentorem repræsentat.

Hoc loco videre est Pythagoram digito dextræ manus ori apposito silentium Discipulis indicentem: *quibus per quinquennium audire tantum licebat. Auditores autem non pauciores sexcentis habuisse fertur, qui noctu etiam ad eum confluebant. Per librum, quem læua gestare cernitur, eius doctrina indicatur. In Aegyptum enim, vt superius a nobis dictũ est, nauigauit, vt Aegyptiacam Theologiam, ritus, moresq. cognosceret: hinc ferunt eum ab Aegyptijs sacerdotibus cærimonias, numerorum potestates, admirandas temporum vices, solertissimasq. Geometriæ formulas: a Chaldæis autem sideralem planetarum scientiam, stellarum status, ambitus, effectusq. in genituris hominum didicisse. Postremo in Italiã redijt, & in Calabriam se contulit, * Crotoneq. consedit, deinde Metapontum commigrauit, vbi multis post annis supremum diem obijt: cui denique Metapontini ædes eius post obitum pro templo ei consecrarunt, diuinisq. honoribus ipsum prosequuti sunt. Huius templi nonnulla ad hanc vsque diem vestigia, & admiranda quidem extãt, vt ego ipse vidi, dum Calabriam, ceterasq. Regni vtriusque Siciliæ, atque vniuersæ fere Italiæ prouincias peragraui, vna cum totius Augustinianæ Familiæ Moderatore, Magistro Spirito Vicentino, qui cuncta pene Italiæ eiusdẽ Instituti Cœnobia ex officio visitauit, cuius ego tunc a secretis erã. Dictus est autẽ Pythagoras Italicæ Philosophiæ Princeps, propterea quòd in Italia Philosophiã publice docuit, vbi tot, tãtosq. habuit Auditores: vel ex eo quòd Italus fuit, ex Samo, vt non-

vt nonnullis placet Scriptoribus, Ciuitate Calabriæ nunc deleta. Sunt enim in Calabria pleraque loca ijsdem nominibus appellata, quibus Græciæ, aut Asiæ loca, vt Tempsa, Pandosia, Thuria, Miletus, Scylleum, Amphissa, Locrus, Samus, Thebæ, & Melissa Vrbes. Item Acheron, Butrotus, Crathis, & Sybaris amnes. Alij tamen ex Samo Græciæ Insula, alij Lorensem, alij vero Tuscum Pythagoram fuisse contendunt.

S. Tho. in lib. 1. Metaph. lect. 8. Et Gab. Barr. de situ Calab. lib. 2.

Pythag. Etruscus ex Pluth. to. 2. de Curios. Ex Suida, & Clem. Alex. 1. Str. Locrensis ex alijs.

Ad Pythagoræ pedes stateram cernere est, quæ hoc loco depicta, vt opinor, fuit, ob sententiam ab ipso non raro pronunciatam, hoc est, *Stateram ne excedas*. Eius dicta a Discipulis tanquam Pythij Apollinis oracula æstimabantur, hinc de nonnullis rationem reddere nescientes aiebant: Αὐτὸς ἔφη, hoc est, ipse dixit, idq. satis esse credebatur. Hæc hactenus. Reliquum est enim, vt ad litteræ formam, quam Pythagoras ipse inuenisse dicitur, transeamus explicandam. Hic enim, Y, litteræ reperisse fertur, vt Latina, quæ infra legitur, indicat Inscriptio:

Pythagoras, Y, litteram ad humanæ vitæ exemplum inuenit.

Y

HAc profecto littera, quam Pythagoræ adscribunt, humanam vitam, hoc est, Virtutis, & vitij viam mystice repræsentatam esse volunt. Hoc plane sensit Isidorus, qui arbitratus est, Y, litteram a Pythagora ad exemplum vitæ humanæ formatam fuisse: cuius virgula inferior, vnde orditur character ipse, primam significat ætatem, incertam scilicet, quippe quæ adhuc se nec vitijs nec virtutibus dedit, instar illius virgulæ, quæ non magis ad dextram, quàm ad læuam vergere cernitur. Biuium autem, quod superest, duabus lineis constans, ab adolescentia incipit: cuius dextera pars angusta est, sed ad beatam tendens vitam: sinistra latior, sed ad labem, interitumq. deducens. Id quod adsimile videtur dicto Euangelico, hoc est, Arcta & angusta est via, quæ ducit ad vitam: lata vero, & spatiosa,

De hac littera S. Hieron. To. 1. epist. 1. & 26.

Isid. lib. 1. Etym. cap. 3.

Matth. 7.

quæ

Persius Satyra 5. quæ ducit ad perditionem. Hoc idem innuere visus est Persius, & adumbrate quidem dicens:

Et tibi quæ Samios deduxit littera ramos,
Surgentem dextro monstrauit limite callem.

Explicatius autem, ac fusius Epigramma illud, quod sub incerto Auctoris nomine inter opuscula Virgiliana circumfertur, id omne planum facere videtur hunc in modum: *Humanæ vitæ descriptio,*

Littera Pythagoræ discrimine secta bicorni,
Humanæ vitæ speciem præferre videtur.
Nam via Virtutis dextrum petit ardua callem,
Difficilemq. aditum primum spectantibus offert:
Sed requiem præbet fessis in vertice summo.
Molle ostentat iter via lata: sed vltima meta
Præcipitat captos, voluitq. per ardua saxa.
Quisquis enim duros casus Virtutis amore
Vicerit, ille sibi laudemq. decusq. parabit.
At qui desidiam, luxumq. sequetur inertem,
Dum fugit oppositos incauta mente labores,
Turpis, inopsq. simul miserabile transiget æuum.

Hoc Epigrammate non minus elegantiam, quàm Christianam pietatem redolente Hieroglyphicum de humanæ vitæ ratione feliciter explicatũ mihi videtur: nec minus ingeniose a Pythagora excogitatum iudicatur, quàm cetera Græci Alphabeti elementa, quæ mysticã habent significationẽ. Quinque enim litteræ mysticæ apud Græcos appellantur, vt suo loco de ijs sigillatim dicemus. De littera Pythagorica hactenus. Nunc vero de Epicharmo loquendum est. *Mysticæ litteræ quinque apud Græcos.*

DE EPICHARMO POETA NONNVLLORVM CHARACTERVM APVD GRAECOS INVENTORE.

TERTIA huius parastaticæ Columnæ facies Epicharmum Siculum, Poetam comicum, & Philosophum, Pythagoræ auditorem, Tityri, vt scribit Suidas, vel Chrymatij filium repræsentat. Huic nonnulli Comœdiæ, necnon duarum Græcarum litterarum inuentum tribuunt, hoc est Θ, & Φ, vt Aristo-

Aristoteli & Plinio placet, vel Ξ, X, vt alij volunt, aut Ψ, vt Hermolaus tradit, sed duas tantum litteras ab eo inuentas esse constat, sicut docet Inscriptio:

Epicharmus Siculus duas Græcas addidit litteras.

Litteræ ab Epicharmo inuentæ.

Θ. X.

HARVM litterarum altera, Θ scilicet, Thita vel Theta, ex quinque mysticis characteribus est, & mortem significat: iudices enim morte damnatis litteram Θ, quæ per medium telo transfixa est, apponebant, cum sit prima littera huius dictionis θάνατος, quæ mortem significat, vt dictum est. Hinc Martialis illud Theta mortiferum, Persius autem nigrum appellauit dicens: *Pag. 84.* *Mart. li. 7. ad Castr.* *Pers. Saty. 4.*

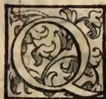
Et potis est nigrum mortis præfigere Theta.

Ab alio vero Poeta infelix dicitur. Vnde ait:

O nimium ante alias infelix littera Theta.

De hoc Hieroglyphico, nonnullisq. alijs huius generis mysticis characteribus superius loquuti sumus, cum de primo Alphabeto Hebraico antiquiori sermo habitus est. Hæc de Epicharmo, duarumq. litterarum inuentione, vt ad Simonidem accedamus. *Pag. 84.*

DE SIMONIDE MELICO QVATTVOR GRAECARVM LITTERARVM INVENTORE.

QVARTA huius parastaticæ Columnæ facies Simonidem Melicum ex Cæa vel Chio insula, laurea ornatum, gestantemq. dextra citharam, litterarumq. inuentorem repræsentat. Hunc Simonidem quem Cæum, vel Chium vocant, primum longas H, & Ω, litteras, tertiumq. sonum

Suidas. Plin. li. 7. cap. 56. Cicero in Oratore. Simonides artem memorandi inuenit.

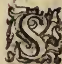
Lyræ inueniſſe Suidas teſtatur: octauamq. chordam Citharæ ſiue Lyræ addidiſſe Plinius narrat. De memorandi arte ab eo ipſo inuenta Cicero hunc in modum ait: Simonides Cæus, primus artem memorandi inueniſſe fertur. Cum enim cœnaret in Theſſalia Simonides apud Scopam, fortunatum hominem, & nobilem, ceciniſſetq. id carmen, quod in eum ſcripſiſſet, in quo multa ornandi cauſa, Poetarũ more, in Caſtorem & Pollucem ſcripta fuiſſent, nimis illum ſordide Simonidi dixiſſe memorant, dimidium ſe eius ei, quod pactus eſſet, pro illo carmine daturum: reliquum a ſuis Tyndaridis, quos æque laudaſſet, peteret, ſi ei videretur. Paulo poſt ferunt nunciatum Simonidi vt prodiret, iuuenes ſtare ad ianuam duos quoſdam, qui eum magnopere euocarent: ſurrexiſſe illum ipſum, prodijſſe, vidiſſe neminem. Hoc interim temporis interuallo domum illam, vbi epulabatur Scopas, concidiſſe, ea ruina ipſum oppreſſum cum ſuis interijſſe: quos cum humare vellent ſui, nec poſſent obtritos internoſcere vllo modo: Simonides dicitur ex eo quòd meminiſſet, quo eorum loco quiſque cubuiſſet, demonſtrator vniuſcuiuſque ſepeliendi fuiſſe. Hac tum re admonitus inueniſſe dicitur, ordinem eſſe maxime, qui memoriæ lumen afferret. Hæc Cicero. Simonidem quattuor denique litterarum, quæ ſupra eius caput cernuntur, inueniſſe, proditur, vt Latina infra eiuſdem pedes docet Inſcriptio:

Simonides Melicus quattuor Græcarum litterarum inuentor.

Litteræ a Simonide inuentæ.

Z. H. Ψ. Ω.

Iſid. lib. 1. cap. 3. Plin. lib. 7. cap. 56. Plut. li. 9. Symp. q. 3. to. 2.

IMONIDEM quamuis Iſidorus trium Græcarum litterarum hoc eſt Ξ, Θ, Ψ, fuiſſe teſtetur; Plinius tamen eas quattuor, quas ob oculos poſuimus, inueniſſe, affirmat. Plutarchus item & Cornelius Tacitus quattuor

ab eodem Simonide fuiſſe inuētas aiunt. De myſtico ſenſu H, & Ω, alio in loco dicemus, cum ſermonem habebimus de Chriſto Saluatore noſtro, qui primam Alphabeti litteram, & vltimam ſibi vendicat, cum ſit principium, & finis dicens: Ego ſum A, & Ω: atque de ceteris myſticis loquemur litteris, de quibus etiam non nonnulla ſuperius dicta ſunt.

Corn.Tac. li.11. Annal.

Apoc.c.1.

DE QVINTA COLVMNA PARASTATICA,

Latinarum litterarum, Hetruſcæq. linguæ Inuentores repræſentante.

De Nicoſtrata Carmenta Latinarum litterarum inuentrice.

PRIMA huius paraſtaticæ Columnæ facies Nicoſtratam Euandri Arcadis matrem aſpectu venerandam, & viuacem, litterarumq. Latinarum Inuentricem repræſentat. Hæc ante Vrbem conditam in Colle Palatino ſedem habens tanquam Sibylla fuit habita ob futurorum Vaticinia carminibus tradita: atque ob id Carmenta, vel Carmentis a carminibus Latine fuit appellata: ſiue a carpente vehiculi genere, quo vtebatur: carpentumq. quaſi carmentum a Carmenta Euandri matre appellatur, vt Ouidio placet hunc in modum dicenti:

Plut. lib. quaſt. Ro. to.1.q.32.

Liu. lib.1. ab Vrbe cond.Dec. 1.Et Strabo lib. 5. circa med.

Nam prius Auſonias matres carpenta vehebant:
Hac quoque ab Euandri dicta parente reor.

Ouid. lib. 1.Faſt.

Quamuis autem de huiuſmodi litterarum inuentione non modica inter Scriptores ſit controuerſia, vt infra videre eſt: nos tamen & Inſcriptionem, & nōnullorum Scriptorum opinionē ſequuti, Nicoſtratā Latinarum inuētricem affirmamus

litterarum, ijs profecto notis, quas ſupra eius caput cernere licet: ad cuius pedes Latina hæc legitur Inſcriptio.

Nicoſtrata Carmenta Latinarum litterarum Inuentrix.

Litteræ a Nicoſtrata inuentæ.

A. B. C. D. E. G. I. L. M.
N. O. P. R. S. T. V.

ICOSTRATAM Carmentam Latinarum ſexdecim litterarum inueniſſe ex Latina Inſcriptione conſtat, quamuis nihil omnino certi niſi ex Iſidori ſententia affirmare queam: nam eas in Latium a Pelaſgis illatas fuiſſe Plinius, ac Solinus produnt, Dionyſius ab Arcadibus, qui poſt Pelaſgos venerant, adductas fuiſſe in Italiam volunt. Hinc factum eſt, vt Nicoſtrata Euandri Arcadis Mater Latinis primũ dicatur dediſſe litteras, vt Inſcriptio aperte docet. Scitu præterea dignum videtur, Latinos characteres, quos ob oculos poſuimus, a Cadmo ex Phœnicia in Græciam primũ allatos fuiſſe, vt Plinio placet, qui ait Græcas & veteres quidem litteras eaſdem pene fuiſſe, quæ nunc Latinæ ſunt, vt Delphica tabula ænea indicabat, quæ Romæ in palatio Mineruæ dicata, & in Bibliotheca cõſpiciebatur, eiuſdem Plinij, vt ipſe teſtatur, temporibus. Id quod etiam ex vtriuſque Alphabeti Græci ſcilicet & Latini characteribus, ſiue litterarum figuris planum profecto fit, ſi diligenter Alphabeta ſpectentur: vtriuſque enim Alphabeti litterarum pars maior eandem figuram, ac poteſtatem, eademq. nomina habere cernitur, quod ad initium pronũciandi ſaltem pertinet, vt in ſingulo quoque fere elemento videre eſt. Quamuis autem Latinam linguam a Græca ortum habere, multaq. ab ipſa accepiſſe, conſtet, non tamen hanc illa vberiorem omnino eſſe dicendum eſt, ſi vtriuſque linguæ iura probè examinentur.

Iſid. lib. 1. Etym. c. 3.

Plin. li. 7. cap. 56.

Plin. li. 7. cap. 56.

Græcæ

Græcæ enim linguæ vbertas, si Græcis credimus, Latinæ, vt ipsi volunt, inopiæ non est anteponenda, cum hæc Latina scilicet lingua, vna profecto sit, illa vero multiplex, hoc est, Attica, Aeolica, Ionica, Dorica, & Communis. Nam Latina velut multarum Gentium vna lex, vna est lingua Romana: vnius autem Græciæ, quod pudendum est, non vna, sed multæ sunt tanquam in Republica factiones. Itaque tantum abest, vt Latina lingua inops dici debeat, vt hæc ipsa vberior Græca nuncupanda sit, cum lingua nostra vna idem efficiat, quod Græcorum multiplex præstare solet. Hinc Cicero in libro de Finibus huic sententiæ suffragatur dicens: Sed ita sentio, & sæpe disserui, Latinam linguam non modo non inopem vt vulgo putarent, sed locupletiorem esse, quàm Græcam: quando enim, ne nobis dicam, aut Oratoribus bonis, aut Poetis, postea quidem quàm fuit quem imitarentur, vllus orationis vel copiosæ, vel elegantis ornatus defuit? Idem alio in libro ait: Et si, quod sæpe diximus, & quidem cum aliqua querela, non Græcorum modo, sed etiam eorum, qui se Græcos magis, quàm nostros haberi volunt, nos non modo non vinci a Græcis verborum copia, sed esse in ea etiam superiores. Hæc Cicero. Quare idem Tullius vt quod dixerat, ratione ipsa confirmet, alio in loco ait: Dolorem, & laborem vno nomine, πόνος, appellarunt Græci. O igitur verborum inops interdum, quibus abundare te semper putas Græcia! Hoc idem fere de alia voce hunc in modum dixit: Bene maiores nostri accubationem epularem amicorum, quia vitæ coniunctionem haberet, conuiuiũ nominarunt melius, quàm Græci, qui hoc idem tum compotationẽ, tum concœnationẽ vocant. Hæc Cicero. Conuiuium enim a conuiuendo dicitur, quasi conuiuere, plurimorumq. vita sit. Ex huiusmodi igitur auctoritatibus & rationibus clarum fit, Græcam linguam non esse locupletiorem Latina, quamuis idem Cicero, hanc vocem Σωτήρ voce vna exprimi non posse dicat hisce verbis: Hoc quantum est? ita magnum, vt Latino vno verbo exprimi non possit, is nimirum Soter, qui salutem dedit. Hæc Cicero: qui quamuis loco huius dictionis *Saluator*, dixerit, *Soter*, ne noua voce vteretur, non tamen dicendum est, hanc vocem *Soter*, apud Latinos exprimi non posse per dictionem

illam

Herod. lib. 8. in princ. Et Quintil. lib. 1. Instit. Orat.

Cic. lib. 1. de Fin. sub initio. to. 1. phil.

Latina lingua locupletior graeca.

Cic. lib. 3. de Fin. sub initio. to. 1. phil.

Cic. lib. 2. Tusc. quæstio. to. 1. phil.

Cic. lib. de Senect. post med.

Cic. lib. 2. Verr. Act. 2. to. 1. Orat.

Cic. in Pisone to. 3. Orat.

Saluator cur apud Ciceronem non sit

Paul. Manutius comm. in li. 2. Verr. Act. 2.

Horatius in arte Poetica.

Gell. li. 19. Noct. Att. cap. vlt. in fine.

S. Hieron. in cap. 1. Epist. ad Eph. lib. 1. to. 6.

illam *Saluator*: quod est nomen verbale a verbo *Saluo, as*, deductum: qua quidem voce vsus est Cicero in Pisonem dicens: Me posse iterum Rempublicam saluare, si cessissem: infinitam cædem fore, si restitissem. Hæc Cicero. Idq. in multis editionibus me legisse fateor. Quamquam autem eam vocem, *Saluator*, tamquam nouam Ciceroni vitare visum est: non tamen a nobis omnino vitanda est, cum res noua nouum postulet nomen. Hinc Paulus Manutius nouus Latinæ linguæ instaurator, ac parens dixit, & recte quidem: Quo patet communis error eorũ, qui IESVM CHRISTVM, Seruatorem appellant: aliud enim est seruare: aliud salutem dare. Seruat is, qui ne salus amittatur, aliqua ratione præstat: salutem dat qui amissam restituit. Quòd si Seruator est Soter, quia minus valet, necesse est, SALVATOREM appellare, quod ΣΩΤΗΡ Græce dicitur, vsurpato in re noua nouo verbo: quod veteres quoque probarunt. Hæc Manutius. Quibus ex verbis manifeste dignoscitur, nos iure quidem vti posse voce illa, quam Ciceroni tanquam nouam vitare placuit: hinc etiam non solum Græcam linguam locupletiorem Latina non esse, verum etiam hanc illa vberiorem existere planum fit. Quod Horatius dicere visus est, & aperte quidem hunc in modum:

Venimus ad summum fortunæ, pingimus, atque
Psallimus, & luctamur Achiuis doctius vnctis.

Cui sane rei Nigidius apud Gellium adstipulari videtur dicens: Græcos non tantæ inscitiæ arcesso, qui, Ou, ex O, & Y scripserunt, quantæ qui Ei ex E, & I. Illud enim inopia fecerunt, hoc nulla re subacti. Hæc Gellius. Multa in hanc sententiam possem congerere, quæ causa breuitatis omitto, concludens, Latinam linguam a Græca haudquaquam superari, quamuis hæc ab illa ortum trahat, sicut ex litterarum vtriusque Alphabeti figuris, potestate, ac nominibus videre licet, vt paulo superius dictum est. Nec tamen huic veritati Hieronymum aduersari quis putet, cum ipse dicat: Vnde nos propter paupertatem linguæ, & rerum nouitatem, & sicut quidam ait, quòd sit Græcorum sermo latior, & lingua felicior, conabimur non tam verbum transferre de verbo (quod impossibile est) quàm vim verbi quodam expli-

care

care circuitu. Id enim ex aliorum opinione dicere visus est, sicut infra apertius explicauit, dicens: Multa verba sunt, quæ nec de Græco in Latinum transferri valent, nec de Hebraico in Græcum: & reciproce, nec de Latino in Græcũ, nec de Græco in Hebræum. Quibus ex verbis colligitur, nec Græcam linguam Latina locupletiorem, nec Latinam Græca esse vberiorem: sed vtramque aliquando coarctari, atque ita, vt sese habeant sicut excedentia, vt sic dixerim, & excessa: ambæ enim aliquid in se habere cernuntur, quo altera alteram excedere videatur: & quisque ex aliena lingua transferens nonnihil inuenire solet, quo difficultatem explicandi sibi inesse videt. Quamuis autem nos, vt possumus, transferre adlaboremus: non tamen inde damnari, aut coargui Latinæ linguæ tenuitas debet, quando, vt testis locupletior Hieronymus est, etiã Græci pleraque nostra per circuitus transferũt.

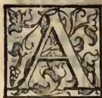
Hierony vbi supra

Cœl. Rho. lib. 8. c. 17. to. 1.

Hierony. vbi supra.

Hæc de Latina lingua mihi dicere visum est, vt eam a Græca, a qua ortum habet, nequaquam superari, facile dignoscatur. De Nicostrata item Latini Alphabeti Inuentrice hactenus, vt ad ceteros eiusdem Linguæ characterum Inuentores accedamus.

DE EVANDRO CARMENTAE FILIO APVD ABORIGINES LITTERARVM INVENTORE.

ALTERA huius parastaticæ Columnæ facies Euandrum militari habitu indutum, Carmentæ filium, Arcadiæ Regem, aliquot Latinæ linguæ characterum Inuentorem repræsentat. Hic ob suam ipsius eloquentiam Mercurij filius ex Nicostrata dictus est: dimissaq. Arcadia, cum patrem casu interfecisset, auito regno pulsus, suadente Matre, quæ vates erat, vt dictum est, conscensa naui in Italiam venit, & pulsis Aboriginibus, tenuit illa loca, vbi postea Roma condita fuit, paruumq. oppidum in Palatino Monte extruxit. Aborigines autem Populi dicti sunt antiquissimi, qui primi dicta loca incoluerunt: sic appellati, quod primi visi sint tanquam

Liu. lib. 1. ab Vrbe condita nõ procul a princ Dec. 1.

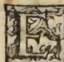
quam

quam editi sine Patribus, quasi sine origine: aut quòd ex varia gentium colluuione mixti erant: qui deinde aduentu Aeneæ Phrygibus coniuncti, Latini vno nomine nuncupati sunt. Hinc ab Euandro Aboriginibus Latinas litteras, quæ supra eius caput extant, datas esse docet Inscriptio:

Euander Carmentæ filius Aborigines litteras docuit.

Litteræ ab Euandro inuentæ.

H. K. Q. X. Y. Z.

EVANDRVM sex litteras Alphabeto Latino adiecisse, non solum ex Latina Inscriptione constat, verum etiam ex ipso Cornelio Tacito, qui de litteris ab Euandro inuentis hunc in modum ait: Aborigines Arcade ab Euandro didicerunt. Et formæ litteris Latinis, quæ veterrimis Græcorum. Sed nobis quoque paucæ primùm fuere, deinde additæ sunt. Hæc Tacitus. Quæ sane verba a Plinij sententia non abhorrent: diximus enim paulo superius, Græcas veteres litteras easdem pene fuisse, quæ nunc Latinæ sunt: quibus ab Euandro sex illæ notæ, quas ob oculos posuimus, fuerunt adiectæ. Liuius item Euandrum litterarum inuentorem extitisse affirmat dicēs: Euander tum ea, profugus ex Peloponneso, auctoritate magis quàm imperio regebat loca, uenerabilis uir miraculo litterarum, rei nouæ inter rudes artium homines: venerabilior diuinitate credita Carmentæ matris, quam fatiloquam ante Sibyllæ in Italiam aduentum miratæ hæ gentes fuerant. Hæc Liuius. Partim igitur Carmenta, partim vero Euander eius filius Italis tradiderunt litteras: illa sexdecim, hic autem sex: quarum figuræ, sicut de sexdecim illis dictum est, eædem esse cernuntur, vna tantum littera, Q scilicet, excepta, quæ nullam penitus cum Græcis, neque cum Hebraicis litteris habet affinitatem: immo, Latinis exceptis, nulla alia Lingua hanc notam habere fertur: superfluaq. vocitatur, quia veteres Latini per C, scribere solebant,

Corn. Tac. li. 11. Annal.

Liu. lib. 1. ab Vrbe cond. non procul a priu. Dec. 1.

Isid. lib. 1. Etym. c. 3.

bant, & nō minus recte per C, quā per Q. vt Cuando, & Cuoniā & id genus alia: quia C, & Q, maximā inter se habēt affinitatē, vt videre est in Relatiuo, Quis, vel qui. Nā eius obliqui tam C, quàm Q, retinere solent, vt Cuius & Cui, Quem & Quo, Loquor loquutus, & locutus, Sequor sequutus, & secutus, Quum, & Cum. Ceteræ vero quinque a Græco Alphabeto desumptæ vel figurā tantum retinent, vt H, & X. vel figuram ac nomina, potestatemq. simul vt K, Y, & Z. Figura enim illa, H, apud Græcos est I, longum: apud Latinos est aspirationis nota. X, apud Græcos pro Ch, ponitur: apud Latinos, litteræ Græcæ Ξ, potestatem, & vim habet: sed X, apud Latinos ad Augusti vsque tempora nondum recepta fuerat, sed pro ea C, & S, vel G, & S vtebantur, vt Apecs, & Gregs, pro Apex, & Grex: qua quidem littera X, vt Quintilianus ait, carere potuimus. Figuræ vero K, Y, & Z tam apud Græcos quàm apud Latinos idem sonant, eandem penitus formam habentes. Kappa enim, quæ tam apud Græcos quàm apud Latinos habet vim C, non vtimur nisi in dictionibus Græcis, quibus tanquā Latinis vti solemus, vt *Kyrie elenson*, vel *eleeson*, & *Kalendæ*, Scaurus autem ait nomina, in quibus, A, secunda esset statim sede, per K, scribenda esse hunc in modum: Kalendæ, karta, et karus: sed huiusmodi voces, quoniam Græcæ omnino sunt, characteribus Græcis scribi deberent: si autem Latinis notis; per C, non per K, Kappa, quam apud Latinos superuacuam esse Priscianus testatur: cui Quintilianus adstipulatur non obscure dicens loco eius nos habere litteram C, quæ vim suam ad omnes perferat vocales. Hanc litteram, K, a Sallustio, ludi Magistro, Latinis litteris adiectam esse Isidorus ait, vt in sono duarum litterarum C, & Q, faceret discrimen. A Græcis item Y, et Z litteras mutuati sunt Latini pro Græcis dictionibus conscribendis: sed apud Romanos etiam ad Augusti vsque tempora admissæ non fuerunt: nam pro Y, Latini litteram, I, ponebant, vt Hieronimus, non Hieronymus, sicut nunc scribi solet. Loco item Z, duplici, ss, vtebantur, vt Patrisso, pro Πατρίζω, Patrizo. Interdum etiam eius loco, sd: sustituebant d, vt a multis nunc scribitur, qui Esdras, pro Ἔζρας, Ezras vtuntur. Antiqui præterea loco, Z, vnicum S aliquando ponebāt scribentes: Sacynthus pro Zacinthus, Sethus

Priscianus, & Quintil.

Isidor. lib. 1 Etym. c. 4.

pro Zethus. Nonnunquã etiam D, loco ipsius, Z, vsurpabant, vt Medentius, pro Mezentius: sed hoc tantũ apud antiquissimos, qui peregrinas litteras nullas recipiebant. Hinc scribebant Triumpum, et Tropæum, non Triumphum, ac Trophæum, vt superius a nobis, et fusius quidem demonstratum est. Hanc litteram Z, vt Martianus ait, Appius Claudius detestabatur quod dentes mortui, dum exprimitur, imitatur.

Pag. 18.

Littera Z, dentes mortui imitatur, dum exprimitur.

Sicut igitur sex litteræ ab Euandro inuentæ, vt Inscriptio docet Latina, partim easdem tantum figuras, partim vero et figuras, et vim, ac nomina retinere cernuntur, ita de multis alijs Latini Alphabeti dicendum est litteris, quæ vel figuris, ac potestate simul, siue nomine a Græcis re ipsa discrepare nõ videntur, vt A. E. I. M. N. O. T. quæ non solum easdem figuras, sed easdem fere potestates, ac pronunciationes maiori ex parte a Græcis acceperunt. B. vero P, et X, litteræ figuras retinent Græcas, potestates ac pronunciationes non item. B, enim pro V, P pro R, & X pro Ch, Latinis litteris, apud Græcos vsurpantur.

Hæc de Latinis litteris, quæ vel figuras tantum, vel figuras, ac potestates simul a Græcis sumpserunt: cetera enim Alphabeti Græci elementa, vel per inuersas figuras cum Latinis quandam habent affinitatem, vt Γ est L, inuersum. Λ, est V contrario modo situm, Σ vero M transuersa conscriptũ. Vel nullam penitus figuram Latinis habent adsimilem, vt Δ. Θ: Ξ: Π. Φ. Ψ. Ω. Aliquot autem characteres Græcos Latini aliqua ex parte duplicibus litteris inter scribendum imitari student Θ per Th, Φ per Ph, X per Ch, Ψ per Ps, reddentes.

Diphthongorum item vsus nobis indicio est, Latinam linguam a Græca traxisse originem. Vtimur enim his præsertim diphthongis quattuor, quæ scribuntur hunc in modum: AE, OE, AV, & EV. quarum duæ primæ eo modo scribuntur, sed non pronunciantur nisi per E, vt Cæsar, & Phoebus: duæ alteræ a Græcis desumptæ sicut scribuntur ita pronunciantur, vt Audio, & Euge. Nec silentio prætereundum videtur, alias etiam diphthongos Græcas a Latinis vsurpatas fuisse, vt videre est apud Virgilium, necnon apud alios probatissimos Auctores, qui dictionibus hisce per diphthongum diuisam vsi sunt per Dioeresim figuram hoc modo: Aulai,

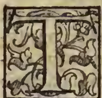
Aurai,

Aurai, Animai, Aquai, ac Terrai,et voces id genus permultæ, quibus frequenter vsus est Lucretius, pro Aulæ, Auræ, Animæ, Aquæ,ac Terræ: nam apud Græcos Alpha cum Iota, vt AI, vel αι, facit illud quod est apud Latinos, Æ, æ. Poetæ interea vsi sunt non raro alia diphthongo Græca, quæ est EI, vel ei, faciens I, nostrum, vt Orphei, & Promethei per synæresim figuram, pro Orphi, & Promethi: Id quoque clarum fit ex ijs vocibus, quarum pluralis gignendi casus desinit in *Ium*, accusandi casus pluralis postrema syllaba diphthongum Græcam, ει, vel *ei*, admittere solet: sic enim ad hanc vsque diem scribitur: Omneis, Treis, Fonteis, & Naueis,atque aliæ huiusmodi voces,pro Omnes,vel Omnis,Tres, vel Tris, Fōtes,vel Fontis,Naues,vel Nauis:& Queis, pro Quis & Quibus in septimo casu. Nec solum dictas diphthongos Græcas frequenter adhibuerunt antiquiores Latini, sed etiam illam, quæ est: OY, vel ου, faciens V, nostrum, vt ex vetusto lapide ad Pontem Cestium Romæ videre licet, ad parietem scilicet cuiusdam domus, in qua hæc legitur Inscriptio: *Idem supra pag. 19.*

HEIC EST SEPVLCRVM,
HAV PVLCRVM,
PVLCRAI FEMINAE
NOMEN PARENTES
NOMINARVNT CLAOVDIAM, &c.

Vbi ponūtur heic pro hic, pulcrai pro pulcræ, Claoudiam pro Claudiam. Et quoniam littera, Υ, vel, υ, in diphthongis Græcis sonat nostrum V, vt Aυ, Eυ, Oυ, hinc Latini ad Græcarum diphthongorum imitationem, Υ, in V nostrum conuerterunt,vt quod Græci Δύο, Σῦς, Μῦς, θύλη, & Ρώμυλος, Nos Duo, Sus, Mus,Thule,& Romulus dicimus, & Sulla pro Syllà, Purrhus, pro Pyrrhus, atque alia id genus ab Ennio sic pronunciabantur,vt in Oratore Auctor est Cicero.Quibus de rebus omnibus facile colligitur, Latinā linguam a Græca habuisse ortum: non tamen hanc illa locupletiorem esse fateor, vt satis copiose demonstratum est. Hæc autem in medium afferre mihi visum est, vt ijs, qui aliter sentiunt, aliqua ex parte satisfaciam. Nunc reliquum est,vt ab Euandro sex litterarum Inuentore ad Claudium transeamus Imperatorem. *Cicero in Oratore.*

DE CLAVDIO IMPERATORE TRIVM LITTERARVM INVENTORE.

ERTIA huius paraſtaticæ Colūnæ facies Claudium Imperatorem habitu imperatorio indutum, laurea ornatum, librum manu geſtantem, triumq. litterarum apud Latinos inuentorem repræſentat. Hunc tres litteras Latino Alphabeto addidiſſe ex Tacito conſtat, qui ait: Claudius tres litteras adiecit, quæ vſui, imperitante eo: poſt obliteratæ: aſpiciuntur etiam nunc in ære publicādis * ſcitis per fora, ac templa fixo. Hæc Tacitus, atque eadem fere Suetonius prodit. Nomina vero litterarum, quas a Claudio Latinis adiectas, atque aliquando in vſu fuiſſe, deinde obliteratas Cornelius teſtatur, a Scriptoribus ſubticentur: hinc vna tātum littera ſupra Claudij caput cernitur: ad cuius pedes hæc legitur Inſcriptio:

Corn. Tacit. lib. 11. Annal.

**Al. plebiſcitis, ſed ſcitis melius.*

Suet. in Claudio.

Claudius Imp. tres nouas litteras adinuenit.

Litteræ a Claudio Imper. inuentæ.

F

Reliquæ duæ vſu obliteratæ ſunt.

LAVDIVM Imperatorem trium litterarum apud Latinos Inuentorem fuiſſe Tacitus & Suetonius teſtantur, ſed quænā ſint, non ſatis conſtat, nec per eos, nec per alios Scriptores: dicam tamen quæ inuenire potui. Quintilianus de littera Ⅎ a Claudio inuenta mētionem aperte facit: ſed quomodo fuerint obliteratæ, Tacito teſte, non video, cum trium illarū vna ſaltem alio modo ſcripta ad hanc vſque diem in vſu ſit, niſi dicamus eam abſoleuiſſe, poſtea vero in vſum reuocatam, vel aliter olim ſcriptam, pronunciatamq. fuiſſe reſpondeamus, vt fuſius infra dicemus. Quod enim antiquiores Latini per Ph, ſcribebant, vt phama, phanum,

Quintil. li. 1. inſtit. Orat. cap. 4. lib. 12. cap. 10.

num,& phagus, nos per F, scribere solemus, vt Fama, Fanum, & Fagus, quamuis dictiones illæ in Latinorum vsum receptæ a Græco fonte originem trahãt: immo vetustissimi Scriptores Latini F, litteram loco aspirationis vtebantur, vt Fordeum, Trafo, Vefo, pro Hordeum, Traho, Veho. Sicut etiam Feneti, pro Ἐνετοι Heneti, & H, pro V, vt Veneti pro Heneti. Fuerunt præterea apud antiquissimos, qui loco, F, vtebantur B, et Bruges dicebant pro eo, quod posteri Fruges dicere maluerunt.

Hæc item littera F; quæ Digamma Æolicum appellatur, quia nil aliud est quàm duplex Gamma Γ, Γ, alterum alteri superpositum, & a lingua Aeolica desumptum, etiam pro littera V, ab antiquioribus Latinis vsurpata nõ raro fuit, hoc modo inuersa Ⅎ vt Quintilianus testatur inquiens: Nec inutiliter Claudius Aeolicam illam Ⅎ, ad hos vsus litterarum adiecerat. Et iterum: Aeolicæ quoque litteræ, qua ceruom, seruomq. dicimus, etiamsi forma a nobis repudiata est, vis tamen manet. Hæc Quintilianus, ex cuius verbis colligitur, hanc litteram Ⅎ, aliter olim scriptam fuisse: nodusq. dissoluitur. Hanc item litteram Ⅎ, non Claudius solus inter litteras habendam censuit, sed & Varro, si Annæo Cornuto credimus. Hanc litterã, inquit, Terentius Varro dum vult demonstrare, ita perscribit, *VA*. Qui ergo in hac syllaba sonus est, idem litteræ erit. Hoc Digãma etiã hodie legitur in lapidibus Claudianis Romæ, & præsertim ad S. Luciæ Cloacam hoc modo:

Priscianus.
Quintilianus vbi supra.
Ann. Cornu. lib. de Orthogr.
Va, pronunciatio littera Ⅎ.

TI. CLAVDIVS
DRVSI F. CAISAR
AVG. GERMANICVS
PONT. MAX. TRIB. POT.
VIIII. IMP. COS. IIII.
CENSOR. P P.
AVCTIS POPVLI ROMANI
FINIBVS. POMERIVM
AMPLIAⅎIT. TERMINAⅎITQ.

Qua in Inscriptione legitur CAISAR, more antiquo pro CAESAR per diphthongum Græcam, in qua Alpha cum Iota facit Æ diphthongum Latinam: ibidem legitur AMPLIAⅎIT,

PLIAⅎIT,

PLIAꟻIT, & TERMINAꟻIT, pro Ampliauit, et Terminauit. In alijs item ſpectationibus antiquis hoc Digamma cernitur ſic: OCTAꟻIVS, et OCTAꟻIA, pro Octauius, et Octauia. Ita etiam DIꟻVS, CLIꟻVS, RIꟻVS, SERꟻVS, VIꟻVS, pro Diuus, Cliuus, Riuus, Seruus, Viuus. Quamuis autem, vt ait Gellius, ad huiuſce ſyllabæ, uus, non vs, velut Diuus, et Vulgus, ſonum declarandum Digamma ꟻ fuerit inuentum, ad ſimplex tamen, V, pronunciandũ adhibitum eſſe conſtat, ſicut ex ſuperiori Inſcriptione clare patet. Hinc factum eſt, vt littera V, etiam Digamma nuncupetur: quia ſicut F vel ꟻ pro V, vſurpata fuit, ita F, pro V, ſcripto pronunciari ſolet, præſertim in Germania, vbi præter alia permulta, Vinum pronunciatur ſic: Finum. Idem fere in Gallia Ciſalpina, quæ V, tamquam F, pronunciare ſolet dicens Bref pro Breue: & id genus alia: Quare Claudius Cæſar, vt Tacitus prodit, F, loco V, conſonantis recipiendum inſtituit, vt Fulgus pro Vulgus, Fixit pro Vixit.

Aul. Gell. li. 14. Att. Noct. c. 5.

Quod ad ſecundam litteram ab eodem Claudio inuentam pertinet, Priſcianus hunc in modum ait: P, & S, loco Græcæ, Ψ, fungitur, pro quo Claudius Cæſar Antiſigma, hac figura ſcribi voluit ɔc: ſed nulli auſi ſunt antiquam ſcripturam mutare. Antiſigma ideo dicitur, teſte Lipſio, quia duo ſigma obuerſo dorſo ſcribuntur hoc modo: ɔc. Hac enim Semilunæ figura priſci Græci, vt ipſe ait, Sigma ſic formabant, c, vt in fine vltimæ Columnæ paraſtaticæ fuſius dicetur.

Priſcianus lib. 1. Antiſigma. Lipſius in Corn. lib. 11. Ann.

De tertia denique littera Claudiana Marcus Vetranius Maurus ex Velio longo litteram neſcio quam a Claudio inuentam leniendo R, opinatur. Sunt tamen qui velint Claudium, vel Centimalum, ſiue Centimanum, vt alij minus recte ſcribunt, qui librum in iure ciuili tertium a P. Papinio ſcripſit, R, litteram introduxiſſe, cum prius Fuſij dicerentur: qui deinde Fuſij dicti ſunt.

Mar. Vetran. in li. 11. Ann. Cornel. Val. Max.

Alij vero AI, vel αι, diphthongum fuiſſe putant, quod non eſt dicendum: conſtat enim hanc diphthongum antiquitus creberrime vſurpatam fuiſſe, vt in Claudij æuo Inſcriptiones marmore inciſæ indicant: cuiuſmodi eſt illa: ANTONIAI DIꟻVAI, & cetera, pro Antoniæ Diuæ, & ſimilia

ſimilia ſcripta. Martianus capella de hac tertia littera ſic ſcribit: Huic litteræ S, Diuus Claudius P, adiecit, aut C propter Ψ, & Ξ Græcas, vt Pſalterium, & Saxum. Id autem Lipſio non placet dicenti: Martianus a Claudio nouum X, repertum ſentire videtur, quod vanum puto, quia X, in vſu erat temporibus iam Augusti, vt diſerte monet Iſidorus: Sed & X, a Varrone, & Quintiliano cenſetur inter eas, quæ non neceſſariæ. Varro enim in Fragmento quopiam ex libro de Grammatica ſic ait: Litterarum partim ſunt, & dicuntur, vt A. B. partim dicuntur, & non ſunt, vt H, & X, partim ſunt, & non dicuntur, vt Φ, Ψ, ex quibus verbis non abſurde collegeris, duabus his litteris, quæ, Varrone teſte, neceſſariæ ſunt, nouam formam induiſſe Claudium, nomenq. Et de Ψ, quidem clarum, cui Antiſigma ɔc, vel Pſ, reſpondit. De Φ autẽ Claudiano Phi, Grammatici loqui neglexerunt, etſi ea littera non dubie neceſſaria eſt, et alius eius ſonus, quàm Fi, vt monuit Quintilianus. Hæc ex Lipſio, qui hanc litteram Ⅎ, a Claudio inuentam, Ph, alteram ɔc, tertiam vero Ph, fuiſſe opinatur: quarum prima Ⅎ, alio ſonu, atque hoc modo ſcripta, F, remanſit: ſecunda, quæ eſt, ɔc, vel aboleuit, vel vſum numquam obtinuit: tertia vt, Ph, vſum in ſcribendo obtinuit, ſed noua forma nomemq. nouum ei contributa apud Scriptores inueniri non queunt: et hac de re nihil certi affirmari poteſt.

Martianus Capella. *Lipſius in li. 11. Annal. Cornelij.* *Varro de re gramm.*

Tres igitur litteras inuenit Claudius, quem etiam de harum litterarum ratione ſcripſiſſe ferunt: hinc librum dextra geſtare cernitur. Hæc de Claudio Imperatore trium litterarum apud Latinos inuentore. Nunc reliquum eſt, vt omnia Latinæ linguæ elementa ordine Alphabetico diſtincta ob oculos ponantur, ſicut de Hebraicis, Græcisq. litteris a nobis factum eſſe conſtat. Verum quia in ijs diſponendis non ſolum figuras & nomina earumdem, ſed etiam poteſtatem, ſiue pronunciationem ſuis locis appoſuimus: hinc idem de Latino Alphabeto faciundum eſt dictorum characterum formatione deſcripta iuxta iudicium Martiani Capellæ, qui litterarum omnium formationes inter pronunciandum naturales excogitauit, ſicut ex verſa pagina videre licet.

ALPHABETVM LATINVM.

Figura.	*Nomina.*	*Formatio litterarum.*
A a	A,	Vocalis, ſub hiatu oris congruo, ſolo ſpiritu pronunciatur.
B b	Be,	Labris per ſpiritus impetum recluſis editur.
C c	Ce,	Super molaribus linguæ extremæ appulſis exprimitur.
D d	De,	Appulſu linguæ circa ſuperiores dentes innaſcitur.
E e	E,	Vocalis, ſpiritus lingua paululum preſsiore.
F f	Ef,	Dentes labrum inferius deprimentes lingua palatoq. dulceſsit.
G g	Ge,	Spiritus cum palato inter dentes.
H h	Hach,	Non eſt littera, contractisq. paululũ faucibus eſt ventus exhalans.
I i	I,	Vocalis, ſpiritus dentibus preſſus, extrema linguæ parte contracta.
K k	Ka,	Faucibus, palatoq. formatur.
L l	El,	Lingua palatoq. dulceſsit.
M m	Em,	Labris imprimitur.
N n	En,	Lingua dentibus appulſa collidit.
O o	O,	Vocalis, rotundi oris ſpiritu comparatur.
P p	Pe,	Labris ſpiritus erumpit.
Q q	Qu,	Appulſu palati ore reſtricto.
R r	Er,	Spiritum lingua criſpante corraditur.
S ſ	Es,	Sibilum facit dentibus verberatis.
T t	Te,	Appulſu linguæ dentibus impulſis excuditur.
V u v	V,	Vocalis, ore conſtricto, labrisq. promulii exhibetur.
X x	Ix,	Quidquid, C, atque, S, formauit exſibilat.
Y y	Ypſilon,	Vel Fyo, preſsis labris, ſpirituq. procedit.
Z z	Zeta	Duplex ſibilus, dentes mortui, dum exprimitur, imitatur.

Vocales quinque.	Diphthongi quattuor.	Litteræ duplices a Græcis mutuatæ.
A, E, I, O, V,	AE, OE, AV, EV.	CH, PH, PS, TH.
Y; Græca: cur Fyo dicta, vide infra.	Duæ primæ ſcribuntur, ſed non pronunciantur.	X, Φ, Ψ, Θ.

ALPHABE-

LPHABETVM Latinum litterarum figuris, nominibus, ac pronunciationibus, formationibusq. distinctum, vna, ac viginti litteris constat, si ijs, qui H, & K, litteras tanquam superuacuas ab Alphabeto explodunt, credimus: vt A b c d e f g i l m n o p q r s t u x y z: H, enim non est littera, sed aspirationis nota: K, vero Græca idem efficit, quod C, Latinum elementum: immo quod etiam & Q, vt paulo superius demonstratum est. Quare Martianus Capella decem & octo tantum litteras vniuersæ conscriptioni Latinæ, ac locutioni necessarias esse affirmauit, vt A b c d e f g i l m n o p r s t u x. Nam C, littera ad omnes vocales, vt ait Quintilianus, vim suam commode perfert. Quam ob causam Nigidius figulus, teste Papyriano suis in Commentarijs, neque K, neque Q. est vnquam vsus. Y autem, & Z, ob Græca tantum nomina in nostrum venerunt vsum.

Ex Diomede de Gram. Varr. & Quintil.

Martianus.

Quintil.

Nigidius.

Zeta enim in Latinis vocibus non adhibetur, sed in Italica lingua nos ea vti solemus. Ypsilon vero, quod Italice vocitatur Fyo, vel Fya, non nisi in dictionibus Græcis vsurpatur. Cur autem sic nuncupetur, haud facile dignosci potest: sunt enim qui hanc vocem Fya ex hya voce luctuosissima fieri velint, quæ est in nomine Hyacinthi pueri Amiclæi, qui ab Apolline, vt Poetæ fabulantur, dum iactu disci sese exerceret, fuit interfectus: cuius mortem ægre ferens Apollo, interempti pueri cruorem in florem sui nominis commutauit, vt Ouidius hisce versibus indicasse visus est dicens:

Ipse suos gemitus folijs inscribit, & hya
Flos habet inscriptum, funestaq. littera ducta est.

Ouid. lib. 10. Metamorph.

Hinc hyacinthus dictus est quasi flos Cinthij, hoc est Apollinis, quod enim a Latinis viola, siue flos dicitur, a Græcis vocitatur Ia, quæ syllaba ex Ypsilon littera inuersa ⅄, cōficitur. Si enim I, præponas, & A subijcias sine linea transuersali, vel secante, hoc modo Λ, vt in multis Inscriptionibus antiquis videre est, efficitur Y, cuius figuram repræsentari in hoc flore contendunt. E quoniam hæc littera semper apud Græcos cum aspirandi nota scribi solet, & aspiratio apud antiquiores Latinos in F frequenter conuertebatur, vt Fordeum pro Hordeum, sicut superius demonstratū est, hinc pro Hya Fya,

vel Phya, siue Fyo in Italia, vt reor, pronunciatur.

Sunt qui velint in Ouidiano illo versu, quem supra recitauimus, legendum esse non Hya, sed AI AI, vel αἰ αἰ, id est Heu Heu, hunc in modum:

Ipse suos gemitus folijs inscribit, & αἰ αἰ.
Flos habet inscriptum, funestaq. littera ducta est.

Plin. lib. 21. c. 11. Qui hoc modo legendum putant, Plinium forsitan sequuntur dicentem, hoc violæ genus venis quibusdam nigris esse distinctum, ita discurrentibus lineis, vt duarum Græcarum litterarum α & ι figuram referant: quæ res Poetis duplicis fabulæ occasionem præbuit. Nam & Hyacinthum ab Apolline dilectum, quem imprudens disci iactu interfecit, in hunc florem mutatum tradunt, interiectionemq. dolentis αἰ, quæ ex duabus illis litterulis conficitur, velut testimonium doloris, quem Apollo ex eius morte conceperat, habere inscriptam. Aiacem item Telamonis Regis filium in eundem florem conuersum aiunt, dum impatientia prælati sibi Vlissis seipsum interemit: duasq. primas eius nominis, Aiacis videlicet litteras, quæ sunt αἰ, in hoc flore mansisse impressas affirmant, sicut etiam ex eodem constat Ouidio, qui vtramque fabulam feliciter complexus est hisce versibus:

Ouid. lib. 13. Metamorph. & alij permulti.

——— Rubefactaq. sanguine tellus
Purpureum viridi genuit de cespite florem,
Qui prius Oebalio fuerat de vulnere natus:
Littera communis medijs pueroq. viroq.
Inscripta est folijs, hæc nominis, illa querelæ.

Quibus verbis Ouidius florem Hyacinthum, necnon litteram, vel potius syllabam αἰ, in flore ipso impressam, & Hyacintho puero, & Aiaci viro communem esse testatur. AI, enim Aiacis primas nominis notas, Hyacinthiq. dolentis interiectionem refert: ex quibus characteribus, vt ostensum est, Ypsilon littera constare cernitur, quæ prima Hyacinthi nominis aspirata extat nota. Huc item spectat illud Virgilij Aenigma de floribus, quos Regum nominibus insignitos esse ait hoc modo:

Virg. Ecl. 3. in fine.

Dic quibus in terris inscripti nomina Regum
Nascantur flores: ———

Per flores nominibus Regum insignitos Hyacinthum florem

rem intelligi necesse est, in quo syllabam IA, vel AI, geminam, impressam esse constat: ex qua duæ saltē primæ Aiacis Telamonis Regis filij nominis litteræ, voxq. Hyacinthi pueri luctuosa colliguntur, atque inuersa littera χ, vt dictum est, efficitur, quam huius Hyacinthi nominis litteram aspiratam primam, Hy, vel potius syllabas duas priores esse patet hoc modo, Hya, vt initio diximus. Hinc aspiratione in F cōuersa, Fya, vel Fyo dicitur. Qua ex re luctuosa, ac miserabili (vt opinor) factum est, vt huius generis vox quādoque pro vectigali, atque vt Persæ, & Itali dicunt, pro angaria, ac pro pœna metaphorice vsurpata sit non raro a Poetis, qui Italica scripserunt lingua: hæc enim nonnisi mœrorem afferre solent ijs, qui huiusmodi res patiuntur. †

Hæc de littera Fyo, necnō de Alphabeto Latino, quo etiam Latini scriptores aliqua ex parte inter numerandum vsi sunt, sicut idem, & sane copiosius, ab Hebræis, ac Græcis fieri constat. Nos enim non nisi septem vel octo ad summum litteras pro vniuersa numerandi ratione adhibere solemus, quæ sunt C. D. I. L. M. Q. V. X.

Littera autem I, vt a primo exordiar numero, apud nos pro vnitate vsurpatur: propterea quòd ex vna tantum, & recta quidem linea constat, sine qua nulla Alphabeti elementa formantur: hæc enim linea ad ceteras litteras formandas aut duplicatur, aut ad circuli figuram agitur, aut incuruatur, aut alijs describitur modis. Hinc eam maiores nostri primam numerandi figuram constituentes vnitatem appellarunt: vnitas namque omnium numerorum mater est, Boetio teste, qui ex ea tamquam matre vniuersum numerum procreari, & in eam ipsam postremam rursus resolutionem fieri affirmat. Hac igitur ratione per I, vnitas significatur: quoniam elementa omnia ab ipsa linea sumunt exordium, & in eam resoluuntur. Hæc denique littera I duplicata, dualitatem: triplicata, triadem: quadruplicata numerum quaternarium repræsentat.

Littera V, quinque significat: ipsa enim quinta Vocalis est: cui si præponatur littera I, hoc modo: IV. numerum quaternarium efficiet: si autem VI. senarium constituet: & quot litteræ I post V geminantur, tot vnitates numero

T 2 quinario

† Sacratissima Trinitas per tres hasce litteras Græcas Π. Υ. Α. olim repræsentari solebat, vt legitur Dist. 71. c. 1. & in Sūma: sunt enim prima littera trium personarū, vt πατὴρ Pater, cuius prima littera est Π, Υἱὸς, Filius, cuius prima littera est Υ. Ἅγιον πνεῦμα, Sanctus Spiritus, cuius prima littera est A. Hinc ī Gallia cisalpina, Venetijs, in Piceno, & in multis alijs Italiæ locis littera Ypsilon in Alphabeto, Y in F. conuersa, Fio nuncupatur. Filius enim Latine, Italica voce Figlio dicitur, & per eclypsim Fio, vt a Venetis passim pronūciatur, ab Hispanis Hijo. Quæ vox Græcæ dictioni Υἱὸς adsimilis nō parum videtur.

quinariò additas fuisse dicas oportet, vt VI, sex: VII, septem: VIII, octo. VIIII, nouem ad denarium vsque numerum procedendo, qui per X, indicatur.

Littera X, decem significat; quia decima est consonans, vt Prisciano placet: hisce enim characteribus, H, K, & Z, detractis, quarum prima non est littera, sed aspirationis nota; aliæ vero sunt a Græcis desumptæ, vt dictum est, C, G, Q, pro vna littera connumeratis, teste Prisciano, & B, atque F, inuicē sibi cedentibus, cum Bruges & Fruges dicantur, S, vere sibilo, non littera existente, & propterea frequenter in versu apud antiquos abiecta, litterā X, decimam consonantem esse, ob idq. decem significare fatendum est. Vel significat decem, quia videtur constare èx duplici V, quæ bis posita decem significat, altera inuersâ hunc in modum X.

Virgil. & Iuuenalis.

Littera L, quinquagenarium numerum ad Græcorum imitationem repræsentat: nam Græci antiquiores per litteram ν, quinquaginta indicabant. L, autem, & N, inuicem sibi cedunt, vt ait Priscianus: dicimus enim Lympham & Nympham, idem intelligentes, aquam scilicet, quæ Græce dicitur Νύμφη: & quod veteres Græci Nympham appellabant, nos per mutationem vnius litteræ ν in l, Lympham, hoc est aquam, vocitamus. Non est igitur mirum, si quinquagenarium numerum, quem Græci per N exprimebant, nos per L significemus, Græcos imitantes.

Littera C, centenarium numerum significat, quia in hoc numero primum locum habere cernitur, vt Centum, cuius vocis primum elementum est, C.

Littera D, quingenta significare solet: propterea quòd inter hanc litteram D, & M, quod mille significat, H, & K, ob rationem assignatam detractis, quinque sunt litteræ, quæ dimidium millenarij numeri efficiunt, vt nonnulli aiunt: sed infra de hoc melius fortasse dicetur.

Littera M, mille indicat, cum huius nominis primum elementum sit, M, vt vulgo fertur. Quamuis autem Priscianus dicat notari Mille per X, & decem millia hunc in modum: CXƆ, Paulus tamen Manutius id omnino damnat tamquam a vetustate alienum; & Priscianū deridet: quodq. de D, & M, vulgo putatur, ingeniose declarat dicens, Mille

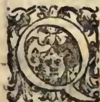
Paul. Manutius in Addit. in Calep. & in Comm ēt. in li. 11. Epist. fam.

apud

apud Scriptores Latinos antiquitus notatum ſic eſſe, C I Ɔ: pro quingentis, quod eſt millenarij numeri dimidium, hoc modo, I Ɔ. Hinc librariorum incuria, ſeu præpropera feſtinatione ex hac figura C I Ɔ, M, defluxit, ſimilitudine errorem efficiente, quia M, quandoque ita ſcribitur, ꟿ, vt minimum diſcrepare videatur a C I Ɔ. Ex hac item figura, I Ɔ, errorem creante ſimilitudine, pro quingentis littera D notari cœpit, atque vſum apud nos obtinuit: ſicut enim ex hac figura C I Ɔ, M, ita ex IƆ, D, facile conficitur. Adde etiã, quòd in antiquis libris aliæ item figuræ pro mille vſurpatæ ſunt, ob minus accuratam librariorum feſtinationem, qui, vt vno calami ductu, mille indicarẽt, pro C I Ɔ ſcribebant ſic, ω, quod quandam affinitatem cum figura C I Ɔ habere videtur. Hinc etiam apud vetuſtiores hanc figuram, ∞, pro mille ob eandem cauſam efficere ſolebant. Hæc de quingenteſimo, ac millenario numero: multo autem plura de antiqua apud Latinos numerandi ratione, quæ nunc in frequenti vſu non eſt, vt in additamentis Manutianis in Dictionarium Fratris Ambroſij Calepini ex Auguſtiniana familia videre eſt. *Paulus Manutius vbi ſupra.*

Littera Q. quingenta millia apud veteres Latinos indicabat: quoniam Q. huius numeri primum eſt elementum. Hunc autem numerum per Q. litteram vſurpari hodie non video. De Latinis litteris, earumdemq. vſu hactenus, vt ad Hetruſcas notas accedamus.

DE DEMARATHO
HETRVSCARVM LITTERARVM INVENTORE.

VARTA huius paraſtaticæ Columnæ facies Demarathum Corinthium, negotiatorem ditiſſimum, Græco habitu indutum, truculento viſu hominem, Hetruſcarumq. litterarum Inventorem repræſentat. Hic tyrannidem Cypſelli fugiens, Tullio teſte, in Hetruriam, Italiæ regionem, Tyrrheno mari incumbentem, ad primã vſque Tyberis ripam protenſam, *Cic. lib. 5. Tuſculan. quæſt.*

tensam, Macra fluuio a Liguria discretam, cuius hodie Metropolis est Florentia Ciuitas pulcherrima, & nobilissima, comparatis opibus luculentis commigrauit: atque inibi a Tarquiniensibus eiusdem Regionis populis exceptus, Tarquinium Priscũ Populi Romani Regem ex illustri Hetrusca vxore genuisse commemoratur. Hic item inuẽtor fuit Hetruscarum litterarum, de quibus Liuius mentionem faciens, Romanos pueros Hetruscis litteris nõ minus quàm Græcis eruditos olim fuisse affirmat hunc in modũ: Cære educatus apud hospites, Hetruscis inde litteris eruditus erat: linguamq. Hetruscam probe nouerat. Habeo Auctores, vulgo tum Romanos pueros, sicut nunc Græcis, ita Hetruscis litteris erudiri solitos. Hæc Liuius. Harum autem litterarum inuentorem fuisse Demarathum Corinthium Cornelius testatur aperte dicens: At in Italia Hetrusci litteras ab Corinthio Demaratho didicerunt. Hæc Tacitus. Huius linguæ Alphabetum supra Demarathi caput cernitur: ad cuius pedes hæc legitur Inscriptio:

Liu. lib. 9. ab Vrbe cond. post med.

Demarathus Corinthius Hetruscarum litterarum Inuentor.

Litteræ a Demaratho inuentæ.

HETRVSCARVM litterarum Alphabeta varia extiterunt, sicut ex varijs libris, ac lapidibus, necnon Italiæ Bibliothecis constat, Theseo Ambrosio teste. Quamuis autem maiori ex parte easdem fere figuras habeãt, ordinem tamen eundem, eandemq. pronunciationem, seu potestatem,

Append. de introd. ad varias linguas.

testatem; vel idem nomen, eundemq. legendi modum non item: alterum enim huiusce linguæ Alphabetum, vt cetera præteream, a dextro in sinistrum latus, more Hebraico: alterum vero iuxta Latinam consuetudinẽ a sinistro in dextrum scriptum inueni, cuiusmodi est quod præ manibus habemus: nam a sinistro in dextrum legitur latus: quod vero a sinistro in dextrum conscriptum reperitur, prętermittere mihi visum est. Hoc autem modo exaratæ videntur septem vetustissimæ illæ Tabulæ æneæ, quæ iampridem Eugubij prope mœnia Ciuitatis effossæ hucusque ibidem publice asseruantur: ex quarum vna nuper excusa congestum est Alphabetum, quod etiam typis mandatum quantum ad quasdam notas, alijs eiusdem linguæ Alphabetis absimile esse conspicitur: fieri enim potuit, vt varijs characteribus idem Alphabeti elementum figurarint Hetrusci, vt ex varijs eiusdem linguæ Alphabetis, quæ ad quinque, maiori ex parte similia, ego ipse vidi, coniectare licet: Id quod factum videtur ob aliquam fortasse litterarum mixtionem habitam cum Volscis in Latio, & cum Oscis in Campania Populis, quorum varias litteras, variumq. dicendi stylum fuisse multi prodiderunt. De Hetruscis autem litteris nonnisi dicta Alphabeta partim typis mandata, partim vero conscripta reperiuntur, quæ a Tarcuntis sepulchro Volaterris olim inuento, & a septem illis Tabulis æneis Eugubij repertis videntur desumpta. Quarumnam vero Gentiũ propria fuerint elementa, seu litterarũ notæ, quæ in ipsis Tabulis æneis Eugubij asseruantur, non satis constat, etiamsi Hetruscæ linguæ nomine circumferantur. De his vero Tabulis Eugubij in Theatro repertis scripsit versu elegiaco Iacobus Taurellus Fanensis, & eleganter quidem. Hæc de Hetruscis litteris, vt ad Illyricam, Armenam, Seruianam, & Gothicam notas accedamus.

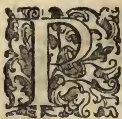
Tabulæ æneæ Eugubij repertæ.

DE

DE SEXTA COLVMNA PARASTATICA,

Gothicæ, Armenæ, Illyricæ, ac Seruianæ linguæ Inuentores repræsentante.

De Vlphila Gothicarum litterarum Inuentore.

RIMA huius parastaticæ Columnæ facies Vlphilam Gothorum Episcopum, habitu Episcopali indutum, Gothicarumq. litterarum inuentorem repræsentat. Hinc supra eius caput Gothicum Alphabetum conspicitur: & ad eiusdem pedes hæc legitur Inscriptio:

Vlphilas Episcopus Gothorum litteras inuenit.

Litteræ ab Vlphila inuentæ.

Trip. lib. 8. c. 13. Et Socr. li. 4. cap. 34. Niceph. li. 11. c. 48.

LPHILAM non solum Gothicarum litterarum fuisse inuentorem, sed etiam Scripturam sacram in Gothicam linguam primū transtulisse multi prodiderunt. Qua profectò re, necnon verbi Dei propagatione, qua Gothos ad Christianam fidem conuertit, damnum omni miseratione dignissimum ab eiusdem Regionis populis omni immanitate, ac barbarie refertissimis, vniuersæ Italiæ, & Romæ præsertim illatum rependisset, nisi postea hæresim Arij, reiecta catholica fide, complexus esset:

cuius exemplo eandem hæresim alij sectati sunt: maxima enim Vlphilas apud Gothos præpollebat auctoritate. Niceph. Call. lib. 11. c. 48.

Gothi, vt omnes testantur historiæ, Scythiæ populi immanes in tractu Septentrionali Europæ, Danis, & Nouergis contermini, olim armis Italiam subegerunt, Romamq. ipsam solo æquarunt, suamq. in totum Orbem non solum moribus, verum etiam lingua inuexerunt barbariem, quam Latinæ præsertim litteræ non modicam perpessæ dicuntur. Gothorum enim, quos Getas esse multi & eruditi quidem Viri volunt, aliqui Ostrogothæ tanquam Orientales illorum vocabulis ita dicti, sicuti Vuisigothæ qui Occidentalium sese Regionibus infudere, nuncupati sunt. Non est igitur mirum, Latinam linguam ab huiusmodi Gentibus maximam accepisse iacturam. Roma enim capta, in qua floruere Latinæ litteræ, Gothicam linguam didicit, vt sanctus Augustinus testatur inquiens: Si licet dicere non solum Barbaris lingua sua, sed etiam Romanis *Sihor aarmen*, quod interpretatur, *Domine miserere*, cur non liceret in Concilijs Patrum in ipsa terra Græcorum, vnde vbique destinata est fides, lingua propria *Homousion* confiteri, quod est Patris, & Filij, & Spiritus sancti vna substantia? Hæc Augustinus. Quibus verbis satis constat, Romanam linguam nonnihil a Gothis accepisse, immo ab ijs, necnon a Gallis, Longobardis, & a frequentia, siue concursione in Vrbem aduenarum, contaminatam, barbarieq. conspurcatam, & pene amissam olim fuisse; atque ita, vt multis iam sæculis non modo Latine nemo fere locutus fuerit, sed ne Latina quasi quidē legens intellexerit. Quæ autem ætas illa intellexit, perperam maiori ex parte pronunciauit, aut scripsit: pronunciabatur enim B pro V, & contra V pro B, vt lauor pro labor, ueneficium pro beneficiū, beritas pro veritas, benio pro venio, & aliæ id genus sexcētæ voces ita pronunciabātur, vt ex codicibus manuscriptis antiquis videre est: qui quidē pronunciādi, scribendiq. modus in Hispania, præsertim vero in Prouincia Castellę, & alibi apud multos ad hanc vsque diē remansit. Hinc de huiusmodi iactura Quintilianus ait: Mutauimus genus, & vltra nobis, quàm oportebat, indulsimus. Quid multa? totus prope mutatus est sermo. Hæc Quintilianus. Idem sensit Diomedes Grammaticus dicens:

Aelius Spartian. S. Hieron. in Genes. Orosius li. 1. cap. 16. Rhodig. li. 18. c. 24. to. 2. & alij.

S. August. Epist. 178. Laurētius sub fin. 40. 4.

Quintil.

Diomed. Gramm.

Iniecit postera ætas manum,& veluti disciplinam pristini sæculi sermonē fastidire cœpit, & noua veluti parturire verba. Idem Plinius, Tacitus, Macrobius,& Apuleius dixerunt: Huiusmodi autem iacturam ad hæc vsque tempora passi sumus: Romanam enim linguam nobis olim non modo Romæ, verū etiā in vniuersa præsertim Italia peculiarem, ac natiuā, nunc tanquam peregrinam, atque exteram intra lares nostros excipere solemus: immo, vt ait Paulus Manutius, elingues pene sumus in Latina lingua, quā tum lacte ipso Romani imbibebant: pueri enim cū primū balbutire incipiebant, a Matribus, & Nutricibus nulla arte Latinā discebant linguam, qua vtebātur, vt ex Cicerone colligitur, dicente: Frequens consessus Theatri, in quo sunt mulierculæ, & pueri, mouetur audiens tā grande carmen. Et in Oratore: Equidem cum audio Socrū meā Læliam (facilius enim mulieres incorruptā antiquitatē conseruant, quòd multorū sermonis expertes ea tenent semper, quæ prima didicerūt) sed etiā sic audio, vt Plautum mihi, aut Næuiū videar audire. Et in Bruto: Erant tamen, quibus videretur illius ætatis tertius Curio, quia splēdidioribus fortasse verbis vtebatur, & quia Latine nō pessime loquebatur, vsu, credo, aliquo domestico: nā litterarū nihil sciebat, sed magni interest quos quisque audiat quotidie domi, quibuscū loquatur a puero: quemadmodū Patres, Pædagogi, Matres etiā loquantur. Legimus epistolas Corneliæ Matris Graccorum: apparet filios non tā in gremio educatos, quàm in sermone Matris. Ibidem: Nullum ille Poetā nouerat, nullū legerat Oratorem, nullā memoriam antiquitatis collegerat. Et infra: Antonius existimabatur bene Latine loqui, sed litteras nesciebat. Idem in eodem libro de Oratore ait: Nemo vnquā Oratorem quòd Latine loqueretur, admiratus est: si aliter, irridēt. Neque eum Oratorem tantummodo, sed hominem nō putant. Idem ibidem: Illud autē nequis admiretur quonam modo hæc vulgus imperitorum in audiendo notet, cū in omni genere, tum in hoc ipso magna quædam vis, incredibilisq. naturæ. Omnes enim tacito quodam sensu sine vlla arte, aut ratione quæ sunt in artibus, & rationibus recta, ac praua dijudicant: ita vero, vt siquid contractione breuius fieret, aut productione longius, Theatra tota reclamāt. Ex huiusmodi ergo tanti viri testimonijs

Plin. Tacitus, Macrob. Apuleius.

Paul. Manutius li. Epist. Famil.

Cic. lib. 1. Tusc. quæstio. Et ex Terent. in prol. Hecyra.

Cic. lib. 3. de Orat.

Cic. ĩ Bruto.

Cic. lib. 3. de Orat.

Cic. ibidē. non procul a fine.

nijs aperte dignoſcitur, Latinã linguam peculiarem olim,& natiuam omnibus Romæ,& in vniuerſa Italia fuiſſe, viris ſcilicet & mulierculis, nobilibus & ignobilibus, ſenibus & pueris, doctis & indoctis, diuitibus & mendicis: in ea tamen alter alterũ præſtabat, ſicut in alijs linguis apud omnes Nationes euenire ſolet. Nunc vero in hac perdiſcenda maximos perpetimur labores, melioremq. ætatis partem conſumimus, vixq. eam ipſam in ſcribendo conſequimur,& laborioſe quidem in eadem Latina lingua balbutire videmur, dum barbariem, ac ſtribiliginem, tortuoſæ ſcilicet orationis prauitatem, ac verſuram vitare, puramq. dicendi formam ſequi ſtudemus, ob inſignem iniuriam Latinitati illatam ab exteris Nationibus, & Gothica præſertim Gente: quæ Gens profecto barbara, & immanis, quanta Latinis litteris, vniuerſæq. Italiæ damna intulerit, Romanæ, vt cetera conticeſcam, ruinæ docent. Hæc de Gothica lingua, vt ad Armenicam tranſeamus. Gell. lib. 5. cap. 20.

DE S. IOANNE CHRYSOSTOMO LITTERARVM ARMENICARVM AVCTORE.

ALTERA eiuſdem paraſtaticæ Columnæ facies ſanctum Ioannem Chryſoſtomum ob auream ſermonis præſtantiam, Chryſoſtomum ſcilicet, hoc eſt, aureum os, appellatum, patria Antiochenum, & Antiochenæ quondam Eccleſiæ presbyterum, Conſtantinopolitanum Archiepiſcopum, Græcũ Doctorem, Græcoq. more indutũ, Armenicarumq. litterarũ Auctorẽ repręſentat: ad cuius pedes hæc legitur Inſcriptio:

S. Ioan. Chryſoſt. litterarum Armenicarum Auctor.

ALPHABETVM, quod in Bibliotheca extat Vaticana, abſque nominibus, ac pronunciationibus conſcriptum hoc loco non appoſuimus, ſed quod ſequitur, ſtudioſorum commoditati ſtudentes conſcripſimus, ſicut de Hebraico, Græco, Latino, Armenico, Illyrico, ac Seruiano eandem ob cauſam factum eſt.

ALPHABETVM ARMENVM

nouem ac triginta litteris conſtans.

Figuræ litterarum		Nomina litterarum	Pronunciatio.
Ա ա	այբ	Aip	a
Բ բ	բեն	Pien Bien	p.b.
Գ գ	գիմ	Chiim Giem	c.g.
Դ դ	դայ	Ta Da	t.d.
Ե ե	եչ	Iec	ie.e.
Զ զ	զայ	Za	z.
Է է	է	Ae	æ.e.
Ը ը	ըթ	Iet	ie.
Թ թ	թոյ	Tho	th:
Ժ ժ	ժէ	ge ze xe	g.z.x.
Ի ի	ինի	Inni	i.
Լ լ	լիւն	Liun	l.
Խ խ	խէ	Hhe	hh.
Ծ ծ	ծայ	Zza.Dha.Tza.	dh. tz. zz.
Կ կ	կեն	Chien.Gien.Kien.Quien.	c.g.k.q.
Հ հ	հոյ	Ho.	h.
Ձ ձ	ձայ	Tſa.Ssa.xa.	ſſ.tſ.x.
Ղ ղ	ղատ	Char.Glal.Gal.	gl.l.
Ճ ճ	ճէ	Ie.Gie.Hie.	i.g.h.
Մ մ	մեն	Mien.	m.
Յ յ	յի	Chi.	i.
Ն ն	նու	Nu.	n.
Շ շ	շայ	Sa.Scha.	ſ.ſc.
Ո ո	ոյ	Vua.	o.
Չ չ	չայ	Scha.Zia.	ſ.z.
Պ պ	պէ	Be. Pe.	p.b.
Ջ ջ	ջէ	Sche.Zche.	ſc.ch. g.z.

Ռ ռ	ռա	Rha.Rra.	rh.rr.
Ս ս	սէ	Se.	ſ.
Վ վ	վէ	Viech.Vieu.Vieph.	u.
Տ տ	տիւն	Dun.Tuen.	t.d.
Ր ր	րէ	Re.	r.
Ց ց	ցօ	Zzo.	zt.zz.
Ւ ւ	հիւն	Yun.Phyun.	y.
Փ փ	փիւր	Piur.Pſiur.	p.pſ.
Ք ք	քէ	Che.	ch.
Եւ և	և	Ieu.	eu.
Ֆ ֆ	ֆէ	Phe	ph.
Օ օ	այբիւն	Aipiun.	o.

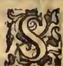
VOCALES.

ա. է. ե. ը. ի. հ. ж. յ. ո. վ. ւ. և. օ.

DIPHTHONGI.

այ. աւ. իւ. ու. եւ. ոյ.

Հայր մեր որ յերկինսդ.

SANCTVM Ioannem Chryſoſtomum Armenicarum litterarum inuentorem fuiſſe Latina docet Inſcriptio, ratioq. ipſa perſuadet. Nam ſanctus ille diu in Armenia relegatus vixit, vbi poſt multa in vetus ac nouum Teſtamentum conſcripta, plurimos ſuæ vitæ ſanctitate, ac lingua, ad Euangelicam doctrinam traxit, & Scripturam ſacram in Armenicam linguam tranſtuliſſe dicitur: deinde in puſillum ac deſertum Armeniæ oppidulum nomine Cucuſon, ac demum Arabiſſum deportatus ex hac luce deceſſit.

Ex li. 10. Trip. hiſt.

Ptolom. Solinus, Dionys. Strabo, Plinius, Stephan. Virgilius Lucanus. Gen. 8. Isa. 37. in fine.

sit. Armenia autem, vt Scriptores omnes affirmant, est Asiæ regio inter Taurum & Caucasum montes à Cappadocia ad Caspium vsque mare protensa, ab Armenio Thessalo Iasonis comite, vt inquit Strabo, dicta. Hanc Terram Hebraica lingua Ærez Ararat, idest Terram Ararat appellat: huius vero regionis Incolæ nunc Christiani sancti Thomæ è cinctura dicti in temporalibus Persarum regi, qui Sophi vulgo nuncupatur, obediunt, & iuxta sanctæ Romanæ Ecclesiæ ritum se degere profitentur. Eiusdem regionis Alphabetum nouem ac triginta litterarum figuris maiusculis, totidemq. minusculis constat, quæ cum characteribus, ac pronunciationibus variarum linguarum quandam affinitatem habent. Vulgaris autem lingua est eadem Turcica, & Tartarica, multasq. voces Hebraicas habet, vt in Appendice ostendemus; Georgiana vero Tartaricæ & Armenicæ media est. Notis huiusce Alphabeti constat perbreuis In scriptio post Abecedarium apposita: quæ in chartula efficta, satisq. oblonga a sancto Ioanne Chrysostomo manu gestatur, & in charactères nostros translata in hanc legitur verborum formam: *Chair mer or hierchins*. Latine vero hunc in modum: *Pater noster qui es in cælis*. Quod factum reor, vt innuatur, sanctum Ioannem Chrysostomum hac lingua Euangelicam doctrinam apud Armenos propagasse. Et quia vna eademq. littera varijs modis, & frequenter quidem pronunciatur, hinc factum est, vt huiusmodi Alphabetum, quod a sinistro latere ad dextrū legitur, iuxta varias earumdem litterarum pronunciationes, ac potestates, maiorem characterū numerū admittat, quàm cetera Alphabeta recipiant. Nec silentio prætereundum censetur, trigesimam quartā litteram, quæ pro Y ponitur, hoc modo scripta ւ, Yun, vel Phyun apud Armenos vocitari: a quibus Fyo, vel Fya nostrum ita pronūciatum, originem traxisse opinor, vt ex Theseo Ambrosio videre est: nec ob id ceteras rationes ad hanc rem pertinentes, quas paulo superius recensuimus, contemnendas esse dicendum est: sed suo quisque potiatur sensu. Hæc de Armenico Alphabeto, vt ad notas Illyricas accedamus.

Ex Beroso, & Xenophontis æquiuocis.

Ex Theseo Ambrosio in Introduct. variarū linguarum.

Pag. 145. & 147.

DE

DE SANCTO HIERONYMO LITTERARVM ILLYRICARVM INVENTORE.

TERTIA eiuſdem paraſtaticæ Columnæ facies ſanctum Hieronymum Stridonenſem, Virum profecto omnium doctrinarum genere præditum, Hebræam præterea linguã, Syram, Chaldaicam, Græcam, & Latinam perfecte callentem, litterarumq. Illyricarum Inuentorem repræſentat. Hinc ſupra eius caput Illyricum extat Alphabetum: ad eius autem pedes Leo iacere cernitur: atque infra hæc legitur Inſcriptio:

S. Hieronymus litterarum Illyricarum Inuentor.

ALPHABETVM, quod in Bibliotheca Vaticana extat, hic non appoſui: ſed ſtudioſorum ſtudens commoditati, quod verſa pagina videre licet, varijs figuris, varijsq. nominibus, ac pronunciationibus, ſiue poteſtatibus conſcriptum ob oculos ponendum cenſui, ſicut de Hebraico, Græco, Latino, atque Armenico, necnon Seruiano ob eandem rationem factum eſſe conſtat. Quam profecto induſtriam hiſce in Alphabetis præſtare mihi viſum eſt, cum huiuſmodi linguas apud multas Nationes in frequentiori, quàm ceteras, vſu eſſe non ignoremus.

ALPHABETVM ILLYRICVM

Tribus ac triginta litteris conſtans.

Figuræ litterarum.	Nomina litterarum.	Pronunciatio litterarum, vel poteſtas.
Ⰰ	Aſ	a vocalis.
Ⰱ	Buk	b
Ⰲ	Viede	u conſonans.
Ⰳ	Glagoglie	gh, vel gl,
Ⰴ	Dobro	d
Ⰵ	Ieſt	e vocalis, ſed quandoque ſonat, ie.
Ⰶ	Sgiuiete,	non ſg, ſed medium inter ſ, & g: vt apud Venetos, no gheſe, pro eo, quod Latine dicitur: nõ adeſt.
Ⰷ	Sielo	ſʒ non z, ſed medium inter ſ, & z.
Ⰸ	Semglie	Hæc littera eandem pene retinet pronunciationem, quam habet ſuperior.
Ⰹ	Iſge	Hæc eſt littera, quæ numerũ denarium ſignificat.
Ⰺ	I	i vocalis.
Ⰼ	Iu, & giu	
Ⰽ	Kako	k
Ⰾ	Liude	l
Ⰿ	Miſlete	m
Ⱀ	Naſc	n
Ⱁ	On	o vocalis.
Ⱂ	Pokoi	p
Ⱃ	Erzi	r
Ⱄ	Slouo	ſ conſonans.

Tuarde	t	
Vk	u vocalis.	
Hir	h	Pronunciatur more Hebręorum, vt Abraham.
Fi	f	
Zi	z	
Ciarv	c	Eſt littera, quæ pro duplici cc cum i, ponitur, & pronunciatur vt apud Italos Faccio, taccio.
Od	od	pro duabus litteris.
Scai		pronunciatur vt, ſc, in latino verbo Scio.
Sctai	ſct	pro his tribus litteris.
Ier		Deſeruit pro fulcimento conſonantium in fine dictionum.
Iat	ia & ie.	
Iuſt	iu	more Latinorum.
Ierieſt		hæc littera parum aut nihil deſeruit, ſed ponitur pro ſignificatione litterarum, quæ inſtar characterum Hebraicorum ſignificationem habet.

SANCTVM Hieronymum Illyricarũ litterarum inuentorem fuiſſe aperte docet Inſcriptio: idq. fama ipſa nobis perſuadet. Quamuis enim ſanctus Hieronymus Illyricus, ſiue Dalmata non fuerit, eum tamen huius linguæ auctorem extitiſſe, rumor ſparſus eſt. Quòd autem hic ſanctus non fuerit Illyricus, ex eodem conſtat Hieronymo, qui hunc in modum ait: Vaſtatis vrbibus, hominibusq. interfectis, ſolitudinem, & raritatem quoque beſtiarum fieri, & volatilium, piſciumq. teſtis Illyricus eſt, teſtis Thracia, teſtis in quo ortus ſum ſolum: vbi præter cælum & terram, & creſcentes vepres, & condenſa ſiluarum, cuncta perierunt. Hæc Hieronymus, qui Illyricum a patrio Solo hic ſeparat, & in Catalogo Dalmatiam ab eodem patrio Solo diuidens, ſcribit ſe Stridone natum, idq. oppidum eſſe

Hieron. in c. 1. Soph. to. 5.

Hieron. in Cat. Scrip. Eccl. in fine to. 1.

in confinio Pannoniæ, Dalmatiæque. Blondus item Foroliuienſis affirmat Strignam, quæ olim Stridon (vbi Euſebij Hieronymi patris ſepulchrum adhuc extare teſtatur) intra Arſiam flumen, Italiæ ea in ora, Plinij, ceterorumq. veterum teſtimonio, ex ipſius etiam Auguſti deſcriptione, limitem contineri: proptereaq. Iſtriæ, non Illyrio, aut Dalmatiæ Stridonẽ adſcribi debere ait. Quamuis igitur Hieronymus ſit Iſtrianus, Stridonenſis videlicet, non Illyricus, ſiue Dalmata, cum tamen vel Illyricæ linguæ, quæ Sclauona nunc dicitur, fuiſſe inuentorẽ, vel eam ſaltem (latius enim tunc lingua illa patebat) optime calluiſſe fatendum eſt. Habet namque Gens illa Miſſas, codicem horarium, ceterasq. diuinas preces, vt ego ipſe vidi Illyrica conſcriptas lingua ab omnibus Dalmatis intellecta: ſedisq. Apoſtolicæ auctoritate (quam a Paulo II. habuerunt) publice illis vbique vtuntur: eas autem a ſancto Hieronymo accepiſſe illius Regionis incolæ perſuaſiſſimi ita ſunt, vt captis potius armis omnes diſperire malint, quàm eas relinquere. Qua ex re colligi poteſt, Illyricam linguam, ſeu Dalmatam, quæ tunc late patebat, atque Iſtriam etiam, ſi non omnem, maiori tamen ex parte occupabat, a ſancto Hieronymo etſi non terra, lingua tamen Illyrico, ſicut vulgata omnium ſtat ſententia, excultam ſaltem, in melioremq. formam redegiſſe, ſiue in ſcribendo fuiſſe innouatam: huiuſce enim linguæ Stridonem Dalmatiæ finitimam expertem fuiſſe, vero ſimile haudquaquam videtur eſſe.

Hieron. in proœm. li. 3. in Hier. to. 4. Et in 6. & 7. Zachar. to. 5. Marian. Vict. i Indice i Hieron.

Vtcumque autem ſit quod a nobis hucuſque dictum eſt, hoc vnum pro certo affirmare poſſum, Hieronymum multis in locis homines linguæ ſuæ Latinos vocare, vt Marianus Victorius Reatinus, olim Epiſcopus Amerinus interpretatur, dum idem Hieronymus Hebræorum, Græcorumq. eruditionem in ſcripturarum ſanctarum explanatione hominibus linguæ ſuæ ſe tradere ſcribit, commentarios ſuper Prophetas omnibus notiſſimos eo nomine intelligens, vt idem Victorius affirmat: niſi Hieronymum Illyrica lingua Scripturam ſacram ijs populis coram explanaſſe dicamus, vel Scripturam ſacram in Illyricam linguam tranſtuliſſe, vt nonnullis placet. Sed vt res ſeſe habeat, hanc linguam a Hieronymo in vſum ſaltem reuocatam, in melioremq. cultum fuiſſe reſtitutam,

tutam, & ab Illyrico Polyphemi (vt Appianus ſcribit) ſiue, vt alij volunt, Cadmi filio, vel Cadmonis, vt ait Suidas, inuentam olim fuiſſe opinandum eſt, cum ab eo ipſo Illyrio Regio illa Europæ, & Adriatico mari incumbens Appiano, Euſtathio, & Suida teſtibus, Illyris, ſiue Illyrium ſolet nuncupari: quam hodie Italice Sclauoniam vocant. Alphabetum autem a ſancto Hieronymo inuentum, vel ſaltem inſtauratũ, quamuis ab omnibus alijs linguis, quod ad figuras pertinet, valde diſſimile ſit, habet tamen eaſdem litterarum pronunciationes ac poteſtates, quibus lingua Seruiana, ſicut infra patebit, vti ſolet. Hæc tamen lingua a Dalmatis nec adhibetur, nec intelligitur: illa vero quæ Buchuizza, ideſt litteraria dicitur, Dalmatia, atque Iſtria, Stiria, et Carinthia, necnon Gentes aliæ his finitimæ vtuntur: Croaticaq. appellatur a Croatia, inter Dalmatiam & Iſtriam ſita.

Hæc de Illyricis litteris, ſiue Hieronymi, vt aiunt, lingua. Quid autem per Leonem ad eius pedes iacentem ſignificetur, declaratum eſt, cum de Bibliotheca Cæſarienſi locuti ſumus. *Pag. 51.* Cur vero idem ſanctus pileo rubro pingi ſoleat, ſilentio haudquaquam prætereundum videtur. *Pileus rubeus in Concil. Ludg. 1. datus.* Quamuis enim Galero rubro vſque ad Innocentij IIII. tempus Cardinales vſi non fuerint (eum namque ab eodem Pontifice in Concilio primo Lugdunenſi acceperunt, vt ſuo loco fuſius dicemus) is tamen rubeo colore pingi ſolet, vt Hieronymum Cardinalitia dignitate decoratum fuiſſe, indicetur. Cardinalatus enim nomen ac dignitas ſiue officium non ſolum Gregorij magni tempeſtate in vſu fuerunt, vt in eius Epiſtolis videre eſt, verum etiam Damaſi Papæ temporibus, Volaterrano teſte, qui ait: Inuenio in antiquis Tabulis apud Eccleſiam Aretinam Donationis cuiuſdam Zenobij Senatoris Romani eidem Eccleſiæ vſque a tempore Damaſi Pontificis factæ, vbi eſt huiuſmodi ſubſcriptio: *Epiſt. Gregor. lib. 1. epiſt. 79. & 81. lib. 2. ep. 25. Et can. 7. q. 1. Paſtoralis. Volaterr. lib. 22. Anthropologia.*

Ego Io. S. R. E. Diaconus Cardinalis ex parte Damaſi Pont. laudo, & confirmo.

Itaque non video, ait Volaterranus, cur ſanctus Hieronymus Damaſo charus non fuerit S.R.E. presbyter Cardinalis. Hæc Volaterranus. Quamuis enim ſub Benedicto octauo, ſub Innocentio quarto, & ſub Paulo ſecundo Cardinalitia

inſignia fuerint amplificata, ceteriſq. temporibus dignitatem ipſam auctam conſtet, non tamen Cardinalatus nomen antea non fuiſſe cenſendum eſt: aliud namque eſt inſignia recentiora eſſe amplificata: aliud vero Cardinalium nomen veteribus fuiſſe incognitum.

Ex Biblioth. Damaso, & Platina.

Nec tamen ſilentio prætereundum eſt, Cardinales in primitiua Eccleſia Presbyteros fuiſſe nuncupatos, quibus Euariſtus Pontifex primus omniũ Titulos diuiſit, quos Marcellus nõ multo poſt limitauit pro Gentibus ad Chriſti fidẽ venientibus, atque infantibus baptizandis, mortuiſq. ſepeliẽdis: nam ducẽtos & triginta ſex Sacerdotes Cardinales Romæ quãdoque fuiſſe multi Scriptores produt. Primitus autem Presbyteri, quandoque vero in quacumque Eccleſia principales Sacerdotes, ſeu Epiſcopi cardinales dicti ſunt, vt ex Gregorio Magno videre eſt. Quod autẽ principio prorſus oneri fuit, ſummo tandem, nec immerito quidem, & oneri & honori eſſe cœpit, quãdo ſcilicet in adminiſtranda Rep. Chriſtiana Pontifici ſemper pręſto adeſſe cœperunt, ita vero vt inter contentiones Imperatorum ac populi Romani de Pontifice creãdo non ſemel ſubortas, auctoritatẽ & prærogatiuam ſummi Pontificis eligẽdi ſibi iure cõpararint. In primitiua igitur Eccleſia Cardinales nomine presbyterorum nuncupabantur, vt etiam ex eiuſdem Hieronymi, qui ad hanc vſque diem Presbyter vocitatur, verbis colligi poteſt. Hieronymus enim in explicatione libri Iſaiæ hunc in modum ait: Senatus quoque conſulta dicuntur, & principes quondã Romani Conſules appellati ſunt, vel a conſulendo ciuibus, vel ab agendo cuncta cõſilio. Et nos, inquit, habemus in Eccleſia Senatum noſtrum, cœtum presbyterorum. Hæc Hieronymus, qui per Senatum presbyterorum, Collegium Cardinalium, teſte Archidiacono, inſinuauit, ac ſeipſum tamquam Senatorum, ſiue Cardinalium collegam ſubobſcure nominauit. Idem viſus eſt innuere cum ad Ageruchiam ſcripſit dicens, ſe in chartis Eccleſiaſticis Damaſum Papam iuuaſſe, ſynodiciſq. conſultationibus Orientis, & Occidentis reſpondiſſe. Si enim Hieronymus a ſecretis Damaſi Papæ ſolum fuiſſet, non ſe iuuaſſe eum, ſed ei ſe inſeruiſſe in chartis ſcribendis dixiſſet: nec ſynodicis conſultationibus ſe reſpondiſſe addidiſſet, ſed mitius loquens, reſponſa

Guido Arch. Frãciſcus Zabarella Cardi. & alij. Greg. li. 1. Epiſto. 79. & 81. Et li. 2. ep. 25. Et Can. 7. q. 1. Paſtoralis.

S. Hiero. in cap. 3. Iſa. ſub init. tom. 4.

Hier. epiſt. 11 cir. medi. to. 1.

ſponſa tranſmiſiſſe ſcribendo dixiſſet:reſpondere enim auctoritatem quandam ad ſecretarium non pertinentem præſefert.

Extat ad hoc idem probandum ſatis euidens coniectura, quæ colligi poteſt ex verbis eiuſdem Hieronymi dicentis ſe omnium pene ſententia ſummo Sacerdotio dignum fuiſſe iudicatum. Quibus ex verbis coniectare licet, tam clerũ, quàm plebem Romanam propenſiſſimam in Hieronymum fuiſſe, ita vero, vt mortuo Damaſo, Hieronymũ ſubrogaſſent. Hinc Hieronymum presbyterum, ideſt Cardinalẽ fuiſſe cenſendum eſt, cum ſummos Pontifices, Marcellum ſcilicet, Melchiadẽ, Silueſtrum ex Presbyteris Cardinalibus, Marcum, Iulium, Liberium, & Damaſum, eiusq. ſucceſſores, vel ex Presbyteris, vel ex Diaconibus Cardinalibus in ſummum Pontificatum fuiſſe aſſumptos conſtet. De Hieronymi Cardinalitio, Cyrillus Hieroſolymitanus Epiſcopus mentionem facit ad Auguſtinum ſcribens. Idem Euſebius Cremonenſis ſancti Hieronymi diſcipulus ad Theodonium ſcribens Romanum. Idem ſanctus Petronius Epiſcopus Bononienſis in tractatu Apophtegmatum ſelectorum ſanctorum Patrum ſcribit. Idem S. Auguſtinus in ſermone ad fratres in Eremo. Quamuis autẽ ſermones omnes ad fratres in Eremo Auguſtini eſſe non iudicentur, vt fuſiſſime quidem a nobis demonſtratum eſt in noſtra Bibliotheca, ſiue in Indice Theologico, & ſcripturali, huiuſmodi tamen ſermo non niſi magnam auctoritatem habere poteſt, cum ex vetuſtiſſimis manuſcriptis exemplaribus patet ſancti Auguſtini operibus ij omnes interſerantur, tantiq. Doctoris, ac doctrina, & pietate digni ſint iudicati.

Hiero. epi. 99. ad Aſellã to. 2.

Anno Domini 400.

Anno Domini 440.

Aug. ſerm. 25. to. 10.

Vt autem huius generis quæſtionem concludam, aliam ad noſtram opinionem comprobandam in medium afferam coniecturam, quæ ex eiuſdem Auguſtini ſententia colligitur. Auguſtinus enim ad Hieronymum ſcribens Petrum vere erraſſe, & a Paulo iure reprehenſum hunc in modum ait: Quamquam ſecundum honorum vocabula, quæ iam Eccleſiæ vſus obtinuit, Epiſcopatus Presbyterio maior ſit: tamen in multis rebus Auguſtinus Hieronymo minor eſt, licet etiã a minore quolibet non ſit refugienda, vel dedignanda correctio. Vbi gloſsa, Hieronymum fuiſse Cardinalem, verbis illis affirmat: cui conſentit Cardinalis de Turre Cremata idem caput

Aug. epiſt. 19. to. 2.

Decr. p. 2. cauſa 2. q. 7. cap. 34.

Turr. Cremat. lib. 7. Summ. Eccle. ca. 83.

caput exponens hoc modo: Quamquã Episcopatus sit presbyterio maior scilicet ordine, Augustinus tamen Hieronymo minor est, administratione scilicet, ac dignitate: quoniã Hieronymus Presbyter Cardinalis fuit, & omnis Presbyter Cardinalis maior est quolibet Episcopo nõ Cardinali, vt quidam dicunt, & refert Hugo in Glossa. Hæc Ioannes de Turre Cremata Episcopus Cardinalis: in cuius doctrinæ confirmationem dicam ego quod de Augustini verbis sentio.

Augustinus enim, ni fallor, vt in ea ad Hieronymũ epistola Petrũ iure a Paulo fuisse reprehẽsum ostendat, comparatione inter se & Hieronymum vti videtur, quasi dicere voluisset: Sicut Augustinus est Hieronymo maior, & minor, ita Petrus est Paulo maior, & minor, & æqualis, vt placet Augustino Triũpho dicenti: Paulus fuit minor Petro potestate prælationis, quia solus Petrus fuit Cephas, idest caput totius Ecclesiæ. Maior autem prerogatiua electionis, quia electus fuit a Christo post Resurrectionem, & glorificationem. Vnde in Bulla Papæ Paulus ponitur a dextris, Petrus vero a sinistris. Aequalis fuit officio prædicationis, & fidei defensionis, quia creditum est ei Euangelium præputij, Petro vero Euangeliũ Circumcisionis, sicut ipse testatur ad Galatas scribens. Vnde in tali casu iuste poterat Petrum reprehẽdere, sicut æqualem sibi, vel minorem. Hæc Triumphus. Hac igitur comparatione dicendum est, Augustinum maiorem Hieronymo fuisse, ratione scilicet ordinis Episcopalis, Hieronymum vero maiorem Augustino ratione administrationis, & assistẽtiæ, cum Cardinales Papæ assistant, sicut Apostoli Christo. Si autem Hieronymus Cardinalis non fuisset, non video, quo modo Hieronymus Augustino maior esse potuerit, nisi id ad senectam præsertim ætatem vel ad alia, quæ Cardinalitia dignitate maiora esse non possunt, referatur, vel ad vitæ sanctitatem, quæ hominem maiorem facit quàm nomen Episcopi: illudq. humilitatis caussa a sancto Augustino dictũ fuisse fatendũ est. Adde etiã quòd sancti Augustini tẽpore Episcopatus Cardinalitia dignitate maior omnino fuit, vt Onuphrius Panuinius testatur: Cardinalis enim Presbyter, vt Onuphrius docet, medius erat locus inter Episcopum & ceteros Presbyteros non Cardinales.* Sed sub Alexãdro III. sub quo Romana Ec-

Quæst. 7. ar. 2. de potest. Eccle. ad 1. arg. Idem fere ait S. Bon. in Ps. 67. post medi. tom. 1.

Gal. 2.

Onuphrius Panuin. de Episc. Tit. & Diaconijs Card.

* Anno Domini 1170.

r in bulla ... Paulus ... tur à dextris, Petrus ... à sinistris

na Ecclesia ad maximum in terris fastigium euecta fuit, Imperatore potentissimo Friderico Ahenobardo, eoq. Ecclesiæ infestissimo hoste, conculcato, victo, pacemq. ab Ecclesia petere coacto, tum primum ex Episcopis versa vice Cardinales fieri cœpti. Cardinalium enim dignitas cum Ecclesiæ, & Romani Pontificis dignitate semper creuit. Hæc Onuphrius. Quamuis igitur Episcopatus Cardinalitia dignitate maior olim fuisset, ob id tamen dicendum non est, tunc temporis Cardinalatum non extitisse, aut Hieronymum Cardinalitia dignitate decoratum non fuisse: constat enim, vt ipsemet Hieronymus testatur, eum a Paulino Episcopo Antiocheno, Antiochenæ Ecclesiæ Presbyterum anno suæ ætatis trigesimo creatum fuisse, vt etiam idem fere dicit Epiphanius.

Hic Pont. Senatus Veneti opera contra vim Imp. est in sede repositus.

Hier. Epist. 61. ad Pã. to. 2.

Epiph. Episto. 60.

Nec desunt interea qui ipsum Hieronymum Presbyterum deinde Ecclesiæ Romanæ factum fuisse affirment, e quorum numero est Ado sanctissimus, idemq. doctissimus, Treueriensis Archiepiscopus, qui hac de re luculentissimum præbet testimonium. Idem narrat Aloysius Lippomanus, & alij permulti. Presbyterum autem Romanum creatum nō nisi Cardinalem censendum esse, multi, & eruditi quidem viri affirmant, dicentes, non eo Hieronymum Presbyterum Ecclesiæ Romanæ censeri, quòd iuxta eius ritũ Presbyter fuerit creatus, cum propter hanc rationem omnes Presbyteri nuncupationem huiusmodi accepturi essent: nec etiam quòd Romæ ordinatus, cum fieri nequeat, vt vnus & idẽ Romæ & Antiochiæ Presbyter iure ordinetur. Sed ideo Ecclesiæ Romanæ Presbyter creatus nuncupatur, idest nouo titulo insignitus, ita vero, vt Presbyter primarius diceretur. Primarij autem Presbyteri, non nisi Cardinales intelligi debent, vt ex Decreto colligitur, vbi Clerici S.R.E. in singularis potentiæ, & præexcellentiæ culmine constituti instar amplissimi Senatus Romani a Constantino reuerendissimi appellantur. Id quod adsimile est eiusdem Hieronymi sentẽtiæ dicentis: Ecclesia habet Senatum, cœtum Presbyterorum, sine quorum consilio, nihil monachis agere licet: Senatum quoque Romani habẽt, cuius consilio cuncta agebant, & nos habemus Senatum nostrum cœtum presbyterorum. Quem plane Presbyterorum cœtum, ac Senatum Archidiaconus, vt diximus, pro Cardinalium

Ado de vitis sanctorum.

Anno salutis 500. tẽpore Greg. VII.

Aloys. to. 4.

Distin. 96. cap. Constantinus.

S. Hieron. in caput. 3 Isa. sub initi. tom. 4.

nalium Collegio exponit. Quare Sanctum Hieronymū Cardinalem fuisse, ob idq. pileo rubro depingi solere concludēdum est, etiamsi ad eam vsque diē Cardinales huiusmodi galero atque purpura donati non fuissent. Qui multa ad hanc rem pertinentia videre cupit ad Fratris Alphonsi Ciacon Hispani viri quidem eruditissimi Tractatum confugiat, vbi plurima testimonia, & rationes non paucas de eiusdem Sancti Cardinalitio recenset. Hæc de sancti Hieronymi Cardinalitia dignitate, atque Alphabeto, quod ipse inuenit, vt ad Cyrillum Seruianæ linguæ Auctorem accedamus.

[lphonsus Ciacon, de S. Hieronymi Cardinalitio.]

DE SANCTO CYRILLO

ALIARVM ILLYRICARVM LITTERARVM INVENTORE.

QVARTA eiusdem parastaticæ Columnæ facies, Cyrillum Episcopum habitu Episcopali indutū, Illyricarumq. litterarum cultorem præcipuum, siue Inuentorem repræsentat. Hic primus a Sede Apostolica impetrauit, vt in Dalmatia illius Prouinciæ idiomate diuinum officium recitare liceret. Sunt tamen qui a Methodio id impetratum dicant. Vterque autem Euangeliū Dalmatis prædicauit. Cyrillus item Clementis Papæ corpus Romā asportandum curauit: hinc ad eius pedes anchora iacere cernitur, vt huiusmodi translatio maritimo itinere facta innuatur. Alphabetum autem Seruianum supra eius caput conspicitur, infra vero hæc legitur Inscriptio:

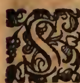
S. Cyrillus aliarum Illyricarum litterarum Auctor.

ALPHA-

ALPHABETVM SERVIANVM tribus & quadraginta litteris conſtans.

Figuræ litterarum	Nomina litterarum		Pronunciatio, vel poteſtas.
Ꙗ ѧ	Азъ	Aſ	a
Б б	Буки	Buki	b
В в	Вѣде	Viede	v conſonans
Г г	Глаголе	Glagoglie	gh
Д д	Добро	Dobro	d
Є є	Єсть	Ieſt	e ie
Ж ж	Живѣте	Xiviete	gg
Ѕ ѕ	Ѕѣло	Selo	z'
З з	Земле	Semglie	ſ
І і	Іже	Ixe	i vocalis
Н н	Н	I	i conſonans
К к	Како	Kako	k q
Л л	Люде	Liude	l
М м	Мислѧте	Mislete	m
Н н	Нашн	Naſci	n
О о	Он	On	o
П п	Покон	Pokoi	p
Р р	Ѧрцн	'rzi	r
С с с	Слово	Slovo	s
Т т	ТврЗде	Tvrde	t
Оу Ѹ ѹ	Оукь	Vk	v vocalis
Ф ф	Ферьта	Ferta	f
Ѳ	Ѳнта	Thita	th
Х х	Херь	Her	hh
Ъ	Єрь	Ier	e ie
Ы	Єры	Ieri	i
Ѿ	Ѿть	Ot	od ot

ѿ	Ѡдь	Od	od
Ѽ Ѡ ѡ	Ѡ	O	o vocalis
Ц ц	Цн	Zi	zz
Ч ч	Черьвь	Cierv	cc ci
Ш ш	ШѦн	Sciai	sc
Щ щ	Щан	Sctai	ſct
Ѣ	Ѣть	Iat	ia
Ѫ	ѦѪ	Ea	æ
Ѧ	Ѧ	E	e anguſta
ꙗ	ꙗко	Iako	ia
ѥ	ѥ	Ie	ie
ю	ю	Iu	iu
ѱ	Пси	Pſi	ps
ѯ	кси	Kſi	ks
ѵ	ѵ	Giu	giu
Ꙉ	Ꙉа	Cchia	cch

SANCTVS Cyrillus, quē Seruiani Alphabeti Inuentorem fuiſſe docet Inſcriptio, Illyricus ſiue Sclauorum fuit Epiſcopus,& S.Clementis, qui tertius poſt B. Petrum Apoſtolum Pontificatum tenuit,corpus Romam deferendū,& in Baſilica eiuſdem Clementis nomine inſignita recondendum curauit,vt anchora etiā illa fortaſſe innuit: Clemens enim, alligata ad eius collum anchora, in mare præcipitatus martyrio fuit decoratus. Eadem in Eccleſia ſancti Clementis Cyrillus & Methodius Sclauorum Epiſcopi miraculis clari ſepulti ſunt: quorum ſacras reliquias ſub altari in eiuſdē Eccleſiæ ſacello peruetuſto repertas fuiſſe conſtat: nunc vero Sixtus V. Pont. Maximus eiuſdem ſancti Cyrilli corpus in Eccleſiam ſancti Hieronymi Illyricorū ab eodem Pontifice conſtructam transferendum mandauit.

Alphabetum hoc loco conſcriptum, vt ad rem noſtram reuertamur, non eſt illud, quod in Bibliotheca extat Vaticana,ſed eo copioſius.Hoc autem nominibus item, ac pronunciatio-

ciationibus, quæ in omnibus Alphabetis inibi ſcriptis deſiderantur, Seruianumq. non Illyricum nuncupatum, hic ob oculos ponendum cenſui, cum hæ litteræ Seruianæ non Illyricæ dicantur, nec ab Illyricis, ſeu Dalmatis dignoſci queāt, niſi laborioſe perdiſcantur, ſicut in qualibet Natione exterarum linguarum characteres percipi ſolent. Hæ litteræ inſtar Hebraicarum litterarum myſterijs plenæ a Seruia, & Bulgaria, Vallachia, Moldauia Daciæ partibus, necnon a Boſina, Ruſſia, & Moſcouia, atque ab alijs Gentibus ad Orientalem plagam pertinentibus adhibentur, maioriq. ex parte a Græco fonte deſumptæ ſunt, Græcoſq. accentus recipiunt, characteribus maiuſculis, qui eos non admittunt, exceptis more Græcorum. Huius generis lingua, quæ omnium linguarum cenſetur ditiſſima, & non niſi regulis permultis ad vnguem acquiri poteſt, Chiurilizza, hoc eſt, Cyrilliana à Cyrillo inuentore, quem Chiuril appellant, nuncupatur. Boſina vero inter ceteras Gentes Seruianam linguam adhibentes, puriori, & elegantiori loquendi forma vti ſolet, ad quam elegantiam & loquēdi venuſtatem Seruia non parum accedit, ſicut a Marino Temperizza Epidaurio è Societate Ieſu hanc lingua optime callente accepi. Huius generis eſt Epitaphium illud, quod in templo ſanctæ Mariæ de Ara cæli lapide inciſum extat ad pauimentum Altaris maioris in monimentum Katarinæ Boſnenſis Reginæ, quæ inibi humata iacet. Epitaphium vero in hunc legitur verborum formam:

КАТАРИНИ КРАЛИЦИ БОСАНЗСКОИ
СТИПАНА, ХЕРЦЕГА СВЕТОГА
САВЕ, СПОРОДА ЕЛИНЕ И КѸЋЕ
ЦАРА СТИПАНА РОЕНИ ТОМАША
КРАЛА БОСАНСКѠГА ЖЕНИ
КОІ. ЖИВИ ГОДИНИ Н. И. Д.
И ПРИМИНѸ Ѹ РИМИ НАЛИТА Г҃НА
Ү. Ѹ. О. И. ЛИТО НА. К. НЕ.
ДНИ ОКТОБРА, СПОМИНАКЗ
НЕ ПИБСМОМЗ ПОСТАВЛЕНЗ

Epitaphiu Katarinę Bosnensis Reginę

 Itali-

Italicis conſcriptum litteris legitur hunc in modum:

Katarini Kraglizi Boſanskoi,
Stipana Kerzega Suetoga
Saue, ſporoda ieline i kucchie
Zara Stipana roieni. Thomaſcia
Kraglia Boſanskoga xeni.
Koliko xiui godini. LIIII.
I, priminu, u Rimi nalita Goſpodina
M.CCCCLXXVIII. Na XXV.
Dni Octobra, Spominak
Gne, piſmom poſtauglien.

Idem vero Latine redditur hiſce verbis:

Katarinæ Reginæ Boſnenſi,
Stephani Ducis Sanctæ
Sabæ, ex genere Helenæ, & domo
Principis Stephani natæ, Thomę
Regis Boſnæ Vxori.
Quantum vixerit annorum LIIII.
Et obijt Romę, Anno Domini
M.CCCC.LXXVIII. XXV.
Die Octobris. Monumentum
ipſius ſcriptis poſitum.

Hæc de variarum litterarum inuentoribus: nunc vero reliquum eſt, vt ad ea, quæ e regione huius poſtremæ columnæ paraſtaticæ ad parietem depicta cernuntur, tranſeamus.

DE SEMICOLVMNA LATERITIA

E REGIONE POSTREMÆ COLVMNÆ PARASTATICAE

Parieti annexa, in qua Christus Saluator noster, & Siluester Papa, Constantinusq. Magnus Imperator depicti conspiciuntur.

SALVATOR noster, Christus Iesus, Deus & homo, ad cuius dextram Siluester eiusdem Vicarius, & Petri successor, ad læuam vero Constantinus Imperator depicti cernuntur, e regione postremæ Columnæ parastaticæ repræsentatur diuinam quandam præseferens Maiestatem, vt per pictoriam artem effingi potuit, dextra manu Mundum, læua autem Librum, in quo duarum litterarum A scilicet, & Ω Hieroglyphicum scriptum conspicitur. Sed supra eius caput hæc legitur Inscriptio:

Iesus Christus, summus Magister, cælestis doctrinæ Auctor.

Hoc loco non immerito SALVATOR noster duabus quidem rationibus depictus cernitur, sicut enim litterarum inuentarum ordo in primo Adam diuinitus edocto incœpit, ita & in secundo Adam, Christo, summo sane Magistro, cælestisq. doctrinæ Auctore, eundem variarum linguarum, per quas omnium scientiarum genera explicata sunt, ordinem ac periodum, siue ambitum concludi necesse erat. Sicut etiam primus Adam de terra terrenus, qui peccato inobediētiæ Mūdum corrupit, atque damnauit, mortemq. vniuerso generi humano comparauit, in huiusmodi variarum litterarum inuentione primum sibi locum sortitus est, ita iure quidem factum est, vt secundus Adam de cælo cælestis, qui ad mortem

vsque

Philip.2. vsque factus obediens suo pretioso sanguine Mundum ipsum instaurauit, ac redemit, dum mortem nostram moriendo destruxit, & vitam resurgendo reparauit; eidem primo Adamo ærumnis ac laboribus pleno gratiarũ summiq. boni thesaurus ex aduerso responderet. Quoniam vero litterarum figuræ pro quibusdam Hieroglyphicis desig nãdis vsurpatæ sunt, vt scilicet per litteram Y, humana vita, per Θ, mors, per T, Crux Dominica repræsentaretur, sicut de his atque alijs litteris satis diffuse suis locis demonstratum est; hinc eo in Codice, quem Christus gestare cernitur, harum litterarũ A & Ω, Alpha videlicet, & Omega, quarum vna est Alphabeti Græci prima, altera vero postrema, Hieroglyphicum scriptum fuit: propterea quòd duas hasce litteras Redemptor noster sibi vendicauit dicẽs: Ego sum Alpha, & Omega, principium & finis: concurrentibus enim litteris in se inuicẽ A ad Ω vsque deuoluitur: & rursus Ω ad A replicatur: vt ostenderet in se esse & initij decursum finem, & finis recursum ad initium, vtq. omnis dispositio in Ω desinens, per quem cœpta sunt, per Verbum scilicet Dei, quia caro factum est, proinde desinat quemadmodum & cœpit, & a Deo in Christo omnia ad initium reuocarentur. Ideo inquit: Ego sum A & Ω, principiũ & finis: qui est, & qui erat, & qui venturus est. Dicitur enim Deus, primum vniuersarum rerum principium, & finis, ad quem cuncta ordine suo diriguntur: Omnia enim propter semetipsum operatus est Dominus, vt ait sapiens. Dicitur itẽ Deus qui est, & qui erat, & qui venturus est, ad eiusdem æternitatem indicandam. Aeternitas enim, teste Boetio, est interminabilis vitæ tota simul & perfecta possessio. Sed quia id a nobis intelligi non satis potest, hinc per temporis differentias præsentis scilicet, præteriti, ac futuri nobis exprimitur. Ad hoc idem indicãdum dictum est per Isaiam prophetam: Ego primus, & nouissimus. Item Beatus Ioannes in sua Apocalypsi. Ego sum A & Ω, primus & nouissimus, principium & finis: quamuis enim in illa sacratissima Trinitate nihil maius aut minus, nihil prius aut posterius, nisi prioritas originis, non autem temporis, aut dignitatis existat, hæc tamen de ea affirmãtur ad triũ personarum æternitatem declarandã. Hæc de Iesu Christo SALVATORE nostro ad parietem depicto.

[Margin notes: Pagin. 83. 48. & 114. & 129. — Apo. 1. 21. & 22. — Ex Isidoro lib. 1. Etymol. cap. 4. — Et Pier. li. 47. circa finem. — Ex Tertull. lib. de Mon. — Prou. 16. — Boet. li. 5. Prosa 6. de cons. phil. — Isa. 44. — Apoc. vlt.]

Ad eiusdem parietis dextram sanctus Siluester Christi Vicarius, & Petri successor pastoralibus indumentis, atque insignibus ornatus, venerandoq. aspectu senex conspicitur: ad cuius pedes hæc legitur Inscriptio:

Sanctus Siluester, Christi Domini Vicarius.

Ad læuam Constantinus Magnus habitu imperatorio, siue paludamento indutus, satisq. belle effigiatus cernitur: ad cuius pedes Inscriptio in hanc verborum legitur formam.

Constantinus Imperator, Ecclesiæ Defensor.

Duo hic insignes Viri, Siluester scilicet, Christi Vicarius, & Constantinus Imperator, Ecclesiæ defensor repræsentantur, vt Latinæ docent inscriptiones. Id autem non absque consilio factum esse credendum est (alios enim Christi Vicarios, & Ecclesiæ defensores fuisse constat) si de Siluestro Papa, & Constantino Imperatore historia perpēdatur, atque Ecclesiæ Catholicæ Romanæ amplificationis initium in memoriā reuocetur. Constantinus nāque Imperator cum lepræ curandæ causa medicorum consilio balneum sibi ex infantium sanguine parandum mandasset, sancti Apostoli, Petrus, & Paulus noctu ei vigilanti apparuerunt præcipientes, vt si ex lepra liberari vellet, omissa impij balnei immanitate, Siluestrum in Soracte monte latitantem accerseret: a quo salutari lauacro recreatus, in omni ditione Romani Imperij Templa Christiano more ædificanda imperaret: sublatisq. inanium Deorum simulachris, vero Deo cultum adhiberet. Quare Constantinus cælestibus monitis obtemperans Siluestrum diligentissime conquisitum accersit: à quo Apostolorum imagines recognoscens, baptismo sanatur, & ad tuendam, propagandamq. Christi Ecclesiam inflammatur: Siluestroq. auctore multas Basilicas ædificandas curauit, easq. magnificentissimis donis exornauit, arasq. publice, & vbique construendas concessit: id quod ad eam vsque diem fieri non licuit: Pontificibus enim tunc temporis locus certus ac definitus non erat, sed in cryptis, siue in cœmeterijs, aut in ædibus

Hist. ex Bre. Rom. Nicephor. li. 7. de Histor. Eccle. cap. 33. S. Anton. p. 2. Tit. 9. cap. 1. §. 2. S. Vincen. spec. hist. lib. 13. ca. 47. Et Hugo. Floria. & Metaphr. et alij permulti.

piorum

piorum conſecrare ſolebant ſuper ligneo Altari, quod in Lateranenſi Baſilica a Conſtantino Magno prima publice conſtructa conſeruatur, & non niſi a ſummo Pontifice, & a Cardinalibus per pontificiam diſpenſationem adhibetur, vt fuſius in Emblemate II. dictum eſt.

Pag. 6.

Silueſtri igitur tempore, Conſtantino Imperatore per lauacrum baptiſmi a lepra mundato eiuſdem Silueſtri manu, donationeq. Eccleſiæ Catholicæ Romanæ ab eodem Imperatore facta, ſuas Eccleſia recepit vires, amplificariq. tunc primũ cœpit. Conuerſio autem Conſtantini ab illa igneæ Crucis viſione ſumpſit exordiũ: hinc eo in loco, qui nunc vulgo dicitur Pons mollis, olim Miluius vocitatus, non procul ab Vrbe Roma, & a Porta Flaminia, quæ præſens in tẽpus Sanctæ Mariæ de Populo nuncupatur, Conſtantinus contra Maxentium certans ex eo victoriam reportauit, ſanctiſſimo Crucis ſigno ſibi iam oſtenſo Græcis hiſce litteris: ΕΝ ΤΟΥΤΩΙ ΝΙΚΑ, ideſt, IN HOC VINCE. quod profecto ſignum primus ipſe in vexillum transformauit, & nummos eo obſignari iuſſit, quod deinceps a Chriſtianis fuit paſſim obſeruatum.

Hoc item ſanctiſſimæ Crucis vexillum Conſtantinus mirifica contra Maxentium potitus victoria in Vrbe Roma, ſublimiq. loco ſtatui iuſſit. Suam enim ſtatuam ex ære fabrefactam, dextra manu ex eadem materia ſignum Crucis elaboratum tenentem, ac Romæ in loco percelebri firmis innixam fundamentis collocari præcepit hac Latina Inſcriptione inſignitam:

Euſeb. lib. 1. de vita Conſt. cap. 22. 23. 24. 25. Et Niceph. lib. 7. cap. 29. Euſeb. vbi ſupra cap. 32. Et li. 9. de hiſt. Eccl. cap. 8. & Prudẽtius Poeta. Et Niceph. lib. 7. cap. 19. & 37. Euſeb. lib. 1. de vita Conſt. ca. 33. Et libro 9. Eccl. Hiſt. cap. 8. Niceph. li. 7. Hiſt. Eccle. cap. 8.

HOC SALVTARI SIGNO, VERO FORTITVDINIS INDICIO, CIVITATEM NOSTRAM TYRANNIDIS IVGO LIBERAVI, ET S. P. Q. R. IN LIBERTATEM VINDICANS, PRISTINAE AMPLITVDINI ET SPLENDORI RESTITVI.

Miraculum autem illud de ſigno Crucis cum Inſcriptione Græca, necnon Conſtantini conflictatio ipſa cum Maxentio, atque Baptiſmus, in Palatio Vaticano ſummi Pontificis, Romæ in aula, quæ dicitur Conſtantini, belliſſime per pictoriam artem repræſentantur.

Do

De huiusmodi vexillo Augustali, quod sanctus Ambrosius ad Theodosium Augustum Imperatorem scribens, Labarum Christi sacratum nomine signum appellat, Petrus Nannius sua in hunc Ambrosij locum Notatione sermonem habet, sed fusius quidem Eusebius de Constantini vita ait, circa horas meridiei, iam luce vergente, vidisse se suis oculis in ipso cælo soli imminēs Crucis trophæum, quod non nisi luce constabat, additumq. titulum his verbis: HOC VINCE. Deinde cum hoc ipsum in somnis apparuisset, tali specie effigurari mandauit. Erat autem huiusmodi specie configuratum: Hastile in sublime erectum, auroq. vestitum, antennam siue ceruchos habebat trāsuersos instar Crucis. In summo fastigio corona ex lapidibus pretiosis & auro conserta collocabatur, in qua erat salutaris vocabuli insigne, ita vt littera P decussatim in medio poneretur his litteris: Sozom. lib. 1. capit. 3. Hist. Trip. li. 1. cap. 9. Amb. to. 5. epist. 17. Euseb li. 1 cap. 23. 24 & 25.

X I Σ

P

T O Σ

Decussare est aliquid ad decussis figuram ita redigere, vt inter se litteræ, Græcæ χ, aut Latinæ x, speciem præbeant. Ea enim figura apud Latinos vocatur Decussis, quia vt nos hodie, ita veteres hac figura numerum denarium significabāt. Quòd si litteram x per medium seces, relinquetur v, quæ figura denarij dimidium, hoc est, quinarium numerum commonstrat. Vnde eam Latini quicuncem vocauerunt. Hoc igitur modo hæ litteræ decussatim sumuntur, quibus CHRISTOS resultat, quia decussatim, aut transuersa legūtur. Græcas autem litteras decussatim positas in cono galeæ sequentibus deinde temporibus gestare solebat Imperator. Ab antēna autem illa, siue ceruchis hastili in transuersum insertis, velum pendebat, opus regium, varietate gemmarum multa luce fulgurantium obtectum, auroq. intertexto, ineffabilem magnificentiam, pulchritudinemq. spectantibus de se præbens. Ceterum hoc velum ita ceruchis dependulum, iuxta latitudinis, & longitudinis modum bona, & cōgrua proportione sibi ipsi respondebat. Hæc ex Petro Nannio, & Euse-

Euseb. li. 1 de vit. Cōstanti. cap. 24.

bio locis supra citatis. Eusebius autem eam Crucis imaginē in cælo visæ, & lapidibus pretiosis fabricatam a Constantino sibi ostensam fuisse aperte fatetur.

Pier. Valeria. lib. 50. Hierogl.

De huiusmodi etiam vexillo Augustali Pierius Valerianus hoc idem alijs tamen verbis, hunc in modum ait: Cotus erat prælongus, cuius apex in ρ Grecæ litteræ similitudinem incuruabatur: inde paulo infra X Græca identidem littera sua insignis decussatione addita erat, id Christi nomen ostentat. Inde Crucis signum faciebat bacillus transuersus, cui velum aut mappula solebat appendi vexilli loco. Hæc duo significabant apud Græcos, quorū characteribus signata erāt, CHRISTVS PASSVS, aut CRVCIFIXVS. Hæc Pierius.

De huius vero generis signo, quod Constantino apparuit, variæ fuerunt opiniones aut sententię, ex nummis hoc tamen signo Crucis varie obsignatis, & excusis exortæ: sed omnes vnum, eundemq. sensum reddunt. Sunt enim qui ex nummo aureo Valentis Imperatoris illud signum Constantino apparuisse velint eo modo, quem ex prima figura infra videre est, vbi littera X, quæ est Ch, apud Græcos, &, P, superposita, quæ est, R, apud eosdem: quibus litteris Christus significatur, A & Ω, hinc inde positis, quas, vt diximus, idem Saluator noster Christus sibi vindicauit. Alij vero ex nummo æreo Constantini Magni eo apparuisse modo, quem secunda figura demonstrat, vbi signum Crucis cernitur, ad cuius dexteram X Græca, quæ est Ch: ad læuam vero C quæ ab antiquioribus Græcis pro S, vsurpabatur: ex quibus item notis Christus significari solebat. Hęc autem figura C, quæ Sigma Grçce dicitur, et pro S ponebatur, vt in vetustis codicibus, & nūmis apparet, eadem fere est ac C Latinorū, nisi quòd extrema cornua habet intus magis reflexa, & magis oblonga modo hic apposito. Christus etiā per abbreuiationē a Græcis hoc pacto scribebatur XC, vel XΣ, aut XPΣ. Ex qua scribēdi formula ortus est error quorundam Latinorū, qui hanc vocē CHRISTVS hoc modo scribere solent, Xp̄s. Idem fere error cōmittitur ab ijsdem, cum scribitur Iesus: Græci enim per abbreuiationem scribere solent hoc modo, IC, vel IΣ, aut IHΣ. Hinc imperiti Græcos characteres ignorantes, scribunt, Iesus, cum aspiratione hunc in modum: Ihesus, & per abbreuia-

scribendum esse XPΣ· et IHΣ· /

uiationem IHS, vel Iħs, putantes mediam litteram, quæ eſt Ita apud Græcos, & conuertitur in E, apud Latinos, eſſe aſpiratione, ignoratione linguæ Græcæ decepti. Nonulli denique ex nummo aureo Anthemij Imperatoris ijs notis, quas infra tertio loco cernere licet, apparuiſſe volunt, vbi X & P, ſigno crucis ſuperpoſito, vel X et P, Cruce ſuper figuram orbicularem mundum repræſentantem locata conſpiciuntur.

†Alius extat æreus Conſtantini nũmus, in quo eiuſdẽ Imperatoris effigies ad viuũ expreſſa, vt infra videre eſt, repræſentatur Græca hac Inſcriptione: AΥ.K.ΦΛ.KΩNCTANTINOC, hoc eſt, Imperator Cæſar Flauius Conſtantinus: prima enim huius Inſcriptionis dictio eſt AΥTOKPATΩP abbreuiata, per quã vocẽ ſupremũ Imperatoris ius ſignificãtẽ Imperator exprimebatur. Αὐτοκράτωρ namque dicitur qui per ſe poteſt, nec aliũde pẽdet. Ex altera vero numiſmatis parte vel tria labara, ſeu vexilla, vel tres Cruces extant Græca item hac Inſcriptione: NIKAI EΩN, ideſt, Vincit exiſtens, ſignum ſcilicet Crucis vincit vbicumque exiſtit: illud autem numiſma antiquo Romanorum more inciſum, alterum autẽ Chriſtiano more inciſum, vtrumque tamen triplicem crucem repræſentans cernitur: ſed illud ſuboſcure, hoc autem clare. Quare ex huiuſmodi numiſmate facile colligi poteſt, ſignum Crucis, quod media demonſtrat figura ſuperius poſita, tribus hiſce Crucibus ſatis adſimile, Conſtantino apparuiſſe Græca illa Inſcriptione: EN TOΥTΩI NIKA.

† *Vel* NIKAIEΩN. *i. Nicanſium: incidebatur enim nomẽ Populorũ, a quibus numiſmata cudebãtur.*

Nec ſilentio prætereundum eſt,ſimulacrum Conſtantini in hoc numiſma,quod infra videre eſt;inciſum imagini ipſi, per quam Conſtantinus in Vaticani Palatij aula, eiuſdem Imperatoris nomine nuncupata,repræſentatur, omnino eſſe adſimile,vt ego, ita eſſe,ijs imaginibus collatis,re ipſa comperi. Hæc autē numiſmata,quę hoc loco inciſa conſpiciuntur,non ſemel vidi, & contrectaui, opera tamen Annibalis Zitelli conciuis mei, viri quidem eruditi, omniūq. antiquitatum,ac veterum præſertim imaginum virorum illuſtrium apprime ſtudioſi,& S.D.N. Sixti V. cubicularij, penes quē aſſeruātur.

† Triplex item Crucis ſignū præſefert triplicem Crucis viſionem,per quam triplex victoria fuit a Conſtantino reperta. Prima Romæ contra Maxētium: Secunda contra Bizantium: Tertia contra Scythas. De his Niceph. lib. 8 c. 32. De prima etiam. c. 3. De ſecūda lib. 7. c. 47.

Quamuis autem ſimplex, vel vnicum Crucis ſignum Conſtantino apparuiſſe omnes fere affirment, triplex tamen eiuſdem ſigni forma, vt in ſuperiori figura, necnon infra videre eſt,in vetuſtis nummis conſpicitur. Id quod factum eſſe reor, vel ad indicandas tres illas cruces, quas Helenam Conſtantini matrem inueniſſe conſtat: vel ad paſſionem Chriſti, qui inter duos latrones Cruci fuit affixus, vberius explicandam: ſiue vt hoc Symbolo ſanctiſſima Trinitas repræſentaretur: quæ, cum omnia eius opera ad extra,vt Theologi optime docēt,ſint indiuiſa, humani generis ſalutem fuit operata, quamuis Filius aſſumpſerit humanitatem, per quam paſſus eſt. †

EX NVMMO ALIO CONSTANTINI ÆREO.

Hæc de Crucis ſigno, Conſtātini Magni cōuerſionis initio, cui additū fuit regenerationis lauacrū, per quod a lepra tum corporali tū etiam ſpirituali eum purgatū fuiſſe,pro cōperto habetur. De hoc ſancto regenerationis lauacro per Silueſtrū Papam Conſtantino ſubminiſtrato,& ſanctorū Apoſtolorum Petri, & Pauli imaginibus,non ſolum S. Antoninus,& alij ſupra

pra citati, ſed etiam Adrianus Pōtif. Max. in Concil. Gen. VII. luculētiſſimum præbuit teſtimonium. Quis autem tantæ erit audaciæ, qui teſtimonium ſummi, ac tam vetuſti Pōtificis in Concilio generali prolatum aſpernatur, eiq. ſomnia, ac deliramenta ſui capitis opponat? De hoc item lauacro Damaſus, Nicolaus primus, & alij ſummi Pontifices teſtantur: Idem docent Cedrenus, Zonaras, ac Nicephorus Calliſtus, qui etiam mentionē facit de Cōſtantini baptiſterio, quod ad hanc vſque diē Romę in Baſilica Lateranenſi aſſeruatur. Ante hos Theophanes Graptus in ſacra Hiſtoria de hoc eodem Conſtantini lauacro ſermonē habet. Argumentū denique inuictū ad hanc rem corroborandā in mediū afferri poteſt hunc in modū: Fieri non potuit, vt ſancti Patres in Concilio primo Nicæno Cōſtantinū ſedere non baptizatū, quotidianisq. ſacris intereſſe, a quibus non baptizati excludebātur, paſſi fuiſſent. Quibus omnibus Conſtantinū tūc temporis interfuiſſe, epiſtolasq. tā pias de religione Chriſtiana conſcripſiſſe conſtat, vt Euſebius narrat, qui etiā de ſacro eius lauacro loquitur. Hoc idē in Bibliotheca Vaticana, & in bibliothecis Gręcis ſcriptū reperitur. Nec huic veritati refragari debet quod ſanctus ſenſit Hieronymus dicens, Conſtantinū iam ſenē ab Arianis fuiſſe baptizatū: Hieronymus enim, vt pace tāti viri ſic dixerim, nominis viciania, falſoq. rumore adductus, quod de Conſtātio Conſtantini filio dicebatur, id patri attribuit: Conſtātius enim in extrema ætate, vt ait Damaſcenus, ab Euſebio Nicomedienſi Ariano fuit rebaptizatus. Nec mirum videri debet, Hieronymum dictis de cauſis id aſſeueraſſe, cui in angulo terræ poſito, vt ipſe in libro de Viris Illuſtribus ait, multa ignota eſſe potuerunt. Hæc de baptiſmo, vt ad Conſtantini Donationē tranſeamus.

De ſanctorum Apoſtolorū ſacris imaginibus. Nic. 2. circa an. Domini 581. Cedr. init. 3. Tomi. Niceph. li. 7. cap. 35. Pag. 58. et 60. Euſeb. lib. 4. de vita Conſtant. cap. 29. & ſeq. De baptiſmo c. 62. Hieron. de vir. ill. to. 1.

Donationem Eccleſiæ Catholicæ Romanæ a Conſtantino Imperatore vere factam fuiſſe permulti Scriptores, & inſignes quidem prodiderunt, quorum tantum nomina poſtremo loco recenſebimus. Si enim omnia, quæ pro hac re comprobanda, ſiue corroboranda ſeſe offerunt, in medium afferrem, ingens plane volumen conficeretur. Nunc vero pene obiter, & currente quaſi calamo, perpauca quędam, quæ hac de re dubitantibus ſuaſionem præſtare poſſunt, hic breuiter conſcribenda cenſui. Vt autem ex palea, ſiue ex

zizania

zizania triticum, & ex terra aurum colligamus, seu ex spinis rosam decerpamus, atque ex Herculeis manibus clauam, vel ex hostibus gladiũ extrahamus, Donationis huiusce veritatẽ ex eiusdẽ veritatis inimicis extorquendã esse in primis dijudico. Hinc topico illo Aristotelis, & vulgatissimo quidem argumento (vt aiunt) a minori ad maius veritatem ipsam, veluti e tenebris lucem detractam, magis firmam reddemus, testimonijs omni fide dignissimis adductis, eamq. rationibus denique non insulsis confirmabimus, confirmatamq. relinquemus.

Ex Geneb. li. 3. Chro. Anno Domini. 315.

Niceph. li. 16. hist. Eccles. capit. 41. & 42.

Augustin. Steuchus. — Contra Vallam.

Amplissimum, vt ab huiusce veritatis hoste initium sumã, de egregia, piaq. Constantini liberalitate ac munificentia, siue Donatione Ecclesiæ Catholicæ Romanæ præstita testis est Zosimus, homo Græcus, Græcæq. superstitioni valde addictus, atque exitiosus. Zosimus enim de Constantino Imperatore, qui Siluestro Papæ, eiusq. successoribus Romam dono dedit, & omnia Imperatoria indumenta, & ornamenta, atque alia permulta, vt Augustinus Steuchus Eugubinus aduersus Laurentium Vallam hominem iniquum, & mordacissimum, atque ad obloquendum omnibus in rebus natum, duobus libris de Donatione Cõstãtini aperte probat, hunc in modũ ait: Constantinus cessit Roma, & Cõstantinopolim a se maiestatẽ Imperij transtulit, quòd se Romanis sciret inuisum ob mutatam religionẽ. Hæc Zosimus, qui de mutata religione a Constantino, qui ab idolorum cultu, detestanda execratione relicta, ad Christianam fidem transijt, manifeste loquitur, de eiusdem Constantini Donatione tacite nonnihil videtur innuere. Zosimus enim ait Constantinum cessisse; dicat aliquis: Cuinam cessit? non Senatui, non populo: nam nemo id scripsit. Nec Senatus, Populusve hac de re mouit vnquam litem. Pontifici igitur cessit, qui Romam vt suam iam inde ab eo tempore possidet, seruat, ac de ea antiquas tabulas, testimonia, & census habet.

Phot. Cõst. 8. Nomocanonis c. 1. sub anno 860.

Niceph. li. 16. hist. Eccles. ca. 41. & 43.

Am. Marcell. li. 27.

Ammianus item Marcellinus Ethnicus tale aliquid de Constantini Donatione innuit dum de opibus, ac potentia Romani Pontificis conqueritur, & mirum in modum dolet.

Lib. de tradit. rerum gestarum Rom.

R. Abraham leuita Donationis huiusce veritati velit nolit suffragatur Hebraica lingua dicens:

ולתורתם

קסטנטינו קיסר הוא חקק תורת הנצרים ושב לעבודתם ולתורתם
לאחר שלש מאות שנה לישו לחשבונם והוא יצא מרומי ונתנה
לכומרי אדום עד היום הזה ובנה מדינת קסטנטינה נובילה :

Hæc autem, quæ Hebraice conſcripta ſunt, Latine redduntur in hanc verborum formam :

Conſtantinus Cæſar legem Nazaræorum confirmauit, & ad eorum cultum ac legem tranſijt annis tercentum poſt Ieſum iuxta eorundem computationem. Ceſſit deinde Roma, eamq. ſacerdotibus Idumæorum (ſic Chriſtianos appellãt) ad hanc vſque diem, Conſtantinopoli ædificata.

Abben Ezra in Danielis illud : Et ſuper vllum Deum non intelliget: luculentiſſimum de hac Donatione Conſtantini affert teſtimonium dicens : *Abb. Ezr. in xi. Dã.*

והטעם שכבר מקום רומא שהוא כנו
והניחן לעון הנקרא אבן :

Horũ verborum ſenſus in Latinã linguã vertitur hoc modo:

Conſtantinus decorauit locum Romæ, quæ erat ſedes eius: & reliquit eum iniquitati (ſic impie impij de ſanctis Apoſtolis loquuntur) quæ vocatur Petrus (vt ait Genebrardus) vel vt Ioannes Paulus Euſtachius Neophytus, vir quidem Chriſtianæ pietatis obſeruantiſſimus exponit; vanitas nuncupatur.

Rex Gedalia Iachia in Traditionum catena idem apertius affirmat verbis hiſce Hebraicis :

בשנת ד אלפים ן לבריאה היה ברומה קסטנטינו הקסר והחזיק
אמונתם והדרין אל סלויסטרו פפא כל אשר לו באיטליאה והלך
ובנה מהדש עיר ביזנטי ועל שמו קראה קסטנטינופולי :

Anno a creatione mundi 4050. Romæ Conſtantinus Cæſar Chriſtianæ fidei adhæſit, & Silueſtro Papæ quod in Italia habebat, dono dedit: Bizantium adijt, & Conſtantinopolim iterum condidit, ſuoq. nomine eam nominauit.

Hæc de Conſtantini Donatione ab ijs, qui foris ſunt: nunc reliquum eſt vt ad noſtros, & ad eos præſertim omni fide digniſſimos accedamus, quorum in numero eſt Sanctus ille

Athana-

Athanaſius, qui Conſtantinū in Concilio præſertim Nicæno vidit. Hic enim ad Felicē Papā ſcribens recenſet quæ Conſtātinus in Edicto ſuo de Donatione facta Silueſtro Papæ, eiuſq. Succeſſoribus ſanxerat & promulgarat. S. etiā Damaſus, qui Liberio ſucceſſit, & Cōſtantinū videre potuit, de eadem Conſtantini Donatione ſcripſit, vt Centuriatores quoque affirmāt. Sāctus præterea Gregorius ſuis in Epiſtolis patrimoniū Eccleſiæ, & per Occidentem late patens, quo ipſe frueretur, tunc etiā temporis ampliſſimū fuiſſe nō ſemel demonſtrauit. Quo ſane tēpore S. Iſidorus, vt Nauclerus teſtatur, de huiuſmodi Donatione aperte locutus eſt. Hanc eandē Donationē Iuſtinianus Imperator centum poſt annis, deinde Arithbertus Longobardorum Rex, Pipinus, Carolus Magnus, Ludouicus, Otho denique magnus in publico Rauennatenſi Concilio confirmarunt, vt etiam Centuriatores teſtantur. Decretum item de huiuſmodi Donatione pijſſimum, quod a Canoniſtis Palea, a Græcis Oraculum appellatur, ſicut ait Steuchus, ab alijs pagina Donationis, vt cetera huius rei nomina prætermittā, in cunctis Græcorum Bibliothecis reperitur. Quod Græce, ac Latine conſcriptū in Bibliotheca Vatic. aſſeruatur: Latine vero impreſſum in primo Conciliorū Tomo & in Decreto Gratiani extat, citaturq. ab omnibus, qui Conſtantini Donationē verā fuiſſe contendunt. Qui eam tuentur, ſunt hi:

Aug. Steuchus. — *Centur. 4. cap. 7.* — *Greg. lib. ep. ſub an. 600.* — *Naucl. gener. 21. Chr.* — *Cētur. 10. cap. 10.* — *Aug. Steuchus.* — *Grati. Decret. pa. 1. diſtinc. 95. ca. 14. Cōſtantinus.*

DE VERA CONSTANTINI DONATIONE SCRIPTORES.

Sanctus Athanaſius Epiſc.
Sanctus Damaſus I.
Sanctus Gelaſius I.
Leo IX. aduerſus Michaelem Conſtantinopolit. cap. 12. & 13.
Gregorius VII.
Innocentius III.
Gregorius IX.
Nicolaus III.
Pius II.
Iſidorus Epiſcopus Hiſpal.
Ado Epiſcopus Viennenſis.
Iuo Epiſcopus Carnoten. par. 5. cap. 44. & 54.
Brochardus Epiſcopus Vormacienſis.
S. Thomas Aquinas.
Auguſtinus Triūphus quæſt. 43. de pot. Eccl.
Gēnadius Scholarius Græcus.
Anſelmus Lucenſis.

Abbas

Abbas Ioachinus.
Emmanuel Caleca Græcus.
Dominicus Episc. Brixiensis, dictus Torcellanus.
HenricusGandauẽsis in Quolibeto.
Theodorus Balsamon Patriarcha Antioch.
Nicolaus Lyranus in Baruch cap. 5. & in Nahum, & in Apoc.
Martinus Polonus.
Aluarus de planctu Ecclesiæ lib.1.cap.52.& 56.
Petrus Damiani Cardin. Hostiensis.
Volaterranus.
Albericus de Rosath.
Simeon Archiepisc. Thessalonicensis.
Ioãnes Nauclerus Germanus.
Leonicus histor. Turcicarum scriptor.
Hieronymus Aleãder, Card. Brundusinus.
Augustinus Steuchus.
Cæsar Costa Archiepiscopus Capuanus.

Quamuis huius generis Donationem a Constãtino factam fuisse constet, ab eo tamen temporalem potestatem non nisi Ecclesiæ redditam, & corroboratam, a Christo autem, qui est princeps Regum terræ, sancitam esse dicas necesse est. Summi vero Pontifices ob Principum iniuriam, quæ iusto rerum dominio, & iuri haudquaquã detrahit, per aliquot annos ea Donatione potiti non sunt: sicut enim Christus, cui solium Dauid debebatur, huius possessionem non statim accepit, ita Petrus, Christi Vicarius, & alij summi Pontifices Constantini Donationem illico non sunt consecuti. Nec Siluester Donationem ipsam tabulis incidendam curauit, nec in Capitolium ascendit: satis enim erat, Imperatorem sacrosancto Sacerdoti ante altare procubuisse, imperiũq. coram tot testibus sacrasse, ac deuouisse. Nec item in dubium verti debet, num Constantinus Imperij partem Papæ, sibi parte reseruata, cõcedere, immediatam Imperij administrationem eidem dare potuerit: bona enim Reipublicæ quamuis alienari non queant, in vsum tamen meliorem commutari, Deoq. a quo recipiuntur, dicari possunt, in ministrorum scilicet Ecclesiasticorum sustentationem, Ecclesiæ reparationem, & in pauperum erogationem, iuxta triplicem bonorum distributionem ex Deuteronomio desumptam. Quare Constantinus

Ex Augu. Triũph. q. 1. de pot. Eccl. ar. 1. in corp. Apoc. 1.

Ex Augu. Triumpho q. 43. de pot. Eccles. art. 1.

Deut. 14. & ponitur 12. qu. 2. Mos. tinus in dominium illius, qui est Deus & homo, hoc est
Christus Iesus, cuius Vicarius est ipse Papa, Imperij bona
transferre potuit, immo Ecclesiæ Christiq. Vicario quæ a
August. Triumph. q. 43. ar. 3. Deo receperat (cum omnia sint Dei, cuius est omnis terra,
& plenitudo eius, orbis terrarum, & vniuersi, qui habi-
Psal. 23. tant in eo, vt Psalmographus testatur) reddidit, ac red-
dere debuit. Hinc idem Constantinus Papæ, eiusq. suc-
15. q. 1. ca. Videntes. Aug. vbi sup. art. 2. cessoribus immediatam temporalium rerum administratio-
nem iure dedit, seu potius reddidit: quam summus Pon-
tifex Imperatori pro Ecclesia defendenda concessit, iuxta
1. Tim. 6. illud Pauli dictum: Sæcularia iudicia si habueritis, con-
temptibiles, qui sunt in Ecclesia, illos constituite ad iudican-
Greg. 19. Moral. c. 14. dum. Qua in re sanctus ait Gregorius: Contemptibiles de Ec-
clesia eligendi sunt ad iudicandum: quia per laicos, & per il-
los, qui sunt minoris meriti in Ecclesia, iudicia sunt exercen-
da, ac temporalia negocia tractanda, non autem per Cleri-
cos immediate. Hinc summus Pontifex sua auctoritate leges
imperiales corrigere potest, sicut lex diuina humanam: easq.
mutare valet pro temporum diuersitate, si euidens inde vtili-
tas oriri videatur: lex enim imperialis ab auctoritate Papæ eo
ipso depēdet iure, quo a lege diuina eā dependere dicas opor-
tet: cuius quidem legis, diuinæ scilicet, Papa est Vicarius,
Dion. de Cæl. hier. cap. 4. ac minister: præsertim vero cum lex diuinitatis, teste Dio-
nysio, influentiam in hæc inferiora non nisi per media con-
ferre queat. Medius autem inter Deum & populum Christia-
num est ipse Papa. Quare populo Christiano nulla lex dan-
da est, nisi ipsius Papæ auctoritate, sicut lex vlla Israelitico
populo data non fuit, nisi medio siue intercedente Moyse, qui
Deut. 5. de se ipso ait: Ego sequester, & medius fui inter Deum, &
vos vt annunciarem vobis verba eius. Potestatem igitur
non modo spiritualem, verum etiam temporalem Pontifici
summo inesse fatendum est: immo tantum abest, vt Papa
Augustin. Triūph. q. 1. art. 1. de pot. Eccl. temporalem potestatem non habeat, vt omnis Impera-
torum, ac Regum potestas ab auctoritate Papæ depen-
deat, vt dictum est, & subdelegata iure nuncupetur.
Et habetur 2. q. 1. c. Quicunque. Potestas enim iurisdictionis tam spiritualium quàm tempo-
ralium, immediata est in solo Papa, qui eam immediate ha-
bet a Deo, vt Triumphus recte docet, & ratio ipsa nobis per-
suadet;

suadet: sicut enim in corpore naturali omnia membra influentiam a corde habent, ita in corpore mystico omnem potestatem a Pontifice summo influentiam recipere, dicendum est. Hæc autem potestas a Christo Domino per summum Pontificem in Episcopos deriuatur: qui a Christi in terris Vicario sicut riuuli a fonte, radij a sole, & ab arbore rami pendere dignoscuntur. Imperatoribus autem, ac Regibus, ceterisq. Principibus est in ministerium data ob rationes superius assignatas. Hinc summus Pontifex omnem sæcularem potestatem iudicare potest, ac debet sicut ex Decreto videre licet, vbi Zacharias Romanus Pontifex Francorum Regem non minus iniquum quàm regnandi oneri non aptum priuasse regno, Pipinumq. Karoli Imperatoris Patrem subrogasse legitur. Innocentius item huius nominis IIII. in Concilio Lugdunensi primo Federicum II. Imperatorem imperio priuauit, & ad electores imperij de nouo eligendo Imperatore scripsit. Id quod executioni mandatum fuit, vt infra, suo loco videre est. Nec huiusmodi doctrinæ refragatur quod alij aliter sentientes dicunt de Moyse, & Aaron: vterque enim Christum, vt Triumphus ait, repræsentauit: aliter tamen Moyses, aliter vero Aaron. Moyses namque, vt legislator, Aaron autem vt summus Sacerdos Christum significarunt. Etenim Christus, cuius vicem gerit Papa, fuit Legislator iuxta illud Isaiæ: Dominus legifer noster: Dominus iustus noster. Fuit item Sacerdos, Psalmographo teste, dicente: Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech. Quamuis igitur Moysi potestas, quæ fuit imperialis, Aaron potestate, quæ fuit sacerdotalis, maior diceretur, non tamen potestatem Papæ omni alia maiorem inficias quis ire potest, cum summus Pontifex gerat vicem Christi, cuius potestas per Moysen, & Aaron fuit repræsentata, sacerdotalis videlicet ac temporalis: quam potestatem Ezechiel tempore Iosedech & Sedechiæ auferendam prophetauit dicens: Aufer Cydarim, tolle coronam, hoc est, sacerdotium, & regnum: Cydaris enim est mitra summi Pontificis, corona vero Regis tiara. Id quod factũ esse constat. Nam Iosedech summus Pontifex, & Sedechia Rex manu Nabuchodonosor in captiuitatem ducti fuerunt. Huius autem gene-

Augustin. Triũph. de pot. Eccl. q. 1. art. 1.

Ex Concil. Ephesino.

15. q. 6. c. Alius.

Cõcil. Lugdun. 1.

Quæst. 1. de pot. Ecclес. art. 3.

Isa. 33.

Psal. 109.

Ezech. 21.

ris priuationem vt ex prophetiæ ſerie colligitur, Propheta vaticinatus eſt duraturam donec veniret ille, cuius eſt iudicare, hoc eſt Chriſtus qui ſacerdotalem ſcilicet ac regalem, ſiue temporalem habuit: de quo etiam Iſaias dixit: Super ſolium Dauid, & ſuper regnum eius ſedebit, vt confirmet illud, & corroboret in iudicio, & iuſtitia amodo, & vſque in ſempiternum. Hinc Angelus de Chriſto idem teſtatus eſt, dicens: Dabit illi Dominus ſedem Dauid Patris eius, & regnabit in domo Iacob in æternum. Solium autem Dauid temporalem conſtat extitiſſe poteſtatem, quam in Chriſto fuiſſe aperte, & erudite docet Franciſcus Toletus e ſocietate Ieſu, vir ſane pius ac doctiſſimus. Qui autem huiuſmodi regalem ac temporalem poteſtatem in Chriſto fuiſſe negat, deteſtandæ Iudæorum cæcitati ſuffragatur. Quare diuino conſilio factum eſt, vt Pilatus, qui ea in Inſcriptione ſanctiſſimæ Crucis faſtigio impoſita Chriſtum Iudæorum Regem appellauit, Iudæis reclamantibus dixerit: Quod ſcripſi, ſcripſi. Chriſtus autem huiuſmodi poteſtatem temporalem, quotieſcumque ſibi id expedire videbatur, exercuit: & præſertim cum adulteram in adulterio deprehenſam a morte temporali manifeſte liberauit. Chriſtus item non modo ſpiritualem exercuit, vendentes & ementes de templo eijciens, verum etiam temporalem, mẽſas nummulariorum, & cathedras vendentium columbas euertens. Temporalem præterea poteſtatẽ ſuã eſſe patefecit, cũ dæmonum legionem in porcos intraſſe, eosq. in mare præcipitandos conceſſit. Quæ res cum abſque poſſeſſoris damno fieri non queat, ſi Chriſtus rerum etiam temporalium Dominus non extitiſſet, id eum facturum non fuiſſe dicendum eſt. Idem intelligi voluit, cum ficum non ſine alicuius damno areſieri iuſſit. Idem denique rei temporalis dominium demonſtrauit, cum Apoſtolis vt aſinam, & pullum ad ſe adducerent, mandauit, poſſeſſore non reclamante, vbi primũ Chriſtum Dominũ ita iuſſiſſe audiuit.

Iſa. 9. *Luca c. 1.* *Franc. Tolet. in c. 1. Luca.* *Ioan. 8.* *Matth. 21. Mar. 11. Ioan. 2.* *Matth. 8. Mar. 5. Luca 8.* *Matt. 21. Mar. 11. Luca 13.*

Duplex igitur in Chriſto fuit poteſtas, quam deinde in eius Vicario remanſiſſe fatendum eſt. Hinc ſanctus Petrus non ſolum ſpiritualem exercuit poteſtatem, ſed etiam temporalem: præſertim vero cum Ananiam & Saphiram temporali morte mulctauit: quam etiam poteſtatem ſibi reſeruandam

Act. 5.

uandam innuit, auricula Malchi abſciſa. Huic denique doctrinæ fauet illud, quod B. Paulus ad Philemonem laicum, Ciuem Coloſſenſem, et Chriſtianum pro Oneſimo a Paulo ad fidem conuerſo, olim autem ſeruo Philemonis, a quo ante conuerſionem fugerat, ſcripſit, vt eum reciperet. Quamuis enim id ei Paulus imperare, vel Oneſimum Philemonis ſeruū penes ſe retinere potuiſſet, vt ipſe ait, voluit tamen eum ad id faciendum cohortari. Quibus verbis, Paulum rei temporalis poteſtatem habuiſſe affirmandum eſt: ſi enim res aliter ſeſe haberet, nec ſeruum profugum, qui bona temporalia Philemoni domino ſuo furatus fuerat, ſecum retinere, nec Philemoni vt eum reciperet, imperare valuiſſet, ſicut id ſibi facere licuiſſe aperte ait.

Poteſtas igitur iuriſdictionis, tā ſpiritualiū quàm tēporaliū eſt in ſolo Papa immediate a Deo per Chriſtū: deriuata vero in omnibus Epiſcopis et Prælatis a Chriſto, mediate Papa: ſed tēporaliū poteſtas Principibus ſæcularibus eſt in miniſteriū data. Non ſolum autē huiuſmodi poteſtas eſt in Eccleſia, verū etiā coactiua tam ſpiritualis quàm tēporalis, de qua Ioſephus Stephanus Valentinus Doctor Theologus eruditum quidem edidit librum. Quæ res ex eo colligi poteſt, quòd in veteri Teſtamento legitur hunc in modum: Si ſuperbierit nolens obedire imperio ſacerdotis, ex decreto iudicis morietur. Id quod in noua item lege eſſe quis inficias ire audet, dicente Apoſtolo: Viſum eſt Spiritui ſancto, & nobis nihil vltra vobis imponere oneris niſi hæc neceſſaria, vt abſtineatis vos ab immolatis ſimulacrorum? Quibus verbis, teſte Chryſoſtomo ſancto, Apoſtoli nouam legem condunt: nam de his nihil præcepit Chriſtus. Hoc idem confirmatur ex eo, quòd Beatus Paulus pertranſiens ciuitates, Apoſtolorum, ac ſeniorum præcepta cuſtodienda, & executioni mandanda præcipiebat. Nec huic doctrinæ illud Deuteronomij refragatur: Non addetis ad verbū, quod ego loquor vobis (ait Deus) nec minuetis ex eo. Et: Quod præcipio tibi, hoc tantum facito Domino. Idem in fine Apocalypſi: nam huiuſmodi prohibitio non niſi de additione nouarum legum prioribus legibus contraria, & corrumpente, non autem perficiente opus præceptum, Nec eſt par ratio de veteri ac nouo Teſtamento:

Ex Augu. Triumpho q. 1. de pot. Eccl. ar. 1.

Deut. 17.

Act. 15.

Act. 20.

Deut. 4. & 12.

Apoc. vlt.

S. Thom. c. 1. ad Gal. lect. 2. & 3.

vetus

vetus enim lex data eſt vni tantum Populo, & ad præſcriptũ tẽpus, hoc eſt ad Chriſti vſque aduentum: ſed lex Euangelica vniuerſo terrarũ orbi ad finem vſque mũdi duratura. Ideo ita facile omnia determinari nõ poterãt, vt aliæ leges tã ciuiles, quàm Eccleſiaſticę neceſſarię quãdoque nõ forent. Adde etiã quòd eædẽ leges, & ritus populis diuerſis cõuenire nõ poſsũt.

De duplici ſummi Pontificis poteſtate ſpirituali ſcilicet ac temporali, vel coactiua ipſe Chriſtus locutus eſt dicens: Data eſt mihi omnis poteſtas in cælo, & in terra. Quamuis autem hæc Saluatoris noſtri verba a Beato Hieronymo, ac beato Anſelmo exponantur de ſpirituali poteſtate, ideſt ſicut ſum Rex in cælo ita in cordibus hominum; & a Theophilacto de omni diuina in omnes creaturas poteſtate, non temporali: Nicolaus tamen primus ad Michaelem Imperatorem ſcribens hunc in modum ait: Chriſtus beato Petro vitæ æternæ clauigero terreni ſimul, & cæleſtis Imperij iura commiſit. Quare Zacharias Papa Regem Francorũ non tam pro ipſius iniquitatibus, quàm etiam pro eo quòd ad tantã poteſtatem exercendã nõ erat idoneus regno depoſuit, & Pipinum Karoli Imperatoris patrẽ loco eius inſtituit.

Nicol. 1. et ponitur di ſtinct. 22.

Zach. Ro: Põt. & ponitur. 15. quæſt. 6. c. Alius.

Poteſtatem ſummam viſus eſt exercere Chriſtus dum vendentes de templo eiecit, flagello de funiculis facto. Si enim vtramque poteſtatem Eccleſia non haberet, Apoſtolis dicentibus: Ecce gladij duo hic, non reſpondiſſet Chriſtus ſatis eſt, ſed nimis. Hinc S. Bernardus ad Eugenium Papam ſcribens ait: Quid denuo gladium, quem ſemel iuſſus es reponere in vaginam, vſurpare tentas? Quem tamen qui tuum eſſe negat, non ſatis videtur mihi attendere verbum Domini dicentis: Conuerte gladium tuum in vaginam. Tuus ergo, et ipſe tuo forſitan nutu, ſed non tua manu euaginandus: alioquin, ſi nullo modo ad te pertineret, dicentibus Apoſtolis: Ecce gladij duo hic, non reſpondiſſet Chriſtus: Satis eſt, ſed nimis. Hæc Bernardus: ex cuius verbis ſatis clare patet, gladium vtrumque, ſpiritualem ſcilicet ac temporalem immediatum eſſe in ſolo ſummo Pontifice: ille ab Eccleſia, hic pro Eccleſia: ille ſacerdotis, hic militis manu exercendus: quem etiam Apoſtoli exercere viſi ſunt in Ananiam, et Saphiram, et Petrus in Malchum, auriculam eius abſcindens: cui

Ioan. 2.

Luca 22.

S. Bern. li. 4. de conſid.

Matt. 26. Ioan. 18.

Act. 5.

tamen

tamen præceptum fuit a Christo, vt gladium in vaginam ad tempus conuerteret, ne Saluatoris nostri passioni, humanæq. redemptioni foret impedimento.

Quamuis autem Regnum omne de Christo dictũ in Scriptura sacra multi de spirituali tantum regno, & æterno intelligendum esse velint, non desunt tamen qui de vtroque regno intelligi debere affirment. Nec huic doctrinæ aduersatur quod Saluator noster de se ipso dixit: Regnum meum non est de hoc mundo: voluit enim hisce verbis, vt sanctus ait Ambrosius, Pilatum suspicione liberare, qua credere poterat, se regnum Iudæorum temporale affectasse: atque hunc sensum illud dictum habere potest: Rex sum, sed non eo modum, quo Cæsar & Herodes. Vel, vt ait Chrysostomus, Regnum Christi non fuit de hoc mundo, quia non fuit modo mundano, sicut alij sunt reges, qui ex fortitudine ministrorum accipiunt regnandi potestatem: ipse autem regnando super suos sibi ipsi sufficiens est, nullius indigens auxilio, vel fauore. Dixit etiam Christus: Regnum meum non est de hoc mundo, vt triplicem, & falsam quidem de suo ipsius regno, ac potestate refelleret opinionem, Consanguineorum scilicet, Gentilium, ac Iudæorum. Consanguinei enim ipsum mundana, siue carnali affectione ac propagatione regnaturum expectabant: Gentiles tyrannica auctoritate, armorumq. potestate: Iudæi vero, vt Discipuli, temporali quadam successione eum regnaturum, ac liberaturum Iudæos è manibus Romanorum, sperabant dicentes: Nos sperabamus quòd ipse esset redempturus Israel. Ad primam opinionem confutandam dictum est, Regnum Christi non esse de hoc mundo, hoc est, Chrysostomo teste, non ex mundana generis consanguinitate, ex qua non potestatem, & virtutem regnandi, sed potius infirmitatem moriendi contraxit. Ad secundam opinionem refellendam, eodem Chrysostomo teste, idem pronunciatum est: qui suos compescuit Discipulos præcipiens vt gladium in vaginam conuerterent: Patrem vero, qui plusquam duodecim legiones Angelorum sibi exhibuisset, rogare destitit. Ad tertiam opinionem reijciendam dictum est: Regnum meum non est hinc: non secus atque dixisset Christus: Regnum meum non ad temporalem successionem, sed ad possiden-

Chrysost. Aug. Theophil. & Cyril. in hũc locũ Ioan. 18. Et Ambros. in Lucam.

Ambr. in Luc. 3. prope finem.

Chrysost. homil. 83. in Ioã. to. 3.

Luca 24.

Matt. 26.

Ioan. 18.

Ioan. 18.

possidendam æternam mansionem. Nec contrarium sentientibus fauet illud eiusdem Saluatoris dictum: Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari, & quæ sunt Dei Deo: Hisce enim verbis quandam legalem iustitiam sancitam esse dicendum est, vt scilicet vnicuique quod suum est, reddendum esse pro comperto habeamus, eo videlicet modo, quo dicit Apostolus: Reddite omnibus debita: cui tributum, tributum: cui vectigal, vectigal: cui honorem, honorem: & cui timorem, timorem. Nec propterea potestatem Papæ temporalem diminutam vllo pacto esse opinandum est: Imperatoribus enim, ac Regibus temporalia reddenda sunt pro stipendijs ipsorum, qui, vt ait Apostolus, Ecclesiam Dei defendere, & Christianum populum gubernare, ac Rempublicam in pace conseruare debent. Nemo enim suis militat stipendijs: nec quisquam pascit gregem, & de eius non comedit lacte. Illud præterea Apostoli dictum: Quid mihi de ijs, qui foris sunt, iudicare? Non de ijs, qui sunt in temporali potestate constituti, sed de infidelibus, nomine, & re extra Ecclesiam degentibus intelligendum esse omnes interpretantur, a quibus tamen infidelibus dominandi ordo; quem de lege, ac beneficio naturæ esse constat, auferri non potest, vt ait Triumphus: quia sicut Deus beneficia naturæ bonis, & malis largitur, dum solem suum oriri facit super bonos & malos: & pluit super iustos, & iniustos; ita Ecclesia ad imitationem iudicij diuini facere debet, nisi ij iura Ecclesiastica, iuraq. nostra rabie tyrannica occupare, Christianosq. infestare studeant: hisce enim de causis summus Pontifex ab eis dominium, & iurisdictiones auferre, ac bellum ijsdem iuste indicere potest, ac debet.

Matth. 22. *Rom. 13.* *Ex Augu. Triumpho quæst.* *Rom. 13.* *1. Cor. 9.* *1. Cor. 5.* *Augustin. Triũph. q. 23. art. 3. de pot. Eccles.* *Matth. 5.*

Vt igitur quæ dicta sunt, summatim concludamus, temporalem summo Pontifici inesse potestatem, Constantiniq. Donationem veram extitisse, immo rerum temporalium potestatem tyrannice olim vsurpatam, tamquam Ecclesiæ propriam ab eodem Constantino redditam fuisse cum Augustino Triumpho affirmamus. Hinc in semicolumna lateritia, de qua sermonem habuimus, Saluatorem nostrum, Ecclesiæ vniuersalis caput repræsentatum esse diximus: ad cuius dextram Siluester, Christi Vicarius, ad læuam autem Constan-

Ex Augu. q. 1. de potest. Eccl. art. 1. in corp.

Conſtantinus magnus, Eccleſiæ & opibus atque armis defenſor pro huiuſmodi Donatione indicanda, ſeu potius innuenda, vt reor, per pictoriam artem repræſentati conſpiciuntur. Reliquum eſt autem, vt ad cetera tranſeamus declaranda.

DE BIBLIOTHECÆ VATICANÆ FENESTRIS

BIBLIOTHECA Vaticana, cuius primaria porta eſt ad Orientem, excipit itē lumen per quattuor ac decem feneſtras, quarum ſeptem ad Septentrionē, totidemq. ad Meridiem vergunt: illæ quattuor elementa, hæ vero quattuor anni tempeſtates, & Sixti V. ſtemmata gentilitia alternatim depicta comprehendunt.

De Feneſtris ad Septentrionem vergentibus.

AD PRIMAM dextræ partis feneſtram in ipſo feneſtræ fornice mulier ſuper delphinum ſedens, tridentemq. manu geſtans depicta cernitur, ad aquā, vnum elementorum, quibus quaſi alimentis quodcunque animal viuit, atque conſtat, repræſentandam. Quamuis autem terra primum, inferioremq. locum tanquam elementum ceteris grauius, ac ponderoſius ſibi vendicet, vt Ariſtoteli, alijsq. philoſophis placet, & ratio ipſa ſuadet; Aqua tamen primo cernitur loco. *Ariſt. lib. 4. de cælo.* Id quod vel pictorum iudicio factum eſt, vel ad imitationem verborum Ouidij, qui elementis diſtribuit loca hunc in modum: *Ouid. lib. 1. Metamorph. ſub init.*

Ignea conuexi vis & ſine pondere cæli
Emicuit, ſummaq. locum ſibi legit in arce.
Proximus eſt aer illi leuitate, locoq.
Denſior his tellus, elementaq. grandia traxit,
Et preſſa eſt grauitate ſui: circumfluus humor
Vltima poſſedit, ſolidumq. coercuit orbem.

Quibus verbis Ouidius quamuis aquæ poſtremum locum tribuere videatur, ſi ea tamen perpendantur, nil aliud ex iiſ-

dem verbis, quàm terræ superficiem circumfluentem ab aqua humectari, ac possedi colligi posse fatendum est. Hunc eundem fere sensum patitur illud Scripturæ sacræ dictum: Qui firmauit terram super aquas, hoc est iuxta aquas terram ipsam humectantes, eo loquendi modo, quo dici solet: Hæc ciuitas fundata est super mare, vt Venetiæ: illa vero super Sequanam fluuium Galliæ, Belgas a Celtis diuidentem. Hoc eodem fere modo intelligitur illud Psalmi dictum, quo super maria fundatum esse mundum legimus. Quoniam vero aqua procreationi earum rerum, quæ è terra præsertim nascuntur, maximum præbet auxiliũ, hinc supra fenestræ fornicẽ hæc legitur Inscriptio: PROCREATIONVM ORIGO.

Psal. 135.

Psal. 23.

AD tertiam fenestram, secunda prætermissa, in qua insignia Sixti V. depicta cernuntur, in ipso fenestræ fornice femina humi sedens, leone, alijsq. animalibus hinc inde consistentibus, depicta conspicitur: quæ Terram significat. Terra enim per Deam Cybelem repræsentatur, quæ & Rhea dicitur ἀπὸ του ῥέω, fluo, quòd terra affluens sit omnium rerum. Dicitur etiam Pales quod terra sit pabulorũ Dea. Ops item dicta putatur, quòd terræ ope vita hominum sustentetur: vel ab antiquo adiectiuo Ops, quo veteres pro diuite vtebantur, quemadmodum contra, inopem dicimus pauperem & egenum. Hæc quoque Mater Deorum, quia omnia gignit, dicta a Poetis censetur, vel quòd putarent cælestes omnes in terris fuisse genitos, deinde ob insigne aliquod meritum in cælum fuisse translatos. Alma item mater ab alendo nuncupata est. Maia interea dicebatur, &, vt ait Cornelius Labeo, Magna mater quòd Terra sit omnium communis parens: vel quòd iuxta Poetarum historias fabulosas primitus mortales omnes ex terra nascebantur. Hinc Prometheus Iapeti filius, vt idem Hesiodus ostendit, hominem ex humo imbri mollita finxit, cui Minerua spiritum immisit. Id autem fortasse desumptum fuit a vera diuinaq. historia libri Genesεos, vbi primus homo de limo terræ legitur creatus a Deo, qui statim in faciem eius spiraculum vitæ inspirauit: hinc lingua Syriaca, vt Theodoretus ait, primus ille homo

Ouid. lib. 1. Metamorph. nõ procul ab initio.

Gen. 2.

Adam

Adam dictus est, terrenus scilicet, aut pulucrosus. Syrorum enim mos est, terram rubram appellare Adam. Qua ex re omnis homo puluis, & in pulucrem dicitur reuersurus, ac Terræ filius iure nuncupatur. Ob idq. olim obscuro, ignotoq. genere prognati, Terræ filij dicebantur, propterea quòd Terra communis est omnium parens, iuxta hanc perbreuem Inscriptionem, quæ supra fenestræ fornicem legitur: MATER OMNIVM. Eandem ob causam prouerbialis figura in hominem exulem, erronem, & incertis vagantem sedibus hunc in modum Græce dicebatur: Γῆν πρὸ γῆς, idest Terram pro terra, vt ex Cicerone videre est, dicente: Hæc & alia ferre non possum: itaque γῆν πρὸ γῆς cogito: significat enim se de fugiendo cogitare. Hæc denique Dea, Cybele scilicet, per quam terra repræsentatur, curru vehi a Poetis fingitur, quia terra pendet in aere, & super stabilitatem suam, vt sacrosancta Scriptura docet, dicitur firmata, idest super mūdi centrū, ad quod partes terræ ita vndequaque sua tendūt natura, vt ab ipso cētro declinare nullo penitus modo queāt. Eadem quoque Dea rotis sustineri fertur, quia rotatur semper, & voluitur mūdus. Hæc de Terra, vt ad aeris elemētū accedamus.

Theod. in Gen.

Cicer. lib. 14. Epist. ad Attic. epist. 10.

Psal. 103.

AD quintam fenestram, quarta prætermissa, quæ Sixti V. stemmata gentilitia habet, in fenestræ fornice femina supra aerem per fumum siue nubem quandam repræsentatum sedens, aëreamq. comam habens depicta cernitur. Inscriptio autem ad aerem indicandum hæc est: INANITATIS IMPATIENS. Aer enim inanitas quodam modo dicitur multo plus raritatis quàm inferiora elementa admixtum habens. Hinc non solum Virgilius, verum etiam alij probatissimi scriptores per vacuum, & per inane aerem intellexerunt. Quamuis enim vacuum in rerum natura, vt Aristoteles recte docet, non reperiatur, vacuum tamen, vt aiunt, rusticale rudiores homines dari opinantur, dum aliquem locum re visibili, ac palbabili repleri non vident: sed vbi visibile corpus non extat, ibi statim aerem tanquam inanitatis impatientem adesse, locumq. ipsum replere dicas necesse est: natura enim vacuum nullo modo pati potest.

Virg. Ecl. 6. Et Geor. lib. 1. Lucr. li. 2. Arist. lib. 4. phys.

AD ſeptimam feneſtram, ſexta inſignibus Sixti V. decorata, in ipſo item feneſtræ fornice depicta cernitur femina, humi ſedens flammas igneas dextra manu geſtans, igneamq. habens comam, intra quam fœnix, quæ per ignem innouari ſolet, vt fuſius dictum eſt, conſpicitur, ad ignem omnium elementorum leuiſſimum indicandum, hac Inſcriptione: PROCREATIONIS EXPERS. Ignis enim a gignendo, ideſt naſcendo per antiphraſim figuram dicitur, quod in eo nihil naſcatur: immo quidquid ſub cælo tangit, ipſe tandem deſtruit, & conſumit: nihil enim, vt ait Doctor noſter Aegidius columna Romanus, in igne diu ſtare poteſt, quod ab eo non conſummatur. Nec id Ariſtoteli aduerſari puto dicenti hunc in modum: Nonnulla corpora eſſe animalium, quæ igne non abſumantur, Salamandra claro documento eſt: quæ, vt aiunt, ignem, inambulans per eum, extinguit. Hæc Ariſtoteles, qui iuxta aliorum opinionem loqui hoc loco videtur. Quamuis enim Salamandra ob magnam ſuam ipſius frigiditatem aliquandiu in igne abſque ſui corruptione ſtare queat, vt omnes concedunt, eam tamen abſque ſui conſumptione in igne permanere Ariſtoteles non affirmat, ſed ignem ab illa per eum inambulante extingui ait, ſicut etiam id ab Aegidio non negatur. Alienam item opinionem ſequi Ariſtotelem dijudico, dum loco ſupra citato, beſtiolas in igne oriri, & viuere, & ab eo dimotas emori, eundem Ariſtotelem dixiſſe lego. Ait enim: In Cypro Inſula, ærarijs fornacibus, vbi chalcites lapis ingeſtus compluribus diebus crematur, beſtiolæ in medio igne naſcuntur pennatæ, paulo muſcis grandibus maiores, quæ per ignem ſaliant, atque ambulent. Id autem eidem Ariſtoteli aperte refragatur: qui nullum animal in igne generari poſſe ait: atque huiuſce dicti rationem reddit dicens: Ineſt enim in ſemine omnium, quod facit vt fœcunda ſint ſemina, videlicet quod color vocatur: idq. non talis facultas aliqua eſt, ſed ſpiritus, qui in ſemine, ſpumoſoq. corpore continetur, & natura, quæ in eo ſpiritu eſt proportione reſpondens elemento ſtellarum, quamobrem ignis nullum animal generat. Hæc Ariſtoteles, qui vitalem in ſemine eſſe calorem, quem non ignem, neque ignis aliquam eſſe ait facultatem, ex qua gigni animal vllum, vt ipſe inquit,

Phœnicis hiſtoria. pag. 116.

Aegid. Ro. 2. ſent. diſt. 15. q. 1. articulo 2.

Ariſt. lib. 5. de hiſt. anim. cap. 19. to. 5.

Salamandra extinguit igné.

Ariſt. loco ſup. citato.

Beſtiolæ in igne naſcūtur, & viuunt.

Animal nullum in igne generatur.

Ariſt. lib. 2. de gen. animal. c. 3. to. 6.

non posset. Huic doctrinæ consonum videtur esse illud, quod idem Aristoteles ait de Vireone aue, quam igne procreari, fabulosum esse pro comperto habet. Hæc de igne procreationis experte, vt à quattuor elementis ad quattuor anni tempora transeamus.

Arist. lib. 9. de hist. anim. to. 5.

DE FENESTRIS MERIDIEM SPECTANTIBVS.

IBLIOTHECAE Vaticanæ læua septem habet fenestras, Sixti V. insignibus, & quattuor anni tempestatibus alternatim insignitas. Quattuor autem anni tempestatum descriptio ex quattuor Ouidij desumpta est hisce versibus:

Ouid. lib. 2. Metamorph.

Verq. nouum stabat cinctum florente corona:
Stabat nuda æstas, & spicea serta gerebat:
Stabat & autumnus calcatis sordibus vuis:
Et glacialis hiems canos hirsuta capillos.

Hæ quattuor anni tempestates per pictoriam artem repræsentantur: & singulæ cuique ex quattuor hisce versibus hemistichium vnum tributum est. Ver nouum per feminam, quæ coronam floribus confectam dextra manu, læua autem copię cornu floribus plenum gestat, repræsentatur hac inscriptione: *Cinctum florente corona*. Aestas item per feminam spicis triticeis ornatam, quæ dextra manu falcem, læua autem spicarum fasciculum habet, hac inscriptione significatur: *Spicea serta gerit*. Autumnus denique per feminam caput vuis ornatum habentem, atque vuis circumseptam repræsentatur hac Inscriptione: *Calcatis sordidus vuis*. Hiems autem per senem ad ignem sedentem, & calefacientem significatur hac inscriptione: *Canos hirsuta capillos*. Hæc de vasis amplioris Bibliothecæ Vaticanæ fenestris. Nunc reliquum est, vt ad eiusdem Bibliothecæ cameras Cappellis Pontificijs, Concilijs, Historijs, atque Emblematis ornatas accedamus.

DE CAPPELLIS PONTIFICIIS A SIXTO V. INNOVATIS,

quæ in duobus Cubiculis fornicatis Bibliothecæ annexis, repræsentantur.

O IN CVBICVLO, quod ad Theatrum, siue ad Meridiem vergit, quattuor Cappellæ Pontificiæ in fornice depictæ repræsentantur, hoc est, sancti Ioannis in Laterano, sancti Pauli, sanctæ Sabinæ, & sancti Laurentij.

In altero, quod Septentrionem spectat, totidem cernuntur Cappellæ, hoc est, sanctæ Mariæ Maioris ad Præsepe, sanctæ Crucis in Hierusalem, sanctæ Mariæ de Populo, & sanctorum duodecim Apostolorum.

Ex cōstitutione 24. Bullarij Sixti V.

S. Leo in ser. S. Gregor. li. 40. hom. to. 2. Innoc. 3. in serm.

Horum autē locorū pars maior Cappellis Pontificijs antiquitus decorabatur, præsertim vero per Summos Pontifices, quos ob eximiā vitæ sanctitatem, rerumq. gestarū gloriā magnos nō immerito appellamus, Leonē videlicet, & Gregoriū, quorū sermones diuina quadā spiritus eloquentia pleni inter Missarum sollemnia ad Populum habiti hanc rem aperte declarant. Hinc Sixtus V. vt sanctam, & vetustam summorum Pontificum consuetudinem innouaret, quas narrauimus Pontificias Cappellas in pristinum ritum reuocauit, easq. in Basilicis, certisq. almæ Vrbis Ecclesijs, Dominicis videlicet Quadragesimæ, & Aduētus, alijsq. statis sollemnibus diebus ac festiuitatibus celebrandas mandauit. Vt autē huius generis innouatio pateat clarius, Cappellas, quæ inter Missarū sollemnia celebrari solent, hoc ordine recensere mihi visum est.

DE CAPPELLIS ADVENTVS.

N ADVENTV, Dominica prima ad sanctum Laurentium: Secunda, ad sanctum Ioannem in Laterano: Tertia, ad sanctam Crucem in Hierusalem: Quarta, ad sanctum Paulum. In Natali Domini, ad sanctam Mariam Maiorem, ad Præsepe Domini, more antiquis-

antiquissimo. In Circumcisione Domini, ad sanctam Mariam de Populo. In Epiphania, ad sanctum Petrum. In festo item die Purificationis in Cappella Palatina, vbi a summo Pontifice Candelæ benedictæ distribuuntur.

DE CAPPELLIS QVADRAGESIMÆ, ET PASCHATIS.

IN die Cinerum Cappella celebratur in Ecclesia sanctæ Sabinæ, vbi Cineres a summo Pontifice sollemni more benedicti super capita ad pœnitentiæ, mortisq. testificationem sparguntur. Dominica prima Quadragesimæ ob magnam ad sancti Sebastiani Ecclesiam ab Vrbe distantiã, lociq. angustiã Cappella celebratur in Ecclesia sanctæ Mariæ de Populo nuncupata, vniuersæ Vrbis deuotione percelebri, & loci amplitudine, necnon commoditate non parũ opportuna. Quibus item de causis Christi fidelium commoditati consultũ, decretumq. fuit, vt eadem Ecclesia sanctæ Mariȩ de Populo, pro sancti Sebastiani Ecclesia visitari possit, cum septẽ, aut nouem Ecclesiæ de more visitantur: Dominica secunda, Cappella celebratur in Ecclesia S. Pauli: Tertia, in Ecclesia S. Laurentij extra muros: Quarta, in Ecclesia S. Crucis in Hierusalem: Quinta, in Ecclesia S. Mariæ Maioris: Dominica Palmarum in Basilica S. Petri. Feriæ quartæ, quintæ, & sextæ Maioris hebdomadæ Matutina, necnon Feriæ quintæ, & sextæ, ac Sabbati sancti in Cappella Palatina celebrãtur. Dominica Paschatis, in Basilica S. Ioannis in Laterano, vbi Populo sollemniter a summo Põtifice benedictio datur. Die secũda & tertia Paschatis in Cappella Palatina Missa celebratur. Sabbato itẽ in albis, in quo cuiuscũque Põtificatus anno primo, deinde singulo quoque septẽnio Agnus Dei cõsecrãtur, ac distribuũtur.

DE CAPPELLIS POST PASCHA IN FESTIS MOBILIBVS.

IN ASCENSIONE Domini, quo etiam die Romanus Pontifex populo sollemniter benedicit, & in die Pẽtecostes, atque in die omnium Sanctorũ Pontificiæ Cappellæ celebrantur in Basilica S. Petri. Cõmemoratio autẽ

omniũm

omnium fideliũ defunctorũ celebratur in Cappella Palatina: In die item Festo sacratissimi Corporis Christi in Cappella Palatina Missa celebratur, fitq. processio Pontificalis.

DE CAPPELLIS FESTORVM IMMOBILIVM.

IN ASSVMPTIONE Beatæ Mariæ Virginis ad sanctam Mariã Maiorem, de more: vbi dotes pro maritandis puellis ex instituto Sixti V. distribuuntur. In eiusdem Natiuitate ad sanctam Mariam de Populo. In Inuentione sanctæ Crucis ad sanctã Crucem in Hierusalem. In Natali sancti Petri, in Basilica Vaticana eiusdem. In Conuersione sancti Pauli, in eiusdem Basilica. In Natali sancti Ioannis Baptistæ in Basilica Lateranensi. In die Festo sancti Laurentij Martyris in eiusdem Basilica extra muros. In Annunciatione B. Virginis in Ecclesia sanctæ Mariæ supra Mineruã, vbi etiã dotes pro maritandis puellis de more distribuuntur.

Ceteris festis, sollemnibusq. diebus diuina officia in Cappella Palatij Apostolici de more celebrantur. Hæc de Pontificijs Cappellis: nunc reliquum est, vt occidentalium Conciliorum, quæ in Cubiculis Bibliothecæ maiori annexis depicta cernuntur, declarationem aggrediamur.

DE CONCILIIS OCCIDENTALIBVS in Bibliotheca Vaticana depictis.

De Concilio Generali Lateranensi primo.

S. Anton. par. 2. tit. 17. §. 10. CONCILIIS Orientalibus octo ad Bibliothecæ Vaticanæ dextram per Pictores repræsentatis, & qua fieri potuit, breuitate ac facilitate declaratis, ita vero, vt per pictoriam artem inibi repræsentata, atque alia, etiam absentes percipere queant; nunc reliquum est, vt Conciliã totidem Occidentalia in alijs Cameris Bibliothecæ maiori

maiori annexis depicta explicentur. Vt igitur a dextra exordiamur parte, Synodorum ordine id postulante, Concilium Lateranense Generale primum se se offert declarandum circa annum Domini 1159. celebratum, cui præsens adfuit Alexander huius nominis III. qui olim Federici Imperatoris iram & impetum fugiens abdidit se Venetias, quem deinde cognitum, & a Senatu perhonorifice susceptum Othone Imperatoris filio nauali prælio a Venetis victo, captoq. Federicus supplex adorauit, & ad eius pedes prouolutus excõmunicationis absolutionem obtinuit, obedientiam pollicitus; cum prius fuerit eum persequutus, & quattuor schismaticorum Pontificum fouerit seditiones, quibus Romana Ecclesia mirum in modum fuit perturbata, & afflicta, Guelphorum, & Gibellinorum sectarum tempestate.

General. 11.

Blon. l. 5. dec. 2. & Plat.

Genebr. & Onuphr. et Plat.

Hoc in Concilio, quod post quattuor schismaticos Põtifices ex hac luce sublatos, celebratũ esse credendũ est, Lex salutaris, vt ait Genebrardus, de duabus suffragiorũ tertijs Cardinaliũ sancita fuit, ne tempus in posterũ huius generis schisma de summo Pontifice eligendo suboriri posset. Præsedit autem in hac Synodo summus ipse Pontifex Alexander, vt videre est ad dexteram Concilij partem, trecentiq. Episcopi tam Orientales, quàm Occidentales interfuerunt pro moribus tam laicorum, quàm ecclesiasticorum reformandis, necnon Vualdensibus, & Catharis damnandis, torneamentisq. prohibendis, vt ad dextrum Concilij angulum cernere licet, vbi mirus huius generis ludi apparatus cernitur, viro edictum manu gestante, torneamentiq. ducem alloquente. Ex hac parte Palatium Lateranense, ex altera vero Roma, Tyberinumq. flumen repræsentantur. Hæretici vero, qui hoc in Concilio damnati fuerunt, seu pauperes Lugdunenses, Vualdenses dicti sunt a quodam diuite Vualdone Lugdunensi, qui opibus relictis, pauperibusq. erogatis, Euangelicam paupertatem simulans, multosq. sub huiusmodi velamine impios errores adumbrans quosdam libros vulgari maternaq. lingua, cum idiota esset, sanctorum dictis, ac testimonijs extortis sibi conscribi curauit: suoq. inflatus spiritu munus Apostolicũ prædicando vsurpauit. Cathari autem dicti sunt quasi puri propter munditiam, & puritatem, quam arrogantissime, & falso

Genebr. libro 4. anno Christi 1178.

Cc quidem

quidem ostentabant, dicentes se sine peccato esse contra illud Ioannis: Si dixerimus quòd peccatum non habemus, nos ipsos seducimus, & veritas in nobis non est. Hinc omittebant illud orationis Dominicæ: *Dimitte nobis debita nostra*. Hosce hæreticos S. P. Augustinus in Manichæos, in Macarios, & in Catharistas distinguit. Inscriptio autem ad vniuersam huius Concilij picturā pertinens in hanc legitur verborū formā:

Ioan. 1.

August. li. de hær. c. 46. to. 6.

Alexandro III. Pont. Federico I. Imp.
Vualdenses & Cathari hæretici damnantur,
Laicorum & Clericorum mores
ad veterem disciplinam restituuntur.
Torneamenta vetantur.

Torneamenta hoc in libro intelligūtur exercitia illa armorum vsum repræsentantia, vnde, vt plurimum, cædes, vel grauia vulnera reportantur: quæ si pro viribus tantum humanis experiendis, vel pro armorum vsu addiscendo fierent, ita vero, vt vitæ corporis, animæq. periculum eis non inesset, licita forent, & ab Ecclesia prohibita non fuissent, cuiusmodi sunt hastiludia, ludus Troianus, siue cannarum vel virgarum, quibus equites tecti clypeis ludere solent, & cetera id genus alia, quæ adhibito moderamine, quò cædes, & alia discrimina caueantur, illicita non existimantur, sed potius permittuntur. Hinc pugnans in torneamento illicito, reus homicidij, & irregularis iudicatur, si quis in eo etiam fortuito inter pugnantes vel extra pugnantium cœtum occidatur. interfectus autem inter pugnantes, nec non ille, qui etiam non pugnandi causa accessit, sepultura Ecclesiæ priuatus iudicatur. Hinc mirum non est, si prima huius generis torneamēta illicita vetentur, cum sine animæ discrimine exerceri non queant. Hæc de Concilio Lateranensi Generali primo, eiusq. Inscriptione.

Sext. decretal. Extrauag. titu. 9. cap. vnico.

DE

DE CONCILIO II. LATERANENSI OECVMENICO,

& duodecimo Generali, omniumq. Conciliorum celeberrimo.

CONCILIVM hoc Oecumenicum XII. & Lateranenſe II. circa annum Domini 1215. celebratum, omnium, quæ vmquam fuerint, in vniuerſa Europa, vel Eccleſia, extitit celeberrimum. Nam præter Romanum Pontificem, Innocentium huius nominis III. qui Concilio præfuit, ex quattuor orbis terrarum nobiliſſimis Patriarchis duo hac in Synodo interfuerunt, Conſtantinopolitanus ſcilicet, & Hieroſolymitanus: Antiochenſis enim excuſatione morbi legitima, ſacerdotes legatos & ſanctos miſit: Alexandrinus autem ab Aegyptijs ire vetitus ex ſuis miſit Oratores. Archiepiſcopi tum Græci, tum Latini ſeptuaginta: Epiſcopi quadringēti, Abbates duodecim, ſacrorū Cœnobiorum primores octingenti conſedere. Fuerunt denique in vniuerſum Patres 1285. vel 1300. vt placet Antonino Archiepiſcopo Florentino, qui mille & tercentum Epiſcopos huic Synodo interfuiſſe ait, Epiſcopos pro Prælatis, iureq. ſuffragij ferendi in Concilio inſignitos vſurpans. Græci item & Romani Imperij Legati, Regumq. Franciæ, Hiſpaniæ, Angliæ, Hieruſalem, & Cypri oratores interfuere.

Sanctus Ant. par. 3. tit. 19. cap. 1. §. 6. Aemil. lib. 5. Blon. lib. 6. dec. 2. in fine. Plat. in uita Innoc. Sur. to. 3. Concil. Genebr. libro 3. anno Christi 1215.

Hoc in Concilio damnatus fuit libellus, quem edidit Abbas Ioachim contra Petrum Lombardum, Magiſtrum ſententiarum de vnitate eſſentiæ, ſiue de eſſentia ſanctiſſimæ Trinitatis. Magiſter enim in libro primo ſententiarum dixit: Quædam ſumma res eſt, Pater, Filius, & Spiritus ſanctus, & illa non eſt generans, nec genita, nec procedens. Hæc Magiſter. Ex quibus verbis, Abbas Ioachim huiuſmodi doctrinam haud recte percipiens, quaternitatem colligebat: & quartam in diuinis rem adſtruebat, huiusq. generis errorem & notam Magiſtro impingebat. Hinc damnata Ioachim doctrina, ſuper quam dictū errorem Magiſtro Sententiarum

Mag. ſent. lib. 1. Diſt. 5.

falso adſcriptum fundabat, approbata eſt hæc Magiſtri doctrina, hunc ſcilicet in modum: Quædam ſumma res eſt, incomprehenſibilis quidem & ineffabilis, quæ veraciter eſt Pater, & Filius, & Spiritus ſanctus, tres ſimul perſonæ, quarum quælibet eſt illa ſumma res nō generans, non genita, nec procedens: ſed Pater eſt qui generat: Filius qui gignitur: Spiritus ſanctus qui procedit: diſtinctiones enim ſunt in perſonis, & vnitas in eſſentia, vel in ſubſtantia, & in natura. Alius namque eſt Pater, alius Filius, alius Spiritus ſanctus quantum ad diſtinctionem perſonarum, non tamen aliud: ſed in eſſentia, & natura vniuerſa Trinitas omnino idem: tresq. perſonæ illæ diuinæ conſubſtantiales dicuntur, & ſunt.

De ſumma Trin. cap. Firmiter.

Hoc itē in Concilio de confeſſione auriculari ſingulo quoque anno facienda, & Euchariſtia in Paſchate recipiēda, deq. cōſecrationis verbis ſanctiones fuerūt acclamatæ, & promulgatæ: bellumq. ſacrum, quod Cruciatam appellamus, de Hieroſolyma recuperanda decretum fuit, cruce ſignatis inſtitutis. Hinc ſummus Pontifex Innocentius in ſubſellio pontificio aſſidens duos viros ad eius pedes prouolutos cruce ſignatorum duces inſtituere, Cōcilio vniuerſo ſpectante, conſpicitur. Huius Concilij Inſcriptio in hanc legitur verborū formā:

Innocentio III. Pont. Federico II. Imp. Abbatis Ioachim errores damnantur. Bellum ſacrum de Hieroſolyma recuperanda decernitur. Cruceſignati inſtituuntur.

Breu. die 4. Octob.

Ad læuam huius Concilij partem ſanctus Franciſcus Eccleſiam Lateranenſem humeris ſuſtinere cernitur. Hic enim Romam venit, vt ſui ordinis regulam ab Apoſtolica ſede confirmandam curaret, ſed ab Innocentio III. reiectus eſt. Hunc autem idem Innocentius, cum in ſomnis poſtea iſdem Franciſcus, quem repulerat, collabentem Lateranenſem Baſilicam ſuis humeris ſuſtinere ſibi viſus eſſet, conquiſitum accerſiri iuſſit, benigneq. accipiens, omnem eius inſtitutorum rationem confirmauit. Quare huius generis hiſtoria tam inſignis ad Baſilicam Lateranenſem, in qua Synodus

dus ipsa celebrata fuit, & ad eundem Pontificem pertinens, hoc in loco repræsentatur, vt Inscriptio, quæ infra legitur, aperte docet hunc in modum:

Innocentio III. Pontifici per quietem S. Franciscus Ecclesiam Lateranensem humeris sustinere visus est.

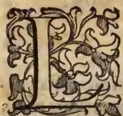
Ad eiusdem Concilij dextram sanctus Dominicus flagellum manu gestans conspicitur. Hic enim sanctus, quamuis sui ordinis confirmationem ab Innocentio III. in Concilio Lateranēsi, ad quod cum Episcopo Tholosano iuerat, non acceperit, sed eiusdem Pontificis hortatu ad suos pro regula sibi deligenda remearit, & ab Honorio III. Sancti Augustini Regula suscepta, ordinis Prædicatorum confirmationem impetrarit, hoc tamen in loco repræsentatur, propterea quod eius consilio, & opera Simon ille Illustrissimus, & Christianissimus Comes a monte Forti pugnam contra Albigenses suscepit: quo in prælio centum millia hæreticorum ab octo millibus Catholicis fusa, & interfecta fuisse perhibentur: ex quibus, cum multi capti essent, centum & octoginta fuerunt concremati hæresim abiurare renuentes. In huiusmodi hæreticæ prauitatis extirpatione, & in prædicationis officio, a quo prædicatorij ordinis nomen desumptum est, sanctus Dominicus annos circiter decem ijs in partibus adlaborauit. Inscriptio dictam contra Albigenses pugnam indicans, in hanc verborum legitur formam:

S. Dominico suadente contra Albigenses hæreticos Simon Comes Montiforten. pugnam suscipit, egregieq. conficit.

Et quoniam Innocentij III. virtutem & doctrinam Beatorum Virorum, Francisci videlicet, ac Dominici sanctitas non parum adiuuit, hinc iure quidem vnus & item alter hoc in Concilio tamquam Ecclesiæ Catholicæ propugnacula, & fulcimenta repræsentantur.

DE CONCILIO LVGDVNENSI PRIMO, ET GENERALI XIII.

To.3. Cōc. Anton. 3. par. ti.19. cap.5. §.1. & 2.
Platina ĩ vita Innoc. 4.
Genebr. li. 4. Chron.
Aemil. lib. 7.
Vinc. lib. 32. Spe. hist.

VGDVNENSE primum Concilium, & Generale XIII. Lugduni, Ciuitate celeberrima, totiusq. Galliæ celticæ olim emporio, in colle supra confluentem Rhodani, & Araris imminente: nunc vero in plano sita, magna sui parte Rhodano & Arari fluminibus inclusa, circa annum Domini 1245. missis per orbem terrarum nuncijs, celebratum fuit sub Innocentio IIII. primo Anagniæ Pontifice, qui præsens adfuit Concilio, in quo Federicum II. Imperatorem, qui pacem inter Ecclesiam, & Imperium initam non semel violauit, Cardinalesq. sanctæ Romanæ Ecclesiæ, ceterosq. Prælatos & Clericos ad Concilium proficiscentes carceri mancipauit, regnumq. Siciliæ, beati Petri patrimonium in scelestissimam, ac tyrannicam seruitutem redegit, hæresisq. vehementi suspicione laborauit, Federicum, inquam, rogatum prius & admonitum per Cardinales Legatos, deinde ad Concilium per nuncios accersitum, eoq. proficisci renuentem, excommunicatum, omniq. honore ac dignitate priuatum adiudicauit, adiudicatumq. promulgauit, & Ecclesiæ hostem declarauit, atque ad electores Imperij de nouo eligendo Imperatore scripsit.

Ex Vinc. lib. 30. c. 143. et Anton. 3. par. vbi supra.

Hoc in Concilio interfuerunt omnes sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinales, alijq. prælati, necnon Ludouicus Rex Francorum offerens sese, suumq. regnum in Ecclesiæ, ac summi Pontificis defensionem, vt ad læuam huius Concilij videre est. Ad dexteram vero Innocentius IIII. subsellio pontificio insidens pileo rubro Cardinales decorare cernitur: nam ad illam vsque diem huius generis galerum gestare amplissimus ille Senatus non consueuit. Quæ res vsum tandem obtinuit, & iure quidem, non solum vt maior illustrissimo illi ordini accederet maiestas, sicut res ipsa postulat, sed vt huiusmodi argumento admoneantur Cardinales oportere pro

Christiana

Christiana religione se semper paratos esse discrimini, & sanguinem effundere, si opus foret. Cardinales enim sunt Consiliarij summi Pontificis, Templi Dei bases, clarissima Ecclesiæ lumina, & columina, veriq. cardines figurati in ijs Sacræ scripturæ verbis: Domini enim sunt cardines terræ, & posuit super eos orbem. *1.Reg.2.* Quam sententiam Ostiensis ille Doctor egregius ad sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinales perpulchre transtulit dicens: Sicut ostium regitur cardine, ita & Ecclesia Romana consilio regitur Cardinalium: quia etiam per septuaginta illos viros senes, populi magistros, eiusq. onus secum sustentantes, *Num. 11.* & per illos Sacerdotes Leuitici generis consiliarios figurati sunt. *Deut.* Hi autem in primitiua Ecclesia ad pium ministerium instituti nonnumquā presbyteri, quandoque vero in quacumque Ecclesia principales Sacerdotes, seu Episcopi dicebātur Cardinales, idest principales: vt apud Gregorium Magnum videre licet: qui primates Ecclesiæ cuiuscumque etiam Episcopos frequenter Sacerdotes Cardinales appellat, quibus instar septuaginta illorum senum onus populi in veteri testamento sustentantium, ad Leuitici generis Sacerdotum, animarum cura, spe retributionis futuræ, committebatur. *Greg. li.1. Epist. epist. 79. & epi. 81. & lib. 2. epist. 25. Et Can. 7. q.1. Pastoralis.* Quod autem principio prorsus oneri fuit, summo tandem, nec immerito quidem, & oneri atque honori etiam esse cœpit, quando scilicet illi in administranda Republica Christiana Pontifici semper præsto adesse cœperunt, atque ita vt inter contētiones Imperatorum, ac populi Romani de Pontifice creando nō semel subortas, auctoritatem, & prærogatiuam ipsius Pontificis eligendi sibi iure compararint. Hinc ijs paulatim non solum potestas, sed decus etiam & ornamentum, quod ad habitum pertinet, paulatim accessit, præsertim vero vbi primum ab Innocentio IIII. sancitum fuit, vt equo deinceps insidentes rubro vterentur galero: *Anno Christi. 1245. vel 50.* postea vero a Paulo II. Veneto veste coccinea, cucullo insigni, hoc est, Lacerna, quam sic veteres appellant, donati fuerunt, eousque huius generis habitum non habentes. Vnde Cardinalis nomen ita celebre paulatim redditum fuit, ita denique hic ordo supremus, tantoq. incremento auctus euasit, vt solus sit vniuersæ Reipublicæ Christianæ Senatus.

Hæc de Pileo rubro, & purpurea veste, quibus Cardinales

non immerito decorati sunt, vt in hoc Concilio videre est: in quo etiam de recuperanda Terra sancta sancitum fuit, Sancto Ludouico Francorum Rege, quintæ expeditionis Duce creato, qui cruce signatus, et in Asiam cum exercitu profectus, quinto post anno in Galliam remeauit.

Genebr. li. 4. Chron. anno Christi 1245.

Nec silentio prætereundum esse censeo, Innocentium IIII. inter alia et permulta quidem a se gesta, immortalitateq. dignissima, nuncios ex ordine Prædicatorum ad Tartaros mississe pro ijs ad fidem conuertendis. Hic etiam Pontifex Petrum Martyrem ex eodem ordine sanctorum cathalogo adscripsit, compluresq. Cardinales, viros sane egregios, creauit, præsertim vero Hugonem, ordinis itē Prædicatorum, primū Cardinalem, virū omni probitate ornatum, ac doctissimum, qui vniuersam scripturam sacram quadruplici sensu explanauit, et in Psalmos luculentissimum edidit commentarium, Bibliorumq. indicem, quem Concordantias vocant, laboriosissimum sane, et immensi tædij, ac temporis opus, sacrarumq. litterarum studiosis magnopere necessarium, primus excogitasse, excogitatumq. promulgasse, perhibetur: qui etiam in Germaniam ad Imperij electores legatus missus est pro nouo eligendo Imperatore, Federico II. dignitate imperatoria priuato, et huic Concilio Lugdunensi primo interfuisse creditur. Summus autem Pontifex Innocentius multis rebus gestis clarus Perusij ex hac luce decessit. Inscriptio, quæ huius Concilij res præcipuas exponit, in hanc legitur verborum formam:

Vinc. Spe. hist. lib. 31. cap. 2. Anton. 3. par. ti. 19. c. 1. §. 3.

Anton. 3. par. vbi supra. et Six. Sen. lib. 4. Bibl.

Hugo Cardinalis Concordantiarum auctor.

Innocentio IIII. Pont. Max. Imp. Federicus II. hostis Ecclesiæ declaratur, imperioq. priuatur.
De Terræ sanctæ recuperatione constituitur:
Hierosolymitanæ expeditionis Dux Ludouicus Francorum Rex designatur:
Galero rubro, & purpura Cardinales donantur.

DE

DE CONCILIO LVGDVNENSI SECVNDO, ET GENERALI XIIII.

CONCILIVM Lugdunense II. & Generale XIIII. celebratum fuit Lugduni circa annum Domini 1272. Episcoporum 500. Abbatum 60. aliorumq. minorum Prælatorum, ac Sacerdotum fere mille, præside Romano Pontifice Gregorio X. Placentino, qui fuit creatus Pontifex, dum in Syria legationis munere fungebatur, et Viterbij coronatus. Hic Conclaue, et eundem fere in eligendo Pontifice modum, qui nunc obseruatur, et alia ad Conclaue pertinentia decreuit: nam ad illud vsque tempus Cardinales in Conclaui haudquaquam recludebantur, sed summo mane singulis diebus, si Romæ erant, in Laterano: vel in Basilica sancti Petri, aut alibi, prout occasio se se offerebat; si autem extra Vrbem, in Ecclesia Cathedrali illius loci, in quo morabantur, vna conueniebant, non secus atque hac tempestate fieri solet, dum congregatio habenda est.

S. Ant. 3. par. ti. 10. 20. cap. 2.

Onuph. Panu. & Petr. Maturus in Chron.

S. Ant. 3. par. ti. 20. cap. 2.

Concilium hoc pro Terra sancta recuperanda coactum fuit, necnon contra Græcos de processione Spiritus sancti a Filio: declaratum enim, definitumq. fuit, Spiritum sanctum ab æterno a Patre, et Filio, nō tamquam ex duobus principijs, sed tamquam ex vno principio: non duabus spirationibus, sed vnica spiratione procedere: damnatiq. sunt sub anathematis vinculo, qui aliter senserint, seu aliter asserere ausi fuerint. Hinc in ipso Concilio Articulus de processione Spiritus sancti a Patre, et Filio, dum sollemnis fiebat lustratio, Latine, atque Græce decantatus est. Quare ad dexteram huius Concilij per Pictorem repræsentati verba hæc Latinis figuris, notisq. musicis conscripta leguntur:

In 6. Decretal. de sum. Trin. & fide Cathol. lib. 1. tit. 1.

Qui a Patre, Filioq. procedit.

Ad læuam autem verba hæc Græca idem sonantia notis item musicis insignita leguntur in hanc verborum formam:

ΤΟ ΠΝΕΥΜΑ ΤΟ ΑΓΙΟΝ ΕΚ ΤΟΥ ΠΑΤΡΟΣ, ΚΑΙ ΤΟΥ ΥΙΟΥ ΕΚΠΟΡΕΥΕΤΑΙ.

Id eousque, & ad hanc vsque diem professa prædicauit, & docuit sacrosancta Romana Ecclesia, mater omniũ fidelium, & magistra. Hoc item habet orthodoxorum patrum atque doctorum tum Latinorum, tum etiam Græcorum incommutabilis, ac vera sentẽtia sicut in eodem Concilio definitũ fuit. Sunt qui velint Græcorum Imperatorem, Michaelem Paleologum, & Tartarorum Regem huic Concilio interfuisse, sicut pictura ipsa monet: Imperatorisq. auctoritate vnionem, siue concordiam vtriusque Ecclesiæ, nonnullis tamen repugnantibus Græcis, initam fuisse affirmant. Huius generis vnionem siue concordiam per pictores repræsentatam ad dexteram huius Concilij partem videre est: vbi duæ mulieres se inuicem salutantes cernuntur, indumentis Ecclesiasticis indutæ: quarum vna Ecclesiam Latinam, altera vero Grecã satis clare demonstrant, si vtriusque indumenta recte conspiciantur. Inscriptio vero hanc historiam declarans hunc in modum legitur:

Ex Genеb. libro 4. 1272. Guil. Nãg. Nicephor. Greg. lib. 5. To. 3. Concil. & Blon. dec. 2. lib. 8. Et Trith. in Chron. Monast. Hirs.

Gregorio X. Pont. Græci ad sanctæ Ecclesiæ Romanæ vnionem redeunt.

Hinc Michael Paleologus Imperator, vt ait Nicephorus, Romanæ & Catholicæ Ecclesiæ fidem ac ritus recipere renuentes varijs mulctauit modis, bonorũ videlicet publicationibus, relegationibus, carceribus, excæcationibus, flagris, mutilationibus, et id genus alijs pœnis. Quare Becus, Patriarcha Constantinopolitanus excellentis plane ingenij, ac doctrinæ vir, Imperatoris edicto de processione Spiritus sancti non obtemperans, seu potius aduersans, in teterrimos carceres, vt idem Nicephorus ait, coniectus fuit: at deinceps resipiscens, mutata sententia, pristinæ dignitati restitutus, ab intimis Imperatoris consilijs efficitur, atque ita, vt sine eius consilio nil penitus gereretur.

Niceph. Greg. li. 5. Genebr. li. 4. Chron. 1272. Ibidem.

Non

Non desunt tamen qui affirment, non Imperatorem, sed eius Legatos huic Synodo interfuisse: quæ quidem sententia verior existimatur, vt aperte colligitur ex Epistola eiusdem Gregorij X. ad eundem Imperatorem eiusq. Filium missa, in qua eis de vnione ab ipsis Legatis inita gratulatur. Ex act. Concil. Et ex Registro. Ex Guill. Nang. Et Nicephor. Greg. li. 5. Et Geneb. lib. 4. Chroni. 1272.

Ad eandem Concilij dextram Sanctum Bonauenturam Cardinalem ex ordine Minorum Cathedræ insidentem, necnon eiusdem instituti Fratres ad inferiorem partem assidentes, & cum Græcis de processione Spiritus sancti disputantes videre est. Inscriptio ad hanc historiam pertinens, hæc est:

In hoc Concilio S. Bonauentura egregia virtutum officia Ecclesiæ Dei præstitit.

Sanctus item Thomas Doctor angelicus Neapoli degens ad hoc Concilium a Gregorio X. fuit accersitus: sed in itinere faciundo aduersa valetudine impeditus in Monasterio Fossæ nouæ ordinis Cisterciensis, non procul a Terracina, & prope Pipernum castrum, ad duo milliaria, permansit, vbi Cantica canticorum explanauit, ac tandem inibi ex hac luce decessit. S. Ant. 3. par. ti. 20. cap. 2. & Breu. Roman. die 7. Martij.

Huic etiam concilio inter alios viros insignes præsens adfuit Frater Hieronymus Minorita Asculanus, qui fuit Nicolaus Papa huius nominis IIII. Hic Regem Tartarorum baptizandum ad Concilium duxit, vt videre licet ad huius Concilij læuam, vbi Rex ipse sollemni, & Ecclesiastica pompa baptismum suscipere cernitur, sicut Inscriptio docet, quæ hunc in modum legitur:

Rex Tartarorum sollemniter baptizatur.

Sunt tamen qui dicant non Tartarorum Regem, sed eius Nuncios huic Synodo interfuisse: quorum vnũ a Petro Ostiensi Episcopo sollemni pompa baptizatum esse affirmant. Ex Actis Concil.

Hoc item in Concilio cernere est Gregorium X. subsellio Pontificio insidentem, & Regem Tartarorum humi prouolutum, summiq. Pontificis pedes exosculantem, quem prope

Frater Hieronymus, de quo ſermonem habuimus, adſtare cernitur, ipſumq. Regem eo duxiſſe repræſentatur. Inſcriptio, quæ infra eſt, in hanc legitur verborum formam:

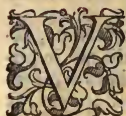
Tartarorum Rex a Fratre Hieronymo ordinis Minorum ad Concilium perducitur.

Nec a re noſtra alienum fore hoc loco duximus, ſiqua de Fratre Hieronymo, quem hac in Inſcriptione videmus nominatum, dicamus. Vt autem quod pollicemur, tum exactius tum breuius pręſtare poſſimus, Epitaphium luculentum, quod in eius ſepulchro ſtatuis marmoreis inſignito inciſum legitur, hic apponendum cenſui: hac enim Inſcriptione, & eiuſdem Fratris Hieronymi laudes, & Sixti V. qui monumentum ipſum nobiliſſimum in Eccleſia S. Mariæ Maioris ædificandum curauit, animi ingenuitatem amplectemur. Epitaphium in hanc legitur verborum formam:

NICOLAVS IIII. Ordinem Minorum profeſſus, Philoſophus, & Theologus egregius Conſtantinopolim a GREGORIO X. miſſus, Græcos ad R. E. communionem, Tartaros ad fidem reduxit. Poſt S. Bonauenturam Generalis, ſanctitate, & doctrina Ord. propagauit. NICOLAI III. nuncius inter Francorum, & Caſtellæ Reges pacem conciliauit. Sanctæ Potentianæ Cardinalis, Legatus HONORII IV. in Galliam, Senatoriam P. R. dignitatem ſedi Apoſtolicæ reſtituit. Factus Pontifex Remp. ſublatis diſcordijs compoſuit, Chriſtianos Principes ſacro fædere iunxit, Ptolemaidem copijs adiuuit. Flaminiam in Pontificis iterum ditionem redegit. Publicum in monte Peſſulano Gymnaſium reſtituit. Probos, & eruditos in cognatorum loco tantum habuit. Lateranen. & hanc Baſilicam ſtructuris, & opibus auxit. Tandem Iuſtitia, & Religione orbem terræ moderatus magnæ ſanctitatis opinione obijt prid. Non. Aprilis. M. C C. XCII. Pontificatus ſui Anno V.

DE

DE CONCILIO VIENNENSI XV. GENERALI.

IENNENSE Concilium Generale XV. Viennæ, quæ est Austriæ Metropolis, Vrbs inclyta, omniumq. Vrbium, quas Danubius sustinet, & ædium magnificentia, & rerum copia clarissima, celebratū fuit circa ann. Dom. 1311. sub Alberto I. Imperatore, & sub Clemente huius nominis V. Hic natione Vasco, dum erat Archiepiscopus Burdegalensis (nam Cardinalis, Burdegalæ degebat) summus Pontifex absens creatus Perusiæ, & Lugduni a Cardinalibus coronatus, Rege Galliæ, Rege Angliæ, ac Rege Tarraconensi, vel Aragoniæ præsentibus, sedem Pontificiam ab Vrbe Roma, Auenionem circa ann. humanæ salutis 1305. transtulit: sed eam Gregorius XI. post ann. 70. Romam anno Dom. 1376. reduxit.

Ex Plin. lib. 3. cap. 24. S. Ant. 3. par. ti. 21. cap. 1. Prateolus Plat. & Palm. to. 3. conc. Ex Geneb. lib. 4. Chroni. 1311.

Sunt qui velint huic Concilio interfuisse Philippum IV. cognomento pulchrum Francorum Regem, eiusq. filium primogenitum, Ludouicum scilicet Hutinum dictum Nauarræ tunc Regem, & Philippi fratrem Karolum Valois comitem, vt ex vita Clementis V. manuscripta constat.

Huic Concilio summus præsedit Pontifex: præsentes autem adfuerunt duo Patriarchæ, Alexandrinus scilicet, & Antiochenus, Episcopi 300. alijq. Patres permulti contra Saracenos pro Terra sancta recuperanda, necnon contra Templarios hæreticos, quibus condemnatis, eorum instituti redditus in alias sacrorum ordinum familias fuerunt distributi: & quasi dato a summo Pontifice signo e Concilio Viennensi ob nefanda quædam scelera, prauasq. opiniones ad Religionem pertinentes, vniuersus eorum ordo deletus fuit. Rex Armeniæ Regno renunciat, & in Ordinem sancti Francisci sese abdidit.

S. Anton. vbi supra. Onuphr. et Blon. dec. 3. lib. 9. Trithemius. Et Geneb. li. 4. Chronic. 1311.

Hoc in Concilio Festum Sacramenti corporis Christi ab Vrbano IIII. institutum, cuius officium cum hymno & prosa S. Thomas edidit, & ab eodem Vrbano in præmium, colum-

Polid Virgil. lib. 6. cap. 8.

columnam argenteam accepit, confirmatum fuit, lustratioq. ipsa, qua corpus Christi sanctissimum in ferculum Feria V. post Octauam Pentecostes ferri solet, centum fere post annis Papiæ initium sumpsit, & in hoc item Concilio fuisse instituta, atque inde ad reliquas Occidentis partes manasse perhibetur.

Prateolus, & Genebr. vbi supra.

Eodem in Concilio Clericorum mores reformati sunt, decretumq. fuit, vt honestis donarentur stipendijs qui in primarijs Europæ Academijs, Hebraicam, Chaldaicam, Græcam, & Arabicam linguam publice profitentes docerent, vt fides catholica apud omnes Nationes propagaretur. Constitutiones item, quæ Clementinæ a Clemente ipso Pontifice editæ, & ab eiusdem Pontificis nomine dictæ, approbatæ fuerunt, sicut innuere videntur quattuor illi Viri, qui libros manu gestantes in terram prouoluti, pontificiamq. benedictionem postulantes hoc in Concilio repræsentati cernuntur. Quæ quidem fere omnia Inscriptiones, quæ infra leguntur, hisce verbis comprehendunt:

Clemente V. Pontifice Clementinarum decretalium constitutionum Codex promulgatur.

Processio sollemnitatis corporis Domini instituitur.

Hebraicæ, Chaldaicæ, Arabicæ, & Græcæ linguarum studium propagandæ fidei ergo in nobilissimis quattuor Europæ Academijs instituitur.

Hac in Camera præter quattuor Concilia penicillo inibi repræsentata, Palatium Lateranense nouum & vetus depicta cernuntur: quorum alterum ad læuam, alterum ad dexteram videre est. De his in Emblemate 6. sermonem habuimus. Nunc reliquum est, vt ad alia Concilia, quæ in altera camera repræsentantur, accedamus.

Pag. 17.

DE

DE CONCILIO FLORENTINO XVIII. GENERALI,

Quod Græci octauam Synodum vocant.

FLORENTINVM Concilium Generale XVIII. celebratum est primùm Ferrariæ, quæ est Ciuitas admodum nobilis a Pado flumine in Italia circumpadana dicta. Attamen inibi inchoatum, propter ingruentem pestem absolui non potuit: hinc ab Eugenio IIII. translatum est Florentiam, Ciuitatem in Hetruria clarissimam, quæ olim Fluentia, quòd ad Arni fluenta extructa sit, dicta: & Fluentini illic Populi, Catoni & Plinio, qui nunc Florentini nomine magis auspicato vocantur, vt Politianus in quadã scribit epistola, nuncupabãtur. Nunc autẽ Florentia dicitur, & vere Florẽtissima vocitari potest, non solũ ob mercaturæ, militiæq. peritiam, variarumq. disciplinarũ cognitionem, ingeniorumq. nobilitatem, atque ædificiorum prçstantiam, verum etiam ob miram Ferdinandi Medicei magni Ducis magnanimitatem, qua tota Hetruria & Florẽtia præsertim exultat, & gloriatur: de qua nunc illud paronomisticum non immerito dici valet:

Florida florenti floret Florentia flore.

Florentinum igitur Concilium Ferrariæ inchoatum, Florentiæ absolutum est, cui Eugenius IIII. præsedit anno Domini 1438. sub Sigismundo Imperatore, præsentibus Iosepho Constantinopolitano Patriarcha, qui Florentiæ obijt, & Ioanne Paleologo Orientis Imperatore, necnõ Cardinalibus, multisq. Episcopis tum Græcis, tum Latinis, Abbatibus, Monachis, & Crucesignatis. *Genebr. li. 4. Chron. 1438. Et Prateolus.*

Hoc in Concilio primùm inter Græcos, & Latinos disputatum fuit de processione Spiritus sancti, definitumq. fuit, explicationem verborum illam, *Filioq. procedit*, veritatis declarandæ causa in Concilio Lugdunensi II. vrgente necessitate, & rationabiliter quidem in Symbolo fuisse appositam. Secundo de igne Purgatorij. Tertio de Papæ primatu. Quarto de Christi corpore in azymo, siue fermentato veraciter confi-

conficiendo: ſacerdotesq. in altero ipſum Domini corpus conficere debere, vnumquemque ſcilicet iuxta ſuæ Eccleſiæ ſiue Occidentalis, ſiue Orientalis conſuetudinem. Quinto de panis tranſubſtantiatione in Euchariſtiæ ſacramento. Græca tandem Eccleſia cum Romana conuenit: Armeniq. & Indi ſacramentum Confirmationis recipientes vnitatem fidei reintegrarunt, vt Inſcriptio, quæ infra legitur, in hanc verborum formulam docet:

Geneb. lib. 4. Chron. 1438. Et Platea ins.

Eugenio IIII. Pontifice, Græci, Armeni, Aethyopes ad fidei vnitatem redeunt.

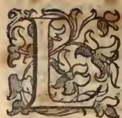
Sed quoniam Beſſarion Trapezuntius, Archiepiſcopus Nicænus, & Iſidorus Archiepiſcopus Theſſalonicenſis, doctiſſimi Græcorũ in Latinis perinde ac Græcis litteris hoc in Concilio concordiæ Eccleſiæ vtriuſque fuerunt Auctores, in Cardinalium collegium cooptati ſunt.

Seſſ. 10. Ferr. to. 3.

Hoc in Concilio ſanctorum Thomæ Aquinatis, & Bonauenturæ doctrina non ſemel citatur, & laudatur.

Nec ſilentio prætereundum cenſeo quod Ioſepho Conſtantinopolitano Patriarchæ accidit. Hic enim, dum vltima ſeſſio agebatur, poſt cœnam in penetrale domus ſcribendi cauſa ſeſe recipiens, tremore, atque animi languore affectus ſubita morte occubuit. Quo in tranſitu pro ſuæ fidei catholicæ teſtimonio reliquit chirographum, in quo Pontificem Romanum, tamquam verum Ieſu Chriſti Vicarium, & ſancti Petri ſucceſſorem in vniuerſo orbe tenere primatum, animarumq. Purgatorium eſſe confeſſus eſt: quæ omnia ad illud vſque tempus fuerat inficiatus. Hinc vnus ad læuam, alter vero ad dextram Concilij cernuntur in ſuggeſto: quorum alter Concilij decreta, alter vero Confeſſionem Ioſephi Archiepiſcopi Conſtantinopolitani de igne Purgatorij, deq. primatu Petri ſcriptis mandatam promulgare repræſentantur.

DE CONCILIO XIX. OECVMENICO, ET LATERANENSI III.

ATERANENSE III. Generale & XIX. Oecumenicum contra Cōcilium Pisanum a Maximiliano I. Imperatore, & Ludouico Rege, & a quibusdam Cardinalibus contra Iulium II. Papam coactū, ab eodem Iulio indictum fuit, & non solum contra dictum Conciliabolum, sed etiam contra Turcas, & pro Ecclesiæ reformatione, nec non pro pace inter Principes Christianos componenda institutum, & inchoatum, circa annum Domini 1513. eiusdemq. Iulij II. morte interruptum, continuatum vero, & absolutum a Leone X. Florentino ex familia Medicea. Hoc in Concilio præsentes adfuerunt Maximilianus Imperator, & Franciscus Rex Galliæ: quibus turcicum bellum commissum est, sicut duæ docent Inscriptiones, quarum altera ad læuam, altera ad dextram Concilij hisce leguntur verbis: Genebr. li. 4. Chron. 1511.

Iulio II. & Leone X. Pont. Max. bellum contra Turcam, qui Syriam, & Aegyptum, proxime Sultano victo, occuparat, decernitur.

Maximilianus Cæsar, & Franciscus Rex Galliæ bello Turcico Duces præficiuntur.

DE CONCILIO TRIDENTINO GENERALI XX. ET OECVMENICO.

RIDENTINVM Concilium, & vltimum Generale Tridenti, in Vrbe ad Athesin sita, in Italiæ, & Germaniæ cōfinibus coactū, & in postremo Bibliothecæ loco, seruato temporum ordine, depictum, fusiorem, exactioremq. postulat declarationem, cum ætate nostra fuerit celebratum.

Concilium hoc contra Lutheranos,Zuinglianos,& Caluinistas sub Paulo III. qui sedit ad ann.15. indictum fuit anno Dom.1542. 11.Kal. Iunij anno sui Pontificatus VIII.& anno 1545.inchoatū die 13.mensis Decembris:deinde sub Iulio III. qui sedit annos 5.mensem 1.dies 10. Deinde sub Marcello II. qui sedit dies 28. Deinde sub Paulo IIII.qui sedit annos circiter V. Sed sub Marcello ob suā ipsius mortē,& sub Paulo IIII. ob bellum nihil actū fuit. Postremo sub Pio IIII. qui sedit annos 5. mēses 5. absoluta,& acclamata est anno Domini 1564. 26. Ianuarij die S. Policarpi ab eodem confirmata, cum iam diu, multumq. ab vniuersis fidelibus fuisset desiderata.

Hoc autem conciliū non vno tantū in loco celebratum est: nam primo idem Pont.Paulus III. anno sui Pont. III. & anno Dom. 1537. pro concilio celebrando Mantuā locum aptum designauit,& indixit.Sed ob aliquas pactiones sibi propositas a cōditione temporum,ac sedis Apostolicæ,nominisq. Ecclesiastici dignitate, atque libertate prorsus alienas consilium mutauit, & concilium prorogauit ob infestationem, & inuasionem Turcarum in Italiæ littoribus subortam.

Anno vero 1538.Vincentiam vrbem copiosam a Venetis concessam elegit:& Genuæ indictionis litteræ promulgatæ fuerūt 4.Kal. Iulij, sed ob dilationem Patrum, qui Vincentiam ituri erant, conciliū 1539. ad summi Pontificis arbitriū suspensum fuit. Sed 1542.tandem aliquando idem Paulus III. Tridentū locum commodum, & liberum, omnibusq. Nationibus opportunum elegit, & anno 1543. incipiendum, & prosequendum promulgauit. Prima autem sessio 1545. inchoata est 13. die Mensis Decembris Tridenti, Christo Saluatore nostro adspirante: Apostolicæ sedis Legatis præsidentibus, Ioanne Maria Cardin. Episcopo Prænestino: & Marcello Presbytero Card. S. Crucis: & Reginaldo Polo Anglo Diac. Card. sub Karolo V. & Ferdinando Imp.

Hac in ciuitate Tridentina septē sessiones celebratæ sunt. Deinde notis de causis, accedente etiam sedis Apostolicæ auctoritate conciliū Bononiam veluti ad locum magis paratū, salubrem, & idoneum, et pro securitate vitæ ipsorum Prælatorum translatum est:et 1547. die 21. Aprilis Sessio nona Bononiæ celebrata est sub eodem Paulo III. Decima vero sub eodem

eodem Pontifice, eodemq. loco, die 2. Iunij eiusdem anni.

Verum 1551. Kalendis Maij Tridenti, quo Iulius III. Concilium reuocauit, Pręsidentibus Sebastiano Archiepiscopo Sipontino, et Aloysio Episcopo Veronensi Nuncijs Apostolicis, tam eorum proprio, quàm Card. Marcelli de Crescentijs, Tit. S. Marcelli, Legati absentis nomine ob aduersam valetudinē, Sessio XI. celebrata est, vsque ad XVI. Sessionem inclusiue, in qua 1552. die 28. Aprilis ob nouos in propinquis Germaniæ locis tumultus excitatos, et bellum in Italia, et Gallia subortum, et grauissimum quidem, suspensum fuit concilium.

Pius autem IIII. anno sui Pontificatus primo 1560. Kalendis Decemb. Conciliū Tridenti resumendum promulgauit: et 17. Sessio 1562. die 18. Ian. Cathedræ Romanæ B. Petri Apostolorū principis cōsecrato fuit inchoata, quæ cū reliquis ad 25. et vltimam Sess. vsque, Tridenti celebrata est: et 1563. Synodus absoluta fuit, maxima bonorum omnium expectatione, vniuersæq. Christianæ Reipublicæ tanta vtilitate, quanta verbis vix vmquam explicari posset, et clausum est Concilium per Ioan. Moronum, per Stanislaum Hosium, Ludouicum Simonettam, et Bernardum Nauagerium Card. Legatos: nā Card. Altaemps itē legatus, et Pij IIII. ex sorore Nepos, honestissimis, et grauissimis quidem de causis decesserat.

Relatio autem facta fuit per Ioannem Moronum, et Ludouicum Simonettā legatos. Nauagerius enim ob aduersam valetudinē aberat. Cardinalis vero Mantuæ 2. Martij, et Card. Seripandus ordinis Erem. S. Augustini, item legati. 17. eiusdem mensis ex hac vita decesserant 1563. Decretis autē Concilij subscripserunt CCLV. Patres, hoc est Legati quattuor, Hosius Varmiensis, Simonetta, Moronus, et Nauagerius. Cardinales item duo non Legati, Madrutius, et Lotharingus, per quem fuit facta acclamatio. Patriarchæ III. Archiepiscopi XXV. Episcopi CLXVIII. Abbates VII. Procuratores absentium XXXIX. Generales ordinum VII.

Hoc in Concilio decretum est de Symbolo fidei. De Canonicis scripturis: de editione, & vsu sacrorum librorum, & præsertim de Bibliorum Vulgata editione quàmemendantissime imprimenda in Sess. 4. Et de Indice librorum, et Cathechismo edendis, et de Breuiario, atque Missali refor- *De Biblijs sess. 4. De Indic. Catech. Breu. & Miss. sess. 25. in fi.*

mandis, vt in Seſſ. 25. videre licet: et horũ quattuor ſub Pio V. facta ſunt: Biblia vero ſacra Vulgatæ editionis ad eiuſdẽ Concilij Tridentini præſcriptum emendata, & a Sixto V. Pont. Max. recognita, & approbata 1590. in lucẽ prodierunt. Decretum eſt de peccato originali: de iuſtificatione: et de Septem Sacramentis: de Purgatorio, et Indulgẽtijs. Hinc multa in Eccleſia Dei reſtaurata, declarata, & reformata ſunt: & innumeræ rerum materiæ pertractatæ, & explicatæ fuerunt in honorem, & exaltationem catholicæ fidei, & animarum ſalutem.

Legati, qui ad Sacroſanctam œcumenicam Tridentinam Synodum conuenerunt ſub Pio IIII. a principio vſque ad finem, qui fuit die iiij. Decemb. M. D. LXIII.

✝ HERCVLES Gonzaga S. R. E. Presb. Card. tituli Sanctæ Mariæ nouæ, Mantuanus, obijt Tridenti, die ſecunda Martij 1563. & ſepultus eſt Mantuæ.

✝ Hieronymus Seripandus S. R. E. Presb. Card. tituli S. Suſannæ, Neapolitanus, obijt Tridenti die 17. Martij 1563. & ibi ſepultus in Eccleſia S. Marci ordinis Fratrum Eremitarum S. Auguſt. quorum olim fuerat Generalis.

✝ Staniſlaus Hoſius S. R. E. Presb. Card. tituli Sanctæ Mariæ trans Tyberim, Polonus, Vuarmienſis.

✝ Ludouicus Simonetta S. R. E. Presb. Card. tit. S. Cyriaci in Thermis, Mediolanen.

Marcus Siticus S. R. E. Diaconus Card. Baſilicæ duodecim Apoſtolorum de Altaemps, Germanus.

✝ Ioannes Moronus S. R. E. Card. Epiſcopus Præneſtinus, Mediolanẽſis, in demortui Cardinalis de Mantua locũ miſſus.

✝ Bernardus Nauagerius S. R. E. Presb. Card. tituli Sancti Nicolai inter Imagines, Venetus, in demortui Cardinalis Seripandi locum.

Cardinales non legati.

✝ KAROLVS a Lotharingia S. R. E. Presbyter Cardinalis, tituli Sancti Apollinaris, Princeps, & Archiepiſcopus Rhemenſis, Gallus.

Ludouicus Madrutius S. R. E. Diaconus Cardinalis Electus Epiſcopus Tridentinus, Germanus.

Numerus

Numerus Prælatorum cuiuscunque Nationis, qui ad œcumenicam Tridentinam Synodum conuenere.

Prælati.	Itali.	187	Per Procuratores.	2
	Galli.	26	Per Procuratores.	1
	Germani.	2	Per Procuratores.	4
	Hispani.	31	Per Procuratores.	4
	Lusitani.	3		
	Græci.	6		
	Poloni.	2		
	Hungari.	2		
	Angli.	1		
	Hiberni.	3		
	Flandri.	2		
	Croati.	1		
	Moraui.	1		
	Illyrici.	3		

Fuerunt in vniuersum Prælati 281.

INDEX ORATIONVM,

& Concionum habitarum ad patres Concilij Tridentini Sub Pio IIII. Pont. Max.

Ex impresso Brixiæ anno 1562. iussu Hieronymi Card. Seripandi, Ordinis Eremitarum Sancti Augustini.

ORATIONES ANNO M. D. LXI.

Nou. 30. ORATIONEM habuit ad Patres Synodi, Reuerendus Pater Camillus Papiensis, in Dominica prima Aduentus Domini.

Dec. 7. R. Maximianus Cremensis, Ordin. minorum, nunc Episcopus Clodiensis, in Dominica II. Aduen.

14. R. Eugenius Pisaurensis Ordin. S. Augustini, in Dominica III. Aduentus.

21. R. Laurentius Venetus, in Dom. IIII. Aduentus.

26. R. Io. Franc. Lombardus Neap. in festo S. Stephani.

Dec. 27.

Dec. 27. R. Cæsar Ferrantius Suessanus, in festo S. Ioannis.
28. R. Paulus Tridentinus, in festo sanctorum Innocent.

ANNO M. D. LXII.

Ian. 1. R. Iulius Gabrielius Eugubinus, in festo S. Circuncisionis Iesu Christi Domini nostri.
6. R. Stephanus Aretinus, in festo Epiphaniæ.
19. R. Archiepiscopus Rheginus in inchoatione, vt vocant, sacrosancti Concilij.
Feb. 9. Illust. Orator Serenis. Regis Lusitaniæ.
11. R. Simon Florentinus, in feria IIII. Cinerum.
15. R. Henricus Lusitanus, in Dom. I. Quadragesimæ.
22. R. Generalis Ordin. Minorum Obseruan. in Dom. II.
24. R. Episcopus Quinque ecclesiensis, Orator Cæsareæ Maiestatis.
26. R. Archiepiscopus Corcyrensis, in 2. Sessione Patrũ.
Mar. 1. R. Angelus Venetus, Ord. S. Augustini, in Dom. III.
8. R. Theodorus Mantuanus, in Dominica IIII.
12. R. Augustinus Hispanus, Abbas Congregationis Casinẽsis, in festo S. Gregorij Magni, ac Pont. Max.
15. R. Stephanus Aretinus, in Dominica V. quæ dicitur de Passione.
16. Illustris. Orator Regis Catholici.
18. Magnificus Orator Excellentis. Ducis Florentiæ.
20. Magnificus Orator Heluetiorum Catholicorum.
27. R. Ioan. Fonseca Hispanus, in die Parasceues.
Apr. 6. R. Episcopus Tinniniensis, Orator pro Clero Hungariæ.
25. Claris. Orator Ducis Venetorum.
Mai. 7. R. Taddæus Perusinus Ordin. Erem. S. Augustini, in festo Ascensionis Dominicæ: qui postea eiusdem Ordinis fuit Generalis.
14. R. Episcopus sanctæ Agathæ, in 3. Sessione.
17. R. Petrus Fauonius Iustinopolitanus, in die Pentec.
24. R. P. Fontidonius Hispanus, in festo S. Trinitatis.
26. Illustris. Orator Christianiss. Regis Galliarum.
Iun. 4. R. Episcopus Famagustanus, in 4. Sessione.
27. Excellen. Orator Illustris. & Excellen. Ducis Bauariæ.

Iul. 16.

Iul. 16. R. Episcopus Tinniniensis in 5. Sessione.
Aug. 3. R. Procuratores Reuerendiss. Episcopi Basileensis, & Ratisponensis, eodem die habuerunt Orationes.
Sept. 17. R. Episcopus Vigintimiliensis, in 6. sessione.
Octo. 23. R. Episcopus Præmisiensis, Orator Sereniss. Regis Poloniæ.
Nou. 1. R. Franciscus Orantes Hispanus, in festo omnium Sanctorum.

CONCIONVM INDEX.

Omnes istæ Conciones habitæ sunt vulgari, seu patrio sermone; exceptis tribus, nimirum concione Paiuy, Morgati, & Fontidony.

ANNO M. D. LXI.

Mai. 15. R. Episcopus Veronensis in festo Ascensionis, concionem habuit coram Patribus Synodi.
Iul. 25. R. Episcopus Leriensis, in festo S. Iacobi Apostoli.
Aug. 28. R. Ambrosius Veronensis, Ordinis sancti Augustini, Prior sancti Marci, in festo sancti Augustini.
Nou. 1. R. Sixtus Cremonensis Canonicus Regularis in festo Omnium Sanctorum. Hic etiam aliam habuit Concionem, die 3. Decemb. pro S. Iubilei promulgatione.
23. R. Angelus Venetus, Ordin. Carmelitarum, in Dominica vltima post Pentecosten.

ANNO M. D. LXII.

Ian. 11. R. Archiepiscopus Panormitanus in Dominica infra Oct. Epiph.
20. R. Episcopus Cohimbriensis, in festo S. Sebastiani.
25. R. Archiepiscopus Panormitanus, in Dominica Septuagesimæ.
Feb. 1. R. Episcopus Acciensis, in Dominica Sexagesimæ.
8. R. Eugenius Pisaurensis, Ordin. sancti Augustini, in Dominica Quinquagesimæ. Qui per totum Quadragesimæ tempus in Ecclesia Cathedrali, docte, & ad

&c ad ædificationem concionatus eſt.

Mar. 11. R. Archiepiſcopus Panormitanus, in feria quarta poſt quartam Dominicam Quadrageſimæ, qua die legitur Euangelium de cæco nato.

Apr. 12. R. Didacus Paiuius, Dominica ſecunda poſt Paſcha.

19. R. Camillus Papienſis Dominica tertia.

26. R. Aloyſius a Burgo nouo, Dominica quarta.

Maij. 3. R. Antonius Ilcinenſis, Dominica quinta.

10. R. Alexius Fiuizanius Ordin. ſancti Auguſtini, in Dominica infra octauam Aſcenſionis.

31. R. Siluester Mantuanus Ord. Carmel. in Dominica prima poſt octauam Pentecoſtes, quæ eſt Dominica ſecunda.

Iun. 7. R. Amans Brixienſis in Dominica tertia.

14. R. Petrus Morgatus, in Dominica quarta.

21. R. Aurelius de Scyo, in Dominica quinta.

28. R. Angelus a Petriolo Ordin. min. de obſeruantia, in Dominica ſexta.

Iul. 19. R. Bartholomæus Pergulenſis Ord. min. in Dom. IX. etenim in Domin. VII. & VIII. non ſunt habitæ Conciones, ſicut nec in Dom. XI. XX. XXIIII. XXV.

25. R. Alphonſus Salmeronus Ieſuita, in feſto S. Iacobi, obijt Neap. die 13. Februarij. 1585.

26. R. Simon Florentinus in Dominica decima.

Aug. 5. R. Epiſcopus Veglenſis, in feſto S. Dominici.

9. R. Laurentius Venetus in Dominica XII.

16. R. P. Martyr Vincentinus Ord. Præd. in Dom. XIII.

23. R. Bonifacius Raguſinus Ordin. min. de obſeruan. in Dominica XIIII.

28. R. Epiſcopus Segobricenſis, in feſto S. Aug.

30. R. Lainez Generalis Ieſuitarum in Dominica XV.

Sept. 6. R. M. Antonius de Lugo Ord. min. in Domin. XVI.

13. R. Angelus Venetus Ord. S. Auguſtini, in Dom. XVII.

20. R. Theodorus Mantuanus in Dominica XVIII.

28. R. Stephanus Aretinus in Dominica XIX.

30. R. Petrus Fontidonius in feſto S. Hieronymi.

Oct. 4. R. Archiepiſcopus Panormitanus in feſto S. Franc.

11. R. Aurelius a Corinaldo Ordin. S. Aug. in Dom. XXI.

R. Hier.

18. R. Hier. Pistoriensis Ord. Capucinorũ in Dom. XXII.
25. R. Cherubinus a Cassia Ord. S. Aug. deinde Episc. Telesij, in Dominica XXIII.
Nou. 8. R. Vincentius Messanensis Ordin. min. obseruan. in Octaua Sanctorum omnium.
15. R. Antonius de Mondulfo Ord. S. Aug. in Dom. XXVI.
22. R. Franciscinus Visdom. Ferrariensis, Ord. min. in Dominica XXVII. & vltima.

ANNO M. D. LXIII.

Mar. 28. R. Stephanus Bonucius Ord. seruorum in Dom. Pass.
Apr. 9. R. Anton. Democares Gallus in die Parasceues.
Maij. 2. R. Basilius Pisanus Dominicanus in Dominica IIII. post Pascha.
9. R. Alphonsus Salmeronus Iesuita in Dom. V.
16. R. Andreas Mandula Ord. min. in Dom. VI.
20. R. Iacobus a Paida Lusitanus in die Ascens.
27. R. Aegidius Volaterranus Ord. S. Aug. in Dom. VII.
30. R. Ludouicus Ioannes Villeta in die Pentecostes, hac die Missam celebrauit Patriarcha Venetiarũ.
Iun. 6. R. Oron Scipius Hisp. in Dom. Trinitatis.
13. R. Paulus Ferrariẽsis min. obser. in Dom. II. post Pent.
27. R. Desiderius de S. Martino Carmelita in Dom. IIII.
29. R. Villalpanus Hisp. in die SS. Apost. Petri & Pauli.
Iul. 11. R. Ioan. Bapt. Cremensis in Dom. VI.
15. R. Episcopus Aliphanus in Sess. 7. de ordine habuit Orationem, & Missam celebrauit Episc. Parisiẽsis.
18. Et idẽ Episcopus 18. Iulij habuit concionẽ Hispanice.
Aug. 1. R. Io. Fauentinus Ord. min. in Dom. IX. habuit conc.
5. R. Episc. Lancian. Dominicanus habuit concionem in die S. Dominici.
8. R. Simon Patauus ord. S. Aug. habuit cõc. in Dom. X.
15. R. Steph. Facinus Carmelita habuit concionem in die Assumpt. in Dom. XI.
22. R. And. de S. Bernardo seruita habuit conc. Dom. XII.
29. R. Desiderius Veron. Dominicanus in Dom. XIII.
Sept. 5. R. Ioan. Franciscus Vincentinus Minorum. obseru. habuit concionem in Dom. XIIII.

8. R. Francischinus Visdom. Ordin. min. habuit concionem in die Natiuitatis B. Virg.

12. R. qui supra in Dom. xv. habuit concionem.

19. R. Andr. Volaterranus ord. S. Aug. hab. conc. Do. xvi.

26. R. Lucretius Asolanus Carmel. hab. cōc. Dom. xvii.

Oct. 3. R. Hieron. Pat. seruita habuit conc. Dom. xviii.

4. R. Francischinus Visdom. ordi. min. habuit concionem in die S. Francisci.

10. R. Bonifacius Mantuanus Ord. prædic. habuit concionem in Dominica xix.

17. R. Ioan. Ant. Boscetus min. obseru. hab. conc. Dom. xx.

24. R. Frācischinus Visdom. Ord. min. hab. conc. Do. xxi.

Nou. 1. R. Petrus sumel Hisp. habuit orationem in die omn. Sanct. & Missam celebrauit Episcopus Lucerinus.

7. R. Hier. Venetus Carmelita habuit conc. Dom. xxii.

11. R. Episcopus Atrebatensis in Sess. 8. de Matrimonio habuit orationem, & Missam celebrauit R. Episcopus Triuisanus.

14. R. Alexander Scādianus Seruita. hab. cōc. Do. xxiii.

21. R. Don Alphonsus Salmeronus Iesuita habuit conc. in die Præsent. B. Virg.

28. R. Franciscus Forerius Dominicanus habuit orationem in Dom. 1. Aduen. & hic fuit secretarius Congregationis Indicis librorum prohibitorū: hac in Dom. Missam celebrauit Episcopus Nemausiēsis.

Dec. 3. Missam celebrauit Episcopus Sulmonensis, & die sequenti fuit cōtinuata sessio, & Missam celebrauit Episcopus Catinensium Neapolitanus.

Episcopus Nazianzenus, & coadiutor Famagustanus habuit orationem: & Dei gratia impositus est finis Sacro Concilio Tridentino.

Hæc de ijs, qui in Concilio Tridentino Orationes, & Conciones habuerūt, ex cathalogo iussu Cardinalis Seripandi Legati collecto, cui accesserunt qui post eiusdem Legati obitum orandi, & concionādi munere in eodem Concilio functi sunt: ex quibus, vt dictum est, postremam Orationem, in qua summatim omnia, quæ in eodem Concilio definita sunt, quæq. ad pie credendum, & ad bene viuendum pertinent, habuit 4. die

die Decembris 1563. Hieronymus Ragazonus Venetus Episcopus Naziãzenus, & coadiutor Famaguſtanus. Nomina vero, cognomina, patrias, ac dignitates Prælatorũ omniũ, Oratorũ, ac Theologorũ, qui ad hanc Synodum cõuenerunt, videre licet ex Concilio Tridẽtino Venetijs in Officina Ziletti impreſſo, in quo cathalogus oratorũ, & cõcionatorũ deſideratur.

Quæ autem in depicto Concilio cernuntur Inſcriptiones, duæ ſunt: quarum vna ad dextram; altera ad læuam in hanc leguntur verborum formam.

Paulo III. Iulio III. Pio IIII. Pontificibus Lutherani, & alij hæretici damnantur.

Cleri, Populiq. diſciplina ad priſtinos mores reſtituitur.

DE DVABVS BIBLIOTHECAE CAMERIS QVAS SECRETIORES VOCANT.

CAMERAE, quas ſecretiores vocant, in ſelectiorum codicum vſum concinnatæ infra deambulatorium illud celeberrimum, quod Galariam vulgo appellãt, Bibliothecæ ampliori adnexæ duæ ſunt: quarũ fornices ſtemmatis gentilitijs Sixti V. & Eccleſiæ inſignibus, variarũq. rerũ Symbolis, aligeriſq. puerulis, idq. genus alijs ornamentis, Inſcriptionibusq. varia eiuſdẽ Pontificis geſta exprimẽtibus inſigniti cernũtur, ſicut quæque ſuo loco infra videre eſt.

DE SEX INSCRIPTIONIBVS quæ in fornice leguntur.

DE INSCRIPTIONE I.

INSCRIPTIO, quæ primam cameram ingredienti, & fornicem intuenti, primò ſeſe offert, reformationem ad mores, necnon ad ritus Eccleſiæ antiquioris,

 quioris,

quioris, siue ad Ecclesiæ dignitatis sanctiones pertinentes breuiter comprehendit in hanc verborum formulam:

Ecclesiam pristino suo splendori restituit.

DE INSCRIPTIONE II.

Altera, quæ sequitur, Inscriptio grandem pecuniæ summam Sixti V. parsimonia, frugalitateq. pontificia ceterisq. laudabilibus industrijs comparatam, & in Arcem Sancti Angeli repositam patefacit; ad quinque enim decies cētena nummum aureorum millia ad hanc vsque diem, Quinto scilicet sui Pontificatus anno omnium admiratione congessit, & tamquam sacrum Ecclesiæ Romanæ peculium dicto in loco seposuit, ita vero, vt nullo vmquam tempore nisi in quibusdam præscriptis casibus, certaq. desuper seruata forma depromi queant, vt in diplomate ad hanc rem pertinente videre est. Inscriptio legitur hisce verbis:

Ex Bullario Sixti V. Diplom. 33. & in alijs.

Grandem pecuniam in Ecclesiæ ærarium retulit.

DE INSCRIPTIONE III.

Tertia Inscriptio, Typographiam Vaticanam ab eodem Pontifice institutam ad sanctorum Patrum opera restituēda, catholicamq. disciplinam toto terrarum orbe propagandam præseferre videtur in hanc verborum formam:

Sanctorum Patrum monumenta
typis fideliter excudenda mandauit.

DE INSCRIPTIONE IIII.

Quarta, quæ sequitur, Inscriptio ingentem indicat curā, & vere Pontificiā; quā Sixtus V. toto suscepit conatu pro Biblijs Vulgatæ editionis emendandis, & imprimēdis iuxta Concilij Tridentini præscriptū. Qua in re præstanda tot ac tantos die noctuq. perpessus est labores, quantos vnquā verbis explicare nemo posset, vt mihi persuadeo, qui huius generis labores re ipsa videns non semel tamquam oculatus testis obstupui.

Sess. 4.

Vniuersa

Vniuersa enim Biblia, antequam prælo committerentur, ad verbum perlegit, etiamsi quotidie in omnes totius Christiani orbis curas, & grauissimas quidem totus incumberet, & in dies singulos, res sane pias, & heroicas, ac Pontifice dignas produceret. Sacrosanctam igitur paginam perlegit vniuersam, & emendauit, atque ita, vt omnes sacri Codices, iuxta eiusdem Concilij Decretum, cum omnibus suis partibus legantur, prout in Ecclesia Catholica legi consueuerunt, & in veteri vulgata Latina editione habentur. Nec eo contentus, vniuersa item Biblia sic emendata, & recenter impressa de integro perlegit, vt omnia fideliter recognita in lucem prodirent. Quam rem Inscriptio, quæ infra legitur, apertis hisce verbis breuiter patefacit: *Seß.4.*

Sacram Paginam ex Concilij Tridentini præscripto, quàm emendatißimam diuulgari mandauit.

DE INSCRIPTIONE V.

Quinta Inscriptio, Lauretani oppidi ex prouincia Piceni, in ciuitatem sublimationem, eiusq. collegiatæ Ecclesiæ in Cathedralem, & Episcopalem Ecclesiam erectionem paucis complectitur verbis: Nam Sixtus V. Anno incarnationis Dominicæ 1585. 16. Kal. Aprilis, anno sui Pontificatus primo, Apostolicæ potestatis plenitudine ad fidei orthodoxæ exaltationem, necnon ad fidelium Christi profectum, huiusmodi fauoribus dictum oppidum cohonestauit, ob sacrum domicilium illud ac toto terrarum orbe celeberrimum, diuinis mysterijs consecratũ, Angelorumq. ministerio illuc translatum, deinde a Christi fidelibus ex omnibus mundi partibus deuotionis, & peregrinationis causa visitatum, ac tot tantisq. miraculis illustratum, in quo beata Maria semper Virgo nata fuit, & ibidem ab Angelo salutata Saluatorem mundi Spiritu sancto concepit. Huic autem Cathedrali, & Episcopali Ecclesiæ, Archipresbyteratu etiam, ceterisq. dignitatibus & emolumentis insignitæ duo scutorum millia pro dote summus Pontifex concessit, ac pro diœcesi ciuitatem Recanatensem (quæ tamen ciuitatis nomen, titulum, & pri- *Ex Bullario Sixti V. Diplom. 14.*

uilegia

uilegia non amisit) Castrum item Ficardi, & sanctæ Mariæ in Cassiano, & Montisluponi, dictorumq. territoria assignauit: Ius vero patronatus ad præsentandum Archipresbyterum, quotiescunque occasio sese offeret, familiæ suæ Perettæ reseruauit, & concessit.

Decreuit interea idem Sixtus, ad maiorem loci amplitudinem, insignioremq. ciuitatis formam, vt ciuitas ipsa Lauretana muris cingeretur, et singula quæque Piceni Communitas domum sibi in ea construeret. Id quod executioni mandatur. Inscriptio autem, quæ infra legitur, huius ciuitatis sublimationem & Ecclesiæ Cathedralis erectionem explicat hisce verbis:

Lauretum mœnibus cinxit, Ciuitatis iure, & Episcopali dignitate donauit.

In quarum item rerum testimonium ad frontispicium dictæ Ecclesiæ Lauretanæ, quæ sequuntur Inscriptiones marmore incisæ in hanc verborum hinc inde leguntur formam:

SIXTVS V. P. MAX. PICENVS
ECCLESIAM HANC EX COLLEGIATA
CATHEDRALEM CONSTITVIT
M. D. LXXXVI. PONT. I.

SIXTVS V. PONT. MAX. PICENVS
LAVRETVM OPPIDVM EPISCOPALI
DIGNITATE ORNATVM
CIVITATIS IVRE DONAVIT
M. D. LXXXVI. PONT. I.

DE INSCRIPTIONE VI.

Sexta, et postrema fornicis Inscriptio breuiter comprehendit accessionē Breuiario Romano factam ex eiusdem Sixti V. præcepto:

præcepto: propria enim ſanctorum aliquot officia inſtituta ſunt, hoc eſt, ſancti Franciſci de Paula, ſancti Petri Martyris Ord. Prædicatorum, ſancti Antonij de Padua, ſancti Nicolai de Tolentino Ord. Erem. ſancti Auguſtini, et SS. Ianuarij et ſociorum, necnon ſancti Didaci, quem in ſanctorũ numerum retulit, ab omnibus Eccleſiaſticis, ſtatutis diebus recitanda mandauit: Inſcriptio hanc rem aperte docens hæc eſt:

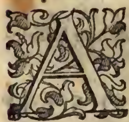
Breuiarium Romanum proprijs ſanctorum aliquot officijs auxit.

DE EMBLEMATIS ET HISTORIIS

necnon Inſcriptionibus, quæ ad parietes Bibliothecæ ſecretioris conſpiciuntur.

EMBLEMA I.

De S. Bonauentura ad Doctoratum ſublimato.

AD PARIETES, & ad cuiuſcunque feneſtræ fornicem ſecretioris Bibliothecæ hinc inde varia Emblemata, variæ hiſtoriæ, variæq. inſcriptiones cernuntur: quorum omnium pars Sixti V. res geſtas, altera vero præcipuorum ſacroſanctæ Eccleſiæ Doctorum tam Græcorum quàm etiam Latinorum inſigniora quædam acta repræſentant. Primam ſecretioris Bibliothecæ cameram ingredienti a tergo introitus actio illa ſeſe offert, qua Sixtus V. Romæ in Baſilica SS. Duodecim Apoſtolorum ſollemni pompa præſentibus Cardinalibus, & alijs Eccleſiæ Prælatis S. Bonauenturam Ordin. Min. Card. & Epiſcopum Alban. in præcipuos & primarios Eccleſię Doctores retulit, atque inibi S. Bonauenturæ Collegiũ inſtituit: ex cuius libris & commentarijs ſacra Theologia

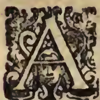
Ex 2. par. Bullarij Sixti V. Conſt. 10.

Theologia publice explicatur. Inscriptio in hanc legitur verborum formam:

Dum Bonauentura eximios numerabitur inter
Doctores iussu maxime Sixte tuo,
Tu quoque Pontifices inter numerabere primos:
Quis scit an & maior fama futura tibi?
Tu facis, hic scripsit: tua grandia facta manebunt,
Vt Bonauentura grandia scripta manent.

Hac in Inscriptione Blancus Sixtum V. cum sancto Bonauentura studet conferre per apostrophem ad ipsum Pontificem Maximum dicens, Sixtum V. in præcipuos & primarios Pontifices (quod ad gesta eorum pertinet) adscriptum iri, dum S. Bonauenturam inter præcipuos, & primarios Ecclesiæ Doctores annumerandũ decernit: immo dum amborũ præstantiã, scriptorũ scilicet, factorumq. vim ac difficultatem ponderare videtur, Sixti V. maiorem futuram esse famam autumat, inquiens hunc facere, scripsisse illum: quamuis enim illius grandia sint scripta, huius tamen grandia esse facta ait, quin & illis maiora innuit, si præclara ipsius Pontificis gesta (ijs tamen omissis, quæ pertinent ad sanctitatis rationem, pontificiamq. potestatem, qua maior in terris nulla est) diligenter spectentur. Hæc de Inscriptione: nunc reliquum est, vt ceteras Inscriptiones soluta oratione confectas, necnon Emblemata distichis explicata exponamus.

DE SANCTO AMBROSIO ECCLESIÆ DOCTORE.

AD DEXTRAM primæ cameræ, quam secretiorem appellant, supra coronam ad fornicem sanctus Ambrosius Episcopus Mediolanensis Ambrosij ciuis Romani filius tamquam Ecclesiæ Doctor scribendi actu cernitur. Infra vero coronam ad parietem repræsentatur actio illa, cũ Theodosium Imp.

Imp. propter cædem Thessalonicæ perpetratam, ingressu Ecclesiæ prohibuit. Cui cum ille, Dauid quoque Regem adulterum, & homicidam fuisse, dixisset, respondit Ambrosius: Qui secutus es errantem, sequere pœnitentem. Hinc Theodosius publicam sibi ab Ambrosio impositam pœnitentiam submisso animo egit. Sanctus item Ambrosius Maximum, qui Gratianum Imp. occiderat, pœnitentiam agere recusantem a fidelium communione tamquam legatus amouit. Hic denique Catholicam fidem, & Ecclesiasticam disciplinam acerrime defendens multos Arrianos, aliosq. hæreticos ad fidei veritatem conuertit, & clarissimum Ecclesiæ lumen, malleumq. hæreticorum S. Augustinum Iesu Christo peperit. Inscriptio autem, quæ infra legitur, historiam Theodosij Imperatoris superius enarratam complectitur hisce verbis:

S. Ambrosius Theodosium Imp. propter cædem Thessalonicæ factam Ecclesiæ limine prohibuit.

EMBLEMA II.

De Paludum pontinarum exsiccatione.

AD EANDEM cameræ partem supra fenestræ primæ coronam, siccatio paludum Pontinarum illa, præclarum scilicet opus vndequaque laudandum, repræsentatur, hoc est, ingens planities, iuxta quam videre est Tarracinæ portum, & oppidum ipsum in paludes pronum supra mare in edito asperrimoq. loco situm. De paludibus hisce, ex quibus longitudine ad viginti, latitudine vero ad septem milliaria factus est Ager, nihil est quòd verba hoc loco faciam: de ijs enim satis à me dictum esse reor, in Emblemate III. de Annona Vrbi, & Italiæ subministrata. Pag. 12. Inscriptio, quæ ad Emblema, de quo hic agitur, pertinet, infra coronam ad fenestræ fornicem in hanc legitur verborum formam:

INSCRIPTIO EMBLEMATIS.

Pontinas Sixtus potuit siccare paludes,
Fontibus vt potuit sicca rigare loca.

 Eleganter,

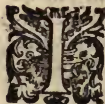
Eleganter, & ingeniose quidem hoc disticho Blancus, inscriptionis auctor, paludum Pontinarum siccationem, aliorumq. locorum irrigationem per illam verborum antithesim mira carminis facilitate, & felicitate comprehendit, ac si dicere voluisset, Sixtum V. eadem prouidentia, & prudentia, ac pietate, animiq. ingenuitate ac magnificentia, Pontificiaq. liberalitate paludes, exsiccare potuisse: quibus virtutibus sane omnibus Quirinalem, & Exquilinum colles, ceteraq. loca, aquæ natura reluctante, rigauit, quin amplissimis ditauit fontibus. Vtrumque enim, siccatio scilicet & rigatio, prouidentiam, & prudentiam, ac pietatem, animi ingenuitatem, ac magnificentiam, Pontificiamq. denique liberalitatem præseferre cernitur. De paludibus autem exsiccatis, & collibus irrigatis Emblema nuper citatum videre est. De hac itē re ingeniosum Epigramma iudicatum est illud, quod in aula sancti Ioannis in Laterano ab eodem Blanco editum in hanc verborum legitur formam:

Emblema 7. pag. 24.

Cynthius vt Sixtum vidit siccare paludes
Pallenti tales misit ab ore sonos:
Sol suus est terris: quid ego mea lumina fundam?
Nam mihi nec licuit quod tibi Sixte licet.

Hoc Epigrammate lusu poetico Blancus, Solem ipsum ab altero sole, idest Sixto V. superatum fuisse ingeniose commentatus est, dicens, peculiarem in terris esse solem, qui siccare illud potuit, quod sibi non licuisse fatetur.

DE S. HIERONYMO ET S. THOMA ECCLESIÆ DOCTORIBVS.

NTER primam & secundam fenestram S. Hieronymus, & S. Thomas Ecclesiæ Doctores ad cameræ fornicem depicti conspiciuntur: infra vero coronam ad parietem nonnulla notatu digna, & ad studiorū rationē pertinentia repræsentātur.

DE

DE S. HIERONYMO.

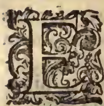

EX ALTERA huius interfeneſtrij parte ſanctus Hieronymus repræſentatur, quando iuuenilem agens ætatem, prophanorum lectionibus nimirum addictus morbo, ac verberibus miniſterio angelico fuit cruciatus. Hieronymus enim, vt ipſe fatetur, lecturus Tullium, ieiunabat: poſt noctium crebras vigilias, poſt lacrymas, quas ſibi præteritorum recordatio peccatorum ex imis viſceribus eruebat, Plautum ſumebat in manus: ſi quando in ſemetipſum reuerſus Prophetas legere cœpiſſet, ſermo tamquam incultus ſibi horrebat: & quia cæcis oculis lumen non videbat, non oculorum putabat culpam eſſe, ſed ſolis. Hinc, Deo iubente, in tam grauem incidit febrem, vt moribundus videretur, cum ſubito raptus in ſpiritu, ad tribunal iudicis pertrahitur, & interrogatus de conditione, Chriſtianum ſe eſſe reſpondit. Et ille, qui præſidebat, Mentiris, ait, Ciceronianus es, non Chriſtianus: verberandumq. ipſum tradidit, deinde eorum, qui aſtabant, precibus, veniam adoleſcentiæ, erroriq. locum pœnitentiæ tribuens, eundem verberibus cæſum, ac de prophanis codicibus tempus in poſterum non legendis deierantem dimiſit. *Epiſt. 22. ad Euſtochiū. to. 1.*

Hæc ex S. Hieronymi epiſtola ad Euſtochium de cuſtodia virginitatis, & fere ad verbum. Quæ omnia hiſce præſcriptis verbis affirmat dicens: Nec vero ſopor ille fuerat, aut vana ſomnia, quibus ſæpe deludimur: teſtis eſt tribunal illud, ante quod iacui: teſtis, iudicium triſte, quod timui: ita mihi nunquam contingat in talem incidere quæſtionem. Liuentes fateor habuiſſe ſcapulas, plagas ſenſiſſe poſt ſomnum, & tanto dehinc ſtudio diuina legiſſe, quanto non ante mortalia. Hæc Hieronymus ad verbum. Inſcriptio hanc hiſtoriam breuiter complectens in hanc legitur verborum formam: *Epiſt. 22 to. 1.*

S. Hieronymus ab Angelo per ſomnum verberibus cæſus a Ciceroniana lectione deterretur.

DE S. THOMA AQVINATE.

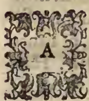

X ALTERA eiusdem interfenestrij parte Sanctus Thomas, Doctor Angelicus supra cameræ coronam sinistra manu Ecclesiam gestans, dextra vero, qua scripsit, magnum luminis splendorem in eam ipsam Ecclesiam immittens cernitur, ea fortasse ratione, qua splendidissimum Ecclesiæ lumen esse creditur ob suam ipsius Angelicam doctrinam, qua vniuersum Christianum orbem illustrauit. Hic enim in omni scientiarum genere optime versatus doctissima edidit scripta & permulta quidem, vt omnes norunt: scribendi autem, resq. difficiles explicandi facilitate adeo excelluit, vt hanc ob causam Doctoris Angelici nomen non immerito sit adeptus. Hinc Neapoli cum ad imaginem Crucifixi vehementius oraret (numquam enim lectioni, aut scriptioni absque præuia oratione operam dedit) hanc vocem audiuit: *Bene scripsisti de me Thoma*, sicut quæ infra legitur, docet Inscriptio:

Sancti Thomæ de Christo scripta a Christo crucifixo probantur.

EMBLEMA III.

De vnione Christianæ Reipublicæ a Sixto V. Pont. Max. conseruata.

D EANDEM cameræ dextram supra fenestræ secundæ coronam Christianorum Principum concordia a pictore repræsentatur per varias animalium species, adumbrata. Leo enim intra Nauim, seu Cymbam stare conspicitur supra mare, hinc inde ad littus varijs animalibus consistentibus.

Nauis, siue Cymba Ecclesiã, Leo Sixtum Quintum repræsentat: & est ad ipsius stemmata gentilitia allusio manifesta.

Variæ illæ animaliũ species hinc inde consistentes non nisi Christianæ Reipublicæ Principes, Imperatorẽ scilicet, Reges, ac Duces, eorundemq. insignia, siue commẽtitia quædam ad aliquid

aliquid innuendum præseferunt. Quod quidem Emblema curam Sixti V. non modicam indicat pro Christianorum Principum pace ineunda, & concordia conseruanda, sicut ex duabus præsertim Legationibus Poloniæ, & Galliæ late patet. Qua in re præstanda idem Pontifex mirificam prudentiam, ac sapientiam cunctis in rebus conficiundis declaratam patefecit: selectissimos enim Patres ad legationes tanti ponderis obeundas, delegatosq. Præsules Viros ingenio, solertia, eruditione, atque vsu rerum præstantes elegit. Nam pro Regni Poloniæ pace ac trãquillitate, Sigismundo III. Rege, Hippolytũ Aldobrandinum Florentinũ, S. R. E. Cardinalem, & summum Pœnitẽtiarium, Legatũ a latere in Sarmatiã misit: Præsules autẽ fuerunt Laurentius Blanchettus Bononiensis, Rotæ auditor. Ioannes Tolosanus Collensis, vtriusque signaturæ referendarius. Andreas Grandius Romanus, signaturæ iustitiæ referendarius. Michael Mercatus Miniatensis Protonotarius Apostolicus, & Sanctissimi D. N. Sixti V. familiaris. *Anno Domi. 1588. Mẽse Maio.*

Ad totius Christianæ Reipublicæ tranquillitatem, fidei Catholicæ, ac nobilissimi Regni Franciæ conseruationem, Henrico III. Rege interfecto, Henricum Cardinalem Caetanum Romanum, & S. R. E. Camerariũ, Legatum item a latere in Galliã misit: cuius Præsules alijq. viri sunt hi: Camillus Caetanus Patriarcha Alexandrinus, & Legati frater. Dominicus Grimaldus Genuensis, Archiepiscopus Auenionensis. Alexander Canisianus Florentinus, Archiepiscopus Aquæ sextiensis. Philippus Sega Bononiensis, Episcopus Placentinus. Marcus Antonius Mocenicus Episcopus Cenetensis, F. Frãciscus Panicarola Mediolanẽsis, Episcopus Astensis. Laurẽtius Blanchettus Bononiensis, Rotæ auditor. Ioan. Antonius Caracciolus Neapolitanus, & Guillelmus Blancus Albiensis, Natione Gallus, Protonotarij Apostolici, & intimi Sanctissimi D. N. Sixti V. Cubicularij. Hieronymus Comes de Porcia Protonotarius Apostolicus. Robertus Bellarminus ex Societate Iesu Theologus insignis, Inscriptio ad vnionem pertinens hæc est: *Anno Domi. 1589. Mense Septemb.*

INSCRIPTIO EMBLEMATIS.

Mutua disiuncti coeunt in fœdera Reges,
Et Sixti auspicijs Pax stabilita viget.

DE

DE S. IOAN. CHRYSOSTOMO ET DE S. CYRILLO.

DE SANCTO IOANNE CHRYSOSTOMO.

D HANC eandem Cameræ partem, atque item ſupra coronam S. Ioan. Chryſoſtomus, & S. Cyrillus depicti cernuntur. In altera interfeneſtrij parte cernitur Sancti Ioannis Antiocheni cognomento Chryſoſtomi ob aureum eloquentiæ flumen hiſtoria: qui cum eſſet Epiſcopus Conſtantinopolitanæ Eccleſiæ, prauos mores, nobiliorumq. hominum viuendi licentiam obiurgans,& ad Chalcedonenſem conuentum non legitime ab Epiſcopis aliquot coactum ire recuſans, in exilium, Eudoxia in primis nitente, eijcitur: ſed paucis poſt diebus ob id ſeditione populi facta, quin admirabili ciuitatis plauſu ab exilio reuocatur: verum paſtorali munere fungi non deſiſtens, ob peſſimorum hominum conſpirationem iterum exulare cogitur, bonis omnibus reclamantibus, & hoc factum lugentibus. Concilio autem Romæ habito, Innocentij primi Pont. Max. decreto tandem reſtituitur: qui cum per Armeniam duceretur, S. Baſiliſcus martyr,in cuius templo antea orauerat,noctu ſic eum affatus eſt: Ioannes frater, craſtinus dies nos loco coniunget. Quare poſtridie, ſumpto Euchariſtiæ ſacramento, ex hac luce deceſſit: in cuius obitu, ingens Conſtantinopoli cecidit grando, & quarto poſt die Auguſta vitam cum morte commutauit. Inſcriptio autē, quæ infra legitur, ſancti Ioannis Chryſoſtomi exilium, præuiſamq. mortem comprehendit in hanc verborū formam:

S. Ioan. Chryſoſtomus bis in exilium pulſus, tandem a S. Baſiliſco martyre per ſomnium admonitus in Domino requieuit.

IN

IN ALTERA interfeneſtrij parte S. Cyrillus conſpicitur dum philoſophum rationibus conuictum, atque humi proſtratum proterit, & conculcat, vt Inſcriptio ipſa hunc in modum docet:

S. Cyrillus deuictum philoſophum proterit, & conculcat.

DE SANCTO HIERONYMO, ET S. IOAN. DAMASCENO.

DE SANCTO HIERONYMO.

AD TERTIAM cameræ feneſtram, ſupra coronam, Templum S. Hieronymi Illyricorum Sixti V. impenſis a fundamentis extructum repræſentatur: cui etiam Eccleſiæ, Illyricorum Nationi hoſpitium, ſiue xenodochium deſtinatum, extat adnexum. Vetuſta autem Aedicula (cuius erat Titularis F. Felix Cardinalis Montaltus, nũc Sixtus V. Pont. Max.) ſolo æquata in ampliorem poſtea, inſigniorem q. formam redacta eſt. Quam rem Inſcriptio in huius Templi frontiſpicio lapide inciſa explicat hiſce verbis:

Supra feneſtram:

SANCTO HIERONYMO DICATVM.

Infra:

SIXTVS V. P. M. ORD. MIN.
TEMPLVM A FVNDAMENTIS EREXIT
PONT. SVI ANNO IIII.
SAL. M. D. LXXXVIII.

In interioris Eccleſiæ frontiſpicio:

Sixte opus hoc, munusq. tuum eſt, tibi plaudit ab aſtris
Illyricus toto notus in orbe ſenex.

Blancus autem huiuſce operis pietatem inſignem perpendens ait, domũ Sixto V. in cælis a Deo parari, dum ipſe Sixtus

Sancto

Sancto Hieronymo Templum in terris ſtruit, vt Inſcriptio, quæ infra legitur, aperte docet hunc in modum:

Dum tibi Templa locat ſupplex, Hieronyme, Sixtus,
Huic parat in cælis aurea tecta Deus.

CÆLVM hoc loco Inſcriptionis Auctor aurea appellat tecta more poetico, alludens ad colorem ſtellarum, quæ aureo colori quodam modo comparantur. Vel dixit: aurea tecta, vt per aurum, quod omnibus metallis eſt pretioſius, locum illum, in quo iuſtorum animæ perpetua beatitudine perfruuntur, more humano indicet pretioſum, & electis plenũ, qui inſtar auri in fornace probati ſunt. *Sap. 3.*

DE S. IOAN. DAMASCENO.

AD EANDEM Cameræ partem poſtremo loco ſupra coronã in fornice ipſo cernitur S. Ioannes Damaſcenus: infra vero hiſtoria de manu eius abſciſa repræſentatur. Damaſcenus enim cum a conſilijs Saracenorum Ducis eſſet, ſcripſit libellos epiſtolares ad familiares ſuos pro venerandarum imaginum honore docte ac ſapienter demonſtrans neceſſariam diuinarum effigierum eſſe adorationem contra Leonem Iſauricum Imperatorem, qui leonem rapientem, ac rugientem agebat, dum ſacras imagines exurendas, ipſarumq. cultores interficiendos curabat. Quare Iſauricus pietatem Damaſceni ægre ferens, ſuamq. impietatem tueri cupiens, characterem Damaſceni in ſcribendo, eiuſdemq. ſtylum in dictando a notarijs imitari ſtuduit: deinde characterum Damaſceni imitatione litteras, mentito Damaſceni nomine, ad ſe miſſas de falſa ciuitatis Saracenorum proditione pollicenda effingendas doloſe curauit: easq. ad Barbarum illum Damaſci Principem miſit, alteris item ad eum miſſis, rem efficτam, & fraudulenter inuentam pro vera exponens Leo hac in re non leonem aperte iraſcentem, ſed draconem occulte inſidiantem imitatus fuit. Quare Barbarus huic impiæ falſitati fide præſtita, dextram Ioanni Damaſceno abſcindi præcepit. Damaſcenus

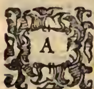
Ioan. Patriarcha Hieroſolymitanus in vita Damaſceni.

ſcenus autem vbi primum abſectam ſibi manum vidit, ſuum ingreſſus eſt cubiculum : in quo ad imaginem Genitricis Dei prouolutus inter preces, ac lacrymas ſomno correptus fuit: experrectus autem dextram amputatam diuinitus ſibi reſtitutam, lineola tamen amputationis quadam inſignitam reperit. Hæc ex Ioanne Patriarcha Hieroſolymitano. Quare infra leguntur hæc verba: *In vita Ioan. Damaſceni.*

Sancto Damaſceno falſe accuſato, abſciſa a Principe manus, diuinitus reſtituitur.

Hæc de dextra primæ cameræ parte: nunc reliquum eſt vt ad læuam accedamus.

DE S. GREGORIO MAGNO PONTIFICE, ET ECCLESIÆ DOCTORE.

AD LAEVAM primæ cameræ, primo loco S. Gregorius Magnus Pont. Max. ſupra coronam in ipſo fornice depictus conſpicitur : infra vero de eiuſdem Moralium inuentione miraculum repræſentatur. Tagio enim Cæſarauguſtanus Epiſcopus, vt exordium ab ouo, ſicut adagio fertur, prætercam, ab Hiſpaniæ Rege Romam ad Pontificem miſſus pro dictis Moralibus in Apoſtolicæ ſedis archiuo conquirendis, cum negotium differri cerneret, impetrauit vt ſibi in Eccleſia S. Petri per ſummũ Pontificem pernoctare ſemel liceret. Quare ea in Baſilica Epiſcopus ipſe dum intempeſta nocte orationi vacabat, ecce ſacras ædes immenſo lumine diuinitus completas, ingentemq. ſummorum Pontificum, necnon Epiſcoporum cœtum luſtrationem ſeu ſupplicationem inſignem repræſentantem, & ad Altare ſancti Petri adeuntem, eiq. honorem præſtantem : in quo ſanctorum virorum cœtu erat beatus Gregorius, qui Epiſcopum Tagionem allocutus, ſuos libros Morales in recondito quodam ſcrinio ſub Altari aſſeruatos, vltro

Hh citroq.

citroq. habito ſermone, oſtendit. Quare Inſcriptio huiuſmodi inuentionem complectitur hunc in modum:.

S. Gregorij Moralia a Tagione Epiſcopo Cæſarauguſtano in Eccleſia S. Petri diuinitus reperiuntur.

EMBLEMA I.

De aquis ad Centumcellas adductis.

D LAEVAM item primæ cameræ, quam ſecretiorem dicunt, Ciuitas vetus (ſic præſens in tempus vocitatur, olim Centũ cellæ) Arx ſcilicet munitiſſima Mari mediterraneo adiacẽs, eiusq. Portus repræſentãtur. Hic autẽ locus nomẽ ſumpſit a ciuitate illa, olim a Saracenis diruta, quã multi Centumcellas, ob centum cellas ab Hadriano Imperatore pro cauſis dicendis ibi conſtructas vocitarunt: alij vero eũdem locum ΠΥΡΓΟΥΣ nominarunt: & Cincellũ etiã hodie appellant. Hæc loca ob aquas dulces, quæ ibi ob miram earundẽ inopiam deſiderabantur, & a Sixto V. per longos aquæductus abundantiſſime illuc adductæ fuerunt, ſupra feneſtræ primæ coronam repræſentantur. Infra vero Inſcriptio legitur hiſce verbis:

Vrbs vicina mari medijs ſitiebat in vndis,
Nunc dulces Sixti munere potat aquas.

Mirum profecto eſt, quanta carminis facilitate, Latinæq. linguæ puritate ingenij ſui acumen patefaciat Blancus. Hic enim priori verſu aquarum inopiam, poſteriore copiam venuſte & artificioſe quidem comprehendit, vbique tamen ingenij ſui dulcem, eandemq. copioſam venam, atque vberrimum doctrinæ fontem aperit, alludens, ni fallor, ad illam Tantali fabulam: quem fabulantur poetæ in ſui ſceleris vindictam ad inferos detruſum perpetua fame & ſiti torqueri, Eridani fluuij aquis ori, & pomis capiti eius imminẽtibus, ſed captationẽ fugientibus. Id quod Horatius in lib. ſerm. aperte docuit,

docuit, & in auaros perpulchre transtulisse visus est, dicens: *Horat. lib. 1. Serm. 1. Sat. 1.*

Tantalus a labris sitiens fugientia captat
Flumina. Quid rides? mutato nomine de te
Fabula narratur. ———————— Ouidius item: *Ouid. in Eleg.*
Quærit aquas in aquis, & poma fugientia captat
Tantalus: hoc illi garrula lingua dedit.

Quare Inscriptionis Auctor, ad locutionẽ Horatianam & Ouidianam alludens, ex primo versu, ait Vrbem illã maritimã aquis salsis affluentem, dulcibus vero carentem, in medijs fere aquis olim sitijsse: nunc vero Pontificis munere, hoc est, munificentia Sixtiana nunquam satis laudata, dulces potare aquas. Quam rem mira carminis facilitate, & felicitate, vt solet omnia, paucis verbis festiue complexus est.

De hac item re Blancus aliud edidit Epigramma, quod in aula sancti Ioannis in Laterano legitur hisce verbis:

Vnda sunt liquida, solidum sed marmor habetur:
Marmor vi trahitur, sponte sed vnda fluit.
Quid mirum est igitur ducat si fornice riuos,
Quando etiam Sixtus marmora vasta trahit?

Inscriptionis Auctor hisce versibus non solum in aquis ad Centumcellas, & ad Vrbem adductis, verũ etiam in ædificijs construendis difficultatẽ, ac duplicem Sixti V. laudem comprehendit, aquis & ingentibus quidem saxis inter se collatis. Hæc hactenus, vt alia persequamur.

DE SANCTO AVGVSTINO ECCLESIÆ DOCTORE.

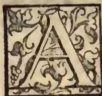

AD EANDEM cameræ partem in ipso fornice Sanctus Pater Augustinus Ecclesiæ Doctor, malleus hæreticorum, & Episcopus Hypponensis Pontificalibus vestibus & cucullo nigro indutus cernitur: infra vero coronam actio illa repræsentatur, cum in Centumcellarum, vel Ostiæ Ciuitatis portu, in ipso scilicet maris, fluminisq. confinio puerulum nucis putamine aquam e mari haurientem inuenit, & ab huiusmodi incœpto desistendum esse dixit: cui puerulus respondit, illud fore sibi facilius, quàm eidem Augustino secretissimam, & ab

ingenij humani perspicacitate alienam sacratissimæ diuinarum personarum Trinitatis, & Essentiæ vnitatis inquisitionem, atque inuestigationem esse affirmauit, vt Inscriptio, quæ infra legitur, hisce docet verbis:

Puerulus nucis putamine aquam e mari hauriens S. Augustinum a Sanctissima Trinitatis indagatione dehortatur.

DE S. THOMA AQVINATE, ET SANCTO BONAVENTVRA ECCLESIÆ DOCTORIBVS.

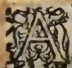

AD EANDEM Cameræ, eiusdemq. interfenestrij partem, S. Bonauentura Balneoregiensis, Cardinalis, & Episcopus Albanensis, necnon eximius Ecclesiæ Doctor supra coronam in ipso fornice depictus cernitur: infra vero actio illa repræsentatur, qua S. Thomas Aquinas, Ecclesiæ item Doctor eundem Bonauenturam adiuit salutandi gratia, eumq. vitam Sancti Francisci scribentem reperiens idem Beatus Thomas Sanctum adhuc viuentem appellauit, dicens: Sinamus Sanctum pro Sancto laborare, vt aperte docet Inscriptio, quæ infra legitur hisce verbis:

Sanctus Thomas Sanctum Bonauenturam pro Sancto Francisco laborare sinit.

EMBLEMA II.

De quinque decies centenis nummum aureorum millibus in Arcem Sancti Angeli repositis.

AD ALTERAM eiusdem partis Cameræ fenestram supra coronam ærarium Pontificium repræsentatur per arcam quandam seris occlusam, & Leonem desuper

desuper iacentem, atque Ecclesiæ claues gestantem, necnon per Angelum tenẽtem in sublimi Tiaram Pontificiam, quam Regnum Mundi appellant, hinc inde imaginibus, vel symbolis humi consistentibus, quæ Christianos Principes Ecclesiæ Sanctæ Romanæ, Catholicæ scilicet fidei operam laturos, vt superius dictum est, repræsentant: Angelo item ad partem alteram clauem, & ensem gestante. Infra vero Inscriptio in hanc legitur verborum formam:

Quæ fuit a parco congesta pecunia Sixto,
Turcæ erit exitium, præsidiumq. Petri.

Duo in omnibus humanis actibus potissimum inspici debent, modus scilicet agendi, & finis actæ rei: quæ quidem in præclarissima Sixti actione erudite obseruat Blancus: priore siquidem versu modum colligẽdæ pecuniæ, posteriore vsum, & finem collectæ venuste comprehendit: sicut enim Princeps, qui ad pecuniæ collectionem animum adijcit non tyrannica vi, aut alijs modis illegitimis, sed honesta & legitima via, qualis est parsimonia, quæ a sapientibus olim magnum vectigal dicta est, conficere debet, ita Sixtus, qui omnia recte peragit, incredibili parsimonia intra paucos dies tantam pecuniæ vim, quantam nullus antea Pontificum, confecit. Quod priore, vt diximus, versu denotat Blancus, dum eum parcum appellat epitetho non ocioso, quasi dicat, Sixtum V. ex parsimonia sua pecuniam congessisse: idq. clarius expressit Inscriptionis Auctor in eucharistico suo Carmine dicens:

In tua congestos retulisti araria nummos,
Quos efferre potest non nisi causa grauis:
Nec tibi thesauros vis vlla tyrannica fecit,
Sola manus tantas parca parauit opes.

Vsus autem collectæ pecuniæ, vt etiam tradidimus, accurate considerari debet, vt non ad fouendam auaritiã malorum omniũ radicem, non ad prodigalitatem, non ad voluptates, & mollities, aliosve execrandos vsus, sed ad necessarios, honestos, & laudatos comparetur. Vsus autem publicæ pecuniæ (quod in suo ea de re Diplomate præsensit Sixtus V.) est præsidium & ornamentum Reipublicæ: exitium, & interitus hostium,

Ex Bullario Sixti V. Constit. 33. par. 1. Et par. 2. const. 13.

Parsimonia magnum vectigal.

hostium, quandó pecunia a veteribus belli neruus appellatur. Vsum igitur explicat Blancus dum ait:

Turca erit exitium, præsidiumq. Petri,

Hoc est, Romanæ, & Apostolicæ sedis. Huc spectat eiusdem Blanci locus in Eucharistico suo dicens:

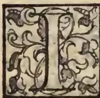
Turca rues: tantos Arx ælia seruat in vsus:
Quas summus Princeps accumulauit opes:
Quosq. sibi belli neruos confecit abunde,
Vertet thesauros in caput ille tuum.
Infelix tu Turca rues hoc nomine, Felix,
Quòd tu felici sub Duce Turca rues.

Et vt locum Blanci obiter illustrem, sciendum hanc ingentem pecuniam a Sixto V. collectam repositam esse in mole Aelij Hadriani, quam hodie Castellum S. Angeli dicimus, ob eamq. causam Arcem æliam is appellat ab Aelio Hadriano Imp. qui eam extruxit. Hanc item rem Blancus decantauit Epigrammate alio, quod in aula Sancti Ioannis in Laterano legitur hisce verbis:

Aurum lege sua Plato quondam exegit ab Vrbe,
Lege sua id Sixtus condit in arce Pater.
Scilicet aurum esse excidium Plato censuit Vrbis,
Vrbis præsidium Sixtus id esse probat.

Qui autem plura ad id spectantia & scitu digna noscere cupit, ad dictum Diploma, seu ad alteram huius generis Inscriptionem superius declaratam confugiat. Pagina 228.

DE S. GREGORIO NAZIANZENO, ET SANCTO ATHANASIO ECCLESIÆ DOCTORIBVS.

IN ALTERO eiusdem læuæ interfenestrio Sanctus Gregorius Nazianzenus, & S. Athanasius Ecclesiæ Doctores supra cameræ coronam depicti cernuntur; infra vero eorundem actiones duæ præcipuæ conspiciuntur.

Ex altera parte Sanctus Gregorius Nazianzenus, qui ob singularem diuinarum litterarũ scientiam, Theologi nomen conse-

consequutus est, primum Sasimorum, deinde Nazianzi Episcopus, repræsentatur. Postremo autem Constantinopolim ad eam regendam Ecclesiam cum fuisset accersitus, eam ciuitatem hæresum purgatā erroribus ad Catholicam fidem reduxit. Quā ob rem, cum prauorum hominum odium sibi parasset, ob idq. magna inter Episcopos facta fuisset seditio, spōte abdicans se Episcopatu, illud Prophetæ dictum vsurpauit dicens: Si propter me commota est hæc tempestas, deijcite me in mare, vt vos iactari desinatis. Hinc Nazianzum rediјt. Inscriptio autem, quæ infra legitur, hanc rem aperte hisce indicat verbis:

S. Gregorius Nazianzenus ob commotam inter Episcopos seditionem Constantinopolitano Episcopatu sponte se abdicauit.

In altera interfenestrij parte Sanctus Athanasius Episcopus Alexandrinus, & Ecclesiæ Doctor cernitur, qui multas Arianorum insidias perpessus est: quarum vna, cum de magica arte falso fuerit accusatus, & diuina ope liberatus, per demortui manum, quæ hic conspicitur, in locum iudicij delata, repræsentatur, & per Inscriptionem, quæ infra legitur, aperte indicatur hisce verbis:

S. Athanasius de maleficio iniuste accusatus Dei beneficio iuste liberatur.

EMBLEMA III.

De Scala sancta a Sixto Quinto in splendidiorem locum translata.

AD TERTIAM eiusdem læuæ Cameræ fenestram supra coronam celeberrima illa Scala sancta pretioso, salutariq. Christi sanguine conspersa in nobiliorem, commodioremq. locum translata, sacrarumq. historiarum picturis, alijsq. ornamētis ad deuotionem,

medita-

meditationemq. excitantibus mirifice insignita, necnon Palatij & Basilicæ Lateranensis frontispicia splendidissima repræsentantur: cuius rei translationem insignem duobus hisce versibus comprehendit Blancus:

INSCRIPTIO EMBLEMATIS.

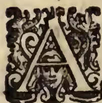
Scalas innocuo conspersas sanguine Christi
Constituit Sixtus splendidiore loco.

Hæc Inscriptio adeo facilis est, & clara, vt expositione non indigeat. Hanc eandem translationem decantauit Blancus argutiori quidem Disticho, quod in Palatio ad Thermas legitur hisce verbis:

Quot transfert sacro perfusos sanguine Christi,
Tot sibi constituit Sixtus ad astra gradus.

Hoc est, tot gradus in cælum ascendendi sibi parat Sixtus, quot sunt Scalæ sanctæ gradus pretioso Christi sanguine perfusi, & ab eodem Sixto translati.

DE SANCTO BASILIO MAGNO ECCLESIÆ DOCTORE.

AD HVIVS læuæ angulum supra coronam S. Basilius ob omnium doctrinarum, sanctæq. vitæ excellentiam cognomento Magnus, necnon Episcopus, & Ecclesiæ Doctor depictus cernitur: infra vero repræsentatur actio illa, qua Valens Imp. pro tribunali sedens eum in exilium eijcere conatur. Basilius enim Dei Filium Patri consubstantialem contra Valentem Imp. hæreticum defendens, huius iras expertus est. Fuit tamen eiusdem Filij Dei ope ab ijs liberatus: cum enim Valens impiæ sententiæ vacaret, subsellium, in quo Valens scripturus erat decretum de eijciẽdo e ciuitate Basilio, fractũ fuit: tribusq. ab eo calamis adhibitis ad scribendam exilij legem, nullus eorum reddidit atramentum: cumq. in proposito scribendi impium decretum persisteret, ipsius dextera dissolutis neruis tota contremuit. His commotus Valens char-

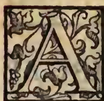
tam

tam vtraque manu conſcidit. Hinc Auctor Inſcriptionis per luſum quendam paronomaſticum ſatis venuſtum, hunc in modum hiſtoriam breuibus enarrat verbis:

S. Baſilium miraculis præpotentem in exilium eijcere
Imperator Valens non valuit.

EMBLEMA IIII.

De Canonizatione S. Didaci Complutenſis ex ord. Sancti Franciſci.

AD POSTREMVM primæ Cameræ, quam ſecretiorem dicunt, parietem e regione introitus Canonizatio Sancti Didaci Complutenſis ordinis S. Franciſci luculentiſſime per pictores repræſentatur: quam Sixtus V. Pont. Max. admiranda pietate, ſollemni ritu, frequentiſſimo cleri, populiq. conuentu in Baſilica S. Petri celebrauit VI. Nonas Iul. Anno Dom. M. D. LXXXVIII. pietate florētiſſimo Hiſpaniarum Rege Catholico Philippo II. poſtulante. Quare Blancus huius Sancti Canonizationē eleganti celebrans hexaſticho, quod infra legitur, ait Sixtum V. manum ſuā inuictam, qua homines facinoroſos, & præſertim prædones hinc inde fuſos ab Italia expulit, in cælum ſuſtuliſſe pro Didaco Cœlitibus, vel ſanctis ciuibus adſcribendo, eiusq. feſto die inſtituendo: eundemq. Pontificem ob ſua ipſius geſta & præclara quidem, ſolum & polum, hoc eſt cælum & terram iam ſibi demeruiſſe, perbelle cōcludit. Inſcriptio legitur in hanc verborum formam:

INSCRIPTIO EMBLEMATIS.

Poſtquam Italis fuſos prædones expulit oris,
Suſtulit inuictas Sixtus ad aſtra manus.
Et Didacum æthereis adſcripſit ciuibus, illi
Thura dedit; feſtos inſtituitq. dies.
Sic tu Sixte tibi potuiſti ingentibus actis
Demeruiſſe ſolum, demeruiſſe polum.

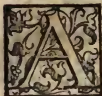
Perpulchra est profecto atque adeo facilis, festiuaq. huius Inscriptionis conclusio non solum ob eiusdem verbi repetitionem, verum etiam ob illam soli & poli paronomasiam, concursionemq. syllabarum satis hoc loco iucundam, qua summa Sixti V. laus concluditur ex Italia sicarijs & facinorosis hominibus liberata, Canonizationeq. sancti Didaci celebrata. De huius sancti Canonizatione, ac vita Petrus Galesinius Protonotarius Apostolicus, & Franciscus Peña Auditor Rotæ conscripserunt. Franciscus autem Auantius Venetus, bonarum artium studiosus, vtramque editionem ex Latina lingua in Italicam emendatiorem feliciter transtulit.

DE ALTERA BIBLIOTHECAE CAMERA,

quam secretiorem appellant.

EMBLEMA I.

De Obelisci Vaticani translatione.

D ALTERIVS Cameræ introitum a tergo supra portam, translatio Obelisci Vaticani erectio, ac locatio, hoc est, trabes ferro connexæ, funibusq. inuicem compactæ, scalæ, rudentes, subductuarij funes, necnon alia id genus instrumenta ad tantam molem transferendam, erigendam, locandamq. necessaria, equi item vehicularij non pauci, hominesq. permulti huic rei agendæ incumbentes per pictores repræsentantur: atque ita, vt ex pictura ipsa quiuis facile dignoscat, quanta rei fuerit magnitudo, humaniq. ingenij ad tantam rem præstandam excellentia. Id quod Dominicus Fontana Comes Palatinus, & Eques aureatus, necnon Sixti Quinti Architectus ex Pago Mili Agri Nouocomensis, qui Romæ quattuor Obeliscos transtulit, erexit, & locauit, ty-

pis,

pis, seu formis æneis, & Italico idiomate fusius & expressius in suo de ædificijs Sixtianis libro ob oculos ponit.

Blancus autem, qui res Sixti Quinti immortalitate dignissimi perpendit, hac Obelisci trāslatione miram eiusdem Pontificis præstantiam ingeniose decantat hunc in modum:

INSCRIPTIO EMBLEMATIS.

Saxa agit Amphion, Thebana vt mœnia condat:
Sixtus & immensæ pondera molis agit.
Saxa trahunt ambo longe diuersa: sed arte
Hæc trahit Amphion, Sixtus & arte trahit.
At tantum exsuperat Dircæum Amphiona Sixtus,
Quantum hic exsuperat cetera saxa lapis.

Hac in Inscriptione est lusus quidam poeticus, argutaq. comparatio, Amphionis, & Sixti V. in trahendis saxis. Amphion enim, vt poetæ fabulantur, Iouis filius a Dirce matre Dircæus dictus, fuit Musicus tam insignis, vt testudinem a Mercurio dicatur accepisse, eiusq. sono saxa ad Vrbis Thebanæ constructionem attraxisse, vt Horatius in Arte poetica testatur aperte dicens: Orat. in arte Poet.

Dictus & Amphion Thebanæ conditor arcis
Saxa mouere sono testudinis, & prece blanda
Ducere quo vellet.

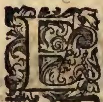
Quod ideo finxerunt Poetæ, quoniam eloquij suauitas homines rudes & incultis moribus, ad obsequij ciuilis pellexit disciplinam. Hinc Horatius cum dixisset: *Sono testudinis*, addidit: *Et prece blanda*. Quare Inscriptionis Auctor effictam Thebarum constructionem eo modo enarratam ad suum transfert propositum inquiens, Amphionem, & Sixtum traxisse saxa, longe tamen diuersa: Adde etiam quòd diuersa item arte: ita vero sicut sermo a fune, effictumq. a vero distant. Quare ad hunc sensum, ni fallor, Blancus hexastichi conclusionem direxisse videtur dicens, tantum a Sixto V. Amphionem in trahendis saxis fuisse superatum, quantum cete-

ra saxa ab huius generis Obeliscis superari constat. Hoc autem hexastichum extat etiam in libro epigrammatum Gulielmi Blanci superioribus annis edito.

Hæc de Obelisci Vaticani translatione: de Obeliscis autem nihil est quòd hoc loco sermonem habeam: nam de ijs necnon de eorundem Obeliscorum Scriptoribus in prioribus Emblematis, quod ad meum institutum pertinebat; satis dictum puto. Addam tamen, Michaelem Mercatum Protonotarium Apostolicum, Virum profecto eruditum, de Obeliscis tum generatim, siue in vniuersum, tū denique singulatim ac nominatim de ijs, qui nunc Romæ a Sixto V. erecti sunt, multa abstrusa, ac scitu dignissima non minus curiose quàm docte, Etrusca lingua scripsisse: quæ in lucem prodierunt.

EMBLEMA II.

De Tholo Sancti Petri.

E REGIONE superioris Emblematis Tholus Sancti Petri, eiusdemq. Basilicę nouæ frontispicium, magnificis porticibus hinc inde ornatum, ad id celebritatis, & perfectionis, quam habere debēt, effica cōspiciuntur, atque ita vt nihil hac re pulchrius, nihilve admirabilius fere desiderari, nedum inueniri queat. De huiusmodi ædificio tam excellenti, omniq. laude digno, a Iulio II. Pont. Max. olim inchoato, in Emblemate primo de Sixti V. Coronatione verba fecimus. Hinc alia de hoc Tholo scire cupientes, eo confugiant. Huius Emblematis Inscriptio in hanc legitur verborum formam:

Pagina 4.

INSCRIPTIO EMBLEMATIS.

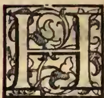
Pontifices olim quem fundauere priores,
Præcipua Sixtus perficit arte tholum.
Et tantum Sixti se gloria tollit in altum,
Quantum se Sixti nobile tollit opus.
Magnus honos magni fundamina ponere Templi,
Sed finem cœptis addere, maior honos.

Hac

Hac Inſcriptione Blancus huius Tholi, ſeu potius Baſilicæ nouæ fundamenta ab alijs ſummis Pontificibus iacta fuiſſe ait, eamq. omnibus ſuis numeris abſolutam ad finem vſque iam fere deſperatum a Sixto V. Deo opitulante, deductum iri affirmat: tantamq. Sixti gloriam inter alios Pontifices fore auſpicatur, quantam huius generis opus adeo nobile, famam & admirationem inter cetera ædificia adipiſci poteſt. Huc accedit quòd multo maiorem gloriam conſequitur qui rerum cœptis finem imponit, quàm qui earundem iecit fundamenta. Hæc ex Blanco: cetera adeò plana ſunt, vt declaratione non indigeant, hinc reliquorum Emblematum expoſitionem aggrediendum eſt, vt Bibliothecæ Vaticanæ finem tandem aliquando imponamus.

EMBLEMA III.

De Lauretana Ciuitate.

HOC Emblemate ad dextram huius Cameræ partem ſupra feneſtram primam Lauretum toto terrarum orbe celeberrimum, in quo extat ſacrum illud Cubiculum diuinis myſterijs inſignitum, vbi B.Maria ſemper virgo nata & ab Angelo ſalutata, Saluatorem mundi de Spiritu ſancto concepit, repræſentatur. Quibus de cauſis Sixtus V. ad omnes res pias, ac præclaras producendas natus, Lauretum oppidum Piceni in Ciuitatem ſublimauit, quam etiam augēdam mandauit: & Eccleſiam Lauretanam ex Collegiata in Cathedralem, & Epiſcopalem erexit. Hinc Blancus hæc omnia a Sixto V. inſigniter acta duobus tantum verſibus, vt infra, eleganter hunc in modum comprehendit:

INSCRIPTIO EMBLEMATIS.

Lauretum muris, Paſtore, & ciuibus auctum
A Sixtô, & Sixti laus ſimul aucta fuit.

His verſibus Auctor Inſcriptionis laudem Sixti V. augeri, perinde atque Lauretum ipſum ab eodem Pontifice, & muris

ac

ac domibus, ciuitatisq. nomine, Episcopaliq. dignitate auctum, illustratumq. fuit. Huius generis sublimationem, quæ hoc in Emblemate tamquam tenui penicillo designata est, & vt sic dixerim, superficie tenus adumbrata, in altera eiusdem argumenti Inscriptione soluta oratione exarata, quæ in fornice alterius cameræ secretioris cernitur, satis diffuse explicauimus. Huc item spectat quod in Palatio Lateranensi ab eodem Blanco editum legitur hisce verbis:

Pagina 229.

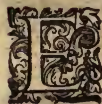
Fætam Vrbem populis Piceno in littore Sixtus
Mænibus incinxit, Pontificemq. dedit.
Sic teneros septis includit villicus agnos,
Custodemq. illis donat habere suum.

Hæc autem hactenus, vt cetera, quæ supersunt declaranda persequamur.

EMBLEMA IIII.

De Equorum Phidiæ, & Praxitelis translatione.

Bartholomæus Marlianus lib. 5. cap. 21. & 22.

EMBLEMATE hoc ad eandem cameræ partem supra secundam fenestram Mons Quirinalis a Quirini Fano, vel a Quiritibus, qui cum Tatio a Curibus venientes ibi castra posuerunt, olim dictus: nunc vero, ab Equis illis marmoreis & celeberrimis quidem, Mons Caballus vulgo vocitatus, necnon dictorum Equorum translatio repræsentantur. Hinc Auctor inscriptionis hunc in modum ait:

Sixtus Equos transfert geminos, quos finxerat olim
Artificum e Pario marmore docta manus.

Hac Inscriptione Blancus in translatione ipsa enarranda duo præcipua, lapidis scilicet, & Artificum excellentiam breuiter comprehendit, dum illos equos è Pario marmore, & a docta virorũ manu exculptos fuisse dicit. Parius enim lapis, a Paro Insula maris Aegæi, dictus, non est Lydius, quo aurum probatur,

probatur, ſed marmor candidum, omnium optimum, & ad deorum ſimulacra olim maxime expetitum, ex quo dicti equi dicuntur exculpti. Equorum Artifices Phidias & Praxiteles fuerunt, Statuarij inſignes. Ille, vt Plinius ait, artifex numquam ſatis laudatus, in ebore longe citra æmulum claruit: dijs tamen, vt Quintilianus ait, quàm hominibus effigiandis melior. Inter illius opera maxime commendata eſt Mineruæ ſtatua, quam Athenis ex Ebore fecit XXVI. cubitorum altitudine, in cuius clypeo Amazonum pugnam, & Gigantomachiam inſculpſit: in ſoleis vero centaurorum, & lapitharum certamen. Inter alia ipſius opera proximã commendationem meruit Iuppiter Olympius ex ebore: & Romæ in porticibus Octauiæ Venus. *Plin. lib. 36. cap. 5.*

Praxiteles autem, vt ait Gabriel Barrius Francicanus, fuit homo Calaber ex oppido, Peripoli olim dicto, nunc Amygdalia, vulgo Mendolia, in extrema Italiæ ora, quam Magnam Græciam vocant, natus, marmoris gloria ſe ipſum ſuperauit, Plinio teſte, duplici præſertim Venere nobilitatus, Gnidia, & Coa, quæ ob artis præſtantiam, magnam mortalium vim eas in Inſulas ad ſui ſpectaculum allexerũt: hinc quendam Iuuenem Gnidiæ veſano amore captũ, in Templo delitẽtem cum ſimulacro coiuiſſe aiunt. Equũ item, viſa equæ ſtatua, hinnitum edidiſſe, & canes aſpectu canis effícti latratum emiſiſſe, taurumq. marmoreæ vaccæ concubitum Siracuſijs appetijſſe ferunt. Fecit et Niobis in ſaxum olim, vt fabulantur Poetæ, transformatæ ſtatuam pulcherrimam a Græcis Poetis celebratam: de qua hoc Epigramma ad verbum latinitate donatum extat in hanc verborum formam: *Gabr. Frãcicanus libro 1. & 3. de Antiq. Calaber.* *Ex Plin. vbi ſup.* *Ex Valer. Max. li. 8.* *Ouid. 6. Metamor.*

Ex vita me dÿ fecerunt lapidem, ex lapide vero
Vitam Praxiteles iterum fecit.

Item Auſonius:

Viuebam, ſum facta ſilex, quæ deinde polita
Praxitelis manibus viuo iterum Niobe.
Reddidit artificis manus omnia, ſed ſine ſenſu:
Hanc ego, cum læſi numina, non habui.

Hic denique ob artis ſtatuariæ excellentiam ciuitate Romana donatus, eam egregijs ſignis ornaſſe commemoratur, Triptolemo præſertim, Flora, & Cerere, quæ in hortis Seruilianis, *Ex Plin. vbi ſup.*

Ex Plin. vbi sup. lianis, necnon Boni euentus, & Bonæ fortunæ simulacris, quæ in Capitolio, & alijs plurimis, quæ passim hinc inde Romæ extare dicuntur. Hæc mihi dicenda visa sunt ad equorum Artificum nobilitatem, & excellentiam declarandam.

Duo autem equi marmorei Bucephalum Alexandri equũ repræsentantes, quorum alterum Phidias, alterũ vero Praxiteles sculpsisse dicuntur, in monte Quirinali super bases lateritias absque marmoris incrustatione cum Aurigis, seu potius Domitoribus marmoreis, colossea forma, Alexandrum repræsentantibus, ob vetustatem satis consumpti visi sunt hisce litteris marmore incisis:

OPVS FIDIAE. OPVS PRAXITELIS.

Sunt qui velint hos equos Romam a Tiridate Armeniæ Rege asportatos, & Neroni donatos: Id autem ego non nisi de equo Phidiæ dici posse reor, cum Praxitelem extra Italiæ oras fuisse non constet. Adde etiam quod Publio Victore teste, erat Romæ in septima regione via, quæ lata dicebatur, locus ab Equo Tiridatis Regis Armeniæ nomen habens, vbi de vno tantum equo loquitur. Hinc nonnulli Praxitelem in vrbe Roma, vbi eum floruisse multaq. simulacra exculpsisse volunt, equũ illum ad Phidiæ æmulationem effinxisse aiunt. *Publ. Victor. var. lect.*

Sunt præterea qui per eadem illa Simulacra duorum Iuuenum colossea magnitudine equos efferos domãtium, Castorẽ & Pollucem, quibus domandi artem tribuerunt, intelligẽdos esse velint. Id quod rationi omnino refragatur. Castoris enim & Pollucis statuæ vel stellatæ effingi solent, vel instar earum, quæ nuper ad gradus Capitolinos collocatæ cernuntur pileatæ, ac tenentes equos cicuratos, & mansuetos. Maior tamen hominum pars per eadem simulacra Alexandrum Magnum actu domandi Bucephalum, ferocissimum equum, a duobus Artificibus Græcis mira statuariæ artis excellentia præditis ad æmulationem repræsentatum sentit, & affirmat.

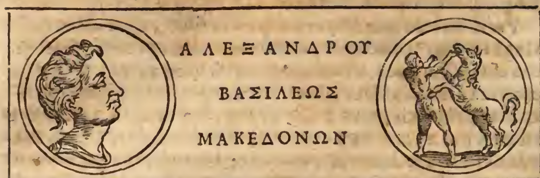
Per colosseas item Statuas illas, Alexandrum Magnum, & Bucephalum eius equum repræsentatos fuisse, vetera numismata cum ipsius nominis Inscriptione Græca docent, quæ statuarum eandem referunt effigiem. Thoraces vero &

Loricæ iuxta Alexandri Magni ſimulacra Gentes domitas, ſibiq. ſubiectas præſeferunt.

Varia autem numiſmatum genera ſunt, quæ Alexandri Magni effigiem, ac Bucephalum eius equum repræſentant: alia enim ſunt ærea, alia argentea, alia vero aurea. Quædam ex altera facie eiuſdem Alexandri imaginem habent, cum hiſce litteris Græcis, ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ, vel ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΜΑΚΕΔΟΝΩΝ, ideſt Alexandri Regis Macedonum. Ex aduerſa vero parte habent eundem Alexandrum actu domandi Bucephalum. Quædam autem ex altera parte Alexandri effigiem, & ex poſtica, vel eundem Alexandrum equo inſidentem habent, vel equum alatum, quem pegaſum dicunt, ad eiuſdem Alexandri famam innuendam: cuius ſymbolum inter alia eſt equus alatus. Quædam denique Alexandri habent effigiem, & alia, quæ longum eſſet recenſere. In gemmis autem, & præſertim amethyſto, gemma purpurea, ad colorem vini accedente, et in violam deſinente, ſola Alexandri imago ſculpta conſpicitur, vel Alexander Bucephalum domatum tenens. Hæc autem omnia, multoq. plura ad hanc rem pertinentia penes Annibalem Zitellium a Rocca contrata, conciuem meum, multæ quidem eruditionis virum aſſeruantur. Quamuis vero effigies Alexandri omnes tam in nummis, quàm in gemmis incisæ eandem ſimulacrorum ad Quirinalem extantium effigiem referre inueniantur, ſi capillitium, frons, naſus, genæ, mentum, necnon labia conferantur: ego tamen numiſma primo loco ſuperius nominatum incidendum, atque hic apponendum curaui, cum in eo Alexander magnus actu domandi Bucephalum repræſentetur. Nec cuiquam mirum videri debet, ſi poſitura, vel ſituatio ſimulacrorum non ſit omnino eadem cum ea, quæ in nummis apparet: id enim vel ob multas eorundem non ſemel inſtauratorum tranſlationes factum eſſe, vel modum domandi inter marmora ſculpenda, cudendaq. numiſmata arbitrarium fuiſſe cenſendum eſt.

Idem ſupra pagina 180.

EX NVMMO AEREO.

Plin. lib. 34. cap. 5. Hoc autē opus Latinorū esse non videtur, sed Græcorum, si Plinio credimus, qui, vt ceteros scriptores silentio prætereā, ait, Græcos Artifices nihil velare, cuiusmodi sunt duæ illæ statuæ nudæ: Latinos vero velamen, seu thoraces, vel indumentū addere solere. Nec quisquam mirari debet, excellentes viros hanc decertandi prouinciā suscepisse, si Alexandri Magni nomen celeberrimum, & Bucephali generositas, atque ferocitas, *Diod. Sic. lib. 17. Plin. li. 8. cap. 42.* miraq. eiusdem Alexādri in Bucephalo edomando laus spectentur. Bucephali nomē Græce Taurinū caput significat: atque illud ei impositū iudicatur, vel ex eo quòd taurinā truculentiam, vel formam referret, vel quòd taurinum caput armo haberet impressum. Tanta autem huius equi ferocitas erat, *Plutarch. i vita Alexandri.* vt nemini tractabilis videretur, nullumq. sessorem admitteret. Quare Philippus vbi primùm ab Alexandro filio Bucephalum edomitum vidit, spectatoribus admirantibus, illacrymasse, Alexandrumq. exosculans, ei dixisse fertur:

Regnum tibi quære: Macedonia enim te non capit.

Duæ illæ igitur Statuæ equos efferos domantes Alexandrū Magnū & Bucephalū repræsentāt. Num vero Phidias, & Pra- *Plin. lib. 34. cap. 8.* xiteles eas effinxerint, nonnulli dubitarūt, dicentes Phidiam Atheniensem floruisse, vt ex Plinio colligitur, Olympiade 83. & 300. circiter ann. ab Vrbe condita, & 115. ann. antequam *Euseb. in Chron. & 36. c. 5.* Alexander Magnus regnare cœpisset. Quæ quidem sententia ab opinione Eusebij aborrere non videtur, qui narrat Phidiā vixisse Olympiade 85. anno mundi 4760. Alexandrum vero Olympiade C.XI. anno mundi 4860. Plato itē, quē ante Alexā- *Plutarch. in Pericle fo. 1.* drū regnārē ann. circiter 20. fuisse narrat Eusebius, de Phidia statuario, & Protagora mentionem facit. Plutarchus denique ait,

ait, Phidiam mortuũ fuiſſe tẽpore Pericli, qui eũ carceri mãcipauit, & centum, eoq. amplius ann. ante Alexandrũ regnauit.

Praxiteles autem duos fuiſſe, alterum ann. circiter 30. antequam Alexander regnare cœpiſſet: alterum vero ann. circiter 160 Alexandro poſteriorem extitiſſe ex Plinio item colligitur: quorum prior in marmore, quàm ære felicior: poſterior argenti cælator clariſſimus fuit. Hinc coloſſeas Statuas illas, de quibus nũc ſermo habetur, Phidiæ & Praxitelis opera eſſe nõ opinantur, etiamſi eiuſdem Alexandri Magni tempore floruiſſent, cum Lyſippo ſoli, clariſſimo ſtatuario, Alexandri imaginẽ, dum hac fruebatur luce, effingere; & nonniſi Apelli pictoriam artem optime callenti pingere licuiſſe conſtet. Plin. lib. 34. cap. 8. & 36. c. 5.

Ego vero, qui ex ſupputationibus, atque ex pluribus eiuſdem nominis rebus falſas opiniones, ſeu deceptiones ſuboriri nõ ſemel expertus ſum, coloſſea illa Simulacra nonniſi Phidiæ & Praxitelis opera eſſe puto atque affirmo, quippe qui duas haſce Inſcriptiones marmore vetuſtiſſimo ad baſes earundem Statuarum inciſas ſexcenties me legiſſe memini in hanc verborum formulam:

OPVS FIDIÆ. OPVS PRAXITELIS.

Nec facile adduci poſſum, vt has Inſcriptiones ſuppoſititias eſſe, atque id a quopiam effictum fuiſſe credam, vt ex ijs inſcriptionibus maior ijſdem ſtatuis auctoritas aut exiſtimatio tribueretur. Artifices enim dictarum Statuarum fuiſſe excellentes, & in primis claros, ipſamet ſimulacra ſatis declarãt. Præterea ſicut de his Inſcriptionibus, ita de omnibus alijs, quæ in excellentiſſimorũ Artificum ſimulacris inciſæ paſſim conſpiciuntur, poterit dubitari. Eſto autem quòd huiuſmodi Statuæ in Græcia, vt reor, ſint effictæ, ac tempore Conſtantini Magni Romam ad ipſius Thermas exornandas tranſuectæ, deinde ad eas Quirinalis partes, in quibus ad hãc vſque diem extant, tranſlatæ, ac Romæ ijſdem Statuis ſubiectæ fuerint Inſcriptiones illæ, quas hoc loco appoſuimus: id tamen vel a Conſtantino Magno, vel a quopiam præpotenti Principe, vel viro bonarum litterarum, atque hiſtoriarum, ſiue antiquitatum non ignaro factum eſſe credendum eſt, cum huius generis facinus tam illuſtre non niſi ad Principes & præclaros viros pertinere conſtet. Id quod priuati homines, bonarumq.

artium ignari, vel tentare ausi non fuissent, vel illud idem facere ijs non fuisset permissum. Adde etiã, quòd Inscriptio ipsa cubitali characterũ forma exarata, elegantem, & pulcherrimam litterarum antiquitatem redolet illam, quæ temporis Constantini, ac futuris deinde temporibus desiderabatur: & marmor, in quo incisa erat Inscriptio, ab eorundem simulacrorum colore nulla ex parte distare iudicatum est.

Nec nostris hisce rationibus videtur aduersari orthographia, in Inscriptione operi Phidiæ supposita, in qua Auctor Inscriptionis Fidias pro Phidias scribendũ iudicauit: ide nim nec minus accurate, nec indocte quidem factum esse censeo, dum hunc scribẽdi modũ in alijs Inscriptionibus, & plane insignioribus, ac perantiquis obseruatũ fuisse video. Nam sicut TRIVMPVS, & TRIVMFVS, ac TROPAEVM absque aspiratione pro TRIVMPHVS, & TROPHAEVM a Latinis & doctis viris aliqua tẽpestate, & frequenter quidem scribi solebat, vt a nobis iam diffuse demonstratum est; ita etiam Pag. 18. quandoque ab ijsdem Romanis, & sane eruditis viris F, pro Ph, passim vsurpatum fuit, sicut ex Inscriptionibus tum priuatis, tum publicis, quas infra videre est, late patet.

INSCRIPTIONES PRIVATAE
De vsu litteræ F, pro PH.

Afrodisia apud Fuluium Vrsinum. *Fileros* ad S. Pauli Basilicam. *Filonius* in Aedibus Columnensium. *Filo*, inter Quirinalem et fontem Triuij. *Filumena* in Aedibus Bruti Gothfredi, ad S. Agnetis Ecclesiam. *Hierofanta* ad S. Petri Aedes. Saluiæ *Dafna* in vinea Matthæi Morelli in ascensu Quirinalis. *Symfor* ad S. Angelum in foro Piscario in pariete domus. *Trofimus* Anagniæ ad Cathedralem Ecclesiam.

INSCRIPTIONES PVBLICAE
De vsu litteræ F, pro PH.

Triumfator in Aedibus Capranicorum in Inscriptione Flauij Eugenij, de Constantino, et Iuliano Cæsaribus.

Triumfator in Aedib. Franc. Lischæ, in Parione, de Arcadio.

Triumfatores, ad forum Traiani in Inscript. Saturnini secundi, de Valentiniano, et Valente Cæsaribus.

Triumfis, in vetusta Obelisci ad Ædes Lateranenses translati Inscriptione: in qua Michael Mercatus inuenit *Triumfis*.

Asula

Asulæ in Ecclesia maiori S. Andreæ, in columna.

DIV. FL. IOVIANO
TRIVMFATORI
SEMPER AVG.

Simulacra igitur colossea illa, vt rem tandē concludamus, ad Quirinalem montem prope Palatium Pontificium collocata, quæ olim lacera, et obscuro loco, hominūq. aspectui nō accommodato extabant, nunc vero iussu Sixti V. Pont. Max. instaurata, et in nobiliorem, commodioremq. locum translata, Alexandrum Bucephali domitorem repræsentant: eaq. Phidiæ ac Praxitelis opera esse, non modo vetustæ, sed etiam nouæ docent Inscriptiones, quas infra videre est.

Ad basem Equi Phidiæ Inscriptio.

PHIDIAS NOBILIS SCVLPTOR
AD ARTIFICII PRAESTANTIAM
DECLARANDAM
ALEXANDRI BVCEPHALVM
DOMANTIS EFFIGIEM
E MARMORE EXPRESSIT.

Ad basem Equi Praxitelis Inscriptio.

PRAXITELES SCVLPTOR
AD PHIDIAE AEMVLATIONEM
SVI MONVMENTA INGENII
POSTERIS RELINQVERE CVPIENS
EIVSDEM ALEXANDRI
BVCEPHALIQ. SIGNA
FELICI CONTENTIONE
PERFECIT.

Ad Ba-

Ad Basis Equi Phidiæ dextram hæc item legitur Inscriptio:

SIXTVS V. PONT. MAX.
SIGNA ALEXANDRI MAGNI
CELEBRISQ. EIVS BVCEPHALI
EX ANTIQVITATIS TESTIMONIO
PHIDIAE ET PRAXITELIS AEMVLATIONE
HOC MARMORE
AD VIVAM EFFIGIEM EXPRESSA
A FL. CONSTANTINO MAX. E GRAECIA
ADVECTA SVISQ. IN THERMIS
IN HOC
QVIRINALI MONTE COLLOCATA
TEMPORIS VI DEFORMATA, LACERAQ.
AD EIVSDEM IMP. MEMORIAM, VRBISQ.
DECOREM IN PRISTINAM FORMAM
RESTITVTA HIC REPONI IVSSIT
AN. M. D. LXXXIX. PONT. IIII.

Hac ſeſe offerente occaſione, ſilentio prætereundum nõ eſt, Quirinalem collem, ſeu Montem, vt nunc vocant, Caballum, & equorum inſtauratione ac tranſlatione, necnon alijs de rebus ſplendidiorem, eiusq. incolis commodiorem, ſalubrioremq. reddi. Nam ab equorum loco porta ipſa Nomentana ſeu Pia ab equis ad quingentos paſſus diſtans ſpectatur, via ipſa nunc palmos circiter tredecim aliquo in loco excauata, & quaſi ad perpendiculum complanata, ſemitisq. ex vtraque parte lapideis, ac prominentioribus deambulationi commodis, multisq. ædificijs ornata, palatio præſertim Pontificio a SIXTO V. in ampliorem, nobilioremq. formam redacto, fontibusq.

tibusq. humanæ vitæ necessarijs, necnon aquis Felicibus ditata, ex quibus innumeræ commoditates eandem viam incolentibus, aliorumq. locorum accolis oriuntur, præsertim vero mulieribus pauperculis, lauatricibus, quibus ex aqua Felici ad Thermas Diocletiani prope viam Quirinalem, siue Piam, amplum lauacrum muris cinctum Sixtus V. construendum mandauit: in cuius rei testimonium ad lauacri portam hæc legitur Inscriptio lapide incisa:

SIXTVS PP. V.
PAVPERVM
COMMODITATI
MVLIERVM
EXTRVI FECIT
A. M. D. LXXXVIII.

Huc etiam spectat illud eiusdem Blanci Epigramma in hanc verborum formulam:

Qua lauet immundos mulier paupercula pannos,
Felicem Sixtus suppeditauit aquam.

Hæc de Phidiæ, & Praxitelis operibus, eorumq. translatione, ac monte Quirinali, Via, atque ædificijs illustrato, vberrimisq. aquis ditato. Quæ quidem omnia Blancus omni felicitate, ac facilitate, quattuor, vt infra, versibus comprehendit in hanc verborum formam:

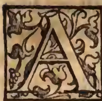
Structa domus, ducti fontes, via aperta, caballi
Transpositi, atque vno est area structa loco.
O felix nimium via, equi, domus, area, fontes,
Dum viuent Vatis carmina, SIXTE, tui.

Hæc de colle Quirinali in commodiorem, illustrioremq. formam redacto SIXTI QVINTI mandato. Reliquum est autem, vt cetera eiusdem cameræ Emblemata explicentur.

EM-

EMBLEMA V.

De Montalti in ciuitatem ſublimatione, & ampliatione.

Ex Bullario Sixti V. par. 1. Conſtitut. 48.

AD LAEVAM cameræ ſupra feneſtram primam, Patria SIXTI V. oppidum ſcilicet Montaltum in Piceno, & in edito loco ſitum, muris vndique cinctum, & collegiata Eccleſia ornatum, nunc autem ab eodem Pontifice erga Patriã pietate, ac liberalitate in Ciuitatem ſublimatum, necnon Cathedrali, & Epiſcopali Eccleſia inſignitum repræſentatur: in qua ſublimatione, & erectione præſtanda idem Sixtus Diœceſi, ac dote Ciuitatem donauit, ſicut etiam de oppido Lauretano, & oppido Sancti Seuerini ex Piceno idem factum eſſe conſtat. Hinc Auctor inſcriptionis ad Epiſcopalem dignitatem alludens ait:

Ex eodem Bull. Conſtit. 34. & 49.

INSCRIPTIO EMBLEMATIS.

Montaltum Sixto Patrem donauit habere,
Montalto Sixtus donat habere Patrem.

Hac inſcriptione Blancus ſub patris nomine, & more poetico ludit dicens, Sixtum V. in remunerationem ſui patris Patrem ſpiritualem, Epiſcopum ſcilicet Patriæ antidorice donaſſe: quæ enim a Latinis remunerationes, a Græcis antidora nuncupantur: ſunt enim ea omnia, quæ pro acceptis muneribus redduntur. Locus autem adeo facilis eſt, vt declaratione non egeat. Eiuſdem Montalti muris olim etiam vndiq. cincti in ciuitatem ſublimationem, ſeu loci ampliationem ſub mœniorum nomine videtur ſpectare illud Epigramma, quod in Palatio Lateranenſi legitur in hanc verborum formam:

Cum te Sixte olim ſub luminis edidit oras
Patria, dicta fuit tunc tua vera Parens.
Sed modo, dum firmis circumdas mœnibus illam,
Quis Patria verum te neget eſſe Patrem?

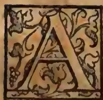
Antidóra.

Hoc

Hoc Epigrammate Blancus Sixtum Quintum a Montalto, cuius fuit alumnus, ob dicti loci sublimationem, & ampliationem Patrem Patriæ appellat, quam Parentem esse air, Terram olim scilicet Montalti Ripanæ diœcesis, quæ natalibus eiusdem Sixti V. felicem præbuit ortum. Nec silentio prætereundum videtur, quid pro Montalto ampliando, & illustrando singulos in dies præstetur. Palatijs enim, alijsq. ædificijs construendis, vijsq. sternendis nauatur opera. Episcopium item, habitatio scilicet Episcopi conficitur, & quidquid ad Ciuitatis ampliationem, commoditatem, ac decorem siue splendorem pertinet, summa fit diligentia. Mons denique pro ciuitate amplianda complanatur: nihilq. pro hac re præstanda prætermittitur. Hæc de Montalti sublimatione, atque ampliatione, vt ad Bibliothecæ Vaticanæ describendæ finem properemus.

EMBLEMA VI.

De Fonte Capitolino.

AD EANDEM Cameræ partē supra secundam fenestrā Fons Capitolinus in Capitolio, iussu Sixti V. nuper constructus, & Felici aqua donatus, repræsentatur. Capitoliū enim mons est celeberrimus, in quo erat Arx Romanorū munitissima, varijs ornata marmoribus, sedes, & domus omniū triumphorū, quo in loco Augustus tributarium vidit orbem. Erant ob id in Capitolio deorum templa, sacella, & aræ, aliaq. plurima ædificia publica, statuæ aureæ, & argenteæ Regum Romanorum, & aliorum virorum illustrium, vt ait Plinius: quin Eutropius nullam nisi auream, aut argenteam statuam inibi poni potuisse affirmat. Erant præterea vasa aurea, & argentea, atque crystallina permulta, ærearumq. tabularum, in quas incisæ erant & monimenta publica & leges, tria millia. Capitolium quater incēdium passum esse narratur: mons aute ante Vrbem conditā Saturnius a Saturnia ciuitate in radicis monte sita, dictus est: deinde capitolium a capite Toli hominis illic inuēto, dum tēpla Iouis aperirentur fundamenta.

Ex Barth. Marl. lib. 1. Topogr. Vrb. Romæ cap. 1. Et ex Andr. Palladio.

Arnobius aduers. Gent. Capitolium

Dictus & antea eſt Tarpeius,hinc Auctor Inſcriptionis,Montem Capitolinum,Tarpeium ſcilicet, habere iterum fontem, qualem tamen non habuiſſe ait hunc in modum:

INSCRIPTIO EMBLEMATIS.

Fontem rurſus habet ſedes Tarpeia , ſed quem
Non habet , infenſi dum timet arma Tati .

Argutus eſt hoc loco Blancus , Poeta , vt alias interim laudandas illius animi dotes prætercam , nobiliſſimus , & ætate noſtra florentiſſimus: ſed hac Inſcriptione,tum ob hiſtoriam, & fabulam,tum etiam ob phraſim poeticam non ſatis clarus, ne dicam , obſcurus . Dicam tamen quæ ſentio, quæq. ab hiſtoricis, & poetis accepi,hoc eſt a Varrone, Plutarcho, Virgilio, & a Propertio in primis , qui huic obſcuritati lucem videtur afferre. Romulus enim cum bella contra Tatium Sabinorum Ducem tractaret , ac Tarpeio cuidam Arcem tuẽdam dediſſet , filia eius Tarpeia incidit in hoſtes , ad fontem aquatum profecta : quam cum ad proditionem arcis cohortarentur , illa pro præmio quidquid in ſiniſtris brachijs portarent , ſibi dari popoſcit , armillas intelligens, quas illi aureas gemmatasq. læuo in brachio ferebant . Itaque proditione arcis facta,hoſtes ingenioſa ipſius morte promiſſum perſoluerunt, eam oculis orbatam, ſcutisq. non armillis , obrutam eodem in monte ſepelientes : ex cuius morte , atque ſepulchro , ipſi monti nomen Tarpeiæ indiderunt, Tarpeiusq. mons tempus in poſterum dictus eſt , deinde multis poſt annis Capitolinus , vt præſens in tempus vocitatur . Hoc igitur in Capitolio , ædificijs , ac ſtatuis marmoreis, atque æneis , picturisq. pulcherrimis , alijsq. ornamentis, vt ætas noſtra fert , inſignito , in quo etiam Populi Romani Senatus reſidet , nunc fons ſatis nobilis conſtructus cernitur , aquæ Felicis vbertate ditatus . Hinc, vt reor, Auctor inſcriptionis ait, Tarpeiam ſedem, hoc eſt, Montem Capitolinũ rurſum habere fontem,ſed non qualem habuit, dum timuit infenſi arma Tati, hoc eſt Titi Tatij acerrimi Pop. Rom. hoſtis , Sabinorum Ducis . Et niſi dicamus , hac in Inſcriptione tempus pro tempore poſitum eſſe

Propert. li. 4. Eleg. 2. & 4.

per

per figurã illam Grãmaticis notam, ſenſus rationi congruens haud quaquã elici poteſt: præſens enim, vt opinor, hoc loco pro præterito ponitur, hoc eſt, Tarpeius mons rurſus fontem habet, ſed non qualem habuit, infelicẽ ſcilicet, infelicisq. proditionis cauſam occaſionalem, vt aiũt naturalis philoſophiæ profeſſores. Ex hoc enim fonte, qui nunc extat, non niſi felicia augurari licet, cum ſit Felici aqua repletus: hinc Capitolium non habuit, qualem nunc habet fontem. Num ego Blanci ſententiam fuerim aſſequutus, iudicet ipſe: Adlaboraui tamen ego, vt quod rationi videtur conſentaneum, dicerem: mihi enim coniectare, ſed non diuinare, datum eſt.

Hæc de Emblematis, Bibliothecis, Cõcilijs, & Inſcriptionibus verſu, & ſoluta oratione cõfectis. Cetera autẽ, quæ pro arbitrio Pictorũ ad parietes vtriuſque ſecretioris Cameræ, & ad ipſos tum earundem, atque aliarum, tum etiam Bibliothecæ amplioris fornices, ſtemmata gentilitia Sixti V. mirificamq. eius virtutem per ſymbola, & dicteria, quæ ſymbolorum animæ appellantur, adumbrantia paſſim cernuntur, ſilentio prætereunda cenſeo, ne intuentibus meditandi anſam omnino auferamus.

Reliquum eſt autem vt noſtros hoſce Commentarios tandem aliquando concludamus, ac definiamus apponentes quæ ad Bibliothecæ introitus dextram in Tabula lignea ſatis grandi depicta cernuntur. Hoc enim loco SIXTVS V. Pont. Max. ad viuum repræſentatus ſedere conſpicitur, alijs adſtantibus ad viuum item omnibus effictis a Petro Facchetto Mantuano, qui in imaginibus ad viuum exprimendis excellens iudicatur. Ad viuum etiam effícti ſunt, Antonius Card. Carafa, Bibliothecæ Præfectus: & Sixti V. Pronepotes, Alexander ſcilicet Perettus Card. Montaltus, ac Vicecancellarius, eiusq. frater, Michael Perettus, Marchio, & Ciuitatis Leoninæ, ſiue Burgi Gubernator.

Hic etiam, vt alias imagines ſilentio præteream, quæ neminem ſingulariter aut proprie referũt, videre eſt ad viuũ item expreſſum Dominicũ Fontanam, Comitem Palatinũ, & Equitem aureatum, necnon Sixti V. Architectũ, qui, flexo genu, Bibliothecæ Ichnographiã ſiue deſcriptionem ſummo Pontifici offerre cernitur. Is enim non ſolum omnes Obeliſcos hiſce in

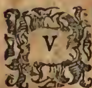
Petrus Facchettus Mantuanus Pictor.

Commentarijs enarratos trãstulit, & erexit, sed Bibliothecæ etiam Architecturam præstitit, eamq. tribus ordinibus distinctã, Dorica scilicet structura prima, altitudinis palmorũ LI. Ionica altera palmorum XXXVIII. tertia vero composita, non ea cõpositione a veteribus obseruata, sed a recentioribus inuenta, Corinthia prætermissa, palmorum XXXVI. vt ad eam præsertim partem, quæ Theatrum spectat, videre est: cuius frontispicium est longitudinis siue latitudinis palmorum CCCXXV. altitudinis vero CXXV. De huiusmodi ædificiorum generibus, quæ Ethnici mirum in modum obseruarunt, ac religiose excoluerunt in deorum templis ædificãdis, arisq. construendis, Vitruuius Architectorum Magister, diffuse loquitur, & Anastasius Germonius Archidiaconus Taurinensis, in libro de Immunitatibus Ecclesiasticis iuxta Antiquorum morem hæc tria ædificiorum genera luculentissime explicat, & erudite quidem.

Vitru. lib. 1. cap. 2. et lib. 4. c. 1. Anast lib. 1. cap. 1.

Huic Tabulæ, in qua Sixti V. imago ad viuum expressa, aliæq. effigies repræsentantur, Bibliothecæ porta extat adnexa: supra quam hæc legitur Inscriptio penicillo facta:

SIXTVS V. PONT. MAX.
BIBLIOTHECAM HANC VATICANAM
AEDIFICAVIT, EXORNAVITQ.
AN. M. D. LXXXVIII.
PONT. III.

NIVERSA Bibliotheca Vaticana, adiuuante Deo, Commentarijs explicata, reliquum est, vt ordine retrogrado eiusdem Bibliothecæ vestibulum videamus, quidve in eo contineatur. Id quod tempore, ac re ipsa postulante factum est: hosce enim Commentarios ante biennium olim confeceram, typisq. mandare cœperam iam inde ab eo tempore, quo non solum vestibulum ipsum picturis, & Inscriptionibus carebat, sed nondum Obelisci omnes erecti, nec Statuæ supra columnas Cochlides collocatæ fuerant: multaq. alia inchoata extabant, vel non-

dum

dum cœpta desiderabantur: de quibus omnibus in hac Bibliotheca Vaticana nobis loquendum fuit. Quare omnia suo loco apponere non potuimus, sed de quibusdam rebus, quæ ad operis perfectionem pertinent, Appendicem duximus conficiundam, quam infra cernere licet. Quamuis autem hosce Commentarios, vt dixi, a duobus fere iam inde annis prælo committere cœperam, fui tamen e medio, vt sic dixerim, cursu ob grauiorem mihi curam a S. D. N. Sixto V. demandatam reuocatus. Hinc ab incœpto desistens, rem ad hanc vsque diem prorogare coactus sum. Mirum igitur cuiquam videri non debet, si ordine forsan præpostero Bibliothecæ consideremus vestibulum, in quo non solum duæ Inscriptiones præcipuæ summam totius rei complectentes, quæ magis fini, & ordini nostro conueniunt, sed nonnulla etiam, quæ ad Commentariorum initium, & quasi præludium quoddam, spectare videntur, non sine fortasse ratione a Pictoribus hic ob oculos posita sunt. Hoc enim loco Sibyllas in fornice ipso vestibuli depictas videre licet, quas Varro decem fuisse scribit: Fuerunt enim, Persica, Libyca, Delphica, Cumæa, Erithræa, Samia, Cumana, Amalthea nomine, Hellespontica, Phrygia, Tyburtina, nomine Abulnea, quæ de Christo vaticinatæ sunt, & præsertim Erythræa, dicens: ἰησοῦς χριστὸς θεοῦ υἱὸς, σωτὴρ, idest, Iesus Christus Dei filius, Saluator, vt S. P. Augustinus testatur, qui has voces ex capitibus versuum dictæ Sibyllæ collectas esse narrat. De Cumana etiam, quæ nouem libros Tarquinio prisco obtulit, suo loco sermonem habuimus.

Ex Gell. li. 1. cap. 19.

S. Aug. lib. 18. c. 23. de Ciuit. Dei. ex Lactã. Firm.

Ex Gell. li. 1. cap. 19.

Pag. 48.

Hoc item in vestibulo multæ picturæ ad artem typographicam, & ad chartam conficiendam pertinentes in ipso fornice conspiciuntur. Sed quia de Typographiæ, & chartarum inuentione, atque vtilitate in Appendice loqui statuimus, ad præcipuas Bibliothecæ accedamus Inscriptiones, quarum vna antiquam Bibliothecæ Vaticanæ institutionem, & incrementum, deinde illustrationem, necnon translationes explicat: altera vero continet Edictum, quo Anathematis vinculum ijs, qui modum tractandi libros eiusdem Bibliothecæ præscriptum contempserint, minatur, vt, versa pagina, videre est.

Ad Porta

Ad Portæ dextram Inſcriptio:

SIXTVS V. PONT. MAX.
BIBLIOTHECAM APOSTOLICAM
A SANCTISSIMIS PRIORIBVS ILLIS PONTIFICIBVS, QVI BEATI PETRI VOCEM AVDIERVNT, IN IPSIS ADHVC SVRGENTIS ECCLESIÆ PRIMORDIIS INCHOATAM, PACE ECCLESIÆ REDDITA, LATERANI INSTITVTAM, A POSTERIORIBVS DEINDE IN VATICANVM VT AD VSVS PONTIFICIOS PARATIOR ESSET, TRANSLATAM, IBIQ. A NICOLAO V. AVCTAM, A SIXTO IIII. INSIGNITER EXCVLTAM QVO FIDEI NOSTRÆ, ET VETERVM ECCLESIASTICÆ DISCIPLINÆ RITVVM DOCVMENTA OMNIBVS LINGVIS EXPRESSA, ET ALIORVM MVLTIPLEX SACRORVM COPIA LIBRORVM CONSERVARETVR AD PVRAM ET INCORRVPTAM FIDEI ET DOCTRINÆ VERITATEM PERPETVA SVCCESSIONE IN NOS DERIVANDAM TOTO TERRARVM ORBE CELEBERRIMAM, CVM LOCO DEPRESSO, OBSCVRO, ET INSALVBRI SITA ESSET, AVLA PERAMPLA, VESTIBVLO, CVBICVLIS CIRCVM ET INFRA, SCALIS, PORTICIBVS TOTOQ. ÆDIFICIO A FVNDAMENTIS EXTRVCTO, SVBSELLIIS, PLVTEISQ. DIRECTIS, LIBRIS DISPOSITIS, IN HVNC EDITVM, PERLVCIDVM SALVBREM, MAGISQ. OPPORTVNVM LOCVM EXTVLIT, PICTVRIS ILLVSTRIBVS VNDIQVE ORNAVIT, LIBERALIBVSQ. DOCTRINIS
ET PVBLICÆ STVDIORVM VTILITATI DICAVIT
ANNO M. D. LXXXVIII. PONTIFIC. IIII.

Inſcriptio hæc adeo facilis eſt, vt nulla declaratione indigere videatur. Hinc ad Edictum deueniendum eſt.

Ad Portæ læuam Edictum:

SIXTVS V. PONT. MAX.

PERPETVO HOC DECRETO DE LIBRIS VATICANÆ BIBLIOTHECÆ CONSERVANDIS QVÆ INFRA SVNT SCRIPTA HVNC IN MODVM SANCITA SVNTO, INVIOLATEQ. OBSERVANTOR.

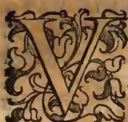
NEMINI LIBROS, CODICES, VOLVMINA HVIVS VATICANÆ BIBLIOTHECÆ EX EA AVFERENDI EXTRAHENDI, ALIOVE ASPORTANDI, NON BIBLIOTHECARIO, NEQVE CVSTODIBVS, SCRIBISQ. NEQVE QVIBVSVIS ALIIS CVIVSVIS ORDINIS ET DIGNITATIS NISI DE LICENTIA SVMMI ROM. PONT. SCRIPTA MANV FACVLTAS ESTO.

SI QVIS SECVS FECERIT, LIBROS PARTEMVE ALIQVAM ABSTVLERIT, EXTRAXERIT, CLEPSERIT, RAPSERITQ. CONCERPSERIT, CORRVPERIT DOLO MALO, ILLICO A FIDELIVM COMMVNIONE EIECTVS MALEDICTVS ANATHEMATIS VINCVLO COLLIGATVS ESTO, A QVOQVAM PRÆTERQVAM ROM. PONT. NE ABSOLVITOR.

Apostolicum Edictũ hoc formam redolet illã, qua in condẽdis legibus vsi sunt antiqui:& aliquibus constat verbis,quę quãuis apud probatissimos Auctores inueniantur, nõ sunt tamen in frequenti vsu nisi in legũ præsertim sanctionibus promulgandis. *Clepserit* enim a *Clepo*,quod verbũ non semel a Liuio,a Plauto,& a Cicerone vsurpatur,a Græco κλέπτω sumptũ est pro furto aliquid surripere. Vnde *Cleptum*, dicitur furto sublatum. *Rapserit* item est a verbo *Rapio*, quod in præterito, *Rapsi*, fecit. *Concerpserit* denique est a verbo *Concerpo*, & est idẽ quod discerpo,& lacero.Hinc Cicero: *Sacrum, sacrove commendatum qui clepserit, rapseritve, parricida esto*. Et quoniã in Edicto imperãdi modus adhiberi solet, hinc *Sunto* pro Sint *Obseruantor*, pro Obseruentur, *Esto*, pro Sit, *Asoluitor*, pro Absoluatur. *Dolo malo*, idest fraude, apud I. C. Cetera patent.

BIBLIO-

BIBLIOTHECAE VATICANAE
APPENDIX.

T TANDEM hiſce in Commentarijs vltima primis reſpondeant, ſilentio haudquaquam prætereundum cenſeo, Molem hanc totam à fundamentis, vt initio dictum eſt, excitatam, totq. picturis illuſtratam vnius fere anni curriculo, omnibus ſuis numeris fuiſſe abſolutam Dominici Fontanæ Equitis aureati, & Architecti induſtria, qui operarijs hominibus ad ſtructuram murariam pertinentibus circiter centum, totidemq. ad artem pictoriam ſpectantibus ſecum adhibitis vniuerſum opus tam cito, tantaq. omnium admiratione perfecit, præſertim vero, vt ceteros prætermittam, opera Cæſaris Nebbij Vrbeuetani, & Ioannis Guerræi Mutinenſis, quibus pingendi cura omnis demandata eſt: Cæſar enim Vrbeuetanus arte pollens pictoria, & iam inde a iuuentute a laudato viro non parum laudatus, Bibliothecarum, Conciliorumq. hiſtorias, litterarumq. Inuentores, ceteraſq. imagines ad hiſtoriã pertinentes delineauit, hoc eſt, pingui quadam Minerua futuri operis lineamenta manu ſua duxit, deinde ab alijs pictoribus ad amuſſim pingenda diligenter curauit.

Georg. Vaſar. 3. par. de Pictor. Sculpt. & Architect. diuerſis.

Harum rerum inuentionem Federicus Ranaldus Valuen. Bibliothecæ cuſtos, SIXTO V. obtulit. Siluius autem Antonianus ſacri collegij Illuſtriſ. S. R. E. Cardinalium a ſecretis eaſdem res diſpoſuit, & Inſcriptionibus, eodem SIXTO iubente, & dijudicante, illuſtrauit, aliqua ex parte Petro Galeſinio Protonot. Apoſtolico adiuuante. Qua in re nonnihil etiã operæ præſtitit horum Commentariorum Auctor. Ioannes vero Mutinenſis ingenio præſtans, & ex arte non ignobilis Emblemata omnia, necnon cetera Bibliothecæ ornamenta ad pictoris arbitrium facta adinuenit, ac delineauit, & ab alijs item pictoribus ad vnguem abſoluenda ſtuduit. Ad hæc autem omnia conficienda non modicã præſtitit operam Ioannes Baptiſta Nouarienſis, pictor ſatis clarus, qui ob delineandi, pingendiq. ſcientiam apud artis pictoriæ peritos maximam

mam sui expectationem concitauit. Hæc hactenus.

Antea vero quàm postremam Commentarijs imponamus manũ, nonnulla in hac Appendice pro earundem rerũ declaratione repetenda, quædã vero, quę in nostris hisce Commentarijs desiderari possent, adijcienda censuimus, quibusdam dubitationibus occurrentes. Quando enim in Bibliothecam Vaticanã Cõmentarios, quos duobus fere ab hinc annis perfeci, imprimendos curabam, nonnulla, vt dixi, desiderabãtur, quæ nõdum in aperto, & propatulo loco extabant. Propterea quòd ego, vt dictum est, grauioribus ac fere perpetuis studijs distẽtus, ita vero, vix vt ad hanc vsque diem respirare queam, siquid subcesiuarũ mihi horarum aliquando cõcedebatur (id quod perraro quidẽ euenire solebat) statim arripiebã: illudq. temporis pauxillulum mihi concessum in hac Bibliotheca Vaticana explicanda ad lucernam consumebam, lucubrationemq. ipsam Typographi commoditati in lucem edendam patiebar, ne in tanta temporis angustia totum opus mihi simul fere tandem aliquando imprimendum relinqueretur. Hinc factũ est, vt aliquot Inscriptiones, necnõ alia permulta, quæ infra subijcientur, suo loco apponere nõ potuerim: quædam vero hic repetuntur, quoniam declaratione indigere videntur. A vetustis igitur Obelisci Lateranensis Inscriptionibus, & ab eiusdem dedicatione exordiemur, vt dubitationibus quibusdam in primis occurramus.

DE OBELISCI LATERANENSIS ANTIQVIORI DEDICATIONE.

VAE hic oriuntur dubitationes, ad Obelisci Lateranensis antiquiorem dedicationem, inscriptionesq. hieroglyphicas latinitate donatas pertinent: dixi enim cum de ipso Obelisco sermonem habui, ipsum Heliopoli, hoc est, in solis Vrbe Aegyptia primum fuisse erectum ijs inscriptionibus hieroglyphicis insignitum, quas ego apposui ex Ammiani Marcellini verbis, quæ satis implicata

videntur. Sed quoniam de duabus hisce rebus, geminus mihi scrupulus iniectus est; quæ scripsi, rectiori quadam trutina, quoad fieri poterit, accuratius examinabo. Quod enim de Maximi Obelisci dedicatione antiquiori a me dictum est, id a veritate alienum esse nonnulli, & eruditi quidem viri affirmant. Ego autem, si Ammiani Marcellini verba satis implexa percepi, quod scripseram confirmabo: quodq. apud probatissimos Auctores reperi, in medium afferam: si enim aliud mihi constaret, palinodiam recantare non ægre ferrem. Id quod animi ingenuitati attribuendum esse mihi persuadeo. Dixi ergo Obeliscum illum omnium aliorum maximum Heliopoli, ciuitate Aegyptia, primitus fuisse erectum: nec id videtur abhorrere a verbis Ammiani, qui ipsum Obeliscum in Circo maximo se vidisse, & ab Heliopolitana ciuitate Aegyptia a Constantio Imp. fuisse transuectum ait, vel saltem innuit, vt ex eiusdem verborum serie aut vi colligi necesse est. Nec satis video cur magis per veterem Obeliscum, moles ab Octauiano Augusto Romam aduecta, quàm illa altera a Constantio translata intelligi debeat, etiamsi illa ab Octauio veteri Principe, vt ait Ammianus, hæc vero multis post annis a Constantio recens aduecta dicatur: vetustas enim ad molis etiam incisionem, antiquioremq. in Aegypto dedicationem referri potest: nam fieri potuit, vt Obeliscus Maximus prior alijs obeliscis ab Ammiano commemoratis, & fuerit incisus, atque in Aegypto, Solis numini præcipuo munere, eodẽ teste, fuerit dedicatus: qui etiã tamquam apex omnium eminebat, vt ipse ait. Adde etiam, quòd Hermapioni, & Ammiano maiorem de maiori, celebrioriq. Obelisco extitisse curam quàm de alijs credendum est: hinc Inscriptiones illas hieroglyphicas ab Hermapione interpretatas (cum aliæ ab eo interpretatæ non reperiantur) ad maiorem celebrioremq. Obeliscum pertinere, eundemq. Obeliscum Heliopoli primitus erectum fuisse censendum est, cum Soli eum dedicatum esse, eidemq. Soli præcipuum honorem Aegyptios, ea præsertim in ciuitate, præstitisse costet: Heliopolis enim ab Helio, Solis nomine, Solis Vrbs nuncupatur. Huic sentẽtiæ fauet Plinius, qui ait Ramisem, Rhamestẽ item dictum, in Solis Vrbe Obeliscum quadragenorũ, & octonum cubito-

Ammian. Marc. lib. 17.

Ammian. Marc. ibidem.

Plin. li. 36. c. 8. in fine

cubitorum erexisse: alterũ vero lõgitudine vndecenis pedibus, hoc est nonaginta nouẽ geometricis, qui palmos vsuales centũ & nonaginta octo efficiũt: cuiusmodi est Obeliscus, de quo hic verba facimus, sicut ab Architecto, qui hunc Obeliscũ ad Aedes Sancti Ioannis Lateranensis transtulit, & erexit, inuentũ est. Nec nostræ sententiæ refragatur primum Hexastichũ Inscriptionis Constantianę, in cuius versu postremo hãc molẽ e Thebis reuulsam fuisse legimus: Heliopolis enim est Ciuitas Aegypti inter Alexandriã & Coptum: & a Græcis, teste Diodoro Siculo, Thebe dicitur: ex qua ciuitate Obeliscus ipse a Constantino Alexandriã, recto itinere, deinde a Constantio Romam fuit transuectus. Et quoniam Heliopolis nomen in hexametro versu accommodari non potest, hinc Poeta, Inscriptionis Auctor, Thebarum, & non Heliopolis voce vsus est: Thebe enim est item ciuitas Aegyptiorum eminentissima, atque amplissima, vt Plato testatur. Hæc pro geminis mihi iniectis scrupulis eruendis dicenda visa sunt. Num veritatem sim assecutus, iudicent alij: & suo quisque sensu abundans, opinionem suam tueatur licet, & hac in re præsertim a memoria nostri temporis adeo remota, & in tanta Scriptorum, ac locorum nominum varietate: quarum quidem rerum omnis inuestigatio in coniectura sita est.

VETVS INSCRIPTIO
BASIS OBELISCI MAGNI,

quem e ruderibus Circi maximi erũtum Sixtus V. Pont. Max. ad Lateranensem Basilicam transferendum, erigendumq. curauit.

Hexastichum I.

PATRIS OPVS MVNVSQVE *suum* TIBI ROMA DICAVIT
AVGVSTVS *toto Constan*TIVS ORBE RECEPTO:
ET QVOD NVLLA TVLIT TELLVS, NEC VIDERAT AETAS
CONDIDIT, VT CLARIS EXA*equ*ET DONA TRIVMFIS.
HOC DECVS ORNATVM GENITOR COGNOMINIS VRBIS
ESSE VOLENS, CAESA THEBIS DE RVPE REVELLIT.

Hexastichum II.

SED GRAVIOR DIVVM TANGEBAT CVRA VEHENDI,
QVOD NVLLO INGENIO, NISVQVE, MANVQVE MOVERI
CAVCASEAM MOLEM DISCVRRENS FAMA MONEBAT.
AT DOMINVS MVNDI CONSTANTIVS OMNIA FRETVS
CEDERE VIRTVTI, TERRIS INCEDERE IVSSIT
HAVT PARTEM EXIGVAM MONTIS, PONTOQVE TVMENTI.

Hexastichum III.

CREDIDIT, ET PLACIDO *vexerunt æquora flu*CTV
LITVS AD HESPERIVM *Tiberi* MIRANTE CARINAM.
INTEREA ROMAM TA*po*RO VASTANTE TYRANNO
AVGVSTI IACVIT DONVM STVDIVMQVE LOCANDI,
NON FASTV SPRETI, SED QVOD NON CREDERET VLLVS
TANTAE MOLIS OPVS SVPERAS CONSVRGERE IN AVRAS.

Hexastichum IIII.

NVNC VELVTI RVRSVS RV*fis* AVVLSA METALLIS
EMICVIT, PVLSATQVE POLOS HAEC GLORIA DVDVM
AVCTORI SERVATA SVO, CV*m* CAEDE TYRANNI
REDDITVR, ATQVE ADITV RO*mæ* VIRTVTE REPERTO
VICTOR OVANS VRBIQ*ue locat sublime* TROPAEVM,
PRINCIPIS ET MVNVS CONDI*gnis v*ſQVE TRIVMFIS.

Quamuis Inſcriptionem hanc vetuſtam ſuo iam loco ap-
Pag. 17. & 18. poſuerimus, in hac tamen Appendice duximus repetendam, vt nonnulla, quæ ſcitu digna ſunt, dignoſcantur. Nam Michael Mercatus Protonot. Apoſtolicus labore non modico, ſummaq. ingenij perſpicacitate duce, bonarumq. artium cognitione comite, vt minores indicant characteres, Inſcriptionem ipſam corroſam, & dilaceratam, vel in varias partes diuulſam e ruderibus eruit, & in hanc formam redegit.

Antea vero quàm ad amuſſim fuiſſet concinnata, eam alij raptim typis mandarunt erroribus conſperſam, quam ego,

quoad

quoad potui expurgaui, dum suo loco dictam Inscriptionem in his Commentarijs apponere studebam: vbi legitur Tropæum pro Trophæum iuxta vsum scribendi antiquum, vt inibi hac de re satis dictum puto. Sed quoniam ego huius vocis, *Tropæum*, similitudine deceptus in quarto versu primi Hexastichi, & in postremo Quarti, Triumpis pro Triumphis siue pro Triumfis, sicut eo tempore scribi solebat, reliqui; hinc vocem hanc *Triumfis* (non Triumpis nec Triumphis) a Michaele Mercato in Obelisci basi inuentã sicut ipsummet id ita esse non semel asseuerasse audiui, pro Triumphis reposui. Antiqui enim F, pro Ph, non raro vsurpabant, sicut alibi, tum ex priuatis, tum etiam ex publicis Inscriptionibus a me demonstratum est. Ita contra: Quod antiquiores item Latini per Ph, scribebant, vt phama, phanum, & phagus, nos per F, scribere solemus, vt Fama, Fanum, & fagus. *Pag. 17. & 18.* *Pag. 200. & 201.* *Pag. 140.*

In postremo secundi Hexastichi versu *Haut* pro Haud legitur, T, pro D, interdum ab antiquis Latinis sumpto, sicut e conuerso D, pro T nõ raro ab ijsdem vsurpatũ fuisse inueni. Qui enim T, pro D, vsi sunt, mollem sonum euitare voluisse iudicati sunt, duriorem vel sicciorem sequentes, vt patet ex Inscriptionibus non paucis marmore incisis. Exempla sunt hæc: *Alexsanter*, pro Alexander Romæ in Aedibus Marchionis Riani. *Aput* pro Apud, Romæ in Aedibus Coritianis ad Forum Traiani, in hortis S. Sebastiani ad Viam Appiam, & in Aedibus Capranicorum. *Aliut*, pro Aliud apud Sudorinos ad S. Rocchum. *At* pro Ad, Veronæ in ædibus Ioan. Baptistæ Orthij. *Atsigno*, pro Adsigno Romæ. *It*, pro Id Brundisij extra Vrbem. *Quot*, pro Quod infra Prænestе in vinea quadam. *Set*, pro Sed in Pratis Quinctijs in vinea, in hortis Carpensibus, & alibi. In Aedibus Masæiorum extat Inscriptio publica marmore incisa, satis longa, e Cæritibus allata, de eorundem Cæritum Municipio, Q. Ninnio Hasta, & P. Mãlio Vopisco Cos. anno ab Vrbe cõdita 866. Traiano Imperãte: & in ea legitur *Set*, pro Sed, & *It*, pro Id. *Set* pro Sed in vetustioribus scriptis, & impressis Antiphonarijs Ecclesiasticis. *Anno Domini 99.*

Ad hanc eandem rem comprobandam hoc loco libet apponere quod Linacer, Aldus, & alij recentiores, sed eruditi sane viri scriptum reliquerunt in hanc fere verborum formam:

T, vsur-

T, vſurpatū eſt pro D. & D, pro T. nam veteres dixere *Adque*, nos *Atque*, ſane melior priſcorum ratio: nam & mollior ſonus eſt, & origo ſeruatur: præpoſitionis enim vis adhuc manet, vt dicamus: Tu *atque* ego: & ſit, Tu & *adte* ego. Sed antiqui voluere diſcrimen eſſe inter præpoſitionem & coniunctionem. Eiuſdem modi fuit, *Sed:* nam e contrario olim erat, *Se Et:* diſiungit enim, Tu curris, *Se Et* ego ſedeo. Separata enim eſt actio mea ab opere tuo. Aduerſatur enim vox illa, *Se*, vt ſeorſum, ſecurus, ſegrego, ſeparo, & alia innumera. Etiam, *Aud*, non *Aut* et illi dixere, et nos dicere deberemus: nam ſi negatiuæ *Haud* addita eſt aſpiratio, differentiæ cauſſa, ſane cetera elementa ad quærendum diſcrimen non ſunt mutanda, quin fortaſſe potius vtrumque ſicciore elemento ſcribendum ſit, *Aut*, *Haut*, Græcum enim fuit, Αὖτι. Omnis autem diſiunctio vim obtinet negationis. Hæc de vſu litterarum D, pro T, et T, pro D, ne quis poſthac Haut pro Haud mendū eſſe opinetur, ſicut fortaſſe aliqui arbitrati ſunt, qui *Haud* pro *Haut* repoſuerunt: quos ego, qui *Haud* pro *Haut* impreſſum reperi nondum alloquutus Mercatum, qui vetuſtam Inſcriptionem in varias partes diuulſam vidit, et concinnauit, in priſtinamq. formam diligenter, et ingenioſe quidem redegit, imitari coactus fui.

Taporus pro Magnentio. In tertio tertij Hexaſtichi verſu, TAPORO pro Magnetio intelligi debet, vt Mercatus recte ſentit: Magnentius enim dictus eſt Taporus Tyrannus, quia apud Helenam, caſtrum Tapororū, qui Cantabriæ Populi ſunt, montibusq. pyreneis proximi, Conſtantem Conſtantij fratrem interfecit. Hinc Mercatus eam vocem, *Taporo*, cuius duæ litteræ mediæ deſiderabantur, reſtituit.

Plin. lib. 36. cap. 8. In primo quarti Hexaſtichi verſu per Metalla rufa lapidis Syenitis fodinas idem Mercatus intelligendas teſtatur: ex quo lapide omnes Obeliſcos eſſe affirmat. Rufus enim color Græce πυῤῥός dicitur: a quo Syenites lapis etiā dictus eſt pyrrho pœcilus. Hæc de vetuſta Inſcriptione, quæ ad baſem Obeliſci Lateranenſis inciſa olim extabat. Qui plura de hac Inſcriptione ſcire cupit, ad librum Mercati de Obeliſcis conſcriptum & eruditionis plenum confugiat.

DE

DE NOVIS OBELISCI INSCRIPTIONIBVS

Ad Aedes sanctæ Mariæ de Populo erecti.

VM Obelisci, quem Cæsar Augustus ex Aegypto in potestatem Populi Romani redacta Romam in Circum maximum transtulit, Soliq. dicauit, translationem, et erectionem ad Ædes sanctæ Mariæ de Populo imprimendam curabam, nondum, vt dixi, nouæ Inscriptiones in eiusdem Obelisci basi erant incisæ; hinc eæ, quas infra videre est, suo loco apponi non potuerunt. Inscriptiones nouæ in hanc leguntur verborum formam:

Inscriptio I.

ANTE SACRAM ILLIVS AEDEM
AVGVSTIOR LAETIORQ. SVRGO,
CVIVS EX VTERO VIRGINALI
AVG. IMPERANTE
SOL IVSTITIAE EXORTVS EST.

Inscriptio II.

SIXTVS V. PONT. MAX.
OBELISCVM HVNC A CAES. AVG.
SOLI IN CIRCO MAX.
RITV DICATVM IMPIO,
MISERANDA RVINA FRACTVM OBRVTVMQ.
ERVI, TRANSFERRI, FORMAE SVAE REDDI,
CRVCIQ. INVICTISS. DEDICARI
IVSSIT
A. M. D LXXXIX. PONT. IV.

Ceteræ

Ceteræ Inſcriptiones duæ, quæ ſunt vetuſtæ, & in eadem baſi inſculptæ conſpiciuntur, vnius, & eiuſdem ſunt argumenti: cuius exemplum ſuo loco appoſuimus.

DE SACELLO SIXTIANO.

OC in Sixtiano Sacello, ſtatuis ſeptem marmoreis candidi coloris, & pulcherrimis quidem, necnon Inſcriptionibus, & picturis nunc prætermiſſis, quas ſuo iam loco deſcripſimus, extat etiam Statua Sixti V. Præſepe Chriſti Domini adorans, inſcriptionibus item decoranda, de qua prius mentionem non fecimus ob cauſas ſuperius enarratas. Ad dextram Sacelli Altare ſanctæ Luciæ ſanctorum Innocentum reliquijs inſignitum conſpicitur: ad læuam vero, Altare ſancto Hieronymo dicatum. Illud in honorem ſanctæ Luciæ, in cuius feſto die SIXTVS V. natus eſt: hoc autem in honorem S. Hieronymi, cuius Titulo, dum erat Cardinalis, decorabatur, idem SIXTVS hoc loco ſtatui mandauit. De ſanctiſſimo Chriſti Præſepio in hoc Sacellum mira arte tranſlato, omniq. admiratione, venerationeq. digno quoſdam olim edidimus verſus, quos ob oculos ponere libuit, vt infra videre eſt.

Pag. 30. 31. & 32.

Anno Domini. 1521.

De Sanctiſs. CHRISTI PRAESEPIO, a SIXTO V. Pont. Max. in ſplendidiſſimum Sacellum tranſlato.

AVguſtum in Terris cur dat Præſepe TONANTI
SIXTVS? vt in Cælo nunc ſibi tecta paret.

IDEM.

ASTRA, Polumq. refert SIXTVS, cunabula CHRISTI
Dum nouat, & ponit ſplendidiore loco.

IDEM.

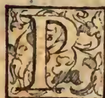
A SIXTO hic quicumque vides Præſepe repoſtum,
Phidiacam dicas, Parrhaſiamq. manum.

IDEM

IDEM.

CVR SIXTVS Præsepe nouat mira arte vetustum,
Quo nitidas stellas æquiparatq. Polum?
Namque Opifex rerũ hic fuit, hic Moderator Olympi,
Hic Spes, hic Vita, hic vnica nostra Salus.

DE TRANSLATIONE CORPORIS PII V. in Sacellum Sixtianum.

PIVS Quintus, summum veræ pietatis fuit exemplar, clarissimum catholicæ religionis lumen, ac sanctitatis splendor. Hinc SIXTVS Quintus tanta illius merita, magnaq. ab eodem in se collata beneficia singulari pietatis officio prosequi cupiens, corpus eius Christiana sollemniq. pompa ac Pontifice digna suum in Sacellum transferri mandauit; ibiq. nobili structura, & vere Pontificia ipsum locari iussit. De hac autem translatione, quã suo loco descripsimus, tetrastichum, quod infra cernitur, edidimus in hanc verborum formam: Pag. 30. 31. 32. & 33.

HIC, vbi iam CHRISTVS voluit de Virgine nasci,
Mandauit SIXTVS condier ossa PII,
Vt fateare piè, vicinum hunc esse TONANTI,
Præsepi veluti proximus est Tumulus.

DE STATVA SANCTI PETRI ÆNEA in Columnæ Traianæ fastigio erecta.

DE COLVMNA Cochlide Traiano olim erecta, Parthis, & Dacis ab eo deuictis, nunc autem B. Petro dedicata, in cuius fastigio eiusdem Apostolorum Principis simulacrum collocatum est, suo loco satis dictum esse arbitror. Quare infra non nisi quædam carmina apponentur, quæ de Statua San- Pag. 13 & 14.

cti Petri supra columnam Traianam erecta olim conscripsimus hisce verbis:

BELLICA Traiani spectat dum Roma trophæa,
Erigit huic Cochlidem, sculpit & historiam.
SIXTVS dum Petri veneratur mille triumphos,
Erigit huic Statuam, subijcit & Cochlidem.
Petrus enim CHRISTO generosus vicit ouantes
Terrarum Reges, tartareosq. Duces:
Felix hinc meritò SIXTVS, cognomine Quintus,
Victori Petro tanta trophæa dicat.

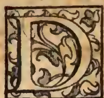
IDEM AVCTOR

DE SANCTISSIMA CHRISTI CRVCE, deq. sacra B. Petri Statua ænea: illa in Cæsaris Obelisci, hac vero in Traiani Columnæ Cochlidis fastigio erectis.

NVMINA falsa potens pretioso sanguine Christus
Abstulit, et lusit sæcula vana Iouis:
SIXTVS id exequitur, Christi dum iura tuetur,
Dum Petri Cymbam tractat, et Imperium:
Dæmonibus pulsis, Obeliscum, altamq. Columnam
Lympha lustrali purgat, et ore sacro.
Sustinet hæc Statuam Petri, Christi ille Triumphum,
Traiani hæc perdit, Cæsaris ille decus.
Successor Petri, Christiq. Vicarius idem,
Et Christo, et Petro clara trophæa sacrat.

DE

DE COLVMNAE ANTONIANAE INSCRIPTIONIBVS, ET HISTORIIS.

E COLVMNA Cochlide Antonino Pio Imperatori olim erecta, a SIXTO QVINTO instaurata, in cuius fastigio Statua S. Pauli ab eodem Sixto fuit collocata, satis dictum esse reor eo in Emblemate, quod ad Christianam, & vere piam Columnæ dedicationem, sacramq. statuæ erectionem pertinet. Nunc reliquum est, vt nouas Inscriptiones, quas inibi apponere non potuimus ob causam iam enarratam, subscribam. Inscriptiones sunt quæ infra leguntur:

Ad Occidentem.

M. AVRELIVS IMP.
ARMENIS PARTHIS
GERMANISQ. BELLO
MAXIMO DEVICTIS
TRIVMPHALEM HANC
COLVMNAM REBVS
GESTIS INSIGNEM
IMP. ANTONINO PIO
PATRI DEDICAVIT.

Ad Meridiem.

SIXTVS V. PONT. MAX.
COLVMNAM HANC
COCHLIDEM IMP.
ANTONINO DICATAM
MISERE LACERAM
RVINOSAMQ. PRIMAE
FORMAE RESTITVIT
A. M. D. LXXXIX. PONT. IV.

Ad Orientem.

SIXTVS V. PONT. MAX.
COLVMNAM HANC
AB OMNI IMPIETATE
EXPVRGATAM
S. PAVLO APOSTOLO
AENEA EIVS STATVA
INAVRATA IN SVMMO
VERTICE POSITA D.D.
A. M. D. LXXXIX. PONT. IV.

Ad Septentrionem.

TRIVMPHALIS
ET SACRA NVNC SVM
CHRISTI VERE PIVM
DISCIPVLVM FERENS
QVI PER CRVCIS
PRAEDICATIONEM
DE ROMANIS BARBARISQ.
TRIVMPHAVIT.

Iul. Capitol. in vita M. Antonini philosophi. *Ex Iul. Capitol.*

Quamuis Columna hæc Antonino Pio fuerit olim dedicata a Marco Antonino philosopho, in eius filium adscito, qui deinde, Iulio Capitolino teste, M. Aurelius Antoninus dictus est; historiæ tamen in ea exculptæ ad præclara Marci Aurelij gesta pertinent: nam Antoninus Pius nihil annotatu siue memoria dignum in bellis gessisse fertur, sed Marcus Aurelius de Armenis, & Parthis, necnon de Germanis, Quadis videlicet, Marcomannis, siue Morauis, & alijs Populis, qui, vt nonnulli Scriptores prodierunt, equorũ & vulpium carnibus delectãtur, victoriam reportauit. Huius igitur generis Victoriæ in Colum-

in Columna Antoniana exculptæ conſpiciuntur, & præſertim memorabile illud factum & omni admiratione dignum, ſiue egregium Chriſtianæ victorię trophæum repræſentatur, quod Marco Aurelio Chriſtianæ multitudinis precibus in bello Germanico, ſiue Marcomannico accidiſſe proditum eſt. Cum enim Marcus Aurelius in media Germania ſuo cum exercitu montibus vndique concluſus, ingenti aquæ penuria laboraret, miraq. ſiti vexaretur, Chriſtianos cohortatus eſt, vt opem a Deo peterent, atque aquam precibus impetrandam curarent. Quod quidem factum eſſe conſtat: nondum enim Chriſtiani orationibus finem impoſuerunt, & ecce tonitrua audiri, & fulmina micare cœperunt, pluuia diuinitus miſſa, ex qua Romanorum exercitus ſeſe recrearunt, hoſte vero magna ex parte fulminibus tacti interiere. Hinc de Romanorum hoſtibus illud Pſalmi dici poterat: Intonuit de cælo Dominus, & Altiſſimus dedit vocem ſuam, grando, & carbones ignis: miſit ſagittas ſuas, & diſſipauit eos: fulgura multiplicauit, & conturbauit eos. De Romanis autem illud: Apparuerunt fontes aquarum. Et: Fulgura in pluuiam fecit.

Pſal. 17.

Pſal. 134.

Hæc res effecit vt Marcus Aurelius Chriſtianos mirum in modum commendaret, eamq. Chriſtianorum multitudinem fulminantium nomine nobilitaret, vel eoſdem ſaltem legioni eiuſdem nominis aggregaret, Chriſtianumq. nomen Chriſtianis crimini tempus in poſterum haudquaquam foret, vt ex eiuſdem Imperatoris Epiſtola ad Senatum miſſa late patet. Huius generis Epiſtola & Græce, & Latine conſcripta reperitur apud probatiſſimos Auctores. Latina vero, quam infra apponere libet, in Bibliotheca Vaticana legitur in hanc verborum formam:

IMP. CAESAR. M. AVRELIVS. ANTONINVS. AVGVSTVS. PARTHICVS. GERMANICVS. SARMATICVS. PONTIFEX. MAXIMVS. TRIBVNITIAE. POTESTATIS. XXVIII. IMP. VII. COS. III. PATER. PATRIAE. PRO. COS. S. P. Q. R. S. D.

Certiores vos feci de conſilij propoſitiq. mei magnitudine, & quæ in Germania mihi in diſcrimine atque obſidione, alia ex alijs acciderunt, quum in eius medio, labore atque æſtu confectus

Al. Cotini, vel Carnutij.

Dracones, militaria Barbarorū signa.

confectus fuissem. Sane dum Carnuti essem, speculatores nobis indicarunt septuagintaquattuor hostium dracones prope nos nouem millibus adesse: idemq. Pompeianus, quem bello ducem præfecimus, quod nos quoque videbamus, renunciauit. Cumq. in nostrorum militum exercitu haberemus tantum legiones Primam, Decimam, Geminam, & Frentensem: hostium vero nongentorum & septuaginta septem millia; measq. ipsius copias cum ingenti Barbarorum atque hostium exercitu comparassem, deos patrios votis susceptis rogaui. Sed cum ab eis negligerer; meq. ab hostibus premi animaduerterem; copiarum mearum paucitatem contemplatus, eos qui apud nos Christiani dicuntur, accersiui ac rogaui; inueniq. magnam eorum multitudinem: illosq. minis compuli, quod minime decuerat, propterea quòd postea illorum vim ac potestatem cognoui. Itaque non ad telorum præparationem, non ad armorum, neque ad tubarum vsum se contulerunt: hoc enim illis facere Dei causa & nomine, quem in conscientia gestant, gratum non est. Aequum igitur est, vt quos impios esse & a Deo alienos opinabamur: eos existimemus Deo munitos esse. Cum enim se humi proiecissent, non solum precati sunt pro me, sed etiam pro toto hoc exercitu, vt famis, ac sitis, qua vrgebamur, remedium aliquod afferretur: quinque enim diebus aquam non sumpseramus, quòd ea non suppeteret. Eramus enim in media Germania montibus vndique conclusi. Simul autem atque sese humi abiecerunt, ac Deum illum precati sunt, quem ego ignorabam: statim e cælo pluuia delapsa est in nos quidem frigidissima, in Romanorum vero hostes grando, ignis specie ac similitudine, & fulmina: eorumq. orationibus ac precibus statim præsto Deus fuit, qui neque vinci, neque expugnari potest. Quamobrem illinc exorsi, concedamus talibus, vt sint Christiani, ne qua arma eius generis contra nos petant, & impetrent. Censeo autem neminem, quòd Christianus sit, esse in crimen & in iudicium vocandum. Quòd si quis inuentus fuerit, crimini dare cuipiam, quòd Christianus sit, ei quidem qui in crimen vocatur, manifestum fieri volo, si nihil aliud obiectum est, quàm quòd Christianus tantum, dimitti: eum autem, qui Christianum accusauit, viuum exuri: illum

Euseb. lib. 4. cap. 12. de hist. Eccles.

illum vero, qui Christianum se esse professus fuerit, periculo omni, quod ob eam rem ei intendebatur, liberatum: Is, cui prouincia commissa est, nequaquam ad pœnitentiam adigat, aut libertatem ei adimat. Hæc autem S. C. etiam sanciri volo; atque hoc meum edictum in foro Diui Traiani proponi, vt legi possit. Curæ autem erit Vetrasio Pollioni Præfecto Vrbi, vt ad omnes prouincias hæc constitutio mittatur: neque quisquam, qui eam exscribere, vel ipsa vti voluerit, prohibeatur. Valete.

Iustinus Martyr Apol. 2. sub finem.

De hac huiusmodi historia Tertullianus apertam mentionem facit, dum ad Scapulam Carthaginis præsidem, vel proconsulem scribens ait: Marcus Aurelius in Germanica expeditione Christianorum militum orationibus ad Deum factis imbres in siti illa impetrauit. De Marci Aurelij Epistola, quam supra apposuimus, idem Tertullianus luculentum præbet testimonium dicens hunc in modum: Si litteræ Marci Aurelij grauissimi Imperatoris requirantur, quibus illam Germanicam sitim, Christianorum forte militum precationibus impetrato imbre discussam contestatur, sicut non palam ab eiusmodi hominibus pœnam dimouit, ita alio modo palam dispersit, adiecta etiam accusatoribus damnatione, & quidem tetriore. Hæc Tertullianus. Huius item Epistolæ meminit Iustinus Martyr, eamq. sub finem Apologiæ secundæ scriptam reliquit. Idem Orosius lib. 7. cap. 15. De hac historia, vel Epistola testatur Eusebius lib. 4. hist. Eccl. cap. 12. & 13. De hac eadem historia testimonium protulit Apollinaris Episcopus Hierapolitanus in Phrygia. Idem Polyeuctus Martyr clarissimus, eiusdem Fulminatricis legionis miles, vt Metaphrastes ait. Idem Gregorius Nyssenus. Idem Niceph. lib. 4. hist. Eccl. cap. 12. Et Bapt. Egnatius lib. 5. cap. 7. Et Onuphr. Panu. lib. 2. Fast. Et Cæsar Baron. in Annal. Eccl. Anno Christi 176.

Tertul. li. ad Scapulam. Ann. Christi 200.

Tertull. in Apolog. aduers. Gentes. cap. 5.

Iustinus Mart. anno Christi 148.

Eusebius. Orosius. Apollin. Polyeuct. Metaphr. die 9. Ian. Greg. Nyss. in Quadr. Mart. Niceph. Egnat. Cæsar Baron.

Hæc eadem historia ab Ethnicis scriptoribus enarratur, nec est qui eam inficietur. Hi autem huiusmodi factum vel magicæ arti, vel Marci Aurelij precibus adscribunt. Et quamuis nemo fere illorum hominum sit, qui auxilium diuinitus obtentum Christianis acceptum ferat, nemo tamē Epistolam illam confictam, & supposititiam esse ait. Dion autem historicus

Dion. hist.

ricus cognomento Caſſius, patria Nicæus, vir conſularis, qui Romanam hiſtoriam libris lxxx. comprehendit, copioſe teſtatur vnam Chriſtiani nominis legionem illud pluuiæ donum impetraſſe. Suidas vero rem omnem ad magiæ præſtigias refert, & præſertim in Iulianum quendam Chaldæum Magum reijcit, ſeu Arnuphin Aegyptium philoſophum magiæ præſidio præpollentem, a quo exercitum Romanum periclitantem conſeruatum eſſe ait: Sed Iulius Capitolinus in Marco Philoſopho id omne ipſi Imperatori M. Aurelio Antonino aperte tribuit. Nos autē magis Antonini Epiſtolæ quàm alijs Ethnicis fidem adhibere debemus: nam de fide eiuſdem Epiſtolæ nos dubitare nō patitur Antonini conſtitutio, quā ille in huius rei memoriam gratitudinis ergo ſanciuit.

Suidas in dict. Iulianus.

Iulius Capitol.

De hac Triumphali Columna Ioſephus Caſtalio, vir ſane eruditus Commentarium ſoluta ſcripſit oratione. De miraculo autem per Chriſtum in Marci Aurelij Imperatoris gratiam aduerſus barbaros facto elegantem edidit Elegiam.

Ioſephus Caſtalio.

Vt autem huic rei finem imponamus, ad columnam illam Antonini Cochlidem reuertamur dicentes, huius generis miraculum tam inſigne, Chriſti virtute editum, ad perpetuam rei memoriam dicta in columna fuiſſe exculptum, ſed imagine quadam, quæ Iouem Pluuium imbres, & fulgura demittentem, atque ex altera parte Romanos recreatos, ac lætabundos, ex altera vero Barbaros fulminibus occiſos repræſentat, vt apud Cæſarem Baronium Eccleſiaſticæ hiſtoriæ non minus doctum, quàm accuratum ſcriptorem videre eſt, qui huiuſmodi imaginem in columna inciſam, forma ænea diligenter exprimendam curauit. Ego vero ligneam formam hoc loco repræſentandam volui, vt in ſequenti pagella cernere licet.

Cæſar. Baron. To. 2. Annal. Eccleſ.

Quamuis

Quamuis autem Marcus Imperator pluuiæ munus Christianorum precibus diuinitus datum per publicas litteras confeſſus fuerit, Gentilitas tamen Ioui pluuio illud acceptum referens Iouis alatam imaginē largientis pluuiam, barba admodū prolixa, & brachijs extēſis expreſſam, in Columna ipſa exculpſit, Christianæ gloriæ monimento præclariſſimo, ſed propter Ethnicā ſuperſtitionē adiectā ſubobſcurato. Hinc ob talē impietatē, columnā illam partim barbarico olim furore, Deo ſaltē permittente, incenſam, partim vero cælitus fulminet actā fuiſſe credendū eſt. Verum vt impietas ipſa magis aboleretur, SIXTVS V. Pontifex Max. eam columnā multis in locis fractā & laceram, ſummo ſtudio, magnaq. impenſa reſtaurādam, & in priſtinā formam reſtituendā, exorcizandāq.

 curauit,

curauit, in eiusq. fastigio pro Marco Antonino Philosopho, & pro Antonino Pio, æneum, & inauratum simulacrum Sancti Pauli, qui verus Christianæ fidei Philosophus, & Doctor Gentium fuit, veramq. pietatem Christianam excoluit, & propagauit, collocari iussit, vt hoc item facto, veram non fuisse pietatem illam Antonino Pio tributam, ob quam præsertim virtutem columnā, ac statuam sibi a Marco filio erigendam cōmeruit, ostenderetur. Virtutes enim, vt ait Sanctus Pater Augustinus, nisi ad verum Deum referantur, non virtutes, sed vitia iudicanda sunt, iuxta illud Apostoli dictum: Quod non est ex fide peccatum est: nam a communi Theologorum schola, vt alias in hanc sententiam interpretationes posthabeam, omnis vita infidelium peccatum nuncupatur ex quadam concomitantia, peccato scilicet infidelitatis concomitante omnes infidelium actiones.

S.Aug.lib. 19.de ciu. cap.25.
Rom. 14.

Infideles enim, quatenus infideles, efficere possunt aliquod opus bonum, quod de genere bonorum dicitur, illud tamen opus bonum, vt eleemosyna, & id genus alia, vt Aegidius Romanus & alij Doctores inquiunt, si ad idolum, vel ad inanem gloriam referatur, peccatum omnino est: quia est opus bonum, sed non bene factum: si autem non ad idolum, nec ad inanem gloriam illud referatur, sed naturali quadam pietate, non tamen est omnino bonum, peccato infidelitatis concomitante, formaq. operis, charitate scilicet, deficiente. Et sicut, teste Aristotele, iustus ille non est censendus, qui iuste non agit, etiamsi iusta faciat, iuxta illud præceptum: Iuste quod iustum est persequeris; ita nec pius iudicandus est qui pietatem quādam hoc vel illo modo præstat, peccato scilicet infidelitatis concomitante, quo saltem Antoninū Pium suam exercuisse pietatem, censendum est. Id quod alijs item Gentilibus vera fide carentibus accidisse dicas oportet, qui virtutes tanquā animæ facultatum perfectiones, non tanquam ad optimum & supremum finem, Deum verum, ordinatas cognouerunt. Quare sanctus Bonauentura recte ait, Philosophos pennas habere struthionis, qui etiamsi alas habeat, non tamen instar aliarum auium volare potest. Gentilium enim virtutes, quæ vicem alarum in hominibus quodam modo gerunt, nec sunt fide illustratæ, nec spe sustentatæ, nec Christia-

Aegid.Roman.li.2. sent. dist. 41. q. 2. art. 3.
Arist. lib. 2. Moral. Nichom. cap.4.
Deut. 16.
S. Bonau. 5 hexaem. ser.7.10.1.

na

na denique charitate informatæ, hominem ad æternæ vitæ præmium eleuare non queunt. Quare huiusmodi pietate insigniti non vere pij, sed potius impij quadam ex parte dici possunt. Quam profecto rem SIXTVS QVINTVS facto ipso explicauit, dum in columnæ vertice verum pietatis cultorem, Gentium Doctorem, & vas electionis Sanctum Paulum, seu Pauli simulacrum collocauit, atque ita, vt non insulse cecinerit Blancus in hanc verborum formam: *Pag. 36.*

Iure Antoninum Paulo vis, SIXTE, subesse:
Nam vere hic pius est, impius ille Pius.

Iure quidem: nā sicut hæc columna a Marco Aurelio Philosopho fuerat dedicata Antonino Pio, seu potius impio, si falsa religio spectetur Imperatoris, qui *Sixto* primo sedēte imperauit, ita a *Sixto* ipsi Paulo vere Pio, veroq. Christiano Philosopho, ac Gentium Doctori erat consecranda, vt iniuria Deo illata, dum Imperatori, qui temporibus *Sixti* primi vixit, Columna dicatur, a *Sixto* quoque optimo iure vindicaretur. *Ex histor. Tarchag. par. 2. lib. 3. Et Annal. Eccl. Cæs. Bar. to. 2. & alijs.*

Hæc de Columna Antoniana, deq. Ethnicorū virtutibus, de quibus alibi prolixiorē habui sermonē dū quærerē, num Philosophi in lege naturæ saluari potuerint: vbi multa, & scitu quidē digna de Platone recitantur. Nunc reliquū est, vt cetera ad Bibliothecæ Vaticanæ Appendicē pertinētia transeamus. *Lib. de Pastitia Italica lingua cōscripto. Multa itē de Plat. supra. pagina 114.*

APPENDIX DE DIALECTIS,

hoc est de varijs linguarum generibus.

RAPTIM ego, & currente quasi, vt dicitur, calamo, grauioribus negotijs distentus variarū linguarum characteres, eorumq. inuentores suo iam loco descripsi. Hinc de Dialectis Appendicem hic conscribendam censui, vt quisque maiorem inde, exactioremq. cognitionem adipisci valeat. Gentes enim, & linguas septuaginta quinque esse multi hac ratione ducti dixerunt quòd Moyses scripsit, Animas exijsse ex Iacob in vniuersum quinque & septuaginta, quæ in Aegyptum descenderunt: vel vt alijs placet, septuaginta duas esse linguas e totidem capitibus fami- *Euphorus & alij ex Clem. Alexan. Gen. 46. Exo. 1. Act. 7. Gen. 10.*

liarum, quę in Genesi recensentur. Reliquæ vero linguæ multæ ad vnum genus commune, quod duas, aut tres, pluresve dialectos contineat, referendæ sunt.

Hoc autem loco silentio prætereundum non est, cur in Genesi, & in Exodo septuaginta, in Actibus vero Apostolorũ septuaginta quinque fuisse animas, quæ in Aegyptum ingressæ sunt, legatur. Ad quam rem declarandam, subscribam quæ S. Hieronymus docet hisce verbis: Omnes animæ (inquit) quæ ingressæ sunt cum Iacob Aegyptum, & quæ exierunt de femoribus eius absque mulieribus filiorum Iacob animæ sexagintasex. Filij autem Ioseph, qui nati sunt ei in Aegypto, animæ nouem. Omnes ergo animæ, quæ ingressæ sunt cum Iacob Aegyptum, septuagintaquinque, quòd excepto Ioseph & filijs eius, sexagintasex animæ, quæ egressæ sunt de femoribus Iacob, introierunt Aegyptum, nulla dubitatio est. Ita enim & paulatim per singulos supputatus numerus approbat, & in Hebræis voluminibus inuenitur. Hoc autem quod in septuaginta Interpretibus legimus, Filij autem Ioseph, qui nati sunt ei in Aegypto, animæ nouem, sciamus in Hebræo pro nouem esse duas. Ephraim quippe & Manasse antequàm Iacob intraret in Aegyptum, & famis tempus ingrueret, nati sunt de Aseneth filia Phutipharis in Aegypto. Sed & illud, quod supra legimus, Facti sũt autẽ filij Manasse, quos genuit ei concubina Syra Machir, & Machir genuit Galaad, Filij autẽ Ephraim fratris Manasse Suthalaam Ethaam; Filij vero Suthalaam Edom additum est. Siquidem id quod postea legimus, quasi per anticipationem factum esse describitur. Neque enim illo tempore, quo ingressus est Iacob Aegyptum, eius ætatis erant Ephraim & Manasse, vt filios generare potuerint. Ex quo manifestum est, omnes animas, quæ ingressæ sunt Aegyptum de femoribus Iacob, fuisse septuaginta, dum sexagintasex postea ingressæ sunt, & repererunt in Aegypto tres animas, Ioseph scilicet cũ duobus filjs eius. Septuagesimus autem ipse fuerit Iacob. Hanc rem ne videamur aduersum scripturæ auctoritatem loqui, etiam septuaginta interpretes in Deuteronomio transtulerunt, quòd in septuaginta animabus ingressus est Iacob in Aegyptum. Si quis igitur nostræ sententiæ refragatur, scripturam inter se contrariam

S. Hieron. in Gen. to. 3.

Ex Gen. 46. Et Exo. 1

Ephraim & Manasse filij Ioseph.

Quinque filij filiorũ Ioseph.

Conciliatio locorum.

Deut. 10.

trariam faciet. Ipſi enim ſeptuaginta interpretes, qui hic ſeptuaginta quinque animas per prolepſim cum Ioſeph & poſteris ſuis Aegyptum ingreſſas eſſe dixerunt, in Deuteronomio ſeptuaginta tantum intraſſe memorant. Quòd ſi econtrario nobis id opponitur, quomodo in Actibus Apoſtolorum in concione Stephani dicatur ad populum, ſeptuaginta quinque animas ingreſſas eſſe Aegyptum, facilis excuſatio eſt. Non enim debuit ſanctus Lucas, qui ipſius hiſtoriæ ſcriptor eſt, in Gentes Actuum Apoſtolorum volumen emittens, contrarium aliquid ſcribere aduerſus eam ſcripturam, quæ iam fuerat Gentibus diuulgata. Et vtique maioris opinionis illo duntaxat tempore ſeptuaginta interpretum habebatur auctoritas, quàm Lucæ, qui ignotus & vilis, & non magnæ fidei in nationibus ducebatur. *Obiectio.* *Act. 7.* *Reſpõſio.*

Hoc autem generaliter eſt obſeruandum, quòd vbicumque ſancti Apoſtoli, aut Apoſtolici viri loquuntur ad populos, ijs plerumque teſtimonijs abutuntur, quæ iam fuerant in Gentibus diuulgata. Hæc S. Hieronymus loco ſupra citato. Reliquum eſt vt ad Dialectos reuertamur. *Regula.*

Dialectus eſt dictio quæ peculiarem alicuius loci notam præſefert, vel propriam aut communem Gentis characterem oſtendit. Hinc Græci dialectorum ſuæ linguæ differentias quinque, Atticam ſcilicet, Ionicam, Doricam, Æolicam, & Communem habere dicuntur. Voces autem barbaræ a Græcis vſurpatæ gloſſæ dictæ ſunt, vt Clemens Alexandrinus teſtatur: ob idq. Galenus gloſſas Hippocratis, ideſt priſca, & obſoleta in eius libris vocabula proprio libro interpretatus eſt. *Dialectus quid ex Clemente Alexand. lib. 1. Strom.* *Clem. Alexan lib. 1. Strom.*

Dioſcurias, Vrbs in Colchide, nunc deſerta, quondã adeo clara fuit, vt nonnulli prodiderint in eam trecentas nationes, quæ diſſimilibus linguis vterentur, deſcendiſſe, ſicut Plinius ait, deinde a Romanis centum triginta interpretibus negocia ibi geſta fuiſſe. *Plinius li. 6. cap. 6. Et Stephanus ex Demoſthene Græco.*

Mithridatem Ponti regem duarum & viginti gentium ore loquutum conſtat, nec de ſubiectis gentibus vllum hominem per interpretem ab eo appellatum quinquaginta ſex annis, quibus regnauit. *Ex ijſdem ſcriptoribus.*

Diodorus Siculus de fabuloſis antiquorum geſtis narrat, inſulam quandam, Felicem dictam, habere homines, qui non *Diod. li. 3.*

ſolum

solum voce humana loquantur, verumetiam auium diuersarum cantus imitentur ob linguam diuisam sibi a natura datam. Quodq. mirabilius est, vnum hominem cum duobus loqui posse ait: vna enim linguæ pars vni: altera alteri loquitur.

Herodotus Cic. lib. de leg. Herodotus Halicarnasseus a Cicerone Pater historiæ nuncupatus narrat Troglodytas Æthiopes, qui serpentibus & lacertis vescuntur, voce instar vespertilionum stridere.

In remotissimis quibusdam ad septentrionem regionibus mercatores rerum commutationes nutibus & gestibus facere legimus: non quòd loquendi facultate omnino careant tanquam muti, sed quòd linguis plane diuersis vtantur. (Nutus pro lingua.)

Varia igitur linguarum genera & permulta quidem, siue septuaginta duo, siue plura vel pauciora iam inde ab ædificatione Turris extitisse pro comperto habetur. (Gen. 11.) Immo, vt alij volunt, ex illa ædificatione, seu potius insania, tanta homini sermonis varietas, linguarumq. confusio innata est, vt quot orbis Regiones sunt, tot hominum linguæ sint: (Idem pag. 81.) prius enim vniuersa Terra, teste Moyse, labij vnius erat. (Gen. 11.) Quamuis autem ceteræ linguæ ab Hebræo Idiomate originem traxerint, sola tamen Hebraica, vel tanquam omnium prima & antiquissima, pura & sincera remansit, vel ob eas fortasse rationes, quas recensuimus, dum de ea suo iam loco loquuti sumus: (Pag. 80. et 81.) nulla enim lingua est, quæ ab Hebraica quædam deriuata & corrupta vocabula nō habeat, vt Chaldaica, Syriaca, Phrygiaca, Aegyptiaca, Punica, Græca, Latina & aliæ. (Ex S. Hieron. in cap. 7. Isa. Et Isid. lib. 1. Etym. c. 3.)

Et sicut Latini innumera non solum artium, sed rerum etiam vocabula a Græcis mutuati sunt, ita aliæ linguæ multas item voces acceperunt a Latina, quæ a Gothis, & ab alijs Populis in Italia, Gallia, & Hispania atque alibi corrupta est, vt satis eo loci dictum fuit, vbi de Gothorum litteris verba fecimus. (Vide pag. 118.) Sic etiam alias linguas inter se corruptas fuisse constat, vt alio in loco ostendemus, cum de barbaricis linguis sermonem habebimus: (Pag. 153. Infra de Carica lingua, Germanica, & Italica.) omnes enim linguæ, Hebraica, Græca, & Latina saltem exceptis, Barbaricæ dici possunt, ac debent. Hinc, vt ceteras nunc rationes posthabeam, tribus hisce linguis vniuersa Biblia conscripta, Titulumq. Saluatoris nostri Cruci non sine diuino consilio, ac mysterio appositum

tum

tum fuisse dicendum est. Sed quamuis Græci ceteras linguas Barbaricas appellare consueuerint, hæ tamen tres insigniores sunt, præcipuumq. obtinent locum, Hebraica præsertim lingua tanquam omnium linguarum genitrix, & mundo coœua, vt alibi dictũ est, vbi multarum linguarum originem demonstrauimus. Quãdo autem a Plauto, & ab alijs probatissimis Scriptoribus Latina lingua barbara nũcupatur, hæc vox, *Barbara*, pro extera voce sumitur. Barbari enim aliquando pro aduenis, aut exteris populis dicti sunt. Hinc Næuius, Plautus, & alij Poetæ Latini appellati sunt barbari, idest exteri, quippe qui comœdias Græcas latinitate, hoc est lingua extera, donarunt. Quare Plautus in Asinaria inquit: Nomen huic Græcæ Onagros est fabulæ, Demophilus, scripsit (idest Græce) Marcus vertit barbare (idest Latine.) Item in Trinummo: Græce est huic Thesauro fabulæ, Philenus scripsit (idest Græce) Plautus vertit barbare (idest Latine.)

Pag. 86. et 87.

Vox barbara

In Prolo- sis.

Præcipuæ igitur & insigniores linguæ sunt Hebraica, Græca, & Latina. Quod cum ita sit, ab re alienum me facturum non puto, si de harum trium elementis nonnulla dicantur antequam ad singulas quasque linguas perueniamus, cum ipsæ exactiorẽ quidem sermonem iure postulent. Hebraica enim elementa & Græci, & Latini sibi desumpserunt, non solum quantum ad scribendas aliqua ex parte notas, verum etiam quantum ad earundem pronunciationes, & præsertim Græci, vt infra videre est.

De triplicis Alphabeti consonantia.

Hebraice Aleph. א. Græce Alpha α. Latine A.

Primum autem huiusce linguæ sacræ elementum non solum a Græcis & Latinis, sed ab omnibus fere linguis vsurpatum esse inueni, vt dictum est eo loci, vbi de nouo Alphabeto Hebraico sermonem habui. Prima enim Hebraica littera, Aleph nuncupatur. Hæc deinde Alepha, & per syncopen Alpha a Græcis dicta est. In alijs linguis prima Alphabeti littera vel eandem omnino Hebræorum pronunciationem, vel initium, vel saltem desinentiam eiusdem pronunciationis retinet, velut apud Syriacos & Assyrios, Aegyptios et Asia-

Pag. 92. et 118.

nos,

nos, Samaritanos et Armenos, Arabes et Aethiopes, Indos et Saracenos, Phœnices et Illyricos ſiue Dalmatas, Hetruſcos, et Turcas, necnon apud alias Nationes: nam ſicut prima littera ab Hebræis, et ab alijs Aleph vocitatur (a Chaldæis tamen Olaph) ita ab Indis Alefu, ab Aſſyrijs, ſiue Syriacis, ac Phœnicibus Aluz, a Saracenis Alchmon, ab Aegyptijs Athomus, vel Athoin, a Græcis, Hetruſcis, et Iacobitis, multisq. alijs Nationibus Alpha, et a Latinis, A. Id quod non ſine conſilio, aut myſterio factũ eſſe dicendũ eſt. Hæc denique littera a Dionyſio plenitudo vocis appellatur: a cuius litteræ figura aliquoties coniũcta hoc modo, ☆, pentagonũ nuncupatur pētalpha, quaſi quintuplum Alpha: nã in huiuſmodi figura, ſi recte ſpectetur, A, vel Alpha quinquies videtur eſſe repetita.

Ex Appẽd. Theſ. Ambroſ. de introd. variarũ linguarum.

Hebraice Beth ב. Græce Beta β. Latine Be b.

Hæc littera Hebraice Beth, Græce Βῆτα, et Beta, Latine B, vel Be, dicitur: vtrumque tamen ab Hebraica pronunciatione Beth. Beta autem vel Be a Latinis pronunciari debet, non Vita. Quòd autem hoc elementum Beta, non vita appellari debeat, illud nobis argumento eſt, quòd Alphabetum, non Alphauitum ex duarum litterarum Alpha et Beta voce vel ſono compoſitum ab omnibus dici ſolet, vt erudite docet Adolphus Mekerchus Brugenſis, quem maiori ex parte in huiuſmodi ſymphonia, ſiue conſonantia Alphabeti Hebraici, Græci, atque Latini ſequuti ſumus. Hinc Iuuenalis de Beta teſtatur hunc in modum:

Iuuenalis.

Hoc diſcunt omnes ante Alpha, & Beta puelli.

Et Martialis lib. 5.

Dicas licebit Beta me togatorum.

Hinc Græci Latinis vel Hebraicis vtentes dictionibus, per b, litteram ſcribunt, eas item per β ſcribere ſolent, vt Brutus, Βροῦτος. Strabo, Στραβών. Tiberius, Τιβέριος. Benedictus, Βενέδικτος. Budæus, Βουδαῖος, idq. genus alia ſexcenta apud Plutarchum, Dionem, et alios Hiſtoricos Græcos paſſim videre eſt. Idem dicitur de vocibus Hebraicis, vt Saba, Σαβά. Balaam, Βαλαάμ. Baal, Βαάλ. Abraam, Ἀβραάμ, et alia id genus permulta. Id quod clarius patet ex ea dictione Hebraica, vel, vt S. Hieronymus ait, Syrica, quam ex duabus primis Alphabeti

S. Hieron. in c. 4. ad Gal. to. 6.

phabeti Hebraici litteris Aleph et Beth compositam Beatus Paulus suis in Epistolis hoc modo reliquit Ἀββᾶ, ὁ πατὴρ, Abba idest Abba Pater, vt quiddam esse in hac voce peculiare, quod et patres libenter audiunt, et pueri statim sonare discunt. Infantes enim pro hac voce *Abba*, *Babba* vel *Babbo* pronunciare incipiunt. Qui igitur *Vita*, non *Beta* pronunciant, inepte et corrupte loquuntur, illud vitium imitantes, quo Hispania, & Castellæ præsertim prouincia, siue Burgensis Diœcesis perpetuo laborat pronuncians *Vestia*, pro Bestia: *Vene* pro Bene, vt alibi sub alijs exemplis demonstratum est: & e conuerso siue præpostere: *Bita* pro Vita: *Bacca* pro Vacca: & *Vonum binum* pro Bonum vinum, vt apud Vascones in Hispania citeriore populos, quibus hoc vitium peculiare est: dicunt enim *Bibo* pro Viuo, quasi eorum viuere, Bibere sit, vt nescio quem in quodam Epigrammate de ijs hac in re non insulse lusisse memini. De hac littera multa alia vide in Adolpho Mekercho Brugensi.

Rom. 8. Gal. 4. *Pag. 151.* *Adolphus de pronũc. lingua Græca.*

Hebr. Ghimel ג. Græc. Gamma. Γ, γ. Lat. Ge. G, g.

Hæc littera eodem fere sono apud Hebræos, Græcos, atque Latinos pronunciari solet, & ab Hebræo nomine originẽ traxit. Et quoniã Græce Gamma dicitur, hinc hæc littera ꟻ, Digãma Aeolicũ appellatur quia duplicis Gammatis imaginẽ referre videtur, hoc modo F, ΓΓ. de quo superius satis dictum fuit. Apud Græcos autẽ Gamma geminatũ, vim & sonum, n, retinere solet, vt Αγγελος, Angelus. Ita etiam ante χ vt Εγχος Enchos. Et ante kappa, vt πέφαγκα Pephanca.

Pag. 140. & 141.

Hebr. Deleth ד. Græc. Delta. Δ, δ. Lat. De. D, d.

Delta a nomine Hebræo Daleth, siue Deleth. Vnde deleta, & per syncopen Delta, triangularis figuræ imaginem apud Græcos repræsentans hoc modo Δ, vt alibi me explicasse memini.

Pag. 114.

Hebr. He ה. Græc. Epsilon. Ε, ε. Lat. E, e.

Hebræis nulla est littera, quæ Græcæ litteræ Epsilon respondeat, nisi accipiatur He, quam Græci in vocalem mutauerunt, vt Heth in Ητα.

Hebr. Tſade צ. Græ. Zeta. Z, ζ. Lat. Zeta. Z, z.

Hæc littera a Græcis dicitur Zeta, non Zita, & Tſade Hebræorum, non Zaiñ, opponitur. Flandri pronunciant, Tſ: Latini pro Zeta Græco elemento. Hanc litteram, vt Martianus Capella refert, Appius Claudius reformidauit, quòd dum exprimitur, morientis dentes imitetur, vt ſuperius demonſtratum eſt.

Pag. 138.

Hebr. Heth. ח. Græ. Eta, H, η. Lat. E. E, e.

Heth Hebraice, pro qua Græci Hta, vel Eta, Latini conuertunt in E, longum. Sed Hta Græcum Latine rectius Eta, quàm Ita pronunciandum videtur, vt ΙΗΣΟΥΣ, IESVS, non Iiſus, & Ηλὶ Ηλὶ λαμασαβάχθανι, Heli Heli, lamaſabachthani. Beth item ſecundum Alphabeti Hebraici elementum in Threnis Græce ſcriptum inuenitur Βὴθ, a Latinis non niſi Beth Hebræorum more pronunciandum eſſe ratio ipſa perſuadet, non Vith, vel Bith, ſicut de Beta Græco non Vita a Latinis ſcribendum, pronunciandumq. eſſe demonſtrauimus, ex Mekercho Brugenſi.

Hebr. Teth ט. Græ. Theta. T, τ. Lat. The. T, t.

Hæc littera pro Th idem valet apud Hebræos, Græcos, & Latinos, & eandem fere pronunciationem apud eoſdem habet. Et quamuis Græce θῆτα ſcribatur, & pronuncietur per I, a Latinis tamen per E, non per I, pronunciari debet ijſdem rationibus, quas de Beta, Zeta, & Eta enarrauimus. Theta igitur non Thita dicendum eſt. De huius litteræ myſterio, & apud Iudices vſu, ſatis dictum eſſe reor alijs in locis.

Pag. 84. 114. & 129.

Hebr. Iod. י. Græ. Iota. I, ι. Lat. I, i.

Littera Iota ab Hebræo Iod, t, pro d, vſurpato, & Latine I, reſpondet. Quamuis autem I, varie a Græcis ſcribatur, & pronuncietur (ſunt enim apud eos varijs characteres eundem fere ſonum retinentes) Iota tamen apud Græcos & Latinos eſt idem elementum, & nunquam eius mutatur figura, etiamſi apud Latinos vim conſonantis interdum obtineat.

Hebr.

Hebr.Cap.Caph.vel Coph. כ. Græ.Kappa.K,κ. Lat.Ce.C,c.

Hoc elementum quamuis apud Hebræos, Græcos, & Latinos eandem notam, idemq. nomen omnino nõ habeat, eandem tamen retinet poteſtatẽ. Hac littera veteres Latini frequentius vtebãtur, quàm noui: & nõ minus recte per C, quàm per Q ſcribere ſolebant, vt Cuando, & Cuoniam pro Quando, & Quoniam, & id genus alia: quia C, & Q, maximam inter ſe habent affinitatem, vt videre eſt in Relatiuo Quis, vel Qui, nam eius obliqui tam C, quàm Q, retinere ſolent, vt Cuius, Cui, & Quem & Quo, vt fuſius alio in loco dictũ eſt. Pag. 118.

Hebr. Lamed. ל. Græc. Lambda. Λ,λ. Lat. El. L, l.

Hæc littera tam apud Hebræos, quàm Græcos & Latinos eandem retinet poteſtatem, quamuis eandem notam, idemq. nomen non habeat apud eoſdem. Interdum autem apud Græcos λλ geminata, prima vim & ſonum, n, retinere ſolet, vt Μάλλιος, Manlius.

Hebr. Mem. מ. Græc. My. Μ, μ. Lat. Em. M, m.

Hoc elementum tam apud Hebræos, quàm apud Græcos & Latinos idem fere nomen litterulis tranſpoſitis, eandemq. pronunciationem habere videtur: eandem tamen retinet poteſtatem. Eſt littera, quæ labris imprimitur: ſi autem huiuſce litteræ nomen Hebraicum diligenter ſpectes, illud a ſuauiſſimo nomine, quo infantuli Matrem ſiue nutricem appellant, non multum diſtare dicas oportet. Infantuli enim Matrem ſiue nutricem Mammam vocitare ſolent. Hinc Martialis: *Martialis li. 1. Epig. 56.*

Mammas atque Tatas habet Afra, ſed ipſa Tatarum
Dici, & mammarum maxima mamma poteſt.

Varro: Qui cibum ac potionẽ Buas & Pappas vocant, & Patrẽ Tatã, & matrẽ Mammã. Hæc Varro. Bua infantulorũ potio, Bomba, vel Bombo a Noſtratibus dicta: Mãmã vero qua Matres vocantur, a mamma feminea, lactis receptaculo, quo ipſis infantulis nihil charius iucũdiusve eſſe poteſt, ortum traxiſſe puto. Hinc in aliquot Italiæ locis, & præſertim apud Noſtrates, pueri omnes Mammoli a mãma, & puellæ Mammolæ vo- *Varro de liberis educandis & Cato.*

 citantur.

citantur. Hac eadem, vt ſuſpicor, ratione Auia, patris, vel matris Mater, Μάμμη Græce dicitur, ideſt Mamme, cum Auia mea patri, vel matri meæ præbuerit mammam, ſiue mamillam, & quodam modo quaſi altera mater mea dicenda ſit. Ob id mammare apud S. Aug. eſt mãmas ad ſugendũ prębere.

Hebr. Nun. נ. Græ. Ny. Ν, ν. Lat. En. N, n.

Nun Hebraice, Græce vero Ny, quaſi Nu per u exile, abiecto vltimo, n: & hoc modo eſt idem huius elementi nomen tam apud Hebræos, quàm apud Græcos: & idem ſonat quod N apud Latinos.

Hebr. Scin. ש. Græ. Xi. Ξ, ξ. Lat. Ix. X, x.

Hoc elementum valet idem quod cſ, vel gſ. Græcus ille ſonus Xi, ab Hebræo ductum videtur, et eſt eadem nota, quæ et Latina, litterulis inuerſis, vt Xi, et Ix.

Græ. Omicron. Ο, ο. Lat. O, o.

Nulla littera Hebraici Alphabeti huic Græce reſpondere inuenitur, ſed Latinæ O. Appellatur autem apud Græcos O, breue ad differentiam ω, quæ eſt O magnum, vt fuſius loco ſuo dicetur.

Hebr. Pe. פ. Græ. Pi. Π, π. Lat. Pe. P, p.

In hoc elemento Hebræi et Latini, quod ad nomen pertinet, nihil omnino differunt: Græci vero ab ijs non nihil: immo adeo parum, vt nihil diſtare videatur. Huius autem litteræ eadem eſt poteſtas apud omnes.

Hebr. Res. ר. Græ. Rhῶ. Ρ, ρ. Lat. Er. R, r.

Huius litteræ originem Græcus traxiſſe videtur ab Hebraico elemento Res, vel Reſc, a quo tamẽ longius remotum nomen deſumpſit: Latinus vero propinquius, duabus primis litterulis inuerſis, et vltima abiecta.

Hebr. Samech. ס. Græ. Sigma. Σ, σ. Lat. Es. S, ſ.

Huius litteræ nomen tam apud Hebræos, quàm Græcos idem fere videtur eſſe, quadam tamen litterarum mutatione, ac traiectione facta: et a Meſſalla coruino ſibilum uocatur, maiuſcu-

maiuſcula littera eſt M, Latinum tranſuerſa conſcriptum. *Pag. 138.* Antiquiores Græci pro littera S, maiuſcula vtebantur ea nota, quæ eſt eadem prorſus ac C Latinorum, niſi quòd extrema cornua habet intus magis reflexa, & magis oblonga hoc modo C. Hinc per abbreuiationem tribus modis ſcriptitare ſolebant Ieſu Chriſti, Saluatoris noſtri nomen, vt IC: vel IΣ. vel IHΣ. Qua ex re imperiti hoc nomen ſcribebant cum adſpiratione hunc in modum Iheſus, vel IHESVS, vel IHS, putantes H Græcum, eſſe h Latinum, vt fuſius alio in loco *Pag. 178. & 179.* a me dictum eſt.

Hebr. Tau. ת. Græ. Tau, vel Taf. T, τ. Lat. Te. T, t.

Tau, tam apud Græcos, quàm apud Hebræos pronunciari debet hoc elementum. De myſterio huius litteræ, quæ ſanctiſſimæ crucis ſimilitudinem repræſentat, multa diximus eo in loco, vbi Alphabetum Hebraicum antiquius appoſitum *Pag. 83.* eſt. Hinc eadem repetere ſuperuacaneum cenſeo. Addam tamen quod ſentit Tertullianus dicens: Ipſa eſt enim littera *Tertul. li. 3. adu. Marcionē.* Græcorum Tau, noſtra autem T, ſpecies Crucis, quam portendébat futuram in frontibus noſtris apud veram & Catholicam Hieruſalem. Quapropter etiam Typus eſt ſacroſanctæ Crucis Domini noſtri Ieſu Chriſti.

Græ. Ypſilon. Υ, υ. Lat. Fyo. Y, y.

Nulla in Alphabeto Hebraico littera eſt, quæ huic Græcæ Ypſilon reſpondeat: eſt enim Græca tantum, qua Latini in *Pag. 127. & 145. & 158.* dictionibus Græcis vtuntur. De huius litteræ myſterio aliis in locis multa diximus, hinc ea hoc loco ſubticenda cenſeo.

Hebr. Phe. ף פ. Græ. Phi. Φ, φ. Lat. Ef. Ph.

Hæc littera apud Hebræos & Græcos eodem fere nomine pronunciatur, & Latino F, reſpondet: quod quidem inuerſum Ⅎ Digāma appellatur, ſolis Æolibus peculiare. De hoc *Pag. 140. 141. 142. & 143.* Digammate, quod Claudius Imperator inueniſſe fertur, multa ſuo iam loco dicta ſunt. Hinc eò confugiendum eſt.

Græ. Chi. X, χ. Lat. Ch.

Nullum eſt apud Hebræos elementum, quod Græco, aut

Latino respondeat. Græci autem & Latini, quod ad figuram pertinet, omnino conueniunt. Græci enim pro littera maiuscula vtuntur hoc elemento X, quod quidem a Latinis vsurpatur, sed non pro Ch, veluti apud Græcos. X enim apud Latinos habet vim cs, & gs, instar litteræ Græcæ, ΞI. Hinc imperitorum Latinorum ortus est error: hi enim scribunt sic Xps, pro Christus, putantes hanc dictionem, ΧΡΣ, sic a Græcis conscriptam, constare ex X, & P, Latinis litteris, cũ sint Græcæ pro Ch, & R. nam X Latinũ adsimile Χĩ Græco: & P Latinum, Ρω Græco est. De hoc modo scribendi multa suo iã loco dicta sunt, hinc cetera sunt hic prætermittenda.

Pag. 177. & 178.

imperiti scribunt Xps, pro Christus.

Græ. Psi. Ψ ψ Lat. Ps.

Hæc littera apud Hebræos non inuenitur, nec apud Latinos: sumitur autem pro ps, aut bs, vt ψαλμός, Psalmus: & Ἄραψ, Arabs.

Græce. Omega. Ω, ω.

Hoc elementum est tantum apud Græcos, & vocatur O, magnum duabus de causis: tum quia est natura longum, tum quia veluti ex duobus, *oo*, constare videtur. vtraque item ratione dicitur magnum ad differentiam, Omicron, quod appellatur o breue.

Hæc de præcipuis linguarum generibus, a quibus omnia alia Idiomata emanasse censendum est, vt experientia ipsa docet. Antea vero quàm ad singulas quasque linguas declarandas perueniamus, de cælestium spirituum necnon animalium Dialectis nonnulla dicenda esse reor. Plato enim Dijs Dialectum quandam attribuit, coniectura ex somnijs & oraculis facta: & insuper ex dæmoniacis, vt qui non sua, sed dæmonum inhabitantium Dialecto loquantur. Ego vero spiritibus tam bonis quàm malis Dialectũ esse peculiarem quandam non crederem cum ij in corporibus assumptis quauis lingua loqui possint, & locutione aliqua externa non indigeant, quando ad mortales non loquuntur. Angelus enim alteri Angelo duobus modis loqui potest, hoc est, verba in corde suo formata, vel in mente aut cogitationes per signa intelligibilia exprimendo, vel virtutem suam ad res corpo-

Dialectus spirituum ex Platone in Cratylo.

Ex Aegid. Rom. li. 2. Sent. dist. 10. q. 3. artic. 1. dub. 5. & 6. laterali.

reas

reas absque corporum transmutatione applicando: cum enim Angelus couertit se super speciem intelligibilem, quam habet apud se, format inde verbum; quod est idem quod cogitatio: & tale verbum in vno Angelo non est notum alteri Angelo: quia nec vnius Angeli cogitationes natura ipsa alteri Angelo sunt notæ, nisi in genere. Postquam vero Angelus conuertit se super speciem intelligibilem, & formauit inde verbum, quod est cogitatio; potest iterum se conuertere super huiusmodi verbum, & formare aliquod signum intelligibile, quod etiam potest appellari verbum, quia est illius verbi formati expressio. Angelus igitur alteri Angelo loqui potest his duobus modis, vel cogitationum, verborumq. formatorum expressione, vel suæ virtutis ad res corporeas applicatione. Homini autem vno tantum modo loqui potest, suæ videlicet virtutis ad res corporeas applicatione. Id quod duobus item modis fieri potest: vel per organum siue instrumentum phantasticum ad phantasiam spectans, ab eo mutatum, vel per aerem ab eodem commotum, corporis tamen transmutatione. Quamuis enim Angeli non habeant linguã, nec item organa alia corporea ad locutionem pertinentia, eis tamen res corporeæ, quantum ad motũ, sicut vniuersa Theologorum schola fatetur, ad nutum obediunt: & quia omnes spiritus perfectam de rebus corporeis ac naturalibus habent cognitionem, hinc in imaginatione, & organo phantastico cuiusuis hominis efficere possunt aliqua signa imaginabilia, vel species imaginabiles, vt sibi placet, deducendo humores, et spiritus animales ad principium sensitiuum, et organum phantasticum, vel ad phantasiam, in quibus huius generis species, vel similitudines sedem habent: et hoc primo modo homini loquuntur, repræsentantes ei quæ repræsentare volunt. Secundo autem modo Spiritus loqui possunt homini aerem commouentes, vel condensantes, vel frangentes, aut verberantes, atque ita, vt fiant ibi soni quicunque iuxta suam ipsorum Spirituum voluntatem, aut placitum propter voces efficiendas, et locutionem formandam, cum eis perfecta rerum naturaliũ cognitio sit, resq. corporeæ ad nutum ijs obediant eo modo, quo dictum est. Quamuis igitur Spiritus loqui possint hominibus, ego tamen non video, cur eis peculiaris

Spirituũ locutio.

Angelus Angelo duob⁹ mõdis loqui potest: homini autẽ vno.

Res corporeę quomodo spiritibus obediant.

Secundus modus loquendi, quo Spiritus loqui possũt homini.

liaris lingua tribuenda ſit, cum quauis lingua hominibus loqui poſſint: & inter ſe locutione externa, vel vocali non indigeant.

Ex Clem. Alex. lib. 1. Strom.

Brutorum item ſuam eſſe Dialectum, cenſet Plato, quam eiuſdem generis animantes intelligant. Ad hoc autem comprobandum quædam narratur hiſtoria de Elephante, qui in cœnum illapſus clamaſſe fertur: alius, qui aderat, hoc viſo, abijt: & mox cum grege elephantum reuerſus periclitantem ſeruauit. In Libya quoque aiunt ſcorpium, ſi hominem vt feriat contingere non poſſit, abire, & cum pluribus reuerti, atque ita catenatim cohærentibus & demiſſis illis, hominem, cui inſidiatur, ferire. Vnde quidam conijciunt, bruta non aliquo nutu obſcuro, neque aliquo corporis motu, geſtuve, ſed ſua potius Dialecto, quæ voluerint inter ſe ſignificando communicare. Fertur præterea de piſcibus, ſi quis forte linea attractus, ea rupta, euaſerit, nullum deinceps eo in loco per illum diem eiuſdem generis piſcem apparere. Hæc Clemens Alexandrinus.

Clem. Alexan. lib. 1. Strom.

De brutorum inter ſe colloquio multa etiam Porphyrius tradit in libris de abſtinendo ab animatis. Sed abſurdum videtur illud quod Clemens de brutis in genere ſcribit, tanquã omnia dialecto quadam inter ſe vtantur, ſcorpij quoque & piſces: quibus cum ipſa vox negata ſit, multò magis etiam Dialectum negatam fateamur oportet. Quamuis enim Pſittacus Ἀνθρωπογλώττος dictus quaſi linguam hominis habens, & Coruus, & Pica ob linguam ſibi latiorem naturaliter datam, voces quaſdã articulatas, humanæ locutioni adſimiles, veluti quodã naturæ artificio exprimere videãtur, eas tamen aues loqui proprie non eſt dicendum: quæ enim pronunciant non intelligunt, ſed aſſuetudine quadam id agunt: nam lingua (teſte Ariſtotele) non niſi ad ſignificandum aliquid alteri contributa eſt. Id quod abſque rei intelligentia, quæ in Brutis non eſt, fieri non poteſt. Quòd autem Liuius quædam Bruta fuiſſe loquuta narrat, illud prodigioſum, ac dæmonũ opera factum eſſe dicas licet. Quod vero legitur de Balaam aſina, quam Scriptura ſacra loquutam fuiſſe ait, id diuinæ virtuti adſcribendum eſt: aperuit enim Dominus os aſinæ, & locuta eſt, vt eadem Scriptura teſtatur: aſina vero nec verba illa

Ex Ariſt. 2. de part. animal. c. 17. Et 4. de hiſt. c. 9. to. 5.

Ariſt. 3. de anima tex. vlt. in vltimis verbis.

Liu. Dec. 1. lib. 3. Dec. 3. lib. 4. & 7.

Num. 22

illa formabat, nec intelligebat, quia verba rationalia non intelliguntur, nec formantur nisi ab eo, qui est rationis particeps, idest habens intellectum. Hinc verba illa non nisi ministerio Angeli mouentis linguam asinæ, fuerunt formata, vt Lyranus, & alij interpretes affirmant. Bruta igitur, quibus lingua ad loquendum data non fuit, dialecto carere omnino credendum est. Si qua vero narrantur, quæ ijs quendam intellectus gradum adscribere videantur, vel fabulosa sunt, vel ijs causis, quas enarrauimus, attribuenda, vel quodam naturæ instinctu facta esse dicas oportet: sunt enim aliqua animalia magis quodã modo disciplinabilia, quàm alia, vt Canis, Psittacus, Pica, & Coruus, de quibus alio in loco loquuti sumus: vbi multa, & scitu quidē digna de loquutione, hoc est de antiquitatis linguæ cōtrouersia, & quæ nam lingua sit homini naturalis, dicta sunt. Elephas item quamuis videatur intelligere, cum Reges adorare doceatur, non tamen intelligit, quia nulla creatura potest intelligere nisi per intellectũ. Cum autem sit animal maxime domesticum, ad multa facienda eruditur, & intelligit, vt ait sanctus Thomas, non quidem per intellectum, sed per vim æstimatiuam. Hæc de Dialectis in genere. Reliquum est, vt singulam quamque Dialectum ordine Alphabetico explicemus.

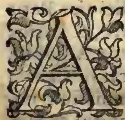
Nicol. Lyranus.

Pag. 105. 106. & 107.

S. Tho. in Iob. c. 40. lect. 2.

DE DIALECTIS, HOC EST,

De linguis diuersis ordine Alphabetico sigillatim dispositis.

ABASINORVM Dialectum videre est in Titulo, *Aethiopica lingua*: est enim Regio latissima, cuius populi olim Troglodytæ vocitabantur, deinde Abasini, & Indiani dicti sunt. Abgazari, vel Abgazelli, vel Mengrelli, & Circassi, populi sunt versus mare Hyrcanum habitantes. Horum linguam vide dictione, *Gazari*.

Pag. 307.

ÆGYPTIACA LINGVA.

Plin. lib. 5.c.9. Strabo lib. 17. Ptolem. li. 4. cap. 6. Ammian. Marcel. li. 22.

ÆGYPTVS est Africæ regio, ſed inſula a nonnullis dicta, & Nilo ita ſe ſe circa ipſam findente, vt Triquetra nuncupata ſit, triangularem figurã efficiens, quam ideo multi Græcæ litteræ vocabulo, Δ, Deltam vocitarunt. Huius incolæ cum omnibus alijs Nationibus, quæ ſub cælo ſunt, Apoſtolos ſua dialecto loquentes in die ſanctiſſimo Pentecoſtes Hieroſolymis virtute Spiritus ſancti audierunt, & admirati ſunt, dicentes: Nonne, ecce omnes iſti qui loquuntur, Galilæi ſunt: & quomodo nos audiuimus vnuſquiſque linguam noſtram in qua nati ſumus? Aegyptiaca lingua eſt eadem, qua Colchis Aſiæ regio vti ſolet, vt Euſtathius ſcribit Dionyſium Afrum enarrans, & eadem, quæ Alexandrina, vt ait Athenæus. De lingua Aegyptiaca, cuius characterum inuentrix fuit Iſis Regina, ſatis dictum arbitror in ſecunda Columna paraſtatica de Iſide Regina: vbi Alphabetum conſcriptum eſt.

Act. Apoſtol. c. 2. Euſtathius. Athenæus. Pag. 96. 97. 98.

Anni menſes duodecim ſunt apud Aegyptios: eorumq. nomina accentum in vltima ſyllaba habere dicuntur hoc modo: Tybì Mechìr, Phamenòth, Pharmuthì, Pachòn, Paunì, Epiphì, Meſorì, Thòth, Paophì, Choeàch. Ideſt Ianuarius & c. Hæc item nomina Nicolaus Myrepſus Alexandrinus explicans Alexandrina eſſe ait: ſed pro Ianuario Tymbè, pro Iunio Paynì, pro Septembri Thòd, pro Octobri Phaophì, pro Decembri Chiàch, quæ omnia maximam habent cum ſuperioribus affinitatem.

Nicol. Myreps. Antidoto 371.

Aquam Moy vocant Aegyptij. Vnde Moyſes ab aqua dictus eſt, apta etymologia, eo quòd ex aqua ſublatus eſſet a Pharaonis Regis Aegypti filia, vt habetur in Exodo. Baieth apud Aegyptios & accipitrem, & animam ſignificat. Aelianus autem accipitrem & Thauſtum ab eiſdem dici ait. Baris ab Aegyptijs cymba, quæ cadauera vectat; Græce, & Latine feretrum, Italice *Bara* vocitatur. Hercules vox Aegyptia eſt, non Græca, vt Marco Porcio Catoni placet. Canem Anubin, & Felem Bubaſtum vocant. Cetera animalium nomina apud Orum Apollinem videre eſt, qui loquitur de Hieroglyphicis, hoc eſt ſacris litteris, quas ſoli ſacerdotes in

Clem. Alexan. lib. 1. Strom. Exo. 2. Aelianus. M. Porc. Cato. Orus Apollo.

Aegypto

Aegypto norunt: ceteras vero vulgo didicerunt omnes, vt suo iam loco dictum est. Alphabetum Aegyptiacum supra videre est, de quo multa dicta sunt. *Pag. 101. Pag. 108. & 109.*

ÆOLICA LINGVA.

ÆOLICA lingua, dialectus est Græcæ communis, in qua scriptum nihil extare dicitur nisi apud Poetas: & hac vtitur Homerus aliquando, Plutarcho teste. Aeolice item scripsisse Alcæum tradunt. Aeolia est regio in Asia, Græcorum colonia: cuius incolæ Aeolij dicuntur. *Plutarchus.*

ÆTHIOPICA LINGVA.

ÆTHIOPIA, Hebræis Chus, quasi nigra, vel nigredo, Græcis ardorem significat: & est Aphricæ Regio, vel pars ab Aethiope Vulcani filio dicta. Huius Regionis lingua cum Hebraica in multis, cum Chaldaica in paucis congruere, & cum Abasinis vel Indianis omnino conuenire scriptores prodiderunt. Sciendum tamen est, duplicem esse Indiam, vnam orientalem, quæ in Asia extremum occupat locum, cuius linguam, & litteras penitus ignorari aiunt. Altera est Meridionalis in Africa scilicet sita, quæ ad Orientem habet mare rubrum, Arabiæ felici contermina, nisi quòd Arabicus interfluit sinus. Ad Septentrionem, iungitur Aegypto: & ad Occidentem, Aethiopiæ. Est regio latissima, cuius populi olim Troglodytæ, qui cauernas incolunt, serpentibus vescuntur, & magis strident quàm loquantur: hodie autem Abasini & Indiani appellantur viuentes sub potentissimo rege, quem vulgo presbyterum Ioannem vocant: aut, quod vero adsimile tamen est, presbyterũ Cohan, quod tam Hebraice quàm Chaldaice Sacerdotem sonat. Ad hos itaque homines dictam spectare linguam, Bernardus Breitembachius, & Ioannes Potken testantur, quorum ille Hierosolymis, hic Romæ homines Indianos conuenisse, & Alphabeti litteras descripsisse fatentur. Sunt autem qui opinentur linguam Indianam a Chaldaica non differre: sed vt ab huiusmodi linguarum peritis accepi, Aethiopica lingua

Bernard. Breitẽbachius ĩ suo itinerario. Ioan. Potken, & alij.

Ex Plinio, Pomp. Mela lib. 1. et Hieron.

Breit. & Potken.

siue Indica est propria, & suæ genti peculiaris, nunc quidem cum Chaldaismo, nunc vero cum Hebraismo nonnihil habens affinitatis, plus autem diuersitatis cum vtroque, vt Deus ab Indis vel Aethiopibus appellatur Amolachà, a Chaldæis Elahà. Homo ab illis Saboo, ab his vero Enasà. Panis ab Aethiopibus Oholo, a Chaldæis Lachmà. Vinum ab Indis Ion, a Chaldæis Ienà. Domus autem ab vtrisque Bethà nuncupatur. Ex his igitur, alijsq. dictionibus, quas dicti Scriptores ob oculos ponunt, ego vero breuitatis causa prætermitto, facile quis intelliget, Aethiopicam linguam siue Indicam a Chaldaica non parum differre.

AFRICANA LINGVA.

Ex Plin. lib. 5. c. 4. Et lib. 5. in proœmio.

AFRICA pars Orbis tertia, quam Græci Libyam appellauere, vt Plinius testatur, qui multa de hac Regione scribit in Quinto naturalis historiæ libro. Huius regionis Populi non solum Africani, sed etiam Mauri nigri appellantur, qui ad mare Mediterraneum habitant circa Tripolim arcem, quam Rhodienses obtinent. Huius Regionis linguæ vocabula hoc loco apponenda duxi: Deus enim hac lingua, Alhà dicitur: Reges, Battì: Panis, Brit: Vinum, Syràp: Cyathus, Got: a Venetis Gotto. Papirus, Cart, a Latinis Charta. Sed apud Mauros albos Africana lingua alia est, vt ex Erodoto, & alijs scriptoribus accepi.

Herod. lib. 4.

ALEXANDRINA, ET AMMONIA.

Ex Herodoto lib. 2.

ALEXANDRINA lingua eadem est, quæ Aegyptia: & sicut Ammonij Aegyptiorum atque Aethiopum coloni sunt, ita etiam linguā inter vtrosque vsurpare dicuntur. Hinc nihil est quòd hoc loco in huiusmodi linguis immoremur.

ANGLICA LINGVA.

ANGLIA, cultior pars Britanniæ, Insula in Oceano vndique a circumfuso mari complexa, nusquam continenti coniuncta. Hanc primum Troes incoluerunt. Hos postmodum

modum longo temporis tractu Saxones, Alemaniæ populi oppressere, eorumq; agros & opes inter Legatos Saxonum Regina Angela diuisit. Hinc Anglia quasi Angela dicta est. Angli præterea a * Sancto Gregorio Magno quasi Angeli interpretati sunt, vt videre est in eius vita a Ioanne Diacono conscripta, nam tēpore S. Gregorij, Angli ad fidem conuersi sunt, † vt patet ex lib. 5. epist. 59. & lib. 12. epist. 15. & 31. Alij vero Angliam, quasi nostri Orbis angulum, dictā volunt: est enim in mundi angulo posita, vt Cosmographi aiunt: cuius quidem rei Sanctus item Gregorius testimonium præbet. Huius autem linguæ Anglicæ vocabula ob causas commemoratas vel Germanica, vel Saxonica fere omnia aliqua tamen ex parte detorta, vel immutata censentur. Sunt autem qui Auorum memoria multo pauciora Gallica, & Latina in hac lingua fuisse vocabula testentur, quibus nunc abundant: nam in colloquijs ea multi affectant & in scriptis præsertim, veluti flosculos, ac pigmenta quædam intermiscent, ita vt vulgus non nisi adhibita interpretatione intelligere queat. Maxima tamen pars adhuc Saxonica est. Libri quidem ante ducentos, aut trecentos annos in Anglia scripti, Saxonica fere toti lingua constare dicuntur. Quædam vero propria ex veteri forte Britannica habent lingua: Britannica autem vetus, quæ adhuc in Angliæ parte retinetur, Vallica, vt infra, nuncupatur. Scotica denique ab Anglica parum differre dicitur, sed pauciora Gallica habet vocabula, vt pote Septentrioni propinquior: ipsi enim Angli Septentrionales magis quàm Australes ad Germanicam linguam accedunt.

* S. Greg. Ex Edit. Vatic. lib. 5. to. 1. Ex S. Anton. par. 2 c. 1. §. 7. Et Bedæ libro 2. c. 1. hist. Angl.

† Ex edit. vet. to. 2. Ex Vatic. to. 3. Lib. 7. Epist. 30.

† Eleutherij Papæ tēpore a Gentilitate ad fidem Christi, cōuersi sunt: sed postea defecerūt.

Anglica igitur lingua mixta est ex multis linguis, præsertim Germanica, & Gallica: olim vero Germanica omnino erat. Id quod ex Beda animaduertere licet, qui ex Anglia fuit oriundus. Is enim in libro de temporibus ait hunc in modum: Veteres Anglicani populi numerauerunt menses suos secundum Lunæ cursum, appellantq. Lunam nonam, & mensem Monath. Decembrem vocant Halegmonath, idest sacrum mensem: Aprilem Eostermonath, idest paschalem mensem: idq. a Dea quadam, cui Teutonici populi in paganismo sacrificia fecerunt mense Aprili, quæ Eoster appellabatur. Maiū appellauerunt Trimelei, idest tres mulcteæ, quòd eo mense

Beda Britannus.

pecora

pecora ter die mulgerent. Sunt autem vocabula illa, quæ Beda Anglica facit, Germanica omnia. Angli tamen hodie nonnihil variant, nuncupantes Lunam Mone: Mensem Moneth: Pascha Easter: Mulctram vas, Mylcingpayle: ipsum lac mulctum, Meale. Hæc ex ijs, qui linguam norunt.

AQVITANICA LINGVA.

Ex Plin. lib. 4. & Steph.

QVAENAM olim lingua fuerit Aquitaniæ, quæ tertia Galliæ pars ab obliquis aquis Ligeris dicta est, non satis constat. De Gallica autem lingua suo loco dicetur.

ARABICA LINGVA.

ARABICA in Asiæ Regione lingua est item Punica, qua omnes Mahumeticæ sectæ cultores in grammaticis vtuntur: affinis aliqua ex parte Hebraicæ: elementorum autem formæ variæ omnino sunt, vt Theseus Ambrosius testatur. Arabes, & Punici duo tantum genera habent, Chaldæorum & Hebræorum more, vt ait Priscianus, masculinum scilicet & femininum, neutrũ penitus ignorantes: numeros autem in aliquibus nominibus tres habẽt, singularẽ videlicet, dualem, & pluralem. Hebræi autẽ in geminatis a natura, vt duę aures, & duo oculi, & in numero centenario & millenario dualẽ habent, non pluralem: & quando habent pluralem, dualem non admittunt. Masculina vero nomina Chaldæorum, Hebræorũ, Syrorum, atque Indorum more vnicam in singulari, & vnicam in plurali terminationem habent Arabes: in duali vero peculiarem, & ab his differentem retinent desinentiam. Homo in singulari, Raiul dicitur: In duali, Raiulaym, idest duo homines. Mulier, vel vxor in singulari, Mara: In duali Maraten, vel Marataym, idest duæ mulieres, vel vxores. Casus nominum non secus atque apud Latinos. Habent item Arabes in verbis more Græcorum numerũ singularem, dualem, & pluralem. Arabica & Turcica linguæ sunt diuersæ, characteribus autem ijsdem vtuntur. Hæc ex Theseo Ambrosio in Appendice. Arabes sua dialecto loquentes Apostolos Hierosolymis in die Sancto Pentecostes admirati sunt.

Thes. Ambros. in Introd. diuersarum lingu. in Appendice.

Thes. Ambros. in Append.

Act. 2.

ARA-

ARAMÆA LINGVA.

ARAMAEAM linguam eandem Chaldaicam esse, de qua suo loco sermonem habebimus. Quare hic non est quòd de ea sermonem habeamus.

ARMENICA LINGVA.

ARMENICA lingua ab Armenia, Asiæ Regione, quam Hebræi Arab vocant, dicta est. Hæc vulgaris eadem fere, quæ Turcica, & Tartarica est: sed inter Tartaricam & Armenicam Georgianorum linguam esse scriptores aiunt. De Armenica lingua Plutarchus in libro de fluuijs, & Ioannes Stobæus loquuti sunt. De huius item linguæ Alphabeto, eiusdemq. inuentore multa suo iam loco dicta sunt. Sed quoniam Armenica lingua voces multas habet Hebraicas, vt eam parentē referat, nōnulla hoc loco vocabula apponemus.

Ex Plin. lib. 1. & 9. Ex Ptolem. Tab. 4. & Strabone 2.

Pag. 155. 156. & 157.

Armenice.	*Latine.*	*Hebraice.*
Ael.	Deus.	El.
Aeli.	Deus meus.	Elì.
Rabbì, & Rabbòni.	Magister.	Rab, & Rabbì.
Iezu.	Lingua.	Lasciòn.
Zamanach.	Tempus.	Zemàn.
Chahanaim.	Sacerdotes.	Cohaìm.
Hgatz.	Crux.	Ethz, vel hetz.
Ail.	Sed.	Ellà.
Vsan.	Signum vel vexillū.	Nes.
Çho.	Tu.	Attà.
Chum.	Tuus.	Sciellecha.

Quædam cum alijs linguis habet communia, vt sunt, Episcoputhi, idest Episcopatus, vt apud Græcos, & Latinos. Du, Tu. Von, Ab. Ail, Alij. Ἄλλοι. Em, Εἰμὶ, Sum. Mesch, Μέσον, Medium. Za, præpositiuum articulum cum Aethiopica communem habet. Ab Armenis autem Germani acceperunt nonnulla vocabula: dicūt enim Armeni Car Potuit. Carolus, idest Potens.

Potens. Germani vero Carle, Carol. Hæc ex ijs, qui linguas hasce non parum callent. Armenia a Beroso Saga item vocatur, quam alij Scythicam interpretantur. Hæc autem, vt Xenophon in Aequiuocis ait, *Gallerim*, eo quòd ab vndis saluet, appellat. Hinc eadem forsan a Germanis, Gallis, & Italis *Galea*, vulgari nomine nuncupatur. Plura de Armenica lingua ex Beroso, & Xenophontis Aequiuocis videre licet, qui Noe tanquam virum sapientissimum Olybama, & Arsa, idest Cælum & Solem ab Armenis cognominatum affirmant.

Berosus, et Xenophon.

ASIATICA LINGVA.

Ex Strabone. lib. 2.

ASIA & regiones & linguas multas, diuersasq. habet, vt Athenæus ait, hinc ad ceteras transeundum est. Asiæ Incolæ Apostolos sua lingua loquentes Hierosolymis in festo Pentecostes audierunt, & mirati sunt.

Assyriorum linguam videre est in dictione Chaldaica.

ATTICA LINGVA.

ATTICA, Græciæ Regio inter Achaiam, & Macedoniam sita, suam dialectum habet, qua præ ceteris Homerus vsus est. Hæc lingua duas syllabas in vnam sæpe conuertit, vt τοὔπος, pro τὸ ἔπος. Ex optatiuis quibusdam η, aufert, vt δοκοῖς, pro δοκήοις. Profert υς, pro ες, & id genus alia. Vocales breues interdum omittit. Epsilon augmentis vocalium præponit. Iota omittit alicubi, & Optatiuis vtitur pro Indicatiuis. Nominibus femininis articulos, vel participia, vel adiectiua generis masculini adiungit. Inter Auctores, qui Attice scripserũt, Aristophanes comicus, ac Demosthenes Rhetor celebrantur. Hæc ex Ioannis Ammonij de dialectis libello.

Ioannes Ammon.

BABYLONICA LINGVA.

Plin. lib. 6. cap. 26.

BABYLONIA, Magna Mesopotamiæ, Assyriæq. pars, vt Plinio placet, suam, quæ est Chaldaica, dialectum habet: nomenq. ei Babylon, vrbs olim Chaldææ totius caput, præbuit. Hanc Vrbem Strabo a Semiramide conditam tradit. Hebræorum vero litteræ originem a Nemroth gigante,

Strabo lib. 16.

gigante, & a linguarum confusione Babel nominatam volunt. Ambitus eius quadringentorum octoginta stadiorum Eufrate fluuio mediam eam interfluente. Quoniam vero hæc lingua Chaldaica est, et suo loco declaranda, ad alias linguas accedemus.

Belgicam linguam vide in Gallica dictione.

Bessi, hodie Bosnenses in Illyrica considerantur.

Bithynica lingua Græca est, vt ex mensium nominibus colligi potest.

Bosini, vel Bosnenses Illyrice loquuntur.

BRITANNICA LINGVA.

HÆC lingua hodie Vallica apud Anglos vocatur, vetus scilicet Britannica, in tota Insula vsitata antequam Saxones, ea deuicta, linguam quoque suam intulissent, quæ maxima ex parte nūc obtinet, Britannica veteri in regionem non magnam contracta. Vallos Germani vocant, quasi Gallos, peregrino, & incognito eis sermone loquentes homines, vt Græci ac Latini Barbaros. Veteres Prussi, quorum e numero sunt Sudini, Curi, atque alij, vtuntur sua lingua, quam Cornelius Tacitus Britannicæ linguæ propiorem esse ait. *Corn. Tacit. lib. 12.* Immixtæ sunt ei multæ Græcorum voces, quas tamen ita rustice proferunt, vt eas, nisi quis diligenter animaduertat, intelligere haudquaquam possit. Prussica item eadem fere est, qua Curorum, Liuonum, & Lituanorum, vt nonnulli affirmant. Sunt tamen qui Curos Illyrice loqui velint.

Bulgari. Vide dictionem, Rascij.

CAPPADOCVM LINGVA.

CAPPADOCIA regio suam dialectum habet, quam barbaram esse Scriptores narrant, dum mensium nomina considerant. Huius incolæ mirantur Apostolos Hierosolymis in die sancto Pentecostes sua lingua loquentes. *Ex Plin. lib. 5. cap. 24. & lib. 6. cap. 2. & 3.*

CARICA LINGVA.

Ex Plin. lib. 3. cap. 27.

Philippus.

CARIA minoris Asiæ Regio suam dialectum habet, Græcis nominibus admixtam non paucis, vt Philippus Caricarum rerum conscriptor testatur. Homerus autem in Cathalago, Cares priuatim Βαρβαροφώνους, non quia Cariæ lingua breuissima sit, sed eos barbaros appellatos censeo, quòd difficulter aspero, ac duriter loquerentur, vt blæsos balbosq. dicimus. Cares enim siue Carij per totam Græciam errauerunt stipendia merentes: & in Asiam profecti, ibi sine Græcis viuere non potuerunt. Hinc cum Græcis male Græcissantes idest corrupte, aut vitiose loquentes, barbari dicti sunt: Barbarismus enim est contra sermonis legem dictio vitiose scripta, aut pronunciata. Idq. fit vel vnius litteræ, vel syllabæ adiectione, detractione, mutatione, siue transpositione. Vel si, exempli caussa, in Latino sermone *Guerra* pro bello diceretur. Soloecismus autem est inconueniens partium orationis compositura, seu prauitas orationis tortuosa, quæ nunc a Latinis imparilitas, a vetustioribus vero stribligo, tanquam sterobligo quædam dicebatur. Soloecismi nomen a Solone deductum Laertius testatur, qui cum in Cilicia Vrbem a suo nomine, Soloe condidisset, pauci ex Atheniensibus, quos in ea reliquit, nō multo interiecto tempore, corrupto patrio sermone, inconuenienti partium structura loqui cœperunt: fitq. soloecismus in oratione, vt si vitiose dicatur: Nos lego, Tu curritis, lego libris, & alia id genus innumera. Barbarismus autem fit in dictione tantum ijs modis, quos commemorauimus. Carios igitur corrupte loquentes barbaros appellatos fuisse dicendum est. De Carijs, eorumq. lingua corrupta, siue barbarismo multa Strabo conscripsit. Hæc hactenus.

Gell lib. 5. cap. 20.

Diogenes Laertius in vita Solonis.

Strabo libro 14.

Carni, Galliam togatam inhabitantes, quos Veneti Chersos vocant, Carniolani, & Carinthij Illyrice loquuntur: Carnia, vulgo Carniola, a Ptolemæo supra forum Iulij & Concordiam locatur.

Casubi, al. Cassubitæ Illyrice loquuntur.

Celtica lingua. Vide in Gallica dictione.

CHAL-

CHALDAICA LINGVA.

CHALDAEA, Asiæ maioris Regio, Arabiæ contermina, plana, fontium indiga, in qua Babylon ciuitas magna. Chaldæos Arphasat instituit. Hæc Regio suam habet dialectum, quæ & Aramæa, & Syrorum, & Assyriorum, & Babyloniorum vocatur. Hac lingua in Aegypto, & Aethiopia eruditiores vtuntur, vt a multis accepi. Hebraicæ confinis est, nec multo magis quàm Dorica a Græca communi differt. De litteris Syriacis & Chaldaicis, earumq. inuentore, satis dictum reor, cum de Abrahamo loquuti sumus, & characteres ordine Alphabetico recensuimus, multarum linguarum originem enarrantes. Hinc ad ceteras linguas accedendū est. Pag. 84. 85. & 80.

Circasi circa mare Caspium, & Mamaluchi etiam dicti Illyrice loquuntur.

Circassi circa mare Hyrcanum bellicosissimi ex Sclauorum Gente oriundi Sclauonica vtuntur lingua, & Christi fidem secundum ritum Græcum sequuntur.

Colchis lingua eadem quæ Aegyptijs, vt ait Eustathius. Eustathius in Dionys.

Corali Illyrice loquuntur.

Crestoniatæ ab Vrbe Thraciæ, quæ Creston dicitur, cognominati Pelasgice loquuntur.

Cretenses Insulam in medio Ponto, teste Virgilio, Græco sermone vtuntur. Hi etiam Apostolos Hierosolymis in die sancto Pentecostes sua dialecto loquentes audierunt, & admirati sunt. Ex Herodoto. Et Virg.

Croati, & Culmij Illyrice loquuntur.

Curorum linguam in Britannica lingua videre est.

Cyprij Insulam in sinu Issico Græce loquuntur etiamnum, sed corrupte.

Cyrnij Insulani in mari ligustico, Cyrnum, idest Corsicam incolentes, & longissimo æuo propter mellis vsum vtentes lingua exules, seu profugi balari dicuntur. Ex Pausania. Pausanias.

DACICA LINGVA.

Ptolem. Plin. & alij. DACIA, Scythiæ Europæ Regio, hodie diuisa in Transyluaniam, Zipserlandiam, Rasciam, Seruiam, Septem castra, & Bulgariam. Transyluania vero Hungariæ item nomine censetur, in qua mirabilis diuersarum, nec vnius linguæ gentium mixtura est. Dacicæ aliquot stirpium nomenclaturæ leguntur inter eas, quæ Dioscoridi attribuuntur, ex quibus, qualis hæc lingua sit, conijci non potest, vt ab eruditis accepi. Dacorum autem & Getarum sermo idem iudicatur, vt Straboni placet. Strabo lib. 7.

DALMATICA LINGVA.

DALMATIA, quam Sclauoniam dicunt, Illyrici pars, Liburniæ contermina, suam habet dialectum, quæ Dalmatica, siue Illyrica, vel Sclauona nuncupari solet. Hæc ab Illyrica illa, quæ Seruiana dicitur, non distat: characteres autem sunt omnino diuersi, vt supra videre est, vbi vtriusque linguæ Alphabeta conscripta cernuntur. Dalmaticarum, siue Sclauonicarum litterarum inuentorem sanctum Hieronymum fuisse superiori loco diximus, vbi de hac lingua sermonem habuimus, licet eum non Dalmatam, vel Illyricum, sed Istrianum, Stridonensem scilicet fuisse, ibidem a nobis demonstratum sit. Quamuis autem Sclauonicios characteres a sancto Hieronymo inuentos fuisse, passim dicatur, Ioannes tamen VIII. in Epistola ad Sfentopulchrum, eas a Constantino quodam Philosopho inuentas esse narrat dicens: Pag. 160. 161. & 162. Ioannes VIII. in Epist. ad Sfentopulchrum Comitem Ex Regist. M.S. Vaticano.

Litteras denique Sclauonicas a Constantino quodã Philosopho repertas, quibus Deo laudes debitæ resonent, iure laudamus, & in eadem lingua Christi Domini nostri præconia & opera enarrentur, iubemus. Neque enim tribus tantũ, sed omnibus linguis Dominum laudare auctoritate sacra monemur, qua præcipit, dicens: Laudate Dominum omnes gentes, & collaudate eum omnes populi. Et Apostoli repleti Spiritu sancto locuti sunt omnibus linguis magnalia Dei. Hinc & Paulus cœlestis quoque tuba insonat, monens: Omnis lingua confiteatur: quia Dominus noster Iesus Christus in gloria est Dei Patris. De quibus etiam linguis in prima ad Corinthios epistola satis & manifeste nos admonet, quatenus linguis loquentes Ecclesiam Dei ædificemus. Nec sane fidei vel doctri- Psal. 116. Act. c. 2. Philipp. 2. 1. Cor. 14.

næ

næ aliquid obstat, siue Missas in eadem Sclauonica lingua canere siue sacrarum Euangelium vel lectiones diuinas noui & veteris testamenti bene translatas & interpretatas legere, aut alia horarum officia omnia psallere: Quoniam qui fecit tres linguas principales, Hebræam scilicet, Græcam, & Latinam, ipse creauit & alias omnes ad laudem & gloriam suam. Iubemus tamen vt in omnibus Ecclesijs terræ vestræ propter maiorem honorificentiã Euangelium Latine legatur, & postmodũ Sclauonica lingua translatum in auribus populi Latina verba non intelligentis, adnuncietur. Sicut in quibusdam Ecclesijs fieri videtur. Et si tibi, & iudicibus tuis placet Missas Latina lingua magis audire, præcipimus, vt Latine Missarum tibi sollemnia celebrentur. Data M. Iun. Indict. XIII.

Hæc Ioannes Papa huius nominis VIII. Quid autem hac lingua de sacris rebus a S. Hieronymo conscriptum sit, quidve de eadem lingua impetratum sit, eodem loco supra citato cernere licet. De altera vero Illyrica, quæ Seruiana dicitur, supra item satis dictum puto: infra vero alia explicabimus, cum de Illyricis sermonem habebimus. Hæc hactenus. *Pag. 161. 102. & 103.* *Pag. 169.*

DEORVM LINGVA.

HOMERVS nomina quædam humana, quædam diuina facit: diuina autem nimirũ illa ab eodem Homero nuncupantur, quæ quàm rectissime, seu verissime facta sunt, vt fluuius, quem Xanthum a dijs vocari ait, ab hominibus vero Scamandrum: Auis, quam dij Chalcidem, homines Cymindin: & Vrbs, quam tum Batieam, tum Myrinem appellari canit. Idem Filium Hectoris Scamandrium a mulieribus, a viris (rectius nimirum) Astyanactem vocari ait. Hæc ex Platone, in Cratylo, vbi hæ voces ab eo examinantur. De hac Deorum lingua plura quære apud Homerum, & Scholiastem Odysseæ, & ex ijs, quæ narrauimus paulo superius, vbi multa de spirituum locutione dicta sunt. *Plato in Cratylo tomo 1.* *Pag. 302. & 303.*

Dibriorum sermo Illyricus est.

DORICA LINGVA.

HOMERVS, vt alijs Græcæ linguæ dialectis, teste Plutarcho, ita etiã Dorica vsus est lingua, quæ a Doria Achaiæ

parte

parte Athenis propinqua,& Dori pro Achiuis, mutato nomine,appellati ſunt,vt ait Plato. Hæc dialectus vtitur frequenter dictionibus in fine mutilatis per figuram apocopen, vel in medio per ſyncopen, litteris vel ſyllabis detractis. Solent etiam Dori tranſponere litteras, & futura circumflectunt, & in ſecundis perſonis Iota omittunt, & Alpha pro Ita ἦτα ponere ijs frequentiſſimum eſt. Theocritus Poeta, & Timæus locrus de natura Dorice ſcripſerunt. Lacedemonij Crœſi temporibus, Herodoto teſte, excelluerunt inter Doros, qui a Græcis inceſſuntur quòd iuſto frequentius in dictionibus Alpha ingerere ſoleant, vt Rhodiginus ait.

Plato lib. 8. Legum. to. 5. *Herodotus.* *Cal. Rhodig. lib.*

ELAMITARVM LINGVA.

ELAMITAE, Arabiæ populi, Apoſtolos Hieroſolymis in die ſancto Pentecoſtes lingua ſua loquentes admirabunda audiuit.

Epirotarum lingua Illyrica eſt. Epirus autem regio eſt Græciæ finitima.

Etruſcam linguam vide in dictione, Hetruſca.

GALATARVM LINGVA.

Plin. lib. 5. cap. 32.

GALATIA minoris Aſiæ Regio, Phrygiæ contermina, cuius incolæ Galatæ appellãtur, & Gallogræci, quòd ex Gallis & Græcis coaluerint, ſuam habet dialectum. Sunt autem qui velint Galatarum in Aſia eandem eſſe aut fuiſſe linguam,quæ in Europa Gallorum eſt,aut fuit. Plura vide mox in Gallica lingua de Galatis, ad quos ſanctus Paulus Epiſtolam ſcripſit.

GALLICA LINGVA.

Plin. lib. 4. cap. 17. *Cæſar lib. 1. de Bello Gall. in princip.*

GALLIA, Europæ pars, a candore populi dicta (Gala enim lac Latine dicitur) triplex eſt, Togata ſcilicet, Comata,& Brachata. Togata ab Alpium radicibus & Rubicone fluuio incipiens Ciſalpina dicta eſt. Comata vero cognominatur omnis Tranſalpina Gallia,vt Plinius ait,& in Belgicã, Celticam,& Aquitanicã diuiditur,vt Cæſar teſtatur:eidemq.

Comatæ

Comatæ, nomen reliquæ Galliæ, vt Brachata, quæ Francia nuncupatur, a villoso vestis genere, quo ij Populi vtebantur, dicta, videtur conuenire, Prouincia Narbonensi excepta.

DE VETERI LINGVA GALLICA

Ex Henrico Glareano, & alijs.

GALLIAE lingua duplex censetur, vetus scilicet, ac recens, hinc de veteri primum, deinde recentiori verba faciemus. Sunt qui velint veterem fuisse eam, qua Heluetij & Galli Iulij Cæsaris tempore vsi sunt, vt Aegidio Schudo, & Henrico Glareano placet, qui hanc rem multis rationibus & coniecturis probare student. Alij autem Gallicam linguam veterem tunc neque cum Germanica neque cum Francia, qua hodie Galli vtuntur, communicasse, sed propriam extitisse linguam volunt. Nos autem huius generis controuersiam, breuitatis caussa, prætermittendam hoc loco censemus. Dicendum tamen videtur, Belgicam, Galliæ Regionem, a bellis, quibus fatigata est, quæq. nunc Flandriam & Picardiam solum comprehendit, dictam, necnon Aquitaniam, et Celticam, institutis, legibus, ac lingua inter se differre Scriptores affirmant, et præsertim C. Iulius Cæsar suis in Commentarijs. Celtas vero non solum Gallos, sed etiam Germanos a veteribus præsertim Græcis, communi nomine appellatos multis testimonijs approbari potest, quæ hoc in loco, ne multis immorer, prætermittenda dijudicaui, vt de veteri lingua Gallica loquamur dicentes, Gallorum linguam multis de caussis eam esse, vt multi affirmant, qua hodie Rhenus vtitur, maximeq. Heluetij, et Sequani Rhenani. Primum enim constat Caium Cæsarem bello Gallico per interpretem loquutũ fuisse cum Gallis. Deinde eam quidem linguam, qua hodie Francia vtitur, Romanam esse, quamquam corruptam, vt infra dicemus, nemini dubium videri debet, quippe adhuc vsque de prisca lingua Gallica innumeras retinentem dictiones, quas recensere longum esset. Non igitur Francica lingua olim Galli loquuti sunt, sed alia. Verisimillimum autem est, ea loquutos lingua, qua adhuc ij vtuntur Galli, qui Francice non loquuntur, vt omnes populi circa Rhenum, proximi autem Rheno, Heluetij, Rauraci, Sequani, Elsatici, Tribocchi,

Aegidius Scud. Hen. Glar.

Cæsar in Comment. lib. 1. de Bello Gal. in principio.

Caius Cæsar de Bello Gall. lib. 1. ante medium pag. 14.

bocchi, Vangiones, et tota fere Belgica. Ad hanc rem comprobandam Henricus Glareanus multis vtitur rationibus, et exemplis, quibus satis liquet Heluetiorum linguam ac Rheni vere Gallicam, nisi quòd Germani quædam miscuerunt, maxime infra Argentinam. Spiræ enim, Vormatiæ, Moguntiæ, atque in circumiacentibus ea Rheni parte populis mixtus est sermo ex Germania, atque Celtica linguis: neque enim pure Germanice, neque pure Celtice loquuntur. Heluetij autem, Rauraci, Sequani, Rheno proximi, Brisgoenses, et Elsatici magna ex parte mere Celtice loquuntur. Non mirum igitur est, quòd S. Hieronymus scriptum reliquerit Galatas, ad quos scripsit sanctus Paulus, qui etiã à Celtis descenderunt, vt auctor est Liuius, eadem loquutos suo tempore lingua, qua Treuiri vtebantur. Quis autem nescit Treuirorum linguam esse antiquam, nec multo a Germanorum lingua diuersam? Et si concedi oportet quod Strabo ait Germaniæ vocabulum Romanorũ esse; quam aliam causam fuisse credimus Romanis, quòd eos germanos appellarint, quàm quòd vel lingua et moribus magnam cum Gallis haberent communionem? Vel, quod quidem non absurde argumentantur, ab ipsa inter ipsos appellatione? Fratres enim sese etiamnum hac tempestate in rebus serijs ac bellis vocant. Id Romani siue per se de Germanis resciuerint, siue a Gallis didicerint, parum constat, neque huius est negotij.

Henricus Glareanus

S. Hieron. in Proœm. in Epist. ad Gal. to. 6.

Liuius libro 8. 4. Dec.

Strabo lib. 7.

Quòd autẽ Heluetiorũ lingua vere sit Gallica, vt diximus, id nõ paruũ est argumentũ, quòd Latini auctores multa Gallicæ linguæ vocabula recensent, quæ etiamnũ in Heluetiorũ sunt lingua, quamquã a Romanis scriptoribus partim male scripta, partim male percepta, vt pote quæ quòd barbara non magnopere curarent, obiter duntaxat in operibus conscribuntur. Quæ tamen ipsa nobis argumento sunt, Gallicam linguam in aliqua apud eos fuisse existimatione. Itaque Cæsar Gallorum propria et maxime Heluetiorum nomina mire torsit, omissis sæpe ac mutatis litteris aliquot, vt Latinæ declinationi apta fierent, de quibus paulo post dicturi sumus. Idem Plinius fecit, qui Gallus fuit, ex ipsa Gallia Cisalpina, vt Romani loquuntur, natus: quem istã scisse linguam, atque eam magni fecisse, dubium non est: quippe qui in tam nobile,

Plin. 11. Veronensis lib. 3. cap. 16. & lib. 18. c. 18.

De

De Natura opus inserere voluerit, ea tamen verba temporum iniuria ad hanc vsque diem magis deprauata apud eum leguntur, nemine de ea lingua mille ab hinc annis curante. Id clarum fit ex eo præsertim loco, in quo Plinius aratra rotulis instructa, Gallicum inuentum, *Pflugrat* recte nominauit: vbi tamen codices, *Plummarat*, alij *Planarat*, habent. Quidam vero, vt se prorsus ineptos ostenderent, in *Planeiam* mutarunt. Idem Plinius *Bodincum*, Padum fluuium, hoc est fundo carentem, Gallica lingua, a Liguribus dictum ait. Idem ibidem oppidum eodem tractu esse *Bodincomogum* vetusto nomine nuncupatum dicit. Ita apud Suetonium in Galba præpinguis Gallice *Galb* intelligitur, seu potius vitulus: nam ita homo præpinguis, atque obesus, per iocum, vitulus vocatur: Et *Becco* rostrum apud eundem in Vitellio Belgæ nostra ætate in sua lingua adhuc habent sicut Itali. Multa his similia enumerat Aegidius Tschudus, qui etiam hodiernam Francorum linguam ex duabus linguis constare ait, ex prisca lingua Celtica & Romana: in qua tamen Romana dominatur lingua.

Plin. lib. 18. c. 18. sub finem.

Plin. lib. 3. c. 16. sub finem.

Suetonius in Galba, & in Vitellio.

Nomina item Gallice desinentia Cæsar in desinentiam et formam conuertit Latinam, vt *Castich*, Castichus, Sequanus Regis filius: *Arnold*, Arionoldus: *Ernst*, Ernestus Germanorum Rex, quod postea nomen corruptum est in Ariouistum: *Orgentorix* vel Orgetorix Heluetiorum princeps, apud Heluetios per quandam litteram Græcam desinebat hoc modo, χ, nunc vero per X terminatur, vt etiam *Dumnorix*, et alia id genus permulta: quibus constat veterem linguam Gallicam eamdem fuisse Germanis.

Quæ Cæsar in Latinam desinentiam conuertit. Lib. 1. de Bello Gal. non procul a princ.

Rursus Celtas & Gallos veteribus eosdē esse Germanis & veterem Gallicam Germanicam ex Annalium Scriptoribus colligitur, sicut Ephorus & Strabo graues in primis Auctores tradunt. Cato præterea, Plinius, Sextus, Ruffus, Festus Pompeius, Diodorus Siculus Gallicam linguam, quæ modo Teutonicorum siue Germanorum est, eam vocari affirmant, docētes apud eos † *Padum* pro picea, *Pondicum* pro fundo, *Bulgam*, pro sacco scorteo, vel coriaceo *Bergomum* pro Montana vrbe, *Cimbrum* pro latrone vel pugnaci, *Emporedum* pro equorum domitore, *Rhedam* pro curru, vel rota, *Pyrenem* pro combusto, *Ceruisiamq.* pro potu ex hordeo valere: quibus vocabu-

Ephorus & Strabo.

† Plin. lib. 3. cap. 16.

lis Teutones adhuc vtuntur. Adde etiam, vt ijdem tradunt ſcriptores, quòd omnia nomina populorum, Regum, & Ducum, Germanica Teutonicaq. ſunt, & ad hanc vſque diem vſurpantur, quæ breuitatis cauſa prætermitto. Multa item probatiſſimorum ſcriptorum in hunc ſenſum congerere poſſem ſi vellem loca, quibus linguam veterem Gallicam Heluetijs, Teutonicis, aut Germanis eandem fuiſſe, affirmari poteſt: ſed ea dictam ob cauſam ſubticenda ſunt. Hæc igitur de lingua veteri Gallica, vt ad recentiorem perueniamus.

DE GALLICA LINGVA RECENTIORE.

LATINAE linguæ propagines, ſed tempore, & vulgi imperitia valde corruptæ, ſunt tres, hodie vulgares linguæ, Italica, Hiſpanica, & Gallica. Prima minus, vt pote Latinæ linguæ proxima, ſecunda magis, tertia maxime corrupta, hoc eſt terminationibus, & litteris, ſyllabisq. mutata, atque diſtorta: & inſuper vocabulis mixta alienis ab eo nimirum tempore, quo Gothi non modo regna & regiones vaſtare, ſed etiam linguas imperio ſuo peruertere cœperunt. Gallica igitur lingua plurimas habet Latinas voces, quaſdā habet Gothicas, quaſdā vero Germanicas (nam Franci, qui ceteris eiuſdē Regionis populis imperant, a Francis Germanis deſcenderūt) quædam vero habet de ſua & vetere Gallica lingua, vt ratio ipſa poſtulat. Hinc dialectis variat non parum: eſt enim alia terſior in parte, quæ priuatím Francia dicitur: aliæ craſſiores, vt Prouincialis, Lotharingica, Burgundica, & id genus reliquæ: craſſiſſima vero harum omnium Sabaudica, & aliæ linguæ circa Alpes, Italiæ cōfines. Hæc ex Aegidio Tſcudo & Henrico Glareano. Gallica in lingua, vt ceteris pleriſque omnibus barbaris, metra tantum homoeoteleuta (rythmos vulgo vocant) nulla proſodiæ habita ratione olim condebantur. nunc vero huius etiam ratio a quibuſdam habetur, vt ego ipſe vidi. Hæc de Gallica lingua recentiore.

Aegidius Tſcud. & Henr. Glarean.

GAZARICA LINGVA.

GAZARORVM gentes, quæ hodie Abgazari, & Abgazelli a Græcis vocantur, necnon Mengrelli, & Circaſſi, habi-

si, habitant versus mare Hyrcanum. Apud hasce Gentes Tartari Sauolenses tela, & alia comparant necessaria. Hi autem omnes ex Sclauorum gente originem sumpsere: linguaq. vtuntur Sclauonica, & Christi fidem secundum ritum Græcum sequuntur.

GEORGIANICA LINGVA.

GEORGIANA, Asiæ Regio a Tartaris subacta, cuius populi ab agricultura nomen sortiti Georgi dicti sunt, vel, vt a Turcis vocantur, Iuriani, Græca lingua vtitur in sacris: vulgaris autem eius lingua Tartaricæ & Armenicæ media est. *Blõdus li. 7. Decad. 2. anno sal. 1221.*

Gepidis in vsu est sermo Illyricus. Vide infra, Hungaris.

GERMANICA LINGVA.

DE GERMANICA lingua, quam veteri Gallicæ eandem fuisse aliqui affirmant, iam supra dictum fuit, præsertim quod ad vetera nomina propria: item in Anglica nonnihil. Germanorum autem nomen antiquius esse, quàm Alemanorum, cum aliàs constat, tum ex Flauij Vopisci Proculo. Multa de Germanica & Heluetica lingua, necnon de Germanicæ linguæ vetustate dicenda forent, sed qui hæc scire cupit, ad Aegidium Tscudum confugiat. Dicam tamen Germanorum quattuor esse genera, Teutones scilicet, Venedos, Cimbros, Vuagros, qui non solum lingua, verumetiam institutis ac religione differre dicuntur. Num vero inter Germanos Picti populi Septemtrionales Hannonij, Lotharinghi, Burgundiones, Allobroges, & Sabaudienses annumerandi sint, dubitatur: sunt tamen medij inter Celtarum, Germanorumq. imperia, Germanis obtemperantes Imperatoribus, vt docent Historici. De Venedis, & Vuagris suo loco dicetur: nunc de Teutonibus, ac Cimbris loquendum est. *Flau. Vopisc.* *Aegidius Tschudus c. 36. 37. 38.*

Teutones, siue Teutoni, ita dicti a Teutone siue Tuistone ipsorũ Deo, quem indigenam, ac terra ortum existimabant, a Cornelio Tacito Thuyscones appellati sunt. Hi autem a Celtis Alemani, a Venedis Nomades, ac Nemetes a iaculando nominantur: a Vuagris Scythulæ, siue Scythæ, hoc est casei *Corn. Tacit. lib. de moribus German. in princ.* *Plin. li. 4.*

ac lactis voraces, quos Græci tyrophagos, & galactophagos nuncupant. Horum partes sunt multæ, quæ breuitatis caussa subticendæ sunt.

Cimbrorum partes sunt Dani, Scandia, Selandria, Scandiauia: vbi Nordouici & Normandini, Suiones qui & Suesij, & Suedi, Fenni, Gothi. Eos Græci Getas, Latini Dacos vocare solent: immo Gothi, qui & Dani, Daci & Getæ dicti sunt, homines erant ingenti corpore, horrendisq. oculis, in acie gaudio exultantes tanquam gloriose, & feliciter vita excessuri: contra vero ex morbo quopiam vitam cum morte commutantes, perinde quasi turpiter perituri. De Teutonibus, siue Thuysconibus, necnon Cimbris, vide Berosum, Cæsarem, Tacitum, Marcellinum, & Cassiodorum.

Valerius Max.

Sermo Germanicus, & præsertim Saxonicus, litterarum natura & potestate, diphthongorum vi & numero, syllabarum pronunciatione, declamatione, articulis, accentu, ratione loquendi, ceterisq. huiusmodi dictionum proprietatibus, maximã habet communitatẽ, plurimumq. retinet cõmercij cum Græcorum lingua, rectiusq. litteris Græcis, quàm Latinis scribitur, vt Sigismundus Gelenius, & alij Scriptores tradunt affirmantes infinita esse vocabula, quæ idem Germanis, & Græcis valere dicuntur. Gelenius item in Lexico suo symphono, in quo ex quattuor linguis, Latina videlicet, Græca, Germanica, & Illyrica, partim omnium, partim trium, partim duarum vocabula inter se, & erudite quidem comparat, huius generis affinitatem linguarum patefacit. Nec desunt qui Germanicam linguam ab Hebraica originem aliqua ex parte traxisse opinentur. Maximam vero in ea mutationem factam esse ijdem Scriptores obseruarunt, atque adeo eam ipsam mutatam esse dicunt, vt eam, quæ olim fuerit, ægre etiã peritus quis intelligat.

Sigismundus Gelenius.

Id quod factum esse censendum est ob plurimas bellorum iniurias, & populorum migrationes, necnon ob litterarum, & historiarum denique cultum a multis neglectum, sicut Italicæ linguæ euenisse Franciscus Alumnus Ferrariensis in Diuitijs, & in Thesauro vulgaris linguæ demonstrat, vt in Italica lingua videre licet.

Frãciscus Alumnus.

GE-

GETICA LINGVA.

GETAE, Populi in Scythia Europæa, quos Appianus Dacos appellat. Strabo vero Getas a Dacis ita distinguit, vt Getæ sint qui ad Pontum in Orientem vergunt: Daci, qui in oppositum latus spectant, versus Germaniam, & Istri fontes, quos olim Danos vocatos nonnulli volunt. Ex quo apud Athenienses Dauorum, & Getarum seruilia nomina in vsu maxime fuerunt. Aelius Spartianus scribit Getas dictos fuisse, qui postea Gothi appellati sunt. Alij vero eosdem Getas esse Tartaros, & veterem Gothorum regionem hodie Tartariæ regno subiectam, eiusq. partem esse, Germanicaq. lingua vti affirmant.

Appian. Alexand.
Strabo.
Aelius Spart.

GOTHICA LINGVA.

GOTHI immanes Scythiæ populi in Tractu Septemtrionali Europæ, Danis & Noruegis contermini, qui olim armis Italiam subegerunt, Romamq. ipsam solo æquarunt, suamq. in totum orbem inuexerunt barbariem, vt alibi dictum est, cum de Vlphila Gothicarum litterarum inuentore sermonem habuimus, vbi de maxima Latinæ linguæ iactura, quam a Gothis accepit, loquuti sumus, multaq. exempla ad hāc rem pertinentia in mediū attulimus, necnon Alphabetū.

Pag. 152. 153. & 154.

A Gothis Ostrogothæ, tanquam Orientales illorum vocabulis ita dicti, & Vuisigothæ, qui Occidentalium sese Regionibus infudere, nuncupati sunt: Gothalani vero sunt populi ex vtrisque mixti: Alani enim sunt populi Scythiam Europæ ad Mæotidem paludem incolētes, quorum meminisse Plinium legi. Hi autem omnes necnon alij ea in Regione populi, vt Gothini, Quadi, Osi, Marcomanni, & ceteri permulti Germanice loquebantur, vt a multis accepi Scriptoribus.

Cal. Rhod. lib. 18. c. 24. to. 2.
Plin. lib. 4. cap. 12.
Corn. Tacit. lib. de mor. German.

Nunc vero ex omnibus nationibus Gothicis nullam amplius in Germania superesse constat, Scyris vel Stirijs, siue Stirensibus, & Turingis exceptis. Noruegicam vero linguam Germanicæ adsimilem esse multi prodiderunt: idq. ita esse inueni in Italico Iosaphat Barbari libro de sua, qua functus est, ex Venetijs ad Tanā legatione. Hæc de Gothica lingua.

Iosaphat Barbarus.

GRÆ-

GRÆCA LINGVA VETVS.

GRAECIA, Europæ regio olim omni diſciplinarum genere excultiſſima: cuius tamen populi leuitatis, vanitatisq. nomine male audierunt, & fabuloſi dicti ſunt, quia ab ijs fabulas originem traxiſſe omnes affirmant. Hinc pluribus in locis, Cicero ait: Homines leuitate Græci, crudelitate barbari, docti quidem, & ingenioſi, ſed parum in teſtimonijs dicendis religioſi. Hæc Cicero: ob idq. Græca fide mercari apud Comicos, eſt pecunia numerata ſiue præſente, mercaturam exercere, cum eos mendacijs laborare conſtet, ſicut de Cretenſibus præſertim ab Epimenide Græco dictum fuit, & in Scriptura ſacra affirmatur.

Cic. in orationibus, to. 2.

Græca fide mercari

S. Paulus ad Tit. c. 1.

Græca lingua non ſolum in Europa, hoc eſt in ipſa Græcia proprie dicta, verum etiam in Aſia minore, vt in Ionia, necnon in finitimis ei regionibus, atque in extrema Italiæ ora, quam Magnam Græciam vocant, vt in Apulia, & Calabria, in ijs præſertim partibus, quæ mari Adriatico, & Ionico adiacent, olim vigebat, & in communi, vulgariq. erat vſu: cui etiam linguæ non ſolum Romani, ſed remotiſſimæ item Regiones propter bonas, & vtiles artes atque ſcientias, necnon propter inutiles & vanas, vt magiam, & id genus reliquas eo Idiomate traditas, operam dederunt. Hæc lingua ex tribus, quæ ſunt celebriores, eſt. Hebraica vero omnium vetuſtiſſima, vt ſuo iam loco demonſtratum eſt, primarium optimo ſibi iure comparauit. Hanc ſequitur Græca. Poſt Græcam Latina ſibi vendicat locum, ſi earum tempora necnon earum dignitates, & iura cuncta ſpectentur, quæ quidem multa ſunt.

Pag. 79. 83. & 87.

Græca lingua quinque diſtinguitur dialectis, vt dictum eſt, Aeolica ſcilicet, Attica, Ionica, Dorica, & Communi. Attica vero inter ceteras elegantior & communi propior, Dorica craſſiſſima iudicatur, & in hac Aeclogæ & Paſtorum colloquia a Theocrito conſcripta fuiſſe aiunt. Communem autem linguã in nulla Regione priuatim vulgo receptam nonnulli opinãtur, cum vbique vulgus ſuũ aliquid proprium habeat, quibus a ceteris pleriſque differt: Communis enim fortaſſe illa eſt, quam viri vel litterati, vel ſapientes, et cultiores vſurpabant. Theſſala a nonnullis inter Græcas dialectos memoratur,

moratur, et aliæ quædam, quæ ad eas ipsas referri queunt.

Græca lingua in sacris Georgiani vti dicuntur, cum vulgaris eorum lingua Tartaricæ et Armenicæ media censeatur. Iacobitæ item et Moschouitæ in lingua Græca similibus characteribus vtuntur, qui à Græcis parum recedere videntur, vt in Thesei Ambrosij introductione videre est. Carthaginienses, vt ait Rhodiginus, in bello aduersus Dionysium seniorem, cum se litterarum Græcarum commercio proditos sensissent, ac quidquid fuisset ab ipsis decretum, Dionysio significatum, Senatusconsulto cauerunt, nequis Carthaginiensium aut litteris Græcis, aut sermoni insuesceret, studeret ve. Hæc Rhodiginus.

Ex Thesei Ambros. in Introd. diuers. ling.

Cæl. Rhodiginus tomo 3. lib. 22. c. 17.

GRÆCA LINGVA VVLGARIS, et recentior.

GRAECA lingua vulgaris, qua hodie vtuntur Græci, tum vocabulis, tum Græcorum deprauatione, litteris ac terminationibus immutatis, a vetere Græca multis in locis non minus recessit, quàm Italica, Gallica, et Hispanica a vetere Latina, cuius hæ tres propagines censentur. Hac lingua Iliadem Homeri translatam, et impressam fuisse testatur Petrus Burrana Lucarnensis, qui libellum, Corona pretiosa inscriptum, edidit: in quo e regione conferuntur vocabula linguarum quattuor, Italicæ scilicet vulgaris, Latinæ Græcæ vulgaris, et veteris Græcæ. Opinor autem, vt Italis euenire solet, ipsum vulgi sermonem corruptiorem esse, quàm qui a litteratis scribi solet, et in eorum ore versatur. Inter varias autem dialectos, quarum aliæ alijs plus minusve corruptæ sunt, vt Cretæ, Cypri, Corcyræ, et inter alias, Peloponnensem tanquam puriorem, vel minus corruptam præferri a Græcis, accepi. Hæc de Græca lingua recentiore, necnon vetusta, cuius Alphabetum pronunciationibus, figuris, ac nominibus distinctum suo iam loco ob oculos positum est, vbi de Græcarum litterarum Inuentoribus, multisq. alijs rebus scitu quidem dignis verba fecimus. Hic autem numerandi modum iuxta litteras Alphabeti, instar Hebræorum, a quibus hanc formam sicut et complures litteras, earumq. nomina Græci acceperunt, apponere libuit, vt videre est.

Petr. Burrana.

Pag. 110. 111. 112. & 113.

MO-

MODVS NVMERANDI GRÆCVS ET LATINVS.

Græce.			Latine.
En.	α'	1	Vnum.
Dyo.	ϐ'	2	Duo.
Tria.	γ'	3	Tria.
Tessara.	δ'	4	Quattuor.
Pente.	ε'	5	Quinque.
Ex.	ϛ'	6	Sex.
Epta.	ζ'	7	Septem.
Octo.	η'	8	Octo.
Ennea.	θ'	9	Nouem.
Deca.	ι'	10	Decem.
Endeca.	ια'	11	Vndecim.
Dodeca.	ιϐ'	12	Duodecim.
Decatria.	ιγ'	13	Tredecim.
Decatessara.	ιδ'	14	Quattuordecim.
Decapente.	ιε'	15	Quindecim.
Decaex.	ιϛ'	16	Sexdecim.
Decaepta.	ιζ'	17	Decem septem.
Decaocto.	ιη'	18	Decem octo.
Decaennea.	ιθ'	19	Decem & nouem.
Icosi.	κ'	20	Viginti.
Icosien.	κα'	21	Viginti vnum.
Icosidyo.	κϐ'	22	Viginti duo.
Icositria.	κγ'	23	Viginti tria.
Icositessara.	κδ'	24	Viginti quattuor.
Icosipente.	κε'	25	Viginti quinque.
Icosiex.	κϛ'	26	Viginti sex.
Icosiepta.	κζ'	27	Viginti septem.
Icosiocto.	κη'	28	Viginti octo.
Icosiennea.	κθ'	29	Viginti nouem.
Triaconta.	λ'	30	Triginta.
Triacontaen.	λα'	31	Triginta vnum.
Tessaraconta.	μ'	40	Quadraginta.
Tessaracontaen.	μα'	41	Quadraginta vnum.
Penticonta.	ν'	50	Quinquaginta.
Penticontaen.	να'	51	Quinquaginta vnum.
Exiconta.	ξ'	60	Sexaginta.
Exicontaen.	ξα'	61	Sexaginta vnum.
Ebdomiconta.	ο'	70	Septuaginta.
Ebdomicontaen.	οα'	71	Septuaginta vnum.
Ogdoiconta.	π'	80	Octoginta.
Ogdoicontaen.	πα'	81	Octuaginta vnum.
Enneniconta.	ϟ	90	Nonaginta.
Ennenicontaen.	ϟα	91	Nonaginta vnum.
Ecaton.	ρ'	100	Centum.

Diacosia.

Diacosia.	σ´	200	Ducenta.
Triacosia.	τ´	300	Trecenta.
Tessaracosia.	υ´	400	Quadringenta.
Pentacosia.	φ´	500	Quingenta.
Exacosia.	χ´	600	Sexcenta.
Eptacosia.	ψ´	700	Septingenta.
Octacosia.	ω´	800	Octingenta.
Enneacosia.	ϡ´	900	Nongenta.
Chilij.	,α	1000	Mille.
Dischilij.	,β	2000	Bis mille.
Trischilij.	,γ	3000	Ter mille.
Tetracischilij.	,δ	4000	Quater mille.
Pentacischilij.	,ε	5000	Quinquies mille.
Exacischilij.	,ς	6000	Sexies mille.
Eptacischilij.	,ζ	7000	Septies mille.
Ogdoacischilij.	,η	8000	Octies mille.
Enneacischilij.	,θ	9000	Nonies mille.
Myria.	,ι	10000	Decem millia.
Dysmyria.	,κ	20000	Viginti millia.
Trismyria.	,λ	30000	Triginta millia.
Tetracismyria.	,μ	40000	Quadraginta millia.
Pentacismyria.	,ν	50000	Quinquaginta millia.
Exacismyria.	,ξ	60000	Sexaginta millia.
Eptacismyria.	,ο	70000	Septuaginta millia.
Ogdoacismyria.	,π	80000	Octoginta millia.
Enneacismyria.	,ϟ	90000	Nonaginta millia.
Decamyria.	,ρ	200000	Centum millia.
Icosimyria.	,σ	200000	Ducenta millia.
Triacontamyria.	,τ	300000	Trecenta millia.
Tessaracontamyria.	,υ	400000	Quadringenta millia.
Penticontamyria.	,φ	500000	Quingenta millia.
Exiconta myria.	,χ	600000	Sexcenta millia.
Ebdomicontamyria.	,ψ	700000	Septingenta millia.
Ogdoicontamyria.	,ω	800000	Octingenta millia.
Ennenicontamyria.	,ϡ	900000	Noningenta millia.

De nominibus ordinalibus. Quin etiam ipsi ordinales numeri a superioribus ducunt originem. ut,

Protos.	Primus.
Deuteros.	Secundus.
Tritos.	Tertius.
Tetartos.	Quartus.
Pemptos.	Quintus.
Ectos.	Sextus.
Ebdomos.	Septimus.
Ogdoos.	Octauus.
Ennatos.	Nonus.
Decatos.	Decimus.
Endecatos.	Vndecimus.
Dyocædecatos.	Duodecimus.
Triscædecatos.	Decimus tertius.

Teſſareſcædecatos.	Decimus quartus.
Pentecædecatos.	Decimus quintus.
Eccædecatos.	Decimus ſextus.
Eptacædecatos.	Decimus ſeptimus.
Octocædecatos.	Decimus octauus.
Enneacædecatos.	Decimus nonus.
Icoſtos.	Vigeſimus.
Icoſtos protos.	Vigeſimus primus.
Icoſtos deuteros.	Vigeſimus ſecundus.
Triacoſtos.	Trigeſimus.
Triacoſtos protos.	Trigeſimus primus.
Teſſaracoſtos.	Quadrageſimus.
Teſſaracoſtos protos.	Quadrageſimus primus.
Penticoſtos.	Quinquageſimus.
Penticoſtos protos.	Quinquageſimus primus.
Exicoſtos.	Sexageſimus.
Exicoſtos protos.	Sexageſimus primus.
Ebdomicoſtos.	Septuageſimus.
Ebdomicoſtos protos.	Septuageſimus primus.
Ogdoicoſtos.	Octogeſimus.
Ogdoicoſtos protos.	Octogeſimus primus.
Ennenicoſtos.	Nonageſimus.
Ennenicoſtos protos.	Nonageſimus primus.
Ecatoſtos.	Centeſimus.
Dyacoſioſtos.	Ducenteſimus.
Triacoſioſtos.	Trecenteſimus.
Tetracoſioſtos.	Quadringenteſimus.
Pentacoſioſtos.	Quingenteſimus.
Exacoſioſtos.	Sexcenteſimus.
Eptacoſioſtos.	Septingenteſimus.
Octacoſioſtos.	Octingenteſimus.
Enneacoſioſtos.	Nongenteſimus.
Chilioſtos.	Milleſimus.
Diſchilioſtos.	Bis milleſimus.
Triſchilioſtos.	Ter milleſimus.
Tetraciſchilioſtos.	Quater milleſimus.
Pentaciſchilioſtos.	Quinquies milleſimus.
Exaciſchilioſtos.	Sexies milleſimus.
Eptaciſchilioſtos.	Septies milleſimus.
Octaciſchilioſtos.	Octies milleſimus.
Enneaciſchilioſtos.	Nonies milleſimus.
Myrioſtos.	Decies milleſimus.

Græci præter illam ſupputandi formam a ſerie Alphabeti deſumptam, ſex in numeris deſignandis vtuntur litteris, hoc eſt, I Π Δ H X M. I, vnitatẽ ſignificat. Π, πέντε. ideſt quinque, Δ, δέκα. i. decẽ. H, ἑκατὸν. i. centũ. X, χίλια. i. mille. M, μύρια. i. decies mille: quoties autem harum litterarũ ſingula quæque geminatur, toties idem numerus multiplicatur. Decadum vero, centuriarũ, & Chiliadum, ac Myriadũ litteræ, Δ H X M, in hoc charactere Græco Π, incluſæ, quinarium eorum numerorũ ſemper multiplicat, vt |Δ| 50. |H| 500. |X| 5000. |M| 50000. nam hæc littera, Π, quinque ſignificat. Horum numerorũ adiunctione reliqui omnes gignuntur, & in compoſitione maior ſemper minori præponi ſolet: ſed in compoſitione nominum numeralium maior numerus minori ſine coniunctione præfertur, vt δεκατρία: ideſt decem tria. ſi autem minor maiori præponatur, coniunctio intercedit, vt τρια καιδεκα, ideſt tria & decem.

HE-

HEBRAICA LINGVA.

Hebraei non ab Abraam, qui Hebræus in Genesi appellatur, sed ab Heber, qui fuit abnepos Sem, filij Noe, qui et Iudæi a Iudæa, quæ et Chananæa, et promissionis Terra in Scripturis sacris nuncupatur, dicti sunt, Syriæ Regionem incolentes. Et quia in Heber Familia remansit lingua, quæ prius humano generi creditur fuisse communis, cum Gentes linguarum diuersitate sunt diuisæ, Hebraica deinceps nuncupata est. Hac Hebraica, siue Iudaica lingua, quæ & sacra dicitur, vetus Testamentum, libris Iob, Danielis, & partim Esdræ exceptis, qui Chaldaica lingua editi reperiuntur, conscriptum fuit: qui profecto Liber fere solus pure Hebraicus habetur, vt eruditi affirmant: alij enim ijsdem Characteribus conscripti, vel Chaldaici sunt, vel alias dialectos & glossas habent admixtas. Hinc recentiorum Iudæorum Thalmud vanitatibus, & impietatibus plenum, nunc Romæ expurgationi traditum, obscurum censetur, quia omnium fere gentium vocabulis resperfum est. De Alphabetis Hebraicis, antiquiori scilicet, & recentiori, quæ suo iam loco fuerunt apposita, deq. huius linguæ maiestate, & excellentia, multisq. rebus alijs ad hanc eandem linguam pertinentibus, præsertim vero de litterarum mysterijs, quibus ipsa lingua abundat, satis ibi dictum opinor. *Gen. 14.* *Gen. 10.* *Gen. 11.* *Pag. 92.*

Addam autem hoc loco quæ ad nominum numeros, ac desinentiam pertinent. Hebræi enim in geminatis a natura, vt duæ aures, duo oculi, & cetera huius generis nomina, necnon in numero centenario, ac millenario dualem habent, non pluralem: quæ enim pluralem habent, duali carent. Masculina nomina vnicam in singulari, & vnicam in plurali desinentiam habent.

De ijs, qui litteras Hebraicas antiquas, ac recentiores inuenerunt, suis iam locis sermonem habuimus, vbi multa, & scitu quidem digna dicta sunt, num scilicet Hebraica lingua, siue libri sacri hac lingua conscripti fuerint corrupti: qua in re demonstranda multas recensuimus causas et rationes. *Pag. 82. 83. 88. & 89.*

De modo scribendi, qui ab Hebræis obseruatur, suo item iam loco dictum est, vbi modum scribendi apud Latinos, a si- *Pag. 93.*

niſtra parte in dextram magis naturalem eſſe naturæ, quàm a dextra in ſiniſtram demonſtrauimus.

De litterarum Hebraicarum myſterijs nonnulla etiam diximus: ſed earundem interpretationem, connexionem, et ordinem videre eſt in Oeconomia Georgij Ederi, et apud S. Hieronymum in prooemio lamentationum. *Tomo 4.*

Verum quia ex ordine litterarum numerandi modum obſeruant Hebræi, hinc iuxta litteras Hebraicas ſupputandi formam infra apponere nobis viſum eſt.

NVMERVS SVPPVTANDI APVD HEBRÆOS.

א	Hechad.	1	Vnum.	כ	Gheſrim.	20	Viginti.
ב	Scienaim.	2	Duo.	ל	Scieloſcim.	30	Triginta.
ג	Scieloſcia.	3	Tria.	מ	Arbaghim.	40	Quadraginta.
ד	Arbagha.	4	Quattuor.	נ	Chamiſcim.	50	Quinquaginta.
ה	Chamiſcia.	5	Quinque.	ס	Sciſcim.	60	Sexaginta.
ו	Sciſcia.	6	Sex.	ע	Scibghim.	70	Septuaginta.
ז	Scibgha.	7	Septem.	פ	Sciemonim.	80	Octoginta.
ח	Sciemona.	8	Octo.	צ	Tiſeghim.	90	Nonaginta.
ט	Tiſegha.	9	Nouem.	ק	Mea.	100	Centum.
י	Ghaſara.	10	Decem.	ר	Mathaim.	200	Ducenta.
יא	Hechadghaſar.	11	Vndecim.	ש	Scialoſcmeoth.	300	Trecenta.
יב	Scienaimghaſar.	12	Duodecim.	ת	Arbaghmeoth.	400	Quadringenta.
יג	Scieloſciaghaſar.	13	Tredecim.	ך	Chameſcmeoth.	500	Quingenta.
יד	Arbaghaghaſar.	14	Quattuordecim.	ם	Seieſcmeoth.	600	Sexcenta.
טו	Chamiſciaghaſar.	15	Quindecim.	ן	Scieuaghmeoth.	700	Septingenta.
יו	Sciſciaghaſar.	16	Sexdecim.	ף	Sciemonemeoth.	800	Octingenta.
יז	Scibghaghaſar.	17	Decem ſeptem.	ץ	Teſciaghmeoth.	900	Nongenta.
יח	Sciemonaghaſar.	18	Decem octo.	א̈	Eleph.	1000	Mille.
יט	Tiſeghaghaſar.	19	Decē & nouem.				

Num. Ordinalis.

Riſcion.	Primus.
Sieni.	Secundus.
Scieliſci.	Tertius.
Rerieghi.	Quartus.
Chamiſchi.	Quintus.
Sciſci.	Sextus.
Scieuighi.	Septimus.
Sciemini.	Octauus.
Teſcighi.	Nonus.
Ghaſiri.	Decimus.

Pro numero cuiuſcumque decadis multiplicando eadem nomina ab vnitate ad denarium vſque numerum reſumuntur, maiore minori, & contra, præpoſito. Idquod etiam in numero ordinali obſeruatur.

HETRV-

HETRVSCA LINGVA.

HETRVRIA, Italiæ Regio, Tyrrhæno mari incumbens ad primam vſque Tyberis ripam protenſa, Macra fluuio a Liguria diſcreta: auguriorum olim, & haruſpicinæ peritiſſima, vt Claudianus teſtatur. Hinc dictæ Regionis incolæ Hetruſci ſunt appellati, atque Hetruſca lingua vetus, qua Populi Hetruſci vtebantur. Huius linguæ Alphabetum ſuo iam loco appoſitum eſt, vbi de Demaratho Hetruſcarum litterarum Inuentore loquuti ſumus. Eiuſdem linguæ ſeptem illæ Tabulæ æneæ vetuſtiſſimæ Eugubij, ſiue Igubij repertæ cenſentur eſſe. *Claudianus i Ruffinum.* *Pag. 150. & 151.*

Hanc linguam, quam hodie nullam extare, pro comperto habetur, a Latina longe diuerſam fuiſſe apparet ex vocibus quibuſdam paucis, quas apud probatiſſimos Scriptores me legiſſe memini. Deus enim, vt Suetonius ait, *Aeſar* ab Hetruſcis dicebatur, & Padus a profunditate, *Botigon*, quem Ligures *Botigum* dicunt, appellabatur. Ancona, prius Hetruſco vocabulo *Picena* ſimul & Aboriginum dicta. Piceni, Hetruſca lingua genus ſacrum dicitur, orti a Sabinis. Hetruſci etiam, vt Cato teſtatur, nobilem Principem *Laronem*, vel *Larunem*, & *Arunem* appellabant, quem Itali, Hiſpani, & alij *Baronem* vocitare ſolent. Eidem item linguæ voces illæ, quas Arnobius de victimis earumq. partibus recenſet, adſcribuntur a Rhenano, & Pamelio, quia ibi Arnobius de Hetruria, quam genitricem et matrem ſuperſtitionis appellat, ſermonem habet. Voces huius generis ſunt: *Apexabo, Longauo, Tucetum, Tenia, Plaſea, Fendica, Iſitium, Mateola, Fitilla, Augmen, Magmentum*, et id genus aliæ, quas ijdem Scriptores pro animalibus, animaliumq. partibus, atque farciminũ generibus, quibus vtebantur Hetruſci in ſacrificijs, ſtudent explicare. Vocabula enim ſunt ab ijs conficta, vt propter eorum obſcuritatem auguſtiora iudicarentur, ſicut idem Rhenanus teſtatur. *Suetonius Tranquil. in Augusto.* *M. Portius Cato. & Beroſus.* *Arnobius aduerſus Gentes. li. 7. circa med.* *Rhen. & Pamelius*

Hæc lingua aliquid commune cum Armenica, et Scythica habuiſſe nonnulli ſuſpicantur: Vtrique enim Pontifices ſuos et ſacros expiatores *Sagos* appellabant, et *Noam* ex Armenia in Italiam profectum dicebant, Veſtamq. colebant, perpetuumq.

Petr. Crinitus. petuumq. ignem seruabant: fabulas Hetruscorum quasdam a Liuio, & a Cicerone explicatas Crinitus testatur. Hæc de veteri Hetrusca lingua.

Recentior autē est Italica, & emēdatior quidem, quæ adeo floret, vt inter Vulgares linguas nobilior, & cultior habeatur. Hac eadem lingua omnes artes, atque scientiæ passim in Italia conscribi solent. Hinc sicut Romanos olim pueros Hetruscis litteris erudiri solitos tradit Liuius, ita tempus in præsens Hetruscæ linguæ recētiori omnes fere operā nauant, & præsertim ij qui Italica lingua emendate, & perpolite quidem scribere, aut loqui percupiunt: maximo enim pretio habetur apud omnes. Hæc hactenus.

Liuius li. 9. hist. ab orbe cōdito Dec. 1.

HIBERNICA LINGVA.

Cæs. lib. 5. de Bello Gall.

HIBERNIA, Insula non procul ab Anglia, vulgo *Hirlanda* in Oceano inter Angliam & Hispaniam sita est, ab Ibero dicta duce, homine Hispano, qui primus magno hominum numero eam occupauit: vel ab Ibero Hispaniæ fluuio, cuius accolæ primi Insulam habitasse feruntur. Hiberni quidem cum habitu corporum, tum viuendi ritu, atque moribus non valde ab Hispanis vicinioribus discrepare dicūtur: linguam vero eorum peculiarem esse, qua Scotos etiam siluestres & Insulanos ab Hibernis oriundos vti aiunt.

HISPANICA LINGVA.

HISPANIA, latissima Europæ Regio, a montibus Pyrenæis incipiens & per Columnas Herculeas circumiens ad Borealem vsque Oceanum protenditur, & in Citeriorem, & Vlteriorē secatur, Hesperia olim dicta ab Hespero Atlantis fratre, vel ab Hespero stella lucidissima: vltimò autem ab Hispali, quam hodie *Siuiliam* vocant, Hispalia, vnaq. deinde littera immutata, Hispania dicta est. Hispanorum autem lingua vetus quænam fuerit, inuenire non potui. Sed verisimile est, in oris ad Mediterraneum mare, præsertim occasum versus remotis, Lybicæ vel Mauritanicæ linguæ olim extitisse vsum. Mauri enim ijs in Regionibus imperarunt: atque inibi, & in

Plin. li. 3. cap. 1. 2. & 3.

& in Lusitania præsertim Maurorum vocabula relicta sunt, vt ab Hispaniarum Indigenis accepi. Habent etiam eæ Regiones quædam vocabula Gothica, virorum præsertim: nam multo tempore Hispanias obtinuerunt Gothi, quorum item grassationibus & imperijs Latina lingua maiestatem suam, suumq. imperium in Italia omisit primum, deinde in Gallijs, & Hispanijs: & nouæ illæ, quibus nunc loquuntur, fuerunt introductæ.

Castellana vero lingua ceteris dialectis, quibus hodie vtũtur Hispani, sicut Hetrusca in Italia, præfertur, vt ego re ipsa noui: Affinis est Italicæ, & ad Latinam linguam propius quàm Gallica accedit, minus tamen quàm Italica: has enim tres linguas vulgares Latini idiomatis propagines esse dictum est. Hæc de Hispanica lingua.

HVNGARICA LINGVA.

HVNGARIA Austriæ contermina, & in Orientem vergens, inferiorem Pannoniam a fluuio Leycha ad Sauuna vsque complectitur, & Danubium transgressa ad Polonos vsque protenditur: & vltra, citraq. Istrum late dominatur. Extat adhuc non longe ab ortu Tanais altera Hungaria & lingua & moribus illi pene similis, sed Christi cultrix: illa vero ritu barbarico viuens seruit idolis. Hæc ex Aenea Siluio. *Aeneas Siluius in Europa.*

Huius nationis numeri cardinales, vt aiunt, sunt infra conscripti, vt huius Gentis numerandi modus aliqua ex parte habeatur.

1.	Eig.	Vnum.	6. Hatt.	Sex.
2.	Ketto.	Duo.	7. Het.	Septem.
3.	Harom.	Tria.	8. Niogis.	Octo.
4.	Nieg.	Quatuor.	9. Kilentz.	Nouem.
5.	Ot.	Quinque.	10. Tiz.	Decem.

Sunt qui velint eosdẽ esse Hunnos atque Hungaros paucis litteris immutatis: alij vero Hunnos ab Hungaris distinguũt, atque hos ad Vagum fluuium Illyrice loqui solitos aiunt.

Hunni vel Huni vide, Hungaria.

IACO-

IACOBITARVM LINGVA.

IACOBITAE characteribus quibusdam vtuntur, qui a Græcis parum differre videntur: vt ego ipse vidi in Appendice diuersarum litterarum Thesei Ambrosij Papiensis & Canonici Regularis Lateranensis, qui ibi ob oculos ponit Iacobitarum Alphabetum, in quo non solum plurimi characteres Græcis litteris adsimiles sunt, immo omnino ijdem qui & Græci, verum etiam nomina litterarum maiori ex parte cum Græcis habent affinitatem: lingua vero est Arabica, vt Ambrosius ait.

Thes. Ambros. i princip. Appendicis.

ILLYRICA LINGVA.

ILLYRIVM, siue Illyris, Illyriave, Regio Europæ satis ampla, & Epiro contermina, Italiæ propinqua, ab Illyrio, vt Appianus inquit, Polyphemi filio, siue, vt Eustathio placet, Cadmi filio denominata, hinc Italiam, illinc Germaniam, inde Macedoniam, Thraciam & Epirum habens confines: hinc Adriaticum sinum, quem *Golphum* Venetiæ appellant: inde autem Danubium flumen. Hanc regionem & Dalmatiam, quæ est pars Illyrij, & *Sclauoniam* hodie vocant, quæ & *Slauonia* rectius dicitur. Huius Regionis lingua, quæ Illyrica nuncupatur, late se diffundit, cum plurimi populi ea vti soleant: vtuntur enim Illyrica lingua, Dalmatia, siue Sclauonia, Istria, Stiria, Carinthia, Croatia inter Dalmatiam & Istriam sita, Forum Iulij, Carnia, necnon gentes aliæ his finitimæ: Seruia item Bulgaria, Musia, Vallachia, & Moldauia, & aliæ Daciæ partes, Bosina etiam, Russia, Moschouia, & aliæ Gentes ad Orientalem plagam pertinentes: Bœemia item, Polonia, Morauia, Lithuania, & aliæ Gentes quàmplurimæ, quas infra conscribam, vt a multis Scriptoribus accepi, & a non paucis dictorum locorum incolis audiui. Hæc denique lingua in Græcia necnon Constantinopoli in Ottomanorum aula est familiaris: & nuper in Aegypto apud Memphiticum Sultanum et equites Mamaluchos haud ingratis auribus audiebatur. Per vniuersam autem Turcicam Gentem, præcipue vero apud milites, Sclauonica lingua adeo est in

Appianus & Eustathius.

est in vsu, vt Constantinopolis ipsa iam non amplius prisco nomine, sed Cæsaris domus Sclauonica vocetur lingua. Hæc ex Sigismundo Gelenio, Marino Temperizza Epidaurio, siue Ragusæo e societate Iesu, et alijs. *Sigismundus Gelen. Mar. Temper.* *Pag. 163. & 171.*

In hanc linguam sacrarum litterarum codices, industria sancti Hieronymi, et Cyrilli translati sunt, vt suis iam locis dictum est. Hac item lingua non solum patrij Annales, verumetiam de Alexandro Magno, Romanisq. Cæsaribus, necnon de Marco Antonio et Cleopatra commentarij conscripti ijs in locis reperiuntur, vt Iouius narrat. Philosophiam vero, et Astrologiam, ceterasq. disciplinas, rationalemq. medicinam eæ Gentes numquam attigere. Hæc Iouius. *Paulus Iouius.*

Quamuis autem Illyrica lingua tot Gentes, vt fusius enarrabimus, vtantur, characteres tamen sunt omnino inter se diuersi sicut supra videre est, vbi Alphabetum Sclauonicum, ac Seruianum apposuimus figuris, nominibus, ac pronunciationibus siue potestatibus distinctum: illud vero tribus ac triginta, hoc autem tribus et quadraginta litteris constat: illud a sancto Hieronymo, hoc a sancto Cyrillo censetur inuentum, vt suis iam locis dictũ esse memini. Sclauonicum autem Alphabetum licet a S. Hieronymo inuentum fuisse dictum sit, vt rumor docet: hoc tamen loco sententiam Ioannis octaui silentio prætereundam esse non opinor: Ioannes enim in Epistola ad Sfentopulchrum Sclauonicas litteras, siue Croaticas a Croatia dictas inter Dalmatiam et Istriam sita a Constantino quodam Philosopho inuentas esse testatur: cuius Epistolam videre est in dictione, Dalmatica lingua. *Pag. 160. & 169.* *Pag. 162. & 171.* *Ioan. viij. i Registro.* *Idẽ supra i dict. Dalmatica.*

Quænam vero Gentes Alphabeto Sclauonico, quod Hieronymianum vocant, quænam etiam Seruiano, vel Cyrilliano vtantur, suis iam locis enarratum est: quamuis enim Illyricam linguam tot Nationibus communem esse pateat, characteres tamen diuersi omnino sunt. *Pag. 163. & 171.*

Hæc autem lingua a tot Gentibus adhibetur non secus atque Italica lingua in Italia, in qua tot Prouinciæ eadem lingua, sed aliæ magis, aliæ minus culte loquuntur, ita vero, vt singula quæque Prouincia, quin singuli quique populi nonnullas habeant voces ac pronunciationes aliunde ob commercium desumptas, vt in Italica lingua euenisse ostendemus. *Infra in Dict. Italica.*

mus. Vt autem quis facilius videre queat, quinam populi ſint ij, qui Illyrica, ſed vulgari lingua loquantur, omnia eorum Populorum nomina, qui ea vtuntur, tum ex Auctorum verbis iam recitatis, tum etiam ex Sigiſmundi Gelenij præſertim Epiſtola, necnon ex ijs, quæ Marinus Temperizza Epidaurius e ſocietate Ieſu, vir quidem Illyricam linguam, Illyricosq. characteres optime callens, mihi copioſe narrauit, hoc loco recenſenda exiſtimaui.

Sigiſm. & Marinus.

Nomina populorum, qui Illyrica loquuntur lingua, ordine Alphabetico diſpoſita.

ABGAZARI, vel Abgazelli, qui et Gazari circa mare Caſpium.
Aeſtiui.
Arbenſes.
Beſſi, hodie Boſnenſes, vel Boſnaſienſes.
Bohemi.
Boruſij.
Boſnenſes. Vide Beſſi.
Bulgari, ſiue Raſcij.
Carni.
Carniolani.
Carinthij.
Caſſubi, vel Caſſubitæ.
Circaſſi Quinquemontani circa Pontum, vel Ciercaſſi circa mare Caſpium.
Corali.
Croati, vel Chroati.
Culmij.
Curi.
Dalmatæ, vel Delmatæ.
Dibrij.
Epidaurij, ſiue Raguſæi ex Epidauro ciuitate iuxta Dalmatiam ad Illyricum mare ſita.
Epirotæ.
Foroiulienſes, vulgo Furlani, a Foroiulio Italiæ Regione, in qua ſunt Aquileia, Vtinum, Ciuidale, ac Tergeſtum.
Gazari. Vide, Abgazari.
Gepidæ.
Hungari ad Vagum fluuiũ.
Iapides, vel Foroiulienſes.
Iaziges.
Iſtri.
Lithuani.
Liui.
Luſarij.
Lygi.
Macedones Mediterranei.
Maxobij, vel Mazolitæ.
Meiſi, vel Myſij.
Moldaui.
Moraui.
Myſij, vel Meiſi.
Nugardi.
Obodritæ, vel Obrotriti.
Ohulici.

Ohulici.	Sarmatæ, qui et Poloni dicuntur.
Pannoniæ pars.	Sclaui, vel rectius Slaui.
Permi.	Seruij. Vide Sorabi.
Plescouij, vel Plescouienses.	Slesij, vel Silesij. al. Slesitæ.
Podolij.	Smolnenses.
Polabi.	Sorabi.al. Sarbi.hodie Seruij.
Poloni maiores et minores.	Transiluani.
Pomerani.	Vandali, al. Vuandali.
Ragusæi. vide Epidaurij.	Veltæ.
Rascij, vel Rasci, siue Bulgari.	Vilaci.
Rugi.	Vuagrij.
Russani, vel Russi a Russia: vel Rutheni.	Vuinuli.
Samogitæ.	Zagorani.
Sarbi. Vide Sorabi.	Zadrauani.

Hi sunt igitur Populi, qui Illyrica lingua vulgari vtuntur: extat enim altera huic valde adsimilis et fere eadē, quæ scripturalis, vel litteraria nuncupari potest, Buchuizza a Sclauis dicta, quæ non nisi per regulas disci potest, et a rudioribus absque regulis non recte intelligitur, nec recte pronunciatur. In hanc linguam a sancto Hieronymo Scripturam sacram Sclauonicis litteris, et a sancto Cyrillo Seruianis characteribus translatam fuisse credendum est. Id quod etiam de Missali, de Codice horario, deq. alijs Sclauorum libris dicendum puto. Sunt autem qui hanc linguam non Illyricam, sed Sarmaticam potius, idest Polonicam vocandam affirment quòd ceteræ ab hac sint ortæ: Polonica enim non multum a Sclauonica, & Bohemica recedit, vt facile intelligere potui ex Oratione Dominica tribus hisce linguis conscripta, quam apud Bartholomæum Georgenitam & Sigismundum Gelenium Bohemum, qui Symphonum edidit lexicon, in quo vocabula linguarum, Latinæ, Græcæ, Germanicæ, & Illyricæ, quæ inter se conueniunt, vel in duabus ex his, vel tribus, vel quattuor linguis, conferre studet. Quòd autem Polonica & Sclauonica, siue Illyrica linguæ magnam inter se affinitatem habeant, ex eorundem supputandi modo, quem infra apponere libuit, facile comprobari potest.

Barthol. Georg. & Sigism. Gelen.

MODVS NVMERANDI ILLYRICE.

Iedan.	1	Vnum.
Dvà.	2	Duo.
Tri.	3	Tria.
Cetiri.	4	Quattuor.
Pet.	5	Quinque.
Sceſt.	6	Sex.
Sedam.	7	Septem.
Oſſam.	8.	Octo.
Deueth.	9	Nouem.
Deſeth.	10	Decem.
Iedanaeſt.	11	Vndecim.
Dvanaeſt.	12	Duodecim.
Trinaeſt.	13	Tredecim.
Ceternaeſt.	14	Quattuordecim.
Petnaeſt.	15	Quindecim.
Sceſtnaeſt.	16	Sexdecim.
Sedanaeſt.	17	Decém ſeptem.
Oſſanaeſt.	18	Decem octo.
Deuethnaeſt.	19	Decem & nouem.
Dvadeſeth.	20	Viginti.
Dvadeſeth i iedan.	21	Viginti vnum.
Dvadeſeth dva.	22	Viginti duo.
Dvadeſeth i tri.	23	Viginti tria.
Dvadeſeth i cetiri.	24	Viginti quattuor.
Dvadeſeth i peth.	25	Viginti quinque.
Dvadeſeth i ſceſt.	26	Viginti ſex.
Dvadeſeth i cedam.	27	Viginti ſeptem.
Dvadeſeth i oſſam.	28	Viginti octo.
Dvàdeſeth deuet.	29	Viginti nouem.
Trideſet.	30	Triginta.
Trideſet i iedan.	31	Triginta vnum.
Ceteri deſet.	40	Quadraginta.
Ceterdeſet i iedan.	41	Quadraginta vnum.
Pedeſet.	50	Quinquaginta.
Pedeſet i iedan.	51	Quinquaginta vnum.
Scesdeſet.	60	Sexaginta.
Scesdeſet i iedan.	61	Sexaginta vnum.
Sedamdeſet.	70	Septuaginta.
Sedamdeſet i iedan.	71	Septuaginta vnum.
Oſſamdeſet.	80	Octoginta.
Oſſamdeſet i iedan.	81	Octuaginta vnum.
Deuetdeſet.	90	Nonaginta.
Deuetdeſet i iedan.	91	Nonaginta vnum.
Sto.	100	Centum.
Tiſucchià.	1000	Mille.
Dvi e tiſucchiè.	2000	Duo millia.
Trì tiſucchiè.	3000	Tria millia.

Qui plura de Illyrica & Polonica lingua, ſcitu quidem digna, noſcere cupit, Bartholomæi ſcripta & Gelenij, qui de ea copioſe ſcripſerunt perlegere ſtudeat. Hæc hactenus.

INDICA LINGVA.

INDIA, Regio Orientalis, Aſiæ terminus ab Indo dicta fluuio, qui ſolus præter Nilum Crocodilos creat, tam vaſta eſſe perhibetur, vt eam tradant eſſe tertiam omnium terrarum partem. Abundat gemmis, elephantos procreat Africanis multo maiores, arbores ſemper habet frondentes, bis fruges in anno ad maturitatem perducit, aromata ad nos mittit, binasq; habet æſtates. Huius autem Regionis lingua adeo Hebraicæ, Chaldaicæ, & Arabicæ affinis eſt (licet characteribus variet) vt rara admodum in hac ſit dictio, quæ in aliarum aliqua non reperiatur: & hæc ſola Orientalium, quæ ab Hebræa originem habent, noſtro legitur modo, a ſiniſtra ſcilicet in dextram, vt a viris peritis, atque ab huiuſce Regionis incolis accepi, & re ipſa id ita eſſe comperi: vidi enim & contrectaui codicem quẽdam ex Indijs tranſuectum e ſubtiliſſimis autem arborũ corticibus confectum, ac typis mandatum, quem ſuperioribus annis frater Spiritus Vicẽtinus, ſummus olim ordinis Eremitarum S. Auguſtini Magiſter Sixto Quinto dono dedit. Quod quidem munus tum ob miram rei nouitatem ad loca hæc aſportatam, tum etiam ob admirabile ingenij artificium ſummo Pontifice dignum exiſtimatum fuit: ex eo enim codice iam impreſſo, typographiam anteaquam in Europam fuiſſet aduecta, in Indijs floruiſſe patet. Adde etiam quòd pagina ex arborum corticibus confecta adeo ſubtilis & araneæ telæ adſimilis eſt, vt duæ paginæ pro vna ſumantur, altera tantum paginæ parte typis inſignita: quæ profecto res ingenij perſpicacitati nonniſi admirationi eſſe poteſt. Hæc de Indica lingua. Plura in Aethiopum lingua legenda ſunt.

Ex Pomponio, & Strabone lib. 15.

Typographia Indiana ante Typographias Europa.

IONICA LINGVA.

IONIA, Aſiæ minoris Regio, media inter Cariam, & Aeolidem, tum cæli bonitate, tum ſitus commoditate nulli Regionum

gionum posthabenda: hinc Ionica Dialectus inter quinque Græcarum linguas notissima dicta est, quæ diæreses sine contractione præter vsum communem, & quasdam litterarum mutationes admittit. Hac lingua Hippocrates medicus, & Herodotus historicus scripsisse dicti sunt. Hæc ex Ioanne Grammatico.

Ismaelitica dialectus in Aethiopum lingua videnda est.

Istri Illyrice loquuntur.

ITALICA LINGVA.

ITALIA, Europæ regio nobilissima, eiusdemq. Viridarium perpulchrum vulgo nuncupata, Hesperia prius ab Hespero Rege, siue, vt Macrobio placet, ab Hespero, stella occidentali, cui subiecta est, deinde Oenotria vel a bonitate vini, quod in ea nascitur (Græci enim vinum, οἶνον appellant) vel ab Oenotrio Sabinorum Rege: postremo autem Italia dicta est ab Italo Siculorum Rege, qui Italos agriculturam docuit, & leges condidit: eamq. partem, in qua postea Turnus regnauit, a suo nomine Italiam appellauit. Est autem vniuersa Italia in formam cruris inter Adriaticū, & Tuscum mare sita, vmbilicum in agro Reatino habens: cuius longitudo ab Augusta Prætoria ad Rhegium vsque Calabriæ terminum, siue Messanæ Pharum, Solino teste, decies centena millia passuum continet: Latitudo vero quadringenta decem, vbi maxima latitudo: vbi autem minima, ad viginti milliaria: hæc autem angustia est inter Scyllaticum sinum & Terineum, vel sanctam Euphemiam. Huius Regiones vel Prouinciæ maxime insignes, sunt Liguria, Insubria siue Gallia Cisalpina, Venetia, Iapidia, Carnia, & Istria, Hetruria, Aemilia vel Flaminia siue Romandiola, Picenum, Vmbria, Latium, Campania, Samnium, siue Aprutium, Apulia, Lucania, & Calabria, quibus Siciliam a Calabria non natura, sed angustiori terræ parte ab Ionio, ac Tirreno mari subtus corrosa, Diodoro Siculo teste, vel secundum alios, sed vi terræmotus olim disiunctam, nonnulli adijciunt: ex cuius terræ auulsione natum est fretum Siculum, inter Messanam & Rhegium,

*Longitudo & latitudo Italiæ ex Solino, et Gabriele Barrio Francicano li. 1. de antiqu. Calabriæ. Strabo li. 6. Trog. Pōp. apud Iustinū li. 4. & Virg. lib. 3. Aeneid. de separatione Siciliæ a Calabria. Diod. Sic. lib. 5. Et Thom. Fazelius hist. Sic. li. 1. cap. 3.

Rhegium, quod pharum vulgo appellant: Pharos enim ſeparationem ſignificat. Eſt autem hoc mare verticoſum, & periculoſum nautis, quod contrarijs fluctuum curſibus colliſionem facit, & rapta quæque abſorbet, et reijcit ob diuerſa maria contrarijs ventis agitata, quæ in ipſum confluunt et a nonnullis vocitatur Charybdis: ſunt enim in hoc freto, quod pharum vocant, duo ſaxa, quorum vnum in confinio Siciliæ alterum vero in extrema Calabriæ ora extant: illud Charybdis, hoc Scylla fabuloſe monſtra vocitantur: hinc natum prouerbium illud:

Incidit in Scyllam cupiens euitare Charybdim.

Harum igitur Prouinciarum omnium vna eſt lingua, quæ Italica nuncupatur, vna ſcilicet ex ijs tribus, quæ Latinæ linguæ propagines vocantur, vt olim dictum eſt. Quamuis autem his Italiæ Prouincijs vna ſit lingua, Hetruſca tamen noua cultior, et emendatior inter alias cenſetur, et maiori habetur pretio: ad quam profecto linguam qui magis accedit, purior in dicendo, aut in ſcribendo exiſtimatur. Inſubres, et Siculi ab ea non parum, Genuenſes autem magis in loquendo recedunt: hi enim voces adeo diuerſas et pronunciationem aliarum Prouinciarum locutione ita diſtinctam habent, vt ab ijs, qui eorum loca diu non incoluerunt, haud facile intelliganturꝰ. Idquod factum reor ob maximum locorum interuallũ, quo ab Hetruria, et ab Italiæ præſertim centro diſiunguntur: hæc enim loca alijs Regionibus contermina, ſunt extremæ Italorum oræ. Hinc ob frequens diuerſarum Gentium commercium alienas voces aliqua ex parte detortas, exterorũq. pronunciationes admittunt, atque ita vt diuerſam quodam modo linguam efficiant. Quibus de cauſis idem Siculis, Calabris, et Appulis eueniſſe credendum eſt: nam ijs in locis Greciam quandoque fuiſſe pro comperto habetur, et ad hãc vſque diem alicubi, hoc eſt in aliquibus Calabriæ et Apuliæ, ſiue Magnæ Græciæ partibus Græcanicum ſermonem, ac ritum in viuendo extare inueni, Regno vtriuſque Siciliæ peragrato, dum Auguſtinianæ Reipublicæ a ſecretis eram, ſummumq. Auguſtinianorum Magiſtrum, fratrem Spiritum Vicentinum Italiæ prouincias viſitandi gratia perluſtrantem comitabar, In Sicilia vero non ſolum voculas Græcas, Gallicas,

Dictione Gallica, et Hiſpanica pag.

cas, & Hiſpanicas, verum etiam barbaras, quas Saracenorum appellant, ſicut ipſamet multorum locorum nomina aperte docent, in frequenti vſu remanſiſſe eas ob cauſas nuper enarratas, me reperiſſe memini. Adde etiam quòd Gothi ea in Inſula anno ſalutis D. XV. tempore Iuſtiniani Imperatoris: Anno vero M. CC. LXXXII. Galli dominati ſunt: ſed hi ſtratagemate quodam tertio die Paſchatis eadem fere hora per vniuerſam Siciliã trucidati ſunt. Anno autẽ M. CCC. XXVI. Africani Siciliam ſubegere, eamq. regalem ſibi ſedem fecerunt. Nunc denique Philippus II. Hiſpaniarum Rex Catholicus vtriuſque Siciliæ Regno dominatur. Huc accedit quòd in hac Inſula Græci, & aliæ Gentes multa loca ædificarunt, & præſertim Chaldæi, Damaſceni, & Fœnices Panormum, & Meſſenij Achaiæ, ſeu Græciæ populi Meſſanam, primarias Inſulæ ciuitates, condiderunt. Hinc mirum non eſt, variarum linguarum voces, ac pronunciationes in hanc Inſulam fuiſſe introductas.

Ex Thoma Fazello Dec. 1. lib. 8. cap. 1. & Dec. 2. lib. 8. c. 4.

Vt autem variarum mixtionem linguarũ breuitatis cauſa prætermittã, perpauca de pronũciatione referam. Siculi enim Melitæ, atque Africæ proximi accentu quodã a ceteris Italiæ pronunciationibus diſtincto inter loquendum vtuntur, & V, pro O, necnon E, pro I, frequenter vſurpare ſolent dicẽtes hoc modo: *Vuliti viniri?* & id genus reliqua pro eo quod Italice dicitur: *Volete venire?* Latine autẽ: *Vultisne venire?* Præterea, ſicut barbaras voces retinent, & permultas quidem: ita & barbariẽ, quod ad mores pertinet, multis in rebus conſeruãt, præſertim vero mulieres in mortuis deplorandis morem imitantes antiquorum, apud quos mulieres, quæ præficæ dicebantur, adhiberi ſolebant funeri mercede conductæ ad præſtandum lamentabilem cantum in demortui laudibus recenſendis, vt ceteris plangendi modum præberent. Huiuſmodi autem plangendi cõſuetudo in Italia non ſolũ in Sicilia, ſed in Apulia, & Calabria ad hãc vſque diẽ conſeruatur: Mulieres enim alieno in funere ad huius generis munus exhibendum conductæ, quæ *Repetentes*, vulgari lingua *Repetitrici*, vocitantur, capillos ſcindunt magis atque magis clamãtes, vt aliæ feminæ & præſertim defuncti, vel defunctę affines, & cõſanguineæ lacrymis ac fletibus necnon funeralibus ad vlulandum laudationibus inuitentur,

Ex Nonio Plauto in Friuolaria, & Truc. & Lucilio li. 22. & Næuio.

inuitentur, quæ tandem non ſolum capillos diſcindunt, ſed vnguibus etiam ſcalpunt faciem, & domos horrēdis implent vlulatibus: quæ profecto barbaries ſtultitiam non minus, quàm ſæuitiam repræſentat, vt ego ipſe ijs in locis, hoc eſt, in Sicilia, Calabria, & Apulia non ſemel vidi. Qua ex re barbariem repræſentante conijciendum eſt, multas in haſce Prouincias, voces, ac pronunciationes a barbaris fuiſſe introductas: pronunciāt enim & ſcribunt huius Regni incolæ, *ch*, pro, p, &, i, pro g, vt *Chiano*, pro *piano*, Latine, *ſubmiſſe*. *Chianura*, pro *pianura*, Latine *planities*: & *Chiaia* pro *piaggia*, *&* *ſpiaggia de mare*, Latine, *procliuitas*, vel litus maris, & id genus reliqua.

Mulieres autem ad plorandum conductæ *Repetentes* Latina lingua, & vulgari lingua *Repetitrici* dictæ ſunt, vel a laudibus demortui repetendis, quaſi ad memoriam reuocandis, ſiue potius, vt ſic dixerim, *Reputatrices* dicendæ ſunt a verbo Italico *Reputare*, quod Latine *æſtimare* ſonat: defunctus enim in magnam trahitur exiſtimationem.

Multas ijdem Siculi nō ſolum barbaras voces, necnon Gallicas, atque Hiſpanas, verum etiam Latinas, a Latino fonte cadentes, ſed parum detortas retinent ſicut ceteræ Italiæ partes, quippe quæ Latinæ olim fuerunt: & Latina lingua late dominata eſt. Inſubres vulgo Lombardi in Gallia Ciſalpina, cuius ciuitates ſunt; Mediolanum, Papia, Lauda, Nouaria, Vercellæ, & Comum, ſatis corrupte loquuntur, atque ita vt non facile interdum intelligantur, non ſolum ob variarum vocum mixtionem, ſed etiam ob corruptam pronunciationem, truncatasq. voces, figuram apocopen frequenter vſurpantes: corrupte enim dicunt exempli gratia: *Vien ſcià chi lò*, ideſt *vien qua a queſtò luogo*, pro eo quod dicunt Veneti: *Vien Za quà*, & ceteri Italiæ populi: *Vien quà*. Latini vero: *Veni ad hunc locum*, vel *veni huc*. Pronunciant præterea Inſubres & quidem perperam, f, pro u, dicentes: *Bref*, pro Breue, & id genus permulta. Veneti de medio dictionum litteras nonnullas abijcere ſolent, vt *Pare*, & *Mare*, pro eo quod ceteri Italiæ populi dicunt *Patre*, & *Matre*: interdum auferunt p, dicentes *Cao*, pro *Capo*: Latine, caput. *Fiao*, pro *fiato* Italice, Latine vero, *Flatus*. et frequenter d, pro t, vti ſolent: nam *frater* Italice dicitur *Fratello*, Veneti dicunt, *Fradelo*, t, in d, mutata,

et littera, l, abiecta. Multa sunt alia, quæ varias voces apud Italos sortita fuisse comperio, vt est illud quod Latine dicitur *Modo*, vel *nunc*: Italice enim, & quidem passim dicitur, *Adesso*, vel *hora*, vt *Adesso vengo*, *hora vengo*, idest, *Nunc venio*. Hetrusca autem lingua recentiori a Scriptoribus antiquis dicitur: *Testè*. Sunt item in Italia Populi, vt Perusini, Eugubini, & Camertes qui & alij dicunt: *Assaia*: Alibi vero, *Mo*: Crassissime alicubi, *Iècona*. Omnes hæ tamen voces idem significant.

Sunt præterea Italia, vt Perusini, & alij agro Perusino contermini, qui proferunt *Tochecco*, *Tochello*, *Tochì*, & *Tolì*, pro eo quod Latini dicunt: *Hoc loco*, & *eo loco*, vel *hic*, & *illic*. Alij vero, vt Nostrates, & rudiores quidem, *Macchì*, & *Mallì*, & *Macchitta*, & *Mallitta* pro *hic*, & *illic*. Dicunt etiam Nostrates ad pronunciationem Hetruscam multis in rebus quadam ex parte accedentes: *Testo*, & *Testui*, per figuram aphæresim, pro eo quod Hetrusci dicunt: *Cotesto*, & *Cotestui*, Latini vero: *Istuc*, vel *istud*, & *iste*, qui apud te est, vel de quo loqueris. Proferunt etiam Nostrates Hetruscorum more in vocabulis quibusdam i, pro, r, dicentes: *Gennaio*, & *Febraio*, idemq. in alijs vocibus id genus sexcentis pronunciare solent. Perperam autẽ multi pronunciant, & aliqui scribunt sc, pro simplici s, vt *Descidero* pro *desidero*, & c, pro s, vt *concidero*, pro *considero*. Alij præterea in Italia populi minus recte pronunciant, a: mediũ enim quoddã inter a, & e, proferũt, vt *Paeter*, & alia permulta. Vtũtur item interdũ alij, u, pro o, dicentes: *Priuri*, pro hac Italica voce *Priori*, & *Lu capo*, pro eo eo quod alij recte dicunt: *Il capo*. Sunt qui perperam dicant: *Madamè*, *Madatè*, pro *Amè*, *Atè*.

Quamuis igitur in Italia vna sit lingua, quæ Italica dicitur, sunt tamen variæ pronunciationes, quas longum esset recensere, & varij sunt accentus, immo variæ vsurpantur voces, quæ ab exteris Nationibus mutuatæ sunt, & cum alijs linguis magnam habent affinitatem. Gothica enim lingua multas habet voces, quæ non solum cum Germanicis quandam retinent affinitatem, sed Italicæ item linguæ sunt omnino communes, desinentia, & accentu exceptis: nam Gothica lingua Angelus dicitur *Angel*, Germanice *Angl*, Italice *Angelo*. Monachus Gothice *Monch*, Germanice *Minich*, Italice *Monaco*. Monialis, Gothice & Germanice *Nun*, vel *Nunna*, Italice

Monaca.

Monaca. Monasterium Monialium, *Nuneclostr'*, vel *Frauclostr'*, idest claustrum moniale: Monachorum autem claustrum, *Mìnicheclostr'*, Italice, *Chiostro de Monachi*. Scamnum, Germanice *Ponch*, Gothice *Banch*, Italice *Banco*. Vexillum, Gothice *Banèr*, Italice *Bandiera*. Pera, Gothice, & Italice *Tascha*. Poculum, vel Ciathus, Gothice, & Italice *Becchier*, ab Africanis *Got*, vt diximus, a Venetis *Goto*, a Germanis *Glos*: Pag. 308. *Gott* Germanice stricto ore & duplici tt, Deus appellatur, *Guot* vero bonum. *Charta* Latine, & Italice, Africanice *Cart*, vt supra videre est. Nauis item siue Triremis ab Armenis *Gallèri*, Pag. 311. dicitur, a Germanis autem, Gallis, & Italis vulgari nomine Pag. 308. *Galèa* nuncupatur, vt suo iam loco dictum est. Feretrum Pag. 312. ab Ægyptijs appellatur *Baris*, Italice dicitur *Bara*. *Hercules* item est vox Aegyptiaca, vt suo iam loco diximus, a Græcis Pag. 306. tamē, Latinis, & Italis eadē voce vsurpatur. *Petra* item a Græco fonte cadit, & apud Latinos adeo est in frequenti vsu, vt S. Hieron. Latina esse dicatur: nā Πέτρος Græce lapis magnus est, qui Sy- in c. 2. ep. riace teste Hieronymo, dicitur *Cephas*. Hinc dictū est Petro: Tu ad Gal. 10. 6. vocaberis Cephas: quod interpretatur Petrus: deinde alio in Ioan. 1. loco: Tu es Petrus, et super hāc petrā ædificabo Ecclesiā meā. Luc. 6. Saccus dicitur Græce, & Latine, Italice *Sacco*, Hebraice *Sach*: quæ sane res eodē etiā nomine apud Hispanos, Flandros, Germanos, Gallos, multarumq. aliarū Gentiū homines vsurpatur.

Mirum item cuiquam videri non debet, Gothos ab Italis, atque Italos a Gothis multas accepisse voces, parum aut nihil immutatas: Gothos enim in Italia olim commoratos fuisse constat. Itali præterea ab alijs Nationibus vocabula non pauca sibi mutuarunt, vel ob commercium in bellis geren- Pag. 324. dis, vel mercaturis exercendis, vel ob alias causas, quas supra enumeraui. Itali namque sua lingua dicunt: *Monsignor*, quasi solus, vt Alumno placet, siue vnicus dominus: Gallice enim aiunt: *Monsieur*: nam vox Latina, *Solus*, *Monos* dicitur apud Græcos. Dicunt etiam Itali *Messer* & *Misser* quasi *Mio sir*, hoc est dominus meus: *Sir* enim Gallica vox est, quæ dominum significat: quare *Messer* dicitur, quasi meus herus. Veneti autem hanc vocem *Sier* a Gallis mutuatam, litterula vnica adiecta, frequenter vsurpant: ceteri vero Italiæ populi *Ser* pronunciant, & huiusmodi vocem Notarijs vt

plurimum tribuere solent. Via angusta in Vrbe, siue Oppido, vel Villa *Vicus* dicitur a Latinis: a Romanis vero *Vico*, & *Vicolo*: a Nostratibus, *Androne*: Ἀνδρών Græce dicitur locus, vbi viri versantur: A Perusinis *Rembocco*: a Latinis item *Callis*, quasi via callo perdurata, a Venetis *Cale*, littera vnica, l, abiecta. Veneti namque inter pronunciandum plurimas litteras abijciunt, multasq. immutant, vt supra dictum est. Sunt item in Italia populi Aprutio contermini, qui b, pro u; & u pro b, frequenter vti solent: alij vero ab ijs remoti, b, pro u, interdum vsurpant dicentes stricto ore, *Boto*, pro *Voto*, vulgari tantum lingua, & n pro d, vt *Banno* pro *Bando* pronunciant, quod a Latinis *Exilium* dicitur.

Est denique in Italia Regio dicta olim Iapidia, nunc Forum Iulium Latine, Italice autem *Friuli*, vbi non solum Sclauonica lingua, sed tanta multarum linguarum mixtio adhibetur, vix vt credi possit. Hinc ipsi alios facile intelligunt, sed non intelliguntur, & præsertim, dum quadam lingua, quæ instar Zingarorum, vel erronum vocabula quædam fictitia, suoq. ipsorum arbitratu, vel commento quodā habet, iocandi vel obloquendi caussa vtuntur.

Quamuis igitur vna sit Italica lingua, singula quæque tamen Prouincia, immo quilibet Italiæ locus peculiaria quædā habet vocabula, peculiaresq. pronunciationes, quæ inter se non parum distant. Hetrusca item lingua recentior, quæ præstantissima ab omnibus censetur, suam habet pronunciationem ab alijs distinctam: Hetrusci enim in pronunciando spiritum intra palatum retinere solent, ingurgitantium morem imitantes. Romana vero locutio non solum in pronunciando, verumetiam in vocibus vtendis totius Italicæ linguæ perfectionem, & quandam communitatem, neglecta affectatione, habere iudicatur. Hæc de Italica lingua, vt ceteras dialectos tandem aliquando consideremus.

Iudæorum lingua eadem est, quæ Hebraica.

Iubri. Vide Vngari: ijdem sunt Vgri, Rhuteni quidem pro g, pronunciant h, pro Iugra *Iuhra*.

LACONICA LINGVA.

LACONIA in Peloponneso Prouincia, quæ & Oebalia, & Lacedemonia dicitur a quibusdam, sicut a media Græcia remotior

remotior est, ita a communi lingua longius recedit, & ad Doricam accedit. Lacones in dicendo, aut scribendo breuitate vtuntur. † Vnde breuitas, laconismus nuncupatur: Attici vero prolixitate vti solent, & quemadmodum breuitas dicendi Laconismus appellatur, ita & Atticus dicendi modus Atticismus nuncupatur, vt a Cicerone & Quinctiliano accepi. Est autem Atticorum locutio argutiarum, exemplorum, vrbanitatis, & suauitatis plena, vt idem Cicero testatur: qui etiam dicit Atticorum esse inculte & horride dicere, modo id eleganter, enucleateq. fiat. Croesi tempore inter Dores, vt Herodotus ait, excelluerunt Lacedemonij, quorum Glossæ, idest dictiones huic linguæ peculiares ab Hesychio annotantur: eorumdemq. Apophtegmata copiose descripta sunt a Plutarcho, qui etiam in vita Lycurgi multa Laconum tum vocabula tum dicta enarrat. Hæc de Laconica lingua.

† Cic. ad Attic. lib. 4. & ad Brut. lib. 15. ep. 25. Quinct. li. 6. cap. 5. Cicero. de Orat. et de Clar. orat. multis in locis.

LATINA LINGVA.

DE LATINA lingua suo iam loco multa a me dicta sunt, quòd vna sit ex tribus cultioribus, quarum comparatione ceteræ omnes barbaræ dicuntur: quòd antiquissima, & quòd multa a Græcis fuerit mutuata. De eiusdem linguæ vbertate, qua Græcam superari demonstraui, nihil est quòd dicam: nam non solum supra id satis me explicasse memini, sed etiam in nostro de Latinæ linguæ Obseruationibus libello idipsum copiosius declaraui.

Pag. 294. 326. Pag. 79. 82. & 87. Pag. 132. Libell. de Obseru. lingua Lat.

Addam autem hoc loco, apud Latinos quattuor idiomatum genera esse, Priscum scilicet, Latinum, Romanum, & Mixtum, vel Antiquissimum, Antiquum, Perfectum, & Imperfectum, vel corruptum. Petrus Crinitus de huiusmodi temporibus linguæ Latinæ loquitur hunc in modum: Relatum est, quattuor fuisse apud nostros linguarum proprietates, hoc est, Priscam, Latinam, Romanam, & Mixtam. Id quod ex Varronis item auctoritate Grammatici tradunt.

Prisca est, qua vetustissimi Italiæ Populi sub Iano videlicet, & Saturno Regibus, vel ab Vrbe condita vsi sunt: cuiusmodi carmina quædam incondita, parumq. a nostris intellecta adhuc supersunt. Hæc autem ætas ad Liuium vsque Andronicum

Anno ab Orbe cõdito 1550. vel 4448. vel teste Solino 3233. ante mundi salutem 758.

dronicum primum inter Latinos ſcriptorem duraſſe dicitur, vt ab Horatio accepi dicente:

Horat. lib. 2. Epist. 1.

———— Habet hos, numeratq. Poetas
Ad nostrum tempus Liui ſcriptoris ab auo.

Diomed. libro 16. capit. vlt.

Hic primus Comædias Latina lingua conſcripſit, vt Diomedes ait. De ſcriptis Auctoris, quem multi in quinta mundi ætate fuiſſe tradunt, Cato mentionem facit.

Cato de origin.

Latina vero eſt, qua ſub Latino, & Regibus Tuſciæ ceteri quidem Populi in ipſo Latio loquebantur: qua Tabulæ decemuirales ſcriptæ ſunt, multæ leges, & publica quædam edicta. Hæc ætas a Liuio Andronico incæpit, anno mundi 4968. ante Saluatoris noſtri aduentum 231. ad Ciceronem vſque. Hac in ætate fuerunt multi ſcriptores, & præſertim Liuius Andronicus, Ennius, & Cato. De Liuio Andronico Cicero hunc ait in modum: Fabulam docuit non ſatis dignam, quæ iterum legeretur. De Ennio autem & Catone Horatius ait:

Cicer. in Bruto. Horat. in Arte Poet.

———— Lingua Catonis, & Enni
Sermonem patrium ditauerit, & noua rerum
Nomina protulerit ————

De Ennio Ouidius:

Ouid. de Trist.

Ennius ingenio maximus, arte rudis.

Virgilius de eodem interrogatus ait: Aurum colligo e ſtercore Ennij. Cicero de Catone: Catonis orationes ſignificant formam quandam ingenij, ſed admodum impolitum, & pene rudem ſermonē. De Carbone, Gracchis, & Cornelia Gracchorum Matre, & Lucio Cotta, ac de alijs mentionem item facit Cicero in Bruto. Ceteros huius ætatis ſcriptores videre eſt in noſtro de Latina lingua libello.

Virg. apud Donat. Cicer. in Bruto.

Romana eſt, quæ poſt exactos Reges Romanos populi geſta complexa fuit: nam & hanc ipſam inter Poetas M. Plautus, Næuius, Accius, Pacuuius, Terentius, Horatius, Virgilius & alij maxime coluerunt. Ex Oratoribus autem & Hiſtoricis M. Cato, Siſenna, Quadrigarius, Val. Antias, Cæſar, Salluſtius, M. Cicero, & alij permulti.

Mixta vero eſt, quæ aucto imperio, & libertate amiſſa, varios Populos, ac Nationes in iura Ciuitatis admiſit. Hinc factū eſt, vt Romana virtus, ac loquendi forma, ſiue integritas paſſim

passim cum moribus degenerarit. Neque enim me latet, vt supra iam diximus, Latinam quidem doctrinam ex multiplici, varioq. idiomate constare. Si quidem & Osca & Sabina vocabula a multis recepta sunt, vt Punica, et Græca nunc omittamus: nam Q. Ennius Osce loquutus est, & alij Hetruscas fabulas exposuerunt, sicut Liuius, et M. Cicero testantur. Hactenus de Latina lingua.

Libyes circa Cyrenem Apostolos in die sancto Pentecostes Hierosolymis sua dialecto varijsq. linguis loquentes mirati sunt.

LIGVRICA LINGVA.

LIGVRES Hetruriæ pars sunt, et ipsi Hetrusca lingua, vt ratio docet, olim vsi sunt: nam sic vt Padũ a profunditate Hetrusci *Botigon* vocauerũt, sic Ligures *Botigum*, vt Marcus Porcius Cato testatur. De hac lingua in Italica satis dictum puto.

LITHVANICA LINGVA.

LITHVANIA olim suum ducem magnum habuit, nunc Regi Poloniæ subijcitur. Huius regionis lingua quadripartita censetur. Prima est Iaczuingorum, qui circa castrum Drohicin habitarunt, quorum pauci supersunt. Altera Lithuanorum, et Samagitharum. Tertia Prutenica. Quarta in Lothua, seu Lothihola, idest Liuonia, circa fluuiũ Dzuina et Rigam Ciuitatem. Horum autem quamuis eadem sit lingua, vnus tamen alium non satis intelligit, nisi ijs in locis non fuerit commoratus. Hæc regio vtitur etiam Polonico sermone, quo sacerdotes in Ecclesijs concionantur, vt Matthias a Michou testatur. *Matth. Mich.* Alij Lithuanos Illyrice loqui aiunt. Hæc de Lithuanica lingua.

LIVONICA LINGVA.

LIVONVM, vel Liuorum, et Lithuanorum, et Curorum lingua, eadem est, quæ vetus Prussia, dialectis tantum variant. Vide in Britannica.

LYDI-

LYDICA LINGVA.

Suidas in B. Herod. lib. 3. Pag. 104. 105. 106. & 107.

LYDI, aut Phryges, panem, *Beccus*, vel *becus*, vel Βῖκος, vocabant, vt ait Suidas, et Herodotus in Thalia. De Phrygiarũ litterarum in Βεκκεσέλ inuẽtore, atque Alphabeto, satis suo iam loco dictum fuit, vbi quænam sit lingua homini naturalis, et quænam inter linguas antiquior, multis rationibus et exemplis declaratum est.

Lygorum sermo Illyricus est.

MACEDONICA LINGVA.

MACEDONIA, latissima Europæ Regio, duobus olim Regibus, ac terræ imperio clarissima, cuius populi, sed mediterranei, Illyrice loquuntur, sunt qui Macedoniæ incolas lingua Græca, dialecto autem glossisq. distincta, vsos olim fuisse velint: quod ex vetustis mensium apud ipsos nomenclaturis colligi potest: Menses enim apud Macedonicos ex duodecim Zodiaci animalium nominibus appellantur, quæ sunt:

Aquarius.	Piscis.	Aries.	Taurus.
Ὑδροχοὸς.	Ιχθῦς.	Κριὸς.	Ταῦρος.
Ianuarius.	Februarius.	Martius.	Aprilis.
Gemini.	Cancer.	Leo.	Virgo.
Δίδυμος.	Καρκίνος.	Λέον.	Παρθένος.
Maius.	Iunius.	Iulius.	Augustus.
Libra.	Scorpio.	Sagittarius.	Capricornus.
Ζυγὸς.	Σκορπίος.	Τοξότης.	Αἰγόκερως.
September.	October.	Nouember.	December.

Clemens Alexan. Strom. Quinto.

Aqua vel aër, vt ait Clemens Alexandrinus, apud eosdem Populos Βέδυ nuncupatur.

MAR-

MARSIGNICA LINGVA.

MARSIGNI, et Burij terga Marcomannorum, Quadorumq. claudentes, sermone, cultuq. Sueuos referunt, vt Cornelius Tacitus testatur. *Cornel Tacitus.*

Maxobij, alias Maxobitæ Illyrice loquuntur.

MEDORVM ET MESOPOTAM. LINGVA.

MEDI, et Mesopotamiæ Incolæ Apostolos Domini Saluatoris nostri Hierosolymis varijs linguis atque item sua, Spiritus sancti dono loquentes in die sancto Pentecostes mirantur. Medi *canem*, *spaca* vocant, vt Herodotus ait: quod sane nomen ad Illyricum; *pos*, vel *pas* accedit. *Herodotus*

Meisi, vel Mysij Illyrice loquuntur.

Mengrelli item: sed vide Gazaris.

Moldaui, Moraui, & Morlaci Illyrice loquuntur.

Monæ Insulæ duæ, quarum vna est inter Britanniam, & Hiberniam sita, vt Plinius, & Tacitus testantur: altera in Rheno fluuio Hollandiæ, Phrysiæ, & Ghueldriæ proxima, vnde Monasterienses forte dicti sunt, vt idem Tacitus narrat. Has autem Insulas sub ditione Anglorum linguam ab alijs prorsus distinctam habere accepi. *Plin. li. 4. cap. 10. Tacitus libro 14.*

MOSCOVITARVM LINGVA.

MOSCOVIA Russiæ, vel Rhutenorum caput suam per Scythiam longe lateq. extendens ditionem Sclauonica vtitur lingua, externis tamen linguis adeo confusa, vix vt Sclauus & Moscouita se inuicem intelligant, sicut Sigismundus Liber in rerum Moscouitarum Commentarijs testatur, vbi plurima huius linguæ vocabula tum propria, tum aliena in medium affert: & ab initio operis de Rhutenorum peculiari circa litteras quasdam pronunciatione nonnullas conscribit obseruationes: Moscouitica enim lingua eadem cum Russica, vel Rhutenica & Sclauonica videtur esse, vt ipse ait: *Sigismundus liber.*

Antonius Vuied. nam Russi vel Rhuteni ijdem qui Moscouitæ sunt. Antonius autem Vuied Lithuanus Alphabetum, quo Moscouitæ & Lithuani vtuntur, Græco non dissimile, sed characteribus aliquot auctius, in Tabula Chorographica proponit.

Mysij, vel Meisi Illyrice loquuntur.

Nugaroli Illyrice loquuntur.

Obodritæ Illyrice loquuntur.

OSCICA LINGVA.

OSCI, Volosci, vel Volsci Italiæ populi antiqui in Campania ab oris fœditate vt ceteras huiusce nominis *Festus Pópeius.* etymologias omittam, dicti: vnde impudica verba, vt ait Festus, obscœna dicuntur: frequentissimus enim Oscis fuit li- *Petr.Crin.* bidinum sporcarum vsus. Q. Ennium Oscè loquutum fuisse Crinitus ait.

verba obscœna, unde dicta.)

Osi Pannonice loquuntur. Vide Gothini.

PAMPHYLICA LINGVA.

Ptol.lib.5. PAMPHYLIA, Ptolemæo teste, minoris Asiæ Regio est inter Ciliciam, & Syriam, ab occasu Lyciam, & Asiæ minoris partem, a Septemtrione Galatiam & Cappadociam, a meridie Mediterraneum mare, quod illic Pamphylij maris nomen habet. Huius Regionis Populi, Pamphylij scilicet, Apostolos Spiritus sancti dono diuersis linguis, & sua etiam Hierosolymis in die Sancto Pentecostes loquentes summa cum admiratione audierunt.

PANNONICA LINGVA.

PANNONIAE pars Illyrice loquitur. Pannonice item lo- *Corn.Tac.* quuntur Osi, vt Cornelius Tacitus testatur. Sed supra vide dictionem, Hungarica lingua.

PARTHICA LINGVA.

PARTHIA Asiæ Regio, ab Occasu Media, ab Aquilone Hyrcania, ab Ortu Ariana, a Meridie Carmaniæ desertis termi-

terminatur: cuius incolæ Parthi, qui pertinacissimi olim nominis Romani hostes, qui Crassum insidijs circumuentum cum vniuerso exercitu ad internecionem ceciderunt, Apostolos Iesu Christi Saluatoris nostri, virtute Spiritus sancti vario idiomate, & suo item, Hierosolymis loquentes in die Sancto Pentecostes admirati sunt.

PELASGICA LINGVA.

PELASGIA; Græciæ Regio circa extremam Macedoniæ partem, versus Achaiam, olim Thessalia dicta inter duo maria propter angulosos recessus: cuius incolæ errabundi ciconiarum ritu per multas nationes vagati sunt: quanam vero lingua Pelasgi sint vsi, affirmare non possum, sed coniectura, vt ait Herodotus, dici potest; eandem fuisse cum ea, qua nunc Pelasgi vtuntur qui supra Tyrrenos vrbem Crestonem incolunt, quodam tempore finitimi eorum, qui nunc Dores vocantur: Dores autem incolebant regionem illam, quæ nũc Thessaliotis nominatur, eodem Herodoto teste, qui etiam Pelasgicam Gentem barbarã esse, eamq. ob causam magnos profectus haudquaquam fecisse idem Herodotus affirmat.

Plin lib.4. cap.4.

Herod. libro 1.

PERSICA LINGVA.

PERSIA Orientalis Regio a Septemtrione Medis terminatur, ab Occasu Susiana, ab ortu solis, duplici Carmania minoris Asiæ Regione inter Persiam & Indiam sita, a Meridie parte sinus Persici. Huius Regionis lingua ab Aegyptiaca, et Iudaica diuersa est, et cum Illyrica, atque Armenica nihil commune habet, vt Bartholomæus Georgeuitus docet, qui multa huius linguæ vocabula, et locutiones in libello de afflictione Christianorum sub Turcis recenset, eandemq. Persicam, ac Turcicam appellat. Vt autem de Persica lingua nonnihil notitiæ habeatur, hoc apponam loco de Turcico imperio a Christi tandem fidelibus euertendo Vaticinium, quod in eiusdem Bartholomæi Georgeuitę libello inueni hac lingua conscriptum hisce verbis Persiacis, ac Latinis:

Ptolemæus lib.5.

Barthol. Georgeu.

Vaticinium de Turcico Imperio euertendo Perſica lingua conſcriptum.

Patiſſah	*omos*	*ghelar*
Imperator	noſter	veniet
Ciaferum	*memleketi*	*alur*
Ethnici principis	regnum	capiet,
keuZul almai	*alur*	*kipZeiler*,
rubrum pomum	capiet	ſubiget.
Iedi	*yladegh*	*gyaur*
quòd ſi	ad annum	vſque ſeptimum
Keleci	*cſikmaſſe,*	*on iki*
gladius, ſcilicet Chriſtianorum	non inſurrexerit,	vſque ad
yladegh	*onlarum*	*beghli*
annum	duodecimum	eis
gheder,	*euſi*	*iapar*,
dominabitur,	domos	ædificabit;
baghi diker,	*baſcſai*	*baghlar*,
vineas plantabit,	hortos	ſepiet,
oglikei	*olur ikii*	*yldenſſora*
liberos	procreabit.	Poſt duodecimũ

ſcilicet annum, ex quo rubrum pomum in eius poteſtatem redactum fuerit,

Hriſtianon	*keleci*	*cſikar*,
Chriſtianorum	gladius	apparebit,
ol	*Turki*	*gherecſine*
qui	Turcam	quaquauerſum
tuskure.		
fugabit.		

Vaticinium ſic ſe habet cùm Georgeuiti interpretatione, quam ego ad verbum Perſicis vocabulis accommodandam curaui. Qui plura vocabula huius Perſicæ linguæ ſcire cupit, videat libellum Andreæ Bellunenſis, qui ea in Gloſſis Auicennæ copioſe interpretatur: multæ enim voces Perſicæ a varijs Nationibus vſurpatæ reperiuntur, vt *Paranſaga, Schoenus, & Aſtarus*, menſurarum de terræ ſpatijs nomina. Perſica etiam

Andr. Bellunenſis.

etiam a Græcis nonnullis adhibentur, vt Athenæus ait. *Suson* lilium apud Persas significat, et Susa Vrbs nominata est propter loci pulchritudinem, et amœnitatem, vt idem Athenæus testatur. Magi dicuntur sapientes lingua Persarum, vt ait Porphyrius. Hæc de Persica lingua.

Athen. libro 3. Ex Herod. lib. 9. Porphyrius.

PHOENICVM LINGVA.

PHOENICIA, Asiæ Regio, Syris, et Iudæis contermina suam habet dialectum, cuius Alphabetum in tertia Columna parastatica videre est, vbi de Phœnicum litterarum inuentore, necnon de alijs rebus, scitu quidem dignis sermonem habuimus. Sunt qui Hebraicam et Phœnicam linguam eandem esse dicant, omnium antiquissimam. De hac lingua vide in dictione, Punica.

Steph. ex Strab. lib. 16. Pag. 115. 116. 117. & 118.

PHRYGIACA LINGVA.

PHRYGIA minoris Asiæ Regio, Cariæ, Lydiæ, Misiæ, et Bithyniæ finitima, suam habet dialectum, cuius Alphabetum in tertia Columna parastatica videre licet, vbi de Phrygiacis characteribus, eorundemq. inuentore satis dictum puto. Eo loci de huius linguæ antiquitate sermonem habuimus † deq. infantibus, quos mulieribus lingua præcisis educãdi gratia traditos ait Strabo, historiam enarrauimus, et controuersiam explicauimus, num scilicet aliqua homini lingua sit naturalis. Qua in re declaranda philosophiæ rationes, et Aristotelis dicta in medium attulimus: et multa scitu quidem digna interpretari studuimus. Hoc autem loco addo quod Plato ait de hac voce, πῦρ, id est, ignis: quam barbaricam esse, Phrygiacam videlicet in Cratylo affirmat. Idem ait de hac voce ὕδωρ et κύνες, idest, Canes. Erinaceus Phrygum lingua *Exis*, vel *Exin* dicitur: Aqua, *Bedy*: *Noticus*, vtris. Plura vide in Aequiuocis Xenophontis. Phryges Apostolos sanctos varijs linguis atque item sua loquentes in die sancto Pentecostes maxima cum admiratione audierunt.

Strabo lib. 13. Pag. 104. 105. 106. 107. & 108. † Herodotus, Diodorus Sicul. Pausanias, Suidas, & alij. Plato in Cratylo. Clemens Alexandr. Strom. 5. Xenophon.

Placianorum lingua. Vide Pelasgica. Est autem Placia Vrbs Mysiæ.

Pescouij, Polabi, Poloni, et Pomeriani Illyrice loquuntur.

PRVS-

PRVSSICA LINGVA VETVS.

HANC linguam vide in Britannica dictione, et in Lithuanorum lingua. Prussiæ incolæ Pruteni dicuntur: et lingua olim diuersa vsi sunt: postquam vero Teutonicorum fratrum iugũ subiere, lingua Teutonica introducta est, et religio Christiana fuit accepta Federici Imperatoris secundi temporibus.

PVNICA LINGVA.

POENI ijdem qui Carthaginenses, ita dicti quasi Phœni a Phœnicibus originem trahentes. Hinc Punicus quasi Pœnicus, œ in u, conuerso. *Seruius.* Punice Deus dicitur *Hal,* vt Seruius ait in Virgilium: *Plin. lib. 4. cap. 22.* Sepis *Gadir,* vt Plinius testatur. *Zegeries* genus murium, Græce Βουνὸς, vt ex Herodoto colligitur. *Herod. libro 4.* Valla autem hanc vocem, *colles,* transfert.

Rascij, aliter Rasci, seu Bulgari Illyrice loquuntur.

RHÆTICA LINGVA.

RHAETIA, Europæ Regio: quæ in duas diuiditur partes, superiorem, & inferiorem. Illa magnam Galliæ Cisalpinæ partem occupat: cuius incolæ Grisones hodie vocitantur. Hæc vero alteram Galliæ partem Comum vsque pertingens. Huius Regionis incolæ sermone Italico, omnium autem corruptissimo vtũtur, vt in Oratione Dominica vernaculo Rhætorum conscripta sermone, quem ipsi vulgo Romanum appellant, vidi. Deus enim ab ipsis *Bab* nuncupatur: nam quod Latine dicunt, *Nos,* & Itali, *Noi,* Rhæti aiunt, *Nus:* quod vero Latini *Nostra,* & Itali *Nostri,* ipsi, *Nos* dicunt. Horum sermo est adeo corruptus, vt nihil fere ab Italis tam in pronunciando, quàm in scribendo intelligatur, quamuis eos a Thuscis non a Romanis originem traxisse eruditi viri affirment. De *Liu. et Aegid.* hisce populis Liuius scribit, & Aegidius Tscudus.

Romana lingua. Vide supra in Latina.

Rugi Illyrice loquuntur.

Ruthenorum lingua, vel Russorum lingua. Lege dict. Moscouitæ.

SABI-

SABINORVM LINGVA VETVS.

SABINI Populi in quarta Italiæ Regione non procul ab Vrbe Roma anguſtum, vt ait Strabo, incolentes agrum in longitudinem protenſum a Tyberi vſque Nomentum, oppidũ in Latio ſitum ſtadijs mille vſque ad Veſtinos Mauricinis & Picentibus conterminos. Romani a Sabinis prænomen acceperunt ex fœdere cum ijs facto, vt Crinitus ait, & Quirites dicti ſunt ab haſta, quam Sabini, vt inquit Feſtus, *Curim*, ſiue *Quirim* vocabant: vel a Curibus Sabinorum Vrbe, cui T. Tatius imperabat, cuius ciues Quirites dicebantur, teſte Liuio. Hinc Quirinalis mons Romæ dictus quòd in eum commigrauerant Sabini a Curibus venientes: & Quirinalis porta, quòd ea in collem itur Quirinalem. Vel Mons Quirinalis a Quirini, hoc eſt Romuli templo, quod inibi extabat, appellatus eſt. Hodie Phidiæ & Praxitelis operibus in hoc colle ſitis, Mons Caballus, a SIXTO V. perpulchris ædificijs, vijs, & aquis, necnon præclariſſimorum Artificum Statuis inſtauratis mirum in modum illuſtratus. Sabina vocabula, vt Crinitus teſtatur, a Latinis fuerunt recepta: ſed ij paulatim Latino ſermone vſi ſunt maternam linguam relinquentes.

Strabo. Liu. lib. 1. Petr. Crinit. 3. 4. Feſt. Pompeius. Liu. lib. 1. Petr. Crinit.

SAMARITANORVM LINGVA.

SAMARIA, Vrbs Syriæ inter Iudæam, & Galilæam media, a qua tota Regio decem Tribuum a duabus alijs ſeparata, Samaria dicta eſt. Poſtea Ciuitas hæc regalis ab Auguſti nomine Sebaſte nuncupata fuit. Poſtremo autem Sichem, & corrupte Sichar, Metropolis eiuſdem Regionis Samariæ, quæ Hebraica vtebatur lingua, ſed characteribus proprijs diſtincta, conuenientibus tamen cum veteri Alphabeto communis Hebraici idiomatis, litterarum ſcilicet numero, ſono, & nominibus, figura differente, vt ſanctus Hieronymus ait, qui ad ſua ipſius tempora, Samaritanos antiquis Hebræorũ litteris vſos fuiſſe teſtatur in Commentarijs ſuper Ezechielem: nam, vt idem alibi ait, Certum eſt, Eſdram ſcribam, legiſq. doctorem, poſt captam Hieroſolymam & inſtaurationem templi ſub Zorobabel alias inueniſſe litteras, quibus nunc

Gen. 33. Ioan. 4. S. Hieron. in præf. lib. Reg. to. 3. S. Hieron. in cap. 9. Ezech. tomo 4. Idem pag. 89.

nunc vtimur, cum ad illud vſque tempus Samaritanorum & Hebræorum characteres ijdem fuerint. Hæc ſanctus Hieronymus. Quamuis autem eiuſdem linguæ vſus tam apud Hebræos, quàm Samaritanos fuerit, Samaritanis tamen nonnullas voces peculiares fuiſſe credēdum eſt, cum ab Hebræorum cultu idolis ſeruientes non parum diſtarent: hinc ipſi in Vrbe Sichem, omnes veteris Teſtamenti codices, Moſaicis exceptis, ſpreuiſſe dicuntur. Hæc de Samaritanorum lingua.

Samogitæ Illyrice loquuntur.

Sarbi. Vide Sorabi.

SARDORVM LINGVA.

Salluſt. Strabo, & Solinus. SARDINIA in Liguſtico mari Inſula a Corſicæ extremis nouem tantum millium paſſuum freto dirimitur, cuius latitudo eſt millium paſſuum nonaginta octo, longitudo vero ducentorum viginti, aeris peſtilentiæ maxime obnoxia ob editiſſimos, quos a Septemtrione habet, montes, qui prohibent quo minus a Borea perflari queat. Quo nomine tam *Cicer. ad Quint. fratrem.* male olim audiuit, vt Marcus Cicero Quintum fratrem moneat, etiam tum cum optime valeret, meminiſſe eum debere, in Sardinia ſe eſſe: et alibi Tigellium quendam Sardum hominem eſſe ait patria ſua peſtilentiorem. Eſt autem Sardinia frumenti fertiliſſima a Sardo Herculis filio dicta multas habens ciuitates, quarum omnium præclariſſima Calaris eſt, in qua Sancti Patris Auguſtini oſſa ducentis vigintitribus annis conquieuere: deinde ab Aliprando Longobardorū Rege tranſlata ſunt Papiam, vbi nunc maxima veneratione coluntur. Hac in Inſula coraliorum piſcatio eſt, nec lupi gignuntur, nec ſerpentes inueniuntur.

Sardi olim propriam habuerunt dialectum: ſed poſtquam diuerſi populi in eam migrarunt, et ab exteis principibus imperium eiuſdem Inſulæ vſurpatum fuit, Latinis videlicet, Piſanis, Genuenſibus, Hiſpanis, et Afris, lingua eorum non parū corrupta eſt, relictis tamen vocabulis, quę in quauis alia nō reperiuntur. Multa Latini ſermonis vocabula retinentur ad hanc vſque diem quibuſdā in locis, et præſertim in Barba-

riæ

riæ montibus, vbi Romani Imperatores militum præsidijs potiebantur. Hinc factum est, vt Sardi propter Imperiorum varietatem diuersis in locis tam diuerse loquantur: ita tamen vt sese inter se recte intelligant. Sunt autem duæ præcipuæ in ea Insula linguæ, vna, qua in Ciuitatibus, et altera, qua extra Ciuitates vtuntur: sed oppidani loquuntur fere Hispanica lingua, Tarraconensi, vel Catalana, quam didicerunt ab Hispanis, qui tamdiu Magistratum in eisdem ciuitatibus gerunt: alij vero genuinam retinent Sardorum linguam. Hæc de Sardorum lingua. *Leg. 2 C. de off praef. pra. Afric.*

SARMATICA LINGVA.

SARMATIA, Regio latissima multos diuersi cultus populos complectitur. Vt autem ceteros silentio prætermittam, ij, qui & Poloni appellantur, Illyrice loquuntur. Huius regionis incolæ Sarmatæ, vel Sauromatæ dicuntur ab oculis lacertarum: σαῦρος enim lacerta est, ὄμμα oculus. Sarmatides item, ac Sarmatici appellantur.

Sciri, vel Scyri, idest Stirij, vel Stirenses a Gothis oriundi. Vide Vandali.

Sclaui, vel potius Slaui Illyrice loquuntur.

SCOTICA LINGVA.

SCOTI Britanniæ populi, quondam Anthropophagi, vt Sanctus ait Hieronymus, qui in Gallia Scotos, Gentem Britannicam humanis vesci carnibus se vidisse testatur, vt etiam Sanctus Ioannes Chrysostomus affirmat, & linguam omnibus † sibila esse ait. Hos Strabo balbutientes vocant, quos Romæ se vidisse inquit. Horum linguam communiorem ab Anglica parum differre, sed pauciora Gallica habere admixta accepi. Hodie Siluestres & Insulani moribus ab Hibernis, a quibus originem duxerunt, nec magnum inter illos est interuallum, haudquaquam distare dicuntur: nam cum cælum est serenum, Hibernia in Scotia videri potest. Est præterea indiscreta lingua eorum, indiscreti mores, & vestitus. Qui me- *S. Hieron. lib 2. contra Iouin. S. Ioanes Chrysosto. in ser. Pet. Strabo.*

liorem terræ incolunt partem, nempe Meridionalem, hi benè morati dicuntur, ac tanquam humaniores, Anglica vtuntur lingua. De Scotica lingua hactenus.

SCYTHICA LINGVA.

SCYTHIA longe lateq. Septemtrionem versus ad Oceanū per maximam Asiæ, & aliquam etiam Europæ partem sese extendens, multas diuersasq. linguas habet, vt ratio ipsa persuadet. Germani interdum, Armeni, Hungari, Tartari, & alij item Populi Scythæ dicuntur. Quare nihil est quòd hac de lingua plura dicam.

Seruij. Vide, Sorabi.

Slesij, vel Silesij Illyricam habent linguam.

Sorabi, vel Sarbi, hodie Seruij Illyrice loquuntur.

Sueui bellicosissimi Germaniæ populi.

Syrorum linguam vide in Chaldaica dictione.

TARTARICA LINGVA.

TARTARI, siue potius Tatari, quorum imperium latissime patet, Asiæ, & Scythiæ, necnon Europæ partē incolētes, multas fortasse habēt linguas, & omnino diuersas ob quā plurima eorum regna, vt Paulus Venetus, & Matthias a Michou testantur. Sunt qui Turcas a Tartaris ortum traxisse velint, vt ritus, victus, & vestitus, equitandi ac bellandi vsus, fraudes, perfidia, & innata barbaries, ac feritas docent, immo & ipsa indicat lingua, quam Turcis ac Tartaris eandem esse dicunt. Tartarorum nomen trecentis ab hinc annis, antea penitus ignotum, hoc modo vocitari cœpit, cum prius Getæ Gothini, vt alij volunt, dicerentur. Ottomanus deinde se cum suis a Tartaris seiungens Turcarum nomen assumpsit: hinc Tartari hodie Turcas clientes suos esse aiunt, eosq. ob sua ipsorum peccata elatos a Deo conqueruntur, cum antea non solum illorum fuerint subditi, sed rustici etiam: idq. Turcarum nomine significari affirmant, vt ijdem dicunt Scriptores, in quo-

Paul. Ven. et Matth. Mich.

In quorum ſcriptis multa Tartarorum vocabula ſparſim leguntur. Sunt denique, qui Georgianorum linguam Tartaricæ & Armenicæ mediam eſſe velint: Tartaris autem ac Turcis eam eſſe linguæ ſimilitudinem, quæ Anglicæ, & Saxonicæ exiſtimatur.

THRACICA LINGVA.

THRACIA, latiſſima Europæ Regio Macedoniæ ad occaſum proxima, nec cælo, nec ſolo tractabilis, frigida prorſus, & infœcunda etſi mari propior, Getarum linguam habere dicitur, vt nonnulli volunt. Huius incolæ Thraces, necnon Myſi vocitantur, vt Straboni placet. *Ptolemæus Plin. & Pompon.* *Strab. libro 7.*

Tranſiluani, qui & Daces, Scythiæ Europæ populi Illyrice loquuntur.

Theſſalici Græcię populi ad Doricā linguam accedunt.

Troglodytæ Aethiopes, inſtar veſpertilionum in loquēdo ſtrident, vt Herodotus ait,

Troglodytæ in Africa aliter loquuntur.

TVRCICA LINGVA.

TVRCARVM lingua, vt diximus in Tartarica, vel eſt eadem cum Tartarica, vel parum ab ea diſtat, vel Tartaris ac Turcis ea eſt linguæ ſimilitudo, quæ Anglicæ & Saxonicæ eſſe cenſetur. Sunt qui Turcicam cum Perſica, alij cum Armenica eandem eſſe, vel parum ab ijs differre velint. Turcica vero & Arabica etſi diuerſæ omnino ſunt, eas tamen characteribus eaſdem eſſe nonnulli tradunt.

VALACHICA LINGVA.

VALACHIA latiſſima Regio eſt a Tranſiluania incipiens, cui ſermo ad hanc vſque diem Romanus eſt, vt Aeneas Siluius teſtatur, cum a Flacco Romano ſubacta Romanorū Colonia fuerit effecta: hinc Flaccia nuncupata, ſed longo temporis tractu, vt paſſim euenire ſolet, corrupta voce, Vala- *Æneas Siluius.*

chia dicta est. Sermo autem Romanus adeo mutatus est, vix vt ab homine Italico intelligi queat.

VANDALICA LINGVA.

VANDALI in Thracia Populi Sclauonica lingua vtuntur, e quibus, vt aiunt, multæ maximæq. Gentes diuisæ sunt, Poloni scilicet, Bohemi, Sclauonij, Croatij, Vandali ad Germaniæ Marchiam pertinentes. Horum scilicet Vandalorum lingua Turcarum aulici frequenter vti solent.

VASCONICA LINGVA.

VASCONES, Populi citerioris Hispaniæ, quæ in Gallicum, & Britannicum Oceanum vergit, ad Pyrenæum positi, propria loquuntur lingua: olim autem Cantabri, Tarraconensis Prouinciæ Gentes, nunc vulgari sermone *Biscaini* vel *Biscaglini* dicuntur, quorum lingua adeo est ab Hispanica diuersa, vt non facile quis ab alijs Hispanis intelligatur.

Zadrauani, & Zagouani Illyrice loquuntur.

ZINGARORVM LINGVA.

Zingarorũ descriptio, & in Europa apparitio.

ZINGARI, vel potius Zigari, errones quidam, & insignes sane nostra ætate fures cum liberis & vxoribus Europam peruagantes, a Zigaro, quod eam ferunt esse Terram, ex qua Zingari exierunt, dicti. Huius generis homines excocti sole, vestibus immundi, & vsu rerum fœdi, furtis omnino intenti, & præsertim feminæ, ex quarum furtis victus est viris, anno post Christi Saluatoris nostri aduentum 1417. primum in Europa apparere cœperunt, vt Aeneas Siluius testatur. Quamuis autem huiusmodi hominũ colluuies omnium fere Europæ linguis vtatur, quandam tamen sibi propriã linguã, vocabulis fictitijs inuentis, excogitauit: eaq. persæpe vtitur, vt ab alijs non intelligatur. Huius confictæ linguæ Dictionarium typis mandatum me non semel vidisse memini. Vidi etiam, & legi nõ raro iam inde a puero Vocabularium aliud impressum, confictæ item linguæ a mendicis quibusdam, &

erroni-

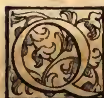
erronibus inuentum, & vſurpatum, quod Zergum, quaſi Zigarorum, aut Zingarorum Dictionarium vocitabant. Hi autem Onomatotheræ dici poſſunt, eorum inſtar, qui apud Græcos, vt ait Cælius Rhodiginus, noua ſibi conſarcinantes vocabula, rerum intuiti proprietatem, nominum venatores dicti ſunt, cuiuſmodi Dionyſius, Alexarchus, & Atticus Herodes Athenæo teſte, fuiſſe videntur.

Cal. Rhod. lib. 24. capit. 5. 10. 3.

Athen. libro 3. Dipnoſophiſtarum & lib. 14.

Hæc de Dialectis, hoc eſt de diuerſarum linguarum generibus: alias enim linguas, quæ ſunt in remotiſſimis Imperij Tartarici, & Orbis noui terris, videre eſt apud Ioſaphat Barbarum, Paulum Venetum, Americum Veſpucium, Aloyſium Cadamuſtum, Gelenium, Aegidium Tſcudum, Theſeũ Ambroſiũ, & Sigiſmundum liberum, quibus hac in Appendice maiori ex parte vſi ſumus. Nunc reliquum eſt, vt præcipuorum quorundã Idiomatum Orationẽ præſertim Dominicam infra apponamus, curioſis itẽ hominibus ſatis quidẽ faciẽtes.

DE ORATIONE DOMINICA VARIIS LINGVIS, ET CHARACTERIBVS CONSCRIPTA.

QVONIAM de varijs linguarum generibus ſermonem habuimus, a ratione alienum fore viſum mihi non eſt, ſi Dominicam Orationem, qua nihil in orando præſtantius, aut efficacius eſſe poteſt, varijs item linguis, & characteribus expreſſam in hac de Dialectis Appendice apponam: hac enim occaſione maiorem quis de linguis aliquot notitiam adipiſcetur, orationemq. ipſam varijs modis celebratam conſpiciet. Ordine autem Alphabetico poſthabito, precationem Dominicam Hebraico idiomate tanquam antiquiori conſcriptam, & ex ſacroſancto Beati Matthæi Euangelio deſumptam primo loco apponendam exiſtimaui: Beatus enim Matthæus Hebraica lingua ſcripſit Euangelium, quod Hebraice exaratũ per omnia non videtur congruere Syriaco, vel Hebraico, quo S. Hieronymus vſus eſt, vt patet ex verbo *Panem noſtrum quotidianum*, pro quo Beatus Hieronymus legit:

Craſtinum,

S. Hieron. in cap. 6. Matth. tomo 6. *Craſtinum*, ſicut eius Commentaria in Matthæum teſtantur. quamuis enim in Textu verterit, *Superſubſtantialem*, prout iacet in Vulgata Editione ex voce Græca, ἐπιούσιον, in Commẽtarijs tamen ait ſe reperiſſe Hebraicum, מחר *Machar*, hoc eſt *Craſtinum*, ſicut etiã Cornelius Ianſenius recte docet.

Corn. Ianſen. in cap. 6. Matth. Variæ ſunt item aliæ perpaucæ dictiones in hac Oratione Dominica iuxta varias ex Hebraico, & Græco tranſlationes,

Matth. 6. Luc. 11. vt videre eſt in Matthæo, & Luca, ſicut ex Vulgata Editione conſtat: ſenſus autem eſt vnus, & idem, vt in noſtra in hanc Orationem explanatione ſatis probatum eſt. Apponam igitur hoc loco Orationem Dominicam Hebraica lingua, Hebraicisq. litteris expreſſam, nec non eiuſdem linguæ pronunciationem litteris Latinis deſcriptam, iiſdemq. Latinis characteribus, Latinaq. lingua ex Hebraico ſermone tranſlationem. Orationem vero Dominicam iuxta Vulgatam Editionem, & vſum orandi frequentem ab Eccleſia Sancta receptum, poſt Orationem Græcè conſcriptam ponemus, vt triũ præſertim linguarum, quæ inter omnes primariæ ſunt, ordinem dignitatis ſequamur.

Oratio Dominica ex Euangelio Beati Matthæi Hebraice conſcripta.

אבינו שבשמים יתקדש שמך: יבוא מלכותך: יעשה רצונך כבשמים
גם בארץ: לחמנו תמידי תן לנו היום: וסלח לנו הובותינו כאשר
אנחנו סו חים לבעלי חובותינו: ואל תביאנו בנסיון: אלא חצלנו מרע:
אמן:

Oratio Hebraica characteribus Latinis expreſſa.

AVINV ſciebaſciamaim itcadaſc ſcimcha Iauo Malchutach Ieghaſe rezonach che baſciamaim gam baarez lachmenu temidi ten lanu haiom vſlach lanu chouotenu, caaſcier anachnu ſolechim lebaghale chouotenu veal teuicnu beniſaion hella hazilenu meragh. Amen.

Dominica Oratio ex Hebraico Textu Latinis characteribus, Latinaq. lingua conscripta.

PATER noster, qui in cælis, sanctificetur nomen tuum: Veniat Regnum tuum: Fiat voluntas tua sicut in cælis, & in terra. Panem nostrum continuum, *vel perpetuum* da nobis hodie. Et remitte nobis debita nostra, quemadmodum nos remittimus debitoribus nostris. Et ne facias nos venire in tentationem: sed libera nos a malo. Amen.

Oratio Dominica sermone & characteribus Græcis.

Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἁγιασθήτω τὸ ὄνομά σου. ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου. γενηθήτω τὸ θέλημά σου ὡς ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς. τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον δὸς ἡμῖν σήμερον καὶ ἄφες ἡμῖν τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν, ὡς καὶ ἡμεῖς ἀφίεμεν τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν. καὶ μὴ εἰσενέγκῃς ἡμᾶς εἰς πειρασμόν. ἀλλὰ ῥῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ. Ἀμήν.

Eadem Latinis characteribus.

PA'TER himôn, ho en tîs vranîs, hagiasthíto tò ónomá su. elthéto hi basilía su. genithîto tò thélimá su hòs en vranô kæ' epì tîs gîs. tòn árton himôn tòn epiúsion dòs himîn símeron. kæ' áphes himîn tà ophilímata himôn, hòs kæ' himîs aphíemen tîs ophilétæs himôn. kæ' mì isenénkis himâs is pirasmòn. allà rhysæ himâs apò tû ponirû. Amín.

Dominica Oratio Latine conscripta.

PATER noster, qui es in cælis. Sanctificetur nomen tuum. Adueniat regnum tuum. Fiat voluntas tua, sicut in cælo, & in terra. Panem nostrum quotidianum da nobis hodie. Et dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Et ne nos inducas in tentationem. Sed libera nos a malo. Amen.

Quamuis

Quam supra e Græco translatã apposui Orationem, dictione, ἐπιούσιον, excepta, quæ *supersubstantialem* sonat, ex B. Matthæi Euangelio Vulgatæ Editionis desumpsi, eadem voce, *Supersubstantialem*, posthabita, in cuius locũ ex S. Lucæ Euangelio vox illa, *Quotidianum*, suffecta est iuxta formã in orando ab Ecclesia sancta receptã. Quoniam autem Græca ab Hebraica lingua ortũ habet, & ab vtrisque Latina, cuius propagines sunt Italica, Hispanica, & Gallica, quarum prima propius, secunda minus, tertia uero multo minus ad Latinã linguam accedit; hinc eundem dignitatis ordinem, quẽ in ijs tribus primarijs linguis secuti sumus, hisce in tribus sequemur.

Pag. 294. & 295. Pag. 302. & 303.

Dominica Oratio Italice conscripta.

PADRE nostro, che sei ne' Cieli, sia santificato il nome tuo: Venga il regno tuo: Sia fatta la tua volontà così nella terra, come nel Cielo. Dacci hoggi il nostro pane cotidiano. Rimettici i nostri debiti, si come noi li rimettiamo a' nostri debitori. Non ci indurre in tentatione. Ma liberaci dal male. Amen.

Dominica Oratio Hispanice expressa.

PADRE nuestro que estas en los cielos, santificado sea el tu nombre. Venga a nos el tu reyno. Hagase tu voluntad assi en la tierra, como e nel Cielo. El pan nuestro de cada dia da nos lo oy. Y perdona nos nuestras deudas, assi como nosotros perdonamos a nuestros deudores. Y no nos dexes caër en la tentacion: mas libra nos de mal. Amen.

Dominica Oratio Gallica lingua politiori.

NOSTRE Pere qui es es cieulx, ton nom soit sanctifiè. Ton royaume nous aduiene: Ta volontè soit faicte ainsi en la terre comme au ciel. Donne nous auiourdhuy nostre pain quotidien. Et nous pardonne noz offenses, comme nous a ceux qui nous ont offensè. Et nè nous induy point en tentation: Mais deliure nous du mal. Amen, vel *Ainsy soit il.*

Oratio Dominica Gallice conſcripta declaratur.

De Gallicæ linguæ pronunciatione nonnihil hoc loco ob occaſionem ſeſe offerentem dicendum eſt. Galli enim frequenter litteram, s, pronunciare non ſolent, etiamſi ea in ſcribendo vtantur præſertim in ijs locis, in quibus admitti debet, vt videre eſt in prima Dominicæ Orationis voce, quæ eſt, *Noſtre* Latinæ dictioni proxima, *Noſter*, littera r, tranſpoſita: nam pronunciant, *Notre*, non *Noſtre*, vt ſcribunt. Eandem hanc litteram ſ, in fine dictionis non pronunciant, cum ſequitur conſonans, quando autem ſequitur vocalis, non item: tunc enim pronunciant, vt in hac gemina voce *es, es*, cernere licet: nam in prima tantum, littera, s, pronunciatur propter vocalem ſequentem. Dicitur item *les pechez* pro eo quod Latine dicitur *Peccata*, & Italice, *li peccati*: ſed in hac voce, *Les*, abijcitur s, conſonãte ſequẽti, ſed *le*, pronunciatur: vocali autem ſequẽti, vt *les offenſes*, pronunciatur *les*, non *le*. Hoc item obſeruatur in littera z, quæ plerunque pro s, ponitur, vt *Noz* pro *Noſtre*. Solent etiam ſcribere e pro littera a, vt *Pere*, pro *Pare*, & *Mere*, pro *Mare*, iuxta pronunciationem Venetorum, qui vernacula lingua ſcribunt, & pronunciant *Pare* & *Mare*, pro *Patre*, & *Matre*. Scribunt item e, & pronunciant a, vt *offenſes*, Italice *offeſe*, *encre*, pro eo, quod Latine dicitur atramentum, & Italice *inchioſtro*: pronunciant enim *offanſes*, & *ancre*. Vtuntur non raro diphtongis Græcis, quæ ſunt au, eu, oi, ou, oy, & ei, ſed non pronunciant omnino, vt Græci ſolent, his diphtongis exceptis, eu, & ou pro u, dicunt enim *Nus*, & ſcribũt *Nous*, pro *Nos*: in ceteris vero diphtongis pronunciationem a Græca diuerſam habent. Pronomina in hac lingua nominibus præponuntur, ſicut in multis alijs euenire ſolet, vt infra videre eſt: dicunt enim *Noſtre Pere*, non *Pere noſtre*. Solent in fine Orationis Dominicæ hac voce, *Amen*, prætermiſſa, vti his vocibus: *Ainſy ſoit il*, ideſt, *Ita fiat*, vel *Ita factum ſit*.

Oratio Syr. vel Chald. ex B. Lucæ Euang. conſcripta.

Prout iacet, vt aiunt, in Chald. lingua ex B. Luca deſumpta.

ܐܒܘܢ ܕܒܫܡܝܐ ܢܬܩܕܫ ܫܡܟ ܬܐܬܐ ܡܠܟܘܬܟ. ܢܗܘܐ ܨܒܝܢܟ.
ܐܝܟ ܕܒܫܡܝܐ ܐܦ ܒܐܪܥܐ. ܗܒ ܠܢ ܠܚܡܐ ܕܣܘܢܩܢܢ ܟܠܝܘܡ.
ܘܫܒܘܩ ܠܢ ܚܛܗܝܢ. ܐܦ ܚܢܢ ܓܝܪ ܫܒܩܝܢܢ ܠܟܠ ܕܚܝܒ ܠܢ.
ܘܠܐ ܬܥܠܢ ܠܢܣܝܘܢܐ. ܐܠܐ ܦܨܢ ܡܢ ܒܝܫܐ. ✣

Eadem Chald. verbis, ſed litteris Latinis.

ABVN d baſchmaio nethqadaſch ſchmoch thithe malchuthoch. Nehue tzeuionoch ach d baſchmaio aph baaroo hab lan lahhmo d ſun qonan cul ium va ſchbuq lan hhathan aph hhnan glier ſchbaqn lecul d hha iobin lan v lo thaaelan lenaſiuno elo phruqan men biſchio.

Eadem Lat. verbis & charact. Sed non iuxta editionem Vulgatam B. Lucæ.

PATER noſter qui es in cælis ſanctificetur nomen tuum. Adueniat regnum tuum. Fiat voluntas tua, ſicut in cælo etiam in terra. Da nobis panem neceſſitatis noſtræ, *vel neceſſarium nobis* quotidie. Et dimitte nobis peccata noſtra. Nam & nos dimittimus omnibus qui debent nobis. Neque introducas nos in tentationem. Sed libera nos a malo.

Oratio Arabicis verbis, & litteris conſcripta.

ابانا الذي في السموات يتقدس اسمك تاتي ملكوتك
تكون مشيتك كما في السماء كذلك علي الارض
خبزنا كفافنا اعطنا في اليوم واغفر لنا خطايانا لاننا
نغفر لمن لنا عليه ولا تدخلنا التجارب لكن نجنا من
الشرير ✿

Eadem

Eadem Arabicis verbis, sed Latinis litteris.

ABANA lladi phiſſamauati it cades eſmoca tati mala cutoca tacuno maſcitoca choma phiſſamai chedhaleca ghlallardi chobzana chephaphona agtona phil i aumi aghpliar lena chataiana loennana naghphar leman lena galaihi vua la tadcholnal' tagarabi lachen nagna min ſſciarriri.

Eadem Latinis verbis & characteribus.

PATER noſter qui es in cælis, ſanctificetur nomen tuum. Adueniat regnum tuum. Fiat voluntas tua, ſicut in cælo ita ſuper terram. Panem noſtrum ſufficientiæ noſtræ da nobis hodie. Et dimitte nobis peccata noſtra, nam & nos dimittimus vnicuique debitori noſtro. Et ne nos inducas in tentationem. Sed libera nos a malo.

Dominica Oratio Armenice conſcripta.

Հայր մեր որ յերկինս դես սուրբ եղիցի անուն քո : եկեսցէ
արքայութայ քո եղիցին կամք քո որպէս յերկինս և յերկրի.
զհաց մեր հանապազորդ տուր մեզ այսաւր և թող մեզ զպա
րտիս մեր որպէս և մեք թողումք մերոց պարտապանաց և մի
տանիր զմեզ ի փորձութեան այլ փրկեայ զմեզ ի չարէ զի քո
է արքայութի և զաւրութի և փառք յաւիտեանս . ամէն.

Eadem Armenicis ſed Latinis litteris.

HAIR mer or iercins, des ſurb eglizzi anun cho: eceſzzç archaiutai cho eglizzin cham cho orpes iercins, eu ierci. Zhazt mer hanapazord tur mez aiſaur eu thogl mez zpaartis mer orpæs eu mech thoglumch merozt partpanazt eu mi tanir zmez i phorxuthai ail pharceai zmez i zaræ. Zi cho æ archaiuthai eu zauruthai eu pharhch iauiteans. Amen.

Oratio Aramæa Latinis litteris conſcripta.

EYN taad rhuun vuyt yn y nefoedd, ſanteiddier yr henuu tau. Deued y dyrnas dau. Guu neler dyuuollys, ar y ddayar megis ag yn y nifi. Eyn bara beunyddauul dyro inni heddiuu. A maddeu ynny eyn deledion: megis ag i maddeuvun in deledunyr ninau. Ag na thouuys ni i brofedigaeth. namyn guuared ni rhag druug. Amen. Hoc eſt.

Eadem Latinis verbis & litteris.

NOSTER pater qui es in ipſis cælis, ſanctificetur illud nomen tuum. Adueniat illud regnum tuum, fiat tua voluntas ſuper illam terram ſicut & in illo cælo, noſtrum panem quotidianum da nobis hodie, & remitte nobis noſtra debita ſicut etiam remittimus debitoribus noſtris. Et ne inducas nos in tentationem, ſed libera nos a malo. Amen.

Oratio in lingua Germanica communi,

VNſer Vatter der du biſt im himmel. Geheiligt vuerde dein nahme. Zu khomme vns dein reich. Dein vuille geſchehe gleich vuie im himmel alſo auch auff erden. Vnſere taglichs brott gib vns heutte. Vndt vergieb vns vnſere ſchuldt, als vuir vergieben vnſeren ſchuldern. Vndt liete vns nicht in verſuchungh. Sonder errette vns von dem boſen. Amen.

Hæc lingua ſolet adiectiua, & pronomina præſertim demonſtratiua nominibus præponere, ſi nihil intercedat. Hinc oratio a voce, Vnſer, *idest,* Noſter, *non à* Vatter, *idest,* Pater, *initium ſumit: & ab Heluetica non multũ diſcrepare videtur: nonnullasq. voces Latinas parum detortas retinere iudicatur, vt* Vatter *pro* Pater, *&* Namo, *vel* Namen *Heluetice pro* Nomen*: & id genus aliæ voces non paucæ.*

Oratio Germanice in Heluetijs conſcripta.

FATER ijnſer, du in hijnele biſt, din namo vuerde geheiligot. din riche chome. din vuillo geſrehe in erdo allo in himela. Vnſer tagolicha brott tib vns hinto. vnde vnſere ſculde belaz ijns, als auch vuir belaſend vnſeren ſculdigen. Vnd in chorunga nit leiteſt du vnſich. Nun beloſe vnſich fone vbele. Amen.

Sunt qui dicant Fater, *alij* Vater *pro* Pater.

Oratio ſermone Bohemico, qui præ cæteris huius linguæ dialectis cultior exiſtimatur, & Scoticæ reſpõdet.

OTOZIE naſs, genz ſy na nebeſich. Oſzuuiet ſe meno tuue. Przid kralo vuſtuuij tuue. Bud vule tuua yakona nebi, tak y na zemi. Chleb naſz vuezdeyſſi dey nam dnes. Y odpuſt nam naſſe vuiny, yako y my odpauſtime naſſim vuinikom. Y ne uvuod naſz do pokuſſenij. Ale zbauu nas od zleho. Amen.

Oratio Dominica Heluetice conſcripta.

VAtter unſer der du biſt im himmel. Geheliget vuerde din namen. Zu chom vns din rich, din vuill der uerde vol bracht vff erden vie im himmel. Vnſer teglich brott gib vns hiit. Vnd vergib vns vnſre ſchuldt, als vuir vergebet vnſren ſchuldneren. Vnd fur vns nit in verſuchnus. Sonder erlos vns vor allem vbel. Amen.

Dominica Oratio Hungarice conſcripta.

MI ATTIIANK ki vagij menniegben, zentelteſſek az the neued, Ioion the orzagod legien the akaratod, mikepen menijben, azonkepen it az foldon, mi keniereonket minden napit aggiad mi nekeonkma, es boczaſd megh mi nekeonk az mi vetkeijnket, mikepen mi es megh boczatunk az mi elleneonk vetetteknek, es ne vigij minket az keſertetben, de zabadicz minket, minden gono ztul. Amen.

Oratio Dominica Anglice conſcripta.

OVR Fater vuhiche arte in heauen. Halouued be thy name. Thy kyngdome come. Thy vuyll be done in earthe, as it is in heauen. Giue vs thys day our dayby bread. And forgeue vs oure treſpaſſes, as vue forgeue oure treſpaſſers. And leade vs not in to temptacion. But delyuer vs from euyll. So be it.

Hæc lingua multas voces tum Germanicas tum Saxonicas habet detortas: & pronomen nominibus ſolet præponere. Anglici item dicunt. So be it, pro Amen, id eſt, ita fiat. Hinc eandem Orationem Latina lingua reddere nobis viſum eſt.

NOSTER Pater qui es in cælis. Sanctificetur tuum nomen. Tuum regnum adueniat. Tua voluntas fiat in terra ſicut in cælo. Da nobis hodie noſtrum quotidianum panem. Et dimitte nobis noſtra debita, ſicut & nos dimittimus noſtris debitoribus. Et ne inducas nos in tentationem. Sed libera nos a malo. Amen. vel Ita fiat.

Oratio

Oratio Islandice conscripta, quæ Gothicæ respondet.

BADER vor, sun ert ai himmum, helgizt bitt namb ti. Tomi titt rite. Verdi tinn vile, suoms ai himme, so ai podu. Burd vort daglgt geb tu osz i dag. Og bergeb osz stullden vorn, suo sem vi bergebun stulldun vorn. Ant leid osz e ti breist ni. Helldur brelsa tu osz ber illu. Tatz sie.

Hæc lingua in pronunciatione est Anglicæ adsimilis, quia Anglica ortum habuit a Saxonica, vel Teutonica: differt autē, quia hæc nominibus pronomina non præponit sicut illa.

Oratio Dominica vernaculo Rhetorum sermone conscripta, quem vulgo Romanum appellant.

BAB nos, quel tii ist in cschil, santifichio saia ilg tes num. Ilg tes ariginam vigna ter nus. La thia voeglia vainta in terra, sco la fo in cschil. Do a nus nos paun houtz & in miinchia di. Parduna a nus nos dbits, sco nus fain a nos dbitaduos. Nun ens mener in mel aprouamaint. Dimpersemaing spendra nus da tuots mels. Amen.

Oratio Dominica Hibernice conscripta.

AIR nathir ataigh air nin. Nabzfar hanimh. Tigiuh da riatiathe. Deantur da hoil anihuoil air nimh agis air talamh. Air naran laidhthuil tabhair dhuin a niomh, agis math duin dair fhiacha ammnil agis mathumuid dar feuthunuim, agis na trilaic astoch sin anauseu, ac sar sin o ole. Amen.

Hæc lingua Hibernica est antiquissima, & ita nobilis, vt numquam passa sit alterius exteri idiomatis mixtionem, & valde copiosa in dicendi modis existimatur, Hebraicæ linguæ tum characteribus, tum pronunciatione & punctis aliqua ex parte respondet.

Oratio Dominica Lusitanica conscripta.

PADRE nosso que stas nos ceos. Santificado seia o teu nome venha a nos o teu reino. Seia ferta a tua vontade, Assi nos ceos come na terra. O pao nosso de cadadia, dano lo oie nesto dia. E perdoa nos señor as nossas diuidas, assi como bos perdoamos aos nossos diuidores. E naõ nos dexes cahir in tentacaõ. Mas libra nos do mal. Amen.

Oratio

Oratio Dominica in lingua Flandrica: quæ parum differt ab illa qua Brabanti, Holandi, Zelandi, Frisii, & aly inferioris Germaniæ vtutur.

ONSE (*oder uuse*) vader die ghy syt in den hemel, gheheelicht vuerdet dyn (*oder uuuue*) name. toe tomme üüs dyn rycle. dyn vuille geschie vp erde, ghelycl in den hemel. üüser daghelicls brood gheff üüs heden. ende vergheft üüs üüse schülden, ghelycl vuy vergheuen üüse scüldenären. ende leet (*oder brincls*) üüs niet in becooringhe. maer verlost üüs van den quaden (*oder boasem.*) Amen.

Eadem Illyrice, vel Sclauonicè

Ѿ У Є нашь, кй ѥсы на небесѣхъ. свѣтисѐ йме твоѥ. пьридыи цесарство твоѥ. боуди волѧ твоѧ, како на небоу, й на земли. хьлѣбь нашь всакдани даинамь данасъ. й ѿпоусти намь доуге нашѐ, како, й мнї ѡдпоуштамо доужникомъ нашимъ. й нѐ оуведи нась кьнапасть. да йзбавы нась ѿ непрїазни. аминъ.

Eadem Latinis litteris.

OCCE nas, kij iesi nà nebesieh, svetise ime tvoje. Prighi kragleystvo tvoje. Budi voglia tuoja, kako nà nebu, tako i nà semgli. Kruh nasc sv akdani dajnamga danas. i od pusti nam dughe nasce, kako i mi od pusctujemo duxnikom nasciem. i nè uvedi nas ù napast, dà oslobodi uas od sla. Amen.

Eadem Polonice.

OCZIECZ nasch ktory iestosz vunyebye. Svuyecz sie gymye tvua. Przydzy tvua Krolieſtvuo. Bandz vuolya tvua, yako vunyebi, y na zemij. Chlieb nasch povu schedny day nam dzy say. A odpuscz nam uyny nascha, yako y my odpusczamy vuynovua ytzom naschym. Nyevuodz nasz napokuschenye. Alye zbavu nasz od zlego. Amen.

Oratio

Oratio Sardorum oppidanorum lingua.

PADRE nostru qui istas in sos quelos, siat sanctificadu su nomen teu. Vengat a nois su regnu tou, siat fatta sa voluntade tua, gasi in terra, comente in quelu, su pane nostru de dognia die da nos hoc, & perdona nos sos deppitos nostros, comente noisateros perdonamus a sos deppidotores nostros, & no nos lasses ruen in sa tētatione, mas libra nos de male. Amē.

Eadem ex communiori lingua, extra ciuitates.

BABBV nostru qui ses in sos quelos, santifficadu siat su nomine tuo. Aduengiat su rennu tou, siat fatta sa voluntade tua, comente in su quelu gasi in sa terra, Su pane nostru de ogni die da nos lu hoc & perdona nos sos deppidos nostros, gasi comente noij perdonamus sas deppidores nostros & non nos lasses ruer in sa tentassione, mas libera nos de male. Gasi siat

Oratio verbis Siniacis, vel Chiniacis, sed characteribus Latinis conscripta.

SCI gin ta fu ciu zai tien tin. Ngo iuon ta fu min ie hhien iam ngo iuon su gin ciuon scieu cui chiai ye giu tien gin suō zum ta fu ngo iuon ta fu fo in chu ngo. Ngo iuon ta fu sli ngo yi ciè ngo iuon ta fu cio ngo ci zui gin gio hai ngo ngo ie ciè ci. Ngo iuon ta fu ieu ngo guei scien pu mi zui hoh. Ngo iuon ta fu chien ngo cu nan. Amin.

Hæc de varijs linguarum generibus, quibus Dominicam Orationem conscribendam curaui non solum multorum Virorum varias linguas callentium ope, quos supra recensui, verū etiam Bartholomæo Georgeuita, Henrico Glareano, Marino Temperizza, Ioanne Baptista Raymundo, Michaele Rugerio e Soc. Iesu, Neapolit. & Miahaele Gualtero Hiberno Sac. Theol. Doct. adiutus, necnon a singulo quoque, quoad potui, illius linguæ, in qua natus ipse est, vt diligentia in qualibet dialecto præstita videatur, eas accepi. Nunc reliquum est vt ad varium scribendi vsum, & ad Bibliothecas, ac Typographias accedamus.

APPEN-

APPENDIX DE VARIO SCRIBENDI VSV, NECNON DE BIBLIOTHECARVM INSTITVTIONE,

AC TYPOGRAPHIIS pro ſcientiarum monimentis, hiſtorijsq. tradendis, & conſeruandis.

NTEAQVAM ad perpolitum ſcribendi modum & ingenioſe excogitatum, quem hodie in vſu frequenti eſſe videmus, perueniretur, varium apud homines diuerſis tamen ætatibus ſcribendi vſum extitiſſe inuenio.

Filij Seth, & Adam nepotes, hac in re primũ in quodam ſcribendi genere locum occuparunt: Ipſi enim anno Mundi 235. vt Ioſephus teſtatur, in duabus ſcripſerunt Columnis, quarum vna lateritia erat, altera ænea, ſiue marmorea: illa contra ignis conflagrationes, hæc contra aquæ alluuiones vt monimenta ipſa diutius conſeruarentur. Hinc Ioſephus ad ſuam vſque ætatem columnam illam marmoream in Syria duraſſe affirmat, vt alibi me dixiſſe memini: nam nullum aliud ſcribendi genus ante diluuium extitiſſe conſtat. Poſt autem vniuerſale diluuium, atque ante hodiernum chartarum vſum, palmarum folijs ſcriptitatum eſſe, Plinius affirmat, dicens: Prius tamen quàm digrediamur ab Aegypto de papyri natura dicetur, cum chartæ vſu maxime humanitas vitæ conſtet, & memoria. Et hanc in Alexandri Magni victoria repertã, auctor eſt Marcus Varro, condita in Aegypto Alexandria, ante non fuiſſe chartarum vſum, ſed in palmarum folijs primo ſcriptitatum: deinde quarundam arborũ libris. Poſtea publica monumenta plumbeis voluminibus, mox & priuata linteis confici cœpta, aut ceris. Pugillarium enim vſum etiam ante Troiana tempora inuenimus apud Homerum. Et infra: Mox æmulatione circa Bibliothecas Regum, Ptolemæi & Eumenis, ſupprimente chartas Pto-

Ioſephus lib. 1. Antiq. & Genebr. lib. 1. Chron. 235.

Pag. 82.

Plin. lib. 13. c. 11.

Eumen. Pergami Rex Ptol. Ægypti.

lemæo, idem Varro membranas Pergami tradidit repertas. Hæc Plinius, qui hisce verbis mentionem faciens de varijs scribendi generibus, ait primo scriptitatum fuisse in palmarum folijs, vt Virgilius præseferre videtur in sexto libro Aeneidos, dicens:

——— *Folijs tantum ne carmina manda.*

Ex huiusmodi scribendi vsu ad hanc vsque diem nomen chartæ remansit: charta enim folium nuncupatur. Deinde quarundam arborum libris, hoc est corticibus ligno adhærentibus scribi cœpit. Hinc volumen, in quo scribimus, liber appellatus est, atque itē codex, qui est arboris truncus, ex quo cortex extrahitur, vt ex Columella colligitur: antiqui enim ad scribendum tabulis item ligneis vtebantur cera obductis, inquibus stylo scribebatur: ob idq. Tabulæ cereæ, vel ligneæ, siue alterius materiæ, in quibus scriptitabatur, pugillares dicebantur, vel quòd pugno comprehendebantur, vel a pungendo, quod stylo in his pungendo scribebatur. Varijs autem nominibus pugillares apud veteres vocitabantur, alij scilicet lintei cera obducti, citrei, alij eborei, alij membranei dicti sunt, ex linteis, ex citro, ebore, & mēbranis confecti: quorum hi hac etiam tempestate ab aliquibus adhiberi solet, dum quædam, ne memoria excidant, scriptis breuiter mandant. Ab huiusmodi scribendi genere Tabulæ pro libris apud Romanos frequenter dictæ sunt, Tabulas autem non modo ligneas, vel linteas cera obductas, verumetiā plumbeas, æreas, atque lapideas, siue marmoreas fuisse constat.

Colum. lib. 5. cap. 10.

Colum. li. 4. cap. 8.

Liuius 4. lib. ab Vrbe cond. Plin. lib. 13. c. 13.

Quamuis autem post vetustissimum scribendi genus in palmarum folijs, in aliarum item arborum corticibus, vt pote ab Vlmis, Platanis, Fraxinis, atque Alnis, quæ facile decorticantur, scriptum esse dicendum sit, vt ex Plinio colligi potest: ex eodem tamen Plinio patet scriptitatum fuisse in papyro, arbuscula quadam, præcipue in Aegypti palustribus ad Nilum nascente, radicem, vt ait Matthiolus, obliquam habente, triangulis lateribus, decem non amplius cubitorum longitudine, in gracilitatē fastigiata, thyrsi modo cacumen includente. Ex hoc igitur frutice præparabantur chartæ, acu diuisæ in prætenues, & latissimas philyras, quæ eo meliores erant, quo mediæ papyro propinquiores, quæ ab huius fruticis

Papyri descriptio ex Matthiolo in Dioscor. lib. 1. cap. 96.

Charta. / Volumen. / Codex. / Tabulæ. / Pugillares. /

fruticis appellatione etiam papyri nomen acceperunt. Hinc ab huius item fruticis nomine chartas noſtras, quæ ex contritis linteis fiunt, papyrum hodie appellamus, eo quòd eundem nobis præſtent vſum, quem olim Aegyptijs prȩſtabat papyrus. Huius generis materiam, ſiue prætenues cortices arborum ſcriptas, artificio tamen quodam, vt opinor, præparatas ad characteres ſuſcipiendos ac retinēdos, non ſemel vidi in Bibliotheca Vaticana. Vidi etiam aliā corticem ſcriptam, ſed rudiorem, atque ita, vt arboris cortex eſſe omnino dignoſcatur: quam Aldus Manutius penes ſe diligēter aſſeruat. Vidi librum item corticeum, paginas habentem adeo tenues vt duæ pagellæ pro vna ſuſcipiantur, altera tantum facie impreſſa. De huiuſmodi libro, quem ſuperioribus annis Magiſter Spiritus Vicentinus ſummus Auguſtinianorū Magiſter SIXTO V. dono dedit, nec non de Typographia ab Indis inuenta antequam in Europam fuiſſet aduecta, in Indica lingua loquuti ſumus. Vidi etiā alios huius generis libros aſſeruatos penes Michaelem Rugeriū Neapolitanum ex Societate Ieſu, qui Sinis, hoc eſt in Regno, quod vulgo dicitur China, xj. annis eſt commoratus, quiq. mihi dono dedit paginam vnam, in qua oratio Dominica, & ſalutatio Angelica characteribus Siniacis impreſſæ leguntur. Pag. 341.

Chartæ denique ſiue membranæ genus, quod velut poſtremo ante chartam ex linteis cōfectam repertum, in Bibliothecis, & alibi paſſim inuenitur, eſt membrana, vt tradit Plinius ex Varrone, inuenta Pergami, quod eſt Aſiæ ciuitas, eaq. deinde charta pergamena vulgo vocitari cœpit. Membrana autem dicitur eo quòd de animalium membris detractæ ſint, in quorum tergoribus ab vno primum latere ſcribi cœptum, deinde ab vtroque deraſis pilis. Membranæ vſus Pergami regnante Eumene initium habuiſſe dicitur: hinc ad hanc vſque diem tradente ſibi inuicem per manus poſteritate pergamenæ nomen ſeruatum eſt. Huius generis charta apud Romanos fuit in frequenti vſu, ſicut non ſolum codices docent vetuſti, verumetiam ipſa Latinorum ſcripta, vt videre eſt in Cæſaris commentarijs, in Horatio, in Liuio, in Plinio, Quintiliano, Martiale, & alijs; & præſertim in Cicerone, qui, vt ait Plinius, in nuce incluſam Iliada, Homeri carmen in membrana ſcriptum tradit. Membrana. / Pergamena. / Plin. li. 7. cap. 21.

Quamuis autem Varro scribat, Ptolemæi, & Eumenis Regum temporibus membranas per æmulationem fuisse inuentas, ex Iosephi tamen scriptis, multo antequam tradit Varro, esse repertas, & apud Hebræos in vsu olim fuisse colligitur: Iosephus enim dum de libris sacris per septuaginta duos interpretes in Græcum transferendis ab Eleazaro sacerdotum principe ad Ptolemæum Philadelphum missis mentionem facit, Regem Ptolemæum de maxima membranæ tenuitate, ac de incomprehensibile compagine maiorem in modum admiratum fuisse testatur. Herodotus item priscum in pellibus caprinis, & ouillis scriptitandi vsum fuisse affirmat. Hinc eundem chartæ vsum ad Romanos manasse constat: atque ex huiusmodi charta Numæ Pompilij libros, de quibus loquitur Plinius, confectos fuisse amplius trecentis annis ante Alexandrum Magnum credendum est. Anno enim ab Vrbe condita CCCCXXVIII. Alexander Magnus regnauit, & Alexandriam in Aegypto condidit. Anno autem 38. ab Vrbe condita, & anno item ætatis suæ 38. Numa Pompilius regnare cœpit, & sacra, & cæremonias, atque Pontifices Mosaicis consimiles instituit, vt ait Tertullianus. Adde etiam quòd, Genebrardo teste, Moyses, qui fuit ante Numam Pompilium annos circiter mille, paulo ante mortẽ membranis volumina Pentateuchi tresdecim ad vltimum vsque legis elementum anno mundi 2670. exarauit.

Iosephi li. 12. antiq. cap. 2. *Plin. lib. 13. c. 13.* *Herodot. lib. 5.* *Tertull. de præscr.* *Genebr. lib. 1. anno mundi 3405.* *Genebr. anno mũdi 2670.*

Eiusdem generis, aut materiæ libros Sybillinos Tarquinio Superbo traditos fuisse opinari quis potest, cum quingẽtos circiter annos Numæ Pompilij libros sub terram illæsos fuisse asseruatos Plinius affirmet: nisi cum eodem Plinio, eos super lapide impositos, & cedratos, etiam si papyracei fuissent (vt idem Plinius videtur innuere, cum ait eos libros fuisse ex charta, quæ vt plurimum pro papyro sumi solet) nec computrescere, nec a tineis corrodi potuisse dicamus: charta autem, quæ est vox Græca, a Latinis, & ab Africanis, vt diximus, vsurpata, tam ex papyro, quàm ex pellibus animalium membrana recte vocitatur: hinc non facile dignosci potest, num Hebræorum & Numæ Pompilij volumina, vel papyracea, vel pellicea fuerint: nam Membranæ nomen & papyraceis, & pelliceis chartis commune esse comperi: vtrumque autem genus, siue

Plin. lib. 13. c. 13. *Pag. 308. & 347.*

papyraceum

papyraceum, siue pelliceum, vel pergamenum, vel plumbeum, vt in Suetonio videre est, charta dici solet. *Sueton. in Nerone.*

Charta vero, quæ & pagina nuncupatur, quasi a pangendo, quòd in paginis carmina pangantur, id est figantur (versus enim pangi, vel figi in pagellis dicuntur) ab vrbe Tyri ita dicta hoc nomen accepit, ex qua & Dido dicta fertur, & a se conditam Vrbem, Chartaginem appellasse, vt vulgo putatur. Isidorus autem vult dici, chartam, quòd carptim papyri tegmen decerptum glutinatur: sed neutra huius nominis Græci, charta, χάρτη, declaratio Græcę vocis orthographię respondet. Vtcumque autem sit, varia sunt chartarum genera: alia enim charta sortita est sibi nomen ab vsu, alia a loco, alia ab inuentore ipso. Ab vsu, vt hieratica, antiquitus sacris tantum voluminibus dicata: imperialis interdum dicta: deinde adulatorie Augustana, necnon Liuiana, ab Augusti vxore. Alia a loco, vt Amphitheatrica, ab Amphitheatro: Saitica ab oppido, necnon Tæonitica a vicino loco. Alia ab inuentore ipso, vt Fanniana a Fannio, qui chartã insigniorẽ reddidit: & Claudiana a Claudio, cuius temporibus fuit in meliorem vsum aut formam redacta, ceterisq. præstantior existimata. Fuit etiam Bibula, & & Emporetica papyrus: Bibula a bibendo, quia sorbet atramentum, dicta, de qua Lucanus: *Polid. Virgil. lib. 2. cap. 8.* *Petrus Mess. par. 3. cap. 2. & alij.* *Isid. li. 6.*

Conficitur bibula Memphytis charta papyro.

Emporetica vero inutilis in scribendo, & inuolucris chartarum tantum, atque mercium, vsum præbens, ἀπὸ τῶν ἐμπόρων, idest a mercatoribus, nuncupata est. Hæc ex crassioribus linteolis & absque glutine confecta etiam hodie mercatorum vsui deseruit. De his chartarum generibus, ac de eas conficiẽdi modo Plinius copiose scribit, a quo Polidorus Virgilius, Petrus Messias, & alij accepere quidquid de chartarum inuentione, atque vsu scripserunt. *Charta emporetica, siue bibula.*

Reliquum est, vt de charta, qua hodie omnes fere vti solent, sermonem habeamus. Hæc ex linteolis contritis multiplex fieri solet iuxta varias telarum species, quarum vna prætenuis, altera minus, tertia rudior, aut crassior, quarta vero crassissima, quam Latini vocant telam cannabaceam, filo admodum raro, & rudi contextam, Italice autem *cannauaccia*: ex ijs tribus fiunt chartæ ad scribendum, & ad imprimendum optimæ: ex *De modo conficiendi varias chartarũ species.*

quarta

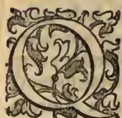
quarta ſpecie iuxta varium telarum colorem fit charta bibula & emporetica, quę mercium inuolucris deſeruit. Fit autē charta ex telis in fruſta ſecatis, & in mortario ligneo, interiori tamē atque inferiori parte mortarij ferro cooperta, ferreoq. piſtillo contritis: quæ quidem prius quindecim dierum ſpatio in aqua marceſcunt, deinde dum teruntur, perpulchro ſane artificio, lauantur, atque ita, vt fluxibilitate, & albedine lacteum repræſentent colorem. Poſtquam vero huius generis maſſa quattuor ac viginti horarum interuallo contrita in materiam ſubtilem ac fluidam redacta eſt, illa eadem ſuper forma, ſiue, vt aiunt, modulo filis æneis iuxta latitudinem, longitudinem, & profunditatem folij, quod faciundum curatur, confecto, extenditur, deinde ipſum chartæ folium ad aerem exſiccatur. Vbi vero exſiccatum eſt, in aquam, in qua excocta ſunt pellium bouillarum reſidua, ſiue nerui, immittitur, & ſtatim inde, ex aqua ſcilicet illa, hoc eſt glutino extrahitur, & ad aerem iterum exſiccatur, exſiccatumq. ſuper tabula lapidea, fruſto marmoris fricatur, & expolitur: atque hunc in modum charta ſuam ipſius recipit perfectionem.

Chartariæ officinæ in Europa multæ ſunt; ſed Italia omnibus alijs præſtantiores habere exiſtimatur. Quæ autem ſunt in Fabriano, & chartarum copia, necnon præſtantia ceteras excellunt officinas: in ijs enim omnia chartarum genera, & optima quidem conficiũtur, præſertim vero tres chartarum ſpecies, Papalis ſcilicet, Imperialis, & Regalis, quæ non niſi eo in Oppido confici ſolent. Quamuis autem charta ex omni genere, maxime omnium continens atramentum, ne effluat, Fabriani conficiatur: Fulginea tamen paginula tantæ eſt præſtantiæ, vt nulla alia cum hac conferri queat. Multæ aliæ in Italia chartariæ extant officinæ, quæ breuitatis cauſa ſubticentur. Sunt autem in ora Salonina officinæ inſignes circiter viginti, quarum charta eſt ad imprimendum optima, ſed non ſatis alba. Extra Italiam Lugduni in Francia, Francofurti in Germania, & alibi chartæ conficiuntur. Hæc de chartarum inuentione, atque vſu ante typos inuentos, necnon de earumdem officinis: nunc reliquum eſt, vt de Bibliothecarum inuentione, incremento, & ſitu atque conſeruatione, necnon de librorum ordine ſermonem habeamus.

APPEN-

APPENDIX DE BIBLIOTHECARVM INVENTIONE, ET INCREMENTO,

ac de ceteris rebus ad eas pertinentibus.

VI docta hominum ſcripta veram ingeniorum effigiem, veraq. necnon æterna monimenta eſſe dixit; & dixiſſe vere, & præclare ſenſiſſe mihi certe videri ſolet. Hinc Ageſilaus Lacedemoniorum Rex, Plutarcho teſte, animi tantum monimenta poſteris relinquere ſtudens, ſui corporis ſimulacrum effingi haudquaquam paſſus eſt, tametſi id facere multi cupiebant: quippe qui hoc ſculptorum aut pictorum, illud ſuum: hoc diuitum, illud bonorum opus eſſe affirmabat. Hac igitur, vt reor, ratione Reges olim, & Imperatores, & locupletes homines bonarumq. artium cultores Bibliothecas inſtituerunt: & idipſum iam inde ab orbe condito factum eſſe opinandum eſt, cum omnium primum Enoch, ab Adam ſeptimum, libris aliquid mandaſſe, ex epiſtola B. Iudę colligatur. Huius Prophetæ a Tertulliano citantur ſcripta, quibus Enoch ipſe idolorum fabricatores & cultores in comminatione, vt Tertullianus ait, prædamnat. Hiſce in ſcriptis Enoch vaticinia dicuntur eſſe de ijs, quæ Patriarcharum nepotibus euentura erant: de futuris Hebræorum ſceleribus, & pœnis, de Hebræorum euerſione, & captiuitate, de mundi Saluatore ab Hebræis occidendo, deq. eorumdem perpetua inter Gentes diſperſione, & de Chriſto ad iudicium cum Angelis venturo: immo Ioannes Annius Commentario in Beroſum ſcribit, in ijsdem Enoch ſcriptis celebre fuiſſe vaticinium de geminis totius terræ cladibus, altera per inundationem, altera vero per incendium futuris: additq. hoc ipſum vaticinium ab Enoch in duabus columnis, altera lapidea, quæ aquis reſiſteret, altera latericia, quæ ſupereſſet ignibus, fuiſſe inſculptum. Alij autem columnas haſce aſtrologia inſignitas Seth & Enos, necnon illius filijs, & Adæ nepotibus adſcribunt, vt ſupra a nobis dictum eſt. Eadem Enoch ſcripta a Procopio frequenter citantur, & ab Origene non raro, qui ait in ijs comprehenſa

Plutarch. in vita Ages.

B. Iudæ Epiſtola.

Tertullianus lib. de Idol. non procul ab initio.

Pag. 21. Ex Genebrardo chrō. pag. 7. & 14.

Orig. homil. 28. in Num.

Genebrardus lib. 1. pag. 7. & 15. prehensa fuisse arcana de plagarum cæli,omniumq. stellarum, atque siderum nominibus, prout extant apud Christianos Aethiopes in regno Reginæ Sabæ, abyssino idiomate conscripta, vt ait Genebrardus. Quamuis autem S. Pater Augustinus dicat, nimiam antiquitatem effecisse, vt huiusmodi scripta apocrypha censeantur, ne per occasionem eorum falsa pro veris insererentur, negari tamen non potest, teste B. Iuda Apostolo, Enoch prophetasse, & prophetice saltem scripsisse; etiamsi scripta ipsa hodie non extent, quæ tamen diuina virtute in diluuio seruari, vel Beato Iudæ, & alijs reuelari potuerunt.

Augu. de Ciuit. lib. 15. c. 23. to. 5. Hierony. item in caput 1. Ep. ad Titum scribit librum apocryphum Enoch citatū a Iuda. to. 6. prope finē epist.

Qua de re sicut primam illam mundi ætatem plura aliorum hominum scripta habuisse coniectare licet, quamuis eorum memoria ob vniuersalem inundationem non superstit, ita etiam ad prædecessorum monimenta conseruanda, & ad posteros iuuandos illius sæculi homines coaceruasse libros, atque ex ijs Bibliothecas instituisse conijciendum est. Multas autem post vniuersale diluuium extitisse Bibliothecas nemo est qui inficias eat. Fuerunt enim permultæ, & insignes quidem, vt Hebraica a Moyse vna, deinde altera ab Esdra constructæ, necnon Babylonica a Nabuchodonosor, Græca a Pisistrato institutæ: hæc autem a Xerxe, deinde a Seleuco conseruata, & aucta: Bibliotheca Alexandrina, a Ptolemæo Philadelpho septingentis voluminum millibus constructa: Bibliotheca Apamiensis, in qua libri ad viginti millia, vt Plutarchus ait, extabant. Fuerunt item Bibliothecæ Romanorum publicæ, Publio Victore teste, vnde triginta omni laude dignæ, vt suo iam loco dictum est. Fuerunt præterea Bibliothecæ ab Ecclesiasticis viris post Apostolorum tēpora constructæ, vt Hierosolymitana a Beato Alexandro Episcopo & Martyre, Cæsariensis a Sancto Pamphylo presbytero, & Martyre institutæ. Extat denique Romanorum Pontificum Bibliotheca Vaticana iam inde a Beato Petro Apostolorum Principe, & Christi Saluatoris nostri Vicario instituta, & ab eiusdem Petri successoribus, & Christi Vicarijs conseruata, & aucta, necnon mirabiliter illustrata. De quibus omnibus suo iam loco diffuse loquuti sumus: hinc ijs prætermissis, Bibliotechas, quas hodie extare scio, hoc loco recensere libet, vt hac in re, nostram hanc ætatem a prisca illa omnino superatam non fuisse ostendamus.

Publius Vict.

Pag. 48.

Vt

Vt autem ab ijs, quæ extra Italiam ſunt, Bibliothecis initium ſumam, ab Imperatoribus exordiri libet, Maximiliano ſcilicet, & Rodulpho eius filio, quorum ille Viennæ Bibliothecam inſtituit nobilem, hic vero in dies auget, & exornat.

Alphonſus Arragonum Rex, & Siciliæ, vir ſane doctiſſimus, Bibliothecæ exſtruendæ diligentem nauauit operam. A Coſmo Mediceo ſeniore, Liuij Decades dono accepit. Quas cum euolueret, medicis prohibentibus, ne forte paginæ veneno fuiſſent infectæ; O ſtulti (reſpondit) an neſcitis, Regum animas ſub præcipua Dei Optimi Maximi tutela eſſe? A Venetis brachium ex reliquijs Titi Liuij ſummi muneris inſtar obtinuit, vt ait Panormitanus libro de rebus geſtis Alphonſi. Cum arcem Neapolitanam inſtaurare decreuiſſet, Vitruuij de Architectura librum afferri ad ſe iuſſit. Verum cum ſine ornatu, ac ſine aſſeribus allatus eſſet: Non decet (inquit) hunc potiſſimum librum, qui nos quo modo contegamur, tam belle doceat, detectum incedere. Librum igitur egregie ad vſum parari mandauit, & omnibus ſemper ædificijs adhibuit. Hæc ex Panormitano, loco ſupra citato. Idem Alphonſus cum aliquando de iactura rerum pretioſarum ſermo haberetur, perſancte affirmaſſe dicitur, malle ſe gemmas, vniones, margaritas ſuas, quæ quidem eſſent in toto orbe celeberrimæ & pretioſiſſimæ, quàm libros qualeſcumque perditum iri. Hæc idem Panormitanus libro quarto de rebus geſtis Alphonſi, qui non minus ob Bibliothecam clarus euaſit, quàm armis, quibus Neapolim cœpit, & Apuliæ regnum, pulſo Renato, obtinuit.

Panorm. lib. 1.

Panorm. lib. 4.

Matthias Coruinus, Rex Hungariæ, Budæ, (quæ eſt Hungariæ Metropolis, & capta a Turcis diſſipata) magnificam, & locupletem extruxit Bibliothecam. Hic magnam Bohemiæ partem ſubegit: poſtremo Bohemorum Rex electus, bello clarus, ob Bibliothecam inſtitutam clarior euaſit.

Franciſcus I. Galliæ Rex non minus item litteris quàm armis clarus, Pariſijs in Abbatia ſancti Victoris, & in arce Fontanablio Bibliothecas inſtituit, quas conquiſitis vndique ex media Græcia, & Arabia libris illuſtrauit, & viros eruditos eam ob rem ſuis ſumptibus diu aluit in Oriente. Ea vero, quæ ſancti Victoris dicitur, ob ingentem librorum copiam, quæ quidem

mira est, adeo celebris est vt in vniuersa Gallia, in qua plurimæ fuerunt, & ad hanc vsque diem extare dicuntur, celebrior existimetur.

Extat item Cracouiæ Bibliotheca insignis a Poloniæ Regibus instituta, quæ ad nostra vsque tempora conseruatur, & augetur in dies a Sigismundo tertio Rege.

Sunt qui dicāt in Atho Thraciæ monte multas Bibliothecas Græcas reperiri: sed id affirmare non ausim, cū nihil certi inuenire potuerim. Hoc in monte, qui est editissimus, & speculationi aptissimus, duo & viginti Monasteria ex instituto sancti Basilij extare accepi, vbi etiam Monachi ad septem millia commorantur contemplationi incumbentes.

Philippus Hispaniarum Rex catholicus regijs sumptibus, regioq. ornatu Bibliothecam instituit, & quotidie augere, atque illustrare non mediocriter studet. Bibliotheca hæc dicitur Escurialis a monte, vbi sita est, sic dicto, in quo Rex cœnobium sancti Laurentij a fratribus sancti Hieronymi inhabitatum suis, & ingentibus quidem sumptibus a fundamento mirifice construendum curauit: in cuius Ecclesiam Reges Hispaniarum defunctos, hinc illinc transferendos, atque inibi regio honore locandos mandauit.

Frater Franciscus Ximenes de Cisneros ordinis Minorum de Obseruantia, Archiepiscopus Toletanus, & Cardinalis sanctæ Balbinæ, Bibliothecam insignem Compluti instituit, nobilissimamq. Vniuersitatem illam Complutensem erexit, Complutensiaq. Biblia sumptibus immensis, laboribus, ac vigilijs elucubrata, varijs item linguis, & Interpretibus illustrata edidit Anno Dom. M. D. X. Leoniq. decimo dedicauit. Extant præterea aliæ in Hispania Bibliothecæ, vt Bibliotheca Benedicti Ariæ Montani viri quidem doctissimi, ac celeberrimi, et præsertim ob insignes elucubrationes in Biblia olim ab eo editas 1569. quæ sane Editio Regia Quadrilinguis nuncupatur. Extāt etiam Bibliotheca Antonij Augustini Archiepiscopi Tarraconensis, & Michaelis Thomasij Episcopi Ilerdensis, atque item aliæ priuatorum hominum permultæ.

Extat ætate nostra Fuggerorum Augustana Bibliotheca locupletissima, quam Fuggeri, vulgo Fuccari, mercatores ditissimi Augustæ Vindelicorum Germaniæ Vrbis celeberrimæ, a

Germanis

Germanis ſua lingua Augſpurg dictæ, admirandis impenſis inſtituerunt. Quam præſertim ob rem clariores, ac Principes euaſerunt, quippe qui vbi vis gentium antiqua ſcripta per Bartholomæum Amantium, & Petrum Appianum viros eruditiſſimos diligenter, immenſisq. ſumptibus conquirenda curarunt. Quæ profecto res non minus admirabilis, quàm laudabilis ab omnibus exiſtimatur.

Multæ item extra Italiam extant Bibliothecæ, tum publicæ, tum priuatæ, quibus breuitatis cauſa omiſſis, ad Italiæ deueniemus Bibliothecas, inter quas Vaticana primum occupat locum, immo & loci dignitate & excellentia, necnon ex omni genere librorum manu ſcriptorum antiquitate, & auctoritate, atque copia, omnium Bibliothecarum, quæ in Europa extant, celeberrima eſt, & admiratione digniſſima iudicatur, nunc præſertim mira Sixti V. Pont. Maximi magnanimitate, in ſplendidiorem, ditioremq. locum tranſlata, & aucta, maioremq. in modum illuſtrata, de qua multo plura ſuo iam loco a me dicta ſunt, vbi de Bibliothecis antiquorum, & Romanorum Pontificum habui ſermonem. Hanc enim Bibliothecam erexit, miſſis quoquo verſus viris eruditiſſimis ad comparandos libros, Nicolaus V. Lunenſis ex oppido Sarazana Latinæ linguæ, & bonarum artium illuſtrator, qui doctis viris tam in humanioribus, quàm in diuinis litteris magna ſtipendia aſſignauit. Eandem Bibliothecam Sixtus IV. auxit, & illuſtrauit, ſed Sixtus V. multo magis, vt dictum eſt. Quid de veteri, quam in Lateranenſi Patriarchio ſitam, & a Petro ortum traxiſſe diximus, factum ſit, nihil certi affirmari poteſt, ſed eam a ſucceſſoribus, vel in Bibliothecam ſancti Petri, vel in Vaticanam fuiſſe translatam opinandum eſt: nam de Bibliotheca Romana mentionem facit ſanctus Gregorius Magnus, ſcribens ad Eulogium Epiſcopum Alexandrinum. De duabus in Baptiſterio Lateranenſi Bibliothecis ab Hilaro ſancto Pont. Rom. conſtructis, vt ait Genebrardus, ac de Gelaſij Papæ præſertim libris contra Neſtorium, & Eutichen inibi aſſeruatis mentionem facit Liber, qui dicitur Pontificalis.

Pag. 52. 53. 54. 55 & 56.

S. Anton. par. 2. chron. tit. 22. c. 12.

Pag. 55.

S. Greg. li. 7. epiſt. 29

Geneb. lib. 3. anno Chriſti. 463.

Extat Venetijs publica Reipublicæ Bibliotheca inſignis, tam Græcis, quàm Latinis libris inſtructiſſima, quam inſtituit Beſſarion Nicænus, vir apprime eruditus & clariſſimus, S. R. E.

Libro 1. epiſt. 2.

Cardinalis, & Patriarcha Conſtantinopolitanus.

Hanc nobilem, & copioſam Bibliothecam Beſſarion eidem Reipublicæ dono dedit, vt ipſemet teſtatur in quadam Epiſtola Italice conſcripta, quam videre eſt inter litteras, quæ dicuntur Principum: ſed ego huiuſmodi Epiſtolam ab Auctore latine exaratam, deinde a quopiam alio, vt ea inter litteras Italica lingua conſcriptas inſereretur, translatam dixerim. Epiſtola enim Italicæ linguæ puritate, & elegantia eſt ſatis plena: & ratio mihi perſuadet, Beſſarionem, hominem Græcum, altiſſimarumq. rerum ſtudijs omnino dicatum, Italicæ linguę floſculis induſtrioſam haudquaquā nauaſſe operam. Adde etiam, quòd ad nobiliſſimam ſcribebat Rempublicam, ea potiſſimum tempeſtate, qua linguę Latinæ quiſpiam non ignarus, frequentius Latine, quàm Italice ad familiares, & ad Principes præſertim ſcribre ſolebat. Vtcumque autem ſit, in huius generis doni teſtimonium, ſubtexere libet Epiſtolā ipſam, qua Beſſarion miram ſuam ipſius iam inde a pueritia induſtriam de conquirendis, & emendis, deſcribendisq. libris pro Bibliotheca conſtruenda enarrat. Qua in re facienda veram librorum excellentiam, & vtilitatem docte declarat. Poſtremo autem tres recenſet cauſas, aut rationes, quæ ipſum ad huius generis munus conficiundum recenſet. Epiſtola autem hæc eſt:

All'Illuſtriſſimo & Inuittiſſimo Principe, il Signor Chriſtoforo Moro, Duce; & all'inclito Senato di Venetia, Beſſarione Cardinale, Patriarcha di Conſtantinopoli.

IO certamente ſin dalla prima mia fanciullezza cominciai à metter ogni fatica, ogn'opera, & ogni ſtudio per poter hauer libri in ciaſcheduna ſorte di ſcienze: la onde molti ne ſcriueua di mia mano, & tutti quei pochi denari, ch'io poteua ſparagnare alla modeſta mia ſpeſa, io gli ſpendeua in comprar libri. Percioche giudicaua di non poter acquiſtarmi maſſeritia più degna & più nobile, nè teſoro più vtile, & più eccellente: eſſendo i libri pieni delle voci de' ſauij, pieni de gli eſſempi antichi, pieni di buoni coſtumi, pieni di legge, & pieni di religione. Eſſi viuono, conuerſano, & ſono letti con noi, ci inſegnano, ci ammoniſcono, ci conſolano, & ci mettono auanti à gli occhi le coſe antiche,

utilità, che si hanno da i libri.

antiche, & lontane dalla nostra memoria, & tanta è la potenza loro, tanta la dignità, & tanta finalmente la diuinità, che se non fossero i libri, noi saremmo tutti huomini rozi, & ignoranti, senza hauer alcuna memoria delle cose passate, ò alcun'essempio, nè finalmente alcuna cognitione delle cose diuine, & humane, & il medesimo sepolcro, che cuopre i corpi de gli huomini, coprirebbe ancor il loro nome. Et quantunque io in ogni tempo habbia sempre atteso molto diligentemente à raunar libri, l'ho fatto tuttauia con molto maggior caldezza dopo la ruina della Grecia, & la miserabile cattiuità di Constantinopoli, hauendo io posta ogni mia forza, ogni pensiero, ogn'opera, ogn'industria, & finalmente ogni facoltà mia per hauer libri Greci, come quello, che dubitaua, & grandemente temeua, che con tutte l'altre cose non andassero à pericolo, & perditione, & rouina ancor tanti eccellenti libri, tante fatiche di tanti grandi huomini, tanti sudori, tante vigilie, & tanti lumi di tutto il mondo, si come ne' tempi più adietro habbiamo patito tanto gran danno, che di quasi dugento & venti mila libri, li quali Plutarcho scriue, ch'erano nella libraria d'Apamia, appena se ne trouino pur mille ne' nostri. Et mi sono ingegnato, non tanto di raccogliere molti libri in numero, quanto ottimi, & eccellenti, & di ciascuna opera, non volendo hauere, se non vna copia, ò vn volume, che così vengo ad hauer raccolte quasi tutte l'opere intiere, & difficili à trouarsi, ch'erano in tutta la Grecia. Ma andando io spesso riuolgendo per la mente questo mio pensiero, & questo mio studio, non mi pareua d'hauer sodisfatto al desiderio mio, se parimente io non prouedeua, che questi libri da me raccolti con tanta fatica, & con tanta spesa, si disponessero in modo, mentre son viuo, che ne potessi stare sicuro, ch'essi dopo la morte mia non sarebbono dissipati, & alienati, ma sarebbono seruati in qualche luogo sicuro, & commodo per la commune vtilità de gli huomini studiosi, & amatori così delle lettere Latine, come delle Greche. Et stando io molto spesso in questo pensiero, & riuolgendo con l'animo tutte le Terre d'Italia, niuna ne ho trouata, se non la vostra gloriosa Città, nella quale l'animo mio si riposasse da ogni parte. Percioche primieramente io vedeua, ch'io non poteua eleggere luogo più sicuro, che quello, il quale si gouerna con equità, si ritiene con le leggi, si regge con l'integrità, & con la sapienza, & doue si vede la stanza vera delle virtù della continenza, della grauità, della giustitia, & della fede, doue è l'Imperio tanto equale, & moderato, quanto grandissimo, & amplissimo, d'animi nel consultar liberi, non intrigati in alcuna cupidigia, nè in alcun

mancamento, oue i prudenti, & sauij gouernano il timone dell'Imperio, i buoni son anteposti à cattiui, & dimenticati tutti de' proprij commodi loro, attendono con vgual consentimento, & con somma integrità alla cura di tutto il corpo della Republica. Alle quai cose si dee sperare quel che desideriamo, cioè, che la vostra Città habbia ogni di più à crescere, & distendere le forze, & il nome suo. Io conosceua poi oltre à questo, non potersi da me eleggere luogo più commodo, & più atto principalmente à nostri huomini Greci, che cotesta vostra Città. Percioche concorrono in essa quasi tutte le nationi di tutto il mondo, & principalmente i Greci, i quali, venendo dal lor paese, fanno primieramente scala in Venetia, & hanno tanta amicitia, & congiuntione d'animi con esso voi, ch'entrando in Venetia, par loro veramente d'entrare in vn'altro Constantinopoli. Et oltre à ciò in qual maniera questo beneficio di far dono di questi libri poteua da me collocarsi più honoratamente, che appresso di voi Signori, à quali io per molti vostri beneficij verso di me mi trouo strettissimamente obligato? Et in qual Città poteua io più conueneuolmente porli, che in cotesta Città, laquale io, dopo l'essere soggiogata la Grecia dal Turco, haueua eletta per mia patria, & nella quale era stato da voi benignamente chiamato, & honoreuolissimamente riceuuto? La onde ricordandomi d'esser mortale, & vedendomi già d'età molto graue, & oppresso, & afflitto da diuerse infermità, & considerando molte altre cose, che possono accadere, ho donato alla sacratissima Chiesa del Beato Marco della vostra inclita Città tutti i miei libri, cosi Greci, come Latini, giudicando esser io tenuto dimostrar questa affettione, & questo animo per debito della mia gratitudine alla Serenità vostra, à cotesto Illustriss. Senato, & à tutta cotesta nobilissima patria, la quale vi siete degnati di farmi commune con esso voi, accioche, si come voi con la virtù, & con la sapienza vostra, & con molti vostri beneficij m'hauete obligato, cosi voi, i vostri figliuoli, & i vostri posteri, ò discendenti, habbiate a trarre continuo, & gran frutto dalle mie fatiche, & insieme ne habbiano à participare ancora, per amor vostro, & per vostra benignità, tutti gli altri studiosi delle buone lettere. Et cosi vi mando in dono i libri, & l'indice, & insieme il decreto del sommo Pontefice, pregando Iddio, che gli piaccia concedere alla vostra nobilissima Republica ogni felicità, & ogni contentezza vera per ogni parte. Da' Bagni di Viterbo. Il di vltimo di Maggio. M. C C C C LXVIII.

Hic

Hic fuit ex instituto sancti Basilij, & sub Eugenio IIII. floruit. Huius tanta fuit liberalitas erga doctissimos viros, vt ipsius domus artium liberalium officina diceretur. Platonem in primis obseruabat, in cuius defensionē aduersus Trapezuntium Peripateticum, suumq. coætaneum, vt Volaterranus ait, commentarios edidit, suamq. Bibliothecam suis item scriptis mira eruditione refertissimis locupletauit, & ornauit, ac denique Reipublicæ Venetæ, quæ semper litteratos, ac de Republica benemeritos fouet, dono dedit. Huic Bibliothecæ Præfectus non paruo stipendio Marcus Antonius Sabellicus fuisse narratur. Venetijs item extat non solum Bibliotheca Cardinalis Grimani, sed etiam aliæ tum publicæ, tum priuatæ, quas silentio prætereundas censeo, vt ad insigniores accedatur.

Volaterr.

Tritthemius in uita Bessarionis.

Extat Mediolani in Cœnobio sancti Marci Bibliotheca insignis, quam Zacharias Doctor Theologus ex instituto sancti Augustini, vir quidem bonarum artium cultor optimus, mira librorum copia, ac varietate locupletauit, ac diligēter exornauit.

Mediceorum nomen, etsi pluribus de causis fuit celebre, hac tamen potissimum re celebrius euasit, quòd Musas e Græcia exulantes hospitio exceperint, & libris præsertim Græcis maximo sumptu tota Græcia, & Asia conquisitis non solum Bibliothecam instituerunt, & ornarunt, sed bonarum artium studia in Italia, non sine magnis impensis fouerunt. Cosmus enim senior insignem construxit Bibliothecam, quam Petrus eius filius, necnon Iulianus, & Laurentius Cosmi Nepotes, & Petri filij auxerunt, viri sane clarissimi, & bonarum artium, nominisq. Platonici, eiusq. doctrinæ cultores: in quorum gratiam Platonicos libros ad eam vsque ætatem Latinitate nondum donatos Marsilius Ficinus Florentinus, vir quidem eruditissimus, ac celeberrimus, linguarum peritissimus, Platonicamq. doctrinam optime callens e Græco in Latinum transtulit sermonem, vt ex eodem constat Ficino, qui in Procemio in Platonis libros ad Laurentium Medicem post multa hunc in modum scribit:

Marsilius Ficinus libros Platonis trāstulit in Latinū sermonem.

Cum vero ad hæc vsque sæcula sol Platonicus nondum palam Latinis gentibus oriretur, Cosmus Italiæ decus, & insignis pietate vir, Platonicam lucem, religioni admodum salutarem, a Græcis ad Latinos prorogare contendens, me potissimum intra suos lares plurimum educatum, tanto operi destinauit.

Marsil. Fic. proœm. in lib. Plat. to. 1.

Ego

Ego autem, etſi a tenera ætate nominis Platonici cultor, rem tamen adeo grauem, non meis quidem, ſed aui tui Coſmi proſperis auſpicijs ſum aggreſſus, ſperans, diuinam opem tam neceſſario, tamq. pio officio non defuturam. Hac ergo in primis ſpe ductus Academiam ſum ingreſſus, decemq. ex ea Platonis noſtri dialogos, Coſmo prius, quàm naturæ cederet, Latinos feci. Poſt eius obitum Patri tuo Petro præſtantiſſimo viro, dialogos nouem legendos dedi. Poſtquam vero Petrus è vita deceſſit, mors præclaris ſæpe operibus inuida, inuitum me a traductionis officio diſtrahebat. Verum tu & Religionis auctor, & philoſophiæ patronus me ad incœptum omni fauore, & auxilio reuocaſti. Quamobrem ad inſtitutum munus felicibus iterum auſpicijs ſum regreſſus, neque traduxi tantum, verum etiam partim argumentis mentem perſtrinxi Platonicam: partim, quoad potui, breuibus commentarijs explicaui. Opus itaque totum diuino auxilio iam abſolutum tibi libentiſſime dedico: ad quem illa etiam, quæ maioribus tuis inſcripta ſunt, iure hæreditario pertinent, virum profecto auitæ, paternæq. in patria colenda virtutis hæredem. Leges autem inter dialogos funebrem Platonis orationem pio fratri tuo Iuliano dicatam. Præterea vbi ad Librum de Regno perueneris, videbis Federicum Vrbinatem Ducem eo die a me honoratum, quo ipſe tuas ædes honorifice ſalutauit. Non ſolum vero ſeptem, atque triginta libri, qui ſolo tuo inſigniti ſunt titulo, ſed cuncti denique tui ſunt, quandoquidem omnes tui gratia ſunt abſoluti, atque ego ſum tuus.

Marſil. Ficin. in lib. Plat. de Regno. to. 1. in fine.

Hæc Ficinus: cuius ego in ea, quæ a me dicta ſunt, teſtimonium luculentiſſimum hoc loco appoſui, vt huius generis argumento plane quis ſciat, quanta extiterit cura non modo in Bibliotheca inſtituenda, exornanda, & augenda doctiſſimorum virorum ſcriptis, verum etiam quanta in litteratis fouendis, & in eos fuerit Mediceorum liberalitas. Coſmus enim, quem Ficinus loco ſupra citato Italiæ decus, & virum præſtantiſſimum appellat; & Petrus, quem hic virum præſtantiſſimum, & alibi clariſſimum, & Patriæ Patrem nominat; & Iulianus, quem virum clariſſimum dicit; & Laurentius, quem Magnanimum, & optimum vocitare ſolet, Muſarum fuerunt amici, vt Ficinus teſtatur, qui ad Laurentium ſcribens ait:

Ficin. ar. de Pulchro to. ad Petrũ Medicẽ, et Clitoph. ad eũdem to. 4. Idẽ Fic. Menex. vel Epitaph. to 4.

Orpheum

Orpheum quidem afflauit Calliope, Musæum Vrania, Homerum Clio, Polyhymnia Pindarum, Erato Sapphon, Melpomene Thamyram, Terpsicore Hesiodum, Thalia Maronem, Nasonem Euterpe, Linum rapuit idem, qui & te iam nunc exagitat Phœbus, optime Laurenti; Phœbus, inquam, qui auo tuo Cosmo vaticinium dedit, parenti autem Petro arcum, atque medelas, Tibi denique lyram, & carmina. *Marf. Fic. in li. Plat. de furore Poet. to. 4.*

Hæc Ficinus. Non est igitur mirum, præclarissimos hosce viros bonarum artium cultores, litteratos adamasse, suisq. opibus fouisse, insignēq. instituisse, atque exornasse Bibliothecam, quam Alexander primus Florentiæ Dux conseruauit, conseruatamq. Cosmus iunior, eiusq. Filij, Franciscus, & Ferdinandus magni Hetruriæ Duces auxerunt: locupletiorem autem & ornatiorem in dies reddere studet Ferdinandus, qui magnanimitate, ac liberalitate in regendis populis, in fouendis litteratis maiorum suorum nemini est secundus, vir profecto ad res præclaras, & Heroicas magno Principe, quin se ipso dignas efficiendas natus. Quod sane futurum fuisse iam inde a iuuentute præseferebat, immo deinde aperte iam præstare cœpit, dum Romæ Cardinalitia dignitate insignitus Typographiam Arabicam, & Chaldaicam suis magnis impensis ad Christianam fidem inter Turcas, atque inter alias barbaras Gentes, a vera fide alienas propagandam erexit, vbi sacrosancta Christi Euangelia Arabice, & Latine imprimuntur, atque inibi sparsim suisq. locis mysteria sacra per imagines quasdam in ligno exculptas, & impressas repræsentantur, & ad exteras denique Nationes diuinam legem ignorantes mittuntur. Arabice item humanæ disciplinæ, vt Galeni medicina, & Euclidis mathematica, necnon quædam alia Chaldaice ad earumdem Nationum commoditatem imprimuntur. Hinc non solum in Bibliotheca his alijsq. scriptis augenda, & exornanda, & in viris eruditis, quos penes se habet, amplectendis, verum etiam in bonis artibus, immo in diuinis litteris excolendis, & in Euangelica fide subministranda, ac propaganda veram meretur laudem, cum de his omnibus optime meritus iure dici debeat. *Typogr. Arab. & Chald.*

Altera Bibliotheca Florentiæ a Medicea familia erecta reperitur in cœnobio sancti Marci, vbi Fratres ex instituto sancti Dominici vitam degunt religiosam.

Marf. Fic. Apologus ad Federicum Vrbini Ducem in librum Platonis de Regno. to. 1. in fi.

Extat Vrbini Bibliotheca omnium iudicio insignis, quam manuscriptis libris refertam magnificentissime construxit Federicus Feltrius Vrbini Dux, vir profecto eruditissimus, & non minus litteris, litterarumq. cultura, quàm armis dominandiq. prudentia clarus, etsi clarissimus, quem Marsilius Ficinus Florentinus a fide regia, Fideregum, & ab orbis imperio Orbinatem Ducem semper inuictum nominandum esse ingeniose, & merito quidem excogitauit.

Celeberrima autem Bibliotheca illa est, quam Franciscus Maria iunior, Guidubaldi Filius, & Francisci Mariæ Nepos, Vrbini Dux, & doctrinarum lux fulgentissima, egregiumq. doctissimorum hominum præsidium instituit, ingentiq. librorum copia ex ijs præsertim omnibus, qui ad hanc vsque diem in lucem prodierunt, incredibili quidem cura ac diligentia, magnisq. impensis in dies magis atq. magis auget, ac mirifice exornat, vt ego ipse vidi, meisq. manibus non sine maxima animi mei iucunditate contrectaui.

Alphonsus Ferrariæ Dux maiorum suorum Bibliothecam insignem ad hanc vsque diem conseruat, adauget, & exornat.

Patauij laudes.

Multas item priuatas, ac publicas Bibliothecas in Italia extare hodie inuenio, quarum præcipuæ sunt non paucæ: celeberrima est illa Vincētij Pinelli nobilis Genuensis Bibliotheca Græcis præsertim libris refertissima, qua Patauium non parum honestatur, quamuis non solum ob Antenorem loci conditorem, & Titum Liuium historicum, & Volusium Poetam Patauinos, quorum ille Romanas res summa facundia, hic vero post Ennium Annales populi Romani carmine descripserunt; necnon ob Stellam, & Valerium Flaccum Poetas, & Paulum iureconsultum, & alios viros doctos ab eadē Ciuitate oriundos, verum etiam ob insigne Gymnasium, siue bonarum omnium artium Emporium celeberrimum Ciuitas ipsa præclarissima ab omnibus iure optimo iudicetur.

Extat Cesenæ Malatestarum Bibliotheca in Cœnobio sancti Francisci: Assisij altera in Monasterio eiusdem ordinis.

Esdræ libri duo, Bononiæ.

Bononiæ item aliæ reperiuntur, & præsertim vna satis nobilis in Cœnobio sancti Dominici: vbi duo Esdræ libri in corio implicato siue inuoluto (cuius generis codices proprie volumina dicũtur) sua ipsius manu conscripti iuxta numerum a sacro Concilio

lio Tridētino de canonicis Scripturæ ſanctæ libris præſcriptum mira aſſeruantur cura, ac diligentia in Reliquiario duabus occluſa clauibus, quarum vna penes Senatum Bononienſem, altera vero penes eiuſdem Cœnobij Patres cuſtodiuntur.

Altera vero celeberrima in Aedibus Canonicorum Regularium ſancti Saluatoris: hæc enim Bibliotheca nobiliſſima eſt tum manuſcriptorum codicum antiquitate, ac raritate, et bonitate, atque copia, tum etiam ob inſigne ædificium, in quo ſingulares libri aſſeruantur: Aedificium enim ordine conſtans Dorico eſt adeo pulchrum ac ſplendidum, vt, qui ipſum foris circumſpiciunt, maxima perfundantur voluptate. Bibliotheca eſt vas ampliſſimum, & oblongum, tria & amplius hominum millia capiens, cuius porta ordine Corinthio conſtructa cernitur. Nouem ſunt, atque ingentes quidem feneſtræ, ex quibus copioſiſſime lumen excipit Bibliotheca ipſa, laqueare inſigniter depicto, & inaurato. Facies item Bibliothecæ interior ac primaria, quæ ingredientibus primum ſeſe offert, multis ac pulcherrimis picturis manu Bagnacaballi, Pictoris inſignis exornatur: inter quas ſanctum Patrem Auguſtinum contra Manichæos diſputantem videre eſt. Vas denique libros complectens eſt editiſſimo loco ſitum, re ipſa id poſtulante, vt poſtea docere ſtudebimus: inferior enim ædificij pars eſt cella vinaria: media, eſt Refectorium, vbi religioſi viri cibo reficiuntur: ſuprema vero, eſt ipſa Bibliotheca. Qua in re ſilentio prætereundum non videtur quod a Card. Bobba de huiuſmodi ordine ædificij dictum fuit: is enim dum fabricam admiraretur, huius generis ordine ſtatim audito, ex improuiſo et ingenioſe quidem dixit: Sapientia ædificauit ſibi domum, miſcuit vinum, & propoſuit menſam. Quod ad libros pertinet, Bibliotheca eſt omni genere ſcientiarum refertiſſima, codicibus Latinis, Græcis, Hebraicis, Chaldaicis, & Arabicis maiori ex parte manuſcriptis conſtans. Extant inibi aliquot Ariſtotelis libri in linguam Hebraicam tranſlati, & Bibliorum fruſtum, hoc eſt, liber Heſter in corio conſcriptus, & more antiquorum complicatus. Id quod faciebant antiqui in arborum corticibus ſcribentes, quo commodius ſecus ferrent libellum, qui proprie volumen a uoluendo aut complicando dici debet. Hic præterea videre eſt præcipuos Rabinos, vt Dauid Kimki, & alios ma-

[Margin, handwritten: Card.lis Bobbæ dictum. –]

[Margin: Prov. 9.]

[Margin, handwritten: Volumen. /]

nuſcriptos, multos item alios impreſſos. Græci codices inſi-gniores manuſcripti, qui hac in Bibliotheca reperiuntur, ſunt Hieronis liber de machinis bellicis tum terreſtribus tum naualibus, exornatus figuris, & Proclus eruditiſſimis inſignitus notationibus, & Aegyptiaca hiſtoria, quæ alibi fortaſſe non reperiuntur, & ſanctus Baſilius in Pſalmos. Omnia opera Græca præcipuorum Auctorum tam ad Theologiam, quàm ad philoſophiam pertinentia in hac ſunt Bibliotheca, quorum multa etiam impreſſa inibi aſſeruantur. Hic quoque Biblia complutenſia quattuor linguarum, Pſalterium lingua Syriaca conſcriptum, & Quinquelinguium, Doctores omnes Theologos tam ſcripturales, quàm ſcholaſticos, opera Alphonſi Toſtati omnia, quæ paucis in locis reperiuntur, ac denique Ephemeridas lingua Longobardica conſcriptas, & aliqua lingua Gottica exarata videre eſt. Hæc, vt finem faciam, Bibliotheca a Peregrino Fabretto ciue Bononienſi ex eadem ſancti Saluatoris Congregatione fuit primo inſtituta, & erecta, deinde ab alijs eiuſdē inſtituti Patribus in dies aucta, & conſeruata.

Peruſiæ in Cœnobio ſancti Dominici extat item Bibliotheca non ignobilis.

Proſper Podianus, ciuis Peruſinus, animi nobilitate ac magnitudine in hac præſertim re præſtanda, hoc eſt in Bibliotheca inſtituenda, Principibus viris ætate noſtra haudquaquam cedere debere iudicatur: extruxit enim Bibliothecam Peruſiæ mira manuſcriptorum codicum, omniumq. librorum, qui ad hanc vſque diem in lucem prodierunt, varietate refertiſſimam.

Th. Fazelus de rebus Siculis.

Extabant in Sicilia Bibliothecæ permultæ, vt ex hiſtorijs accepi, & præſertim illa Archimandritæ nomine nuncupata in Monaſterio ſancti Saluatoris a Ciuitate Meſſana duobus milliaribus diſtante. Nunc vero ex inſignioribus Bibliothecis non extat niſi illa, quæ reperitur in Abbatia ſancti Placidi ex Congregatione Caſſinenſi ſancti Benedicti in duas partes diuiſa, in Græcos ſcilicet codices, & Latinos.

Neapoli item ſunt aliæ Bibliothecæ, vt antiqua illa ſancti Seuerini in puluere quaſi neglecta nō ſecus atque illa, quæ eſt Pauſilypi in Aediculis Auguſtinianorum a Simone Porcio philoſopho doctiſſimo & quidem inſigni ex teſtamento ibi relicta in gratiam Hieronymi Seripandi eiuſdem Auguſtinianę Familiæ

olim

olim Magiſtri Generalis, deinde Archiepiſcopi Salernitani, ac tandem S. R. E. Cardinalis, & in Concilio Tridentino Legati. Hic autem Seripandus Neapoli in Cœnobio ſancti Ioannis ad Carbonariam, vbi habitum ordinis ſuſcepit, Bibliothecā Græcam, & Latinam inſignem, ac locupletiſſimam tum manuſcriptorum codicum antiquitate, tum etiam impreſſorum copia inſtituit, & ornatam non ſolum imaginibus, verum etiam concinnis codicum compagibus publicæ fratrum, & aliorum commoditati, atque vtilitati reliquit. Card.lis Seripandi Bibliotheca./

Romæ denique multæ ſunt Bibliothecæ tum publicæ tum priuatæ: quarum omnium, immo & cunctarum, quæ hodie extant, pluribus de cauſis celeberrima eſt Vaticana Bibliotheca, de qua non ſolum in hac Appendice, ſed paulo item ſuperius prolixum habuimus ſermonem. Quare nihil eſt quòd de ea hoc loco immoremur. Bibliothecæ publicæ in Vrbe ſunt item aliæ, inſtitutæ tamen commoditati præſertim eorum, qui in ipſis Collegijs, aut Cœnobijs vitam degunt, vt in Collegio Capranicenſi, extat vna a Dominico Capranica S. R. E. Cardinali erecta: in Congregatione Oratorij altera, quam Achilles Statius Luſitanus eidem Congregationi reliquit.

Pag. 52. & ſeq. & pag. 384.

Extat etiā Bibliotheca in Cœnobio ſancti Dominici, in Aedibus ſcilicet ſanctę Mariæ ſupra Mineruā a Fratre Ioanne Card. de Turrecremata eiuſdem inſtituti profeſſo erecta, & paulatim aucta: a Fratre autem Vincentio Cardinale Iuſtiniano eiuſdem ordinis olim Generali amplificata: in Aedibus Auguſtinianis, & in Cœnobio ſancti Frāciſci, vel ſanctæ Mariæ de Araçæli: in tribus enim hiſce Cœnobijs extāt Gymnaſia, in quibus plurimi variarum nationum iuuenes aluntur, qui bonarum artium ſtudijs, ac Theologiæ præſertim operam nauant. In Aedibus SS. duodecim Apoſtolorum, hoc eſt ord. S. Franciſci, vbi Gymnaſium florebat, nunc vero ſancti Bonauenturæ ſtudioſorum Collegium a Sixto V. erectum, & redditibus dotatum, extabat olim Bibliotheca ab eodem Sixto inſtituta. S.ti Bonaventuræ collegium. /

His autem celebrior, & antiquior iudicatur, & iure quidem, Bibliotheca illa, quæ in Aedibus Canonicorum Sancti Petri in Vaticano ad id vſque tempus reperitur: eaq. cenſetur eſſe, quæ originē a Sancto Petro, & ab eius ſucceſſoribus, ſiue a ſummis primitiuæ Eccleſiæ Pontificibus habuit augmētum. antequam

Vide Pag. 52. 384. vbi hac ſuſius tractantur.

altera ſummorum Pontificum Bibliotheca ſcilicet Vaticana ortum haberet: nam in ea inter varia multorum generum ſcripta Sanctorum etiam Martyrum, ſummorumq. Pontificum geſta conſeruantur.

Extat Romæ in Aedibus Farneſianis Bibliotheca illa celeberrima a Paulo III. dum Cardinalitia erat dignitate inſignitus, erecta: is enim litteras latinas & perpolitas quidem Romæ a Pomponio Leto, atque item Græcas Florentiæ a Demetrio Chalchondyle edoctus, optime callebat. Cum itaque huius generis litteræ ſibi forent in delicijs, Bibliothecæ conſtruendæ, quæ hodie in Aedibus Farneſianis reperitur, diligentem operam dedit: eamq. Græcis codicibus, Latiniſq. manuſcriptis non paucis exornauit: quam Alexander Farneſius Pauli III. Nepos, vir inſignis, & S. R. E. Cardinalis ſingularibus libris a Petro Craſſo Epiſcopo Viterbienſi, qui ei olim inſeruiebat, relictis locupletauit. Eandem Bibliothecam multis Græcis, & Latinis item codicibus manuſcriptis auxit Raynutius eiuſdem Pauli Nepos, & S. R. E. Cardinalis ſancti Angeli nuncupatus, & Feſto Pompeio tam celebri decorauit: hos autem libros Michael Silu. & S. R. E. Cardinalis Viſeus ei ex teſtamento reliquit. Hæc denique Bibliotheca præſens in tempus ab Odoardo Farneſio Alexandri Card. pnepote ex fratre in litteris perpolitis egregie erudito, & magnæ expectationis iuuene, Græcis, Latinis, Hebraiciſq. manuſcriptis, atque omni genere ſcientiarum refertiſſima diligenter cuſtoditur, & aſſeruatur.

Extant præterea Romæ Bibliothecæ priuatæ non paucæ, quarum vna eſt non tam multitudine, quàm bonitate librorum inſignis, quam Sfortiadem a Familia nobiliſſima ſic dictam vocant. Hæc maxima ſane cura, & diligentia cuſtoditur, cum in ea non ſolũ Græca volumina, & vetuſta quidem, verum etiam Autographa ipſa reperiantur, quæ non vulgari curioſitate ſpectari, & legi ſolent, quippe quæ auctoritate non modica pollere dignoſcantur.

Nec ſilentio prætereunda eſt Bibliotheca, quam Scipio Lancellotus Romanus, vir quidem doctiſſimus, & S. R. E. Cardinalis extruxit. Hæc quamuis manuſcriptis & antiquis codicibus non ſit referta, eſt tamen celebris tum ob librorum copiam (ſunt enim ad ſeptem millia volumina) tum etiam

ob

ob perpulchram codicum compaginem, ordinem mirificum, & magnificum ornatum: quibus rebus nobilissima iudicatur.

F. Michael Bonellus S. R. E. Cardinalis Alexandrinus non nisi ad præclara omnia, & se ipso, hoc est Pij V. Nepote dignissima contendens, Bibliothecam nobilissimam, quam Eremum appellat, summa impensa instituit. Est enim Bibliotheca, & commoditate loci, vnde magna ex parte Roma conspicitur, & forulis ipsis, armarijs scilicet, in quibus reponuntur libri, maximo sumptu factis, necnon ditissimis librorum compagibus adeo insignis, vt nulla alia hisce in rebus ex ijs, quæ nunc extant, cum ea conferri queat. Hæc quotidie codicibus impressis, & manuscriptis augetur, perpulchro digeritur ordine, necnon picturis ad Eremum, & studiosos pertinentibus, atque imaginibus exornatur. Bibliothecam hanc Eremum nominauit, Platonem, & Aristotelem (vt opinor) imitatus: nam in loco nemoroso ab Athenis mille passus distante Academia Platonis erat Gymnasium inferius dictum: superius autem, quod erat Aristotelis, Lycæum dicebatur. Fuit etiam Academiæ nomine villa Ciceronis nuncupata ad Auernũ lacum non procul a Puteolis in littore sita, porticu, & nemore insignis: a qua etiam Academicis quæstionibus, quas in hac Villa conscripsit, nomen imposuit. Id quod factum ab ijs creditur, quia locum ab hominum frequentia, rerumq. familiarium negotijs remotum studijs philosophandi maxime accommodatum esse compertum est. Hinc Cicero in villa sua Tusculana Quæstiones philosophicas ab Agro Tusculano dictas conscripsit. Quod ad imagines pertinet, secutus est Asinium Pollionẽ, qui primus Bibliothecam Romæ instituit aut promulgauit, vt Plinius, & Isidorus testantur, Auctorum imaginibus Bibliothecæ atrium exornauit: inter quas solius Marci Varronis viuentis imago erat, vt idem Plinius ait. Hæc de Eremica, siue Alexandrina Bibliotheca, vt ad ceteras Bibliothecas priuatas accedamus.

Card.lis Alexandrini bibliotheca, quam eremũ appellat /

Plin. libro 35. cap.2. Isid. lib.6. capit.3. Plin. lib.7. cap.30.

Hieronymus de Ruuere in omni scientiarum genere apprime eruditus, & bonis animi dotibus optime præditus, ac S. R. E. Cardinalis, insignem, vt Anastasius Germonius in libro 3. de sacrorum immunitatibus testatur, habet Bibliothecam in oppido Vicinoui suæ ditionis, Græcis, & Latinis codicibus, manuscriptis & impressis refertissimam.

Lib.3.c.6. num.67.

Ascanius

Ascanius Columnius S. R. E. Cardinalis, vir sane doctissimus, & non minus animi magnitudine ac liberalitate, quàm familiæ nobilitate apprime insignis, Bibliothecam non solum ingenti codicum impressorum copia, sed libris etiam manuscriptis, & reconditis quidem refertissimam coaceruauit: is enim nonnisi ad heroica præstanda, ac se ipso digna natus, summis emit impensis Bibliothecam illam Cardinalis Sirleti locupletissimam ac celeberrimam: cui etiam Marci Antonij Marsilij Columnæ, Archiepiscopi olim Salernitani Bibliothecam insignem, & suos ipsius libros quàmplurimos hinc illinc conquisitos adiecit: eamq. in dies auget, & exornat.

Multæ aliæ sunt Illustrissimorum S. R. E. Cardinalium Bibliothecæ, quæ, quia ex omni disciplinarum genere, tum impressis, tum etiam manuscriptis libris refertæ non constant, licet satis copiosæ sint, eas tamen silentio prætereundas existimaui: singula enim quæque eos scientiæ libros complectitur, cui quisque præcipuam olim nauabat operam, aliqua tamen aliarum disciplinarum, ac Theologicæ præsertim facultatis varietate admissa.

Quamuis autem multæ priuatorum item hominum Bibliothecæ sint prætermittendæ, fieri tamen non potest, quin de Latini Latinij, ac Fuluij Vrsini Bibliothecis mentio fiat: ille enim vir sane vndequaque doctus, & magnæ existimationis vir, Bibliothecam habet librorum varietate satis refertam, quam viuens Canonicis Viterbiensibus, suis conciuibus, donauit. Hic autem, Fuluius scilicet Vrsinus, vir quidem eruditissimus, & omnium antiquitatum notitia clarissimus, Bibliothecam habet nobilissimam tum librorum varietate, & bonitate, tum multarum etiam rerum antiquitate: quamuis enim admodum numerosa libris non sit, codices tamen ij selectissimi sunt fere omnes, & vere singulares, tum Græci tum Latini: nam inter Græcos libros sunt quædam scripta maiusculis litteris exarata, & præsertim celebre Dionis historici fragmētum, Biblijs Græcis, quæ in Bibliotheca Vaticana reperiuntur, antiquius. Extant etiam in ea libri aliquot a Theodoro Gaza, Constantino, & Ioāne Lascare, a Scipione Cartaromacho, & ab alijs huius generis doctissimis, & insignibus viris conscripta. Sunt itē inter Latinos libros aliquot codices litteris quoque maiusculis

manu-

manuſcripti, & præſertim Terentius, quem Petrus Bembus Cardinalis olim poſſedit, tempore Alexandri Seueri Imperatoris conſcriptus, quo Angelus Politianus, & alij huiuſce claſſis viri, libros antiquiores non reperiri affirmant. Sciẽdum præterea eſt, huius codicis margines ſcholijs charactere Longobardico conſcriptis eſſe refertiſſimas, necnon aliquot Menandri verſibus Græcis ab ipſo Terentio in Latinam linguam olim translatis, & ſuo Poemati inſertis, & poſtremo a Petro Victorio promulgatis. Libri autem emendationes a Card. Bembo, qui dum in iuuenili ætate vna cum Politiano ipſum codicẽ cum alijs contulit, prius præſtitæ fuerunt, deinde a Gabriele Faerno, nunc vero ab Fuluio Vrſino. Extat inibi Virgilius, quem prius Pontanus, deinde Bembus poſſederunt: De hoc libro manuſcripto mentionem facit Pierius confirmans emendationem præſtitam in illum Virgilij verſum:

Conuulſum remis, roſtriſq. tridentibus æquor.

Legebatur enim in 5. libro & mendoſe quidem, vt nunc legitur in omnibus exemplaribus, quæ videre potui, *ſtridentibus* pro *tridentibus*: ſed in 8. lib. vbi extat idem verſus, *tridentibus* legitur, aſteriſco tamen appoſito: in hoc autem vetuſtiſſimo codice, nonniſi *tridentibus*, legitur: nam prima huius dictionis ſyllaba eſt longa, quæ in hoc verſu admitti non poteſt: illius autem, breuis. Hanc denique lectionem eſſe veram, illam vero mendoſam, perſpectum omnino fuit ex carmine illo Valerij Flacci dicentis:

Infinditq. ſalum, & ſpumas vomit ære tridenti.

Virg. lib. 5 non procul a prin. Idẽ verſus legitur in 8. lib. nõ procul à fine.

Hic codex antiquior eſt Virgilio, qui extat in Bibliotheca Vaticana, necnon Virgilio, qui olim fuit Pomponij Læti, deinde Angeli Colotij Epiſcopi Nucerini, & in Bibliotheca extat Medicea. Aſſeruantur præterea in hac Fuluiana Bibliotheca libri Italica, & politiori quidem lingua, quam Hetruſcam nouam appellant, conſcripti: qui partim ex Bibliotheca Petri Bembi, partim ex alijs deſumpti ſunt, & præſertim Petrarca, hoc eſt liber ille inſignis non niſi verſibus rhythmicis conſtans, & ipſius Auctoris manu conſcriptus, quæ res ſingularis eſt. Quædam etiam hic aſſeruantur lingua illa, quam vulgo Prouenzalem vocant, conſcripta, in quibus Petrarcæ manus apparet. Quædam item Ioannis Boccacij, & aliorum virorũ inſignium manu exarata inibi videre eſt. Hæc denique Bibliotheca, vt huic tandẽ

narrationi finem imponam, a Fuluio Vrſino quadraginta ab hinc annis, ac plurimo ad id efficiendum ex Patrimonio ære collato, inſigniter conſtructa eſt, multis alijs rebus antiquis exornata, ob magnam codicum antiquitatem, & raritatem, & (quod caput eſt) bonitatē inſignis, ac ditiſſima ab omnibus, qui eam viderūt, exiſtimatur: atque hiſce tribus in rebus præſertim alias excellit Bibliothecas, atque item Vaticanam, quæ alijs de cauſis nō ſolum Fuluianā, ſed ceteras omnes ſuperare iudicatur.

Extat denique Romæ Bibliotheca inſignis Fratris Alphonſi Ciaconi Hiſpani, viri eruditiſſimi ex inſtituto ſancti Dominici. Hæc enim & librorū copia, & codicibus manuſcriptis, necnon rerum antiquarum varietate, & quàmplurimis virorum inſignium imaginibus ornata eſt, ac refertiſſima.

Nec ſilentio prætereunda videtur Manutiana illa Bibliotheca, mira librorum copia, & varietate, codicibus ſcilicet non ſolum impreſſis, ſed manuſcriptis etiam vetuſtiſſimis, Autographisq. refertiſſima, quam ipſemet Aldus iunior, vir ſane doctus, tum de bonis, ac politioribus litteris, tum etiam de litteratis viris, bonarumq. artium cultoribus optime meritus, ſuis ſumptibus, Principum tamen liberalitate adiutus, inſtituit, auxit, atque Romam aduexit: cum enim ipſe primum Romæ cum Paulo Patre viueret, eam ſtruere cœpit, poſtmodum Venetias profectus a Senatu Veneto in ſecretariorum numerum allectus, & præcipua humaniorum litterarum, vt dicitur, lectura inſignitus, aliquot ibi vixit annos, donec Bononiam accerſitus præcipuum in ea Ciuitate locum tenuit: inde Piſas a Franciſco Medice Hetruriæ Duce ad Latinam, & Græcam linguam de ſuperiori loco docendam vocatus, ibiq. iuris ciuilis, & canonici laurea decoratus. Romam tandem Sixti V. auſpicijs petens, minore potitur ſtatu, ſi præſentem ſpectemus: maiore, ſi eius merita, ſi Romanam ciuitatem, ſi, quod denique caput eſt, Pontificiam & indeficientem Sixti V. beneficentiam perpendamus: nulla enim alia res, vt opinor, hominem ipſum potuiſſet adducere, vt vel animo cogitaſſet, vel vt perficeret quod certe perfecit: octuaginta enim librorum ſalmas, & ſupra octuaginta voluminum millia, in quibus multa extant, quæ admodum ſingularia ſunt, Romam deferendas curauit: quibus in itineribus ad duo fere aureorum millia inſumpſit, animo ſane ſu-

ne ſu-

ne ſupra vires priuatas; hac fortaſſe ſpe ductus, vt tandem aliquando ab iјs, qui de litteratis viris bene mereri ſolent, ac debent, aliqua ſibi ex parte reſarcitum iri putaret, etiam ſi ipſe non niſi bonum, ornamentumq. publicum ſpectet, Aldum Auum, & Paulum Patrem non ſolum imitatus, ſed quodam etiam modo ſuperans: quorum omnium Aedes vbique locorũ, vt optime noui, litteratis & probis hominibus ſemper patuerunt: ex quibus item tamquam ex equo Troiano viri præcipui, Card. Hieronymus Aleander Motenſis, Card. Rodulphus Pius Carpenſis, a cuius Familia Aldus ſenior in eam adoptatus Pij nomen accepit, Epiſcopi permulti, & alij innumeri: A Paulo M. Antonius Muretus multorum inſtar, & alij, quos longum eſſet recenſere, prodiere. De his omnibus, tribus ſcilicet Manutianis, qui nonniſi iuuandæ Reipublicæ Chriſtianæ diligentẽ nauarunt operam, memini me aliquando luſiſſe hunc in modũ:

Viri inſignes, qui e domo Manutiana prodiere.

Aldus Manutius ſenior moritura Latina,
Græcaq. reſtituit mortua ferme typis.
Paulus reſtituit calamo monumenta Quiritum,
Vtq. alter Cicero ſcripta diſerta dedit.
Aldus dum iuuenis miratur Auumq. Patremq.
Filius atque Nepos, eſt Auus atque Pater.

Aldus enim ſenior publicæ conſuluit vtilitati, dum impreſſoriã artem miro exercuit ſtudio, vt Latinam linguam, & Græcam, quas optime callebat, in priſtinum ſplendorem, Ioanne Baptiſta Alberto, Nicolao Peroto Epiſcopo Sipontino, Franciſco Philelpho, Io. Iucundo, Theodoro Gaza, Trapezuntio, Laſcare, Chryſolora, Muſuro, Vrbano, & Beſſarione ad eandem rem præſtandam in ſcribendo adlaborantibus, typis perpulchris reſtitueret: nam ea tempeſtate Græca, & Latina lingua maximã patiebantur iacturam. Paulus autem Aldi filius, alter Cicero in Latine ſcribendo, Romanam linguam collabẽtem in priſtinum nitorem ſtuduit reuocare, dum Latinorum monumenta diligẽter ſcrutatus eſt. Aldus denique iunior Aldi Nepos, & Pauli filius, dum Auum, & Patrem, & typis, ac ſcriptis imitatur, vtriuſque linguæ non ignarus, Auum & Patrem imitatione repræſentat. Hæc de Aldina Bibliotheca, tribusq. Manutianis, necnon de inſignioribus Bibliothecis, quæ hac noſtra extant ætate. Nũc reliquum eſt, vt ad alia pertinentia ad Bibliothecas accedamus.

DE BIBLIOTHECARVM SITV, *& librorum ordine, atque conseruatione.*

NEc ab re futurum ſpero, ſi de Bibliothecarũ loco ſiue aſpectu, librorum ordine & conſeruatione nonnihil dicatur. Quod ad locum pertinet, vt breuibus agam, eum editiorem, & humiditatis omnino expertem, ad orientemq. vt Vitruuio placet, ſpectare debere ſentio: vſus enim librorum matutinum expoſtulat lumen, quod non ſolum ſtudioſis, verumetiam codicum conſeruationi plurimum prodeſſe compertum eſt: nam in locis ſole carentibus, & præſertim in Bibliothecis opacis ob chartarum naturam humiditati, & corruptioni facile expoſitam, lanugo quædam, ſiue ſordes, aut illuuies illa, qualis naſcitur inter opaca domus, quæ diu non repurgatur, & ſitus etiã dicitur, non modo odorem quendam tetrum & aſpernabilem parit, qui aerem intra Bibliothecam incluſum inficit, & olfacientium nares offendit, verumetiam codicibus ipſis non parum obeſt. Huius generis incommodum euitari poterit, ſi Bibliotheca hinc inde habeat feneſtras, ex quibus lumen excipiat, & aer incluſus a ventis percuſſus habeat exhalationem, & expurgetur: verbis enim explicari vix vmquam poſſet, quantum damni & hominibus, & rebus denique omnibus aer corruptus afferre ſoleat.

Vitruu.

Quoniam vero non ſolum ſitu, aut putredine, ſed etiam puluere vermiculus ille, qui ligna, veſtes, & libros abrodit, & tinea dicitur, naſci ſolet, ne libri a tinea lædantur, eos frequenter euerrendos, & interdum excutiendos eſſe iudico: libri enim puluere obducti a tineis non parum vexantur, vt experientia monet: ad quam vexationem fugiendam, cedrino item oleo, cupreſſinisq. arcis vtebantur antiqui, vt Plinius ait, & Horatius hunc in modum teſtatur dicens:

Horat. in arte Poet.

———— *Speramus carmina fingi*
Poſſe linenda cedro, & laui ſeruanda cupreſſo?

Hoc loco Horatius appellat carmina cedrino oleo linẽda, quæ immortalitatem promerentur, & eiuſmodi iudicantur, vt poſteritati conſecrari debeãt: quæ enim huius arboris ſucco illinuntur,

tur, vel in arculis cupressinis custodiuntur, cariem, aut tineam non sentiunt. Plinius idem de cedri natura sentit dicens: Ex cedro resina laudatissima. Materiæ vero ipsi æternitas. Itaque & simulacra deorum ex ea factitauerunt. Cedrinus est Romæ in Delubro Apollo Sosianus Seleucia aduectus. Idem Plinius alibi de vsu cedrino in chartis perungendis loquens, ab Hemina in Annalibus scriptum fuisse ait, libros Numæ Pompilij repertos a Cn. Terentio sub Ianiculo non computruisse, quamuis annis D XXXV. infossos, eo quòd cedrati essent. Dioscorides autem inquit viuentium corpora a cedrino liquore corrumpi, corpora vero mortuorum conseruari: hinc cedrum mortuorū vitam a nōnullis vocitari affirmat. Seruius in illud Virgilij: *Antiqua ex cedro* oleo cedrino conseruari chartas ait, quia cedrus ex vetustate nec tineas patitur, nec corruptionem: & propterea mortuorum imagines ex cedro testatur fieri solitas, vt asseruari perpetuo possent. Hinc natum est prouerbium: *Cedro digna*, idest æterna laude, vel immortalitate, quale est illud Persij:

Plin. li. 16 cap. 5.

Pl. lib. 13. c. 13. & lib. 10. c. 40.

Diosc. lib. 1. c. 86.

Seru in li. 7. Virg.

Persius sat. 1.

Cedro digna idest æter. laud. Prou.

——————*Cedro digna locutus.*

Huc spectat illud Martialis ad suum librum loquentis hunc in modum:

Martial. libro 1. in princ.

——————*Cedro nunc licet ambules perunctus*

Et libro 5. Epigrammate 7. ait:

Et libro 5. epist. 7.

Quæ cedro decorata, purpuraq.
Nigris pagina creuit vmbilicis.

Et Ouidius libro 1. de Tristibus.

Ouid. lib. 1. de Trist. Eleg. 1.

Nec titulus minio, nec cedro charta notetur.

Librorum igitur conseruationi succus cedrinus mirum in modum confert, sicut eruditi viri testantur. Ego autem idem præstari posse credo, si ex folijs cedrinis exsiccatis puluis conficiatur, deinde per libros dispergatur, vel libri forinsecus eo perfricentur. Studendum præterea est, vt glutinum, quo libri compaginandi sunt, ex farina & aceto, atque ex æris rubigine, siue viridi, vt aiunt, ære constet excoctum: si enim non sit excoctum, vel ex farina, & aqua tantum conficiatur, non solum glutinum, verumetiam paginæ ipsæ, vt ego non semel expertus vidi, fiunt proculdubio tinearum esca. Hæc de librorum conseruatione, vt ad ordinem, seu dispositionem accedamus.

De

De librorum dispositione, & ordine.

NVnc reliquum est vt ad eorundem librorũ dispositionem, & ordinem deueniamus: ordo enim, qui est in suo loco rei vniuscuiusque collocatio, adeo omnibus in rebus est necessarius, vt sine eo cuncta confundatur, & inter se permisceatur. Id quod in ijs præsertim, quæ ad rem litterariam spectant, euenire solet, cum ordo, vt ait Orator, memoriæ maxime lumen afferat: immo, eodem teste, quidquid peccatur, perturbatione rationis & ordinis peccatur: nam si exempli caussa, Grammatica cum Mathematica, Poesis cum Theologia, Theologia item cum Grammatica, & Poesis cum Mathematica commisceantur, sicut nihil eo est perturbatius, ita nihil studiosis incommodius euenire potest. Ordo igitur, vt rerum confusio, & studiosorum perturbatio de medio auferantur, seruandus est. Quamuis autem in doctrinarum ordine, siue in librorum dispositione seruanda diuersi diuersa sentire videantur, omnes tamen aliquẽ obseruant ordinem non incommodum studiosis.

Cic. off. libro 1. *Cic. lib. 2. de Orat.* *Cic. in Paradox.*

Dicam igitur ego quod sentio: quodq. a multorum opinione non abhorret. Quælibet Bibliotheca in plures diuidenda est classes, quarum singula quæque multos complectatur libros: sed vt a nobilioribus sumam exordium, Biblia (quo nomine libri sacri per excellentiam appellantur, cum sit Liber doctrinam diuinitus inspiratam complectens, omnesq. libros excellens) primo loco statuenda credendum est. Sed inter varias Bibliorum conuersiones manuscriptas atque impressas, Biblia sacra Vulgatæ editionis ad formam præscriptam a Concilio Tridentino, & in Decreto sacrorum Bibliorum contentam, primum locum tenere iure quidem debent: deinde Biblia Hebraica impressa, & manuscripta, atque item Græca iuxta antiquitatis ordinem: postremo denique Commentarij omnes in Scripturam Sacram codẽ antiquitatis ordine seruato sequãtur.

Prima classis.

Hoc autem loco haudquaquam subticendum videtur quod de Biblijs manuscriptis mihi sese offert: vidi enim multa Bibliorũ exẽplaria manuscripta, alia alijs antiquiora, quæ suis in Aedibus Romæ Antonius Cardinalis Carafa non sine magno labore, atque impensis coaceruauit, vndique ijs conquisitis: nam de Biblijs Vulgatæ editionis ex Decreto sacrosancti Concilij Tridentini

dentini emendādis Congregationem iam inde a Pio IV. inceptam, in eiuſdem Cardinalis Aedibus haberi Sixtus V. mandauit. Vidi igitur multa Bibliorum exemplaria ex mēbranis: ſed duo inter omnia tum temporis antiquitate, & characterum excellentia, tum etiam alijs nominibus nobiliſſima iudicantur. Horum vnum exemplar fuit Caroli Magni, magnificentiſſime ſcriptum, quod in Aedibus ſancti Pauli extra Vrbem aſſeruatur: alterū vero in vetuſtiſſimo Ciſtercienſium Monaſterio Montis Amiatæ Agri Senenſis cuſtoditur totum litteris maiuſculis exaratum ſicut antiquitus apud Romanos ſcribi paſſim ſolebat. Id quod antiquitatem illam redolens circiter iam mille a Chriſto nato Redemptore noſtro annos exiſtimatur ſcriptum: nam tempore Beati Gregorij Magni conſcriptum fuiſſe omnino exiſtimatur, de quo in Commētarijs Pij II. fit mentio, dum de dicto Monachorum Cœnobio ſermo habetur, hiſce verbis: Sacram ſupellectilem habuit pretioſam, & Bibliothecā nobilem, cuius pauca extant volumina, inter quæ vnum maximum, & admirabile veteris & noui Teſtamenti litteris maiuſculis exaratum, quod Pius Pontifex cupide vidit. Nec ſilentio prætermittendū cenſeo quod penes Hieronymum Cardinalem Ruſticucium ſeruatur: eſt enim exemplar vetuſtum, & in membranis ſcriptum, ſed ita magnifico & regio ſumptu, hoc eſt omnibus Bibliorum hiſtorijs per pictoriam artem ad amuſſim, & ad viuum per varios colores, & pulcherrimos quidem repræſentatis ornatum, vt nihil hac in re pulchrius, aut præſtantius deſiderari queat. Quæ quidem res Cardinale Ruſticucio, hoc eſt ſua ipſius magnificentia, atque ſplendore digna eſt. Huius generis Bibliorum exemplaria nobiles Bibliothecas reddunt inſigniores, in quibus poſt Scripturam ſacram Cōcilia, Diplomata, ſeu Bullæ ſummorum Pontificum, & ius Canonicum: deinde omnes in ſacram Paginam Commentarij tum ſcholaſtici, tum ſcripturales, ſed hi primo loco inter Commentarios ſtatuendi ſunt, deinde, vt ſic dixerim, Sermonarij, poſtremo autem opuſcula ad Theologicam facultatem, & Chriſtianam fidem ſpectantia, necnon Summæ ad conſcientiæ caſus pertinentes, Eccleſiaſticiq. denique libri ſunt apponendi. Hæc de prima, & digniori claſſe.

Lib. 9. non procul a princ.

Secunda Claſſis Philoſophiā complectens ſecundo apponatur

Secunda claſſis.

tur

Aul. Gell. lib. 20. c. 4. Cic. lib. 5. de fin. tur loco. Philoſophia vero iuxta ordinem Ariſtotelicum erit diſtribuenda: Ariſtoteles enim, vt Gellius tradit, & Cicero teſtatur, duas philoſophiæ ſpecies tradidiſſe dicitur: nam quædam exoterica; alia vero acroamatica dicebantur.

Exoterica ſcripta. Exoterica, vt Gellius ait, dicebantur quæ ad Rhetoricas meditationes, facultatem argutiarum, ciuiliumq. rerum notitiam conducebant: hæc a Cicerone populariter ſcripta vocitabantur. *Acroamatica ſcripta.* Acroamatica vero a verbo Ἀκροάω, quod eſt audio, dicebantur ea, in quibus Philoſophia remotior, ſubtiliorq. agitabatur: quæq. ad naturæ contemplationes, diſceptationesve dialecticas pertinebant: quæ a Cicerone limatius, & perpolitius ſcripta nuncupabantur. Huius generis videntur eſſe omnia, quæ de natura ſubtilius ſcripta ſunt, & præſertim pars illa, quæ Phyſica, ſiue de phyſico auditu inſcribi ſolet, ac debet: hæc enim Philoſophiæ pars nonniſi maxima percipi poteſt difficultate, ſicut ex Epiſtola Ariſtotelis ad Alexandrum Magnum diſcipulum ſuum conſtat dicentis: Acroamaticos libros, quos editos quereris, & non perinde vt arcana abſconditos, neque editos ſcito eſſe, neque non editos: quoniam ijs ſolis, qui nos audiunt, cognobiles erunt. *Gellius li. 20. cap. 4.* Hæc ex Gellio, qui vtrarumq. Epiſtolarum recitat exempla. Primum igitur locum, vt ordinem primæ Claſſis ſequamur, occupabunt Phyſicorum libri, & aliæ philoſophiæ naturalis partes, quæ multæ ſunt: deinde Politica, Ethica, Oeconomica, poſtremo autem Logica: Commentarij etiam, eodem primæ Claſſis ordine ſeruato, necnon Metalla, Alchimica, & Opuſcula quæcumque, ceteraq. omnia ad philoſophiam naturalem pertinentia ſtatui debent: poſtremum vero locum Indices, & alia id genus ſibi vendicabunt.

Tertia claſsis. Tertia Claſſis omnia, quæ ad Mathematicam ſpectant, complectitur. Huius ſcientiæ partes hoc ordine ſtatui poſſunt: Aſtrologia, Aſtronomia, Coſmographia, Geometria, Geographia, Muſica, & Arithmetica, necnon ea, quæ ad haſce diſciplinas reduci queunt: vt Statica de ponderibus: & Metrica de menſuris, & alia id genus permulta. Idem denique de Commentarijs, & opuſculis, & alijs rebus intelligendum erit quod ſuperius dictum eſt.

Quarta claſsis. Quarta claſſis, quæ eſt de Medicina, ordinem ſuperiorem ſeruabit, quem in Philoſophicis libris ſecuti ſumus.

Quinta

Quinta erit de iuris ciuilis prudẽtia, ordine superiori seruato. *Quinta clasiis.*
Sexta erit de Grammaticis Hebraicis, & Græcis, ac de linguis, ac Dictionarijs, de Historia, Poesi, Rhetorica, Dialectica Græce conscriptis. *Sexta clasiis.*

Septima, ordine item superiori seruato, complectatur Grammaticos Latinos, Historiam, Poesim, Rhetoricam, Dialecticam, & in hasce artes Commentarios, necnon Dictionaria. *Septima clasiis.*

Octaua erit de rebus mechanicis, quarum partes sunt Ars Militaris, Agricultura, Architectura, Pictura, & Sculptura, Venatio, Aucupium, & Piscatus. *Octaua clasiis.*

Nona erit de Opusculis quibusdam, quæ sunt, Res vxoria, Aulica, Nautica, Ars natandi, & Culinaria. *Nona clasiis.*

Decima complectatur Stromata, Encyclia, & Catholica: illa varias res, hæc disciplinarum orbem continent. *Decima clasiis.*

De Bibliothecis hactenus, vt quæ de Typographijs dicere statuimus, tandem aggrediamur. Qui plura de librorum ordine in Bibliothecis seruando scire cupit, Robertum Constantinum in insignium Scriptorum Nomenclatore, necnon Ioãnem Baptistam Cardonam Episcopum olim Dertosanum de Regia sancti Laurentij Bibliotheca legat. Hic etiam videre est quæ Fuluius Vrsinus de Bibliothecis in genere scripsit, necnon de Vaticana ex Onuphrij Panuinij non editis collegit: hæc enim Cardona typis mandanda curauit. Ego vero nonnulla de Bibliothecæ Vaticanæ Bibliothecarijs, & Custodibus ex eo codice desumpsi, vt suo loco ante Appendicem cernere licet.

DE TYPOGRAPHICAE ARTIS INVENTIONE, ET PRÆSTANTIA.

TYPOGRAPHICAE artis inuentum vsui chartarum apud nos frequenti, & valde vtili, ita præstat, vix vt verbis vmquam explicari queat. Hoc enim nouo scribendi genere, tantum vno die ab vno homine litterarum imprimitur, quantum vix toto anno, vt Polydorus testatur, a pluribus scribi posset. Hinc non solum mira li- *Poly Virg. lib. 2. c. 2.*

 brorum

brorum copia ad nos manauit, atque ita, vt quisque, quamuis egenus, litterarum studijs facilius incumbere queat, verum etiam Scriptorum monumēta ab omni prorsum interitus periculo vindicata sunt, & quotidie non modo ab huiusmodi interitu, sed ab alijs etiam incommodis, quæ multa sunt, vindicantur. Quamuis autem impressoria huius generis ars in Europa, anno a partu Virginis 1442. fuerit inuenta, vt multi scribunt, eā tamen in magno Sinarū Regno, ante annos plus minus bis mille in vsu fuisse, atque nunc esse accepi a multis, qui inibi diu vixerunt, & præsertim a Michaele Rogerio Neapolitano e Societate Iesu, qui, cum vndecim annos ad Christianam fidem propagandam eo in Regno vitam duxerit, nunc Romam ab eius Regni incolis missus, ait se legisse libros verbis, & characteribus Siniacis impressos ante Saluatoris nostri aduentum annos circiter quadringētos. Typographica vero ars, quæ dicto in Regno exercetur, distat a nostra: ea enim non habet characteres ex plumbo, ac stanno conflatos, quibus vtuntur nostrates, sed in tabulis insculptos, quales nos interdum effingimus, cum figuras in tabulis ligneis, vel laminis æreis incidendas curamus, & alia id genus permulta. Vtuntur præterea Sinarum incolæ in imprimendo paginis tenuissimis ex cuiusdam arboris cortice confectis, vt supra a nobis non semel dictum est, cum de quodam libro apud Siniacos impresso, quem Frater Spiritus Vicentinus, summus olim Augustinianorum Magister Sixto V. dono dedit, mentionem fecimus. Huius item generis libros aliquot vidi asseruatos penes Michaelem Rogerium, nuper a me nominatum, qui mihi paginam Oratione Dominica, & Salutatione Angelica insignitam, & verbis, & characteribus Siniacis impressam donauit. Vtuntur denique variorum colorum atramento, & vice glutinis alumen adhibent in paginis conglutinandis, aut tenuissime illinendis, vt quandam eis soliditatem, aut tenacitatem ad characteres recipiendos tribuant: nam ob miram chartarum tenuitatem, nonnisi altera cuiusque paginæ facies imprimi solet, vt ego ipse vidi. Hoc autem admiratione dignum est, omnes dictiones Siniacæ linguæ esse monosyllabas, vt in Oratione Dominica, quam suo iam loco apposuimus, videre est. Multos igitur post annos ars Typographica in Europa anno salutis nostræ 1442. inuenta fuit, vt Polydoro placet,

Pag. 341. & 379.

Poly. Virg. lib. 2. c. 2.

cet, a Ioanne Guthembergio natione Theuthonico, equeſtri dignitate viro, ſicut ab eius ciuibus ſe audiſſe ait, in Oppido Germaniæ, quam *Moguntiam* Latine dicunt, vulgari vero ſermone *Maintz*. Decimoſexto deinde anno, qui fuit ſalutis humanæ 1458. quidam nomine Conradus, eodem Polydoro teſte, homo itidem Germanus, Romam primo in Italiam attulit, quam deinde Nicolaus Ienſon Gallus mirum in modum illuſtrauit. Hæc Polydorus. Volaterranus autem, duos fratres Alemannos in Italiam aduexiſſe artem impreſſoriam, & anno ab Orbe redempto 1465. Romæ inſtituiſſe, & Libros ſancti Patris Auguſtini de Ciuitate Dei, & Lactantij Firmiani inſtitutiones primum impreſſiſſe affirmat. Alij eiuſdem Auguſtini Confeſſiones primum impreſſas fuiſſe aiunt. Sunt qui velint huius artis inuentores fuiſſe Ioannem Fauſtum, & Iuonem Schœfferum anno Dominicæ incarnationis 1440. deinde a Ioanne Guthembergio eam illuſtratam fuiſſe in Germania: anno vero 1460. a Conrado item Germano Romam, a Sixto autem Ruſſinger Argẽtinate Neapolim aductam, & in Italia ab Aldo ſeniore illuſtriorem fuiſſe redditam, & a Nicolao Ienſone Gallo in Galliam aſportatam. Sed in tot Scriptorũ controuerſia, apponere libet quod manu Mariangeli Accurſij exaratum in prima Donati Grammatici pagina inueni: Aldus enim iunior, vir quidem eruditus, & in Antiquorum monumentis indagandis accuratiſſimus, oſtendit mihi librum Donati ex membranis confectum, & impreſſum, in cuius priori pagina hæc ſcripta leguntur:

Pol. Virg.

Libri primum omnium impreſſi.

Ioannes Fauſt, Ciuis Moguntinus, auus maternus Ioannis Schœffer, primus excogitauit imprimendi artem typis areis: quos deinde plumbeos inuenit: multaq. ad artem poliendam addidit eius Filius Petrus Schœffer. Impreſſus autem eſt hic Donatus, & Confeſſionalia primum omnium anno 1450. Admonitus certe fuit ex Donato Hollandiæ prius impreſſo in Tabula inciſa. Hæc ibi, vbi etiam a latere eadem manuſcripta leguntur: *Hæc ſcripſit Mariangelus Accurſius.* Hic liber eſt Grammatica Donati; non parum autem, quantum ad ordinem pertinet, ab ea diſtans, qua in Italia vti ſolemus: immo principium eſt adſimile Grammaticæ inſtitutioni Guarini, qui ab eo multa accepiſſe iudicatur. Huius codicis typi, & imminutus imprimendi modus rudem illam inuentionem præſeferunt: characteres enim a primis illis Inuentoribus non ita eleganter,

Antiquorum typi.

& expedite vt a noſtris fieri ſolet, ſed filo in litterarum foramen immiſſo, connectebantur, ſicut Venetijs id genus typos me vidiſſe memini. Vtcumq. autem ſit, Typographia non ſolum a nobilibus, & eruditis viris, ac ditiſſimis quidem fuit inuenta, ſed etiam ab huius generis hominibus diu exculta. Hac autem tempeſtate, in qua per totum fere terrarum orbem exercetur, viliſſimus quiſque, perpaucis exceptis, egenus præterea, nulliusq. eruditionis homunculus eam illotis tractat manibus, ſpe tantum lucri aut mercaturæ exercendæ gratia ductus. Hinc factum eſt, vt ſoli fere Mercatores, quorum multi nullum norunt litterarum elementum, pauperrimis hanc artem hominibus exercendam cōmittant, quæſtum inde omnem deſumētes, & non niſi labores litterarum concinnatoribus, qui & Compoſitores dicuntur, necnon ijs, qui prælo præſunt, & Torculares vocitantur, relinquentes. Correctores inſuper vel ſatis mediocriter eruditi ob tenuiſſimam mercedem ad corrigendi artem eligūtur, vel ſi eruditi ſint, accurati eſſe non poſſunt, ob ingentem ſarcinam humeris imparem, quam tamen ſponte ſuſceperunt, vt die nocteq. adlaborantes victum quotidianum ſibi comparare queant. Id quod etiam Compoſitoribus, Torcularibus, ac Proto, ceteriſq. huiuſce artis operarijs euenire ſolet. Dira igitur lucri cupido, pace bonorū dixerim, hanc nobiliſſimam artem, & omni laude dignam deturpauit, viliſſimamq. reddidit. Quamuis autem hæc ars a priſtino illo ſplendore degenerarit, characteribus exceptis, qui nūc pulchriores ſunt, & in maiori extant varietate, addito item multarum rerum ornatu, non defuerunt tamen noſtra ætate viri eruditiſſimi, publicam vtilitatem adamantes, & honorem magis, quàm quæſtum ſectantes, qui ipſam diligenter excoluerunt, & in maxima conſeruarunt exiſtimatione. Quos inter, Aldus Pius Manutius ſenior primum hac in re locum occupauit, atque ita, vt omnibus in rebus quidquid exacti, quidquid pulchri, quidquid denique boni appareat, idipſum Typographiæ Aldinæ nomine ex prouerbio nuncupari ſoleat: fuit enim doctiſſimus, ac non minus re, quàm cognomine, Pius, omniq. laude dignus, vt in Bibliotheca Aldina fuſius dictum eſt. Audiui enim ab ijs, qui cum eo diu verſati ſunt, vt alias poſtabeam diligentias in Typographia præſtitas, duo ad ſummum folia, ſingula quaque hebdomada imprimi

Pag. 402. & ſeq.

ſolere,

solere, cum hodie totidem fere in singulo quoque prælo quotidie cudantur, nulla præstita multis in locis accuratione, quin etiam (proh scelestum, & nefarium facinus) posthabito Correctore. Hinc fieri non potest, quin libri multis conspersi mendis, atque hæresibus imprimantur, vt frequentissime vidi. Huic sane rei Principes Ciuitatum non solum priuatæ, sed publicæ etiam vtilitati consulentes, toto conatu inuigilare deberent: vix enim verbis explicari posset, quantum boni ex huiusmodi arte nascatur, si diligenter; contra vero, si negligenter, & spe sordidissimi solum quæstus exerceatur: cuius enim bonus vsus, illam rem bonam dicas oportet: contra vero, cuius vsus malus, sicut de pecunijs, de armis, & de alijs dicendum est, & præsertim de sclopo, quem vulgo vocitant arcumbusium ab arcu & foramine, quod Itali *busium* dicunt. Idem sentiendum est de tormento illo æneo, quod *Bombarda* a *bombo*, *ardeo*, & *do*, passim nuncupatur: nam facit bombum terribilem scilicet sonitum, ardet, & dat. Quamuis enim huiusmodi tormentum bellicum, vt ait Polydorus, casu repertum a quodã Germano homine admodum ignobile, sed vt ait Genebrardus, a Bertholdo Schuartz, siue Nigro, quem deinde huius machinæ vsum Venetijs in illo bello, quod ad Fossam Clodiam cũ Genuensibus anno salutis humanæ 1330. gestum est, primum ostendisse affirmat, non propterea diabolica res appellari debet, si vsus bonus sit, hoc est in defensionem Ecclesiæ, iustisq. alijs de causis adhibeatur. Artis etiam Typographicæ vsus si sit bonus, quantum inde boni nascatur, vix vmquam dici posset: si autem sit malus, alterum tantum mali ex eo oriri necesse est, vt experientia ipsa docet. Studendum igitur est, vt Ars typographica recte, & cum splendore tractetur non secus atque Aldus fecit, quem magna ex parte imitati sunt Badius Ascensius, Frobenius, Iunctæ, Sebastianus Gryphius, Christophorus Plantinus, & alij perpauci: sed, vt verum dicam, nunc a splendore illo desciuerunt. Quare Sixtus V. ad præclara omnia, & sane pia contendens, Typographiam Apostolicam Vaticanam magnificentissime instituit, viris doctis vndique conquisitis ad Concilia Generalia imprimenda, Sanctorumq. Patrum monumenta restituenda, Ecclesiasticosq. libros promulgandos, necnon ad catholicam disciplinam toto

Vsus bonus rẽ bonam reddit.

Lib. 2. c. 8.

Genebr. li. 4 anno Domin. 1380 Ex Platina, Herburto & alijs.

Typographia Vaticana initium.

terrarum

terrarum orbe propagandam: quantum enim iacturæ passa sit vniuersa Theologorum, catholicorumq. Schola, quantove discrimini exposita sit, optime ipse nouit. Hinc nobilissimā Typographiam; rem quidem Pontifice, quin se ipso dignam in Vaticano instituit, Dominico Basa Veneto, Typographo, homine quidem nauo & industrio ac sagaci ad Typographiam erigendam atque regendam electo, qui pro huiusmodi re præstanda circiter quadraginta aureorū millia insumpsit nulli parcens incommodo, nulliq. impensæ. Hæc præterea Typographia Apostolica Vaticana & elegantia, ac varietate, ingentiq. characterum copia; Latinis scilicet litteris, Græcis, Hebraicis, Arabicis, & Seruianis, necnon chartarū pulchritudine ac bonitate, alijsq. rebus imprimendi arti necessarijs, ceteras Typographias longe antecellit; viris eruditissimis ad exemplaria (quod caput est) recognoscenda & illustranda selectis. Id quod Typographiam ipsam reddit nobiliorem, in qua Scripturæ sacræ, Concilia, Sanctorum Patrum scripta, aliorumq. Doctorum libri tum scholastici, tum scripturales, omnesq. denique codices ad Theologiam, catholicamq. disciplinam, historiasq. Ecclesiasticas pertinentes accurate in dies imprimuntur. Hæc sunt arma, quæ contra aduersariorum machinas veritati tantopere oppugnatæ opem ferunt: hæc denique sunt arma illa, ad quæ cohortatur nos Beatus Paulus dicens: Induite vos armaturam Dei, vt possitis stare aduersus insidias diaboli. Et infra: in omnibus sumentes scutum fidei, in quo possitis omnia tela nequissimi ignea extinguere: & galeam salutis assumite, & gladium Spiritus, quod est verbum Dei. Hæc profecto arma a Francisco Lamata Doctore Theologo, ex Prouincia Aragoniæ, viro quidem erudito, sua in Epistola ad Sixtum V. satis belle explicantur. Quare ego, cum hæc mecum considero, in hanc deuenio sententiam, nihil Typographiæ Vaticanæ erectione præclarius & opportunius ad catholicam fidem defendendam excogitari potuisse. Faxit autem Deus, qui bonum incipit opus & perficit, vt diuina hæc erectio illud habeat incrementum, quod a bonis speratur ac desideratur. Hæc de Typographijs.

Ephes. 6.

DE

DE SIXTI V.
Aedificijs.

QVoniam in Bibliotheca Vaticana ad pictoris arbitrium repræsentatur rerũ gestarum Sixti V. Theatrum nobilissimum, a ratione alienum fore non puto; si in eiusdem Bibliothecæ Appendice, omnia Aedificiorum genera a Sixto V. magnificentissime ad hanc vsque diem perpetrata hoc loco summatim apponantur, quamuis de nonnullis sermonem iam habuerim; vt suis in locis videre est.

Anteaquam Sixtus V. omni immortalitate dignissimus ad Pontificatum fuisset assumptus, Cardinalitia tamen dignitate decoratus, Palatium struxit suo in horto, vel Viridario amplissimo picturis vndequaque ornatum, vbi nunc æstiuo tempore frequenter habitare solet. Cum primum summus Pontifex diuina prouidentia creatus fuit, statim Sacellum, in Aedibus sanctæ Mariæ maioris ad Præsepe, quod nunc Sixtianum dicitur, aggressus est, atque Sacellum vetustissimum, quod Præsepe nuncupatur, eò integrum transferendum curauit. Hisce in Aedibus cernuntur Statuæ Pij V. & Sixti V. egregiæ, necnon eorumdem sepulchra magnificentissime ab eodem Sixto constructa. Miram huius Sacelli structuram supra videre est. Scalam sanctam in splendidiorem locum transtulit, eamq. necnon Sancta Sanctorum mirifice exornauit: ambulacrum, siue porticum superiorem, & inferiorem Ecclesiæ sancti Ioannis in Laterano, vbi summus Pontifex benedictionem in die sancto Paschatis elargiri solet, a fundamentis instaurauit, & illustriorem reddidit: atque inibi Palatium Pontificium a fundamentis restituit, amplissimum reddidit, admirabili structura exornauit, & Pontificia dignitate dignum, in quo publica etiam Consistoria celebrantur. Ecclesiam sancti Hieronymi, & Illyricorum Nationi Hospitium a fundamentis, suisq. impensis construendum mandauit, vt fusius suo iam loco dictum est. Scalam item longissimam & amplissimam, & pulcherrimis picturis ornatam Pontificum commoditati in Vaticano aperuit, qua ire possunt a Palatio Põtificio ad sanctum Petrum absque eo quòd

Pag. 30. 30. 280. et 281. Pag. 17. et 22. de Scala S. & de pal. Later. De scala item pag. 247. Pag. 24. et 265. Pag. 239.

in publicum exeant. Ecclesiam sanctæ Sabinæ, vbi Cappella Pontificia in die Cinerum celebratur, instaurauit. Obeliscos quattuor maximis quidem impensis transferendos, & erigendos curauit, vt suis iam locis fusissime dictum est. Hospitium, vel Xenodochium, siue Ptochodochium, & Ptochotrophium, vt supra videre est, quam domum mendicantium vocant, ad Pontem Sixtum extruxit. Statuam sancti Petri aeneã, & inauratam supra Columnam Traianam: & Statuam sancti Pauli ex ære, & auratam supra Columnam Antonianam erexit, quam etiam multis in locis instaurauit. Lauacrũ mulierum pauperum commoditati, & locum publicum Sericæ arti commodum ad Thermas, Lanæ autem ad viam Felicem ad Amphitheatrum, vel, vt dicunt, Coliseum vsque instituit. Aquã Felicem per longos aquæductus ex Agro Prænestino ad XXII. duo mille pass. Romam vsque ad Quirinalem mirificis impensis adduxit, eaq. Romam vndique irrigandam concessit. Mirificam Fontis in Quirinali structuram, & alia scitu digna suo loco videre est. Amplissimum Pontificum commoditati Palatium in Quirinali struit, & exornat. Hoc in monte Phidiæ, & Praxitelis equos & Aurigas instaurauit, necnon in splendidiorem transtulit locum & viam, quæ ab equis ad Portam Piam ducit, excauauit, complanauit, & commodiorem reddidit, vt copiosius alibi dictum est, vbi multa de equis, digna quidem scitu, videre est. Fontes publicos Romæ multos struxit: Plateas complanauit, multasq. vias strauit, quarum vnam Felicem vocant ad quingentos, ac duo mille passus longam. Duas item longas, latasq. ad populi commoditatem, ac deuotionem strauit vias, quarum vnã a Porta sancti Laurentij extra muros ducit ad Aedes sanctæ Mariæ maioris ad Præsepe: altera vero ex eodem loco ad Thermas, sicut vberius alibi narratum fuit. Nouam item strauit viam ab Aedibus sanctæ Mariæ ad Præsepe ad sanctum Marcum, alteram ab Aedibus sancti Ioannis in Laterano ad Amphitheatrum, aliam a Porta Salaria ad viam Piam. Montem sanctæ Mariæ Maioris, & Plateam sancti Ioannis in Laterano complanauit, & viam, quæ ducit ad Ecclesiam sanctæ Mariæ ad Præsepe, repleuit, & altiorem, commodioremq. reddidit. Plateam sanctæ Mariæ Angelorum exornat, ruderibus, parietumq. ruinis, aut veterum Aedificiorum excidijs

Pag. 10. 17 33. 37. & 273. & sequen.
Pag. 34.
Pag. 13. 33 281. & 283.
Pag. 203.
Pag. 24. 25. & 26.
Pag. 334. & seq.
Pag. 27.

excidijs vndique amotis. Turrim Nicolai Papæ in editiſſimo loco ſitam ad nemus, vulgò Beluedere dictum, ſiue Pulchrum viridarium prope Vaticanum Palatium, maiorem, ſiue altiorem reddidit, & aliqua ex parte reſtaurauit. Aedes in Palatio Vaticano, loco aperto, ac ſalubri, gratoq. Vrbis aſpectu inſignes Pontificum commoditati facit, vt inſcriptio ipſa docet.

DE THOLO BASILICAE ſancti Petri.

THOLVS Eccleſiæ ſancti Petri ſphæricus eſt, ſicut infra videre licet, opus ſane adeo admirandum vt in toto terrarum orbe nihil ex antiquis aut nouis ædificijs cum eo conferri queat. Quamuis autem de ipſo ſatius ſit ſilere, vt ille dixit de Carthagine, quàm pauca dicere, nonnulla tamen tenui ſaltem penicillo deſcribenda eſſe cenſeo, vt qui Romæ non adſunt, aliquam notitiam habeant. Huius generis opus tam immenſum, tantaq. admiratione dignum, Bramante Architecto egregio, vt alibi dictum eſt, Iulio II. iubente cœptum fuit: deinde ab alijs Pontificibus intermiſſum, ſed Paulo III. mandante, a Michaele Angelo Bonarota Architecto, & Pictore eximio, & numquam ſatis laudato, reformatum eſt, & auctum. Sacra hæc ſancti Petri Aedes, immenſa quidem, & admirationis plena a ceteris deinde Pontificibus fuit continuata Sacello Gregoriano, Iacobi a Porta opere, & aliquot teſtudinibus aucta: Tholus vero, quem Cupulam vocant, tamquam moles operoſior, immo operoſiſſima ceterarum totius machinæ partium, tum ob impenſas ſane ingentes, ſummosq. labores, tum ob temporis diuturnitatem ab alijs Pontificibus deſperatus, iubente Sixto V. ad res ſane arduas, ac præclaras producendas nato, duorum ac viginti menſium ſpatio centum millibus aureorum ſingulo quoque anno conſumptis per operarios homines ad octingentos perficitur, ſumma induſtria Fabij Blondi Patriarchæ Hieroſolymitani, & opera ac labore incredibili Iacobi a Porta Architecti egregij, tota Vrbe exultante, & admirante. Nam etſi ceteri ſummi Pontifices huius generis opus tam pium, tamq. arduum

Salluſt. de bello Iugurt. in princ.

Pag. 4. & 252.

Sixti V. magnanimitas.

Impenſa pro Tholo conſtruendo.

Tholi Præfectus.

maiorem in modum affectarunt, quod tamen vehementer cupiebant, executi non sunt: eos enim impensæ magnitudo deterruit, ac temporis longinquitas ab opere faciundo reuocauit: Architecti namque non nisi quinque decies centenis nummum aureorum millibus, decemq. annorum spatio mirificam, & operosissimam illam molem erigi posse omnino affirmabant. Sixto autem V. illud idem assequi cupiente, aliquot magnæ existimationis Architectos accersiuit: sed ij manifestam operis difficultatem, & breue temporis interuallum intuiti durissimam renuerunt prouinciam, quam Iacobus a Porta ingenij excellentia præditus, & egregie cordatus homo, Architectusq. nobilissimus, omnium admiratione suscepit, remq. ipsam ijsdem impensis eodemq. temporis spatio supra enarratis vniuersæ Vrbis, & Orbis exultatione absoluit: moles enim ipsa operosissima extrui cœpit anno salutis nostræ M. D. LXXXVIII. Mense Iulio ineunte, anno vero M. D. XC. die 14. Maij suam recepit perfectionem, exceptis laminis plumbeis, quibus Tholus contegitur, & bracteis aureis, quibus costæ mirifice ornantur; necnon Laterna columnis extructa, pila & Cruce inauratis super Tholum collocatis: quæ omnia septem deinde mensibus confecta sunt: Mensibus autem vndetriginta, cuncta suis omnibus numeris fuerunt absoluta.

Architecti laudes.

Vt autem aliquid de Tholo intimius a nobis describatur, eius altitudinem, & latitudinem, necnon alia ad tantam molem construendam, & ad Tholi ornatum pertinentia explicabimus. Tholus ipse, sphæricæ figuræ moles, a suo ipsius pauimento ad fastigium vsque, hoc est ad initiũ vsque machinæ, quam vulgo Laternam vocant, quingentis palmis Romanis constat, latitudine vero diametrali, ducentis: sustentatur autem, huiusmodi moles quattuor parastatis, siue, antis immensis marmorũ varietate incrustãdis, quæ columnæ quadræ, siue pilastri a nostris vocitãtur: singula autẽ quæque parastata est latitudinis octuaginta palmorũ ex qualibet parte aut facie. Super parastatis fornices quattuor ingẽtes ducti sunt, quorũ quilibet centum inanitatis, aut vacuitatis palmos habet. Supra Tholi fastigium, quod oculus dicitur, duæ ac triginta columnæ Tiburtinæ super bases sphærice locatæ sunt, quarum vnaquæque palmis viginti

viginti constat. Hæc res insignem refert ornatum ad alterius Tholi, siue templi sphærici formam constructa, quam vulgo Laternam vocant: & hac, puto, ratione hunc Tholi ornatum Laternam dictam, eo quòd laternam quandam repræsentet, quæ in Turribus, & in alijs id genus locis editissimis prope mare apponi solet, vt nauigantibus iter tutius præbeatur, quo cautius ad portum peruenire queant. Id quod etiam in triremibus præcipuorum virorum fieri solet, quarum puppis laterna inaurata ornatur, quã nonnulli Italiæ populi *Fanale* vocitare solent, alij autem, *Lanterna*, Veneti vero, *Phano* vocant, vocẽ mutuati a Græcis, a quibus dicitur Phanos, φανὸς, Latine autem laterna. Supra Tholi laternam locatur pila ænea inaurata, quæ ex diametro est latitudinis duodecim palmorum. A pauimento autem Laternæ ad cacumen vsque pilæ est altitudo palmorum centum. Supra pilam cernitur Crux item ænea et aurata, altitudinis palmorum quinque ac viginti. Quæ quidem omnia, haud facile dici potest, quantum ipsi Tholo splendoris afferant, & ornamenti. Hæc de Tholi altitudine, & latitudine. Reliquum est, vt exteriorem eiusdem molis ornatum aliqua ex parte explicemus.

Laterna.

Phanos.

Pila aurata.

A quattuor fenestrarũ ordinibus, & a culmine ipso aperto ad latitudinẽ palmorum 200. ex diametro, Tholus excipit lumen, quarum quisque sexdecim fenestris constans lucem item non solum amplis præbet ambulacris, quæ totum Tholum intra duos, & profundos quidem fornices circumeunt, sed concauitatibus, & conuexionibus vndequaque lumen subministrant: vndequaque enim a pauimento ad fastigium vsque Tholi per Scalas fornicatas parietem intersecantes, partim planas, partim vero gradibus constructas commode iri potest: mira est enim parietum crassitudo, atque ita, vix vt credi queat: sexdecim autem sunt scalæ inter vnam atque alterã Tholi costam ductæ, quibus ad Tholi culmen ascenditur. Quæ profecto res est adeo narratu difficilis, vt non nisi ab ijs, qui eas viderunt, recte intelligi possit. Primus autem fenestrarum ordo machinæ fornicatæ, Tholo subiacens (vt eo, vnde digressi sumus, reuertamur) lapidibus Tiburtinis concinnatis & sculptis, necnon duabus ac triginta columnis ornatus a basibus ad epistylia, siue capitula, est altitudinis palmorum viginti.

Supra hunc primum feneſtrarum & columnarum ordinem opus egregium & admirandum Sixto V. ſedente ac iubente fieri cœpit, & abſolutū fuit, ſaxis Tiburtinis conſtructum ad altitudinem palmorum 200. latitudinem vero ex diametro totidem palmorum. Huic ordini ſuccedit moles illa arcuata aut fornicata, in qua tota verſatur difficultas, mirumq. omnium ædificiorum artificium. Huius generis machina, ac ſtructuræ perfectio quamuis omnium peritorum iudicio ſeptem ad minimum annorum ſpatium poſtulaſſet, maxima tamen pecuniarum & operarum copia, vt ſupra diximus, induſtria item eorum, quibus hæc cura commiſſa fuit, ſuis omnibus numeris dictoq. temporis ſpatio ad finē deducta eſt: nam non ſolum moles arcuata aut fornicata laminis plumbeis vndequaque contegitur ſiue incruſtatur, ſed coſtæ item ſexdecim ab imo ad ſummū ſubductæ vitro teſſellato, ac bracteis inaurato incruſtatæ cernuntur: quarum ſplendor tantus eſt, vt oculos intuentium reddant cæcutientes.

Pag. 417.

De ijs, quæ ad tantam molem erigendam fuerunt neceſſaria, ſubticendum cenſeo, quia longum eſſet ea recenſere. Dicam tamen ex rudentibus quingenta librarum millia fuiſſe conſumpta, innumerosq. funes ad lapides Tiburtinos, columnas, lateres, cæmenta, aquam, ligna, ferrum, & alia id genus permulta ab Eccleſiæ pauimento ſurſum trahenda: cui ſane rei, die noctuq. incumbebatur: nam quotidie pro duobus Tholi fornicibus connectendis, ingenti Tholi oculo in eius ſummitate relicto, a quo lumen excipitur, ex ferramentis triginta librarum millia ſurſum extracta ſunt, tribus officinis Ferrarijs adhibitis. Armaturæ, vt aiunt, forinſecæ, ſiue fercula, ſuper quibus operæ ſuam exercebant operam, fuerunt innumera: ſed interior fuit tantum vna, quæ in vltima ex tribus Tholi partibus fuit adhibita: Hæc erat lignorum connexio præter ceteras trabes minores circiter mille, centum & amplius trabibus conſtans, quarum multæ erant ad longitudinem palmorum centum, atque ita craſſæ vt duo homines amplecti eas non poſſent: compactio vero lignorum omnis ſtuporis plena: erat enim ita ingenioſe facta, vt ſuper ſe fundata, nullo prorſus adminiculo adiuuante, in aere pendens videretur, iuxta Ciceronis dictum de terra, quam vndique in ſeſe nutibus ſuis conglobatam ait: atque

Inſtrumēta ad Tholum conſtruēdum adhibita.

Cicero de Nat. Deo.

atque iuxta Psalmographi sententiam dicentis, terram firmatam esse super stabilitatem suam, idest super mundi centrum: ad quod terræ partes ita vndequaque ex sui tendunt natura, vt ab ipso centro declinare nullo penitus modò queant. Et Iob: Appendit terrã super nihilum, nullum scilicet infra se habẽtem elementũ, super quo fulciatur, hoc est suis libratam ponderibus, Ouidio teste. Huius generis videbatur connexio lignorum illa. *Psal. 103.* *Iob 26.* *Ouid. lib. 1. Metam. in prin.*

Quoniam vero nobilissimum beati Petri Templum ab ipsius Tholi magnitudine, & excellentia haudquaquam discrepat, immo ei, vt Anastasius Germonius in suo de Sacrorum Immunitatibus libro erudite docet, omnino respondet omnem habens Symmetriam, hinc nonnulla de augustissimo Templo explicanda censeo. Templum igitur ordine Corinthio intus & foris extructum, lapidibusq. Tiburtinis diligentissimè concinnatis, miroq. ordine dispositis vndequaque incrustatum, atque item hemicyclis, balaustijs, acroterijs, semicorollis & floribus, & frondibus, atque fructibus contextis, Ecclesiæ sanctæ insignibus, epistylijs, triglyphis, acanthis, & id genus alijs rebus distinctum. Quæ omnia tantam afferunt elegantiam, tantamq. artis præstantiam, quanta vix vnquam verbis exprimi posset. *Lib. 3. c. 1. num. 8.* *Templi descriptio.* *De his Vitruuius li. 4. cap. 3. et alibi.*

Ad Templum autem per plurimos ascẽditur gradus, ad quorum ascensum sese primum offerunt sacræ beatorum Apostolorum Petri & Pauli Statuæ in edito loco sitæ. Post graduũ ascensum sequitur Porticus perpulchris sustentata columnis, deinde Templi frontem excelsam, & ob marmorum varietatem, multos hemicyclos, multasq. fenestras, necnon ob alia ornamenta nobilissimum. Per quinque autem ianuas, quarum primaria nobilissima est, aditus patet ad Templum, instar Crucis formatum, Sacellis quattuor, Altaribus, hemicyclis, in quibus Statuæ collocandæ sunt, columnis, picturis, atque alijs insignitum rebus, quibus hodie abundare cernitur Gregorianum Sacellum, in quo non deest marmorum varietas ac nobilitas, nec item discolores desiderantur columnæ, non musiui, vermiculati ac tessellati operis præstantia, non picturæ ab excellenti effictæ artifice, nec denique auri copia. Hisce omnibus de rebus copiosissime, ac doctissime quidem scripsit, præsertim vero in nominibus rerum explicandis, Ascanius Valẽtinus Romanus Cardinalis Nouocomensis a secretis, qui eruditum *Ecclesiæ gradus.* *Gregorianum sacellum.*

S. Gregorij Nazianzeni translatio.

edidit libellum de Gregoriano Sacello, in quo sancti Gregorij Nazianzeni corpus, nobilissima & admiranda, sed sacra quidem pompa 1580. die vndecima Iunij, festo die sancti Barnabæ ab Ecclesia sanctæ Mariæ de Campo Martio Romæ a Monialibus Ordinis sancti Benedicti religiose exculta iussu Gregorij XIII. translatum requiescit, brachio tamen eiusdem Sancti dicta in Ecclesia relicto.

De hac Translatione, Italica lingua nonnulli scripserunt, & præsertim Fortunius Lælius Cornetanus, & Io. Bernardinus Rastellus Perusinus. De Sacello Gregoriano scripsit item Laurentius Frizolius Poeta clarissimus, & Lilij Gregorij Gyraldi Ferrariensis celeberrimi viri alumnus.

Reliquia sacra in Basilica S. Petri asseruata.

Ad Gregoriani Sacelli formam tria erunt altera, atque hunc fere in modum Altaria, quæ permulta sunt, ornabuntur, & præsertim Altare illud celeberrimum sancti Petri, in quo Sanctorum Apostolorum Petri & Pauli ossa maximo asseruantur honore ac pietate iam inde a Siluestro Papa, qui eorumdem Apostolorum corpora diuisit, medietatemq. hoc in Templo, alteram vero in Basilica sancti Pauli: sed capita eorumdem Apostolorum maxima custodiuntur veneratione in Basilica sancti Ioannis Lateranensis. Asseruatur denique hac in Basilica sancti Petri caput sancti Andreæ, Sudarium sanctæ Veronicæ, Saluatoris nostri effigiem habens expressam: Lapis satis grandis, in quo multi Christi fideles martyrij coronam meruerunt: Lapis item porphyreticus, super quem sanctorum Apostolorum corpora a Siluestro diuisa sunt, & Sedes sancti Petri ex Antiochia translata. Extat etiam inibi columna perbelle insculpta ex Hierusalem aduecta, cui Saluator noster, dum prædicaret, innixus fuit: eaq. maligni spiritus humana corpora vexantes abiguntur. Eodem in Templo sanctorum Pontificum, aliorumq. Martyrum corpora requiescunt, reliquiæ vero, quæ inibi magnæ custodiuntur veneratione, innumeræ fere sunt, & pretiosæ quidem, quas longum esset recensere.

Timantis exemplũ.

Hæc de vniuersa, atque immensa Templi machina, totoq. fere terrarum orbe celeberrima breuiter dicenda visa sunt: cetera enim, quæ a me explicari non potuerunt, silentio inuolui, Timantem imitatus: qui quæ pingere non valebat, velamine picto tegebat. Vt autem de hoc augustissimo

ac ce-

ac celeberrimo Templo aliquam notitiam visu perceptibilem ijs, qui ab Vrbe absunt, præbeam, eius Ichnographiam iuxta Bramantis delineationem a Michaele Angelo Bonarota reformatam hoc loco apponere libuit, vt infra videre licet.

AEDIFICIA EXTRA VRBEM extructa.

SIxtvs V. Bononiæ Picentũ commoditati Collegium Scholarium erexit, & redditibus opulentis dotauit. Ciuitatem ad Aedes Lauretanas instituit, magnisq. impẽsis construendã curat in honorem Deiparæ Virginis. Montaltum item patriam suam Ciuitatis iure donauit, multisq. ædificijs auget, & exornat, vbi mons complanatur, atque officina Monetaria instituta est. Ad Centumcellas aquarum potabilium penuria laborantes, Aquæductus construendos curauit, & ciuitatem salubribus aquis ditauit. Pontem inter Burghettum & Ocriculum supra Tibrim omnium commoditati struendum curat: quæ res tanti momenti est, vt haud facile dici possit.

Auctor operis ad Lectorem.

ERrare possum, corrigi volo: homo enim sum, & humani a me nihil alienum puto. Siquid igitur hisce in meis commentarijs ob temporis angustiam mihi a grauioribus negotijs concessam minus recte dixerim, aut explicarim, in ijs præsertim, quæ ad Fidei doctrinam pertinent, S. R. E. censuræ me subiectum & emendationi paratissimum esse declaro: immo pro fide catholica meum profunderẽ sanguinem, & libentissime quidem: quin si mihi id eueniret, summæ felicitati ascriberem. *Peroratio operis.*

Quod autem ad impressionẽ libri attinet, scio nonnulla irrepsisse menda: sed mirandum non est, cum fieri haudquaquam possit, vt liber vllus absque ijs in lucem prodeat, sicut experientia docet: verbis enim vix vmquam exprimi posset, quanta in mendis admittendis, omni etiam diligentia adhibita, sit facilitas. Qui autem artem Typographicam norit, hac in re fidus mihi poterit esse testis: nemo enim est tam Lynceus, qui nusquã *De erroribus Typographicæ artis.*

cespitet,

Typographica artis errorū causa. cespitet, nusquam incurrat. tot namque litterarum concinnatorum errata sunt, & plerumque ob exemplaria nimis confuse conscripta, quale fuit nostrum, quod erat, vt sic dixerim, illa prima Graphis, aut informatio, vt menda omnia auferri non possint: vel si auferantur, ab ijs deinde concinnatoribus ob eandem interdum causam suum in locum recognita non reponuntur. Adde etiam, quòd nonnumquam emendata inter imprimendum ab ijs, qui prælum tractant, corrumpuntur. Typographica igitur ars, vt multa vno verbo cōplectar, nimis est erroribus subiecta, sexcētæ enim aliæ sunt causæ, quibus facile admittuntur errores, & euitari vix vnquam possunt: quis autem tam accuratus esse potest, vt laqueos omnes vndique sibi paratos euadere queat? nemo prorsus hominum. Sed vtcumque sit, menda in fine Indicis videre est. Nec silentio pertranseundum censeo, me hoc totum fere opus duos iam annos elucubrasse, & pene absoluisse, magnaq. ex parte iam inde ab eo tempore fuisse impressum, sed Sixtus V. e medio cursu me reuocauit, grauioriq. negotio destinauit. Hinc factum est, vt in huius generis onere mihi imposito, Biblijs scilicet Vulgatæ editionis ex sacri Concilij Tridentini Decreto, ac præscripto quàm emendatissime in lucem edendis, non solum ob multos studiorum labores (Francisco etiam Toleto e Societate Iesu, viro sane doctissimo, multisq. ab hinc annis summorum Pontificum Concionatore, adlaborante, & consulente, ipsumq. Pontificem adiuuante, præuia tamen eorumdē Bibliorum vtilitate in Aedibus Antonij Card. Carafæ præstita) verum etiā ob plurimas corporis defatigationes, quibus diē totum, maioremq. noctis partē consumebam: quotidie, enim negotio postulāte, Sanctiss. Dom. non semel alloqui opus mihi erat, non solū dum in Vaticano degebat, sed eo etiam æstiuo tempore, in Quirinali monte commorante, illuc vsque, solis ardore sæuiente, e Vaticano adibam. Hisce igitur de causis in diuturnam incidi febrem, atque adeo grauem, vt quater ab omnibus mortuus fuerim existimatus. Sed qui me creauit, me denique recreauit, vt vita superstite ei melius inseruire studeam. Quare opus iterum sum aggressus, ac tandem aliquando ad finem perduxi Deo fauente, cui sit honor perpetuus, & gloria sempiterna.

Auctor ab opere reuocatus.

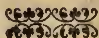
Summorū Pōtificum concionator.

F I N I S.

S·PETRI BASILICA

INDEX
RERVM PRAECIPVARVM QVAE IN HOC LIBRO CONTINENTVR.

A.

B.

B, pro

Bi-

que

F.

G.

H.

Mille-

N.

Pytha-

 dita.

V.

X.

Y.

Y, lit-

Emendationes

Primus numerus paginam, secundus lineam.

Pag. 32. l.33. nec similem, deest, primam, p. 36. l.2. a M.Antonino, p. 51. l.9. coniectare, p.53. l.19.coniectare, p.72. l.5. Pogonato, p.83. l.31. Alphabeti, p.101. l.vlt. ea, p.102. l.1.repræsentare, p.111. l.17. deleatur, 9. in Alphabeto. p.142. linea 33. Furij, p.143. l.22. deleatur, vt Ph.p.151. lin.6. apponatur, non a sinistro p.165. l. 26. vt patet, p. 311. l. vlt. idest, Carolus potens, p.361. l.26. vocat.

